

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

О. А. ВАКУЛЬЧУК

**БАГАТОТИРАЖНА ПРЕСА УКРАЇНИ
1917–1941 РОКІВ:
СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, КОНТЕНТ**

Монографія

Київ 2021

УДК 070:94]–043.83–043.86(477)"1917/1941"

B14

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 8 від 08.12.2020)

В і д п о в і д а л ь н и й р е д а к т о р
Л. А. Дубровіна,
член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Р е ц е н з е н т и:
В. В. Бездрабко, доктор історичних наук, професор
Л. А. Ковальська, доктор історичних наук
В. Ю. Омельчук, доктор історичних наук, професор

Вакульчук О. А.

B14 Багатотиражна преса України 1917–1941 років: становлення, розвиток, контент : монографія / О. А. Вакульчук ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2021. – 536 с.

ISBN 978-966-02-9645-9

У монографії розглядається широке коло питань, пов'язаних із процесами становлення, розвитку й функціонування багатотиражних газет, що виходили на території сучасної України впродовж 1917–1941 рр. Багатотиражна преса цього періоду є специфічним явищем і окремим видом газетної періодики, яка слугувала формуванню радянських ідеологічних засад в усіх галузях економічної, політичної та культурної діяльності держави, організовувала трудові колективи на виконання поставлених владою завдань. Вона об'єднувала у собі всі різновиди газет, котрі видавалися заводськими, фабричними, шахтними, транспортними установами й підприємствами, об'єднаннями, політвідділами МТС, а також редакціями колгоспів, радгоспів, навчальних та культурних закладів, профспілкових і громадських організацій тощо. У роботі проаналізовано специфіку етапів становлення багатотиражної преси, розкрито загальне та специфічне у розвитку її різних видів, встановлено особливості функціонування багатотиражних газет на тлі суспільно-політичної ситуації, що склалася в період 1917 – початку 1940-х років.

Видання орієнтовано на істориків, пресознавців, журналістів, бібліографознавців, бібліотечних працівників і всіх, хто цікавиться історією преси.

УДК 070:94]–043.83–043.86(477)"1917/1941"

ISBN 978-966-02-9645-9 (друк.)
ISBN 978-966-02-9646-6 (електрон.)

© О. А. Вакульчук, 2021
© Національна академія наук України,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2021

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР	5
ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ГАЗЕТНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ	18
1.1. Історіографія тематики вивчення історії преси 20-х – початку 40-х років ХХ ст. та багатотиражних газет як об'єкта дослідження.....	18
1.2. Джерельна база дослідження.....	27
1.3. Газетна періодика в системі бібліотечних фондів НБУВ.....	42
1.4. Електронні бібліотечно-інформаційні ресурси газетної періодики	49
Висновки до розділу 1	56
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	60
2.1. Особливості багатотиражних газет як комплексного історичного та бібліографічного джерела	60
2.2. Багатотиражна преса як засіб комунікації.....	65
2.3. Особливості бібліографічного та науково-інформаційного опису багатотиражних газет	78
2.4. Методика моделювання та змістово-кількісного аналізу багатотиражної газети [на прикладі газети «Трикотажка» («Трикотажниця»)].....	86
Висновки до розділу 2	93
РОЗДІЛ 3. ЗАСНУВАННЯ БАГАТОТИРАЖНОЇ ПРЕСИ ЯК ОКРЕМОГО ВИДУ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.	97
3.1. Друковані органи політичних партій, більшовицьких комітетів і організацій, військова преса, газети українських повстанських анархістських формувань.....	97
3.2. Газети виробничих об'єднань, профспілкові, «світлові», «живі» газети, інформаційна періодика	103
3.3. Цензурний контроль преси	110
Висновки до розділу 3	116

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК БАГАТОТИРАЖНОЇ ПРЕСИ УКРАЇНИ	
У 1920-х – НА ПОЧАТКУ 1930-х РОКІВ	119
4.1. Стінні газети як різновид багатотиражних видань	119
4.2. Місце і роль багатотиражних газет у системі радянської преси	128
4.3. Вплив суспільно-політичної ситуації на зміст і умови функціонування багатотиражної преси.....	146
4.4. Робсількорівський рух у системі діяльності багатотиражної преси	172
Висновки до розділу 4	199
 РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ	
БАГАТОТИРАЖНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ	
1930-х – НА ПОЧАТКУ 1940-х РОКІВ	
205	
5.1. Розвиток багатотиражних газет як масового виду первинної преси під час індустріалізації і колективізації та посилення ідеологічного контролю	205
5.2. Фабрично-заводські, газети вищих навчальних закладів, політвідділів МТС, колгоспні і військові газети в другій половині 1930-х – на початку 1940-х років	229
5.3. Офіційна преса радянських виправно-трудових таборів.....	244
5.4. Радянські багатотиражні газети у 1950–1990-х роках: відмова від сталінізму. До порівняльного аналізу	257
Висновки до розділу 5	272
 ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	273
 ДОДАТКИ	291
1. Список фабрично-заводських газет (1917–1941).....	291
2. Список газет навчальних закладів і студентських (учнівських колективів) (1917–1941)	418
3. Список газет шахт і копалень (1917–1941)	446
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	473
1. Архівні джерела	473
2. Список використаної літератури	477

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР

- АМСРР** – Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка
- Агітпроп** – агітація і пропаганда
- ББД** – бібліографічна(і) база(и) даних
- БД** – база(и) даних
- БСЭ** (рос.) – Большая советская энциклопедия
- БУД** – Бюро українського друку
- БУП** – Бюро української преси
- ВГФ** – відділ газетних фондів
- військкор** – військовий кореспондент
- ВКП(б)** – Всеросійська комуністична партія (більшовиків)
- ВКСГШ** – Вища Комуністична сільськогосподарська школа
- ВНЗ** – вищий навчальний заклад
- ВНК** – Всеросійська надзвичайна комісія
- ВОМ** – відділ образотворчих мистецтв
- ВОХР** (рос.) – военизированная охрана
- ВП** – відділ пресознавства
- ВТТ** – виправно-трудоий табір
- ВТУ** – виправно-трудова установа
- ВУАН** – Всеукраїнська академія наук
- ВУІКО** – Всеукраїнський інститут комуністичної освіти
- ВУНК** – Всеукраїнська надзвичайна комісія
- ВУЦВК** – Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
- ВФВГФ** – відділ формування і використання газетних фондів
- ВЦВК** – Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет
- ВЧК** (рос.) – Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем
- ГЕС** – гідроелектростанція
- ГИЗ** (рос.) – государственное издательство
- Головполітосвіта** – Головний комітет політико-освітньої роботи НКО УСРР
- ГУЛАГ** (рос.) – Главное управление исправительно-тудовых лагерей, поселений и мест заключений
- ГЭЗ** (рос.) – государственный электромеханический завод
- ДАЗ** – Дніпровський алюмінієвий завод
- ДВУ** – Державне видавництво України

ДВОУ – Державне видавниче об'єднання України
ДЕЗ – Державний електромеханічний завод
Держвидав – Державне видавництво
диткор – дитячий кореспондент
ЗК, завком – заводський комітет
ЗМІ – засоби масової інформації
ІТР – інженерно-технічний робітник
ІНО – інститут народної освіти
ІУК – Інститут української книги НБУВ
ІЧП – Інститут червоної професури
К. М. Р. І. – Київський механічний робітничий інститут
колгосп – колективне господарство
КПІ – Київський політехнічний інститут
культпроп – відділ культури і пропаганди при ЦК КП(б)У.
КЧЗ – Київський Червонопрапорний завод
лагкор (рос.) – лагерный корреспондент
лікнеп – ліквідація неписьменності
ЛКСМУ – Ленінська Комуністична Спілка Молоді України
ЛННБ – Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника
МТС – машинно-тракторні станції
НБ – національна бібліографія
НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НДІ – науково-дослідний інститут
НДЦ – науково-дослідний центр
НКВД (рос.) – Народный комиссариат внутренних дел
НКЗ – Народний комісаріат землеробства
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НКО, Наркомос – Народний комісаріат освіти
НКЮ, Наркомюст – Народний комісаріат юстиції
ОГИЗ (рос.) – Объединение государственных книжно-журнальных издательств
ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління
ОПК – окружний партійний комітет
партбюро – партійне бюро
партком – партійний комітет
партос – партійна освіта
Поупраформ – політвідділ Головного управління формування та укомплектування військ Червоної армії.

- ППО** – протиповітряна оборона
ПТУ – поправно-трудова установа
Протофіс – Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства
Проюг – товариство промисловців Півдня Росії
радгосп – радянське господарство
радпартшкола – радянсько-партійна школа
РАТАУ – Радіотелеграфне агентство України
РКП(б) – Російська комуністична партія (більшовиків)
РНБ – ретроспективна національна бібліографія
РНК – Рада народних комісарів
робсількор (робселькор) – робітничо-селянський кореспондент
робфак – робітничий факультет
РОСТА – Російське телеграфне агентство
РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка
СВУ – Спілка визволення України
Совинформбюро (рос.) – Советское информационное бюро
Соробкооп – Спілка робітничих кооперативів
студкор – студентський кореспондент
СУОЗіФ – Союз товариств заводчиків і фабрикантів України
ТАРС – Телеграфне агентство Радянського Союзу
трактороцентр – Змішане акціонерне товариство під назвою «Всесоюзний центр машинно-тракторних станцій»
тюркор – тюремний кореспондент
УАПЦ – Українська автокефальна православна церква
УБІ – Український бібліотечний інститут
УВО – Українська військова організація
УКІЖ – Український комуністичний інститут журналістики
Укрголовліт – Головне управління в справах літератури та видавництв УСРР
УКРОСТА – Українське відділення російського телеграфного агентства
УНР – Українська Народна Республіка
УНЦ – Український національний центр
УРЕ – Українська радянська енциклопедія
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
ФЗД (рос.) – фабрично-заводська десятилетня школа
ФЗУ – школа фабрично-заводського учнівства
ХЕМЗ – Харківський електромеханічний завод
ХДБІ – Харківський державний бібліотечний інститут

ХМІ – Харківський медичний інститут

ЦВК – Центральний виконавчий комітет

ЦК КП(б)У – Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України

ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади і управління
України

ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань України

ЦНБ АН УРСР – Центральна наукова бібліотека Академії наук УРСР

юнкор – юний або юнацький кореспондент

ЮОПС (рос.) – Южный округ путей сообщения

ВСТУП

Пропоноване дослідження виникло як результат бібліографічного опрацювання масиву багатотиражних газет, що виходили на території сучасної України впродовж 1917–1941 рр., та публікації покажчиків газет, які заповнили інформаційний простір новими відомостями, зокрема про розвиток ідеологічного контексту періоду існування радянської влади. Проведення цього дослідження зумовлено й тим, що наукові академічні бібліотеки набули статусу науково-дослідних інститутів, що сприяло розробці складу і змісту бібліотечних фондів науковцями цих бібліотек.

Вибір об'єкта дослідження спричинений усвідомленням того факту, що багатотиражна преса є історичним явищем, окремим видом газетної періодики, який у радянській літературі набув визначення «низова преса», хоча точнішим могло б бути її трактування як «локальної преси», адже вона відбиває і розкриває проблему мікросоціуму, будучи його своєрідним «дзеркалом». Багатотиражна преса є складним об'єктом, адже об'єднує у собі всі різновиди газет, котрі видавалися заводськими, фабричними, шахтними, транспортними установами та підприємствами, об'єднаннями, політвідділами МТС, а також колгоспами, радгоспами, навчальними та культурними закладами, профспілковими та громадськими організаціями тощо. Процеси зародження, розвитку, розповсюдження, функціонування багатотиражних газет тісно пов'язані з радянським періодом історії, характеризують увесь час існування радянської влади і відповідають концепції радянсько-партійної ідеології, що існувала впродовж сімдесяти років.

Багатотиражні газети як явище довгий час залишалися поза увагою вітчизняних вчених, і це, на нашу думку, пов'язано з недооцінкою преси загалом як джерела, що характеризувало її другорядну роль порівняно з архівними джерелами. Щодо багатотиражних газет, то до названих причин додавалися й великі обсяги для опрацювання, труднощі, пов'язані з пошуком цих газет у фондах бібліотек, однобічне сприйняття їх як частини ідеологічної машини СРСР, отже, на думку вчених, існувала невідповідність зусиль щодо їх опрацювання і можливостей осягнення якогось «відкриття», отримання нового наукового результату. Важливою перешкодою на шляху до вивчення багатотиражних газет була і відсутність науково-бібліографічних покажчиків, котрі включали б цей вид преси, що пов'язано з великою трудомісткістю їхнього бібліографічного опрацювання.

Сьогодні багатотиражна преса стала об'єктом бібліографування і входить до серії бібліографічних покажчиків газет України, електронних баз даних, створе-

них в НБУВ. Водночас готуються до публікації окремі покажчики, що міститимуть бібліографію всіх різновидів багатотиражних газет: заводських, фабричних, шахтних, транспортних, газет установ, МТС, колгоспів, радгоспів, навчальних та культурних закладів тощо.

Запропоноване дослідження виконано відповідно до наукових тем, що розроблялися впродовж 2013–2018 рр.: «Бібліографічні бази даних спеціалізованих фондів НБУВ» (розділ «Бібліотечно-бібліографічні бази даних газетних видань»), «Концептуальні та методичні засади у формуванні національної книжкової колекції «Україніка» (розділ «Створення науково-інформаційних ресурсів на фонди газетної періодики XIX–XXI сторіччя: електронний каталог газет України з фондів НБУВ, друковані ретроспективні бібліографічні покажчики газет України з фондів НБУВ»), а також теми, розробка якої триває у 2019–2021 рр. – «Атрибуція та експертиза як складова досліджень книжкових та інших видів бібліотечних пам'яток: основи теорії та практики» (розділ «Історичні і бібліографічні дослідження газетної періодики України: атрибуція, історія, контент»). Дослідження преси передбачають залучення до методичного підґрунтя кількох суміжних соціогуманітарних дисциплін, використання міждисциплінарних підходів, органічне поєднання методів аналізу взаємопов'язаних історичних та філологічних наук, соціальних комунікацій тощо.

Бібліотечна діяльність та наукові дослідження ретроспекції преси сьогодні розглядаються як бібліотечне пресознавство – галузь знань про пресу, формування газетних фондів у бібліотеках, розвиток доступу до фондів та обслуговування ними, створення друкованого і електронного науково-довідкового апарату на газети. З розвитком науково-дослідних напрямів наукових бібліотек, передусім національних бібліотек НАН України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, пресознавство в аспектах специфіки бібліотек стає органічною часткою науково-дослідної роботи. Це передбачає не лише виявлення та науковий опис газетної періодики на засадах джерелознавчої атрибуції та експертизи видання і складання бібліографії її видів та різновидів (в тому числі й різновидів багатотиражних газет), а й встановлення принципів історичної та бібліографічної типологічної та родо-видової класифікації газет за різними ознаками (за профілем, походженням, адміністративно-територіальними ознаками – мовою, спрямуванням, хронологією тощо), дослідження змісту та ролі у політичному, освітньому та культурному житті країни. У бібліотечознавчому аспекті розробляються критерії віднесення певних видів газет до унікальної спадщини, що підлягає охороні та вивченню. Для цього необхідно здійснити науковий пошук, зібрати,

опрацювати, систематизувати, розробити наукові принципи і методи дослідження такого специфічного виду джерел як багатотиражні газети. Такі дослідження пов'язані і визначаються загальною демократизацією суспільного життя в умовах незалежної України, сучасним розвитком науки та стрімким розвитком інформатизації.

Розробка в НБУВ наукових тематик, пов'язаних з газетною періодикою, знайшла своє відображення через впровадження результатів дослідження у вигляді створеного принципово нового бібліотечно-інформаційного ресурсу, що складається з системи друкованих і електронних каталогів та бібліографічних покажчиків газет України, які охоплюють період від 1816 по 2016 р. (електронний каталог) і 1816–1960 рр. (друковані покажчики). Всі зазначені результати спрямовані, насамперед, на задоволення інформаційних потреб користувачів через забезпечення їм доступу до всіх інформаційних ресурсів, які мають у своєму розпорядженні бібліотеки і НБУВ зокрема. Наразі існує необхідність створення бібліографічного репертуару вітчизняної періодики, що зумовлює актуальність історичного і бібліографічного вивчення проблем, пов'язаних із пресою. Тому актуалізується й необхідність включення багатотиражних газет до кола історичних джерел, розкриття їхнього джерелознавчого потенціалу, введення до наукового обігу.

Осмисленню основних положень, викладених у монографії, сприяло фахове обговорення проблем, пов'язаних з багатотиражною пресою як об'єктом дослідження, під час роботи міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференцій, зокрема: «Бібліотека. Наука. Комунікація: стратегічні завдання розвитку бібліотек» (2017), «Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2018), «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху» (2019), «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації» (2016), «Просвітницька діяльність бібліотек вищої школи: проблеми, пошук, перспективи» (2016), «Українська періодика: історія і сучасність» (2018), «Бібліотеки, архіви, музеї: конвергентна цифрова комунікація, крос-медійність, клієнтоорієнтованість» (2019), а також під час роботи семінарів, круглих столів тощо.

Хоча авторка монографії досліджувала практично увесь період існування багатотиражної преси, особливої уваги, на її думку, заслуговує період 1917–1941 рр. у зв'язку із його цілісністю та певною завершеністю, коли низова преса сформувалася за видами, формами і функціями, які розкривають сутність цього явища. У наступний період багатотиражна преса продовжувала існувати і розвиватися, але за змістом вона не набула нових спрямувань, що коротко висловлено в окремому підрозділі. Цим спричинено обмеження хронологічних рамок дослі-

дження періодом 1917–1941 рр. Таким чином, у монографії охоплено часи Української революції 1917–1921 рр., період встановлення та укріплення радянської влади, що тривав до початку війни з Німеччиною, адже саме тоді багатотиражна преса набула сталих форм і закріплених за нею специфічних функцій, які розвивалися й надалі впродовж усього радянського періоду. Визначення саме таких меж ґрунтується на принципах періодизації, прийнятих в історичній науці, і пов'язане з тим, що багатотиражна преса загалом є феноменом радянської доби. Початкова дата пояснюється початком нового часу в історії України, який визначив глибокі соціальні зміни та руйнівні процеси, що повністю змінили державний устрій Російської імперії. 1917–1921 рр., визнані у вітчизняній історіографії періодом Української революції, пов'язані з трьома періодами національних урядів, які послідовно змінювали один одного: березень 1917 – квітень 1918 р. – утворення та діяльність Української Центральної Ради, проголошення її Універсалів; 29 квітня – 14 грудня 1918 р. – правління гетьмана Павла Скоропадського; грудень 1918 – листопад 1921 р. – встановлення влади Директорії УНР; розгортання та придушення масштабного повстанського руху, остаточне встановлення радянської влади.

У 1917–1921 рр. з'являються численні спеціальні види газет, оскільки цей період характеризується боротьбою українських та антиукраїнських сил, створенням Української держави, виникненням перших українських урядових видань, видань центральних, губернських органів влади та земських органів самоврядування. У 1917–1921 рр. побутують відомчі, корпоративні, військові газети, газети кооперативних, виробничих та профспілкових об'єднань тощо. Виникають і специфічні види більшовицьких багатотиражних газет – «живі», «світлові», активно пропагуються і впроваджуються у великих і малих колективах стінні газети. Всі перелічені видання є провісниками і різновидами багатотиражних газет. Отже, хоча як явище в її сучасному розумінні багатотиражна преса сформувалася пізніше, у 1920-ті роки, 1917–1921 рр. є етапом зародження, становлення і побутування її первинних форм.

Радянська доба періоду між двома війнами, яку ми вивчаємо, у свою чергу також налічує кілька етапів, що мали значні політичні, економічні і культурні відмінності. Ми пропонуємо розподіл на два хронологічних відтинки: 1921–початок 1930-х років та 1930–1941 рр., які об'єднуються в цілісний історичний період. 1920-ті роки характеризуються як період наступу та утвердження радянської влади шляхом докорінних економічних та політичних реформ, а період 1930–1941 рр. можна визначити як такий, що складається зі сталінської «революції зверху» та «великого перелому» (1929–1938) і триває до початку війни, коли відбуло-

ся приєднання західних областей та насадження радянської влади (1939–1941). Отже, сталося поширення радянської системи в цілому та низової преси, у тому числі багатотиражних газет, на приєднані території.

Таким чином, хронологічний період 1917–1941 рр. (до початку війни СРСР та Німеччини) розглядається як цілісний для нашого дослідження, окреслений історично, оскільки остаточне формування багатотиражної газети сталінського періоду припадає на кінець 1930-х років, а саме після 1938 р. Цей період характеризується появою і побутуванням багатьох типів періодичної преси – від загальносоюзної і республіканської до низової, у тому числі багатотиражної. 1930-ті роки є періодом розвитку тоталітарної держави, преса якої, цілком підпорядкована ідеологічним настановам, була зняряддям пропаганди і агітації. Порівняльний аналіз газетної періодики доби Української революції і наступних 1920-х, 1930-х і початку 1940-х років дає змогу об'єктивно оцінити етапи становлення і утвердження тоталітаризму через призму багатотиражної преси, досягнути межі свободи та партійної цензури, показати процес формування засобів ідеологічного партійно-урядового впливу на масову свідомість, який реалізовувала низова преса.

Звичайно, жорстка хронологічна прив'язка процесу становлення і розвитку преси до політико-ідеологічних чинників є досить умовною, незважаючи на беззаперечний вплив цих чинників. Утім у рамках цього дослідження задля досягнення об'єктивності і можливості аналізу преси за хронологічним принципом вирішено послуговуватись загальноприйнятою періодизацією історії України. Отже, початкова дата встановлених у дослідженні хронологічних меж пояснюється появою первинних багатотиражних газет в Україні, кінцева – завершенням періоду їх становлення та остаточного оформлення як радянського феномену.

Подальший період історії України в цілому поділяється на такі відтинки: часи радянсько-німецької війни, руїни по її закінченні та нового ідеологічного наступу сталінізму, поступової лібералізації життя після смерті Й. Сталіна, короткої «відлиги» у 1960-х роках, довготривалого «застою» («розвинутого соціалізму»), «перебудови» і часи незалежної України. Відповідно до цієї періодизації у дослідженні наводиться загальний огляд подальшого розвитку низової преси, надається її коротка характеристика, чим підтверджується думка, що «ставка» на багатотиражну пресу у варіанті радянського зразка тоталітарного суспільства була виправдана. У 1990-ті роки багатотиражні газети переформатувалися і набули нових форм – зовнішніх та внутрішніх, і функцій. У дослідженні побіжно йдеться про новий етап розвитку сучасного різновиду багатотиражних газет –

корпоративних видань. Отже, авторка пропонує короткий огляд всього періоду існування багатотиражної преси, оскільки це дає загальне уявлення про поступовість і наявність тяглості у розгортанні процесів становлення і розвитку такого специфічного феномену як низова багатотиражна преса.

Авторка монографії брала безпосередню участь у підготовці бібліографічних покажчиків та виконанні вказаних науково-дослідних тем з історії преси. Ці дослідження дали змогу:

- виокремити багатотиражні газети із загального газетного фонду, провести атрибуцію та реконструкцію складу багатотиражної періодики;
- створити профільну колекцію та підготувати бібліографічні списки газет для електронного каталогу та бібліографічних покажчиків;
- з'ясувати історичні умови виникнення багатотиражної періодики та розглянути основні особливості історичних періодів, впродовж котрих започатковувалися та існували ці газети;
- здійснити класифікацію газет за певними ознаками, виявити характерні особливості різних за походженням видів багатотиражних газет та їх різновидів;
- провести джерелознавчий аналіз різновидів і виявити характерні особливості змісту багатотиражної періодики України в різні історичні періоди;
- розглянути багатотиражні газети як складову суспільно-політичної системи радянської влади та загальної системи преси України, визначити роль цих газет у системі радянської преси.

Маючи комплекс загальних властивостей, за якими багатотиражні газети визначаються як єдине ціле, водночас вони, як об'єкт дослідження, утворюють доволі складну підсистему, структура якої побудована на відмінностях у походженні, характері трудових колективів, задіяних у різних галузях промисловості, сільського господарства, освіти, культури тощо. Найбільш представницьким і вагомим сегментом багатотиражної преси завжди вважалися газети виробничих колективів, тобто фабрично-заводські, а на формування основних параметрів багатотиражної газети впливав кількісний склад колективу, тому зрозуміло, що газети великих виробничих об'єднань вирізнялися з-поміж інших частотою виходу, обсягом, масштабністю тем, що піднімалися на їхніх сторінках.

Варто зазначити, що в теорії пресознавства ще не сформовано узагальненого поняття, що увібрало б найхарактерніші риси і функціональні ознаки багатотиражної преси як виду історичного джерела, хоча й визнавалася її інформаційна складова щодо історії державних установ, фабрик та заводів, навчальних закладів. Дослідники преси, як одну з ознак, що її характеризують, відзначають заангажованість, що посилюється або слабшає у різні періоди її існування і проявляється у певному тра-

ктуванні висвітлюваних подій. У процесі свого розвитку ці пресодруки постійно трансформувалися, зберігаючи, однак, свої основні функції: ідеологічну, агітаційно-пропагандистську, інформаційну, просвітницьку, виховну, етичну тощо. Отже, багатотиражна газетна періодика як різновид історичного джерела поєднує у собі декілька функцій, що можуть розцінюватися як видоутворюючі.

По суті багатотиражна (низова) преса у визначенні авторки вперше стає предметом спеціального наукового дослідження. До наукового обігу вводиться широкий історіографічний матеріал, залучені як самі газети, так і інша джерельна база, зокрема архівні документи, що вперше вводяться до наукового обігу. Багатотиражні газети виокремлено з загального фонду, створено їх профільну колекцію. Всі видання внесено до електронної бази даних, готуються до друку бібліографічні покажчики (окремо фабрично-заводських газет, видань закладів освіти, колгоспних, виправно-трудова таборів, установ).

Таким чином, комплексне дослідження «малої» преси допоможе заповнити існуючі лакуни в історії установ, підприємств, громадських об'єднань, історичних дослідженнях преси, а також стане джерелом для створення репертуару національної бібліографії. Вивчення діяльності цих газет може надати матеріал для нових думок, суджень і висновків. Історія багатотиражної преси також цікава і в контексті вивчення сучасних корпоративних видань, що ведуть свій «родовід» від багатотиражних газет.

Об'єктом дослідження є багатотиражна преса України. Предметом – особливості зародження, розвитку й функціонування багатотиражних газет України, їхній склад і зміст, властивості як історичного джерела.

Мета дослідження: розглянути багатотиражну пресу України 1917–1941 рр. як цілісне явище, визначити її місце і значення для розвитку вітчизняної преси, розкрити бібліографічний і джерелознавчий потенціал, виявити природу і характерні особливості, умови функціонування в контексті суспільно-політичного життя України 1917–1941 рр. Авторка поставила за мету дослідження провести історико-бібліографічну реконструкцію масиву багатотиражних газет, встановити їх кількість, склад і зміст та охарактеризувати феномен багатотиражної преси України 1917–1941 рр. як явища, що виникло і розвивалося у період панування радянської влади в умовах тогочасного складного суспільно-політичного, економічного, культурного життя України.

Об'єкт, предмет, завдання і мета дослідження, методологічні засади і методи підпорядковані розв'язанню сформульованої проблеми. У результаті проведеного дослідження здійснена бібліографічна реконструкція масиву багатотиражних газет 1917–1941 рр., що виходили на території сучасної України, введено до

наукового обігу 5025 видань, до зазначеного фонду надано доступ і забезпечено можливість його використання усім категоріям користувачів.

Отже, виходу монографії передувала кількарічна праця, що знайшла своє відображення у розробці проблеми колективом відділу пресознавства НБУВ і автором роботи особисто. Структура монографії відповідає меті і поставленим завданням. Результати проведеного дослідження викладено у п'яти основних розділах; обрамляють монографію вступ і висновки; до монографії доєднано три додатки, список використаних джерел та літератури й список скорочень і абревіатур.

У першому розділі – «Історіографія, джерельна база дослідження та інформаційні ресурси газетних фондів України» – розглянуто історіографію тематики вивчення історії преси 20-х – початку 40-х років ХХ ст. та багатотиражних газет як об'єкта дослідження, проаналізовано джерельну базу, визначено місце газетної періодики, зокрема й багатотиражних газет, у системі бібліотечних фондів НБУВ, подано інформацію про створені електронні інформаційні ресурси газетної періодики.

У другому розділі – «Методологія та методи дослідження» – визначено особливості багатотиражних газет як комплексного історичного та бібліографічного джерела і засобу комунікації, розкрито особливості бібліографічного та науково-інформаційного опису багатотиражних газет, а також запропоновано методіку моделювання та змістово-кількісного аналізу багатотиражних газет.

У третьому розділі – «Заснування багатотиражної преси як окремого виду газетної періодики у період Української революції 1917–1921 рр.» – досліджено умови зародження багатотиражних газет, їх становлення і розкрито інформативні можливості цих періодичних видань.

Четвертий розділ – «Розвиток багатотиражної преси України у 1920-х – на початку 1930-х років» – складається з чотирьох підрозділів. У першому розглянуто стінні газети як різновид багатотиражної преси, у другому визначено роль і місце, які займали багатотиражні видання у системі радянської преси у 1920-х – на початку 1930-х років, у третьому простежено вплив суспільно-політичної ситуації на зміст і умови функціонування багатотиражної преси. У четвертому підрозділі проаналізовано таке специфічне явище як робітсько-корівський рух, визначено роль, яку він відіграв у становленні й утвердженні багатотиражної преси.

У п'ятому розділі – «Особливості функціонування багатотиражної преси в Україні у другій половині 1930-х – на початку 1940-х років» – ідеться про затвердження багатотиражних газет як масового виду первинної низової преси, надається характеристика основних її різновидів: фабрично-заводських, газет вищих навчальних закладів (ВНЗ), політвідділів МТС, колгоспних і військових газет, офіційної преси радянських виправно-трудових таборів; в окремому підрозділі

лі міститься характеристика багатотиражних газет 1950–1990-х років під кутом порівняльного аналізу їхньої тематики у досліджуваний період і період відмови від сталінізму.

Задля наочності щодо кількісного та якісного складу багатотиражних газет 1917–1941 рр., що виходили на території сучасної України, до монографії включено додатки – бібліографічні списки фабрично-заводських газет (додаток 1), газет навчальних закладів і студентських (учнівських колективів) (додаток 2) і список газет шахт і копалень (додаток 3). Утім зазначимо, що до списків включено лише нові назви газет, які починали виходити кожного року в рамках окресленого хронологічного періоду.

Основні положення монографії можуть стати методологічним підґрунтям для подальших досліджень проблем багатотиражної преси в різних аспектах та бути використані при складанні бібліографічного репертуару вітчизняної періодики.

Авторка вважає за приємний обов'язок висловити щиру вдячність співробітникам архівів і бібліотек за допомогу у пошуку джерел для монографії.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ГАЗЕТНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ

1.1. Історіографія тематики вивчення історії преси 20-х – початку 40-х років ХХ ст. та багатотиражних газет як об'єкта дослідження

Історіографія тематики досліджень історії преси 20–30-х років ХХ ст. в Україні мала свою специфіку, пов'язану з вивченням особливостей періоду формування тоталітарної системи Радянського Союзу, яка поширювалася на всі республіки, що увійшли до його складу. Є досить багато наукових і публіцистичних праць, що характеризують ідеологічні аспекти, які диктували методологічні засади та зміст досліджень преси у радянський період, тобто створених до 90-х років ХХ ст. Ці роботи мають принципове значення для нашого дослідження, оскільки в них не лише продемонстровано, а й представлено розвиток концепції влади щодо формування свідомості мас, покликаної будувати нову соціалістичну реальність у промисловості, сільському господарстві, освіті, культурі, військовій справі.

У радянські часи багатотиражні газети розглядалися вченими у контексті вивчення партійно-радянської преси. Об'єктивно це пояснюється тим, що від початку їх виникнення і в процесі подальшого розвитку багатотиражні видання утверджувалися як складова загальної системи періодичних видань СРСР. За роки радянської влади створена значна історіографія партійно-радянської преси, перші ж спроби її дослідити, узагальнити основні принципи становлення і накреслити шляхи розвитку з'являються у 1920-ті роки. За підрахунками О. Мішуріса – одного з основоположників теорії радянської журналістики, з цієї проблематики у той час опубліковано приблизно 80 брошур, статей і збірників [337, с. 5].

Вивчення газетної преси 1920–1930-х років ще не мало наукового характеру. Авторами перших праць про пресу 1920-х років були безпосередні учасники революційного руху, організатори радянської преси, працівники газет, які декларували принципи більшовицького підходу до ролі газетної публіцистики: вони надавали короткі нариси з історії зародження радянської преси, показували боротьбу нових органів влади з небільшовицькими

виданнями, висвітлювали переваги ідеології більшовизму. Основне своє завдання вони вбачали у перетворенні преси на знаряддя впливу партійно-радянського керівництва. Серед інших вирізняються праці партійних діячів перших років радянської влади: В. Антонова-Овсієнка, В. Бонч-Бруєвича, В. Бистрянського (Ватіна), І. Вардіна, І. Варейкіса, С. Інгулова, П. Керженцева, Н. Крупської, І. Кулика, А. Луначарського, С. Урицького, І. Цареградського, Я. Шафіра, О. Ярославського та ін. [343, с. 5] Деякі роботи 1920-х років присвячені окремим найбільшим, переважно центральним, більшовицьким газетам.

Значна частина цих праць ґрунтується на особистому досвіді їх авторів, в них у популярній формі викладено погляди керівників держави на свободу слова, роль газет у перемозі більшовицької революції тощо. Цінність таких досліджень полягає у тому, що писалися вони безпосередніми учасниками подій, отже, містять цікаві факти і правдиву інформацію. Крім того, вони дають змогу досліджувати процес розвитку ідеологічної комунікації більшовиків з народом, дедалі жорсткішого впливу на народні маси, простежити перші кроки формування класового підходу до формування суспільних відносин. Проте всі тогочасні праці не позбавлені суб'єктивних оцінок, певних штамів і стилістично більше скидаються на публіцистику, ніж на наукові розвідки.

У наступне десятиліття увага дослідників концентрується на висвітленні пресою проблем внутрішньополітичної боротьби у партійних лавах, як у період до встановлення радянської влади, так і в перші її роки; у 1930-х роках преса розглядалася також під кутом зору її ролі у висвітленні успіхів у партійному, культурному будівництві, індустріалізації, колективізації [492]. У другій половині 1930-х років домінантною стає тема партійних чисток і простежується у таких публікаціях як, зокрема: «Сталинская печать в борьбе с троцкистскими двурушниками в 20-е гг.» А. Сидорова (1938), «Внутрипартийная борьба в ВКП(б) и газета “Правда” П. Анікеева (1939), «Рабселькоры Средней Азии в борьбе за чистку рядов ВКП(б)» П. Рашидова (1937) [137; 138] тощо.

Аналіз літератури засвідчив, що в 1930-ті роки історіографія з історії преси не набула значного розвитку і концентрувалася, здебільшого, на вузькому підході партійної критики. Ситуація ускладнилася після виходу у 1938 р. Сталінського «Краткого курса ВКП(б)»: дослідники змушені вивчати лише історію партії більшовиків і більшовицької періодики, висвітлюючи її однобоко і тому необ'єктивно. Кількість праць про період

дику значно зменшилася, у статтях і монографіях дослідників тих років (Т. Антропов, Б. Глазов, Т. Крилов, Н. Лернер, П. Сатюков та ін.) декларується теза про швидку перемогу більшовиків над політичними опонентами, а відтак і легку перемогу більшовицької преси [343, с. 7].

Більш активні розробки теми партійно-радянської преси почалися із середини 1940-х років і тривали до кінця 1950-х. Серед таких праць «Советская печать в годы гражданской войны» Н. Авдєєвої (1944), «Борьба Коммунистической партии за укрепление и развитие партийно-советской печати в восстановительный период (1921–1925 гг.)» Л. Белова (1956), «Строительство большевистской печати в период восстановления народного хозяйства (1921–1925 гг.)» В. Верховського (1959), «На страже завоеваний революции: советская печать в годы гражданской войны» С. Полуектова (1943), «Партийное оружие – пресса» П. Поспелова (1945), «Партийно-советская печать Украины в годы восстановления народного хозяйства (1921–1925 гг.)» А. Просяник (1952), «Советская печать в борьбе за социализм» П. Тяпкіна (1953) та ін. [137].

Новий етап розвитку досліджень проблем партійно-радянської преси припав на 1960–1980-ті роки, але всі вони написані з позицій істориків партії. У цей час виходять книжки і брошури, статті з цієї тематики: «Партийно-советская печать восстановительного периода (1921–1925)» В. Учюнової (1964) [588], «Становление партийно-советской прессы (октябрь 1917–1918 гг.)» А. Юрка (1965) [631], «Октябрь и крах русской буржуазной прессы» А. Окоорокова (1970) [404], «Газета – орган партийного комитета» В. Кузіна (1971) [298], «В. И. Ленин и становление советской прессы» А. Круглова (1973) [295], «Партийная и советская печать как орудие социалистического строительства (1926–1932 гг.)» С. Матвієнка (1975) [330], «КПСС – организатор и руководитель массовой партийной печати» В. Козлова (1978) [265], «Теория и практика советской периодической печати» (1980, за ред. В. Пельта) [566], «Комуністична преса Закарпаття 20–30-х років» П. Лісового (1982) [317], «В. И. Ленин – основатель печати нового типа», «Роль партийно-советской печати в идейно-политической борьбе с мелкобуржуазными партиями (ноябрь 1917–1920 гг.)» О. Сергеева (1985, 1983) [524, 525], «Советская крестьянская печать – один из типов социалистической прессы» Г. Жиркова (1984) [198], «У истоков советской печати» Б. Варєцького (1985) [89], «Советская индустриальная пресса периода первых пятилеток» І. Кузнєцова (1988) [300] та багато ін. Усі названі праці передають загальні радянські підходи та стереотипи у дослідженні преси.

Українські вчені В. Будников [64, 65], Г. Вартанов [91], М. Дмитрієнко [175, 176], В. Коцур [287], І. Копотієнко [285], В. Солдатенко [546, 548], А. Хідекелі [604, 605, 606], Й. Цьох [612–615] та ін. також зробили значний внесок у справу дослідження радянської преси. Крім опублікованих книг, брошур і статей, українськими вченими радянського періоду захищено цілий ряд кандидатських і докторських дисертацій, присвячених проблемам партійно-радянської преси. Це, зокрема, такі: Ваколук В. «Военная печать большевиков в борьбе за солдатские массы в трёх российских революциях» [70], Крупський І. «Роль газети “Комуніст” (орган ЦК КП(б)У) у боротьбі трудящих за перемогу і зміцнення радянської влади на Україні (1918–1925 рр.)» [297], Рубан В. «Украинская советская газета. Проблемы становления и развития (1917–1925 гг.)» [507], Сергійчук І. «Пресса советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов как источник по истории Великой Октябрьской социалистической революции на Украине (25 октября 1917 – март 1918 г.)» [526].

Висвітлення пресою партійного життя, досягнень перших п'ятирічок і соціалістичного змагання, діяльності Леніна як організатора преси нового типу, утворення СРСР, ідей інтернаціоналізму розкривають дисертаційні дослідження: Баришполець О. «Подпольная печать большевиков Украины периода гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918–1920)» (1972) [50], Гринюк П. «Партійно-советская печать Украины в борьбе за социалистическую индустриализацию (1926–1929 гг.)» (1968) [152], Мукомела О. «Становление типа массовой крестьянской газеты на Украине (1921–1925 гг.)» (1978) [345], Солдатенко В. «Большевистская пресса Украины в борьбе за осуществление ленинской стратегии и тактики социалистической революции (март 1917 – март 1918 г.)» (1981) [547], Сурай Ю. «Большевистская военная печать в борьбе партий за слом старой армии и создание вооруженных сил социалистической революции (март 1917 – март 1918 гг.)» (1979) [564], Федорина М. «Партійно-радянська преса як джерело з історії розвитку соціалістичного змагання та поширення передових методів праці в сільському господарстві (1933–1937)» (1972) [589], Хідекелі А. «Печать Советской Украины в борьбе за образование Союза ССР на завершающем этапе объединительного движения (1922–1924 гг.)» (1972) [603] та багато ін.

Методи впливу преси на розвиток ефективності праці розглядалися у дисертаціях І. Лубковича «Воздействие печати на сельскую аудиторию и пути повышения его эффективности» (1982) [320], Н. Остапенко «Роль

массовых крестьянских газет Украинской ССР в пропагандистской подготовке сплошной коллективизации сельского хозяйства 1926–1929 гг.» (1982) [411], І. Маковічука «Радянська преса – могутній засіб комуністичного виховання і організації мас в умовах розвинутого соціалізму (на матеріалах Української РСР)» (1984) [325]; партійну публіцистику України періоду 1918–1920 рр. дослідила Р. Слободянюк [539].

Тема багатотиражної преси у дослідженнях радянського періоду не була у колі наукових зацікавлень вчених, але, починаючи з другої половини 1950-х років, ситуація змінилася і вона потрапила до поля зору істориків. На нашу думку, деякою мірою це пов'язано з послабленням тиску після осуду культу особи. Отже, історія багатотиражної преси та її ролі в житті країни знайшла певне відображення у дисертаціях істориків партійної преси в радянський період. Серед найбільш значущих варто назвати працю «Фабрично-заводская печать – острое оружие Коммунистической партии в борьбе за развитие социалистического соревнования и стахановского движения в годы второй сталинской пятилетки (на материалах фабрично-заводских газет Ленинграда)» (1953) О. Алексеєвої, яка дослідила роль багатотиражних газет у розгортанні соцзмагання [36]; історію виникнення, розвитку і функціонування багатотиражних газет висвітлено у дисертації Г. Вичуба «Многотиражная печать в системе советской прессы» (1972) [108]; формування і діяльність багатотиражної преси у роки першої п'ятирічки за матеріалами газет новобудов важкої індустрії дослідила М. Сланська (1972) [537]; питанням координації галузевих багатотиражних газет, їх взаємодії присвячено дисертацію М. Дзялошинської «Профилирование и кооперация отраслевых многотиражных газет как фактор оптимизации их деятельности» (1986) [174]; багатотиражні газети вищих навчальних закладів розглянуто у дослідженні В. Воробйова «Роль вузовской многотиражной печати в формировании активной жизненной позиции студенческой молодёжи (по материалам БССР. 1976–1985 гг.)» (1987) [102], газети водного транспорту стали об'єктом дисертаційного дослідження О. Смірної «Отраслевая многотиражная печать: исторический опыт и особенности развития в условиях перестройки (на материалах газет водного транспорта)» (1990) [542] та деякі ін. Однак у цілому історики 1970–1980-х років, досліджуючи партійно-радянську пресу, лише побіжно згадували багатотиражні газети як один з її видів.

Протягом усього періоду, коли Україна входила до складу СРСР, дослідження нерадянської преси були неможливими. У низці праць партійних

істориків ці видання свідомо характеризувалися у принизливій або карикатурній формі. Насаджувалася думка, що нерадянська преса не мала всенародної підтримки: «Ті газети... не мали ні масового читача, ні будь-якого впливу на переважну більшість (90 %) українського населення. Ніхто не пам'ятає тепер тих газет, та і в роки їх видання вони були мало кому потрібні» [506, с. 6–7].

Новий етап у вивченні історії преси набуває розвитку після розпаду СРСР, з початком демократизації суспільства та здобуттям Україною незалежності. Наприкінці 1980-х та в 1990-ті роки під впливом «перебудови» і «гласності» акценти зміщуються, партійно-радянська преса розглядається під кутом «нового прочитання». Для першого пострадянського десятиліття характерним є перегляд стереотипів у поглядах на події минулого, розвінчання міфів, пов'язаних, зокрема, з історією відносин влади і преси, часткове або повне заперечення попереднього досвіду.

На тлі зміни загальнополітичної ситуації в країні відбуваються зміни концептуальних основ вітчизняної історіографії. У цей період формуються нові теорії, на зміну марксистсько-ленінській методології приходять нові розробки, пов'язані з демократизацією наукових досліджень, зверненням до заборонених раніше історичних тем і проблем. Впровадження інформаційних технологій та поява інтернету, відкритий доступ до архівних джерел, «гласність», свобода слова надають нові можливості для досліджень.

Саме у 1990-ті роки періодика активно залучається у наукову практику як об'єкт досліджень, її розглядають як самостійний комплекс джерел, а не лише як допоміжний ілюстративний матеріал історії партії. На сучасному етапі вже сформовано новий погляд на значення преси для історичного дослідження. Природно, що вивчення преси в цей період отримує нові перспективи, тематика досліджень відкидає заідеологізований вектор і значно розширюється. Українські вчені починають активно розробляти проблеми історії вітчизняної преси у контексті демократичного визвольного руху і національного розвитку, Української революції, національно-культурного відродження; на хвилі національного підйому розгортаються дослідження регіональної преси.

У 1990-х – на межі 2000-х років з'являються праці, що певною мірою стосуються теми відновлення вивчення історії преси в цілому, у тому числі й окремих аспектів багатотиражної преси 1917–1941 рр. Серед таких праць – дисертаційні дослідження «Науково-просвітницька преса України XIX – першої третини XX ст. Історія. Теорія. Практика» О. Коновця

(1994) [283]; «Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за Українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.) І. Крупського (1996) [296]; «Українська таборова преса першої половини XX століття: проблеми національно-духовного самоствердження» Н. Сидоренко (2000) [528]; «Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті рр. XX ст.)» О. Коляструк (2003) [267], «Запорізька преса 20–40-х рр. XX ст.: жанрово-стильові особливості» І. Герман (2004) [140], «Культурно-освітній розвиток УСРР 1920-х рр. (за матеріалами Харківської періодици)» К. Шпакович (2016) [627] тощо.

Значний розвиток отримало вивчення преси Галичини, Закарпаття періоду 1920–1930-х років, питання якої не висвітлювалися у радянський період. Серед ґрунтовних праць – дослідження В. Габора «Закарпатська україномовна преса 20–30-х рр. XX ст. у контексті національного відродження краю» (1997) та «Українські часописи Ужгорода (1867–1944)», [160, 161], Л. Сніцарчук «Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості» (2001) [544], а також історико-бібліографічне дослідження О. Дроздовської, у якому йдеться про українську пресу повітових міст Галичини [182].

Об'єктивні дослідження нерадянської преси 1917–1921 рр. провели О. Богуславський, П. Губа, Л. Волосянко, О. Коновець, І. Крупський, Р. Пиріг, О. Позняков, М. Романюк, Г. Рудий, С. Сегеда, Н. Сидоренко, П. Федоришин та ін. Серед дисертацій, об'єктом досліджень яких є періодика зазначеного періоду, – «Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр.» О. Богуславського [59], «Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр.» П. Губи [153], «Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.)» В. Гутковського [158], «Преса як джерело дослідження національно-визвольних змагань за Українську державу (друга половина XIX ст. – перша чверть XX ст.)» І. Крупського [296], «Одеська періодична преса періоду визвольних змагань» О. Пархитька [419], «Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.)» О. Познякова [438], «Формування типу військового видання в період українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець») С. Сегеди [522], «Українська таборова преса першої половини XX ст.: проблеми національно-духовного самоствердження» Н. Сидоренко [528] тощо.

Окремий історіографічний доробок належить Г. Рудому, який фундаментально опрацював проблему розвитку преси у період Української революції і здійснив ґрунтовний внесок у справу розробки цієї теми, адже послідовно вивчав її різні аспекти. Протягом декількох років учений публікує праці, в яких різнобічно розглядається вітчизняна періодика 1917 – початку 1920-х років, зокрема: методологічні засади вивчення преси, тематика часописів періоду Української Держави П. Скоропадського, проблеми української культури через переломлення їх у періодиці. Серед таких праць – дисертації вченого «Періодика України як об’єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.)» та «Періодична преса як джерело вивчення національно-культурної політики Української Держави (1918)» [514, 515]; крім дисертацій, – ґрунтовна монографія «Преса України 1917–1920 рр. як об’єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти» (2005), додаток до якої містить список із 1128 найменувань газет, бібліографічний покажчик «Преса України: газети 1917–1920 рр.», де подано 765 назв газет, що не увійшли до жодного з наявних на той час бібліографічних видань (1997), а також книги «Преса Української Держави, 1918: питання освіти, науки, культури» (1996), «Газетна періодика – джерело вивчення проблем української культури, 1917–1920 рр.» (2000) [518, 516, 519, 509], статті у фахових виданнях [510–513, 517, 351]. Щодо періоду, висвітленого у цій праці, то необхідно вказати на статті Г. Рудого «Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело» (2008), «Монументальна політика в Україні 1930 рр. у висвітленні української періодики» (2010), «Преса України 1917–1940 рр. як джерело вивчення охорони історико-культурної спадщини» (2007), «Матеріали періодичної преси 1917–1940 рр. як джерело до вивчення культурної спадщини України» (2006) [513, 512, 517, 511] тощо.

У процесі здійснення досліджень преси України Г. Рудий відзначив внесок багатьох вітчизняних учених у справу вивчення радянських періодичних видань 1917–1921 рр., серед їх числа В. Будников, В. Ваколюк, Г. Вартанов, М. Дмитрієнко, І. Копотієнко, В. Рубан, В. Солдатенко, Й. Цьох та ін. У працях, створених у пострадянський період, які згадує у своїх роботах Г. Рудий, переважають дослідження преси в аспектах національно-культурного розвитку, що є цілком закономірним з огляду на коло проблем, що їх розв’язує Г. Рудий.

Періодику як джерело дослідження суспільно-політичного розвитку України у період 1917–1941 рр. розглянуто в сучасних роботах, де висві-

тлено питання ролі преси у проведенні політики українізації (О. Коляс-трук) [267], таборової преси у національно-духовному самоствердженні українців (Н. Сидоренко) [528], культурно-освітнього розвитку України у 1920-х роках (К. Шпакович) [627, 628]. Книги і періодику України в історичному контексті 1917–1941 рр. розглянула у своїх монографіях Л. В. Дояр [172, 173] тощо.

Окремих досліджень багатотиражної преси різних історичних періодів вкрай небагато, більшість матеріалів мають науково-популярний характер, як, наприклад: «Твоя заводская газета» Ю. Юрова (1960) [632], «Фабрично-заводская печать в третьем году пятилетки» В. Філова (1931) [599], «Газета на производстве» В. Авдєєва і О. Добриніна (1931) [31], «Стенная и многотиражная печать» Г. Зав'ялова (1957) [208], «Многотиражная газета в колхозе» В. Богданова (1957) [57], «Большие дела маленьких газет» колективу авторів (1957) [61]. Багатотиражній пресі присвячено декілька розділів у навчальному посібнику О. Андреєвої «Історія книжкової справи в документальних джерелах і матеріалах періодичної преси» (2011) [38]. Авторка, зокрема, характеризує багатотиражну пресу як історичне джерело, дає загальну характеристику багатотиражних газет підприємств і організацій книжкової і книготоргівельної справи, поліграфії, видавництва і навчальних закладів. Через призму соціологічного дослідження розглядає газетну періодику М. Алексеєва у своїй праці «Газета в зеркале социологического анализа» (1970) [35]. Упродовж останніх років різні аспекти багатотиражної преси досліджує Н. Солощенко. Зокрема, у колі її наукових зацікавлень процес формування «нової людини» у період перших радянських п'ятирічок у висвітленні багатотиражних газет, галузеві газети як історичне джерело і методика їх дослідження [551–553] тощо.

Оскільки багатотиражна преса УРСР була частиною преси СРСР, для нашого дослідження важливо залучити й деякі праці загального підходу, де розкриваються окремі аспекти цієї проблеми. Питання формування і діяльності багатотиражної преси у роки перших п'ятирічок на прикладі газет важкої індустрії дослідила М. Сланська, вона ж розкрила роль партійного керівництва багатотиражною пресою, простежила історію виникнення багатотиражних газет на радянських заводах і будівництвах [535–537], газету «Кировец» як історичне джерело розглядає В. Петров [428]; стінним газетам як попередникам багатотиражок присвячена стаття Г. Старкової «Стенные газеты как форма проявления и средство развития социальной активности молодёжи Удмуртии в 20-е годы XX века» [557] тощо.

На сучасному етапі у полі зору дослідників перебуває корпоративна преса як послідовниця багатотиражної, з тією різницею, що багатотиражки, здебільшого, – явище радянського періоду, а корпоративні видання – «віяння» сучасної медіасфери. Одним з дослідників, у колі наукових зацікавлень якого цей вид ЗМІ, є Д. Олтаржевський. Йому належить навчальний посібник «Корпоративні медіа: теорія і практика» (2012), статті «Корпоративні медіа та сучасне інформаційне суспільство» (2010), «Українська корпоративна періодика: сьогодні і майбутнє» (2010), «Корпоративні медіа як новітній різновид ЗМІ (2014) [405–408] тощо. Ці праці мають для нас значення як приклад сучасної трансформації багатотиражної преси на тлі загальних тенденцій у світовому пресознавстві. Цей вид преси притаманний західним країнам, де питання організації праці та досягнення мають чітко виражений зміст в економічній комунікації як комунікаційно-популярizaційний, а також рекламний характер.

З представленого огляду літератури можна зробити висновок, що проблема бібліографічної реконструкції багатотиражної преси того часу (крім праць Г. Рудого та бібліографічних покажчиків НБУВ), теоретичні і практичні засади виникнення, розвитку і функціонування багатотиражної преси та організації доступу до багатоаспектних газетних фондів не були об'єктом історичних досліджень у галузі бібліографознавства, бібліотекознавства та джерелознавства.

1.2. Джерельна база дослідження

Специфіка об'єкта і предмета вивчення, потреба вирішення поставлених завдань визначили залучення кількох груп джерел, котрі забезпечують об'єктивність дослідження, його повноту, можливості верифікації.

До *першої групи джерел* за логікою дослідження належить, безумовно, сама **багатотиражна преса**, представлена газетами, що виходили на території сучасної України у період 1917–1941 рр. Також під час дослідження розглянуто такий підвид газетної періодики як стінні газети та її допоміжні види – бюлетені, додатки, листівки, звернення, «газети в газеті», спецвипуски, газети-одноденки, цехові, бригадні, а також газети, які випускали в'їзні редакції.

У роботі виявлено та проаналізовано усі основні групи багатотиражної преси: фабрично-заводські (у тому числі шахтні, транспортні), колгоспні,

машинно-тракторних станцій (МТС), військові, газети начальних закладів, установ, виправно-трудова закладів (видання для співробітників ВНК, ОДПУ, НКВС, дитячих виправних колоній, ув'язнених системи ГУЛАГу). Всього авторкою опрацьовано **5025** назв багатотиражних газет періоду 1917 – початку 1941 рр., вивчено матеріали сотень центральних (загально-союзних і республіканських), обласних, місцевих періодичних видань; усі вони розглянуті *de visu*. Загальна кількість опрацьованих багатотиражних газет становить **12 115**. Вивчалися газети періоду 1917–2016 рр., у якому виокремлено 1917–1921, 1920-ті – початок 1930-х і другу половину 1930-х – 1941 років. Треба зазначити, що в роботі проаналізовано за різними ознаками і багатотиражні газети пізнішого періоду аж до сучасного їх різновиду – корпоративних видань. Це здійснено свідомо задля загального уявлення про поступовість і наявність тяглості у розгортанні процесів становлення й розвитку такого специфічного феномену, як багатотиражна преса.

Під час дослідження опрацьовано фонди НБУВ – найбагатшого сховища газет в Україні, де зберігається найбільша колекція газет радянського періоду, у тому числі багатотиражних. Станом на кінець 2020 р. в НБУВ налічувалося понад 254 тис. річних комплектів газет (більше 30 млн номерів). Хронологічні рамки охоплюють XVIII–XXI ст.

Крім відділу формування і використання газетних фондів, газети зберігаються й у відділі юдаїки Інституту рукопису, у двох відділах, що входять до структури Інституту книгознавства, – відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій та музичному і у відділі організації та обслуговування основним фондом (приблизна кількість – 2250 р. к.), тобто всього в НБУВ зберігається понад 256 тис. р. к. газет. Таким чином, газетний фонд НБУВ є найбільшим в Україні, отже, репрезентативним, що дає змогу і підстави для проведення узагальнюючих наукових досліджень як теоретичного, так і науково-практичного характеру.

Джерелами для виявлення і опрацьовання газет стали бібліографічні праці, електронні інформаційні ресурси. Варто наголосити, що окремих бібліографічних покажчиків багатотиражної преси не існує, ці газети доводилося шукати і вибирати «по крихтах» з різних джерел. Найбільше інформації (порівняно з іншими бібліографічними працями) вдалося знайти у бібліографічному довіднику «Періодичні видання УРСР. 1917–1960. Газети», укладеному фахівцями Книжкової палати України (1965) [427].

Обстеженню масиву багатотиражних газет, що зберігаються у фондах НБУВ, передувала копітка робота з пошуку і відбору видань за певними

критеріями. Таких критеріїв декілька і розроблені вони на основі класифікаційної схеми, за допомогою якої всередині даного виду газет виокремлювалися певні сегменти (групи). Кожна група видань має спільні риси, що уможливили їх об'єднання.

Першим класифікаційним критерієм став принцип розподілу масиву багатотиражних газет на окремі великі групи за профілем або походженням: це фабрично-заводські газети (з підгрупою шахтних, транспортних, великих промислових трестів і союзів), газети навчальних закладів (ВНЗ, технікумів, ФЗД, ФЗУ), установ (у тому числі виправно-трудових), кооперативів, профспілок, військових частин, політвідділів МТС, колгоспів. Ще один принцип, застосований у процесі відбору газет, – хронологічний, зумовлений рамками чітко окресленого періоду.

З метою виявлення багатотиражних газет вивчалися матеріали науково-довідкового апарату (бібліографічних покажчиків, довідників, списків, каталогів і картотек, електронних баз даних) НБУВ і найбільших бібліотек України: Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Бібліотеки науково-довідкових видань Центральних державних архівів України, Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, а також Російської книжкової палати, Державної бібліотеки СРСР імені Леніна (нині – Російська державна бібліотека).

Другою групою джерел є сучасні закони України, правові та нормативні документи, зокрема ті, що регулюють розвиток бібліотечної справи та інформаційного суспільства в Україні та визначають роль бібліотек у формуванні бібліотечно-інформаційних ресурсів. Це, передусім, Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>); Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. № 3322-XII, який створив основні засади правової бази для отримання і використання науково-технічної інформації та функціонування Національного інформаційного фонду України, до складу якого входили інформаційні ресурси наукових та науково-технічних бібліотек, «накопичувачі та зберігачі інформаційної продукції та послуг, а також посередники у сфері науково-інформаційної діяльності» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>. Ст. 3).

У дослідженні враховано: Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 р. № 33/95-ВР (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>), Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 р. № 595-XIV (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text>), Постанову Кабінету Міністрів «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» від 10.05.2002 р. № 608 (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-%D0%BF#Text>), Розпорядження Президента України від 02.12.2003 р. № 396 / 2003-РП та Постанову Кабінету Міністрів від 24.03.2004 р. № 387 «Про внесення змін у додаток 1 і 2 до Постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 р. № 608» (URL: http://www.ukrbook.net/obov_prym.html; URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3962003-pp-1383>; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/387-2004-%D0%BF#Text>) тощо.

Історична законодавча база представлена наступними документами: «Закон про пресу» Центрального Комітету УСДРП (1919); декрети, що стосуються розвитку преси, опубліковані у виданні «Декреты Советской власти». Том I. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г., (М.: Гос. изд-во политической литературы, 1957); «Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988)» (М.: Изд-во политической литературы, 1983–1990. 16 т. Т. 1 : 1898–1917. 1983; Т. 2 : 1917–1922. 1983; Т. 3 : 1922–1925. 1984; Т. 4 : 1926–1929. 1984; Т. 5 : 1929–1932. 1984; Т. 6 : 1933–1937. 1985; Т. 7 : 1938–1945. 1985), «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК» (Київ: Політвидав України, 1976), «Комуністична партія України: з'їзди і конференції» (Київ, 1991); «Директивы ВКП(б) по вопросам просвещения: Вопросы народного просвещения в основных директивах съездов, конференций, совещаний ЦК и ЦКК ВКП(б)» (М. – Л.: ОГИЗ : Наркомпрос РСФСР, 1931); «Про партійну і радянську пресу, радіомовлення і телебачення. Збірник документів і матеріалів» (Київ, 1974); «О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении» (М., 1972); «О партийной и советской печати : сб. документов и материалов» (М., 1954) [166, 271–277, 280, 281, 170, 454, 376, 377] тощо.

Окрема група джерел – партійні документи щодо організації та функцій преси: резолюції з'їздів РКП(б)-ВКП(б), КП(б)У, постанови, циркуляри, зокрема: Постанова президії ВЦВК щодо Російського телеграфного агентства (РОСТА) від 7 вересня 1918 р., «Про пресу і пропаганду» – резолюція XI з'їзду РКП(б) (27 березня – 2 квітня 1922 р.), «З питань

преси, пропаганди і агітації» – резолюція XII з'їзду РКП(б) (17–25 квітня 1923 р.), «Про агітаційно-пропагандистську роботу» та «Про пресу» – резолюції XIII з'їзду РКП(б) (23–31 травня 1924 р.), «Про фабрично-заводську пресу» – постанова ЦК ВКП(б) від 19 серпня 1932 р., «Про фабрично-заводські газети» – постанова ЦК ВКП(б) від 23 січня 1941 р., «Про програму місцевої газети» – циркуляр ЦК РКП(б) від 4 квітня 1921 р., «Про звернення серйозної уваги на періодичну пресу» – лист ЦК РКП(б) від 8 листопада 1921 р., «Про посилення місцевої періодичної преси» – резолюція наради секретарів обкомів, облбюро і губкомів РКП(б) (27–29 грудня 1921 р.), «Про план місцевих газет» – лист ЦК РКП(б) від 7 червня 1922 р.; «Про періодичну пресу» – циркуляр ЦК РКП(б) від 20 листопада 1922 р.; постанова ЦК ВКП(б) «Про роботу політвідділів МТС, колгоспний осередок і про взаємовідносини політвідділів і райкомів» (15 червня 1933), в якій декілька пунктів присвячено газетам політвідділів МТС; «Про порядок дозволу на видання багатотиражних газет та про зміну назв місцевих газет» – постанова ЦК КПРС (18 червня 1956 р.), «Про сільську районну і низову пресу» – постанова ЦК ВКП(б) від 18 січня 1931 р., «Про форми зв'язку газет з робітничими і селянськими читачами» – постанова оргбюро ЦК РКП(б) від 1 грудня 1924 р.; документи, прийняті на VII конференції КП(б)У (6–10 квітня 1923 р.), IX з'їзді КП(б)У (6–9 грудня 1925 р.) [445, 383, 436, 382, 389, 386, 391, 394, 400, 384, 381, 368, 385, 387, 392, 280] тощо.

Наступна група документів представлена опублікованими **науково-статистичними** матеріалами, зокрема: «Преса Української РСР 1918–1980. Статистичний довідник» (Харків, 1981), «Преса Української РСР 1918–1975. Науково-статистичний довідник» (Харків, 1976), Відомості ЦСУ СРСР про розвиток газетної мережі і збільшення тиражу по республіках Союзу РСР за 1923–1927 рр., «Печать в СССР за 40 лет. 1917–1957. Статистические материалы» [459, 458, 98, 430] тощо.

Використано документи, що стосувалися **організації робітничого руху**, адже діяльність робітничого руху тісно пов'язана з багатотиражними газетами: постанова оргбюро ЦК РКП(б) «Про робітничий рух. 1 червня 1925 р.» (КПСС в резолюціях съездов, конференцій и пленумов ЦК (1898–1988). Т. 3: 1922–1925. М., 1984); постанова ЦК ВКП(б) «Про чергові завдання партії у галузі робітничого руху» від 27 серпня 1926 р. (КПСС в резолюціях съездов, конференцій и пленумов ЦК (1898–1988). Т. 4: 1926–1929. М., 1984), постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову

робсількорівського руху» від 16 квітня 1931 р. (КПСС в резолюціях съездов, конференцій и пленумов ЦК (1898–1988). Т. 5, 1929–1932. М., 1984) [444, 397, 379].

Залучено документи щодо **політики українізації**: постанову ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 1 серпня 1923 р. «Про заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови», що містить заклик до активнішого вивчення української мови працівниками радянських установ, вивчення української мови в загальноосвітніх школах і професійно-технічних закладах та викладання українською мовою у вищій школі (URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um120.htm#>), постанову ВУЦВК і РНК УСРР від 30 квітня 1925 р. «Про заходи термінового проведення повної українізації партійного апарату» (URL: <https://w.histrf.ru/articles/article/show/ukrainizatsiia>) тощо [442, 443].

Для висвітлення взаємозв'язку преси та культури використовувалися документи, дотичні до теми дослідження і опубліковані в **збірниках документів у галузі культури**, зокрема: «Культурне будівництво в Українській РСР 1917–1927 : збірник документів і матеріалів» (Київ: Наукова думка, 1979), «Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941 : збірник документів і матеріалів» (Київ: Наукова думка, 1986), «Культурне будівництво в Українській РСР. Червень 1941–1950 : збірник документів і матеріалів» (Київ: Наукова думка, 1989).

Осібну групу становить **комплекс архівних джерел**, зокрема, документи, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України): ф. 555 – Комітет у справах друку при Раді Народних Комісарів УСРР; ф. 1738 – Бюро Українського друку при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті; ф. 2695 – Всеукраїнський комітет Всесоюзної профспілки працівників машинно-тракторних станцій та наймитства (ВУК МГС та наймитства); ф. 2847 – Центральний комітет профспілки працівників машинно-тракторних станцій Півдня та Центру; ф. 2848 – Центральний комітет профспілки працівників машинно-тракторних станцій Півдня; ф. 2853 – Центральний комітет професійної спілки зернових радгоспів СРСР; ф. 2854 – Центральний комітет Всесоюзної професійної спілки працівників бурякорадгоспів СРСР; ф. 4605 – Головне управління з охорони військових та державних таємниць у пресі Державного комітету Ради Міністрів УРСР по пресі (Головліт УРСР); ф. 169 – Видавництво «Всеукраїнський пролетарій» – орган ЦК КП(б)У і Всеукраїнської ради професійних спілок;

ф. 176 – Видавництво журналу «Шляхи індустріалізації» при Українській економічній нараді; Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України): ф. 1 – Центральний Комітет компартії України; Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України): ф. 277 – Борисов Валентин Тихонович; архіві НБУВ.

Найбільше інформації з досліджуваної проблематики міститься у таких документах: ЦДАВО, фонд 555, опис 1, справа 125 «Відомості про випуск газетної та журнальної продукції в УСРР у 1929 р. та книжкової продукції у 1931 р.», справа 292 «Накази комітету в справах друку при РНК УСРР» [1, 2]; фонд 1738, опис 1, справи 33, 61, 62 – «Інформаційні повідомлення про декрети Раднаркому УСРР, внутрішнє становище країни і події за кордоном. Оперативні зведення РОСТА про стан на фронтах», «Листування з центральними установами України про доставку інформації», «Листування з місцевими установами про доставку інформації, по фінансовим та організаційним питанням» [3, 4, 5], опис 2, справа 14 «Зведення відділу інформування РНК УСРР при Бюро Українського Друку» [6]; фонд 2695, опис 1, справа 198 «Справа організації випуску польової газети», опис 2, справа 1 «Всеукраїнський комітет МТС і наймитства. Протоколи загальних зборів МК» [7, 8]; фонд 2847, опис 1, справа 271 «Матеріали культмасової роботи по машино-тракторних станціях Півдня та Центру» [9]; фонд 2848, опис 2, справа 151 «Плани і директиви культвідділу з питань культурно-масової роботи» [10]; фонд 2853, опис 1, справа 643 «Постанова ВЦРПС і президії ЦК РЗР щодо культроботи», справа 644 «Директиви ЦК зернорадгоспів щодо культмасової роботи» [11, 12]; фонд 2854, опис 1, справа 217 «Річний звіт з культмасової роботи за 1936 р. ЦК бурякорадгоспів», справа 456 «Матеріали з культмасової роботи в радгоспах. 1937 р.» [13, 14]; фонд 4605, опис 1, справа 1 «Штатний розпис Головного управління у справах літератури та видавництв в Українській РСР (Головліту УРСР) і обллітів, кошториси витрат по центральному апарату і місцевим органам цензури на 1941 р. і документи до них. Список співробітників органів цензури республіки» [15].

У процесі роботи над монографією переглянуто й інші документи, що зберігаються в ЦДАВО, зокрема такі: фонд 169, опис 1, справа 182 – «Листування відділу об'яв в справі “Дніпрельстану” з робкорами. Українізація. Листування з Полтавським представництвом» [16]; фонд 176, опис 1, справа 91 – «Статті до збірника «Дніпрельстан» [17]. Опрацьовано також

документи з Архіву НБУВ (опис 1, од. зб. 86 – Звіт про роботу бібліотеки за 1923–1924 роки, справа 50 – Правила внутрішнього розпорядку бібліотеки, проекти правил і інструкцій відділів) [29, 30].

Для вивчення досліджуваної проблеми вагомими стали документи, віднайдені у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО). Зокрема використано матеріали стосовно роботи відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У, протоколи засідань Політбюро ЦК КП(б)У (ф. 1, оп. 6, спр. 238; оп. 20, спр. 7515) [18, 27], списки стінних і багатотиражних газет, що видавалися в різних регіонах України і надсилалися до цього відділу (ф. 1, оп. 20, спр. 7515, 4417, 4418) [27, 24, 25], протоколи засідань парткомітетів і комітетів ЛКСМУ (ф.1, оп. 20, спр. 2699) [20], обговорення матеріального забезпечення редакцій і друкарень всім необхідним для випуску газет, збільшення їх накладів (ф. 1, оп. 20, спр. 2493, 2699, 6841) [19, 20, 26], матеріали про роботу робсількорів (ф. 1, оп. 20, спр. 2699, 4184, 4185) [20, 21, 22], про заснування і реорганізацію навчальних закладів для журналістів (ф. 1, оп. 20, спр. 6841) [26], засідання редколегій, роботу редакцій шахтних газет (ф. 1, оп. 20, спр. 4184, 4185, 4186) [21, 22, 23], проведення конкурсів низової преси (ф. 1, оп. 20, спр. 4184) [21], організацію курсів підвищення кваліфікації газетних працівників, про українізацію преси (ф. 1, оп. 20, спр. 2493, 2699, 4184) [19, 20, 21].

У роботі використано статистичні збірники, накази, звіти і плани видавництва, протоколи зборів і засідань редакцій, нарад робкорів і сількорів, «ударних бригад преси», листування з різними установами про редакційно-видавничу роботу, розповсюдження і розподіл газет тощо.

Значно розширили фактологічний матеріал публікації центральних, обласних газет і журналів зазначеного періоду з досліджуваної проблематики, зокрема: «Комуніст», «Пролетарська правда», «Більшовицька зброя», «Киевский пролетарий», «Правда», «Література і мистецтво», «Луганська правда», «Панорама», «Прапор селекціонера», «Красный журналист», «Робселькор», «Робітнича газета», «Слово», «В помощь районной газете и многотиражке», «Прапор соціалізму» тощо.

Одним із джерел стали публікації та матеріали видань «Історія заводів» та «Історія фабрик і заводів». Упродовж кількох років над укладанням бібліографії багатотиражних газет працювали фахівці Державної публічної бібліотеки імені М. Є. Салтикова-Щедріна (нині – Російська національна бібліотека, РНБ), про що свідчить Т. Григор'янець – у 1980 р. завідувачка газетного відділу цієї бібліотеки. У статті «Організація газетного фонду

Державної публічної бібліотеки імені М. Є. Салтикова-Щедрина та його використання» [151, с. 59–78] вона зазначає, що поштовою для початку такої роботи слугувала Постанова ЦК ВКП(б) від 10 жовтня 1931 р. «Про видання «Історії заводів» (постанова опублікована у газеті «Правда» 11 жовтня 1931 р.). За цією постановою «ОГИЗ» мав видати серію збірок щодо розвитку старих і виникнення нових заводів, їхньої ролі в економіці країни, про робітників, ударництво, соцзмагання, підйом виробництва. У постанові зазначалося, що до створення «Історії заводів» мають долучитися як робітники, так і господарники та інженерно-технічний персонал [393, с. 410]. У складі редакційної колегії цією ж постановою затверджено М. Бухаріна, М. Горького, А. Єнукідзе, Вс. Іванова, Л. Кагановича, П. Постишева, Г. П'ятакова та ін. Було створено Головну редакцію під проводом Максима Горького, тоді ж сформовано республіканські, обласні, заводські та фабричні комісії «Історії заводів», ухвалено методичні рекомендації [534]. У цій серії друкувалися і матеріали з історії будівництва об'єктів, споруджуваних в'язнями таборів системи ГУЛАГу як, наприклад «Беломорско-Балтийский канал им. И. В. Сталина: история строительства» за редакцією М. Горького, Л. Авербаха, С. Фірина. Загалом упродовж 1931–1938 рр. у серії опубліковано понад 30 праць. Однак бібліографія заводських і фабричних багатотиражних газет не була складена, про що пише й у своїй статті Т. Григор'янц, яка відзначає сталий читацький попит на багатотиражки і робить висновок про необхідність об'єднання зусиль різних бібліотек і Всесоюзної книжкової палати для укладання і публікації бібліографії багатотиражної преси. Утім машинописні службові каталоги у бібліотеці все ж існували і вони надавалися у користування. Нині вони доступні у мережі Інтернет за посиланням: http://nlr.ru/res/inv/ukazat55/record_full.php?record_ID=190326. Зазначається, що ці службові каталоги включають багатотиражні газети союзних республік з початку їх видання і до 1975 р. Багатотиражні газети України представлені в томах 2–4 [340].

У 1932–1934 рр. видавалися спеціальні методичні бюлетені для написання «Історії заводів». У підготовці серії брали активну участь Спілка радянських письменників України, Товариство істориків-марксистів, Інститут історії Комуністичної академії й інші товариства та інституції. Розвідки, документи та матеріали з обсягу «Історії заводів» широко публікувалися на сторінках журналів «Борьба классов», «История пролетариата СССР» тощо. На 7-му Міжнародному конгресі істориків у Варшаві (1933) радянська деле-

гація представила доповідь Г. Панкратової, присвячену завданням і методам роботи над «Історією заводів». Утім наприкінці 1930-х – на початку 1940-х років під час масових репресій цей рух зупиняється паралельно з ліквідацією видавництва «Історії заводів» у 1938 р. Робота відновлюється постановою ЦК КПРС «Про книги з історії фабрик та заводів» від 21 жовтня 1958 р. Упродовж 1960–1980-х років історія заводів та фабрик як напрям досліджень вийшла за межі історії промислових підприємств – почали з'являтися праці з історії новобудов, радгоспів, колгоспів, наукових, культурно-освітніх та інших установ [639]. В Україні підготовлено бібліографічний покажчик «История промышленных и сельскохозяйственных предприятий в Украинской ССР (1946–1986 гг.)» (1987), який дає відомості щодо всіх виданих на той час праць з цієї тематики [228].

Джерелом інформації слугували також *бібліографічні покажчики і каталоги*, котрі вивчалися за хронологічним принципом. У колі джерел бібліографічної інформації – науково-бібліографічне видання «Українська революція і державність (1917–1921 рр.)» (Київ, 2018) [584], бібліографічний покажчик «Преса України: Газети 1917–1920 рр.» (Київ, 1997) [516]; важливе значення для уявлення про репертуар преси 1917–1920 рр. має монографія Г. Я. Рудого «Українська преса 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти» (Київ, 2005) [518], додаток до якої містить список з 1128 найменувань газет, що виходили упродовж зазначеного періоду.

До ґрунтовних бібліографічних праць, що охоплюють різні види газетної періодики, виданої у період 1917–1920 рр., належать науковий каталог «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2014) [116], анотований бібліографічний покажчик «Симон Петлюра на сторінках українських газет 1917–1920 років : матеріали до біобібліографії» (Київ, 2015) [530]. Варто назвати і опублікований у 1979 р. покажчик «Газети Радянської України 1917–1920 рр.» [111]. Бібліографічні джерела про Українську революцію і державність дають змогу окреслити газетну періодику, яка вирізняється своїм інформаційним потенціалом, адже поєднує у собі комплекс історичних джерел і документальних матеріалів; ступінь інформативності і спектр охоплюваної тематики характеризується широтою і різноплановістю – від офіційних публікацій до приватних оголошень. Тому процес вивчення цього виду газетних першоджерел у бібліографічних дослідженнях, розпочатих із здобуттям Україною незалежності, коли вчені

отримали доступ до всього масиву тогочасної періодики, на сучасному етапі активно триває.

Фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського здійснили вагомий внесок у справу бібліографування газет України, у тому числі й багатотиражних, включаючи їх до своїх друкованих покажчиків і електронних баз даних. Серед друкованих праць – згадуваний вище каталог «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», що містить і первісні багатотиражні видання, два випуски каталогів київських газет періоду 1838–1991 рр., у яких представлено видання місцевих заводів, фабрик, вищих навчальних закладів, установ [254, 255]. Каталоги «Газети Радянської України 1921–1925 рр. (За матеріалами ЦНБ АН УРСР» (682 назви, 1981) та «Газети Радянської України 1926–1929 рр. у фондах ЦНБ АН УРСР» (984 назви, 1985) охоплюють репертуар радянських газет періоду 1920-х років [112, 113]. Ці каталоги допомогли встановити кількісний склад газет, зокрема вирахувати кількість одноденних газет, що виходили в Україні впродовж 1920-х років. Так, за даними цих каталогів у період 1921–1925 рр. вийшло **75** одноденок, у 1926–1929 рр. – **183**. Отже, загальна їх кількість становить **258** назв.

Серію каталогів газет, укладених фахівцями НБУВ, продовжує видання «Газети України 1930–1934 рр. у фондах НБУВ» (2004, у двох частинах). Каталог містить описи **9177** газет, до нього включено ті, що виходили в УСРР, а також на теренах Польщі, Чехословаччини, Румунії, Криму та Молдавії (територія Придністров'я), видання виїзних редакцій московських центральних газет. Серед загалу видань у каталозі описані й багатотиражні, котрі видавалися партійними і радянськими органами, військовими, профспілковими, культурно-освітніми установами [117, 118].

У покажчику «Газети України 1935–1940 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2012, у двох частинах) наведено описи **6120** газет. Видання містить бібліографічні відомості про республіканські, обласні, міські, районні та багатотиражні газети, котрі видавалися партійними і радянськими органами, військовими, профспілковими, культурно-освітніми установами тощо. Каталог має два покажчики: географічний – з назвами газет, що виходили у певному населеному пункті впродовж зазначеного періоду (географічні назви відповідають тогочасним нормам, є відсилання на сучасну назву), і покажчик мов видання. Важливим джерелом бібліографічної інформації є додаток, де наводиться

перелік українських газет, виданих за межами УРСР у 1935–1940 рр., та іменний покажчик до нього [119, 120]. Продовжують серію каталогів видання «Газети України 1941–1945 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2009) [121], «Газети України 1946–1950 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2012) [122], «Газети України 1951–1955 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2013) [123] та «Газети України 1956–1960 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2017) [124]. Усі каталоги містять багатотиражні газети, а до каталогу, що охоплює період 1956–1960 рр., вперше включено масив колгоспних газет. Утім останні видання виходять за хронологічні рамки, окреслені нашим дослідженням, тому детально не розглядаються.

В усіх зазначених покажчиках повні бібліографічні описи газет розташовуються за алфавітом назв у хронологічному порядку. Одиницею опису слугують всі номери однієї газети за п'ять років незалежно від того, змінювалася її назва протягом окресленого періоду, чи ні; кожна назва подається мовою оригіналу. Всі зміни відбиваються у відповідних рубриках: назва, підзаголовок, періодичність, місце видання, мова, додатки, примітки. Названі каталоги і бібліографічні покажчики містять усі види багатотиражних газет, що виходили на території сучасної України протягом певного хронологічного періоду. Звичайно, цими каталогами не вичерпується весь репертуар газет 1917–1960-х років, адже вони включають лише ті газети, котрі зберігаються у фондах НБУВ. Проте газетний фонд НБУВ – найбільший в Україні, отже, він є репрезентативним і це дає підстави зробити висновок, що у зазначений період існувала велика різногалузева мережа газетної періодики, яка відзначається вражаючим кількісним складом багатотиражних газет.

Зазначимо, що у рамках виконання відділом пресознавства наукових тем його фахівці продовжують готувати друковані ретроспективні бібліографічні покажчики газет України з фондів НБУВ, працюють над створенням електронного каталогу газет України, до якого включаються й усі багатотиражні газети, котрі зберігаються у фондах бібліотеки.

Джерелом інформації щодо кількості багатотиражних газет за роками слугували **статистичні збірники Книжкової палати України** (1971, 1979, 1981 років видання), **списки**, складені іншими установами. Цифри в таких довідниках часто різняться, незважаючи на твердження, що в умовах «комуністичного будівництва» облік і статистика спираються на «всебічні

і достовірні показники та науково обґрунтований статистичний аналіз», досягнуті в усіх галузях народного господарства. У передмові до науково-статистичного довідника «Преса Української РСР 1918–1975» (1976) зазначається, що його основною метою є демонстрація неупинного розвитку видавничої справи і преси України у радянські роки і що з усією можливою повнотою та різнобічністю у довіднику представлено статистичні дані про видання в республіці газет та іншої періодики. Проте не повідомляється, наскільки точними є наведені статистичні дані і чи відбивають вони усі види і типи видань, що виходили друком в Україні у період з 1918 по 1975 р. [458].

На початку 1930-х років виходили каталоги періодичних видань, що містили перелік газет і журналів, на які приймалася передплата. У передмові до каталогу 1931 р. міститься пам'ятка «збирачу передплати»: «Вишукуй нових читачів партійної, професійної, радянської преси; дбай про українську центральну і місцеву пресу...; треба притягти до збору передплати громадський актив: партійців, комсомольців, колгоспників, сільське вчителство, агрономів, робітників сільрад, школярів, dobroхiтні т-ва, робітників кооперації, хат-читалень». Ці заклики продиктовані ухвалами XVI партз'їзду щодо «покращення преси та підвищення її ваги в розгортанні соціалістичного наступу» і збільшення тиражів преси [250]. У каталозі є декілька фабрично-заводських газет, вихід яких був запланований на 1931 р. і на які оголошено передплату.

Професійно складеним та інформативним є видання Всесоюзної книжкової палати «Летопись периодических изданий СССР». Цей «Літопис» одразу набув провідного значення в системі первинної державної реєстраційної бібліографії. Він виходив з 1933 р. як щорічник, спершу під назвою «Список периодических изданий», а в 1939 і 1940 р. мав назву «Ежегодник периодических изданий СССР». У 1940 р. вперше вийшов зі статистичною таблицею, де відбито кількісні показники газет усіх типів, виданих в усіх республіках СРСР. Так, згідно зі статистикою, в УРСР у 1939 р. вийшло **987** назв багатотиражних газет (77 тис. 142 номери), річний наклад становив 127 тис. 683 примірники. У таблиці відбито всю мережу багатотиражних газет, виготовлених друкарським способом. Це джерело уможливило здійснення порівняльного аналізу. Так, наприклад, в РРФСР цього ж року вийшло **3 139** (215 тис. 406 номерів), у Білоруській РСР **114** (5 тис. 152 номери), у Казахській РСР **105 назв** (6 тис. 964 номери) тощо; найменше низової преси виходило у Киргизькій РСР (всього 7 назв – 250 номерів).

Загальна кількість багатотиражних газет в СРСР у 1939 р., відповідно до статистики, наданої Всесоюзною книжковою палатою, становила **4582** назви (317 тис. 037 номерів) річним накладом 471 тис. 947 примірників. Отже, кількість багатотиражних газет, що виходили в Україні наприкінці 1930-х років, становить майже п'яту частину від загальносоюзної цифри. У цьому ж виданні у розділі «Прочие газеты» знаходимо одеський «Черноморский гудок», артемівський «Железнодорожник Донбасса», дніпропетровську «Сталинскую магистраль», харківську «Большевик Южной», ясиноватську «Магистраль угля» тощо [192, 193]. «Летопись периодических изданий СССР» надає вичерпну бібліографічну інформацію про різні типи періодичних видань (журнали, газети, бюлетені), у тому числі й надруковані в УРСР. Важливо, що «Летопись» розкриває імена редакторів, зокрема й деяких багатотиражних газет.

Варто підкреслити, що у різних довідниках і подібних до них виданнях статистичні показники різняться, тому отримати абсолютно точні дані щодо кількості багатотиражних газет, що виходили впродовж досліджуваного періоду, не видавалося можливим. Водночас шляхом аналізу і порівняння даних з різних джерел можна з великим ступенем імовірності уявити правдиву картину щодо видання, побутування, розповсюдження, функціонування багатотиражних газет України у певний хронологічний період, зокрема, і в 1917–1941 рр.

Важливою *групою джерел* є **Держстандарти в галузі бібліографічного опису, методичні матеріали** щодо специфіки газетного описування. Так, у процесі дослідження бралися до уваги: ДСТУ 2394-94. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення; ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання; ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). – На заміну ДСТУ 3582-97. Чинний від 2014-01-01; ДСТУ 7093:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11-2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD). Чинний від 2010-04-01 [183–189] тощо.

Залучалися опубліковані та неопубліковані, але прийняті вченими радами бібліотек, наукові методики описування, зокрема опрацьовані фахівця-

ми Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника М. Романюком і М. Галушко і представлені в роботі «Схема повного бібліографічного опису періодичного видання» [499]. Цю схему апробовано на бібліографічних нарадах в Україні, вона лягла в основу підготовки історико-бібліографічних праць. Опрацьовано також «Методичний посібник з бібліографічного опису», укладений фахівцями ЛННБУ ім. В. Стефаника (розділ «Електронні ресурси») [333], методичні рекомендації, розроблені у науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. І. Франка «ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис, бібліографічний опис» [183]. У монографії використовувалися й методичні документи в галузі наукової роботи та науково-бібліографічного опису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, методичні документи Інституту інформаційних технологій, що регулювали створення електронного ресурсу та електронного каталогу.

У процесі дослідження автором вивчалася історична література, дослідження у галузі пресознавства, журналістики, бібліотекознавства, бібліографознавства, джерелознавства, соціальних комунікацій.

Для осмислення історичної ситуації, відновлення реальних подій в галузях економіки та політики, що визначали прямі та опосередковані впливи на процеси виникнення, розгортання та уніфікації діяльності багатотиражних газет, вивчалися *сучасні історичні праці* окремих вчених та колективів. Бралися до уваги нові підходи щодо історії України та її періодизації, висвітлені у новому багатотомному серійному виданні «Україна крізь віки», підготовленому Інститутом історії України НАН України (1999–2000) [575–579]. Досліджуваний період представлений у т. 10: Рубльов О., Реєнт О. «Українські визвольні змагання 1917–1921 рр.», т. 11: Кульчицький С. «Україна між двома війнами (1921–1939 рр.)» і т. 12: Коваль М. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах 1939–1945 рр.». Активно залучалися матеріали «Енциклопедії історії України», статті відомих українських вчених, зокрема С. Кульчицького, О. Яся, О. Корнієнко та ін. Вивчалася нами як така, що безпосередньо стосується проблематики нашого дослідження, колективна монографія вчених Інституту історії України НАН України за редакцією В. Смолія «Українізація» 1920–30-х років: передумови, здобутки, уроки» [580].

У питаннях *цензурного контролю* за діяльністю преси авторка спиралася на публікації документів і праці Т. Горяєвої: «История советской политической цензуры 1917–1991 гг.», «История советской политической

цензури. Документы и комментарии» [147, 229], «Политическая цензура в СССР. 1917–1991» [148], дослідження О. Кирієнка «Цензура в Україні» [256] тощо. Вивчення таборової преси спиралося на інформацію, подану у публікаціях А. Горчевої: «Пресса ГУЛАГа (1918–1955)» та «Пресса ГУЛАГа. Списки Е. П. Пешковой» [145, 146], серію видань «Библиотека “Перековки”» та «Музыкальная библиотека “Перековки”» [344, 489].

1.3. Газетна періодика в системі бібліотечних фондів НБУВ

Фонди (в сучасній «транскрипції» – документальні та електронні ресурси) – наріжний камінь бібліотеки, основа діяльності і виконання всіх її основних функцій і завдань. Бібліотечні фонди створювалися з метою упорядкування і збереження накопичених суспільством знань; на їх становлення і розвиток впливали суспільно-політичні, економічні, культурні фактори. Фонд, який сьогодні зберігають бібліотеки, пройшов довгий шлях комплектування, організації, розвитку і формування своєї структури за різними ознаками, зокрема залежно від виду його системоутворюючих елементів – документів. Сучасні бібліотеки є відкритими для пошуку нових форм існування. Через впровадження електронних технологій бібліотеки поступово почали перетворюватися на інформаційні центри, розширивши свої функції і додавши до традиційних видів діяльності нові.

Наприкінці ХХ ст. із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, поширенням можливостей Інтернету, появою повнотекстової електронної інформації постала нова модель наукової бібліотеки, що дало змогу вченим-бібліотекознавцям говорити про інформаційну парадигму діяльності наукових бібліотек. Цим спричинена трансформація складу, змісту і структури фонду. Новітні технології, що впроваджуються у бібліотечну практику, уможливають здійснення якісної перебудови роботи бібліотек, що включає в себе формування нових науково-інформаційних ресурсів, удосконалення організації фонду, підвищення ефективності використання, забезпечення якісного рівня обслуговування через організацію доступу до всіх видів інформаційних ресурсів, у тому числі й газетної періодики, всім категоріям користувачів. У зв'язку з цим актуалізуються питання, пов'язані з визначенням місця газетної періодики в системі формування інформаційних ресурсів наукових бібліотек, з'ясуванням особливостей функціонування масиву газетних видань в умовах впровадження

нових інформаційних технологій та інтенсифікації інформаційних обмінів у суспільстві.

Процес упровадження нових технологій розгортається в бібліотеках поступово. Перехідним етапом вважається існування т. зв. гібридних бібліотек, де зберігаються різні ресурси – рукописні, друковані, електронні. Термін «гібридна бібліотека» у бібліотечній сфері почав активно використовуватись із середини 1990-х років і означав накопичення і співіснування документів на різних носіях – паперових і електронних. Нині таке співіснування вже є повсякденною справою. Поряд з рукописними, друкованими фондами зберігаються фонди електронних документів, котрі проходять обробку за бібліотечними технологіями. Треба визнати тенденцію невпинного зростання обсягів електронної інформації. Водночас цей процес викликає ряд питань. Наприклад: питання достовірності інформації, сприйняття інформації тощо. І хоча у вітчизняному інформаційному просторі все частіше використовуються сучасні інформаційні і комунікаційні технології, преса, як і раніше, є однією з наймасовіших комунікативних систем; періодика, зокрема газетна, залишається серед основних засобів масової інформації.

На сучасному етапі друкована й електронна газетна періодика розглядається як сучасний, цілісний інтегрований ресурс фондів наукових бібліотек України, під цим кутом вивчаються особливості і тенденції інтеграційних процесів як чинників творення нового ресурсу періодики, зміст та функціональні особливості газетних фондів характеризуються в контексті розвитку інформатизації; вирішується питання створення пошукового апарату, пропонуються методичні рекомендації щодо забезпечення доступу до інформаційних ресурсів газетної періодики всіх категорій користувачів; узагальнюється досвід наповнення ресурсом періодичної інформації системи сучасних соціальних комунікацій, визначаються перспективи багатоаспектного використання інформаційних ресурсів періодики в сучасних умовах.

Визнання інформації одним із найважливіших суспільних ресурсів, постійне зростання запитів на інформацію, розширення кола її споживачів, зумовлює зростання ролі бібліотек як сучасних науково-інформаційних центрів, що, в свою чергу, призводить до визнання необхідності перегляду підходів до формування фондів, методик опрацювання документів, пошуку і впровадження нових форм обслуговування користувачів бібліотеки. Ці підходи у повній мірі відбивають завдання, пов'язані з комплексним

дослідженням газетних фондів наукових бібліотек України, аналізом процесу накопичення та використання, формування ресурсів національного, галузевого та регіонального рівнів, визначенням їх місця і значення в системі сучасних соціальних комунікацій.

Газетний фонд (ГФ) з-поміж інших є найдинамічнішим, адже газети надходять щоденно, цей вид документів містить актуальну оперативну інформацію. Формування і розвиток газетного фонду як підсистеми бібліотечного, його виокремлення зумовлені об'єктивними чинниками, насамперед суспільною потребою. ГФ як сховище періодичних видань з'явився і розвивався і нині розвивається через інформаційні потреби суспільства і в той самий час має змогу впливати на формування цих потреб. Газетні фонди бібліотек активно використовуються для обслуговування різних категорій користувачів, задоволення потреб читачів різного рівня освіти, різних професій, віку. Така універсальність вкупі з іншими специфічними властивостями, надає газетним фондам особливої ролі у загальному обсязі роботи з обслуговування користувачів. Попит на газети і газетні матеріали має сталий високий відсоток. При цьому з року в рік зростає кількість користувачів, які працюють з газетами з науковою метою. Отже, бібліотечно-бібліографічна робота з газетними фондами дедалі більше будується, вдосконалюється, розвивається на науковій основі.

Зазвичай газетні фонди концентруються у спеціалізованих відділах універсальних наукових бібліотек, архівах. Газетні відділи свої основні завдання вбачають у науково обґрунтованому формуванні фонду, забезпеченні його збереження і гідних умов зберігання, максимально повному розкритті складу і змісту фонду, його науковому вивченні та залученні до наукового та соціокультурного простору засобами формування науково-бібліографічного апарату, створенням електронних ресурсів та через комплекс різних наукових та культурно-просвітницьких заходів (конференції, семінари, виставки, у тому числі електронні).

Теоретичні засади БФ, наукове обґрунтування його формування, зберігання і використання активно розробляли починаючи з кінця ХІХ ст. вчені-бібліотекознавці, зокрема Д. Балака, М. Годкевич, Ю. Григор'єв, В. Кордт, Н. Кушнарєнко, В. Мільман, Ю. Меженко, М. Рубакін, С. Сірополко, А. Соляник, М. Слободяник, Ю. Столяров, В. Терьошин, Н. Фрид'єва, Л. Хавкіна, Н. Хахалева, О. Чубар'ян та ін. Теоретичне підґрунтя для вивчення електронного бібліотечного фондознавства як підсистеми БФ закладено у працях А. Земскова, Т. Майстрович, І. Павлуші, А. Соляник,

Я. Шрайберга та ін. Серед сучасних праць – комплексні бібліотекознавчі дослідження Т. Добко, О. Воскобойнікової-Гузевої, В. Горового, Т. Гранчак, Л. Дубровіної, І. Давидової, Н. Кунанець, К. Лобузної, Т. Новальської, О. Онищенко, В. Попика, А. Соляник, Н. Стрішенець, Г. Шемаєвої та ін. Отже, проблематика газетної періодики у системі бібліотечних фондів сьогодні є розвиненим напрямом бібліотекознавчих та бібліографознавчих досліджень. Однак розвиток бібліотек як інформаційних центрів у сучасних умовах ставить перед бібліотекознавцями та бібліографознавцями нові завдання організації наукової та соціокультурної комунікації. Розширюються межі традиційних наукових напрямів дослідження фондів бібліотек, які існують як науково-дослідні інститути та інформаційно-аналітичні центри [353–355].

Фундаментом, на якому базується діяльність бібліотеки, вчені-бібліотекознавці визначають формування фондів та організацію їх використання. Остання функція тісно пов'язана із створенням каталогів, науково-бібліографічного апарату та науковими дослідженнями. Тому ґрунтовне вивчення оптимальних можливостей комплектування та створення науково-пошукового апарату на фонди з урахуванням різних аспектів, таких як інформаційні потреби користувачів, можливості опрацювання, умови зберігання, проблеми збереження, триває впродовж усього періоду існування бібліотек.

Питання комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів регулюється низкою стандартів, у тому числі міжнародних, зокрема: ДСТУ 2394-94 «Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення» [184], ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» [183], ДСТУ 3017:2015 Видання. Основні види. Терміни та визначення понять [185], ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ) [188], ДСТУ 7093:2009, Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11–2004 (ISO 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD) [189] тощо.

Традиційне сприйняття бібліотеки як місця скупчення різних документів відійшло у минуле. Сучасні бібліотеки – відкриті, орієнтовані на най-

ширше коло користувачів установи. Нові форми зберігання і тиражування інформації, пошук нових способів і можливостей залучення читачів спонукають бібліотеки змінюватися згідно з вимогами часу. Інформаційні, інформаційно-аналітичні служби, електронні каталоги, бази даних дозволяють з максимальною повнотою і швидкістю задовольняти інформаційні потреби користувачів, які розвиваються у процесі розвитку суспільства. Разом з тим ця діяльність ґрунтується на системній методології, яка передбачає усі аспекти організації доступу до інформації.

Що до *формування газетних фондів*, то цей процес можна будувати на таких принципах:

– збирати з максимальною повнотою і зберігати якомога більшу кількість періодичних видань, в ідеалі – всю газетну періодику, включно з тими оперативними виданнями, випуск яких «прив'язаний» до певної події, наприклад до президентських або парламентських виборів;

– на основі моніторингових досліджень встановити ступінь відповідності фондів інформаційним потребам користувачів і таким чином коригувати репертуар періодици, необхідної для бібліотеки.

Що стосується використання фондів та організації максимально повного доступу до періодичних видань, то тут основним напрямом бібліотечно-бібліографічної діяльності виступає наукове опрацювання газетної періодици, яке включає бібліографічний опис газетного документа з урахуванням сучасних вимог, індексування, анотування, реферування та підготовку наукових продуктів як результатів наукової обробки документів, які становлять як науково-пошуковий апарат, в тому числі каталоги та бази даних, так і сукупність науково-інформаційних видань і досліджень.

Із впровадженням електронних технологій у бібліотечну сферу, поступовим перетворенням бібліотек на інформаційні, науково-інформаційні центри перебудовується їхня робота. Переходити на нові методи роботи бібліотеки спонукають також економічні чинники. Значна частина населення більше не читає центральних газет і журналів; щоденні газети, у тому числі регіональні, регулярно зменшують накладі. Серед газетних видань все більше стає тижневиків, місячників, а їхні накладі охоплюють лише незначну частину аудиторії.

Тому останніми роками все більше газет відмовляються від друкованої форми і переходять на електронну. До прикладу: газета «Вечірній Київ», з історією видання понад 70 років, перетворилася на інтернет-видання; в інтернеті представлені аналоги друкованих газет «Голос України», «Урядо-

вий кур'єр», «День», «Дзеркало тижня», «Сьогодні» тощо, а також майже всі головні обласні видання з архівом номерів у форматі PDF за різні періоди [181]. Надалі означена тенденція посилюватиметься, дедалі більше газет відмовлятимуться від друкованої форми. Не всі бібліотеки мають технічні можливості зберігати газети в електронному форматі, хоча розуміння того, що саме такий спосіб комплектування і зберігання у недалекому майбутньому стане пріоритетним, є. У 2019 р. закрилися газети «Киевский телеграф», «Молодь України», «Спорт-Экспресс», а газета «Хрещатик» перетворилася на офіційний бюлетень міської ради м. Києва.

Серед причин поступового зменшення аудиторії читачів газет можна назвати і невідповідність моделі періодичної преси вимогам сучасності. Типи газет, незважаючи на вимоги інформаційної епохи, залишаються незмінними, отже, дедалі помітнішими стають суперечності між моделями періодики і соціальним середовищем, з яким вони взаємодіють (структура суспільства постійно змінюється, стаючи більш складною і різноманітною, а друковані газети не встигають за суспільними змінами). Газетна преса має суттєво оновитися – насамперед існує потреба переглянути предметно-тематичну складову задля залучення читацької аудиторії. Нині спостерігається домінування розважальної функції преси в масовій культурі: перевага надається сенсаційним, рекламним, виданням для дозвілля, що дає змогу редакціям якщо не мати беззбиткові бюджети, то триматися «на плаву». Означена проблема призводить до зниження якості інформаційної продукції.

Утім періодична преса як об'єкт наукового дослідження істориків, культурологів, соціологів, журналістів, спеціалістів у галузі наукової та масової комунікації залишається актуальною та дає змогу включати цю інформацію у сучасний контекст розвитку суспільства, адже має розгалужену мережу видань, організованих у впорядковану систему, і тому може успішно удосконалювати і впроваджувати пізнавальну, освітню, науково-інформаційну функції, впливаючи при цьому на різні процеси і події, якими живе суспільство. Усі жанри періодики, які пройшли випробування часом, продовжують розвиватися, трансформуються в інші види. Це стосується й об'єкта нашого дослідження – багатотиражної преси, яка мала свої прообрази в історії соціокомунікаційної діяльності суспільства, виконала свою політичну роль, видозмінилася, втілившись у форму корпоративної преси, що, в свою чергу, пов'язане зі структурними перетвореннями у соціально-економічній сфері та її новим орієнтуванням.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського є найбільшим в Україні сховищем газет. Свою історію спеціалізований відділ газетних фондів веде з 1919 р., коли почалося цілеспрямоване формування газетного фонду. Через сто років, станом на кінець 2020 р., газетний фонд налічував понад **254 тис.** річних комплектів газет (254 557), збільшуючись щороку приблизно на 2500 одиниць зберігання (річних комплектів). Протягом 2020 р. надійшло **1425** назв газет. Частина газет (приблизно 2250 річних комплектів) зберігається в інших відділах НБУВ – відділі бібліотечних збірань та історичних колекцій і музичному відділі Інституту книгознавства, відділі фонду юдаїки Інституту рукопису, відділі організації та обслуговування основним фондом.

Основна маса газет НБУВ зосереджена у відділі формування і використання газетних фондів (ВФВГФ). У листопаді 2016 р. на базі відділу газетних фондів шляхом реорганізації утворено два відділи: науково-дослідний Відділ пресознавства і бібліотечний Відділ формування і використання газетних фондів (підстава: Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність») [346, 347]. За бібліотечним відділом залишилися функції комплектування, обслуговування і забезпечення збереження фондів, а у відділі пресознавства сконцентровано наукову роботу. Організація роботи ВФВГФ спрямована на забезпечення збалансованого комплектування, обробку отриманих газет, якісне і своєчасне обслуговування користувачів, збереження фондів, створення карткових каталогів, щоденне поповнення бази даних нових надходжень тощо.

У відділі формування і використання газетних фондів представлений весь технологічний цикл «Шлях документа»: газети проходять повне бібліотечне опрацювання, включно з газетами на електронних носіях, що надходять з редакцій. В організації своїх фондів ВФВГФ НБУВ керується Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 р. № 33/95-ВР [213], Законом України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 р. № 595-XIV [214], Постановою Кабінету Міністрів «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» від 10.05.2002 р. № 608, Розпорядженням Президента України від 02.12.2003 р. № 396/2003-РП та Постановою Кабінету Міністрів від 24.03.2004 р. № 387 «Про внесення змін у додатки 1 і 2 до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608» [490], згідно з якими бібліотеці повернено право отримання двох обов'язкових безоплатних примірників документів, що друкуються в Україні.

Усі отримані газети проходять технологічний процес бібліотечної обробки: реєструються у картотеках обліку газет за типами (центральні, обласні, районні, іноземні видання), щотижня відповідні дані про наявні та відсутні номери газет вносяться до обліково-бібліографічної електронної бази даних «Газети. Нові надходження». Основним джерелом надходження видань сьогодні є обов'язковий примірник, деяку кількість газет бібліотека отримує за обміном і як дари. Обсяг газетного фонду (згідно з Інструкцією з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах) обчислюється річними комплектами газет. Так, у 2020 р. як обов'язковий примірник надійшло **2 239** річних комплектів газет, за обміном – **6**, у дар отримано **3**.

Останнім часом з'явилися специфічні проблеми, пов'язані з отриманням обов'язкового примірника, які Бібліотека намагається вирішити. Ідеться про включені до списку видання державних та комунальних ЗМІ, що підлягають реформуванню: з 1 січня 2019 р. «нереформовані» державні ЗМІ втратили ліцензії (з них – 72 газети). Загалом простежується стала тенденція до зменшення кількості надходжень газет (у середньому на 100–200 річних комплектів, відповідно, зменшується і кількість назв).

У спеціалізованому відділі формування і використання газетних фондів згідно з наказами адміністративно-господарської частини (АГЧ) регулярно ведеться переоблік центральних, обласних, районних газетних видань, а також малоформатних багатотиражних газет, звіряння відбувається за каталогами і картотеками, щоквартально складаються акти перевірки і готуються звіти.

1.4. Електронні бібліотечно-інформаційні ресурси газетної періодики

Інформатизація сучасного суспільства на порядок денний поставила питання про створення електронних інформаційних ресурсів бібліотек, і в першу чергу наукових, які зобов'язані забезпечити повний доступ до джерел інформації, що зберігається в бібліотеках. Про це йдеться в Законі України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1992. № 48. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>), Законі України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. № 3322-ХІІ (Відомості Верховної Ради

України, 1993. №33. ст. 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>.), який регламентує використання науково-технічної інформації та функціонування Національного інформаційного фонду України, до складу якого входять інформаційні ресурси наукових та науково-технічних бібліотек. В Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» від 22 березня 2000 р. № 490/2000 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490/2000#Text>) зазначається, що бібліотеки мають вжити заходів щодо створення національної системи електронного інформаційно-бібліотечного ресурсу.

Процес інтеграції бібліотечних ресурсів ставить перед фахівцями ряд питань, пов'язаних із комплектуванням бібліотек друкованими і електронними ресурсами, оперативною обробкою і збереженням електронної інформації, забезпеченням вільного доступу користувачів до цієї інформації тощо. Газетний відділ НБУВ, як і вся Бібліотека, розглядає стратегію свого розвитку у річницю гармонізації традиційних і сучасних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Завданням бібліотек на осяжне майбутнє є створення електронних аналогів інформації на паперових носіях, зокрема й газет, для введення до інформаційного обігу. Мета і кінцевий результат створення інтегрованого ресурсу – забезпечення і спрощення доступу до документальних джерел всім категоріям користувачів у рамках реалізації однієї з основних функцій бібліотеки – інформаційної.

Протягом століть бібліотечний фонд (БФ), зокрема й газетний, акумулював у собі власне сам фонд і традиційний довідково-пошуковий апарат, що розкриває його зміст і складається з системи друкованих і електронних ресурсів: каталогів, покажчиків, картотек, електронного каталогу, баз даних, котрі є важливою джерельною базою сучасних досліджень, меморіальним фондом історичного минулого держави та одним з найбільш важливих бібліотечних джерел друку активного попиту в усі часи. Бібліотечно-бібліографічне опрацювання цього фонду завжди проводилося в оперативному режимі та швидко включалося в бібліотечні каталоги, які й сьогодні є основним підґрунтям створення електронних ресурсів. Однак багатотиражна преса рідко була в пріоритеті наукового опрацювання, оскільки вважалася в радянській історичній науці пресою якщо не другорядного значення, то такою, що значно поступається «великій» пресі у питаннях реалізації завдань, які ставили перед пресою керівна партія і держава.

Розвиток інформатизації сьогодні набув глобального значення. В усьому світі газети є одним з найбільш затребуваних та актуальних об'єктів

для створення електронних науково-довідкових та цифрових ресурсів з можливостями розширеного пошуку, реалізацією оптичного розпізнавання символів для автоматичного перетворення зображень газет у цифровий формат. Усі провідні бібліотеки світу вже створили та активно поповнюють свої газетні електронні колекції [288].

Так, прикладом може слугувати цифровий ресурс Бібліотеки Конгресу США «National Digital Newspaper Program (NDNP)» – Національна програма цифрових газет, що забезпечує розширений доступ до газет США, виданих між 1826 і 1922 рр. Кількість оцифрованих сторінок становить майже 9,5 млн. Насправді у ресурсі є і давніші газети, починаючи з XVII ст. («Historic Newspapers» – «Історичні газети»). Газети упорядковані за роками, штатами, місцями видання, назвами, темами. Є можливість проводити пошук за ключовими словами та переглядати повний бібліографічний опис газети (альтернативні назви, перейменування, роки виходу тощо), а також отримати цифрову копію, здійснювати пошук за змістом газети. Цей ресурс створено як результат партнерства Національного гуманітарного фонду США (NEH) та Бібліотеки Конгресу (LC) [640]. Такий цифровий ресурс створюється і у загальноєвропейській електронній цифровій бібліотеці Europeana, а також в усіх провідних національних та університетських бібліотеках світу.

Основні тенденції у світових бібліотечних ресурсах – рух у напрямі створення цифрових баз даних газетної періодики, зокрема колекцій, які збираються бібліотеками на базі розширеної інформації і включають у систему опису зміст випусків газет та можуть забезпечувати повнотекстовим пошуком. Це дає змогу максимально використовувати газету як джерело за предметними рубриками, авторами та іншими показниками, інформувати користувачів про повноту комплектів газетного видання, історичні зміни назви газети та всі наявні варіанти представлення (втілення) газетних матеріалів: паперовий, мікрофіші, цифрові копії тощо. Необхідною умовою щодо опису газет є дотримання загальноприйнятих стандартів та рекомендацій з метою подальшої інтеграції колекцій цифрових газет до міжнародних бібліотечних проєктів. Однак такі завдання щодо можливостей повноцінної реалізації розширених баз даних за наших умов потребують значних матеріальних затрат, часових та людських ресурсів, якими українські бібліотеки поки не володіють.

Разом з тим, незважаючи на незадовільний матеріальний стан, НБУВ впродовж декількох років створює електронний ресурс (електронний

каталог, цифровий ресурс) газетного фонду та багатотиражних газет зокрема, адже вони руйнуються швидше у зв'язку із специфікою паперу та інших матеріальних характеристик. Бібліографічне опрацювання цих фондів потребує особливої уваги, хоча і регулюється спеціальними державними стандартами [188, 189].

У НБУВ роботу з оцифрування фонду розпочато 2010 р. і на сьогодні сформовано електронні колекції документів різного профілю, в тому числі й газет, що, окрім вирішення проблеми збереження фонду, розширило можливості у сфері обслуговування користувачів. Здійснено наукове обґрунтування щодо критеріїв відбору видань для оцифрування, основними з яких є: час виходу газети, цінність інформації (мають значення з точки зору історії та культури), інтенсивність запитів читачів, фізичний стан оригіналів. Відділом інформаційно-комунікаційних технологій у співпраці з відділом пресознавства формується електронна колекція ретроспективних газет, виготовлено цифрові копії **28** газет, котрі є доступними для перегляду онлайн у мережі Інтернет [610]. Це значно розширює можливості дослідження газет науковцями різних галузей науки, діячами культури.

Серед електронних ресурсів – колекція видань у складі газетного фонду НБУВ – газети, видані на території сучасної України (з 1816 р.), російські газети 1732–1916 рр., видання з фонду спеціального зберігання, газети української діаспори тощо. У складі колекцій – давні газети, зокрема: додаток до газети «Санктпетербургскія ведомости» (1732), «Suplement z gazet cudzoziemskich» (1760), «Dodatek do Gazety Lwowskiey» (1816), «Харьковские известия» (1818) [236] тощо.

На сучасному етапі важливим напрямом роботи відділу пресознавства НБУВ є створення баз бібліотечно-інформаційних ресурсів газетної періодики: науково-бібліографічних покажчиків, каталогів, баз даних, цифрових копій. У цьому контексті впродовж 2016–2018 рр. тривала науково-дослідна і науково-практична робота у рамках теми «Створення науково-інформаційних ресурсів на фонди газетної періодики XIX–XXI сторіч: електронний каталог газет України з фондів НБУВ, друковані ретроспективні бібліографічні покажчики газет України з фондів НБУВ» [220]. Наукова робота базувалася на теоретико-методологічних, методичних засадах національної бібліографії та досвіді практичної бібліографічної діяльності співробітників НБУВ та інших бібліотек і спрямовувалася на вивчення і розкриття джерелознавчого, інформаційного потенціалу газет-

ної періодики, в тому числі багатотиражної, із залученням сучасних методів опрацювання газетних джерел для електронних ресурсів, науково-довідкових видань та інших наукових праць. Практичним втіленням поставлених планових завдань став електронний каталог «Газети України 1816–2016 років у фондах НБУВ», що охоплює різноманітний репертуар газетної періодики України (у тому числі й багатотиражні газети) за 200 років і є вагомим внеском у справу створення бібліографічного реєстру вітчизняних періодичних видань. Проведено значну роботу для включення газетних ресурсів у інтегрований ресурс фондів НБУВ: організовано формування ретроспективних каталогів та каталогізацію нових надходжень газет на єдиній платформі з іншими каталогами НБУВ. База даних «Газети України 1816–2016» відбиває наявність у фондах НБУВ газетних видань, що виходили на території сучасної України протягом 1816–2016 рр., і репрезентує весь спектр вітчизняної газетної періодики за 200 років: від найдавнішого часопису «*Dodatek do Gazety Lwowskiey*» (1816) до 2016 р. включно, а база даних «Газети. Нові надходження» є її продовженням, де фіксуються всі газетні видання аж до сьогодні.

Отже, у контексті формування електронних інформаційних ресурсів преси фахівцями ВП створено електронний каталог газет України 1816–2016 рр. з фондів НБУВ, котрий є значним внеском у справу створення бібліографічного реєстру вітчизняних періодичних видань. У співпраці з відділом інформаційно-комунікаційних технологій на сайті НБУВ представлено цифровий ресурс «Електронна колекція газет», бази даних «Газети Росії 1732–1916 рр. у фондах НБУВ», «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського на сторінках газет»; у відділі наповнюються службові БД «Науковці України у газетних публікаціях» та «Багатотиражні газети України 1917–2016 рр. у фондах НБУВ».

Сьогодні триває вивчення цієї проблематики в аспекті комплексних історичних, бібліографічних та джерелознавчих досліджень газетної періодики України, де значна увага приділяється атрибуції газет, історії розвитку преси та контенту газетної періодики. За допомогою джерелознавчих та бібліографознавчих методик проводиться поглиблене дослідження багатотиражних газет, що виходили на території сучасної України, зокрема здійснюється атрибуція, яка встановлює походження, назви, підпорядкування, дати виходу газети, редакції, друкарні тощо, а також складається зведений бібліографічний опис, здійснюється підготовка до публікації серії каталогів, котрі охоплюють усі сегменти цього типу видань.

Нині у бібліотеках зберігається значний масив багатотиражних газет. Проте їх пошук у фондах значною мірою утруднений тим, що багатотиражки спеціально не збиралися (а деякими бібліотеками не збиралися зовсім), вони розпорошені, часто зберігаються у менш комфортних умовах, ніж «великі» газети. Крім того, надруковані багатотиражки на неякісному папері, особливо ті, що виходили у зазначений період; під дією часу папір зазнавав пошкоджень, тому тексти часто важко читаються. Непоодинокими є випадки нестачі окремих номерів, сторінок. Втім у фондах бібліотек нині є значний масив цих видань і вони потребують подальшого дослідження, опрацювання, оцифрування та заслуговують гідних умов зберігання. У НБУВ до вивчення багатотиражних газет долучилися фахівці відділу пресознавства, включивши їх до планової наукової теми «Історичні і бібліографічні дослідження газетної періодики України: атрибуція, історія, контент» (тема розрахована на 2019–2021 рр.).

Сьогодні підготовка серії каталогів газетної періодики відбувається за допомогою електронних технологій у контексті формування бази даних «Газети України». Створенню метаданих електронних науково-інформаційних ресурсів газетної періодики також передують комплексне дослідження газетних видань, яке передбачає з позицій сучасного розвитку науково-інформаційної діяльності бібліотек проведення поглибленого аналізу та уточнення інформації про походження газет, залучення атрибутивних методик, урахування вимог створення інтегрованого електронного інформаційного ресурсу.

Усі друковані каталоги газет, що готуються фахівцями відділу пресознавства, будуються на основі спеціалізованої бібліографічної бази даних «Газети України», створеної разом із Центром бібліотечних електронних ресурсів і технологій, нині – Інститутом інформаційних технологій НБУВ (з 2016 р.), під керівництвом доктора наук із соціальних комунікацій К. Лобузінної для ведення каталогу газет [353, с. 282–283]. У процесі створення бази даних здійснено копійку роботи з адаптації стандартних бібліографічних описів з урахуванням вимог міжнародних стандартів метаданих для можливості описування різних видів документів, деякі з яких можуть бути прирівняні до музейних експонатів і атрибутовані лише фаховим експертом, документів, які репрезентують рукописну (XI–XX ст.) та книжкову спадщину (XV–XX ст.), спеціалізованих видів документів (карти, ноти, гравюри, плакати, листівки, газети тощо). Для професійних бібліографів організовано засоби автоматичного введення даних та пошукові словники,

що значно спростили процес введення та редагування інформації. К. Лобузіною розроблено спеціальні прийоми сортування каталожних записів, уніфікований формат представлення бібліографічної інформації, засоби автоматичного формування покажчиків до каталогів (іменних, географічних, хронологічних, мов видання). Опис газет у БД здійснюється мовою оригіналу, його елементи розміщуються у такому порядку: назва (заголовок), підзаголовок, періодичність, місце видання, мова видання, роки видання, перелік наявних номерів. Якщо газета змінювала назву (іноді більше десяти разів), зберігаючи при цьому наступність нумерації, вона розглядається як одне видання.

Спочатку бази даних газет України формувалися за принципом поділу на певні періоди починаючи з 1816 р. – по п'ять-шість років для можливості осягнення обсягів роботи та зручності підготовки друкованих каталогів з великою кількістю позицій. Такий підхід пояснюється тим, що концепція науково-інформаційного забезпечення розвитку науки в Україні передбачає й публікацію друкованих каталогів і бібліографічних покажчиків. Після передачі каталогів до друку, проводилася робота з об'єднання БД. На сьогодні, як вже зазначалося, БД газет України охоплює період у понад 200 років і включає губернські, повітові, центральні, обласні, районні, міські, багатотиражні газети, додатки до них.

Внесенню записів до електронних БД завжди передують робота з атрибуції та перевірки кожного номера газети (зазвичай це до 1 млн номерів і більше для кожного покажчика), встановлення місця видання, змін у підзаголовкових даних, розшифрування псевдонімів і криптонімів редакторів, видавців, членів редакційних колегій, авторів публікацій, підготовки зведених бібліографічних описів усіх типів газет. Пошук за ключовими словами передбачає методику уніфікації мови та упорядкування пошуку: вводиться фраза природною мовою. Пошук відбувається практично за всіма елементами бібліографічного опису. Фраза розбирається на окремі слова (цифри не враховуються). Російські слова морфологічно нормалізуються (ігноруються закінчення слів). Знайдені документи сортуються за порядком зменшення їх рангу (чим більше в знайденому документі слів із запиту, тим ці слова ближчі одне до одного, тим вищий ранг документа).

Час від часу в інформаційному просторі з'являється твердження про неминучу «загибель» друкованої газети як виду ЗМІ. Про це заговорили ще наприкінці 1960-х років. Тогочасні дослідники відзначали, що газета майбутнього буде електронною, адже читач в умовах «технічного перевороту»

та «інформаційного вибуху», прогресу телебачення скоріше обере екран у ролі посередника, ніж друковану сторінку. Висувалася гіпотеза, що друковані вісники інформації відійдуть, поступившись місцем візуальним і слуховим засобам. Як аргумент наводився той факт, що кількість друкованих газет у світі дедалі зменшується, цей процес набирає обертів і в наш час продовжується. Імовірною причиною такого стану речей є різні соціально-економічні умови, адже закриття частини газет і журналів пояснюється їхньою нерентабельністю порівняно з численними телеканалами та інтернет-ресурсами. Утім у цьому проглядається і певний позитив, у тому сенсі, що преса має вирішити проблему шляхом покращення відбору й аналізу повідомлень, вибираючи з потоку новин найактуальніші, бути незаангажованою і вільною від будь-яких ідеологічних і партійних впливів.

Розвиток газетної справи все більше пов'язується з електронними технологіями: в сучасному інформаційному просторі збільшується частка електронних газетних видань, деякий час поширеними були газети на компакт-дисках. Новим явищем, яке можна певною мірою зіставити з багатотиражною пресою, але без ідеологічної складової в період демократичного розвитку України, є створення сайтів установ з можливостями існування не лише у просторі свого підприємства, держави, а й у світовій мережі.

Сьогодні почала формуватися «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини», у якій є можливість переглянути повні тексти унікальних пам'яток із фондів НБУВ, де представлена й частина унікальних газет, що полегшує завдання ідентифікації та атрибуції книжкових пам'яток для регіональних бібліотек України; також розпочато формування електронної повнотекстової колекції оцифрованих видань з фондів НБУВ.

Висновки до розділу 1

1. Більшовицькі періодичні видання 1917–1921 рр., партійно-радянські газети пізнішого часу знайшли якнайширше відображення у працях радянських партійних істориків, які концентрували свою увагу на агітаційно-пропагандистській функції цієї періодики, однак відверто ігнорували розвиток іншої, в тому числі багатотиражної, що на той час було науковою нормою для цього періоду. Напрямок партійного пресознавства мав значний розвиток в історичній науці радянського часу. Вперше він виникає у 1920–1930-х роках, його представляють популярні більшовицькі політичні дія-

чі, роботи яких зосереджувалися на розкритті ролі більшовицької преси. Отже, у цей період історія преси та її бібліографія не отримали значного наукового розвитку і концентрувалися на вузькому підході партійної критики.

2. Період війни та повоєнного сталінізму не відрізняється від попереднього, але, починаючи із 60-х років ХХ ст., виникає значна кількість статей та публікацій, які також базувалися на ідеологічній основі утвердження визначної ролі газетної періодики у становленні та укріпленні радянської влади в Україні. Активно розроблялася проблематика партійного керівництва пресою та організації трудових мас на побудову соціалізму. Багатотиражна преса вкрай рідко ставала об'єктом вивчення, оскільки вважалася другорядною. Проте у низці статей висвітлювалися окремі питання ролі багатотиражної преси, досвід функціонування окремих видів видань та конкретних газет тощо.

3. У період незалежності починається об'єктивне вивчення історії газетної періодики. Історія преси розглядається критично, виникає нова періодизація історії України, дослідники на новому рівні переглядають змістову частину історії періодики, виникає новий вид багатотиражної преси в умовах нових засад соціально-економічного розвитку, який визначається як «корпоративна преса».

Особливого розвитку в наукових дослідженнях набув напрям нерадянської преси, який ґрунтовно заповнив білі плями історії української преси, створивши цілісну картину історії її розвитку. Більшість цих праць належать до кола наукових досліджень у галузі історії журналістики та культурології. Виняток становлять історичні праці, котрі розглядали пресу в контексті українського державотворчого процесу 1917–1921 рр.

4. Водночас, на нашу думку, вивчення феномену багатотиражної преси на засадах історико-бібліографічного та джерелознавчого аналізу шляхом виявлення тенденцій організації агітаційно-пропагандистської роботи радянської влади, форм та методів формування партійної ідеології та соціалістичного трудового ентузіазму, ролі народних мас в історії, механізмів мобілізації робітників, селян, військових, освітян для роботи в промисловості та сільському господарстві, завдяки яким закладено успіхи у справі побудови соціалізму ціною примусової праці широких мас населення в умовах репресивної машини сталінізму напередодні Другої світової війни, дасть змогу отримати нові знання про становлення та поширення радянської ідеології, про її вплив на свідомість народу «знизу» шляхом поширення низової преси.

5. Історико-бібліографознавчий аспект дослідження багатотиражних газет має своє конкретне завдання – створення повного бібліографічного репертуару газетної періодики, розробку засад науково-бібліографічного опису, підготовку бібліографічних покажчиків, формування баз даних, електронних каталогів, цифрового ресурсу періодики. Залучення до наукового та інформаційного простору історико-бібліографічного масиву інформації дозволить поповнити джерельну базу досліджень історії України у період укріплення тоталітарної системи. Цьому сприяє з'ясування обставин виникнення, умов функціонування, механізму організації роботи редакцій, тематики публікацій тощо.

6. Джерельну базу дослідження становлять декілька груп джерел. Основною з них є, безумовно, сама багатотиражна преса, представлена газетами, що виходили на території сучасної України у період 1917–1941 рр. Джерелами для виявлення і опрацювання газет стали каталоги, бібліографічні праці, електронні інформаційні ресурси, різні опубліковані довідники. Загальна кількість опрацьованих багатотиражних газет за період 1917–1991 рр. становить 12 115, з них 5025 – багатотиражні газети 1917–1941 рр., опрацьовано також дотичні види: стіннівки, бюлетені, листівки, звернення, додатки до газет тощо. Розглянуто також газети, які випускали виїзні редакції, «газети в газеті», спецвипуски, одноденні газети, цехові, бригадні тощо. За призначенням опрацьовані газети поділено на фабрично-заводські (з підгрупою шахтних, транспортних, великих промислових трестів і союзів), газети навчальних закладів (ВНЗ, технікумів, ФЗД, ФЗУ), установ (у тому числі виправно-трудових), кооперативів, профспілок, військових частин, колгоспів, політвідділів МТС.

Важливою групою джерел слугували сучасні закони України, правові та нормативні документи, зокрема ті, що регулюють розвиток бібліотечної справи, визначають роль бібліотек у формуванні інформаційних ресурсів держави.

Окрема група джерел – партійні та урядові документи щодо організації та функцій преси: резолюції з'їздів ВКП(б) та КП(б)У, рішення партійних органів, нарад, постанови, циркуляри тощо. Залучалися документи щодо організації і розгортання робітничого руху, політики українізації: декрети ВУЦВК і Раднаркому щодо політики українізації, питань цензурного контролю за діяльністю преси, у тому числі таборової, тощо. Залучено також документи архівів ЦДАГО України та ЦДАВО України, що стосуються управління діяльністю преси в цілому та багатотиражних газет зокрема.

7. До джерельної бази залучалися групи довідкових видань та каталогів газет: бібліографічні покажчики, каталоги періодичних видань, літописи періодичних видань та статистичні збірники Книжкової палати України (1971, 1979, 1981 років видання), збірники документів тощо. Одним із джерел стали публікації та матеріали серії видань «Історії заводів» та «Історії фабрик і заводів». Для розкриття історико-бібліографічного аспекту дослідження залучалися державні стандарти в галузі бібліографічного опису, методичні матеріали щодо специфіки газетного описування, опубліковані та неопубліковані методичні матеріали НБУВ та ЛННБ.

У процесі дослідження автором вивчалися історична література, дослідження у галузі історії пресознавства, журналістики, бібліотекознавства, бібліографознавства, джерелознавства, соціальних комунікацій. Вивчалися також сучасні історичні праці окремих учених та колективів, спогади та щоденники сучасників, які розкривають специфічні аспекти розвитку преси в умовах радянської ідеології, політики українізації, партійно-урядового цензурного контролю за пресою тощо.

8. Бібліотечний фонд, який сьогодні зберігають бібліотеки, пройшов довгий шлях розвитку, що відбився у процесах комплектування, організації, розвитку і формування його структури, етапів створення каталогів, бібліографічних покажчиків і баз даних. Сучасні бібліотеки є відкритими для пошуку нових форм існування, у тому числі на базі електронних документів, і готовими перетворюватися на інформаційні центри.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Особливості багатотиражних газет як комплексного історичного та бібліографічного джерела

Об'єктом пропонованого дослідження є багатотиражна преса – група радянських видань, що виходили на підприємствах, у колгоспах, радгоспах, навчальних закладах, установах, військових частинах типографським, літографським або іншими розмножувальними способами. До цієї групи видань об'єктивно приєднуються й такі їх види як листівки, звернення, тематичні додатки, «сторінки», спецвипуски, бюлетені.

Термін «багатотиражна преса» є скоріше усталеним, аніж таким, що відбиває кількісні параметри цих видань, і пов'язаний, імовірно, з тим, що перші видання цього типу створювалися на основі стінних газет шляхом тиражування, що означало їхню багатотиражність порівняно зі стінгазетами [107]. Це протиріччя вже відзначалося в спеціальній літературі, а також у практиці. У періодиці 1920–1930-х років щодо характеристики газет підприємств, установ, закладів вищої освіти трапляється назва «малотиражки», що є логічно зрозумілим, адже наклади цих видань, порівняно з центральними, обласними та міськими газетами були значно меншими і здебільшого не перевищували 5000. Для порівняння: газета «Коммунист» (з 1926 р. «Комунист») – орган ЦК КП(б)У – у 1924 р. мала тираж 60 тис., а в 1932 р. – 450 тис. прим. У 1929 р., коли зросла кількість заводських, «вузівських» і газет установ (понад 110 по Україні), наклади деяких з них («Дзержинець», «Петровець») досягали 10 000, що перевищувало тиражі багатьох окружних газет, але від тиражів «великих» газет вони значно відставали [202]. Імовірно, назва «багатотиражні» у традиційному застосуванні терміна визначає скоріше тип газет, аніж кількість накладів, якими ці видання виходили.

За роки існування багатотиражна преса у різних джерелах називалася по-різному: «багатотиражна», «первинна», «низова», «мала преса». Це також відображає її змістову складову як низової ланки у структурі періодики, призначенням якої є обслуговування всіх соціальних прошарків суспільства.

Як сегмент радянської партійної преси багатотиражні газети також виконували завдання формування масової свідомості, вони, на відміну від

центральної газети, не лише відображали «лінію партії», а й мобілізували працівників на трудову діяльність, мали як ідеологічний аспект, так і аспект формування внутрішнього психологічного клімату в колективі, відпрацьовували засоби впливу на працівників, творче самоствердження авторів публікацій тощо. Вплив багатотиражної газети базувався на застосуванні методів урахування соціально-психологічного стану колективу, всі учасники якого пов'язані між собою спільною діяльністю та поставленими завданнями, що сприяють згуртуванню колективу. З метою забезпечення організації цієї спільної діяльності для найшвидшого і успішного виконання поставлених завдань використовувалися і маніпулятивні методики задля стимулювання як окремих робітників, їх груп всередині колективу, так і всього колективу в цілому.

У сукупності всіх аспектів багатотиражної преси як соціального явища її історичне значення може бути охарактеризовано як унікальний феномен радянської періодики, комплексне історичне джерело, що відображає як методи впливу на свідомість, на формування трудових відносин, так і факти повсякденного життя, де зафіксовані всі тогочасні проблеми і події – від побутових до загальнополітичних – мікроісторія, мікротематика і макроісторія та макропроблематика. Віддаючи належне періодичній пресі як засобу синхронного відбиття всіх значних явищ і подій життя, А. Шопенгауер заявляв, що «газета – це секундна стрілка історії».

Разом з тим багатотиражна преса є і бібліографічним об'єктом, адже вона – джерело складання репертуару періодики як сегмента ретроспективної національної бібліографії України – державної та етнографічної, основний обов'язок якої – реєстрація та науковий опис усіх засобів друку, що виходили на території України. Планомірне створення корпусу науково-довідкових видань у галузі ретроспективної національної бібліографії на підтримку найважливіших державних проектів у сфері науки, освіти, культури, укладання тематичних інформаційно-бібліографічних покажчиків та електронних інформаційних ресурсів розпочалося на початку 90-х років ХХ ст. Відтоді отримав можливість для свого розвитку новий напрям бібліографічної роботи наукових бібліотек – створення національної бібліографії України та ретроспективного бібліографічного репертуару української книги і періодики. Через проведення всеукраїнських дискусій поступово викристалізувалися теорія та методологія національної бібліографії, шляхи координації діяльності наукових бібліотек, зокрема НБУВ та ЛННБ імені В. Стефаника.

Нову концепцію ретроспективної національної бібліографії (РНБ) України запропоновано доктором історичних наук В. Омельчуком; під його керівництвом Інститутом української книги (ІУК) НБУВ розроблено концепцію ретроспективної національної бібліографії України та її теоретичні й методичні основи, які обговорювалися на сторінках фахової періодики, на конференціях та семінарах [409, 410].

Створення репертуару РНБ в контексті розвитку змісту цього терміна, з огляду на історичні особливості розвитку України, пропонує підходи та методи ретроспективної реєстрації творів друку та рукописів, що ґрунтуються на глибокому історичному дослідженні їхнього походження, історичного контексту та умов, у яких їх було створено. Ця концепція передбачає, що бібліографічні показники мають стати науковими довідниками, які супроводжуються історико-бібліографічними та джерелознавчими дослідженнями, а не лише мати реєстраційну форму. Концентрація на створенні бібліографічної джерельної бази, що дає змогу аналізувати історичні шляхи розвитку українського народу, вимагає аналітичного підходу до методів бібліографічної реєстрації, у тому числі в інформаційному суспільстві.

Створення бібліографії періодики супроводжувалося паралельною роботою багатьох науково-методичних і технологічних питань. Ці питання виникали в ЛННБ, там працювали над створенням універсальної схеми науково-бібліографічного опису об'єктів преси. У результаті наукової роботи цієї проблеми в НДЦ періодики ЛНБ ім. В. Стефаника опубліковано такі праці: «Схема повного бібліографічного опису періодичного видання» авторства М. Романюка і М. Галушко (Львів, 1994), «Загальна і спеціальна бібліографія»: навч. посібник для студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування» М. Романюка (Львів, 2002), «Методичний посібник з бібліографічного опису» (Львів, 2010), укладений Н. Рибчинською (керівник проєкту – Л. Ільницька) [499, 500, 333].

Одночасно створюється система бібліографічних показників серії «Національна бібліографія України» на базі автоматизації процесів їх підготовки. Також уперше в історії України побачили світ фундаментальні випуски видання «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1916» (1996–2001) [581]. Відповідно до розробленої концепції ретроспективна бібліографія описує усі без винятку об'єкти бібліографії, котрі продукувалися на території України, і розглядає їх як свідчення історичної епохи в усіх її проявах. Об'єкти бібліографії при

цьому трактуються як історичні джерела, це стосується об'єктів книжкового та газетного формату.

Водночас провідними бібліотеками України обговорюється питання комп'ютерної каталогізації усіх видів документів, створення національного формату представлення бібліографічних даних для забезпечення обміну бібліографічною інформацією та сумісності вітчизняних інформаційних ресурсів на рівні бібліографічних даних (УкрМАРК). УкрМАРК складається з формату представлення бібліографічних даних, формату представлення авторитетних даних, формату представлення класифікації даних, інструктивно-методичних матеріалів для каталогізації спецвидів документів [456, 46].

Популяризація фондів бібліотек, зокрема й газетних, на сучасному етапі розвитку бібліотек як інформаційних центрів відбувається на новому рівні; бібліотечні установи входять до системи сучасних інформаційних комунікацій. Масив багатотиражних газет, накопичений у фондах бібліотек, також потребує вивчення, бібліографічного опрацювання, введення до суспільного обігу через створення бібліотечно-інформаційних ресурсів традиційного і електронного типу, оцифрування цього фонду і надання доступу до ресурсу всім категоріям користувачів.

Багатотиражна преса є послідовним «літописом» історії певного підприємства, установи, навчального закладу у фактах, документах, поглядах сучасників; у цьому полягає її особливість. Безумовно, як джерело вона також підлягає джерелознавчій критиці, ступінь її достовірності як джерела можна встановити лише за умови знання історичних обставин її існування і залучення комплексу інших джерел. Багатотиражна преса вводить дослідника у проблеми певної галузі, що проявляються на рівні колективу, надає можливість вивчати їх крізь призму функціонування одного конкретного підприємства, установи, а регулярність і частота виходу газети – відстежувати процеси в їх генезі і розвитку. На сторінках газет публікувалися звіти органів управління, відбивалася загальна хроніка подій, порушувалися актуальні питання розвитку окремих галузей виробництва тощо. Треба зазначити, що багатотиражні газети випускалися не лише на промислових підприємствах великих міст, а й у провінції. Газети маленьких підприємств 1920–1930-х років, котрі існували у невеликих містах і містечках, іноді дуже короткий час, мають велике значення для реконструкції діяльності певного підприємства і, ширше, – місцевого життя. Багатотиражні газети як окремий вид газетної періодики не були «замкнені» у своїй

сфері побутування, а перебували у тісному зв'язку із системою періодики в цілому. Багатотиражні газети передруковували матеріали центральних, а центральні, обласні газети, у свою чергу, часто спиралися на матеріали багатотиражок, які можна було використати для загальної пропаганди, публікуючи їх на своїх сторінках.

Досліджуючи багатотиражну пресу, необхідно враховувати її соціальні завдання, що полягали у здійсненні публічного громадського контролю над усіма сферами життя колективу, оприлюдненні відомостей про хід виробництва або навчального процесу, пропаганді цінностей, котрі на той час вважалися актуальними, мобілізації членів колективу на виконання планових та інших завдань тощо. Газети виробничих колективів виконували у радянські часи роль засобу «соціалістичної демократії», були важелем впливу на різні сфери діяльності колективу, інструментом безпосереднього залучення рядових працівників до управління виробництвом. Завдання, котрі виконувала багатотиражна преса, залишалися майже незмінними протягом усього її існування, декларувалося її значення як виразника і ретранслятора думок певного колективу. Цей підхід до багатотиражної преси закладений у 1920–1930-х роках.

У контексті дослідження феномену багатотиражної преси можна розглядати і її соціально-психологічну роль, адже значною мірою колективна думка через газету впливала на внутрішню психологічну атмосферу, виступаючи певним чином регулятором поведінки членів колективу. Окремим аспектом дослідження можуть виступати і процеси взаємодії багатотиражної газети й аудиторії. Взаємодія простежується, з одного боку, через формування газетою своєї читацької аудиторії шляхом представлення тих чи інших інформаційних зацікавлень як громадсько значущих, з іншого – вплив аудиторії на друкований орган полягає у необхідності врахування виданням інформаційних потреб цієї аудиторії. У випадку з багатотиражними газетами спостерігається найбільший коефіцієнт збігу інформаційних потреб з потребами, що виникають у процесі діяльності людей у колективі. Читачі багатотиражок цікавляться матеріалами, надрукованими в них, більше, ніж читачі міських чи районних газет. Втім такого висновку дотримувалися дослідники, які розглядали багатотиражну пресу з позицій, характерних для радянського часу.

Участь працівників підприємства (робітників, інженерно-технічних кадрів тощо), студентів і викладачів навчальних закладів, службовців різних рівнів у роботі багатотиражних газет як наочний приклад самодія-

льності мас – одна із специфічних рис багатотиражних газет. Соціальний склад кореспондентів певною мірою відображає структуру колективу. Окремо підкреслимо, що багатотиражна газета має всі ознаки і підстави називатися «масовим виданням», адже розповсюджується поміж усіх вікових, соціальних, професійних груп, які працюють у конкретному колективі.

2.2. Багатотиражна преса як засіб комунікації

Приступаючи до характеристики багатотиражної преси як об'єкта дослідження, необхідно звернутися до визначення основних понять, що вже затвердилися і є усталеними у наукових колах. Ідеться, зокрема, про терміни «засоби масової інформації», «преса», «періодичні видання», а також про їх види, типи і форми.

Правові засади діяльності ЗМІ та основні поняття визначені Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Ст. 1 Закону дає таке тлумачення: «Під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію»; за цією ж статтею Закону, друкований ЗМІ вважається виданим, якщо він підписаний до виходу в світ і видрукований будь-яким тиражем. Цим Законом до друкованих ЗМІ віднесено і додатки у вигляді видань газетного і журнального типу, вони ж є окремими періодичними і продовжуваними виданнями і такими, що підлягають реєстрації на загальних підставах [211].

Закон України «Про інформацію» у ст. 20 дає таке визначення масової інформації та її засобів: «Масова інформація – це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем» [212].

Велика радянська енциклопедія визначає періодичну пресу як «сукупність друкованих видань, що вийшли або випускаються в певні проміжки часу; один з основних засобів масової інформації і пропаганди» [422, с. 483]. До періодичної преси належать газети, журнали, періодичні збірники і бюлетені; у бібліографічних покажчиках і бібліотечній практиці

періодикою вважаються також продовжувані видання і щорічники. У традиційному розумінні періодичні видання поділяються на дві групи – газети і журнали. Державний стандарт України (ДСТУ 3017:2015) визначає періодичне видання як серіальне, що виходить через певні, рівні проміжки часу та має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість нумерованих (датованих) випусків й однакову назву; періодичне видання може бути щоденним, щотижневим, щомісячним, щорічним тощо. Газетним виданням за цим ДСТУ є аркушеве видання, видавничо пристосоване до його специфіки [185, с. 6].

Газета – це періодичне видання, що виходить через певні, короткі проміжки часу, містить офіційну, оперативну інформацію й публікації з актуальних суспільно-політичних, наукових, виробничих та інших питань, а також літературно-художні твори й рекламу. Газета може виходити впродовж нетривалого часу, обмеженого періодом проведення певного заходу; газета може мати додаток у вигляді неперіодичного, періодичного або продовжуваного видання. За сферою розповсюдження розрізняють газети загальнодержавні, регіональні, місцеві, зарубіжні [570, с. 6–7].

За визначенням, наведеним у посібнику «Довідник журналіста», газета – це «періодичне видання з матеріалами про поточні суспільно-політичні, економіко-виробничі, культурні, спортивні та ін. події. Залежно від типу і призначення газети мають різні терміни виходу (від одного до семи разів на тиждень), різні формати і накладки» [58, с. 72]. Сьогодні широко вживаним є термін «газетна комунікація», що розуміється як універсальна, але складна і така, що постійно модифікується, сфера спілкування адресанта і адресата. Сукупність різних аспектів їхньої взаємодії характеризується як процес передачі і приймання певної інформації.

Газета містить оперативну інформацію, викладену у формі репортажів, хроніки, інтерв'ю тощо, а також статті, огляди, фейлетони, листування з читачами тощо. Загальноприйнятим форматом газет є А2, А3, А4, обсяг – 4–6 сторінок; більшість багатотиражних газет мають обсяг у 2 сторінки.

Загальна формальна ознака всіх багатотиражних газет – структура: на першій сторінці – передові статті, передруковані з місцевих і центральних газет, на наступних сторінках – нотатки і листи робкорів, критичні статті, гасла. На останній сторінці – вірші, фейлетони, побутові історії. Обсяг видань коливався у 1920–1930-ті роки, остаточно був визначений Постановою ЦК КПРС «Про порядок дозволу на видання багатотиражних газет та про зміни назв місцевих газет» від 18 червня 1956 р.: дві шпальти по-

ловинного формату «Правди»; наклади – з розрахунку один примірник на 3–4 особи [385, с. 298].

Щодо типу видання, то його визначають як образ, модель однотипних видань, які входять до окремо взятої типологічної множини, що може бути родом, видом, підвидом або іншою кваліфікаційною множиною. Серед ознак, що взаємодіють, можна виокремити такі як «характер аудиторії, цільове призначення, що включає реалізацію комунікативних функцій усіх основних видів соціальної діяльності, а також характер інформації» [570, с. 6–7]. На думку науковців, тип – не лише розумовий аналог множини, що піддається дослідженню, а й ідеалізована модель певної множини [570, с. 7].

Наведемо також визначення, яке дає ДСТУ для спеціального випуску газети і для бюлетеня, адже їх у нашому дослідженні розглядатиметься чимало як характерних для зазначеного хронологічного періоду. Отже, спеціальний випуск газети – це «газета, що її присвячено спеціальній темі або підготовлено з якоїсь нагоди для оперативного доведення потрібної інформації до читача, має назву основного видання, його поточний та валовий номери (або може бути нумерованою), а також рік і дату виходу у світ. Спеціальний випуск може мати, крім назви основного видання, власну тематичну назву» [185, с. 19]. Бюлетень – це «періодичне чи продовжуване видання, яке випускають оперативно, має ознаки журнального або газетного видання й містить стислі оперативні відомості з питань, що належать до сфери діяльності організації, яка його видає; періодичні бюлетені мають зазвичай постійну рубрикацію» [185, с. 20].

З огляду на те, що у монографії побіжно йдеться про корпоративну пресу як сучасний різновид багатотиражної, наведемо її визначення, яке дає доктор наук із соціальних комунікацій, професор Д. Олтаржевський: «Корпоративне медіа – це особливий різновид ЗМІ, який компанії, підприємства, установи утримують власним коштом з метою інформаційної підтримки власного основного виду діяльності шляхом формування позитивного іміджу, обміну інформацією всередині організації між співробітниками та поширення її назовні, серед клієнтів, партнерів тощо» [406, с. 7].

Вводячи періодичні видання до наукової джерелознавчої практики, необхідно враховувати їхні характерні особливості, що є визначальними для встановлення видових ознак періодичної преси. Ідеться про періодичність, регулярність, оперативність інформування, багатоплановість змісту, вплив на масову свідомість, формування стереотипів мислення, активність функціонування преси у суспільстві тощо.

Преса як джерело містить у собі інформацію щодо усіх сфер життя суспільства в цілому, певного колективу, окремої людини. Періодичне видання, а надто газета, органічно поєднує у собі різні за походженням матеріали. У газетах, окрім суто журналістських матеріалів, публікуються тексти затверджених законодавчих актів і законопроекти, документи і статистичні матеріали, художні твори, фото, малюнки і зображення тощо. Систематичності і впорядкованості відомостям, що з'являються в пресі, додає наявність періодичності виходу видання.

Пресі властиво як відбивати, так і формувати суспільну думку. Одним з напрямів роботи, що характеризує усі періодичні видання, у тому числі й багатотиражні газети, є зворотний зв'язок з читачами через листування. Видова особливість цих видань як історичного джерела полягає у специфіці суб'єктно-об'єктних відносин автора/творця газети і читача [38, с. 174], що розкривається, зокрема, й через зазначений вид комунікації. Варто підкреслити, що значна частина листів у радянські часи ініціювалася «зверху» – партійними комітетами, але деяку їх кількість все ж готували безпосередні читачі.

Багатотиражні газети акумулюють у собі величезний масив інформації, що потребує наукового узагальнення. Хоча значення багатотиражної преси як інформативного джерела для вивчення історичної дійсності наукою вже доведено, цей феномен системно не вивчений, інформаційний потенціал багатотиражної преси не розкритий, він досі залишається за рамками пресознавчих, бібліотечнознавчих, бібліографознавчих досліджень. Серед причин майже повної відсутності розробок цього виду періодичних видань – недооцінка їх науковцями, які досліджують «велику» пресу, відсутність методики дослідження «малої» преси, значний масив цих видань.

Усталеною є думка, що багатотиражні газети, будучи друкованими органами первинних компартійних організацій, найбільше піддавалися ідеологічному тиску, і цей факт наводився як причина, що унеможливило отримання об'єктивних даних. Утім, шляхом застосування спеціального аналізу та порівняння з іншими джерелами, можна простежити окремі історичні тенденції і відновити справжню картину буття окремого підприємства чи установи на тлі суспільно-політичних подій минулого, тим більше, що нині всі ті процеси оцінюються з певної часової віддалі.

Таким чином, наукова значущість досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю подолання стереотипів у ставленні до багатотиражної преси як історичного джерела, з'ясування особливостей її створення і функ-

ціонування у певних історичних умовах і хронологічних рамках, а також визначення її місця і значення у системі радянської преси.

Актуальність дослідження багатотиражної преси в сучасних умовах зумовлена і потребою створення бібліографічного репертуару вітчизняної періодики, що, у свою чергу, є одним із завдань національної бібліографії. Залучення якомога більшої кількості джерел сприятиме відтворенню цілісної картини буття України в зазначений період.

Зауважимо, що в НБУВ зберігається велика колекція багатотиражних газет. Протягом останніх років співробітниками відділу газетних фондів (з листопада 2016 р. – відділ пресознавства) підготовлено й опубліковано серію каталогів газет України, що охоплюють період від 1917 по 1960 р. Всі каталоги містять багатотиражки, а до покажчика «Газети України 1956–1960 рр. у фондах НБУВ» увійшли і колгоспні газети, масовий вихід яких припадає саме на цей час. Однак зазначимо, що це чи не єдина спроба включити багатотиражні видання до бібліографії газет. Крім того, випуск друкованих каталогів газет України відділом пресознавства призупинено, тому газети, що виходили після 1960 р., фіксуються співробітниками ВП лише в електронному вигляді.

Важливим і необхідним інструментом вивчення преси є **методологія** наукового дослідження в цілому та багатотиражної преси зокрема. Вирішення проблеми пропонованого дослідження потребує застосування методології, що базується на **системному підході**, який передбачає вивчення об'єкта у його цілісності, адже саме поняття «система» відбиває усі реальні явища у формі дискретних упорядкованих частин, з яких складається цілісна картина. Системний підхід відзначається універсальністю, з його позицій можна розглядати будь-який об'єкт. Системність як об'єкт пізнавальної діяльності існує у формі конкретних систем. Цього разу розглядатиметься багатотиражна преса як один із сегментів системи періодичних видань і періодичної преси в цілому. Структура системи преси та її функції характеризували її як підсистему радянської системи управління в умовах соціально-політичної, економічної та культурної ситуації 20-х – початку 40-х років ХХ ст., формування соціалістичної свідомості.

Пошук підходів до вивчення вітчизняної багатотиражної преси як до специфічного виду історичних джерел, що характеризуються внутрішньою єдністю, призвів до усвідомлення, що бажаного результату можна досягнути шляхом **комплексного** вивчення окремих видань, групи (груп) або всього масиву багатотиражної преси певного хронологічного періоду

у їх єдності і за допомогою *комплексу методів*. У цьому дослідженні для комплексного аналізу обрано масив багатотиражних газет 1917–1941 рр.

Приставаючи до дослідження преси як історичного джерела, необхідно визначити основні наукові **принципи**, якими доцільно послуговуватися у процесі роботи з газетною періодикою. Такими є принципи *історизму, об'єктивності, комплексності*.

Принцип *історизму* у пропонованому дослідженні полягає в оцінці кожного багатотиражного видання у контексті конкретного часу та місця, врахуванні суспільно-політичної, соціокультурної ситуації в Україні у період 1917–1941 рр., що впливала на закономірності виникнення, організації та функції багатотиражної преси, її завдання, видовий склад, форму та зміст газет, з'ясування особливостей функціонування газет на тлі суспільно-політичних процесів, зіставленні змісту публікацій з тогочасною дійсністю і визначенні об'єктивності відображення дійсності в її багатоаспектності. Усе це дало змогу визначити загальне та специфічне значення багатотиражної преси як історичного джерела, місце у системі періодики, міру об'єктивності відображення багатотиражними газетами тогочасних подій у житті країни і ширше – міру об'єктивності самої багатотиражної преси як історичного джерела. Для даного дослідження важливо, що принцип історизму означав «тривимірний» розгляд проблеми: з позицій минулого, під кутом зору сьогодення і прогнозування перспектив на майбутнє.

Принцип *об'єктивності* спрямований на обмеження суб'єктивності в оцінках явища багатотиражної преси, залучення широкої джерельної бази різного походження, яка б дала змогу всебічно розглянути об'єкт дослідження, виявити фактори, що впливали на виникнення та розвиток багатотиражної преси. Передусім розглядається роль внутрішньої політики радянської влади, ідеологічного управління та цензурного контролю, загальної соціополітичної та економічної ситуації в Україні, історичних умов, впливу робітничого руху та внутрішньої структури, форми, змісту різних видань та відображення в них реальної дійсності, явищ та процесів, їх сторін та властивостей. Предмет дослідження розглядається з різних боків, у сукупності явищ, що його характеризують.

Принцип *комплексності джерельної бази* пов'язаний з принципами історизму та об'єктивності. Предметом дослідження є усі багатотиражні газети, що збереглися у бібліотеках України, з урахуванням, що основна база цих газет сконцентрована в НБУВ, оскільки вона поповнювалася

обов'язковим примірником і є найбільш репрезентативною. Руйнівні події ХХ ст. не дозволили зберегти повного комплексу цих видань, але залучення фондів інших бібліотек дало репрезентативну базу даних про багатотиражні газети. Задля забезпечення цілісного уявлення про виникнення, розвиток, функціонування і значення багатотиражної преси автором опрацьовано комплекс джерел: **12 115** багатотиражних газет, що виходили на території сучасної України у період від 1917 по 2016 р. З них заводських і фабричних – **2901**, транспортних – **823**, шахтних – **718**, навчальних закладів – **776**, колгоспних – **3063**, радгоспних – **868**, газет МТС – **1276**, артілей – **250**, виїзних редакцій – **307**, блискавок – **45**, листівок – **1088**. Крім того, у процесі обстеження багатотиражних газет опрацьовувалися профспілкові видання, друковані стіннівки, одноденні газети, бюлетені. З цих загальних обсягів виокремлений для дослідження масив видань 1917–1941 рр.

Комплексність джерельної бази характеризує також залучення таких джерел як закони, нормативні документи, архівні матеріали, статистичні збірники, довідники, плани й звіти редакцій, щоденники, бібліографічні покажчики, каталоги і картотеки провідних бібліотек України, електронні бази даних.

Методологічний апарат пресознавчих досліджень має поєднувати у собі загальнонаукові і конкретно-наукові *методи*, що зумовлено природою такого складного об'єкта як преса. Застосування сукупності методів спрямоване на всебічне вивчення об'єкта (у даному разі – багатотиражної преси) для отримання достовірного знання про нього. Отже, у процесі дослідження використано методи *структурно-функціонального і причинно-наслідкового аналізу, хронологічний, порівняльний, проблемно-тематичний, класифікації, систематизації, бібліографічно-описовий*; у дослідженні використовувалися методики *джерелознавчого, бібліографічного та історіографічного аналізу*.

Серед широко застосовуваних методів є *класифікація*. Для нашого дослідження ми використовували різні класифікаційні ознаки:

1. За *походженням*: а) джерела колективного походження, пов'язаного з різними адміністративними, громадськими та партійними установами регіонального та місцевого значення; б) окремі газети підприємств, установ та організацій.

2. За *призначенням* (профілем) газети об'єднано в групи фабрично-заводських (з підгрупою шахтних, транспортних, великих промислових трестів і союзів), навчальних закладів (ВНЗ, технікумів, ФЗД, ФЗУ), уста-

нов (у тому числі виправно-трудових), кооперативів, профспілок, військових частин, політвідділів МТС, колгоспів, радгоспів.

3. *Хронологічний* принцип застосований відповідно до періодизації історії України, з одного боку, та за хронологічними ознаками часу появи багатотиражних газет: перший етап – передумови їх виникнення у 1917–1921 рр. (період Української революції), другий етап – 1920-ті роки (становлення і затвердження радянської влади), третій етап – 1930-ті – початок 1940-х років (зміцнення сталінського тоталітарного режиму та повного підпорядкування преси ідеології). У пропонованій праці радянський період обмежено 1917–1941 рр., що розглядаються як цілісний період, в якому виокремлено 1917–1921, 1920-ті – початок 1930-х і другу половину 1930-х – початок 1940-х років.

4. Інші засади класифікації дають змогу охарактеризувати типи, види, підвиди та групи видань *за складом і змістом газет, соціальною належністю* їхньої аудиторії (робітники, селяни, народна інтелігенція тощо), що має виражений політично класовий характер; можливе групування за деякими спеціальними ознаками. Основним підходом є класифікація джерел за родо-видовою і типологічною класифікаційними схемами, у тому числі, у системі періодики вони класифікуються як масові джерела, що мають свою специфіку.

Багатотиражна преса є категорією «рід» у системі типології періодичної преси (центральні, області, районні тощо) і має ознаки масового газетного джерела, пов'язаного з виробництвом у промисловості, сільському господарстві, діяльністю в галузях освіти і культури. Ми розглядаємо багатотиражну пресу як сукупність джерел, що склалася історично і характеризується спільними ознаками, що відповідають її призначенню і функціонуванню як засобу масової інформації, агітації та пропаганди, морально-етичного впливу, спрямованого на формування соціалістичної свідомості та організації й участі мас у створенні економічних засад розвитку радянського суспільства.

Рід джерел характеризується їх спорідненою внутрішньою формою, структурою, зумовленою призначенням джерела на етапі його створення та подальшого існування. Залишається актуальною схема класифікації *за видовою ознакою*, адже поняття «вид» визначається як сукупність загальних ознак «походження, змісту і форми», завдяки яким є можливість «виробити загальні прийоми джерелознавчого аналізу для всіх різновидів джерел цього виду» [518, с. 39]. Під видом багатотиражних газет розумі-

ється історично сформована сукупність газетних джерел, що характеризується однаковістю внутрішньої форми (структури), яка впливає з єдності походження, змісту, призначення джерела при його створенні [338, с. 54–58]. Тому видом багатотиражної преси є газети відповідного профільного спрямування за характером виробництва.

Застосовується й *географічний* або регіональний критерій, який дає змогу уявити картину локалізації багатотиражних видань у системі економічної структури промисловості та сільського господарства, вищої освіти тощо.

Важливими критеріями класифікації є *мова видання* та його *періодичність*. Мовний критерій важливий для цього періоду, адже у суспільстві співіснували дві діаметрально протилежні тенденції – українізація та панування російської мови у пресі, що також характеризує політико-мовний аспект. Періодичність пов'язана з економічними умовами, в яких існувала преса у той чи інший проміжок часу і зумовлена значенням, якого надавала влада кожному конкретному виданню як засобу пропаганди в сенсі його ідеологічного впливу на маси; при цьому періодичність, за словами Л. Сніцарчук, проявляла себе як індикатор інтенсивності комунікації [543].

Така джерелознавча класифікація, обґрунтована українським джерелознавством, застосовується як засіб пізнання історичного та бібліографічного джерела [169, 246] і підпорядкована меті і предмету дослідження та вивчення багатотиражних газет як радянського феномену преси.

Якісний джерелознавчий аналіз матеріалів газетної періодики передбачає вивчення не лише масивів річних комплектів газет за певний проміжок часу чи період, а й виявлення документів і матеріалів, пов'язаних з організацією роботи певного видання: планів і звітів редакцій, протоколів засідань, варіантів статей, підготовлених до друку, тематики текстів тощо.

У цьому дослідженні враховано теоретико-методологічні розробки авторського спрямування, які містяться в наукових працях, присвячених дослідженню преси. Корисними стали методологічні засади дослідження преси, що розвивалися вітчизняними дослідниками, зокрема запропоновані Г. Рудим, М. Романюком, Ю. Ганжуровим та ін.

Г. Рудий здійснив ґрунтовний історіографічний аналіз преси та визначив особливості періоду 1917–1921 рр., аналізуючи формування інформаційно-пропагандистського потенціалу преси як джерела із суспільно-політичного та соціально-економічного життя того періоду; вчений уперше фундаментально дослідив періодику України як об'єкт джерелознав-

чого дослідження української культури (1917–1920 рр.), захистив докторську дисертацію, видав монографії, опублікував численні статті [518, 514, 509]. Він є прихильником думки, що розвивається також НДІ пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, що українська преса є маловивченим нарративним джерелом, а наукою, яка має його досліджувати, є спеціальна історична дисципліна – пресознавство. Вона має свій об'єкт, предмет, територіальні та хронологічні межі, наукові принципи і методи дослідження. Г. Рудий першим почав вивчати українську пресу 1917–1940 рр. як історичне джерело [513], а також запропонував джерелознавчий і методологічний аспекти дослідження преси того періоду [518, с. 65]. Ці ідеї розвиваються також і в статті «Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело», де автор зазначає, що розуміє періодичну пресу України 1917–1940 рр. як функціонально об'єднану і таку, що завдяки своїм соціальним функціям відіграє важливу роль у житті суспільства як засіб масової інформації, агітації та пропаганди і визнає, що преса через свою специфіку може бути самостійним предметом вивчення джерелознавства [513].

Г. Рудий розглядає пресознавство як окрему історичну дисципліну і пропонує своє бачення предмета пресознавства: тенденції та закономірності зародження та особливості розвитку періодики як історичного джерела, наукові принципи роботи з матеріалами преси, експертиза їхньої цінності, класифікація і систематизація. Теоретичне осмислення цих проблем, вироблення методик їх вирішення є головним завданням пресознавства.

З ключових засад пресознавства впливає його головна функція – розробляти теорію і методи комплектування, реєстру, зберігання періодичних видань та інформування про них. Г. Рудий пропонує ввести до об'єкта й історико-бібліографічний та бібліотечнознавчий профіль досліджень, що повністю збігається з нашими підходами до вивчення багатотиражної преси. Тому абсолютно слушною ми вважаємо думку вченого щодо зв'язку пресознавства з іншими науковими дисциплінами, насамперед з історією України, історичним джерелознавством, архівознавством, бібліотечнознавством, бібліографознавством, документознавством, текстологією, інформатикою. Важливими є зв'язки пресознавства з філологічними науками, соціальними комунікаціями, політологією тощо.

Продовжуючи думку про пресознавство як спеціальну історичну дисципліну, зазначимо, що досвід роботи з газетною періодикою минулого переконує нас у тому, що газети належить розглядати як самостійний вид

історичного джерела, окремий об'єкт пресознавчих досліджень у контексті розвитку комунікаційних функцій суспільства. Газети постійно відбирають соціально значущу для сучасників інформацію, щодня оприлюднюють відомості про найважливіші події, явища, політичні процеси сучасної історії. Повідомлення газет є безпосереднім синхронним відображенням дійсності, які набувають особливого розвитку в часи великих суспільних зрушень, формуючи у читачів стереотип сприйняття подій, про які йдеться, однак газети містять водночас з конкретикою аналітичну інформацію, що пояснює суть і значення подій з погляду сучасників.

Багатотиражки є специфічним видом джерел, вони слугували значною джерельною базою для центральних і місцевих газет, котрі не тільки залучали до роботи в редакціях найактивніших авторів таких низових органів друку, а й використовували їхні матеріали у власних публікаціях. Однак згодом багатотиражна преса втратила своє значення в колективі як неформального прискорювача робітничої ініціативи, була повністю підпорядкована державно-партійному контролю.

У досліджуваний період широко практикуються і такі форми роботи преси, як участь у її діяльності так званих робітничих і селянських кореспондентів (робкорів і сількорів), тобто тих, хто активно співпрацює у мас-медіа на громадських засадах. Варто відзначити, що самодіяльні кореспонденти постачали редакціям значний аналітичний матеріал. Позаштатні кореспонденти виступали на сторінках газет зі своїми повідомленнями і пропозиціями, сміливо критикували номенклатурних працівників, висвітлювали найактуальніші проблеми суспільного життя.

Широке коло питань, пов'язаних з пресою, у своїх методологічних працях у галузі журналістики та історії культури розробляє М. М. Романюк. У статті «Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми» вчений зазначав, що серед українських науковців довгий час не було вироблено спільних підходів, де б знайшли наукове відображення такі проблеми як особливості функціонування періодики, адже вона «живе своїм життям», «для її розвитку характерні певні принципи, нею керують відповідні закони, вона залежить від соціально-економічних умов і сама впливає на них» [502, с. 13]. М. Романюк вважає, що особливістю преси як історичного джерела є її поліфонізм, що зумовлює, з одного боку, багатоаспектність періодики як історичного джерела, з іншого – специфіку засобів і методів аналізу опублікованих у ній окремих текстів-джерел. Більш того, за ці часи доведено, що пресознавство має свій

об'єкт, предмет, наукові принципи і методи дослідження. За спостереженнями вченого, пресознавчим дослідженням перешкоджали величезні обсяги періодичних видань, які «зупиняли» багатьох науковців неможливістю охопити весь фактичний матеріал і знайти способи його систематизації та опрацювання. Науковці Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України змогли вирішити цю проблему [501].

Характеризуючи два підходи до вивчення періодики, М. Романюк розглядає цю проблему з позицій історії журналістики, підкреслюючи, що перший, *загальноаналітичний*, підхід вивчає історію виникнення і функціонування певного видання чи групи видань, а другий – *конкретно-аналітичний* – має на меті дослідження певної проблеми за матеріалами періодичної преси. Обидва підходи передбачають зазвичай змістово-описовий аналіз преси на основі фронтального чи комплексного методу її вивчення. Сьогодні з метою підвищення інформативної віддачі джерела застосовується *змістово-кількісний аналіз* преси, головним чином контент-аналіз, суть якого зводиться до того, аби виявити ознаки, риси, властивості джерела (наприклад, частота використання певних термінів, газетних рубрик, висвітлюваних проблем тощо), які б відображали суттєві аспекти його змісту.

У працях Ю. Ганжура як конкретно-наукові методи дослідження виділяються три найчастіше вживані, які забезпечують всебічне й об'єктивне відтворення журналістського процесу. Перший – *бібліографічно-описовий* – характерний для початкової стадії наукового опрацювання періодики як фундаменту для наукової будівлі, причому такого фундаменту, який продовжує поповнюватися новими фактичними даними про українську періодику; другий метод – *комплексно-аналітичний* – являє собою поєднання різних методів: системно-хронологічного, історико-описового й аналітичного, проблемно-тематичного, жанрово-видового, біографічного, бібліографічного [136, с. 17–18].

Менш вживаним, але, як вважає Ю. Ганжуров, дуже перспективним, зважаючи на специфічні особливості функціонування періодики в умовах «розірваності України між різними державами», є третій метод – *монографічне дослідження* преси певних регіонів, окремих видань, що посіли чільне місце в історії української журналістики. Залежно від типу видань чи поставлених завдань з успіхом можуть практикуватися такі конкретно-наукові методи дослідження як *структурно-типологічний, жанрово-видовий, мовностилістичний*.

Уміле поєднання різних способів аналізу періодичних видань дає змогу, на думку Ю. Ганжурова, робити вагомі наукові висновки, давати практичні рекомендації та поради. Для розв'язання конкретних завдань, поряд з традиційно описовими підходами та аналізом кількісних даних, варто всебічно застосовувати методи *джерелознавчої критики і класифікації*, а також *комплексно-аналітичний, проблемно-хронологічний, структурно-типологічний, бібліографічно-описовий і жанрово-видовий* методи дослідження.

Предметом пресознавства, за Ю. Ганжуровим, є тенденції і закономірності зародження та особливості розвитку періодики як історичного джерела, наукові принципи роботи з матеріалами преси, експертиза їхньої цінності, класифікація і систематизація. Теоретичне осмислення цих проблем, вироблення методик їх розв'язання є головним завданням пресознавства. Об'єкт пресознавства – періодичні видання, процес їх створення та функціонування, місце преси в житті суспільства, стан, збереження і можливості використання її як історичного джерела. Об'єктом українського пресознавства, вважає Ю. Ганжуров, є також українська періодика – спадщина українського народу, що відклалась у вітчизняних і зарубіжних архівах, музеях та бібліотеках [136, с. 17–18]. М. Романюк об'єкт пресознавства визначає так: «це іншомовна преса на етнічних українських землях (з 1776 р.) та українські періодичні видання (за мовною ознакою) з 1848 р., стан їх збереження і можливості використання як історичного джерела. Предмет дослідження - закономірності зародження й особливості розвитку української періодики як історичного джерела, з'ясування її місця і важливості в базі джерел української історії» [502, с. 14].

Періодична преса, зокрема багатотиражна, містить у собі ознаки масового джерела, що дає змогу застосовувати *кількісні* методи аналізу у ході вирішення основних завдань дослідження. На сьогодні існує чимало наукових розробок, в яких доведено доцільність використання кількісних методів для оцінки якісного стану масових джерел. І кількісний, і якісний аналізи преси поєднують в собі метод контент-аналізу, суть якого полягає у переведенні інформації, що вивчається, у кількісні показники і її подальшій статистичній обробці.

Метод контент-аналізу зародився наприкінці XIX – початку XX ст., активно використовувати його почали в 1930-ті роки, чимдалі сфера застосування методу розширювалася. Нині контент-аналіз широко застосовують спеціалісти у галузі реклами, маркетингу, психології, політології, літературознавства, PR, бібліотекознавства, джерелознавства, документознавства

тощо. У галузі засобів масової інформації використання контент-аналізу пов'язане з усвідомленням факту їхньої здатності формувати громадську думку, можливостей здійснювати неабиякий вплив на людей, і тому тексти, продуковані ЗМІ, вивчаються за допомогою спеціального інструментарію, що складається з комплексу методів, серед яких і контент-аналіз. Результати досліджень з використанням цього методу викладаються за допомогою таблиць, відсотків, цифр, тобто контент-аналіз є точним науковим методом, що оперує математичними засобами.

Задля отримання коректних результатів, у нашому дослідженні необхідно було визначити конкретний фізичний обсяг матеріалів за певними тематичними напрямками. Отже, методика дослідження включала використання описових методів інтерпретації джерел і одного з варіантів контент-аналізу. У пропонованій праці з масиву багатотиражних видань виокремлено по 10 % кожного з зазначених видів, що є загальноновизнаною репрезентативною кількістю.

2.3. Особливості бібліографічного та науково-інформаційного опису багатотиражних газет

Методичною основою описування багатотиражних газет у цій роботі стали рекомендації щодо схеми опису, вимог наукової точності опису, що регулюються положеннями Держстандартів. Складання бібліографії періодики – процес довготривалий і складний з огляду на обсяг матеріалу. Над вивченням і бібліографуванням газет працювали видатні вітчизняні вчені, чийми зусиллями створено чимало цінних праць; роботу над укладанням бібліографії вітчизняної періодики послідовно налагоджували різні наукові установи України.

Ці розробки стали можливими завдяки тому, що у 1990-х роках увага бібліографів сконцентрувалася на питаннях форми і змісту бібліографічного опису. Науково-методичні питання повноцінного бібліографічного опису періодичного видання як основи історико-бібліографознавчих досліджень розроблялися саме у 1990-х роках – з початку діяльності Науково-дослідного центру періодики ЛННБ імені В. Стефаніка (з 2010 р. – Науково-дослідний інститут пресознавства). Зусиллями вчених НДІ пресознавства ЛННБ створено ряд науково-теоретичних, науково-методичних праць, апробованих на практиці науковцями бібліотечних установ України.

Необхідною умовою для здійснення бібліографічного дослідження газет стало наукове опрацювання фондів з метою уточнення історико-бібліографічної інформації. Пласт історичної інформації, що міститься в газетних джерелах, на жаль, не опрацьовувався повноцінно і тому впродовж 2016–2019 рр. фахівцями відділу пресознавства НБУВ проведено значну роботу з упорядкування науково-інформаційного опису багатотиражних газет, адже давно на часі введення їх до наукового та інформаційного простору із залученням сучасних інформаційних технологій, і, відповідно, створення вдосконаленого науково-довідкового апарату. Лише наукове опрацювання цього великого масиву газетної періодики, дослідження багатотиражної преси як джерела, атрибуції, класифікації та систематизації цього масиву, вивчення специфіки складання науково-бібліографічного опису, характеристика змісту, дасть змогу визначити її місце серед інших джерел, залучити до наукового обігу. У цьому зв'язку постала потреба ґрунтовного вивчення багатотиражної преси, зокрема з'ясування обставин виникнення, умов функціонування, механізму роботи редакцій, тематики публікацій тощо.

Питання про укладання зведеного довідника реєстраційно-облікового типу на багатотиражні газети порушувалося ще у 60-х роках ХХ ст. у зв'язку з зацікавленістю науковців цими видами видань, зокрема під час підготовки серії видань «Історії фабрик і заводів УРСР», що розпочалася 1958 р., адже покажчик значно полегшив би пошук і дав змогу плідно працювати з цими джерелами, однак це питання у той час так і не було вирішено [427].

У період незалежності України постало питання про необхідність створення джерельного масиву історичних досліджень, який би об'єктивно, без ідеологічних лакун, висвітлював історичне минуле і дозволив би надати дослідникам повноцінну джерельну базу, де газетні фонди посіли б своє місце. У цей період, а саме у 1996 р., Центральній науковій бібліотеці України повертається статус національної, розгортається її діяльність як науково-дослідного інституту, починається робота з наукового опису фондів бібліотеки, «перезавантажується» робота відділу газетних фондів, змінюється профіль НБУВ у системі наукових досліджень НАН України [451]. У 1990-х роках оформлюються найважливіші наукові напрями, затверджені Президією НАН України для НБУВ як науково-дослідного інституту, у тому числі «Формування і використання науково-інформаційних ресурсів. Інформатизація наукових бібліотек та створення національної бібліографії» [355].

У перші 10 років незалежності України формуються нові методологічні засади бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, де виокремлюється напрям історико-бібліографічних досліджень. Тоді ж виникло рішення опрацювати газетні фонди в повному обсязі, включаючи до кола історико-бібліографічних досліджень і багатотиражні газети, які не були до цього опрацьовані у достатньому обсязі та з необхідною глибиною. Питання про розвиток такого напрямку дослідження стало можливим завдяки багаторічній роботі відділу газетних фондів, де колективом бібліографів проводилась ґрунтовна робота зі створення науково-довідкового апарату на газетні фонди НБУВ та відпрацьовувалися методики атрибуції в умовах постійного зростання наукових вимог щодо бібліографічного опису та вдосконалення бібліографічних стандартів, у тому числі міжнародних, у зв'язку із зростанням запитів на інформацію щодо наукового опису, обліку, залучення до наукового обігу максимально можливої кількості джерел. Фундаментальні історико-бібліографічні праці створено львівськими істориками преси – В. Габором, М. Галушко, О. Дроздовською, М. Мартинюком, І. Павлюком М. Романюком, Л. Сніцарчук [161, 133, 182, 329, 412, 582] та ін. Значний внесок у складання бібліографії газет України належить фахівцям відділу газетних фондів НБУВ Т. Борисенко, О. Залізнюк, О. Лук'янчук, Л. Пахучій, Н. Самохіній, І. Сірій [111–113; 115–124; 530], вченим Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка – Н. Сидоренко, О. Сидоренку, О. Шкільній та ін. [423–426].

Створення наукового відділу пресознавства НБУВ шляхом його виокремлення з відділу газетних фондів у 2016 р. значно прискорило розгортання дослідження і розкриття унікальних газетних фондів, впровадження результатів досліджень через підготовку до друку науково-бібліографічних, науково-інформаційних видань, статей і монографій, наповнення електронних БД задля розширення доступу до інформації широкого загалу користувачів. Створення спеціалізованого відділу стало можливим тому, що історія преси і пресознавство під час формування напрямку соціальних комунікацій в Україні завоювали місце у бібліотекознавчих та бібліографознавчих дослідженнях як органічна частина науково-дослідної роботи наукових бібліотек. Це право обґрунтовано багаторічною діяльністю Науково-дослідного центру періодики (Науково-дослідного інституту пресознавства) ЛННБ імені В. Стефаника, а також, меншою мірою, але в реаліях бібліотечних наук, НБУВ.

Упродовж 2019–2021 рр. у відділі пресознавства НБУВ проводилося дослідження багатотиражної преси України. Під час роботи з багатотиражними газетами виявлено низку специфічних особливостей, які ускладнювали роботу з підготовки метаданих для БД. Ці особливості є свідченням інформаційної нестабільності таких газет.

1. Перша характерна особливість багатотиражної газети – **анонімність** (деперсоналізація) авторства статей, відсутність відомостей про особу, яка писала статтю або надавала документ для друку. Встановити імена тих, хто співпрацював у багатотиражках у багатьох випадках не видається можливим. Усі автори – звичайні працівники підприємств, відомих особистостей серед них немає. Матеріали часто підписані так: «Робкор», «Селькор» або ініціалами чи псевдонімами, які з тих самих причин також неможливо розшифрувати.

2. Значне ускладнення створює **нестабільність назв газет** – часта їх зміна, що пояснюється історичними особливостями розвитку України. Так, «Стахановець шкіряник» – орган партбюро, завкому та дирекції київського шкіркомбінату (1929–1940), протягом періоду свого існування мав назви: «Кліщі» (№ 1 1929 – № 8 1930), «Чинбар» (№ 9 1930 – № 10 1930), «Червоний чинбар» (№ 11 1930 – № 46 1937), «Стахановець шкіряник» (з № 47 1937); газета київського судноремонтного заводу «Сталінець» (1929–1936, 1939, 1940) починала виходити під назвою «Червоний затонець» (№ 1 1929 – № 27 1934), № 33 від 19 травня 1933 р. вийшов з подвійною назвою «Червоний затонець=Экономическая жизнь»; тижневик «Сталінський шлях» – орган партбюро, фабкому та дирекції фабрики ім. Смірнова-Ласточкина (Київ, 1932–1940) – змінював назву декілька разів: «Червона швачка» (1932 № 1, 2, № 3 – 1934 № 15), «Червоний швейник» (1934 № 15), «Смірновка» (1934 № 20 – 1937 № 23), надалі – «Сталінський шлях»; щоденна газета «Домна» – орган парткому, завкому і заводоуправління Макіївського металургійного заводу ім. Кірова (1926–1936, Дмитріївське; Макіївка), після смерті Кірова перейменована на «Кировець» (1936–1941 рр.); «Голос КРЕСу» – газета робітників та службовців будівництва Київських райелектростанцій (Київ, 1929, 1930), з 1930 по 1933 р. мала назву «Турбогенератор», надалі – «Електрик на варті» (1933), «“Электрик” на варті» (1934), «Столичний КРЕС» (1935–1941); «Зубчатка» – газета робітників та службовців Першого держ. велозаводу ім. Г. І. Петровського (Харків, 1929, 1930), у 1930–1931 рр. мала назву «Тривога», у 1931–1934 і в 1936–1941 рр. – «Велодарник»; «Червоний плугатар» – двотижнева газета

робітників та службовців виробень «Червоний плугатар» (Київ, 1929–1931), у 1931–1933 рр. – «Сівалка», у 1933–1934 рр. – «Різець», у 1936–1941 рр. – «Екксаватор»; «Вагранка» – п'ятиденна газета, орган ЗПК, завкому і заводоуправління Макіївського трубозаводу ім. В. В. Куйбишева (Макіївка, 1931–1938), у 1939–1941 рр. – «Куйбишевець»; «Червона голка» – орган робітників та службовців швацької ф-ки в м. Вінниця (Вінниця, 1931, 1932), у 1933–1941 рр. виходила під назвою «Володарка», у 1941 р. – «За стахановські темпи». Таких прикладів безліч, адже часта зміна назв, пов'язана великою мірою з політичною кон'юнктурою, – характерна ознака 1930-х років.

3. Зміна мови назв газет та/або зміна мови викладу матеріалів, що пояснюється чинністю політики українізації. Так, газета «Будь готов» : орган Екатеринославського губкома ЛКСМУ и губернского бюро комдетдвижения, що видавалася як додаток редакцією газети «Звезда» у Дніпропетровську у 1925 р., у 1926–1928 рр. виходить українською мовою під назвою «Будь напоготові!»; харківська газета «Турбиностроевец» : орган ячейки КП(б)У, ЛКСМУ и построикома Турбиностроая, у 1931–1937 рр. виходила під назвами «Турбиногигант», «Турбіновелетень», у 1940-х роках – «Турбовелетень»; кременчуцький «Красный табачник»: орган партколлектива и завкома 4-й табачной ф-ки у 1933 р. змінила назву на «Червоний тютюнник»; «Днепрострой»: орган райкома КП(б)У, райкома строителей, райсовета и Управления объединённого строительства (Кичкас, 1927–1930), мала назви «Пролетар Дніпробуду» (1931–1933), «Днепровский пролетарий» (1934). Краматорський «Червоний машинобудівельник» (1931, 1932) виходив також під назвами «За метал і машини» (1932), «За металл и машины» (1932). «Факел рабкора»: стенная газета рабочих и служащих Шосткинского завода № 9 (1926–1928, Шостка), з 1929 по 1939 р. виходила під назвою «Шлях робітника». Зі зміною мови видання відповідним чином змінюються і всі вихідні дані; додатки до таких газет також друкуються різними мовами.

4. Складність атрибуції. Ідентифікацію багатотиражних газет як окремого виду ускладнює наявність численних додатків, бюлетенів, листівок, «сторінок» тощо. Великі заводи випускали свою основну газету, яка мала безліч додатків. Так, наприклад, щоденна газета «Домна» – орган парткому, завкому СРМПО та заводоуправління Макіївського металургійного заводу ім. Кірова (Дмитріївське; Макіївка, 1926–1936) мала такі додатки: «Будь на чеку!» (1928); «За 12 тонн : ежедн. листовка» (1928); «Листо-

вка «Домны»» (1928); «Листок «Домны»» (1928, 1930); «Четырнадцатый МЮД» : листовка (1928); «За коллективизацию» (1930); «За коллективизацию» (1930); «Пароль – Домна б» : штурмовка выездной редакции газеты «Комсомольская правда», «Макеевский рабочий», «На стройке», «Домна» и комитета ЛКСМУ строительства и завода им. Томского (1931); «Техническая страница» (1931, 1932, 1934–1936); «За чистый завод» (1933); «Макеевский рабочий=Домна» : спец. вып. к общезаводской техпартконференции (1934); «Литературная страница» (1935, 1936); «За 12 тонн» : спецвыпуск (1936).

Така сама ситуація з газетою акціонерного товариства «Харківський канатний завод» «Канатка» (Харків, 1926–1941), що виходила з такими додатками: позачерговий бюлетень «Под контроль масс» (1928), «Бюлетень огляду виробничих нарад при газеті “Канатка” 1-го Держканатного заводу ім. тов. Петровського» (1929), бюлетень «Виробничі наради» (1929), об'єднана газета «Канатка та привід» (1929, 1936, 1937, 1939), «Літературна сторінка» (1929, 1933, 1936, 1937, 1939,) бюлетень «Під контроль мас» (1929), «Сторінка молоді» (1930, 1932), щоденний бюлетень «Дайош 100 % виконання промфінплану» (1930), дводенний бюлетень «Канатка» (1930), триденна газета «Канатка» (1930), бюлетень «Канатка» на селі» (1930), бюлетень «“Канатка” в селі Пересічному Харківської приміської смуги» (1931), «Технічна сторінка» (1931–1933), «“Канатка” на виборчих дільницях» (1937–1939).

Двотижневик робітників і службовців Харківського заводу с/г машин «Серп и молот» «Молотилка» (Харків, 1926, 1927, 1929) впродовж 1926–1941 рр. виходив з 19 додатками: «Сторінка молоді» (1930), «Страничка молодежи» (1930), «Додаток до газети “Молотарка”» (1932); «Літературна сторінка» (1932, 1933, 1935–1938), «Молодняцька сторінка» (1932–1935), «Технічна сторінка» (1932, 1933, 1935–1938), «Літературна газета : додаток» (1933, 1934), «Молотарка : ударна листівка» (1933, 1934, 1936), «“Молотарка” в Лозівській МТМ» (1933), «“Молотарка” в Мечебилівській МТС на Петрівщині» (1933), «“Молотарка” на Петрівщині» (1933); Технічна газета : додаток» (1933, 1934), «Більшовицька зміна» (1934, 1935), «Молотарка : екстрений випуск» (1934, 1936), «Молотарка : листівка» (1934, 1936, 1941), «Молотарка : листок “Лёгкой кавалерии” на Харьков. электростанции» (1934), «Тсоавіахемівська сторінка» (1935), «Молотарка» на карнавалі» (1936); «Литературная страница» (1939, 1941), «Техническая страница» (1940, 1941).

5. Застосування **однакової назви** для газет різного підпорядкування. Так, назву «Паровозник» («Паротяжник») мали газета робітників і службовців Олександрівських паровозних майстерень і вузла (Запоріжжя, 1929) та Дніпропетровського паровозоремонтного заводу НКШ (Дніпропетровськ, 1929, 1936–1941); під назвою «Об'єktiv» виходили газета партійного колективу та фабкому Київської кінофабрики і газета партійного осередку та фабкому Одеської кінофабрики «Українфільм». Найчастіше, мабуть, трапляється назва «Ударник». Відомими є такі «Ударники»: газета Харківської взуттєвої фабрики, Полтавського паровозоремонтного заводу, держшкірзаводу ім. Ілліча в Бердичеві, швейної фабрики ім. Воровського в Одесі, гнупомеблевої та столярної фабрик ім. 1-го Травня в Житомирі, Прилуцької держдрукарні, Миколаївського державного суднобудівного заводу імені 61 комунара, Калінінського цукрозаводу у Глухові, Рокитнянського маслозаводу, тресту Головспирту, механічного заводу НКВС УСРР у Харкові, Київського консервного заводу ім. Мікояна, Бердичівської пісочної цукроварні, 10-ї Бердичівської держвзуттярні тощо.

Серед повторюваних назв – «Друкар». Це газети державних друкарень у Черкасах і в Кривому Розі, друкарні імені С. М. Кірова у Чернігові, друкарні імені Воровського та видавництва «Держжинець» у Дніпродзержинську (Кам'янському). «Мотор» – назва газети заводу імені товариша Акулова в Луганську (Ворошиловграді), заводу «Червоний Профінтерн» (Кірове); «Штурмовка» – газета Мелітопольської артілі «Металооб'єднання», будівництва Дніпропетровського м'ясоолійжиркомбінату (Амур-Нижньо-Дніпровське), орган ШПК и ШК шахти «Центральная – Ирмино» (Ірміно); «Стахановець» – газета цукрозаводу м. Вільшана, Харківського облметалсоюзу, Андрушівського цукрозаводу, спілки текстильників Радомишльської суконної фабрики, Гніванського цукрозаводу тощо.

6. Ще складніший стан справ з **атрибуцією колгоспних та радгоспних газет, органів політвідділів МТС**, які мали однакові назви основних газет, а також спецвипусків і додатків, бюлетенів, листків, звернень, що готувалися найчастіше з допомогою виїзних редакцій. Наводити приклади через майже неосяжну кількість таких видань не видається можливим (лише назву «Червоний свинар» носили вісім колгоспних і радгоспних газет); надзвичайно популярною була назва «Авангард». За необхідності видавалися «сторінки»: «Комсомольська» «Комсомольсько-молоднеча», «Літературна» тощо. Непоодинокими були зміни назв колгоспних, радгоспних і газет політвідділів МТС.

Назви колгоспних газет упродовж усього періоду свого існування не відрізнялися оригінальністю і різноманітністю. Так, у 1950-ті роки (часи масового заснування і розповсюдження колгоспних газет) виходило понад 160 «Колгоспних життів», понад 100 «Колгоспників», понад 200 газет з назвами «Ленінський шлях» або «Ленінським шляхом». Усі колгоспні газети малоформатні (А4), мають лише дві сторінки (іноді 4). За тематикою вони схожі у тому сенсі, що більшість публікацій торкаються питань колгоспного життя. Так, наприклад, «Зірка» – орган парткому та правління колгоспу імені Суворова Магдалинівського району Дніпропетровської області – від 70 до 85 % публікацій присвячує справам свого колгоспу. Те ж саме можна сказати і про газету «За заможне життя» – орган партійної організації, правління колгоспу імені Дзержинського та виконкому Тростянецької сільради Полтавського району, майже 80 % статей якої містять матеріали щодо внутрішніх питань господарства.

7. Проблему становлять **зміни адміністративно-територіального устрою**, регіональної підпорядкованості, а також питання, пов'язані з перейменуванням міст і сіл, присвоєнням імен партійних діячів назвам підприємств і колгоспів, перепрофілюванням підприємства тощо. Перед тим, як приступити до дослідження газети, що виходила у населеному пункті, який змінював назву чи підпорядкованість, а також на підприємстві, назви якого різняться, задля встановлення місця видання необхідно з'ясувати усі перейменування, дати, коли ці перейменування відбувалися, визначити, як ці зміни вплинули на багатотиражне видання – його періодичність, назву, характер публікацій тощо.

8. Багатотиражні газети **виходили з різною періодичністю**, що пояснюється різними причинами – економічними (дефіцит паперу), впливом суспільно-політичної ситуації. Нерідко відбувалося й переформатування газет – у другій половині 1930-х років частина багатотиражок перетворилися на районні газети.

9. **Підпорядкування газет**: у період підсилення ролі партії, зокрема у роки індустріалізації, багатотиражні видання, майже всі з яких у 1920-х – на початку 1930-х років існували як газети робітників і службовців, наприкінці 1930-х перетворювалися на органи парткому, дирекції, завкому, профспілки. До прикладу: «Зубчатка», «Кліщі», «Металіст», «На рейки», «Паровозник» та багато ін.

10. Неабияку складність викликає **кількість** колгоспних газет, які у загальному масиві багатотиражних видань займають приблизно 30 %. При-

чому їх вихід не має регулярного характеру, що пов'язано, на нашу думку, із специфікою аграрної політики радянської влади, що тривала до кінця 1940-х років, коли був здійснений перехід на колгоспну форму ведення господарства на селі (радгоспи на той час займали незначну частку). Регулярний вихід колгоспних газет починається лише з другої половини 1950-х років, тоді ж і стабілізується їхній зміст. Якщо деякі фабрично-заводські, газети установ, навчальних закладів, зазнавши змін, існують і досі, адже існують заводи і фабрики, установи та ВНЗ, які їх випускають, то цього не можна сказати про колгоспні газети, адже більшість колгоспів припинили існування ще на початку 1990-х років, частково перетворившись на господарські підприємства різного типу – фермерські, кооперативні, господарські товариства. Звичайно, колгоспні газети як вид перестали існувати. На наш погляд, ця обставина також має впливати на вибір колгоспних багатотиражних газет як об'єкта дослідження.

2.4. Методика моделювання та змістово-кількісного аналізу багатотиражної газети [на прикладі газети «Трикотажка» («Трикотажниця»)]

Багатотиражна газета, хоча і є джерелом внутрішньої інформації, нерозривно пов'язана із загальним становищем в усій країні. Тісним є зв'язок змістового наповнення багатотиражок з панівною ідеологією. У радянський період газета використовувалася як засіб ідеологічного впливу на читачів, засіб боротьби з негативними (за мірками певного часу) суспільними явищами. За публікаціями газети «Трикотажка» можна відстежити усі зміни, що відбувалися в суспільстві упродовж сімдесяти років: з 1929 по 1999 р. Соціалістична тематика і лексика, які переважали у публікаціях радянського періоду розвитку багатотиражної преси, наприкінці 1980-х змінювалася ринковою, а в роки незалежної України стала ретранслятором нової ідеології – побудови демократичної незалежної держави.

З понад 2900 фабрично-заводських газет, переглянутих нами, відібрано 290 найбільш репрезентативних газет, що становить 10 % від їх кількості. Для розкриття принципів дослідження та методів аналізу видової характеристики, простеження основних тенденцій розвитку форми та змісту багатотиражної газети обрано багатотиражну газету «Трикотажка» («Трикотажниця»), котра видавалася на київській трикотажній фабриці імені Рози

Люксембург упродовж 1929–1999 рр. з періодичністю 5–8 раз на місяць (у різні роки періодичність змінювалася). Вибір об'єкта диктувався значним життєвим часом газети, який дозволив зробити узагальнюючу схему моделі багатотиражної газети, застосувати методи статистичного опрацювання випусків газети за всі роки її існування.

За 55 років виходу (з 1941 по 1957 р. не виходила) газета неодноразово змінювала назву: сигнальний номер і наступні № 1, № 5 і № 6 мали назву «Станок», з 1930 р. встановилася назва «Трикотажка», у 1957 р., після відновлення, газету перейменовано на «Трикотажницю». Як і більшість багатотиражок, «Трикотажка» мала «сторінки» – «газети в газеті», як, наприклад, сторінка молоді «Більшовицька зміна» у № 72, 81 за 1930 р., № 1, 31 за 1932 р., № 31, 64 за 1933 р., № 29, 45, 56 за 1934 р.; «Дитяча сторінка» у № 48 за 1940-й рік; «Сторінка раціоналізатора» у № 11 за 1957 р.; «Сторінка жінки» у № 27 за 1959 р.; «Технічна сторінка» у № 1 за 1970 р.; «Народний дозорець» у № 26 за 1982 р., № 1 за 1988 р. тощо. Цікаво, що тривалий час, у 1929 р. і протягом 1930-х років, матеріали у «Трикотажці» друкувалися трьома мовами – українською, російською та їдиш; наклади коливалися від 1000 до 1500 примірників. Окрім основної, на фабриці існувало декілька щоденних цехових газет, як, наприклад, «Голос шпулярки», «Стахановець».

За основний метод дослідження взято одну з форм кількісно-якісного аналізу. Усього проаналізовано 232 номери, у середньому – по чотири номери за рік. У виборі номерів ми відштовхувалися від значущості року в історії країни, насиченості інформації, поданій у газеті, наявності матеріалів, що проливають світло на події, які ще можуть залишатися «білими плямами». Незважаючи на те, що хронологічні рамки дослідження обмежуються 1941 р., для найповнішого уявлення про актуальні настрої і значущі теми для кожного етапу розвитку країни і її багатотиражної преси у цій роботі проаналізовано публікації газети за весь час її виходу, отже, подано зріз історичного періоду 1929–1999 рр. Тривалість існування газети дозволяє зіставити розвиток форми і змісту газети у різні історичні періоди.

Найбільша кількість розглянутих номерів газети припадає на 1930-ті та початок 1940-х років – часи активного функціонування газети, розглянуто також номери, що вийшли у період переходу до ринкової економіки (кінець 1980 – початок 1990-х років) і наприкінці 1990-х. За період кінця 1950–1985-х років проаналізовано найменше номерів газети, адже ці роки,

а надто кінець 1960-х – перша половина 1980-х, відомі як «епоха застою», характеризуються одноманітністю матеріалів, надрукованих у газетах, зокрема, і в «Трикотажниці»: найбільше в ній «слів агітатора», політосвіти, дострокового виконання планів, обговорення матеріалів партійних пленумів, комсомольської роботи, також серед матеріалів – перевірка якості продукції, ударні п'ятирічки, конкурси раціоналізаторів і винахідників, підвищення кваліфікації працівників підприємств, змагання за знак якості, «братерська» дружба народів тощо. Загалом тематика публікацій будувалася навколо основних кліше – утвердження «розвиненого соціалізму» як останньої фази на шляху до комунізму, розквіт радянської культури, формування нової історичної спільноти – радянського народу. Насправді це благополуччя було лише видимістю, підтримуваною штучними заходами та за допомогою ідеологічного навіювання.

Аналіз публікацій газети «Трикотажка» базується на виокремленні семи блоків, за якими характеризуються матеріали газети. Перші три блоки – тематичні, об'єднують у собі висвітлення газетою суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного життя країни. Наступні два блоки містять оцінні характеристики: масштаб проблем, відображених у публікаціях, їх експертну оцінку на предмет інформаційної насиченості, ще два блоки присвячені авторам і жанрам публікацій. Всередині кожного блоку загальну тематику розбито на категорії, що її деталізують. Така розроблена категоріальна система дала змогу отримати найбільш повні дані щодо характеру публікацій – їх змісту, масштабу висвітлюваних проблем, основних жанрів, авторів, і завдяки отриманим даним надати експертну оцінку якісного складу матеріалів. Зазначимо, що категорії, за якими здійснювалася оцінка публікацій, у ході обстеження «розросталися», це пов'язане з необхідністю охоплення усієї тематичної палітри публікацій і кінця 1920-х років, і кінця 1990-х, що сильно різнилася. Отже:

Блок № 1. Висвітлення багатотиражною пресою суспільно-політичного життя. *Категорії:*

- 1) діяльність державних органів влади;
- 2) діяльність партійних, громадських організацій;
- 3) участь виробничих колективів у суспільно-політичних подіях, акціях;
- 4) ідеологічна і масово-політична робота;
- 5) цивільна оборона, військова підготовка.

Блок № 2. Відображення багатотиражною пресою соціально-економічного життя. *Категорії:*

- 1) удосконалення організації праці;
- 2) покращення умов праці, побуту, охорона праці, санітарно-гігієнічні заходи, Червоний Хрест;
- 3) розвиток раціоналізаторства, винахідництва, технічної творчості;
- 4) професійна підготовка і підвищення кваліфікації;
- 5) виробнича дисципліна, критика, народний контроль;
- 6) організація соцзмагання, виконання планів п'ятирічок, ударництво, боротьба за якість продукції, стимулювання, преміювання;
- 7) організація колгоспів, колективізація, сільське господарство;
- 8) шефство. Наставництво.

Блок № 3. Висвітлення у багатотиражній пресі культурного життя.

Категорії:

- 1) діяльність культурно-освітніх установ;
- 2) розвиток мистецтва, художньої творчості;
- 3) культурно-масова робота, створення і діяльність музеїв, туристичних організацій, шкіл, ФЗУ;
- 4) діяльність клубних установ, фізкультурно-спортивних шкіл та гуртків, редколегій газет;
- 5) заснування газет, історія газет, передплата на періодику;
- 6) релігія, антирелігійна пропаганда, цілителі, екстрасенси;
- 7) наука.

Блок № 4. Масштаб проблеми. *Категорії:*

- 1) події всесоюзного значення;
- 2) події всеукраїнського рівня;
- 3) події регіонального значення;
- 4) проблеми трудового колективу;
- 5) міжнародні події.

Блок № 5. Жанри багатотиражної преси. *Категорії:*

- 1) допис, лист;
- 2) кореспонденція;
- 3) репортаж;
- 4) стаття;
- 5) рецензія;
- 6) інтерв'ю;
- 7) фейлетон;
- 8) оповідання;
- 9) вірш;

10) повідомлення Інформбюро.

Блок № 6. Автори матеріалів багатотиражних газет. *Категорії:*

- 1) працівники редакції;
- 2) державні, політичні, громадські, військові, релігійні діячі;
- 3) керівники і працівники організацій і установ;
- 4) журналісти, письменники;
- 5) робітники;
- 6) інші дописувачі.

Блок № 7. Експертна оцінка газетних публікацій

Категорії оцінювання:

- 1) високий коефіцієнт інформаційної насиченості;
- 2) публікація відображає проблему, але не пропонує шляхів вирішення;
- 3) низький рівень інформаційної насиченості, має агітаційно-пропагандистський характер;
- 4) новини.

З метою упорядкування даних, їх структуризації, розроблено бланк контент-аналізу у формі таблиці, що заповнювалася на основі фіксації усіх смислових категорій і одиниць рахунку проаналізованого документа:

Таблиця 1

Назва газети

№	Назва матеріалу	Зміст		Жанр		Автор		Масштаб проблеми		Експертна оцінка інформації
		блок	категорія	блок	категорія	блок	категорія	блок	категорія	

Після того, як усі необхідні дані внесено до таблиці, здійснювалася обробка зафіксованих одиниць рахунку. Відповідно до завдань дослідження встановлювалися залежності (зв'язок) між певними одиницями, наприклад, тематикою публікації і масштабом її проблемності та зна-

чу щістю (загальносоюзного, республіканського, місцевого рівнів тощо), задля визначення динаміки розвитку, або навпаки, регресу тематичної структури потоку інформації. За результатами отриманих даних формулювалися висновки, що розкривають і підсумовують ключові питання дослідження:

1. Обстеження показало, що багатотиражна газета чітко відповідає профілю та своїй специфіці, адже протягом усього періоду її виходу більшість публікацій висвітлює життя фабрики, їй присвячено понад 75 % від загальної кількості матеріалів (виняток – 1999 р.). Переважання статей, так чи інакше пов'язаних з фабричною тематикою, є природним, адже основна мета багатотиражної газети – висвітлювати події з життя свого підприємства.

2. Другий висновок стосується підвищення чи зниження «градусу» значимості тем залежно від хронології виходу газети. Так, кількість важливих проблемних матеріалів, надрукованих у 1930-ті роки, значно відрізняється від статей періодів «відлиги», «застою», «перебудови» чи років незалежної України. На 1929-й – початок 1930-х років найбільше публікацій припадає на «чистки», соцзмагання, комсомольську роботу, організацію гуртків, культурно-масову роботу на фабриці, винахідництво (раціоналізаторство) і винахідників, «школи малописьменних» тощо. Загальна кількість публікацій, присвячених фабричним справам, сягає 70 %. Показово, що у цей період газета друкується трьома мовами – українською, російською та їдиш. При цьому відсоток статей українською і російською майже однаковий, мовою їдиш виходило до 13 % статей. Мовами, окрім української, у ці роки друкувалися й інші багатотиражні газети. Найчастіше – російською та їдиш. У цьому полягає особливість періоду.

3. Протягом 1937–1941 рр. у центрі уваги газети – «нові радісні перемоги», «життя, сповнене радості», «демократичні вибори», стаханівський рух на фабриці, навчання з протиповітряної оборони (ППО), п'ятирічний план, обговорення і вивчення «Короткого курсу ВКП(б)» і «сталінської конституції», матеріалів партконференцій, патріотичне виховання молоді. Відсоток «внутрішньої» тематики високий – від майже 80 % у 1937 р. до майже 90 % у 1941 р.

4. У другій половині 1950-х – середині 1960-х років, після відновлення виходу, «Трикотажка» знову повертається до висвітлення переважно фабричних справ, відсоток таких публікацій становить майже 70 %. У середині 1960-х зміст публікацій дещо змінюється, що ми пов'язуємо з періодом відлиги: поряд із соціалістичною тематикою («Слава труду», «Тобі, Жов-

ть», «Наші трудові подарунки», «Ленін вічно живий» і т. ін.) публікуються розповіді про космос, спорт, друкуються життєві історії, пов'язані з побутом і дозвіллям працівників фабрики, про це свідчить високий відсоток, що припадає на фабричні справи (до 80 %).

5. У «застійні» 1970–1980-ті роки переважають матеріали ідеологічного гатунку, життя фабрики тісно переплітається з загальнодержавним: боротьба за знак якості, «Ленінський залік», спартакіади, цивільна оборона, вшанування ветеранів війни, добровольчі дружини, «шлях до світлого майбутнього» тощо. Показник публікацій, безпосередньо пов'язаних з фабрикою, залишається сталий – майже 80 %. У другій половині 1980-х – статті про прискорення, обмін досвідом, «праця на совість», перебудова; наприкінці 1980-х з'являються матеріали про кохання, секс, шлюб, на останній сторінці – фото красунь. У другій половині 1980-х років показник публікацій, пов'язаних з життям фабрики, найвищий – 85 %.

6. Період 1991–1999 рр. – час становлення незалежності України. У газеті зростає кількість проблемно-тематичних статей, які відображають нові часи. На початку 1990-х відкритими стають такі теми, як національна символіка, Народний рух, «ГКЧП», вихід членів КПРС із її лав, аварія на ЧАЕС, історичні постаті України, матеріали закритих архівів, релігійні справи, відродження релігійних свят, голодомор; у центрі уваги газети також статті щодо нових віянь у сфері економіки – роздержавлення, приватизація. З середини і до кінця 1990-х років у зв'язку з кризою, яку переживало підприємство, газета стає перенасиченою матеріалами з характерними заголовками: «Чи втримаємося на плаву», «Виробництво ледве дихає», «Виставили за прохідну 700 чоловік», «Чим видавати зарплату»; у той самий час, можливо, задля розвантаження або просто рухаючись у річищі загальних тенденцій, у газеті друкуються нейтральні матеріали – побутові, розважальні, поради на всі випадки. У 1991 р. показник статей про фабричне життя становив 80 %, у 1999 р. – менше 60 %. Судячи з панівної тематики публікацій 1990-х років напрашується висновок про відсутність в останні 10–15 років ідеологічного контролю і, як не прикро, зниження престижу фабрики.

Висновки до розділу 2

1. Багатотиражна преса – група видань, що виникли у радянські часи і виходили на підприємствах, у колгоспах, радгоспах, навчальних закладах, військових частинах типографським, літографським або іншими розмножувальними способами. Термін «багатотиражна преса», який є скоріше традиційним терміном, аніж таким, що відбиває кількісні параметри цих видань, і, найімовірніше, виникає внаслідок переростання із стінних газет, які були малотиражними. Порівняно зі стіннівками реальна виробнича газета з накладом до 5 тис. автоматично сприймалася як багатотиражна.

Соціальні завдання багатотиражної газети полягали у формуванні масової соціалістичної свідомості працівників, здійсненні публічного партійного та громадського контролю над усіма сферами життя колективу, оприлюдненні відомостей про хід виробництва або навчального процесу, пропаганді цінностей, котрі на той час вважалися актуальними, мобілізації членів колективу на виконання планових та інших завдань тощо. На відміну від центральних газет, багатотиражні відбивали не лише «лінію партії», а й факти внутрішньої діяльності колективів, зверталася увага на формування психологічного клімату, відпрацьовувалися засоби згуртування колективів на ґрунті праці; багатотиражна преса сприяла творчому самоствердженню авторів у статтях шляхом підтримки руху робітників, організації спільної діяльності, що стимулювало як окремих робітників, так і групи всередині колективів і надавало значущості трудовій діяльності професійних колективів. Отже, багатотиражна преса розглядається у пропонованому дослідженні як «локальна преса», яка відбиває і розкриває проблеми мікросоціуму.

2. Багатотиражна газетна періодика як комплексне історичне джерело поєднує у собі декілька функцій, що й характеризує методологічні засади дослідження. Багатотиражна преса відображає як методи державно-партійного впливу на свідомість робітників, селян, військових, студентів та інших пересічних громадян, так і трудові відносини, факти повсякденного життя, де зафіксовані всі тогочасні проблеми і події – від побутових до загальнополітичних – мікроісторія, мікротематика і макроісторія та макропроблематика. Ми бачимо багатотиражну пресу як сукупність джерел, яка склалася історично і характеризується спільними ознаками, що відповідають їх призначенню і функціонуванню як засобів масової інформації, агітації та пропаганди у царині формування соціалістичної свідомості,

організації та участі в процесі створення економічних засад і розвитку радянської держави.

3. Розв'язання проблеми потребує застосування методології, що базується на системному підході, який передбачає вивчення об'єкта у його цілісності, адже саме поняття «система» відбиває усі реальні явища у формі дискретних упорядкованих частин, з яких складається цілісна картина. Основними науковими принципами, які використано у монографії, є принципи історизму, об'єктивності, комплексності джерельної бази. У процесі дослідження використано методи структурно-функціонального і причинно-наслідкового аналізу, хронологічний, порівняльний, проблемно-тематичний, класифікації, систематизації, бібліографічно-описовий, статистичний, бібліографічно-реєстраційний тощо.

4. Серед широко застосовуваних методів є класифікація. Для нашого дослідження ми використовуємо різні класифікаційні ознаки:

а) за походженням: газети галузі промисловості, сільського господарства, освіти, культури тощо;

б) за призначенням (профілем) газети згруповано на фабрично-заводські (з підгрупою шахтних, транспортних, великих промислових трестів і союзів), навчальних закладів (ВНЗ, технікумів, ФЗД, «ФЗУ»), установ (у тому числі виправно-трудовах), кооперативів, профспілок, військових частин, політвідділів МТС, колгоспів, радгоспів;

в) хронологічна ознака характеризує час виникнення багатотиражних газет та періодизацію їх розвитку. У пропонованій праці радянський період обмежено 1917–1941 рр., що розглядаються як цілісний період, у якому виокремлено 1917–1921, 1920-ті – початок 1930-х, другу половину 1930-х і початок 1940-х років.

Інші засади класифікації дають змогу охарактеризувати типи, види, підвиди та групи видань за складом і змістом газет, соціальною належністю (для робітників, селян, народної інтелігенції тощо, що має виражений політично класовий характер), за мовою видання, географічною або регіональною локалізацією, змістом основних матеріалів; також газети можуть групуватися за спеціальними ознаками. Використовувалися методики джерелознавчого, бібліографічного та історіографічного аналізу. Така джерелознавча класифікація підпорядкована меті та предмету дослідження в річці вивчення його як радянського феномену преси.

5. Серед вітчизняних дослідників, які запропонували наукові засади дослідження преси, – М. Романюк, Г. Рудий та ін. Учені розглядають пре-

сознавство як окрему історичну дисципліну і пропонують своє бачення предмета пресознавства: тенденції та закономірності зародження й особливості розвитку періодики як історичного джерела, наукові принципи роботи з матеріалами преси, експертиза їхньої цінності, періодизація процесу розвитку, класифікація і систематизація. Теоретичне осмислення цих проблем, вироблення методик їх вирішення є головним завданням пресознавства.

6. У період незалежності України постало питання про необхідність створення джерельного масиву історичних досліджень, які б об'єктивно, без ідеологічних лакун, висвітлювали історичне минуле і дозволили би надати дослідникам повноцінну джерельну базу, де газетні фонди посіли б належне місце. Це спонукало бібліотеки опрацьовувати газетні фонди, створювати систему бібліографічних покажчиків.

У перші 10 років незалежності України формуються нові методологічні засади бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, де виокремлюється напрям історико-бібліографічних досліджень. Упродовж цього періоду відпрацьовувалися нові методики атрибуції в умовах постійного зростання наукових вимог щодо бібліографічного опису та вдосконалення бібліографічних стандартів, у тому числі міжнародних (виходячи із запитів на інформацію), наукового опису, обліку, залучення до наукового обігу максимально можливої кількості джерел, що потребувало створення електронних ресурсів, електронних каталогів, цифрових ресурсів.

7. Під час роботи з багатотиражними газетами цього періоду виявлено низку специфічних особливостей, які зумовили їх інформаційну нестабільність і які спричинили певні складнощі у роботі з підготовки метаданих для бази даних, хоча й свідчили про особливості історичного періоду 1920–1930-х років. Це такі особливості як анонімність авторства статей, відсутність відомостей про особу, яка писала статтю або надавала документ, нестабільність назви газети, яка змінювалася залежно від періоду суспільно-політичного розвитку України; зміни підпорядкування та відповідальності, мови, періодичності; складність атрибуції самої газети як окремого виду, адже вона могла змінювати свій статус, наявність схожих додатків; застосування однакової назви для багатотиражних газет різного профілю, походження; у газетах відображені зміни адміністративно-територіального устрою, регіональної підпорядкованості, перейменування міст і сіл, присвоєння чи скасування у назвах імен радянських діячів

тощо. Особливу складність має атрибуція колгоспних та радгоспних газет через великий масив цих видань, нестабільну періодичність; крім спільних назв, колгоспні газети могли мати вигляд додатків, сторінок, листків, звернень, готуватися виїзними редакціями тощо.

8. У монографії запропоновано методику моделювання видового змістово-кількісного аналізу багатотиражної газети. Аналіз публікацій базується на виокремленні семи блоків, за якими характеризуються матеріали газети. Перші три блоки – тематичні. Вони об'єднують у собі висвітлення газетою суспільно-політичного, соціально-економічного й культурного життя країни. Наступні два блоки містять оцінні характеристики: масштаб проблем, відображених у публікаціях, їх експертну оцінку на предмет інформаційної насиченості. Ще два блоки присвячені авторам і жанрам публікацій. Всередині кожного блоку загальну тематику розбито на категорії, котрі її деталізують. Така категоріальна система дала змогу отримати найбільш повні дані щодо публікацій – їх змісту, масштабу висвітлюваних проблем, основних жанрів, авторів і завдяки отриманим даним надати експертну оцінку якісного складу матеріалів. З метою упорядкування даних, їх структуризації, розроблено бланк контент-аналізу у вигляді таблиці, що заповнювалася на основі фіксації усіх смислових категорій і одиниць рахунку проаналізованого документа.

РОЗДІЛ 3

ЗАСНУВАННЯ БАГАТОТИРАЖНОЇ ПРЕСИ ЯК ОКРЕМОГО ВИДУ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

3.1. Друковані органи політичних партій, більшовицьких комітетів і організацій, військова преса, газети українських повстанських анархістських формувань

Дослідження газетної періодики 1917–1921 рр. як джерела з історії України завжди були однією з актуальних тем вітчизняної історіографії, про що свідчить бібліографічний покажчик «Українська революція і державність» [584]. Проте на підставі історіографії, розглянутої у першому розділі, можна стверджувати, що багатотиражна преса 1917–1921 рр. як об'єкт дослідження не розглядалася. Період 1917–1921 рр. був надзвичайно плідним у сенсі побутування численних періодичних видань, зокрема, і тих, що є провісниками багатотиражних газет. Хоча як явище, у її сучасному розумінні, багатотиражна преса сформувалася пізніше, у 1920-ті роки, а 1917–1921 рр. є етапом зародження, становлення і побутування її первинних форм.

Як вже зазначалося, період 1917–1921 рр. в аспектах нашого дослідження фундаментально вивчався доктором історичних наук Г. Рудим, який здійснив ґрунтовний внесок у справу розробки цієї теми, адже вчений послідовно, протягом декількох років публікує праці, де різнобічно розглядається вітчизняна періодика 1917 – початку 1920-х років, а саме: методологічні аспекти вивчення преси, тематика часописів періоду Української Держави П. Скоропадського, проблеми української культури через переломлення їх у періодиці. Серед праць ученого, окрім дисертацій, – ґрунтовна монографія «Українська преса 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти» (2005), додаток до якої містить список з 1128 найменувань газет, бібліографічний довідник «Преса України: газети 1917–1920 рр.», де подано 765 назв газет, що не увійшли до жодного з існуючих на той час бібліографічних видань, а також книги «Преса Української Держави, 1918: питання освіти, науки, культури» (1996), «Газетна періодика – джерело вивчення проблем української культури 1917–1920 рр.» (2000), статті у фахових виданнях [351]. Ці

роботи дали змогу уявити всю складність процесів, що відбувалися в зазначений період, боротьбу українських та антиукраїнських сил, створення Української держави, виникнення перших українських урядових видань: «Вісти з Української Центральної Ради», «Вістник Української Народної Республіки», «Державний вістник», «Український вістник».

У цей період свою друковану періодику мали центральні, губернські органи влади, органи земського самоврядування. Здебільшого це інформаційні видання, такі як «Київські губерніяльні вісти», «Катеринославські губерніяльні відомості», «Валуїская народная земская газета», «Вістник Олександрійського повітового земства». Різноманітною є військова преса тих часів, видання рад робітничих, солдатських і селянських депутатів: «Бюлетень Інформаційного бюро Армії Української Народної Республіки» (Жмеринка, 1919), «Армейский вестник» (Б. м., 1917), «Військовий вістник» (Київ, 1917), «Воин свободной России» (Київ, 1917), «Вестник областного и Киевского Советов рабочих и солдатских депутатов» (Київ, 1917), «Книга Красной Армии» (Київ, 1920), «Козак» (Могилів-Подільський, 1919). Свої періодичні видання мали професійні об'єднання, такі як Лікарська, Селянська, Учительська спілки, Союз залізничників, Правниче товариство, «Просвіта», церковні громади. Серед таких видань «Бюлетень Киевского Союза рабочих печатного дела», «Вісти Вінницького Союзу споживчих товариств», «Учительское слово», «Бюлетень народної Воли» (орган Української селянської спілки) тощо [116, с. 6].

Географія цих видань широка, найбільше їх виходило у Катеринославській, Київській, Подільській, Полтавській, Харківській, Херсонській губерніях. За підрахунками Г. Рудого, котрі вчений наводить у своєму дослідженні «Преса України 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти», у період з березня 1917 по грудень 1920 р. виходило понад 1100 газет [518, с. 19] (для порівняння: у 1913 р. – 275 газет, з них лише одна – українською мовою) [42, с. 29]. У додатку до цієї ж праці подається список з 1128 газет, які автор розшукав у фондах НБУВ та Бібліотеки науково-довідкових видань Центральних державних архівів України. У фондах газетного відділу НБУВ налічується 1327 назв газет, що виходили впродовж 1917–1920 рр., і 200 у 1921 р., тобто всього у період з 1917 по 1921 р. – 1527 [87, с. 112]. Вирахувати з абсолютною точністю кількість газет 1917–1921 рр. надзвичайно складно, адже їх дуже багато, деякі існували недовго – виходив один або кілька номерів і газета закривалася чи реорганізовувалася; у цей період

газети часто змінювали назву тощо. За підрахунками Г. Рудого, у 1917–1920 рр. з різних причин припинили своє існування понад 200 газет [516, с. 3].

У зазначений період виходили періодичні видання більшовицьких комітетів і організацій. Вже 1 грудня 1917 р. у Харкові побачив світ перший номер республіканської газети «Вісник Української народної республіки» – орган Центрального Виконавчого Комітету Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів, 27 лютого 1919 р. і теж у Харкові, випущено перший номер газети «Комуніст» – органа Центрального і Харківського комітетів КП(б)У. Серед інших подібних газет – «Більшовик», «Волинський комуніст», «Диктатура труда», «Днепровская коммуна», «Донецкий пролетарий», «Известия Херсонского Уездного Исполкома и Херсонской организации Коммунистической партии (большевиков)» та багато ін.

Революційність ситуації зумовила характерну особливість періоду 1917–1919 рр. – найбільшу кількість становили друковані органи численних партій: Російської соціал-демократичної робітничої партії («Голос социал-демократа», 1917), Української соціал-демократичної робітничої партії («Робітнича газета», 1919), російських лівих і правих есерів («Воля народа», 1917; «Левый эс-эр», 1919; «Народовластие», 1919; «Мысль», 1918), Української партії соціалістів-революціонерів («Боротьба», 1919), Української комуністичної партії (боротьбистів) – «Пролетарська боротьба», 1919–1920, Української партії самостійників-соціалістів («Самостійник», 1918), партії народної свободи (кадетів) – «Лебединский вестник», 1917; виходили газети єврейських політичних партій («Известия Елисаветградских социалистических партий», 1918; «Еврей-избиратель», 1917; «Еврейская мысль», 1918; «Наш голос», 1917), російські газети монархічного, шовіністичного спрямування («Двуглавый орел» 1917, «Киевлянин», 1917–1919) [116, с. 6] тощо.

Найбільше у 1917–1920 рр. з відомих причин виходило військових видань, такі газети (переважно бюлетені) були поширені за доби Центральної Ради (ЦР), Гетьманату, Української Народної Республіки (УНР), денікінського режиму, більшовицької влади. Усі ці видання існували паралельно.

Появі нового типу газет, що виготовлялися і друкувалися на фронті, у пересувних редакціях і друкарнях, сприяли Перша світова війна, революції, громадянська війна. Відмітні риси цих газет – короткі статті, просякнуті гаслами, військові повідомлення, що закликали до боротьби, героїчні репортажі, у цілому – гостре агітаційне спрямування матеріалів. Серед подібних друкованих органів – «Бюллетень комитета Юго-Западного фрон-

та» (Київ, 1917), «Вестник Особой Армии» – щоденна газета за редакцією штабс-капітана Дампеля (б. м., 1917), «Газета молния» – похідний орган агітпоїзда імені генерала Каледіна Донського відділення Відділу пропаганди при Головнокомандуючому збройними силами Півдня Росії (Київ, 1919), «Армейский вестник» (б. м., серпень 1914 – листопад 1917) – офіційний орган, що видавався при штабі Головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту. Часопис друкував інформацію про стан ворожої армії, дії союзників, публікував офіційні розпорядження, відомості про справи тилу, мав ілюстрований додаток, «Хліб і залізо» – видання агітпоїзда «Більшовик» (Синельникове, 1920) [116] тощо.

Військові газети друкували штаби фронтів і армій, а також корпуси, полки, свій друкований орган мала майже кожна дивізія і бригада; брали участь у цій справі військові організації різних партій, спілки, комітети, товариства. «Що ж являли собою всі ці газети?» – ставить питання С. Рабинович – автор статті «Армійська преса і боротьба за армію в 1917 р.», надрукованій у журналі «Война и революция» у 1927 р., і далі сам відповідає: «Породжені штабами, вони [газети] неминуче повинні були нести у собі відбиток бюрократизму і канцелярщини..., офіційно казенного благополуччя... Телеграми і огляди стану на фронті..., нотатки якогось унтер-офіцера чи добровольця, підказані начальством, – все слугувало єдиній меті – показати, що “на Шипці все спокійно” і ворог от-от буде остаточно розбитий» [471, с. 110]. Найімовірніше, ці газети були малоцікавими рядовим солдатам.

Серед військових видань УНР були переважно бюлетені: «Бюлетень Філії Інформаційного бюро армії У. Н. Р. при X дієвому корпусі» (Бар, 1919), «Бюлетень головної ставки військ УНР» (Біла Церква, 1918), «Військовий вісник» (Київ, 1917) – орган Генерального секретаріату військових справ Української Народної Республіки, «Вістки сірих» (Луцьк, 1919) – видання інформбюро армії УНР при 1-й козацько-стрілецькій (сірій) дивізії, «Вісник Державного Секретаріату Військових справ» (Тернопіль, 1918), «Вістник Українського Війська» (Кам'янець-Подільський, 1919) [116] тощо.

У 1918–1919 рр. бюлетені видавали штаби республіканських військ у Житомирі, Катеринославі, Херсоні. Ці видання містять накази, розпорядження, відозви до населення і вояків, повідомлення телеграфних агентств тощо. У цей період газети друкували військові відомства Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР), січові стрільці, підрозділи Української Галицької Армії (УГА). Так, у 1918 р. в Києві виходив «Український січо-

вий стрілець», у 1919 р. – «Стрілецька думка»; у 1919 р. у корпусах УГА – «Стрілецький шлях», «Стрілецька вістка», «Козацький голос», фронтова «Стрілець» (Тернопіль, Станіславів, Борщів, Стрий, Кам'янець-Подільський) [116].

Із середини 1919 р. значна частина території України перебувала під владою білогвардійців. У цей час головнокомандувачем Добровольчої армії був А. Денікін, політичне кредо якого базувалося на ідеї єдності і неподільності Росії та повному несприйнятті самостійності України. Взагалі керівництво Білого руху повністю відкидало ідею української державності, незалежно від політичного забарвлення очільників національних урядів. Усі спроби проголошення незалежності України трактувалися як сепаратизм, мета якого – завадити відродженню єдиної великої Росії [433, с. 418]. За Денікіна з ужитку зникла назва «Україна», натомість принципово насаджувалося слово «Малороссия» або «Юг России». Білогвардійська преса активно використовувала пропаганду, випускаючи газети, листівки, плакати, брошури, встановлюючи радіостанції, створюючи агітпоїзди, тощо.

Що стосується «мирної» преси, то, за підрахунками пресознавця Г. Рудого, за денікінського режиму лише в Києві виходило 16 газет, з них три україномовні: «Промінь», «Рада», «Слово». Існувати україномовній періодиці доводилося в складних політичних та економічних умовах, до того ж у цей час вони були відрізані від свого основного читача – селянства [510, с. 331].

Після поразки Білого руху його преса припинила своє існування, хоча деякі видання пізніше відновлено в еміграції: «Газети, їх видавці і співробітники переживали усі злигодні своїх патронів і верховних правителів: вони наступали і відступали разом з фронтом і зникли разом з фронтами, коли остаточно перемогла Червона Армія. Деякі вціліли, якщо уціліли ті, хто їх писав і видавав. Тепер живуть за кордоном... скрізь, де набереться сотня-друга емігрантів» [47, с. 465].

У 1919–1920 рр. випуск газет налагодили українські повстанські анархістські формування під керівництвом Нестора Махна, серед найвідоміших видань – «Путь к свободе» (Гуляй-Поле, Олександрівськ, Катеринослав, 1919–1920) – газета, яка виходила в Катеринославі у 1919 р. під назвою «Шлях до волі» (тому деякі дослідники вважають, що це різні газети). Після того як Н. Махно залишив Катеринослав, газета припинила вихід. Її поновлено 1920 р, але вийшло лише декілька номерів, надрукованих у похід-

ній друкарні РПАУ (Революційної повстанської армії України), а всього у 1919–1920 рр. вийшло 50 номерів газети. Серед інших видань анархістів – «Голос махновця» (Харків, 1920. Наприкінці листопада 1920 р. майже всю редакцію газети заарештовано і розстріляно «червоними»), «Анархіст-повстанець» (Полтава, 1919). У походах «махновці» виготовляли свої газети, листівки, відозви за допомогою пересувного друкарського станка, у період 1919–1920 рр. вони активно використовували друкарні, котрі захоплювала їхня армія. Так з'явилися «Вольный Мелитополь», «Вольный Бердянск», «Вольное Гуляй-Поле», «Вольное Орехово», «Вольный Никополь». Гостро відчуючи паперову кризу, «махновці» поступово зменшують формат своїх видань, кількість сторінок тощо. Так, похідна армійська газета «Повстанець» виходить на двох сторінках, а «Голос махновця» друкується на обгортковому папері форматом 40/80 см.

Часто анархісти свої агітаційні матеріали розклеювали на стінах, парканах, переважно в багатолюдних місцях, особливо любляли вокзали і станції. У 1921 р. вони припинили видання газет і перейшли на друк листівок, що пояснюється умовами партизанської війни. І хоча схожі видання, зокрема малоформатні, продукували учасники інших повстанських рухів – загонів отаманів М. Григор'єва, Д. Терпила (Зеленого), В. Чучупака, досягнути такого потужного рівня розвитку газетної справи, як «махновці», не змогла жодна з тогочасних повстанських організацій. Завдяки пресі прихильники ідей Н. Махна боролися словом із супротивниками і популяризували ідеї та положення своєї політичної програми [621].

У сенсі агітаційного спрямування і кількісного складу з-поміж інших видань періоду 1917–1921 рр. вирізняються газети політвідділів частин і з'єднань Червоної Армії, котрі часто їх видавали спільно з місцевими партійними і радянськими органами. Так, «Червону правду» (Катеринослав, 1920) видавав політвідділ Першої кінної армії разом з партійними і радянськими організаціями, «Голос красноармейца» – видання політвідділу Реввоєнради Н-ської Української Радянської Червоної Армії (Одеса, 1919), «Долой Деникина» – газета Політвідділу Н-ської Радянської Армії (Б. м., 1919), газета «Путь красноармейца» = «Шлях червоноармійця» – орган політвідділу 44-ї Радянської стрілецької дивізії (б. м., 1919, 1920), «В походе» – орган політвідділу Реввоєнради 14 армії.

Серед більшовицьких військових газет також «Борец за коммунизм» – фронтова газета політвідділу 1-ї Задніпровської дивізії (Ново-Олексіївка, 1919), «Борец за свободу» – фронтова газета Штабу групи Української Ра-

дянської армії (Катеринослав, 1919), «Красный воин» (Б. м., 1919) – щоденна газета Політвідділу 13-ї армії, «Знамя Советов» – орган Поупраформа (політвідділу Головного управління формування та укомплектування військ Червоної Армії) 14-ї радянської армії ([Кременчук, Умань], 1920), «Червоний ополченець» – газета червоноармійців тердивізії, селян і робітників Волині (Житомир, 1924) тощо. Таким чином, низова військова преса розгорталася паралельно з формуванням Червоної армії та її політорганів. На початок 1919 р. кожна армія мала свою газету. Всього, за даними А. Белкова – дослідника червоноармійської і партизанської преси періоду громадянської війни, у 1918–1919 рр. виходило понад 100 фронтових масових багатотиражних газет [51, с. 49]. Найвідомішою червоноармійською газетою була «Красная армия» – орган Військової ради Українського військового округу (Київ, 1919–1925; з 1925 по 1934 р. виходила в Харкові українською мовою і мала назву «Червона армія»). Червоноармійська преса розповсюджувалася не лише серед військових, а й серед місцевих мешканців – жителів прифронтових територій і в тилу.

3.2. Газети виробничих об'єднань, профспілкові, «світлові», «живі» газети, інформаційна періодика

Як суто радянський феномен багатотиражні газети сформувалися в 1922–1925 рр., проте їхню генезу можна прослідкувати від значно раніших часів. Вважається, що перші видання подібного типу існували в XIX ст. у країнах Європи (Великій Британії, Голландії, Німеччині, Франції), Росії і США. На території України газети, пов'язані з виробничими об'єднаннями, у XIX – на початку XX ст. видавалися здебільшого в Києві і Харкові. Серед них – «Ведомости сельського хозяйства и промышленности» (Київ, 1897–1906) – орган південно-російського землеробського синдикату, «Горно-заводской листок» (Харків, 1888–1909) – орган ради з'їзду гірничих промисловців Півдня Росії, «Днепровские судоходные листки» (у 1908 р. перейменована на «Судоходный листок Киевского округа путей сообщения», у 1912–1917 р. – «Известия Киевского округа путей сообщения», у 1918 р. – «Вісті Київської округи Водяних шляхів». Київ, 1902–1909) – видання Київського округу міністерства шляхів сполучення, «Железнодорожный пролетарий» (з № 3 1908 р. виходила під назвою «Южный пролетарий». Київ, 1908) – орган Вузлового бюро РСДРП Південно-

Західної залізниці, «Ромен» (Ромен, 1909–1917) – довідкова сільськогосподарська торговельна газета Роменського товариства сільських господарів, «Торговое дело» (Одеса, 1912–1913) – торгово-промислова і науково-комерційна газета, «Бюллетень Одесского хлебного рынка» (Одеса, 1894–1914) – видання Одеського комерційного агентства Південно-Західних казенних залізниць, «Южно-русская сельскохозяйственная газета» (Харків, 1895–1920) – видання харківського товариства сільського господарства [115].

Прототипами багатотиражних газет можна вважати видання впливових корпоративних об'єднань, таких як Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства (Протофіс), що був і політичною організацією, Союз товариств заводчиків і фабрикантів України (СУОЗіФ), товариство промисловців Півдня Росії (Проюг), Всеукраїнський союз земельних власників тощо. Серед їхніх видань – газети «Известия союза промышленности, финансов, торговли и сельского хозяйства» (Київ, 1918), «СУОЗіФ» (Київ, 1918), «Проюг» (Одеса, 1918), «Бюллетень Киевского областного союза земельных собственников» (Київ, 1918) [431, с. 145].

Провісниками багатотиражних газет також можуть вважатися видання професійних та громадських об'єднань і товариств, що продовжували або почали свій вихід у 1917–1921 рр., такі як: «Бюллетень Днепровского областного управления водного транспорта» (Київ, 1920), «Бюллетень Киевского союза рабочих печатного дела» (Київ, 1918), «Вестник труженников реки»: орган союзу трудівників Дніпровського комерційного флоту (Київ, 1919), «Вестник сахарной промышленности»: газета общества сахарозаводчиков (Київ, 1917–1918), «Вечер» – видання акціонерного товариства видавничої справи (Київ, 1918), «Вісті Вінницького союзу споживчих товариств» (Вінниця, 1918), «Торгово-промышленная газета» (Одеса, 1918) [116].

У цей період відбувається становлення профспілкових видань. Серед них – «Бюллетень Всеукраинского Центрального совета Профсоюзов» (1919), «Профессиональное движение» (1919, 1920), «Вестник Екатеринославского совета рабочих профессиональных советов» (1918), «Киевский печатник» (1917), «Голос труда» (1918), «Бюллетень киевского союза рабочих печатного дела» (1918) тощо [116]. Профспілкові видання мали свою змістову специфіку, виходили, як правило, у формі бюлетенів, що не мали сталої періодичності, були російськомовними. На сторінках цих бюлетенів публікувалися відомості, що перебували в полі зору профспілкових організацій відповідно до їхніх завдань захисту працівників певної галузі, зокрема оплата праці, вимоги до підприємців і представників влади

щодо покращення умов праці. На сторінках профспілкових видань, у тому числі, бюлетенів, міститься вся зазначена інформація і відомості про життя робітників різних галузей виробництва тощо.

Найбільш широкого розповсюдження в період 1917 – першої половини 1920-х років набули бюлетені, специфікою яких є оперативне повідомлення, що містить коротку інформацію з питань, що входять до сфери інтересів та повноважень органу, що їх видає. Як правило, бюлетені друкували інформаційні відомства міністерств і армії УНР, органів влади Гетьманату, виконкоми рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, кооперативні і професійні спілки, українське телеграфне агентство тощо. Їхня відмітна риса – здатність до швидкого реагування на різні події, оперативне інформування населення. До таких видань, окрім згадуваних вище, належать «Бюллетень Екатеринославского Временного Исполнительного Комитета общественных и рабочих организаций» (Катеринослав, 1917), «Бюллетень Інформаційного Бюро Народного міністерства шляхів» (Жмеринка, 1919), «Бюллетень Подільського Союзбанку» (Вінниця, 1918), «Бюллетень Робітничо-селянської газети “Червоне слово”» (Ніжин, 1919), «Бюллетень газети “Большевик”» (Слов’янськ, 1920), «Бюллетень Українського телеграфного Агентства» (Київ, 1918), «Бюллетень Агит-поезда “Большевик”», (Катеринослав, 1918), «Бюллетень Всеукркомтруда» (Харьков, 1920), «Бюллетень Філії інформаційного бюро армії УНР при X дієвому корпусі» (Бар, 1919) тощо; бюлетені Головного інформаційного бюро армії Української Народної республіки друкувала газета «Республіканець». Усього, за нашими підрахунками, здійсненими на підставі обстеження газетних фондів НБУВ, у 1917–1921 рр. виходило понад 90 різних бюлетенів.

За будь-якої влади преса відігравала роль рупора тієї чи іншої партії, політичної сили, була знаряддям пропаганди й агітації. Недаремно серед офіційних документів тих часів знаходимо і розпорядження щодо преси. Так, наприклад, на засіданні Центральної Ради, що відбулося 13 березня 1917 р., поміж інших рішень є ухвала про видання органа Ради, для чого створено комісію «з друкарських справ» [96, с. 212]. За Гетьманату в 1918 р. діяли такі структури, як Департамент Державної Преси та Бюро Преси [180, с. 556]. Планувалося і прийняття окремого Закону про пресу, що активно розроблявся в Українській Державі П. Скоропадського. Проте закон так і не був затверджений [180, с. 556].

За Директорії УНР існувало Інформаційне бюро, яке на початку 1919 р. видавало «Український вістник», пізніше випуск інформаційних видань

перебрало на себе новостворене Міністерство преси і пропаганди, про що можна дізнатися з газети «Республіканець» – органа штабу Республіканських військ Катеринославщини. Повідомляється, що міністерство об'єднуватиме «існуючі інформаційні бюро: центральне інформаційне бюро при Директорії, інформаційне бюро при армії і пресбюро та державне агентство при державному секретарстві» [364].

У 1919–1920 рр. виходили «Останні новини українського телеграфного агентства», «Новини», «Вістник державних законів для всіх земель української народної республіки» тощо. Окрім видавничої діяльності, Міністерство преси опікувалося усіма питаннями, пов'язаними з її функціями. Так, Радою Міністрів УНР у 1919 р. прийнято Закон про пресу, яким регулювалися основні положення щодо друку та розповсюдження видань: обов'язкове безкоштовне надсилання усіма друкарнями, літографіями повітовим комісарам обов'язкових примірників всіх книжок, брошур, періодичних видань, нот, мап, гравюр, відозв, афіш, оголошень (пересилка також безкоштовна); надання списків усього, що надсилається (має бути зазначена точна кількість примірників, номери газети чи журналу, імена видавця і назва видавництва). Передбачалося, що повітові комісари залишають один примірник у себе, а 10 передають до архівно-бібліотечного відділу Міністерства освіти. Принципово підкреслювалася необхідність термінової розсилки газет одразу ж після виходу. З архівно-бібліотечного відділу друковані видання розподілялися по різних установах: по два примірники до Національної бібліотеки і Книжкової палати, по одному – для обміну з бібліографічними інституціями Західної Європи і Росією, по одному – до бібліотеки Львівського наукового товариства, Київського університету і Кам'янець-Подільського університету. Законом передбачалося покарання за його невиконання: штраф у розмірі 500 крб. або арешт до трьох місяців із зачиненням друкарні. Закон підписаний головою Ради міністрів УНР В. Чеховським і міністром народної освіти І. Огієнком [209].

Більшовицька влада перейнялася проблемами друку з перших днів свого існування, поступово створюючи розгалужену систему своїх видань і підкріплюючи цю роботу відповідними документами. Важливі, з точки зору комуністичної ідеології, методологічні зауваги стосовно співвідношення завдань центральних і місцевих видань, структури аудиторії партійної преси, характеру і функцій масового друку містяться в працях Леніна; його ідеї покладено в основу компартійних документів щодо розгортання і функціонування системи радянських видань. Ця система мала забезпечити ви-

конання найголовніших суспільних завдань, відповідним чином впливати на основні соціальні групи й спільноти. Від самого початку більшовицька преса через кожне із своїх видань справно виконувала функцію «колективного агітатора, пропагандиста і організатора»: «Що радянська преса повинна проводити комуністичну агітацію, що газети... повинні сіяти комуністичну думку, що вся маса радянських газет має бути комуністичною, у цьому немає сумнівів... Питання про радянську пресу не повинно зволікатися, воно має бути поставлене на сторінках усіх партійних газет і журналів» [563, с. 455].

Одним з перших законів Ради народних комісарів (РНК) РСФРР став декрет «Про пресу», підписаний головою РНК В. Ульяновим-Ленінін і опублікований 10 листопада 1917 р.; у січні 1918 р. з'явився ще один декрет Раднаркому стосовно друку – «Про революційний трибунал друку». Розгорнувся процес придушення опозиційної преси, одночасно з яким більшовики почали роботу з відновлення всіх більшовицьких видань, закритих у Росії Тимчасовим урядом, а в Україні – Центральною Радою, гетьманом, Директорією УНР, денікінцями. Заради справедливості зазначимо, що під заборону підпадали не тільки більшовицькі, а й усі ті газети, які видавала кожна попередня влада. З перших днів встановлення радянської влади провідними газетами стали «Правда» та «Известия».

Газети – органи Рад на території України почали виходити вже в 1917 р.: у березні в Харкові і Херсоні, у квітні – у Полтаві, у червні – серпні вони з'явилися в Катеринославі та Сімферополі. Партія більшовиків у цей період вела важку боротьбу за владу і не менш гостру боротьбу за пресу. Одночасно з розростанням радянських видань створювалися спеціальні установи для забезпечення їх функціонування. Так, 7 вересня 1918 р. «Постановою про злиття Петроградського телеграфного агентства і Бюро друку при Всеросійському центральному виконавчому комітеті» (до утворення в 1922 р. СРСР до складу ВЦВК входили і представники УСРР) виник центральний радянський інформаційний орган – РОСТА (з 1925 р. – ТАРС – телеграфне агентство Радянського Союзу) [445, с. 62–63]. Подібне до нього телеграфне агентство на території України почало працювати в березні 1918 р.; наприкінці цього ж року інформаційна служба отримала назву Бюро української преси (БУП), а в січні 1920 р. після реорганізації БУП з'явилося Всеукраїнське бюро російського телеграфного агентства (УкРОСТА), яке навесні 1921 р. перетворилося на РАТАУ – радіо-телеграфне агентство України [96, с. 263].

У цей період існували ЕкУкРОСТА, ОдУкРОСТА, ЮгРОСТА (Катеринославське Одеське, Південноросійське українсько-російські телеграфні агентства), а також КримРОСТА (станом на липень 1921 р. мало 8 відділень – у Симферополі, Севастополі, Керчі, Феодосії, Ялті, Бахчисараї, Євпаторії і Карасубазарі). КримРОСТА випускало стіннівки, що розповсюджувалися по селах і залізничних станціях, а також світлові газети. Відділення КримРОСТА працювали, надаючи інформацію по радіо «з Севастополя через Миколаївську радіостанцію і по телеграфу через Харків» [142, с. 542]. Серед газет, які випускало телеграфне агентство, – «Екукроста» (Катеринослав, 1920) – стіннівка Катеринославського відділення УкРОСТА, «Одукроста» – щоденна газета Одеського обласного відділення Всеукраїнського бюро РОСТА (Одеса, 1920), «Югроста» – однойменні, переважно, щоденні газети, що виходили в Миколаєві, Олешках, Херсоні (1920). У Кам'янці-Подільському друкувалися «Останні новини Українського телеграфного агентства» (1919). Серед подібних видань – «Екстрений випуск телеграм Українського Телеграфного Агентства (УТА)» (Б. м., 1919), «Телеграми Українського Телеграфного Агентства» (Вінниця, 1919), «Телеграммы Украинского Телеграфного Агентства» (Б. м., 1919) [116] тощо.

Серед розмаїття преси 1917–1921 рр. такі її різновиди як усні, «живі», «світлові газети», поява яких викликана орієнтацією на масовість і розгортанням агітаційної роботи. Виступи «живих газет», засновані на газетних матеріалах, які поставали у живій сценічній дії, відбувалися на площах, вулицях, у парках при великій кількості учасників і глядачів. У 1923 р. навіть виникла професійна «жива газета» – «Синя блуза». Існували і спеціальні тематичні номери «живих газет», такі як: «Вечір грошової реформи», «Лікнеп», «Антирелігійний номер», «Ленінський номер». Загалом цей вид театру політичної агітації проіснував до кінця 1920-х років, а на зміну йому у 1930-х прийшли агітбригади.

«Живі газети» походять від усних, коли статті поточної преси читалися вголос: «Там, де для населення не вистачає друкованих газет і там, де у населення не вистачає грамотності, газета читається вголос... Можна оживити і надати різнобарв'я... усній газеті інсценованим фейлетоном на злобу дня, музичним номером... Усна газета має замінити собою друковані газети там, де їх не вистачає і для тих, хто їх не вмє читати» [150, с. 498]. Усні газети були розповсюдженим видом радянської агітації у 1918 – на початку 1920-х років.

Масові радянські театралізовані дійства типу «живих газет» завдячують своїй появі видовищам, популярним в часи Великої французької революції кінця XVIII ст. Професійний московський грубий журнал «Красный журналист» (виходить з 1914 р. під назвами «Журналист», «Красный журналист», «Советская печать», «Журналист») організації усних газет приділяє неабияку увагу, надаючи методичні рекомендації щодо їх організації, підводячи теоретичне обґрунтування їхньої доцільності. В одній із статей журналу за 1921 р. повідомляється, що усна газета має бути розрахована на 45 хвилин читання, що першочергова увага повинна приділятися місцевій хроніці і побуту місцевих робітників, що необхідно вставляти в газету приклади політичної сатири, а також зазначається, що усна газета «долучає відсталі, обивательські верстви пролетаріату до кола газетного читання, виховує нові кадри свідомих і уважних читачів друкованої газети» [150, с. 498].

Щодо «світлових газет», то їх основне призначення – зацікавити, внести барви до усних матеріалів «світловими карикатурами, малюнками, портретами, діаграмами і картами, котрі майстер кидає на екран – чарівний ліхтар» [469, с. 506]. Для організації «світлової газети» «рядовий монтер (якщо у залі є електричне освітлення) легко прилаштує ліхтар до електричних дротів і світлова газета готова» [469, с. 506].

У часописі «Красный журналист» надруковані і перші статті, присвячені виробничій пресі. Так, у липневому номері за 1921 р. таких статті дві: «Виробнича газета» і «Газета на заводі». У першій її автор С. Смирнов обґрунтовує необхідність появи цього типу газет, подає порівняльну характеристику періодики приватного власника – «капіталіста фабриканта, купця, банкіра» і виробничої періодики колективного способу господарювання: «На історичній сцені з'явився новий хазяїн – він же і робітник. Перед ним у повний зріст постали питання організації усього господарського укладу, насамперед організації виробництва. З'явилася потреба і в підсобному засобі – виробничій газеті» [541, с. 451]. Наприкінці статті автор запитує: «Хто повинен писати виробничу газету?» і сам відповідає: «Переважно ті, хто зайнятий у виробництві. Роль редакції – координуюча і організаторська. Мережа “власних” кореспондентів для виробничої газети замінюється мережею газетних гуртків, створених при різних відділах і просвітницьких організаціях даного підприємства» [541, с. 454]. У статті «Газета на заводі» пояснюється, чому на кожному підприємстві необхідно організувати свою газету: «Маса виросла і стала все більше перейматися справа-

ми практичними. Ось ці справи їй необхідно показати. Дати практичне знання. І це буде найкращою політичною роботою заводської газети» [327, с. 568]. У статті даються рекомендації стосовно налагодження справи випуску газети, поради щодо змісту і тематики матеріалів, стверджується, що першочергове значення мають місцеві новини і тому вони повинні переважати: «Треба звернути увагу на героїв і дезертирів праці свого заводу, відмічати бюрократизм свого фабрично-заводського осередку, висвітлювати посилення чи зменшення випуску продуктів і виробів своєї фабрики тощо» [327, с. 570].

3.3. Цензурний контроль преси

З перших своїх кроків радянський уряд взявся і за упорядкування видавничої справи. У 1919 р. спеціальним положенням ВЦВК створено Державне видавництво («ГІЗ»), всі інші видавництва опинилися у його підпорядкуванні. За аналогією у Радянській Україні створили у 1919 р. Всеукраїнське видавництво (Всеукрвидав, Всевидав), у 1920 р. його перейменовано на Всеукраїнське державне видавництво (Всеукрдержвидав), у 1922 р. – на Державне Видавництво України (ДВУ), у 1930 р. – Державне видавниче об'єднання України (ДВОУ). Із січня 1919 р. існувало Бюро українського друку (БУД) при Тимчасовому робітничо-селянському уряді України (ТРСУУ – другий радянський уряд України, проголошений 28 листопада 1918 р., очолював Ю. П'ятаков). Усі газети, видані на території України, та іноземні, видання всіх державних установ – бюлетені, постанови, накази, заклики, повідомлення штабів армій (зведення військових дій, пересування радянських військ в Україні), – все надсилалося в БУД, який у свою чергу розповсюджував, переважно телеграфом, останні політичні та економічні новини. Відділи ТРСУУ щодня доставляли в Бюро копії постанов, розпоряджень і звернень уряду. Ці матеріали друкувалися в бюлетенях та інформаційних зведеннях. У липні 1919 р. при ВУЦВК організовано відділ пропаганди і агітації (Агітпроп), до складу якого БУД увійшов як інформаційний підвідділ, який збирав і розповсюджував телеграфом і друком останні новини політичного й економічного характеру, повідомлення з місць про боротьбу з бандитизмом тощо. До його складу входили, окрім інших, відділ огляду друку і газетних вирізок, телеграфний, фотоплакатний відділи, відділ хроніки тощо; Бюро друку мало губер-

нські і повітові відділення. У тому ж 1919 р. БУД ліквідовано. Пізніше, у 1920–1925 рр., справами друку опікувалися Наркомос, Держвидав, Головополітосвіта, Укрголовліт, які одночасно виконували функцію цензурних органів, контролюючи всі види друкованої продукції, роботу друкарень, архівів, бібліотек, установ.

Органи цензури преси почали формуватися з перших кроків встановлення радянської влади. На думку дослідниці радянської системи цензури Т. Горяєвої, 1917–1921 рр. були періодом становлення відомчої цензури, органи якої існували при Реввоєнраді, ВНК, Наркомпросі, Держвидаві і Головополітосвіті [147, 148]. Відправною точкою для їх появи став вже згадуваний ленінський «Декрет про друк» від 27 жовтня (9 листопада) 1917 р. У документі йдеться про необхідність застосування заходів, ухвалених тимчасовим революційним комітетом проти «контрреволюційної преси різних відтінків», а саме: закриття тих органів преси, які «закликають до відкритого спротиву або непокори Робітничому і Селянському уряду», тих, що сіють «смуту». Цим декретом проголошено принципи політичної цензури і гоніння на «буржуазні» періодичні видання: «Кожен знає, що буржуазна преса є наймогутнішою зброєю буржуазії. Особливо у критичний момент, коли нова влада, влада робітників і селян, тільки укріплюється, неможливо було цілком залишити цю зброю в руках ворога у той час, коли вона не менш небезпечна..., ніж бомби і кулемети. Ось чому і були прийняті тимчасові та екстрені запобіжні заходи задля припинення потоків бруду і брехні, в яких охоче потопила б молоду перемогу народу жовта і зелена преса» [164, с. 58].

Хоча в Декреті декларувалося, що утиски друку дозволяються лише в абсолютно необхідних межах і закриття стосується виключно тих органів преси, що закликають до відкритого спротиву владі, викривлюють факти, закликають до заколоту, під ці звинувачення могло підпадати будь-яке видання. Оскільки більшовики під час революції обіцяли свободу друку, у цьому ж декреті зазначалося, що ці заходи є тимчасовими, і як тільки новий порядок зміцніє, всі обмеження на друк буде знято і встановлено повну свободу слова в межах відповідальності перед законом [166, с. 24–25].

Протягом 1917–1918 рр. (з жовтня 1917 по серпень 1918) масово закривалися «буржуазні» (226) та «дрібнобуржуазні» (235) газети, всього – 461. Так, у 1917 р. закрито харківські «Вечер», «Возрождение», «Южный край» та «Русская жизнь», у 1918 – одеські «Рабочий голос», «Новости дня», «Новая жизнь», «Одесский листок», «Южный рабочий», луганську

«Заря», миколаївську «Голос труда», полтавську «Вольная мысль», елисаветградську «Известия социалистических партий. Разом із цими газетами припинили своє існування дрібніші видання – малотиражні, вісники, бюлетені, у тому числі, різні торговельні, медичні, театральні, церковні тощо [404, с. 202–203; 310, 316].

Через три місяці – 28 січня 1918 р. Раднарком прийняв декрет «Про революційний трибунал друку», яким за «контрреволюційні виступи» визначалися різні покарання – від штрафу і закриття друкарні і конфіскації майна та видань до позбавлення політичних прав або навіть свободи [166, с. 432–434]. На підставі цього декрету ще більше посилювалася боротьба з опозиційними виданнями. Декрет, підписаний головою РНК В. Ульяновим-Леніним і керуючим справами РНК В. Бонч-Бруєвичем, свідчив, що Революційний трибунал друку засновується при Ревтрибуналі і в його обов'язки ставиться відслідковування і покарання за «злочини і проступки проти народу, що здійснюються через використання преси», а до цих злочинів належать усілякі повідомлення «брехливих чи перекручених фактів» щодо суспільного життя, адже це є посяганням на права революційного народу і порушенням законів про друк, затверджених радянською владою. Рішення ревтрибуналу друку вважалися остаточними і не підлягали оскарженню. Ревтрибунал призначав порушникам покарання у вигляді грошового штрафу, громадського осуду, публічного спростування «брехливих відомостей», тимчасового призупинення або повного зупинення видання, вилучення його з обігу, а також конфіскація майна друкарні, позбавлення волі усіх винних, виселення зі столиці, окремих місцевостей, позбавлення прав – частково чи повністю [166, с. 432–434]. Доказом того, що трибунал друку діяв, а не залишився лише на папері, слугує публікація в газеті «Донецкий пролетарий» від 10 січня 1918 р., у якій повідомляється, що перше засідання відбудеться 18 січня, де розглядатимуть справу газет «Дело народа» та «Питер», а на наступному засіданні – справи газет «Наши ведомости» та «Время» [178].

Майже одразу, у січні 1918 р., з'являється постанова комісара у справах друку Харківської ради робітничих і солдатських депутатів Д. Райхштейна (Ерде) про заборону контрреволюційної пропаганди на сторінках преси. У постанові, зокрема, зазначено: «...доводжу до відома редакцій всіх періодичних видань, які виходять у Харкові, що... владою, наданою мені Харківською Радою робітничих і солдатських депутатів, я буду нещадно боротися з будь-якими спробами використати пресу в інтересах контрре-

волюції і її прислужників – калединців і петлюрівців. Видання, що опиратимуться справі боротьби з Каледінієм і бандами зрадницької Київської Ради будуть мною закриті, а їх керівники будуть передані суду Революційного трибуналу» [303, с. 56]. У квітні 1918 р. прийнята постанова президії ВЦВК, згідно з якою газети зобов'язані друкувати всі декрети і розпорядження ВЦВК, РНК, а також місцевих рад.

Від початку 1920 р. при секретаріаті ЦК КП(б)У діяли організаційний відділ та відділ видання газет, які працювали як цензурні органи. З метою удосконалення роботи цензури при ЦК КП(б)У створено відділ агітації і пропаганди (Агітпроп) – вищий ідеологічний орган управління, котрий, змінюючи назви і кількість відділів та підвідділів у своєму складі, не змінював своїх основних функцій протягом всієї історії свого існування. Від серпня 1922 р. згідно з Постановою РНК УСРР утворено Центральне управління у справах друку при Головополітосвіті Наркомосу УСРР, а при губполітосвітах – його місцеві органи. Попри обіцянки більшовиків щодо свободи друку, практика адміністрування, боротьба з інакомисленням залишалися основними методами роботи компартії з пресою аж до розвалу СРСР.

Свобода преси, незважаючи на короткотривалий термін, все ж існувала і припала на період діяльності Тимчасового уряду. Після Лютневої революції в Росії, навесні 1917 р. ліквідоване Головне управління у справах преси і всі його установи на місцях; постановами Тимчасового уряду «О печати», «Об учреждениях по делам печати», «О надзоре за публичными зрелищами» (квітень 1917 р.) скасовано загальну цензуру.

На території України в добу Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, денікінської окупації органи друку також зазнавали адміністративного тиску і політичної цензури. Так, за часів Центральної Ради під заборону підпали газети «Южный рабочий» – орган соціал-демократів, «Красное знамя» – газета соціалістів-революціонерів, більшовицька «Голос революции»; вихід деяких газет призупинено.

Через обмеження свободи слова періодичні видання закривалися і за часів Гетьманату. Задля контролю за діяльністю друкованих органів у 1918 р. навіть створено спеціальні державні структури, які здійснювали загальну та військову цензуру: Департамент Державної Преси, підпорядкований Державній канцелярії та Бюро Преси при Міністерстві внутрішніх справ. Контролювали діяльність преси також і Прес-бюро гетьманської канцелярії та Пресове-бюро штабу німецького командування. Бюро преси із

самого початку свого створення визначило коло питань, заборонених до обговорення у пресі, і розіслало їх цензорам. У жовтні 1918 р. прийнято Закон «Про статут попередньої цензури друкованих видань», яким визначені заборонені для обговорення питання: критика гетьмана, законодавчих актів, державного ладу тощо. Утім у «Державному вістнику» – офіційному органі Української Держави, цей Закон з невідомих причин не був надрукований.

У тому ж 1918 р. командир 4-го корпусу гетьманського війська видав постанову щодо правил перегляду періодичних видань, що дозволило вживати санкції стосовно редакцій газет, які порушили ці правила – арешти, штрафи, закриття. Через цензуру було закрито часописи «Боротьба», «Робітничая газета», «Народна воля» (Київ), «Земля і воля», «Волна», «Голос Юга» (Харків), «Дніпро» (Херсон), «Народне життя», «Наш луч» (Катеринослав) тощо. Цензура не дозволяла навіть м'яку критику роботи уряду і висвітлення існуючих у державі проблем. За гетьмана діяла і спеціальна військова цензура, запроваджена його наказом від 20 листопада 1918 р. Поширення друкованої продукції дозволялося лише за наявності грифу «дозволено військовою цензурою» [256].

За Директорії з'явилася Цензурна колегія при Міністерстві преси і пропаганди, діяла розроблена і надіслана цензорам спеціальна інструкція щодо контролю за діяльністю періодичних видань. Одним з пунктів інструкції заборонялася агітація проти української самостійності. Закривалися антиукраїнські газети, а російськомовні мали дотримуватися вимоги щодо публікації матеріалів українською мовою. Газета «Республіканець», отожднюючи прояви критики дій Директорії з антиукраїнською агітацією, повідомляє: «... забороняється агітація устно і на письмі проти державного устрою республіки, самостійності Директорії та їх законів і влади на місцях. Друкарні, як цього не послухають, будуть конфісковані зо всім майном у власність республіки. Власники друкарень... притягуються до польового суду». Зазначається також, що стежити за виконанням наказу губернiального комісара будуть повітові комісари і начальники міліції «під їх особисту відповідальність по закону військового часу» [63].

Цензурна колегія перевіряла матеріали всіх періодичних та інших видань (газет, журналів, книжок, брошур тощо), визначаючи ступінь лояльності видань до існуючої влади. За Директорії закрито газети «Боротьба», «Відродження», «Киевлянин», «Киевская мысль», «Нова Україна»; за особистим наказом С. Петлюри заборонено газету «Нова Україна», імовірно,

за критичну публікацію «Директорія і Голова Ради Міністрів» (1919) [518, с. 71].

Не менш жорстка цензура щодо преси діяла і під час денікінської окупації. У серпні 1919 р. в газеті «Киевское эхо» надруковано розпорядження генерал-лейтенанта В. Май-Маєвського щодо дотримання певних правил і обмежень стосовно періодичних видань, якими встановлюється необхідність його виконання до моменту виходу Закону про пресу: «Всі газети і періодичні видання виходять не інакше, як з дозволу на те Губернатора... Винні у порушенні цієї постанови піддаються стягненню в адміністративному порядку розпорядженням відповідного Губернатора – тюремному ув'язненню терміном до шести місяців або грошовому штрафу до двадцяти тисяч карбованців (рублів)» [210]. За антиденікинську пропаганду за наказом командувача військ Київського округу генерала А. Драгомирова (листопад, 1919) до військово-польового суду віддано трьох співробітників газети «Киевское эхо». Про це повідомляє «Слово» від 26 листопада (9 грудня) 1919 р. [97]. Окремо зазначимо, що в Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР) окремих цензурних установ не було.

Поступово всі газети, що перебували не на більшовицькій платформі, були закриті. Утім заради справедливості слід зазначити, що часто закриття газет залежало не від ідеологічного, а економічного фактора, адже в країні гостро відчувалася паперова криза. Загалом залишки демократії, у тому числі внутріпартійної, «поховав» X з'їзд РКП(б), що відбувся в березні 1921 р. На з'їзді прийнято кілька резолюцій стосовно партійного будівництва: про початок чисток у партії, «синдикалістський і анархістський ухили»; у спеціальній резолюції «Про єдність партії» [371] наголошувалося на неприпустимості будь-якої фракційності і необхідності негайного розпуску усіх фракційних груп. Окремо виписана резолюція «Про Головополітосвіту та агітаційно-пропагандистські задачі партії» [369].

Отже, з перших років встановлення радянської влади і в наступні 1920-ті роки компартія приділяла велику увагу періодичній пресі, усвідомлюючи її реальну силу, розуміючи її роль і значення у формуванні суспільної думки і поглядів окремих людей, використовуючи її потужні можливості впливу на всі важливі ділянки життя країни. На підтвердження цих слів процитуємо журналіста А. Брісбена, чиї настанови було взято на озброєння викладачами Московської школи радянських журналістів: «Газета не книга і не журнал. Газета не розмірковує, не аргументує, не доводить. Вона переконує, – навіть ні! – не переконує, а навіює. Газета не говорить,

а кричить. Вона не констатує факти, а стверджує» [331, с. 434]. Журналіст А. Меншой (справж. Гай, у 1937 р. репресований), читаючи у 1919 р. курс лекцій у Школі радянських журналістів, розвиває це висловлювання і зазначає: «Так, газета не розмірковує, а навіює. Особливо це стосується газети, що веде політичну кампанію. По суті, будь-яка газета завжди веде кампанію. Будь-яка газетна робота – боротьба. Ви постійно нападаєте і обороняєтеся... Газетна кампанія – це наступ» [331, с. 435].

На сучасному етапі вся преса 1917–1921 рр. доступна для дослідників. Важливим етапом досліджень, що розкриває зазначений комплекс джерел, є їх бібліографічне опрацювання.

Висновки до розділу 3

1. Період 1917–1921 рр. можна охарактеризувати як один з найскладніших в історії розвитку преси, коли за короткий час виникали та зникали численні газети різного спрямування й підпорядкування. Тогочасна преса відобразила специфіку цього історичного руйнівного періоду, характерною ознакою якого стала боротьба різних політичних, військових, економічних сил, культурних традицій, що проявилось в яскраво вираженій різномірності періодики, її неоднозначності та різній специфіці. За походженням тогочасні періодичні видання були партійно-політичні, державні, військові, релігійні, кооперативні, газети професійних та громадських об'єднань і товариств тощо. Отже, у 1917–1921 рр. існував величезний масив періодики різного ідеологічного й галузевого спрямування, підпорядкування, тематики; мовний аспект залежав від організації, що випускала конкретну газету.

Значне кількісне зростання назв та представництва газет потягла за собою політична ситуація. За нашими підрахунками, проведеними після бібліографічного опрацювання цих видань у газетному відділі НБУВ та інших сховищах, створення каталогів і спеціалізованої бази даних, загальна кількість газетної періодики зазначеного періоду сягає понад півтори тисячі назв. Широко представлений як центральний, так і регіональний аспект цих видань, які репрезентують усі регіони України того періоду.

2. Більшовицька влада, розуміючи, що газета є одним з дієвих засобів політичної боротьби, перейнялася проблемами друку з перших днів свого існування і почала створювати розгалужену систему своїх періодичних ви-

дань, забезпечувати нормативне регулювання їх діяльності, визначати завдання центральних і місцевих видань, структуру аудиторії партійної преси, характер і функції масового друку. У своїй роботі більшовики спиралися на праці Леніна, його ідеї покладено в основу компартійних документів щодо розгортання і функціонування системи радянських видань. Ленін розробив основні принципи діяльності «преси нового типу», котрі стали основою роботи партії у справі будівництва радянської преси. Першим і найважливішим принципом проголошено партійність, що «надає пресі могутню ідейну силу» [58, с. 28]. Другим за значенням принципом визначено високу ідейність: «Радянська преса – вірний прапороносець ідей марксизму-ленінізму, найсильніша ідейна зброя партії у боротьбі за побудову комуністичного суспільства» [58, с. 30]; наступні принципи – правдивість: «Робітничому класу необхідно знати правду!» [58, с. 30], народність: «У Радянському Союзі свободою преси користується кожний громадянин» [58, с. 31], масовість: «Масовість нашої преси виявляється в тому, що у ній беруть активну участь широкі верстви трудящих» [58, с. 39] та критика і самокритика преси: «Там, де критика і самокритика у загоні, де послаблений контроль мас за діяльністю організацій та установ, там виникає ґрунт для різних потворних явищ – бюрократизму, тяганини, зневаги до потреб трудящих» [58, с. 41]. Всі основні ідеологічні настанови щодо преси пізніше знайшли своє відображення в багатотиражних газетах.

3. Усвідомлюючи пропагандистський потенціал преси, її значення для формування комуністичної ідеології, більшовики беруться до справи організаційного втілення засад керівництва пресою, централізованого управління видавничою діяльністю. 5 травня 1919 р. постановою ВУЦВК «Про об'єднання всіх окремих радянських видавництв у Всеукраїнське видавництво» створено Всеукрвидав (Всевидав), у 1920 р. воно отримує назву Всеукраїнське державне видавництво (Всеукрдержвидав), з 1922 р. – Державне Видавництво України (ДВУ). До того, із січня до початку травня 1919 р. існувало Бюро українського друку (БУД) при Тимчасовому робітничо-селянському уряді України в Харкові, де працював відділ огляду друку і газетних вирізок, яке отримувало усі газети, бюлетені, постанови, накази, заклики, повідомлення та поширювало їх телеграфом як останні політичні та економічні новини.

4. Хоча в цей період існувало багато політичних сил, які протистояли одна одній, впроваджували свої ідеологічні настанови та цензурні заходи для своїх видань, саме на 1917–1920 рр. припадає початок якісно нового

етапу в історії преси – становлення й розвитку партійно-урядової газетної періодики. Поступово були закриті всі газети, що перебували не на більшовицькій ідеологічній платформі. З остаточним встановленням радянської влади починається період радянської преси.

5. У 1921 р. починають активно обговорюватися питання виробничої преси, вона розглядається як така, що є втіленням творчості трудящих мас на відміну від періодики приватного власника. Цікавим явищем цього періоду стало існування й поширення таких форм газет як усні, «живі», «світлові», що пов'язано з пошуком різних форм залучення неписьменних працівників до читання газет. Поява таких різновидів, характерних лише для цього короткого періоду, викликана орієнтацією на масовість і розгортанням агітаційної роботи серед «відсталих» верств населення з метою залучення їх до читання газет і співпраці як робітничих кореспондентів.

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК БАГАТОТИРАЖНОЇ ПРЕСИ УКРАЇНИ У 1920-х – НА ПОЧАТКУ 1930-х РОКІВ

4.1. Стінні газети як різновид багатотиражних видань

Термін «багатотиражна преса» виник значно пізніше, ніж саме явище. Перші друковані багатотиражні видання створювалися на основі поширених на початку 1920-х років стінних газет шляхом тиражування їх на гектографі – копіювальному апараті, який забезпечував швидке й дешево тиражування. Стінна газета (стінгазета, стіннівка) – газета трудового, студентського, учнівського колективу, військового підрозділу, надрукована на друкарській машинці або написана від руки; вивішувалася на стіні або спеціальному стенді; відображала основну діяльність певного колективу.

Зазначимо, що стіннівки не є винаходом радянської доби, вони як оперативні інформаційні засоби рукописного виду існували в різних формах, починаючи із часів Давнього Риму. У нашому дослідженні цей вид інформаційних джерел за своїм призначенням та певною мірою формою розглядається як прообраз і різновид радянської багатотиражної преси. Стіннівки, співіснуючи паралельно з багатотиражними газетами, отримали найширші можливості для розвитку та розповсюдження саме в радянські часи. Важливо, що більшість газет, які виникали як стінні, пізніше переросли в багатотиражні видання.

У роботах радянських істориків поява стінних газет розглядається як результат «творчої ініціативи передових робітників і червоноармійців», «творчої енергії мас», що «била через край» після Жовтневої революції. Вважається, що радянську традицію випуску стінгазет започатковано в Москві 28 жовтня 1918 р., коли вийшов перший номер газети РОСТА («Российского телеграфного агентства»). Уже до початку 1920 р. воно мало розгалужену структуру, що складалася із 68 губернських, 50 повітових відділень і понад 500 корпунктів. Крім основного завдання – забезпечувати пресу й радіо оперативною інформацією, РОСТА видавало газети, журнали, бюлетені, вісники тощо [557].

З 1919 р. стінгазети з'являються в Петербурзі, пізніше – у губерніях і повітових центрах. Губернські й повітові відділення РОСТА постачали інформацію до місцевих органів друку, а також самі видавали газети.

У більшості випадків ці газети являли собою новий вид преси – «Стінні газети РОСТА». Друкувалися вони на одній стороні і вивішувалися у вітринах або на стінах. Призначалися такі газети для масового читача, тому й готувалися з урахуванням цієї особливості: мали великий шрифт, яскраві, виразні заголовки, коротенькі статті.

Стінні газети можна було прочитати буквально на ходу, не зупиняючись і не витрачаючи часу. Із цих стінгазет пізніше «виросли» популярні «Вікна сатири РОСТА» (в Україні – «УкРОСТА»). У 1920 р. їх випускали в Миколаєві, Одесі, Полтаві, Харкові. Існували відділення «УкРОСТА», зокрема в Одесі – «ЮгРОСТА» та «ОдУкРОСТА». «Вікон» в Одесі випущено понад 1 тис., тексти для них писали радянські поети та письменники, зокрема Е. Багрицький, Ю. Олеша та інші відомі автори [66, с. 77–78, 89].

У 1920-ті роки започатковано студентські стінгазети. Так, з травня 1923 р. починає свою історію стіннівка Київського політехнічного інституту «Новый путь», яка одразу завоювала популярність і серед студентства, і серед викладачів. Стіннівки в КПІ випускалися на всіх факультетах, навіть у більшості груп. Навколо газет гуртувався студентський актив. Значна увага приділялася партійному й комсомольському життю інституту, пропаганді марксистсько-ленінських ідей, висвітленню партійного курсу, ідеологічному вихованню.

Особливою популярністю користувалися гумористичні й сатиричні матеріали, наближені до життя ВНЗ. У 1934 р. з'явилася сатирична газета «Промывалка», над створенням якої працювали талановиті аматори: карикатуристи, фотографи, автори фейлетонів, гумористичних віршів і оповідань. Натхненні прикладом загальноінститутської «Промывалки», у КПІ з'явилися факультетські сатиричні стіннівки «Бегемот», «Индикатор», «Молния», «Шлакосниматель» [319]. Такі газети існували не тільки в стінах навчального закладу, а і в студентських гуртожитках.

В університетах та інших навчальних закладах виготовлялися факультетські стіннівки. У 1946 р. про факультетські стіннівки пише газета Київського університету «За радянські кадри», називаючи найкращими з них газети «Радянський дипломат» факультету міжнародних відносин і «Філолог» філологічного факультету. Відзначається актуальність тематики, «охоплення великої кількості фактів з життя факультету, чистота мови, бездоганне художнє оформлення», використання жанрів сатиричного фейлетону, віршів, оповідань [293]. У № 15 за 18 травня 1946 р. в огляді стінних газет як зразкові відзначаються також стіннівки «Юрист», «Радянсь-

кий історик», «Слово», критикуються деякі газети й редактори, наприклад гумористичний додаток «Атомна бомба» до газети «Фізик» за синтаксичні помилки, стилістичні похибки, «згладження гостроти висновків», використання авторами псевдонімів тощо [157].

Стінгазети, як правило, випускалися з періодичністю один-чотири рази на місяць, виготовлялися на листку паперу формату А1 редакційною колегією, обраною на загальних зборах колективу, йому ж (колективу) редколегія звітувала про свою роботу. На початку стінгазети випускалися до свят або присвячувалися поточним справам, не було сформульовано й загальних вимог до їх оформлення. Усе змінилося після XIII з'їзду РКП(б) (відбувся у травні 1924 р.), де питання стінгазет обговорювалися спеціально.

Роль стінгазет у системі друку СРСР як знаряддя впливу на маси і як форма активності цих мас визначено резолюцією XIII з'їзду РКП(б) про завдання друку та Постановою Оргбюро ЦК РКП(б) «Про стінні газети» (грудень 1924 р.). У Постанові йдеться про керівництво, роль, зміст стінгазет, у тому числі сільських. Щодо тематики статей, то в названих документах прописано, що вона має бути безпосередньо пов'язана з діяльністю підприємства – виконанням виробничих завдань, інформуванням про технічні досягнення; у разі появи викривальних статей або статей про недоліки стінгазета має надати пропозиції щодо їх усунення; стінгазета на селі повинна висвітлювати питання покращення сільського господарства, кооперації, підвищення культурного рівня села, захисту селян від «куркулів»; обов'язковим є вміщення політичної інформації – «останніх новин». Зазначається, що статті мають бути короткими й доступними масовому читачеві; керівництво підготовкою та випусканням стінної газети покладалося на партійні комітети [376, с. 123–125]. Компартія оголосила стінні газети одним із проявів соціалістичної демократії; кожний робітник, службовець, колгоспник міг брати участь у роботі стіннівки свого підприємства. На початку 1920-х років стінна преса була наймасовішою.

У середині 1920-х років випуск стінгазет набуває масового характеру. Кожне підприємство, цех, бригада, ВНЗ, школа, клуб, театр, армійський підрозділ мали свою стінну газету, у середині 1920-х років їх кількість по всьому СРСР наближалася до 100 тис. Наприклад, лише в Харкові в цей період існувало 400 стіннівок, з них 90 – друкованих [627, с. 10]. Перша з харківських щоденних стінних газет виникла на заводі «Серп і молот», серед інших харківських стіннівок – «Красные крылья», «Ключ комсомольца», «К посевной кампании», «До праці», «Доброхим» тощо. Друковані

стінгазети випускалися на підприємствах Єнакієвого («Голос петровця»), Житомира («Красный вестник»), Кам'янець-Подільського («Голос праці»), Ізюму («Красный пахарь»), Катеринослава («Воздухофлот», «За серп и молот», «В добрый путь!»), Києва («Будильник», «Жовтень», «Голота», «Київський ярмарок», «Красный конвоир», «Красный печатник»), Коростеня («Красный край»), Корсуня («Єднання»), Могилів-Подільського («Клич комсомольця»), Ніжина («Воля і праця»), Одеси («Великий посев», «Красная гранка»), Охтирки («Единый сельхозналог»), Пирятина («Знання і праця»), Умані («Красный полиграфист») [112]. Одна з перших заводських стінгазет з'явилася на Полтавському паровозоремонтному заводі.

Стіннівки широко розповсюджувалися, проникаючи в повсякденне життя не тільки колгоспів, радгоспів, МТС, підприємств чи установ, а й окремих цехів, бригад, відділень. У періоди розгортання значних господарсько-політичних заходів з'являються численні «блискавки», «бойові листки», «сатиричні сторінки», які випускаються щоденно, оперативно інформуючи про перебіг посівної та збиральної кампаній, про досвід ударників, викриваючи порушників трудової дисципліни й критикуючи вади в роботі. За сигналами стінної преси викривалися й усувалися недоліки, упроваджувалися новації, розроблялися механізми заощадження коштів. Про популярність стіннівок свідчать зусилля, що прикладалися задля їх найширшого розповсюдження. Серед популярних заходів – конкурси все-союзного, республіканського, міського та інших рівнів. Чим далі існували стіннівки, тим більше вимог до них висувалося: «крім життя заводу чи цеху, треба в газеті висвітлювати життя країни» – писала у 1937 р. «Більшовицька зброя» [323]. Ця ж газета дорікає редколегіям стіннівок за відсутність критики, особливо адміністрації, боязні викривати недоліки, пасивне ставлення до роботи в стінгазеті тощо [33].

У 1920-х – 1930-х роках гостро відчувалася нестача фахівців, які б на належному рівні готували газети, проблема професійної підготовки редакторів актуальною залишалася й наприкінці 1930-х років. Так, у журналі «В помощь районной газете и многотиражке» (орган друку і видавництва Калінінського обкому ВКП(б); виходив у 1937–1940 рр.) у червні 1937 р. зазначалося, що в складі редакторів більшість з недостатньою освітою та політичною підготовкою, тому партійні органи зобов'язані зайнятися організацією освіти редакторів стінних газет [440, с. 17]. Деякі районні газети за власною ініціативою друкували спеціальні сторінки «На допомогу редактору стінної газети», де надавалися поради й містилися відповіді на

основні питання, що виникали в процесі підготовки стінгазети, зокрема як оволодіти технікою газетної справи, яким має бути заголовок і як працювати над підвищенням свого рівня знань. Досвідчені редактори радили використовувати короткі, чіткі, «політично грамотні» заголовки: «якщо неграмотність у тексті неприпустима, то в заголовку вона є тричі неприпустимою», вміщувати в стінгазетах фотоілюстрації, малюнки, карикатури [634, с. 29]. Для допомоги редакторам стінгазет організовувалися курси, практичні заняття, навчання, проводилася робота з авторами.

У процесі свого розвитку стіннівки часто перетворювалися на друковані багатотиражки, залишивши при цьому не тільки ту саму назву, а й валову нумерацію. Наприклад, «Аго-прес» – орган робітників та службовців київської фабрики взуття, «Блискавка трамваю» – орган робітників та службовців Одеського трамваю, «Вал» – орган партколективу й завкому Державного заводу «Інтернаціонал» (Запоріжжя) (багатотиражні газети, що спочатку існували як стінні, і в подальшому зберегли їх валову нумерацію). Про такі перетворення часто писали безпосередньо багатотиражки. Наприклад, редакційна стаття «Як виросла наша стінгазета в багатотиражку» (газета робітників і службовців Київського заводу ім. Артема «Молот») розкриває історію цього видання: однойменну стіннівку вирішено перетворити на друковану багатотиражку за ініціативою нової редколегії та парторганізації в червні 1929 р. Валова нумерація газети збереглася і велася від стінгазети з тією ж назвою – «Молот», що виходила на підприємстві з 1923 р. [113].

Стінні газети перебували під постійною увагою й опікою з боку партійних органів, їм відводилася роль органів «широкої самодіяльності мас» [545, с. 184]. Із самого початку компартія розглядала стінні газети як важіль впливу на маси, важливу ділянку організаційної та ідеологічної роботи. В офіційних документах зазначалося, що «партійні комітети повинні допомагати, сприяючи редакціям в організації семінарів для стінгазетників, бюро рецензій, виставок стінгазет тощо» [545, с. 185]. Стіннівки поступово міцно затверджувалися в суспільно-політичному і виробничому житті підприємств, колгоспів, установ. Характеризуючи стіннівки, письменник Максим Горький писав: «Створено абсолютно нову своєрідну пресу, до побутових дрібниць уважну до життя робітників і селян. Імовірно не менше культурне й політичне значення, ніж великі столичні газети, мають численні маленькі газетки, що видаються робітниками фабрик, друкарень, трамваїв... Газетки, у яких робітники вчаться писати на теми побуту,

розвитку продуктивності праці, де самокритика робітників красномовно говорить про підвищення їхнього почуття власної гідності, про зростання їхніх культурних потреб, про прагнення до знань» [208, с. 3–4].

У 1930-х роках стіннівки випускалися повсюдно. Часто ця робота виконувалася як обов'язкове «громадське навантаження». Про стінгазету Комуністичного газетного технікуму ім. М. Островського згадує Ю. Шевельов: «Мав я “громадське навантаження”. У технікумі я робив стінгазету. Виходила вона двічі на рік... Статті й інші матеріали писав або збирав я: я наклеював їх шпальтами на великий аркуш паперу; хто вмів малювати, робив малюнки, дружні шаржі, карикатури, що їх наліплювано між дописами – і все це вивішувалося на загальне читання. Завданням стінгазет було підносити ударників, висвітлювати їхній досвід і викривати “хвостистів”, відсталих і консервативних, але під моїм проводом наголос був на першому» [624, с. 271]. Пізніше, у 1950-ті роки, практика «наліплювання» зображень на аркуш набула професійного підходу, коли редакція журналу «Перець» почала друкувати серії плакатів з малюнками, спеціально призначеними для підготовки стінгазет. У редакційній «інструкції» із застосування таких малюнків зазначено, що їх «...треба вирізувати із цього аркуша й наклеювати на стінні газети, “бойові листки”, сатиричні додатки до стінних газет. У тексти під карикатурами вписуйте прізвища конкретних винуватців... Неподобства, людей, що стоять на заваді в успішному проведенні сільгоспробіт, порушують Статут сільгоспартілі» [434].

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років міськкомрами, райкомаами КП(б)У, редакціями міських і районних газет склалися списки стінних та багатотиражних газет (окремо «робітничих», військових, виробничих цехових, залізничних, колгоспних, установ, хат-читалень тощо) по районах і надсилалися до відділу пропаганди й агітації ЦК КП(б)У (такі списки збереглися в ЦДАГО). Найчастіше це були статистичні дані, іноді, крім кількості газет, надавався перелік назв. Наприклад, список стінгазет Артемівської округи, до якої входили Горлівський, Гришинський, Єнакіївський, Залізничанський, Костянтинівський, Лисичанський, Олександрівський, Петрівський райони (усього 15), містить розлогу інформацію щодо назв стіннівок, періодичності виходу, кількості екземплярів і робкорів, які беруть участь у цій роботі [27, арк. 15–18].

Найбільше стінних газет випускалося на заводах, шахтах і копальнях. Наприклад, на Горлівських копальнях № 5 і № 8 виходили стіннівки «Шахтерское око», «Луч правды», «Юный коммунарь»; на Гришинських шахтах

№ 1 і № 8 – «Юношеская мысль», «Юный комсомол», «Ленинец»; при Лисичанському заводі «Донсода» – «Голос содовца», «Вперед», «Знамя ленинца»; при Петрівському робклубі – «Голос Ленина», «Красный клич», «Стрелка»; на залізничній станції Горлівка – «Транспорт», на станції Гришино – «Транспортник» та «Молодой транспортник»; на Залізнянському заводі ім. Калініна – «Маяк молодежи»; при Костянтинівському райсельбудинку – «Красный пахарь»; при Гришинському радгоспі «Горняк» – «Юный рабочий» тощо. Деякі стіннівки не мали назви [27, арк. 15–18].

Крім «загальних» стіннівок, що виходили на промислових підприємствах і будівництвах, у колгоспах, радгоспах, військових частинах, наукових установах, театрах, залізничних станціях, ліспромгоспах тощо, випускалися цехові, бригадні, факультетські тощо; подекуди такі газети виготовлялися щоденно, як, наприклад, «Вагранка» – цехова стіннівка, що виходила на Харківському заводі «Серп і молот». Про цей різновид стінних газет на своїх сторінках пише «Тяговик» (Київ, 1929): «Безпосередньо факт, що в цеху є стінгазета, каже за політичне й культурне піднесення робітничої маси цього цеху. Редколегія газети “Тяговик”, вітаючи гарний почин, ... допоможе в керівництві й прикладе всіх зусиль, щоб стінгазету в цеху закріпити» [326].

На шахтах існували бригадні, «підземні» стінгазети, на кшталт таких: «На штурм», «За уголь», «За механізацію», «Врубовка», «Непрерывный руб». На нараді редакторів підземних газет Кадіївського району спільно з редакцією газети «Пролетар», що відбулася в червні 1931 р., обговорювалося питання про перший досвід і перші результати роботи редакцій цих стіннівок. Зазначено, що шахтні бригадні стінні газети успішно ведуть боротьбу із симулянтами, прогульниками, ледарями, у результаті чого прогулів поменшало, дисципліна покращилася, відповідно, покращилися показники праці. Нарада завершилася висновками про необхідність виходу підземних газет у кожній зміні, збільшення їх кількості і покращення якості організації робкорівських бригад [21, арк. 166–170].

Вважалося, що стінгазети сприяють покращенню роботи підприємств, цехів, колгоспів, ВНЗ тощо. На сторінках стіннівок розгорталася кампанія проти прогулів, пияцтва, інших вад і недоліків, містилися огляди культурно-масової роботи тощо. Іноді редактори стіннівок вдавалися до незвичайних заходів задля урізноманітнення роботи. Так, одна із запорізьких газет влаштувала виставку бракованих речей і підготувала огляд «Музей браку» [20, арк. 133].

Про успіхи стінгазет у справі перевиховання прогульників, п'яниць і «відстаючих» писали навіть центральні газети. Так, «Коммунист» у № 99 за 1925 р. у рубриці «Газета на стене» надрукувала розповідь про сім'ю Соболевих – нещасну дружину й чоловіка-п'яницю. Жінка застосувала всі можливі засоби впливу – зверталася до керівництва заводу, у жінвідділ, але марно. І тут вночі вона згадала про стінгазету, «узяла олівець і почала писати: допоможіть, дорогий товаришу редактор». Напевно, це спрацювало – чоловік прийшов додому тверезий, віддав «получку». Соболева ж усім розповідала, що «завком не допоміг, жінвідділ не допоміг, а стінгазета допомогла!» [595]. Додамо, що подібних матеріалів у тогочасних газетах можна знайти чимало.

Газета «Коммунист» у № 205 за 1924 р. у рубриці «По столбцам стенгазет» помістила матеріал про стіннівку Харківського електромеханічного заводу «Красный ток». Серед недоліків газети відзначено дрібний шрифт і нерозбірливість тексту, а велика за обсягом, малозрозуміла передова стаття не викликає бажання дочитати її до кінця. Зазначається, що писати треба маленькі статті, засновані на конкретних фактах, що мають місце на певному підприємстві, але головне – «писати розбірливо, так, щоб газету міг прочитати навіть лікнепник». Далі йдеться про позитивні моменти в роботі газети, пов'язані зі змістом решти дописів щодо виробничих і побутових питань: «Немиті рушники і зниклі чашки відійшли далеко, їх замінили проблеми продуктивності праці, зменшення видатків, безгосподарність» [339]. Про увагу до стіннівок з боку центральних газет свідчить і надрукований у «Пролетарській правді» (№ 29 за 1930 р.) критичний матеріал про стінгазету київської штампувальної фабрики Металотресту, яка, за словами автора допису, «пасе задніх у виробничому житті підприємства», не висвітлює «великі завдання, які вирішує робітнича кляса, як... боротьба з втратами, виконання промфінплану...» [241]. Автор допису вважає, що до такого сумного стану призвело ігнорування газети з боку партосередку та завкому, і закликає відповідальних осіб не доводити стіннівку до повного занепаду.

З розвитком стіннівок вони вже не обмежувалися висвітленням окремих фактів із життя певного підприємства чи установи. Поволі ці газети починали вміщувати матеріали ширшого змісту: раціоналізація та покращення виробництва, індустріалізація, державна позика тощо.

Варто зазначити, що наприкінці 1920-х років кількість стіннівок досягла такої кількості, що майже не піддавалася обліку. У 1928 р. під час

підготовки Всеукраїнської робітничої наради була спроба їх порухувати, проте вона виявилася невдалою: «Досі не можна встановити точного числа стінгазет на Україні, бо загального, повного обліку не вдалося зробити» [20, арк. 132]. І нині порахувати кількість цих газет, облікувати їх, скласти бібліографію практично неможливо.

18 січня 1931 р. вийшла чергова постанова ЦК ВКП(б), де наголошується на необхідності розгортання мережі стінгазет у всіх колгоспах, радгоспах, МТС, у кожному населеному пункті за умови «обов'язкового забезпечення партійного керівництва ними» [376, с. 173]. Машинно-тракторні станції масово розпочали свою роботу в 1929 р. після оприлюднення Постанови Ради праці та оборони СРСР «Про організацію МТС» (5 червня 1929 р.). На кінець літа 1929 р. в УСРР діяло 35 державних, кооперативних і колгоспних МТС. Для широкого розголосу настанови про необхідність і важливість діяльності МТС ЦК ВКП(б) 16 жовтня 1930 р. прийняв спеціальну Постанову «Про висвітлення роботи машинно-тракторних станцій» [395, с. 302], у якій перед центральною та місцевою пресою чітко поставлено завдання – широко висвітлювати роботу МТС, залучаючи до цієї справи маси низових працівників МТС і колгоспний актив, а редакціям газет «Правда», «Известия», «Комсомольская правда», «Социалистическое земледелие» регулярно, раз на декаду, розмішувати матеріали про роботу Трактороцентру та МТС. З розвитком МТС підвищувалася культура землеробства; керівництво держави розглядало МТС як найраціональнішу на той час форму технічного переоснащення сільського господарства і визначало провідну роль МТС у соціально-економічному розвитку села.

У січні 1933 р. після пленуму ЦК ВКП(б) при МТС започатковано політвідділи, завдання яких полягало в партійному контролі в усіх галузях роботи колгоспів, радгоспів, МТС, у тому числі випуску газет. За даними В. Марочка, доктора історичних наук, дослідника аграрних відносин в Україні, у 1932 р. діяло 592 МТС [328, с. 565]. Можна припустити, що кількість стінних газет дорівнювала або перевищувала кількість МТС, адже стіннівки випускалися і в окремих бригадах.

Стіннівки були дуже популярні й надалі. Для їх підтримки та популяризації в радянські часи випускалися серії плакатів «На допомогу стінгазетам». Здебільшого це карикатури, що готувалися групою художників-сатириків, які співпрацювали з ілюстрованим сатирично-гумористичним журналом «Перець» (уперше вийшов у 1922 р. у Харкові; у 1933 р. журнал закрили, відновився він 1941 р. в Києві). І хоча малюнки досить «гострі»,

існували певні обмеження щодо тем, про які можна жартувати. Серії таких плакатів випускалися для робкорів і сількорів, які використовували їх «на місцях» при підготовці стінгазет [134, с. 25].

У радянські часи стінні газети відігравали роль знаряддя пропаганди ідей КПРС, «виховання трудящих у дусі комунізму», «високих моральних якостей радянської людини» на прикладах з повсякденного життя свого підприємства, радгоспу, колгоспу [335]. У 1970-ті роки стінгазети набули такої популярності, що їх кількість сягала майже 2 млн включно з оперативними додатками до них – «бойовими», «сатиричними» листками, «блискавками» тощо. Велика радянська енциклопедія зазначає, що в процесі виготовлення стінних газет у цей період задіяно десятки мільйонів людей як авторів чи учасників робсількорівських рейдів [619, с. 483].

Поступово випуск стінгазет із примусово-обов'язкового «громадського навантаження» перетворюється на роботу за власним бажанням, і таке ставлення зберігається в наступні, пострадянські десятиліття. Найбільше в ці роки традиція виготовлення стінгазет збереглася в навчальних закладах – ВНЗ, коледжах, школах, а також у військових частинах. Для стінних газет пострадянського часу характерними є свобода творчості, позитивна зовнішня трансформація завдяки використанню сучасних технічних засобів. Стінні газети як «вид масової самодіяльності» вузького колективного середовища проіснували кілька десятиліть (понад 90 років) і в студентських колективах існують і досі. Більшість їх трансформувалася в багатотиражні газети, далі – у корпоративні друковані видання, які на сучасному етапі активно розвиваються.

4.2. Місце і роль багатотиражних газет у системі радянської преси

1920-ті роки є періодом становлення радянської багатотиражної преси як специфічного виду газетної періодики, якій надавалися функції пропагандиста, організатора й агітатора. Із самого початку підтримувана компартією багатотиражна преса отримала найсприятливіші умови для свого розвитку та, будучи об'єктом особливої уваги з боку РКП(б), жорстко нею контролювалася.

Багатотиражна преса виникла як окремий вид партійно-радянської преси не одразу. Спочатку увагу було звернено на місцевий періодич-

ний друк: у 1920–1922 рр. компартія націлилася на формування ідейних засад періодичних видань та місцевих газет у цілому. Один за одним з'являються документи щодо засад їхньої діяльності: «Щодо програми місцевої газети» [386] – циркуляр ЦК РКП(б) від 4 квітня 1921 р., «Про звернення серйозної уваги на періодичну пресу» [394, с. 41] – лист ЦК РКП(б) від 8 листопада 1921 р., «Про посилення місцевої періодичної преси» [400, с. 75–78] – резолюція наради секретарів обкомів, облбюро та губкомів РКП(б) (27–29 грудня 1921 р.), «Про друк і пропаганду» [383, с. 523] – із резолюції XI з'їзду РКП(б) – 27 березня – 2 квітня 1922 р., «Щодо плану місцевих газет» [384, с. 84–97] – лист ЦК РКП(б) від 7 липня 1922 р., «Про періодичну пресу» [381, с. 243–245] – циркуляр ЦК РКП(б) від 20 листопада 1922 р.

Питання, пов'язані з місцевою пресою, регулярно розглядалися на партійних з'їздах, а курс на розвиток багатотиражних газет задано на XII з'їзді РКП(б), який відбувся у квітні 1923 р. Спочатку йшлося лише про фабрично-заводську пресу: «Як на нове явище у сфері партійно-радянського друку, поряд з робітничими кореспондентами, необхідно вказати на фабрично-заводські газети, котрі в центрі починають відігравати помітну роль. Газети ці є продуктом творчості передових пролетарів» [377, с. 271]. Із цього року особлива увага влади почала концентруватися на формуванні іміджу та функцій більшовицької багатотиражної газети як радянського феномену. Запроваджуючи багатотиражну пресу в повсякденне життя, проголошуючи її своїм зняряддям, компартійне керівництво почало з організованого формування свідомості широких мас робочих та селян як основної рушійної сили в побудові соціалістичної держави, при цьому ідеологічний вплив поширювався на найширші верстви населення, аж до окремо взятого працівника.

Трактування багатотиражної преси як засобу пропаганди та агітації міститься в численних документах 1920-х років, зокрема в Резолюції XII з'їзду РКП(б) «З питань пропаганди, друку і агітації» (17–25 квітня 1923 р.) [436, с. 100–114]. Про розвиток фабрично-заводських газет як преси, широко орієнтованої на виховання свідомості мас, свідчать і матеріали наступного, XIII з'їзду компартії, що відбувся в Москві з 23 по 31 травня 1924 р. У матеріалах з'їзду, зокрема, зазначено: «Фабрично-заводські газети відіграють уже велику роль у сфері покращення виробництва, правильної його постановки й будівництва нового побуту, у боротьбі з неписьменністю та релігійними забобонами» [382, с. 256].

У Резолюції XIII з'їзду РКП(б) «Про пресу» від 31 травня 1924 р. наголошується, що преса є знаряддям виховання та організації трудящих мас, тому необхідно усіляко посилювати зв'язок преси з масами, покращуючи при цьому якість публікацій і збільшуючи наклади газет. Серед основних завдань – масове залучення робітників і червоноармійців до читання преси, охоплення всіх партійців підпискою – «жодного партійця, який не є передплатником і читачем партійної газети; жодного робітника, робітниці та червоноармійця, який не читає газети; 2 млн газет у село – не менше однієї газети на 10 селянських дворів» [303, с. 40]. У цьому ж документі підкреслюється, що періодична преса якнайбільше уваги має приділяти питанням політики й господарства, міжнародного становища СРСР, кооперації та торгівлі, а також справам науки, техніки, літератури, промисловості й сільського господарства, пов'язуючи їх з питаннями фабрично-заводського побуту і виробництва за прикладом газети «Гудок» – органа Міністерства шляхів сполучення та ЦК профспілки робітників залізничного транспорту, що видавалася в Москві з 1917 р. Зазначається, що преса має задовольняти потреби читачів у «загальноосвітній галузі», а також у своїх публікаціях приділяти увагу питанням науки, техніки, літератури; підкреслюється, що мова преси має бути популярною, дохідливою, яскравою, при цьому газетні матеріали повинні бути ґрунтовними та серйозними за своїм змістом. Окремо відзначається роль стінних і фабрично-заводських газет у покращенні виробничих справ, налагодженні побуту, боротьбі з неписьменністю та релігією [303, с. 40].

Важливо, що в Резолюції виписано пункт щодо необхідності переходу преси республік на національні мови (відповідно до ленінських настанов у галузі національної політики), підвищення накладів таких газет, необхідності їх здешевлення, спрямування коштів на максимальне просування газет і книжок у маси через розвиток низової книготорговельної мережі, про підтримку комсомольських, фабрично-заводських, селянських гуртків «друзів книги й газети» в справі розповсюдження творів друку. Загалом у Резолюції зафіксовано зростання загального тиражу періодичних видань за рік від 2 до 3 млн прим., зміцнення матеріального стану, якісне покращення й посилення зв'язків з масами через робітничих, селянських, військових та інших кореспондентів, посилення партійного керівництва національною пресою й укріплення редакцій «політично витриманими партпрацівниками-журналістами» [303, с. 43]. Щодо фінансування, то пріоритетом для надання спеціальної державної фінансової допомоги ви-

значено видання національної, селянської та червоноармійської преси, а також масової літератури для селян і творів Леніна. XIII з'їзд відзначив подальше зростання друку – загальний наклад газет по всій країні сягнув 3 млн прим.; на початок 1925 р. загальний разовий тираж преси в СРСР становив уже 7,5 млн прим. [303, с. 43]. Вважається, що заходи, розроблені XI–XIII з'їздами РКП(б), сприяли виходу преси з кризи, створенню широкої мережі газет.

На IX з'їзді КП(б)У, що відбувся 6–9 грудня 1925 р. у Харкові, зазначалося, що за майже рік, що минув від XIII з'їзду РКП(б), відбулося кількісне і якісне зростання преси, особливо на селі, адже саме селянські газети – «знаряддя проведення політики партії на селі»; відзначено успіхи в справі українізації преси. У Резолюції знову звучить заклик «щоб в усіх округах виходила масова дешева газета два рази на тиждень» [303, с. 412–413]. Вивчаючи ці документи, важко не помітити, що з'їзди КП(б)У калькували з'їзди РКП(б) як у порядку денному, так і у своїх постановах та резолюціях.

Серед партійних документів, якими підкріплювався процес становлення радянської багатотиражної преси, – Постанова Оргбюро ЦК РКП(б) «Про форми зв'язку газет з робітничими і селянськими читачами» від 1 грудня 1924 р. [392, с. 122–123], Постанова ЦК РКП(б) «Найголовніші чергові завдання партії в галузі преси» від 6 лютого 1924 р. [141, с. 100–103], Постанова ЦК РКП(б) «Про посилення партійного керівництва друком і роботою видавництв» від 22 лютого 1924 р. [141, с. 105–106], Постанова ЦК ВКП(б) «Про покращення парткерівництва пресою» від 3 жовтня 1927 р. [398, с. 155–156] та ін.

Характерною ознакою першої половини 1920-х років можна вважати існування таких різновидів багатотиражної преси:

– кооперативні газети, бюлетені та листки: «Рабочий кооператор» (Миколаїв, 1921), «Военный кооператор» (Полтава, 1923), «Голос продработника», «Рабочий кооператор», «Спілка» (Київ, 1923), «Торгово-промисловий бюлетень» (Київ, 1923), «Харьковский потребитель» (Харків, 1923);

– газети товариств і комісій ліквідації неписьменності: «Красная грамота» (Київ, 1922), «Геть неписьменність!» (Одеса, 1924), «Долой неграмотность!» (Миколаїв, 1925);

– комітетів допомоги голодуючим: «На боротьбу с голодом!» (Херсон, 1921), «На голод!» (Бердичів, Богуслав, Коростень, Кролевець, Сквиря, Сосниця, Умань, усі – 1921) тощо;

– профспілкових газет: «Днепровский водник» (Київ, 1922), «На борьбу с анархией» (Катеринослав, 1921), «Моряк» (Одеса, 1921–1925, почала виходити у 1917), «Организованный рабочий» (Катеринослав, 1922), «Профессиональная жизнь» (Одеса, 1921), «Пролетарий Черниговщины» (Чернігів, 1921), «Свободный труд» (Херсон, 1921), «Южный гудок» (Харків, 1923), «Эхо гудка» (Київ, 1922) тощо;

– газети будинків санітарної просвіти, окружних відділів охорони здоров'я, що з'явилися у зв'язку з поширенням туберкульозу і виходили як окремі видання або як додатки до «великих» газет: «На борьбу з сухотами» (Житомир, 1925), «На борьбу з туберкульозом» (Полтава, 1925), «На борьбу со скарлатиной» (Кременчук, 1925), «Противотуберкулезный трехдневник» (Херсон, 1923);

– різноманітні бюлетені, випущені до днів робітників різних професій, виборів бюро осередків ЛКСМУ, до конференцій робітників різних галузей виробництва й освіти, бюлетені профспілок, військових частин і товарних бірж, бюлетені-огляди виробничих нарад, екстрені випуски: «Бюллетень Верхне-Днепровского Линейного Отдела ЮОПС» (Київ, 1921), «Бюллетень Единого Рабоче-крестьянского Потребительского Общества (КЕПО)» (Київ, 1920), Бюлетень до перевиборів бюро осередку ЛКСМУ друкарні ДВУ – ВУАН (Київ, 1929) тощо. Бюлетені продовжували свій вихід і в другій половині 1920-х років (усього їх більше 45);

– численні одноденні газети, що виходили як відгук на злободенні питання або підготовлені до свят. Наприклад, «Аэрохим» – до дня повітряного флоту та товариства авіації, повітроплавства та хімії (Харків, 1925), «Белоцерковский печатник голодающему» (Біла Церква, 1921), «В Червону Армію!» (Нова Ушиця, 1922), «Долой взятку!» (Одеса, 1922), «Конный артиллерист» (Київ, 1923), «Кооперация – голодающим» (Київ, 1921), «Красный новобранец» (Житомир, 1921), «Красный путь» (Бердичів, 1921), «Межрабпом» (Международная рабочая помощь, Київ, 1925), «На варті» (Київ, 1925), «На зов Поволжья» (Чернігів, 1921), «На помощь Японии» (Полтава, 1923), «На помощь беспризорному» (Харків, 1924), «Первое мая» (Катеринослав, 1922), «Призывник» (Одеса, 1925), «Приютите!» (Харків, 1923), «Село і місто» (Олександрія, 1925), «Студент Жовтня» (Одеса, 1925), «Шевченківський день» (Копальні, 1921), «Шостий Жовтень» (Чернігів, 1923) тощо.

За підрахунками щодо кількісних показників, що спираються на дані каталогу НБУВ «Газети України 1921–1925 рр.», у 1921–1925 рр. вийшло 75 одноденних газет [112], у 1926–1929 рр. – 183 [113];

– разові газети, характерні для другої половини 1920-х років: «Заощаджена копійка» (Харків, 1929), «На штурм некультурності» (Суми, 1928), «Наша відповідь Чемберлену» (Полтава, 1927), «Чапаєвець» (Полтава, 1927), «Чекист на страже» (Бірзула, 1927), «Цвях» (Київ, 1929) тощо.

Отже, тогочасні назви багатотиражних газет чітко відповідали принципу зрозумілості змісту видання та його адресності, тісного зв'язку з подіями суспільно-політичного й культурного життя країни.

Люди, які працювали на підприємствах і в установах, навчалися у ВНЗ, обов'язково повинні були читати не тільки центральні газети на кшталт «Правди», а і «своє» видання. Багатотиражні газети об'єднував курс на обов'язковість висвітлення визначеної тематики в публікаціях: трудові успіхи й досягнення країни та республіки, трудові успіхи й досягнення окремого підприємства, установи. Основне призначення – вплинути на мотивацію до праці, створити в колективі настрої трудового поривання, ентузіазму, почуття єдності. «Заводська газета має виходити щотижнево і регулярно», – пише у 1929 р. «Киевский пролетарий» [435]. У статті, присвяченій заводським газетам, у газеті «Комуніст» у 1929 р. зазначалося: «Насиченість політичним змістом та справжньою масовістю в роботі – ось шлях для розв'язання поставлених перед заводською пресою завдань щодо поголового втягнення робітничої класи до соціалістичного будівництва. Місцеві партійні організації мусять забезпечити розвиток газет саме цим шляхом» [202].

Редколегії багатотиражок зобов'язували відійти від невиразного представлення інформації, дбати про відповідне художнє оформлення газет, дбати про ілюстративну частину, «засоби зорового впливу». Відповідальні за випуск газет намагалися зробити їх наочними для сприйняття інформації та цікавими для тих, хто буде її читати, з обов'язковим урахуванням соціального походження читача. Для цього пропонувалося використовувати яскраві заголовки, які обов'язково мали б відповідати змісту, друкувати фейлетони, дотепні карикатури тощо. І вже в 1929 р. «Киевский пролетарий» констатує факт, що «полотнища сторінок мають не нудний, відомчий вигляд, а рясніють малюнками, карикатурами, кричать вдалими заголовками» [435]. Задля покращення і змісту, і форми багатотиражних газет пропонується, щоб до їхніх редколегій входили «кадри худкорів з товаришів свого підприємства, установи чи ВИШ'у» [39].

Треба зазначити, що працювати видавництвам у ті часи доводилося у вкрай складних умовах: друкарням насилу вдавалося налагодити безпере-

бійний випуск газет, адже гостро відчувалася нестача паперу й доводилося використовувати обгортковий, навіть друкувати тексти на зворотному боці етикеток; дошкуляли й інші проблеми – стерті шрифти, неякісні фарби. На початку 1920-х років розгорнулася кампанія щодо раціонального використання паперу, адже можливості фабрик, що його випускали, у той час були обмеженими. Задля економії паперу було прийнято офіційне рішення про значне скорочення відомчих видань, що мали вузьке призначення. Питання забезпечення України папером для видання газет з різним ступенем гостроти поставало регулярно, паперовий дефіцит відчувався з перших років радянської влади, час від часу виникав у 1920-х, 1930-х, 1950-х роках.

Перша відчутна криза сталася на початку 1920-х років, у 1922 р. запаси паперу становили у 25 разів менше, ніж у 1914 р. [227, с. 58–59]. Цим спричинено різке скорочення газетної мережі, загальне зменшення накладів. Радянська влада вживала різні заходи задля усунення кризи, хоча декретами й указами економічні питання навряд чи можна було вирішити.

Нестача паперу відчувалася і в 1950-ті роки, тому 25 листопада 1956 р. вийшла чергова Постанова ЦК КПРС «Про ліквідацію збитковості газет і журналів», у якій йшлося про зменшення витрат на пресу. Згідно із цією Постановою витрати на видання багатотиражних газет мали покриватися прибутками від продажу газет вроздріб і передплати, а також за рахунок профспілки та загальнозаводських витрат [242, с. 214]. Необхідність введення цих заходів спричинена тим, що тривалий час до того дешевизна періодики підтримувалася штучно, роздрібна торгівля йшла мляво, у системі розповсюдження преси переважала передплата, часто нав'язана «зверху».

Важка соціально-економічна ситуація, що склалася на початку 1920-х років, спричинила запровадження нової економічної політики (НЕП). Заходи для відновлення ринкових відносин більшовики почали вживати задля подолання руїни, злиднів, зупинення занепаду економіки. Про початок нової економічної політики оголошено на X з'їзді РКП(б) у березні 1921 р. Завдання пропаганди нового партійного курсу, тлумачення його основних положень покладено на пресу. Проте слабкість матеріально-технічної бази, низький кадровий рівень відчутно впливали на якість цієї роботи. Задля покращення становища вирішено посилити партійне керівництво пресою, запровадити постійний і всебічний вплив на роботу редакцій. Унаслідок такого рішення всіх редакторів газет включили до відповідних партійних комітетів, створили підвідділи і відділи друку, що здійснювали керівництво й контроль над усіма періодичними виданнями. Газети почали завзято

висвітлювати теми економіки, виробництва, торгівлі, плану електрифікації країни тощо.

Нова економічна політика, попри всі переваги економічного характеру, зокрема й у справі видання газет, викликала у влади побоювання впливу «дрібнобуржуазної ідеології» на всі види пресових видань, що зафіксовано, зокрема, у Резолюції Всеукраїнської наради працівників друку «Про завдання радянської партійної преси» від 23 січня 1924 р: «Нарада працівників друку зібралася у той момент, коли приватнокапіталістичні відносини загрожують захопити ідеологічний вплив над широкими масами. У цих умовах необхідно... зосередити всю силу комуністичної агітації у пресі. Це можливо лише за умови цілковитого підпорядкування друку Комуністичній партії і недопущення приватних... періодичних видань» [231, с. 210].

XI з'їзд РКП(б), що відбувся в березні – квітні 1922 р., підбив підсумки першого року провадження нової економічної політики. Серед резолюцій з'їзду – «Про друк і пропаганду», якою вкотре підкреслюється необхідність посилення агітаційно-пропагандистської роботи й боротьби з «буржуазними явищами», а також, що важливіше, зміцнити матеріальну базу преси: за рішенням з'їзду ряду газет надано допомогу у вигляді державної дотації [383, с. 63]. Рішеннями XI з'їзду окреслено політичні завдання перед радянською пресою в умовах нової економічної політики, а вже на XII з'їзді РКП(б) у 1923 р. відзначено загальне покращення у справах друку. Саме XII з'їзд поставив перед пресою завдання чіткої диференціації періодики за типами: «Для кожного основного прошарку читача необхідно створити особливий тип газети» [376, с. 92]. Ішлося також про новий на той час вид масового друку – багатотиражні газети, їх подальший розвиток і покращення керівництва їхньою роботою. Власне, саме в цей період осмислено значні можливості багатотиражних газет адресного призначення.

Умови нової економічної політики диктували свої закони, пов'язані з економічною доцільністю: скасовувався урядовий контроль над внутрішньою торгівлею, колишні власники знову отримали в оренду свої невеликі виробництва; на селі нова економічна політика мала підштовхнути селянство до підвищення виробництва продуктів. У цих умовах існування багатьох періодичних видань опинилося під загрозою, чимало з них припинили вихід, продовжувалося скорочення чисельності газет, особливо та здебільшого тих, що мали невеликий наклад. У листопаді 1921 р. Радою народних комісарів прийнято Декрет «Про введення платності газет»,

що зобов'язував рішуче скоротити витрати на їх видання. Із січня 1922 р. на всі газети встановлено ціни (не менше 10 к. за 1 прим.) і вони стали продаватися в роздріб або розповсюджуватися за підпискою, безкоштовне розповсюдження заборонено. У 1929 р. заводські газети читачі також отримували за передплатою, яка, щоправда, становила від 1 до 3 к. за номер. У газеті «Комуніст» (1929. № 184) зазначалося, що станом на серпень 1929 р. в Україні існувало 90 «суто робітничих газет» (заводських, шахтних, транспортних), їх загальний разовий тираж досягав 200 тис. прим. Таким чином, зазначається далі в статті, заводські газети мали 200 тис. передплатників, що є показником «твердого кадра регулярних читачів, на яких газета базується у своїй роботі» [202].

У 1928–1929 рр. з тієї ж причини знов переглядалися плани щодо випуску газет і журналів стосовно скорочення, проводилися засідання партійних та комсомольських органів різних рівнів, де обговорювалися питання постачання паперу; витяги з протоколів засідань надсилалися до ЦК КП(б)У. Цими протоколами доводилося до відома, що скорочення асигнувань погіршує стан газет, тому необхідно налагодити його безперебійне постачання тощо. Завідувач агітпроппресвідділу ЦК КП(б)У А. Хвиля (справж. Олінтер, партійний і державний діяч УРСР, репресований, страчений і реабілітований у 1956 р.) у листі до Секретаріату ЦК КП(б)У пропонує своє бачення покращення ситуації, що склалася: «Справа з періодичними виданнями на Україні... потребує скорочення деяких видань та українізації. Необхідно вирішити справу відносно видавання офіційних бюлетенів партійних, радянських установ таким чином, щоб обсяг цих бюлетенів був доведений до мінімуму. Бюлетені всіх наркоматів ВУРП та ВУК'ів профспілок скоротити до одного аркуша, на місяць закрити всі торгові бюлетені, залишити один бюлетень НК Торг'у розміром 1 друкований аркуш на місяць» [20, арк. 11].

Поряд із заводськими багатотиражками, що були «рупором» компартії, на початку 1920-х років завдяки новій економічній політиці існували численні кооперативні та комерційні видання. Такі газети сповіщали про розвиток народного господарства, кооперативного будівництва, іноді вони торкалися й політичних тем. Зі згортанням нової економічної політики країна поступово поверталася до командно-адміністративних методів керування економікою, про що свідчить ряд партійних рішень, прийнятих упродовж 1925–1929 рр. Паралельно з наступом на НЕП і «непманів» у сфері економіки відбувалося згортання послаблень у всіх інших сферах

життя. У 1924 р., підбиваючи підсумки доцільності введення нової економічної політики, зазначалося, що нова економічна політика «розв'язала» зростання продуктивних сил, виправдала себе як необхідний етап на шляху довготривалого переходу від капіталізму до соціалізму [378, с. 290].

Наприкінці 1920-х років з проголошенням курсу на індустріалізацію та розгортанням у зв'язку із цим будівництва нових промислових підприємств, електростанцій, шахт і копалень активний розвиток отримали газети новобудов першої п'ятирічки (1928–1932 рр.), зокрема «Днепрострой» (Запоріжжя). Дніпрогес (Дніпрельстан) – один з наймасштабніших тогочасних проєктів; будівництво електростанції розпочато навесні 1927 р., а на проєкту потужність виведено в роки другої п'ятирічки. Це був показовий об'єкт радянської індустріалізації. У період будівництва Дніпрогесу друкувалося багато матеріалів про величезний економічний ефект цього проєкту, на його втілення в життя було витрачено величезні кошти. Про Запорізьку гідроелектростанцію невтомно писали газети усіх рівнів – від центральних до стінних, про неї складали вірші, писали музичні твори й картини, цей феномен радянської індустріалізації вивчали науковці. Ухвалою Президії Всеукраїнської академії наук у 1930 р. на Дніпрельстан відправлено наукову експедицію для проведення наукових досліджень щодо підтоплених селищ на шляху будівництва електростанції та для фотозйомки. Журнал «Шляхи індустріалізації» регулярно на своїх сторінках висвітлював усе, що відбувалося на цьому величому будівництві. Заголовки статей промовисті: «Велика перемога», «Кузня нових технічних передових кадрів», «Дніпровська гідроелектрична станція та етапи її здійснення», «Велике Запоріжжя», «Соціалістичні форми праці на будівництві соціалістичного гіганта», «Питання соцреконструкції сільського господарства у зв'язку з Дніпробудом» тощо [17]. Інженер І. Ванзенко в статті «Низовий Дніпро» поетично описує подання першої електроенергії, виробленої електростанцією, як вагому подію: «Титанічна боротьба людини з водною стихією Дніпра, що тяглася п'ять років, закінчилася блискучою перемогою людини. Перший струм електричної енергії вже передається для промислового використання. Незабаром він побіжить по лініям... на заводи Дніпропетровського та Кам'янського» [17, арк. 70].

У 1932 р. на Дніпрельстані перебувала бригада Асоціації пролетарських музикантів України (АПМУ), про що збереглися спогади композитора-учасника АПМУ В. Борисова. Під враженням від побаченого він створив монументальне масове дійство для симфонічного оркестру, хору й читців

«На варті Дніпрельстанів»; цьому масштабному будівництву присвячено сюїту «На Дніпробуді» Ю. Мейтуса, «Марш до пуску Дніпрельстану» А. Лазаренка та А. Штогаренка [78, с. 63] тощо. В образотворчому мистецтві спорудження ГЕС увічнено в картинах Д. Власюка «Дніпрельстан» (1932), І. Бродського «Дніпробуд» (1932), М. Глуценка «Дніпробуд» (1933), К. Трохименка «Кадри Дніпробуду» (1937), у серії картин О. Шовкуненка під загальною назвою «Дніпробуд» (1931) [488] тощо.

Як заохочення до покращення роботи редакцій багатотиражних газет влаштовувалися різноманітні заходи. У цьому можна пересвідчитися, читаючи, наприклад, публікації постійної рубрики «Трибуна робселькора» в «Пролетарській правді». Так, дізнаємося, що наприкінці 1929 – на початку 1930 р. у Києві тривала перша загальноміська виставка багатотиражних газет, кращі з яких, за оцінками журі, премійовано, а про їхній досвід роботи завдяки висвітленню в центральних газетах стало відомо широкому загалу читачів. Допис «Кого й за що преміювали» інформує, що першу премію одержала газета «Червонопрапорник», яка «яскравою діаграмою змалювала свої досягнення: невинне зростання робкорів, що сягає ...500 чоловік, зростання цехових газет до 12, ...якісне покращення газети, нові методи роботи (робкорівські бригади, виїзди на село, наскоки на цехи)...» [635]. Аналізуючи досягнення інших представлених на виставці багатотиражок, окремо відзначено «Ленінську кузню» як найбільш українізовану: «Три чверті газети заповнюються оригінальним українським матеріалом» [635]. Похвальних слів удостоїлися «піонерки багатотиражок» – «Мартен» (газета заводу «Більшовик») та «Антинікотин» (газета тютюнової фабрики). За результатами виставки премійовано також багатотиражку «Кооперативна ланка» (газета Київського центрального робітничого кооперативу, ЦРК) за шефство над винахідниками Спілки робітничих кооперативів (Соробкоопу) і допомогу їм у впровадженні своїх винаходів та пропозицій, а також за своєчасне висвітлення всіх загальнополітичних кампаній, таких як партійна чистка, соцзмагання тощо. Відзначено також газети «Рубанок», «Радянський Водомір» (газета Київського заводу точних приладів ім. Петровського) за «розгортання самокритики, висвітлення виробничих нарад, розгортання соцзмагання» [635].

Водночас широко практикувалася робота виїзних редакцій «великих» газет на об'єктах народного господарства, зокрема на ударних будовах, у селах. Ця форма масової роботи широко використовувалася протягом усього періоду існування радянської журналістики; випускалися спеціа-

льні газети, бойові листки, плакати. У січні 1929 р. створено першу виїзну редакцію «Правди», працювала вона на Харківщині. У 1930 р. з'явилися виїзні редакції на колесах, облаштовані в спеціально обладнаних вагонах, що давало змогу охопити найвіддаленіші регіони країни. У роки перших п'ятирічок виїзні редакції відряджалися на великі промислові будови, такі як Дніпробуд, та в сільськогосподарські райони. Редакції таких газет призначалися окружними комітетами компартії, адже мали відігравати важливу агітаційну роль у процесі індустріалізації й колективізації. Особливого розмаху робота виїзних редакцій набула у 1930-ті роки. Так, газета «Пролетарська правда» (заснована в 1921 р.) – орган Київського обласного й міського комітетів КП(б)У, обласної та міської рад депутатів – лише у 1930-х роках мала понад 160 додатків, які є багатотиражними газетами, адже їхні матеріали готувалися на місцях виїзними редакціями; частина цих газет має свою нумерацію, частина – лише дату виходу. Так, протягом 1930–1935 рр. друкувалися спеціальні випуски виїзної редакції газети на підприємствах і в установах Києва й області: «“Пролетарська правда” та “Трибуна січнівця”», «“Пролетарська правда” та “Індустріальний взуттьовик”», «Пролетарська правда / Каленый утюг», «“Пролетарська правда” та “Цвях”», «“Пролетарська правда” та Ленінська кузня», «“Пролетарська правда” на заводі “Більшовик”», «“Пролетарська правда” на водоканалі», «“Пролетарська правда” в селі Княжичах» (у № 1 від 4 грудня 1930 р. є оголошення, що редакція «Пролетарської правди» має систематично видавати раз на 10 днів кущову газету, яка обслуговуватиме три села – Бровари, Княжичі та Требухів) [117, 118].

З матеріалів «Пролетарської правди» про роботу виїзних редакцій стає відомо, що спрямовано її переважно на «штурм проривів» – боротьбу з прогулами, браком, недбалим використанням устаткування, простоями, за «організацію бригад якості та виставок ганьби» тощо. Від імені виїзної редакції друкувалися гасла штибу: «потрібен негайний рішучий і справжній більшовицький штурм, потроєна чітка робота кожного окремого робітника, комуніста, комсомольця, службовця, ІТР'івця та всіх заводських організацій для боротьби з найменшими проявами усякого опортунізму й примиренством до них, для забезпечення більшовицького готування до вступу в 3-й вирішальний рік п'ятирічки... Ширше соціалістичний наступ!» [467]. Про роботу виїзної редакції «Пролетарської правди» на шкірзаводі ім. Фрунзе в дописі «Масовости бракує» повідомляє дописувач під псевдонімом Робітник. Автор критикує заводську газету за непрофесійність,

неграмотність робкорів, недостатній зв'язок газети з робітниками, неактуальні статті, які не висвітлюють нагальних питань, що турбують колектив, тощо. Нарікає Робітник і на те, що газета не є масовою, хоча саме масовість є неодмінною умовою існування багатотиражки [467].

Виїзні редакції київського, слов'янського, чернігівського «Більшовика» також видавали газети: «“Більшовик” на будівництві шкіл», «“Більшовик” на арматурно-ізоляторном заводі», «“Більшовик” на Коксохиммонтажі», «“Більшовик” на будівництві Дніпроводопроводу»; працювали виїзні редакції газет «Більшовик Полісся», «Більшовик Полтавщини», «Більшовицька зміна», «Дзержинець», «Комсомолец України», «Молодий робітник», «Правда Прилуччини», «Прапор перемоги», «Радянський активіст», «Соціалістичний наступ», «Харківський пролетар», «Червоне Запоріжжя» тощо. Крім центральних, виїзні редакції мали й обласні газети; у селах, колгоспах працювали виїзні редакції «районок». Наприклад, «“Большевицкий штурм” на буровых» (Лисичанськ, 1932), «Більшовицька правда»: виїзна редакція на Шепетівських цукроварнях (Шепетівка, 1932), «“Дзержинець” на домні сім»: виїзна редакція «Дзержинця» (Кам'янське, 1932), «Буксирный бюллетень» газети «Соцнаступ» (Павлоград, 1930): виїзна редакція у с. Богданівка та Тернівка; «Червоний шлях»: орган Бобринецького райпарткому, райвиконкому, райколгоспсоюзу та райпрофради: виїзна редакція в с. Витязівка (Бобринець, 1930) [117, 118] тощо.

Про роботу виїзних редакцій багатотиражних газет повідомляли на своїх сторінках республіканські газети. Так, у матеріалі «“Мартен” на селі», надрукованому в «Пролетарській правді» 10 січня 1930 р., ідеться про шефську допомогу робітників заводу «Більшовик» у проведенні «весняної засівкампанії», організації тракторної колони в підшефних селах, а також про виїзд у села редколегії газети «Мартен» спільно з представниками «Пролетарської правди» для організації роботи сількорів і допомоги у справі випуску газети. Зазначається, що, маючи на меті випуск багатотиражної газети «Мартен на селі», редколегія звернулася до сількорів із проханням надати матеріали. Далі повідомляється про вихід шести номерів цієї газети, майже повністю сформованої з матеріалів місцевих сількорів. Газета вийшла півторатисячним накладом, який розповсюдили в селах, а примірники, що залишилися, розійшлися серед працівників «Більшовика». Кореспондент Г. Лан закликає редколегії всіх інших багатотиражних газет перейняти ініціативу «Мартена» й так само відправляти свої редакції в села [312]. Редколегія багатотиражки «Калений утюг» фабрики «Київ-Одяг»

випускала спеціальну газету «“Калений утюг” на селі», присвячену колективізації та «засівкампанії», висвітлювала стан підготовки «ударних ремонтних і культбригад» [311], виїжджали на села й редакції газет «Червоний взуттьовик», орган парткомітету та ФЗК Першої київської фабрики взуття ім. Ю. П’ятакова (існував ще один «Червоний взуттєвик», орган ФПК КП(б)У та фабпрофкому Дев’ятої держвзуттєвої фабрики ім. Кагановича, виходив у Дніпропетровську); «Червоний складув», орган партколективу й ФЗК Держсклозаводу «Червона гута», «Під прес», «Кліщі» (назва із січня по червень 1930 р. газети «Червоний чинбар», органа парткомітету та завкому київського шкіркомбінату), «Радянський водомір» тощо. Працювали виїзні редакції на селі під гаслами «Виїзні редакції – бійці за соціалістичну сівбу!», «Більшовицька засівна кампанія для фабрично-заводської преси – це мобілізація мас, більшовицькі темпи, плян, систематичність, повсякденна увага газети до кампанії» тощо.

Водночас багатотиражки нерідко піддавалися критиці за недостатнє розгортання роботи виїзних редакцій, переважно на селі в період підготовки засівних кампаній, котрим приписувалося велике політичне значення в прискоренні темпів колективізації: «Наші багатотиражні газети мають чималий агітаційно-пропагандистський... досвід. Вони можуть і повинні допомогти партії та владі у весняній засівкампанії, організації й зміцненні колгоспів» [40]. Відмова адміністрацій підприємств відряджати редколегії заводських багатотиражок до підшефних сіл для випуску газет розцінювалася як приклад «аполітичності, а іноді й антипартійного ставлення до цього важливого питання» [40]. Дорікають дописувачі багатотиражкам і за неготовність до перебудови своєї роботи і відставання від життя. Автори критичних публікацій пишуть про «прориви» в роботі заводської преси, адже вона, на їхню думку, не тільки не організовує маси та не веде за собою вперед, а й недостатньо інформує читачів про зловоденні питання: «...Газета повинна жити тим життям, що ним сьогодні живе завод, громадськість, країна» [48].

Багатотиражні газети перебували під постійною увагою партійного керівництва, тому провідні партійно-радянські газети висвітлювали питання, пов’язані з роботою багатотиражок. Так, у «Пролетарській правді» у 1930 р. постійними є рубрики «Огляд фабрично-заводської преси» та «Трибуна робселькора». У статтях рубрик розглядаються досягнення і вади окремих газет, таких як «Трибуна січнівця», «Під прес» (таку назву мала газета «Стахановець кондитер» Київської фабрики ім. К. Маркса у

1929–1930 рр., з 1931 р. виходила під назвою «Ударний марксівець»), «На рейки» (у 1929–1931 рр. назва газети «За ударні темпи», органа партбюро, завкому та дирекції Київського трамвайного заводу ім. Ф. Дзержинського), «Цвях» (газета робітників і службовців цвяхового заводу ім. Письменного) тощо. Одні газети хвалять за висвітлення тогочасних актуальних питань – раціоналізації, виконання промфінплану, кадрів, ліквідації «проривів», інші критикують за відсутність боротьби з проявами «правого і лівого опортунізму», «решток контрреволюційного троцькізму, дворушництва», а також за беззмістовність, публікацію низькопробних віршів тощо [554].

Не обходиться в цих статтях без закликів «широко розгорнути найрішучішу боротьбу за генеральну лінію партії», за здійснення поставлених партією завдань [191]. Про низову пресу «Пролетарська правда» пише регулярно, зокрема і в 1931 р. Так, у № 67 за 25 березня від імені редакції газети «Дніпровський водник» повідомляється, що всі помилки, за які газету критикували, визнано, «водницьку масу мобілізовано на своєчасне, якісне закінчення судноремонту та підготування до навігації 3-го вирішного року соціалістичної п'ятирічки» [463].

З критикою багатотиражної газети «Під прес» у статті «Газета, що відірвалася від мас», надрукованій у «Пролетарській правді» 25 березня 1931 р., виступив А. Ройтман: «Треба відверто сказати, що газета своїх завдань не виконує. Вона веде хибну політичну лінію, нікого не мобілізує, нікого не виховує... Газета зовсім відірвана від робітничої маси... це в той час, коли на виробництві працює понад 2 тис. робітників». У цьому ж номері «Пролетарська правда» повідомляє про конкурс серед стінгазет, багатотиражок, робкорів і сількорів на «краще здійснення гасла “Лицем до техніки”» та друкує декілька матеріалів на тему: «Загостримо робкорівське перо знанням техніки», «Кожен ударник – робкор», «Першість – справа чести кожної газети», «Оголошуємо себе ударниками» тощо. У статтях містяться заклики до багатотиражної преси взяти участь у конкурсі, покликаному організувати «похід за техніку та просування технічних знань до мас» [463]. За умовами конкурсу газетам необхідно залучити кращих робітників-ударників, винахідників, раціоналізаторів та ІТР до робкорівських лав.

Наприкінці 1931 р. «Пролетарська правда» оголосила ще один конкурс багатотиражних газет, тепер уже «за кращу боротьбу за фінплан», і встановила розміри преміальних виплат переможцям: 300, 200 і дві премії по 125 крб. До редакцій багатотиражних газет у цьому зв'язку висувалися такі вимоги: «1. Вперто, по-більшовицькому битися за стовідсоткове вико-

нання фінансового пляну 3-го року п'ятилітки й за краще здійснення фінпляну 1-го кварталу 1932 р., за плян соціалістичного нагромадження свого підприємства, нещадно борючись з опортуністичним недооцінюванням фінансової роботи; 2. Бути організатором боротьби колективу за здійснення якісних показників промфінпляну, за соціалістичне нагромадження, за госпрозрахунок, за фінансову дисципліну; 3. Організувати свій колектив на боротьбу за стовідсоткове дотермінове виконання пляну мобілізації коштів 1-го кварталу 1932 р.» [468].

Центральні, обласні та районні газети друкували численні бюлетені, спецвипуски, додатки, сторінки, листівки, які є різновидами багатотиражок. Порівняно з 1920-ми роками, на початку 1930-х їх кількість значно зростає. Серед таких видань – «Комсомолец України», орган центрального та Київського комітетів ЛКСМУ (Київ, 1930–1934), який виходив із численними додатками, як-от: «Дайош вугілля!» (1930), «Донецька сторінка» (1930), «З мішком по мільйони» (1930), «За озброєння революційною теорією» (1930), «За політехнізацію» (1930), «Комсомол в боротьбі за металл» (1930); як приклад додатків, які готувала і випускала виїзна редакція «Комсомольця України», наведемо газети: «Молодий гірник» (1930), «Рахунок велетнів» (1931), «Гостритель списи» (1932), «За липовий цвіт» (1932), «Пролетарський турист» (1932), «Прибузький комунар» (1933), «“Комсомолец України” на шляховому будівництві» (1934), «“Комсомолец України” на фінфронті» (1934) [117, 118] тощо.

Чималу кількість одноразових газет і бюлетенів мала «Пролетарська правда»: «“Пролетарська правда” за організаційно-господарче зміцнення колгоспів»: однораз. бюл. «“П. п.” та облземуправління», «Пролетарська правда» / «За соціалістичну перемогу» / «Ударник»: одноденна газета конвеєра преси на Жмеринському залізничному вузлі тощо.

У 1931 р., виступаючи з промовою на Всесоюзній нараді з питань роб-сількорівського руху, О. Ярославський (справж. М. Губельман, радянський партійний діяч, ідеолог і керівник антирелігійної політики в СРСР) відзначив як кількісне зростання низової преси, так і її особливе значення для масового охоплення читачів: «У нас зараз грандіозно зросла заводська преса. Необхідно пам'ятати, що значні маси пролетаріату та інших трудящих ніяких інших газет не читають, крім своєї заводської чи колгоспної... Велика кількість читачів взагалі не читають статей у газетах, а надають перевагу ознайомитися з описом у тій же газеті роботи цеху, колгоспу» [473]. Кількість багатотиражок значно зростає наприкінці 1920-х років. У 1929 р.

«Киевский пролетарий» констатує: «Заводські друковані тиражки ростуть, як гриби після дощу. Їх було б іще більше, якби не основна перешкода – паперова криза..., відсутність коштів, недостатня підтримка редколегій з боку партосередків, завкомів, культкомісій та адміністрації» [435].

Отже, тенденція до зростання кількісного складу газетної періодики загалом сформувалася наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років. Для порівняння: у 1925 р. у СРСР виходила 1 тис. 120 газет разовим накладом 8 млн прим., а в 1928 р. – майже 2 тис., а разовий тираж становив 9,5 млн прим.; у 1932 р. налічувалося вже 7,5 тис. газет, у 1936 р. – 9 тис. 250, у 1937 р. – 8 тис. 521 газета [402]. Певною мірою кількісний стрибок у системі періодики стався завдяки заснуванню багатотиражних газет, особливо фабрично-заводських, що з'являлися одночасно з будівництвом і введенням в експлуатацію промислових підприємств. Так, наприкінці 1930-х років у СРСР видавалося понад 2 тис. фабрично-заводських газет [617, с. 130]. Такі цифри свідчать про місце та роль газет, яку вони відігравали в системі політичних інститутів як засіб пропаганди.

Однією з характерних особливостей періодики 1930-х років є поява ряду окремих видань, додатків, а також спеціальних публікацій у вже функціонуючій пресі, пов'язаних з пропагандою та популяризацією технічних знань, технічної творчості мас, винахідництва й раціоналізаторства, з поширенням удосконалених промислових технологій, механізації сільсько-господарських робіт, що також віддзеркалювало проголошену партійну лінію на впровадження технічного переоснащення промисловості та сільського господарства СРСР. Якщо коротко, то основний партійний посил можна вмістити в популярні в той час заклик «оволодіти технікою» чи гасло «перемога буде за більшовицькою технікою». Серед окремих видань зазначеної тематики можна назвати газету Київського Товариства винахідників та промсекції міськради «Шлях винахідника» (Київ, 1931–1933), «Техніку в маси»: орган облтехстанції Наркомпостачання УСРР (Київ, 1934), «Трибуна техпропаганди» (Дніпропетровськ, 1932), «Соціалістичний зв'язок» (Харків, 1934), «За техніку» (Харків, 1933), «Техніка в маси» (Запоріжжя, 1931), «Червонопрапорник» (Київ, 1932), «Технічна газета» (Харків, 1935). Як приклад спеціальних додатків, листків, сторінок, що їх випускали багатотиражні газети, наведемо такі: «Технічна газета», додаток до багатотиражки «Молотарка» (1933); «За техніку», додаток до «Кутузівки» (1932); «Опануймо техніку», додаток до газети «Комінтерновець» (1932); технічні листки стосовно питань технічного розвитку підприємства, ви-

пуск яких налагодили багатотиражні газети, найчастіше так і називалися «Технічний листок», «Технічна сторінка» [284, 117, 118]. Матеріали цієї тематики регулярно друкували центральні, обласні низові газети. Статті мали більш-менш схожі назви типу «Готуймось до галузевих конференцій з техніки», «Єдиним фронтом на опанування висот техніки», «Про зміцнення технічними кадрами районів, депів, станцій та інших ланок залізничного транспорту», «Наука і техніка – бойова зброя в руках пролетаріату», «Науковий працівник повинен стати ентузіастом соціалістичного будівництва». Також у газетах друкувалися листи наукових робітників щодо готовності надати шефську допомогу працівникам заводів і фабрик. Так, у «Луганській правді» читаємо лист «до пролетаріату Луганщини», який підписали академіки О. Палладін та Г. Проскура, професори О. Гундер, Н. Мірза-Авак'янц, В. Майзель та ін., під назвою «Спільними силами прискоримо процес соціалістичного будівництва» [361, 321].

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років в УСРР існували численні науково-технічні товариства. Проте вже із середини 1930-х років інженерні й технічні громадські об'єднання почали зникати, їхні учасники зазнали репресій різного ступеня тяжкості, що разом із розгромом української науки як «буржуазно-націоналістичної» призвело до непоправних втрат і розриву спадкоємності та поступу в розвитку республіканських наукових шкіл. Тотальна ідеологізація наукової та науково-популярної преси і взагалі наукової тематики в пресі впроваджувалася поступово, але невідворотно. Однак у цілому недооцінювати роль науково-технічної пропаганди, розгорнутої на сторінках періодичних видань, не варто, адже відповідні газети й журнали сприяли підвищенню рівня технічної грамотності робітничої молоді – основної аудиторії, на яку ця пропаганда була направлена та розрахована. Але наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років кампанія щодо оволодіння технікою та інженерними знаннями тільки набувала розмаху, у пресі готувалося підґрунтя для широкого її розгортання в роки другої п'ятирічки (1933–1937), завданням якої проголошено технічне переоснащення всього народного господарства країни.

4.3. Вплив суспільно-політичної ситуації на зміст і умови функціонування багатотиражної преси

Стрімкий розвиток низової преси, що складалася з районних, фабрично-заводських, колгоспних газет, видань місцевих відомств і закладів освіти, пояснюється також тим, що пріоритетними завданнями економіки наприкінці 1920-х років визначено індустріалізацію та колективізацію. Ці газети, будучи, як і вся тогочасна радянська преса, знярядям пропаганди, конкретизували її через місцеві умови, завдання, приклади. Розвиток багатотиражної преси відбувався за ініціативою й під контролем місцевих партійних органів. Відкриття відомчих газет заохочувалося, парторганізації підприємств, де планувалося видання газет, мали обов'язок забезпечити їх кадрами та щоденно керувати ними. Редактори таких газет висувалися парторганізаціями підприємств і затверджувалися міським комітетом КП(б)У. На засіданнях бюро обласного й міського комітетів партії приймалися плани накладів і виносилися рішення щодо покращення випуску газет. Творча робота редакцій обговорювалася на засіданнях комітетів КП(б)У, після чого з'являлися спеціальні постанови щодо «покращення роботи, усунення недоліків», викриття «опортуністів» тощо.

Найбільше багатотиражних газет у цей час виходить у промислових центрах – Дніпропетровську, Запоріжжі, Кіровограді, Краматорську, Макіївці, Сталіні, Харкові, а також у Києві, Одесі, Вінниці; наклади – від 2 тис. до 15 тис. прим. Серед таких видань «Красная игла», «Петровец» / «Ударник» (Дніпропетровськ, 1929, 1928–1929), «Краматорская домна» (до 1927 р. виходила як заводська стінна газета «Домна», Краматорськ, 1927–1929), «Комунар», «Паротязник» (Запоріжжя, 1926–1929), «Сівалка» (почала виходити в 1925 р. як стінна газета робітників і службовців кіровоградського заводу «Червона зоря». Зберегла валову нумерацію, Кіровоград, 1926–1929), «Паровоз», «Генератор» (з 1923 р. виходила як стінна газета робітників та службовців Харківського електромеханічного заводу під назвою «Красный ток». Багатотиражка продовжує її валову нумерацію), «Дробилка» (у 1924–1925 рр. виходила як стінна газета робітників і службовців Харківського машинобудівного заводу «Червоний Жовтень» під назвою «Двигатель»). Багатотиражка продовжує її валову нумерацію, Харків, 1927–1929); «Зачистка» (почала виходити в 1925 р. Продовжує валову нумерацію стінгазети «Стружок»); «Красный обувщик», «Молот» (Київ, обидві – 1929), «Джувітка», «Заводська правда», «Одеський цукровар» (Одеса, 1926–1929,

1928–1929, 1928–1929) [112, 113] тощо. Газети «Генератор», «Харьковский паровозник» (Харків), «Домна», «Лава» (Макіївка), «Петровец» / «Ударник» (Дніпропетровськ) та інші. Перелічені (всі ці) газети виходять за межі внутрішніх заводських справ і висвітлюють на своїх сторінках господарські й побутові питання міста та навколишніх сіл [20, арк. 132]. Варто підкреслити, що уявлення про кількість багатотиражних газет можна скласти, знаючи, що тільки на заводі «Більшовик» у 1932 р. виходило 86 газет – загальнозаводська «Мартен» і 85 бригадних та цехових; у Диканському районі Полтавської області у 1933 р. випускалося понад 250 польових бригадних газет і до 200 шкільних [448].

Про роботу та завдання багатотиражних газет, здебільшого заводських і фабричних, про їхні здобутки та вади часто писала «велика» преса. Так, у газеті «Література і мистецтво» (додаток до «Вістей ВУЦВК») за 23 лютого 1929 р. опубліковано статтю «Заводські друковані газети», автор якої заявляє, що заводські багатотиражки користуються величезною популярністю, їх читають безпосередньо робітники, їхні родини, «на них дехто із старих малописьменних працівників вчиться читати і писати» [294]. Далі зазначається, що лише на металургійних заводах України виходить 200 стінних і 25 друкованих газет «з досить великим тиражем». Так, наприклад, «Петровець» (газета робітників та службовців металургійного заводу ім. Петровського, м. Дніпропетровськ. Виходила також під назвами «Ударник», «Трибуна металурга»), «Держжинець» мають наклад по 10 тис., «Гудок Марті» – 8 тис., «Жовтневий гудок» – 6 тис., інші – по 3–4 тис. Незважаючи на той факт, що багатотиражки в цей період друкуються на неякісному обгортковому папері, технічне їх оформлення і якість шрифтів не відповідають вимогам, «матеріал газет надзвичайно привабливий для кожного, хто цікавиться життям-буттям заводського робітництва. Коли взяти в руки... заводську газету, перед вами зразу встає все життя заводу і його робітництва» [294].

Проблеми багатотиражної преси в колі зацікавлень «Киевского пролетарія». Стаття «Заводські багатотиражки» закликає до збільшення частоти виходу таких газет, хоча б і за рахунок скорочення кількості сторінок: «...Краще 2 сторінки, але випускати щотижня (у крайньому випадку через два тижні), ніж 4 сторінки – через місяць, а то і через два. Необхідність своєчасного і більш частого виходу вимагається 4-ю всесоюзною нарадою робітників. Чи виконана ця директива? Ні! У газетах покращилася верстка, розбивка матеріалів за розділами; все ж де-не-де має місце засилля

великих статей... Пора вже навчитися говорити виразно і стисло... Немає масової роботи. Немає і масовості, немає масового напливу матеріалу» [435].

Внутрішню структуру багатотиражок, сформовану в першій половині 1920-х років, було визнано найбільш доцільною з огляду на якість матеріалу то його значення; у цей період розміщення матеріалів у всіх багатотиражках подібне. Як приклад наведемо газету робітників і службовців Херсонського заводу сільгоспмашин імені Петровського «Лобогрійка» (почала видаватися 1824 р.): на першій сторінці – огляд виробничих нарад, друга сторінка наповнена дописами робкорів на різну тематику: підготовка до перевиборів рад, антирелігійна пропаганда, викриття хуліганів і «виродків робочої сім'ї» тощо. На останній сторінці – матеріали з професійного життя окремих цехів підприємства, сатира й гумор, побут.

Багатотиражні газети перебували під постійним наглядом не лише цензорів партійного комітету, а й з боку відділів культури. Культурі приділялася значна увага, зокрема культурному життю країни та заводу; також від заводських багатотиражок вимагалось налагодити найтісніші зв'язки із загальнополітичними республіканськими газетами. Останні мали допомагати вказівками й порадами редакціям багатотиражок.

У період українізації майже всім періодичним виданням висуваються претензії щодо слабкого висвітлення питань національної політики; на сторінках газет обговорюється питання недостатнього використання української мови в пресі. Вимога щодо впровадження в державні структури використання української мови й досі розглядається вченими як тактичний хід з боку компартійного керівництва країни. Національне питання докладно обговорювалося на XII з'їзді РКП(б) у квітні 1922 р. Цей тактичний хід від початку був орієнтований на залучення народних мас (у тому числі селян, які слабо довіряли новій владі з її лозунгами «диктатури пролетаріату») до участі в розбудові радянської держави. У прийнятій з'їздом резолюції йдеться про необхідність видання спеціальних законів, які б забезпечували «вживання рідної мови в усіх державних органах і в усіх установах, що обслуговують інонаціональне населення і національні меншості». ВУЦВК і Раднарком УСРР 1 серпня 1923 р. опублікували Декрет «Про заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови», у якому накреслювалися практичні заходи, зокрема, щодо активнішого вивчення української мови працівниками радянських установ, вивчення української мови в загальноосвітніх школах і професій-

но-технічних закладах та викладання українською мовою у вищій школі. Усі, хто не володів українською мовою, мали пройти навчання та скласти іспити [623, 162].

Українізація преси відбувалася поступово: з'являлися нові україномовні видання, центральний орган ЦК КП(б)У газета «Комуніст» з червня 1926 р. друкувалася українською мовою. Для порівняння: у 1923 р. існував єдиний україномовний літературно-політичний журнал «Червоний шлях», а вже в 1929 р. таких часописів виходило декілька: «Життя й революція» в Києві, «Зоря» в Дніпропетровську, «Металеві дні» в Одесі, «Літературний Донбас» в Артемівську-Сталіному. Загальна кількість українських назв друкованих періодичних видань у 1929 р. – 326. Станом на 1932 р. українізація преси становила 87,5 %. У 1924–1925 рр. з'явилося українське радіо [625]. Літературна українська мова була унормована й піднесена на істотно вищий рівень. В Україні поступово витіснялися російські театри включно з російською оперою. У 1931 р. налічувалося 66 українських, 12 єврейських і 9 російських театрів. Разом з тим уже в 1930 р. закрито курси з вивчення української мови, тема українізації, раніше активно висвітлювана багатотиражними газетами, зникає з їхніх шпальт. У 1933 р. запроваджено новий український правопис, істотно наближений до російської мови; надалі українізаційні заходи поступово згортаються.

1920-ті роки – час заснування газет навчальних закладів. Так, у 1927 р. в Харківському Комуністичному університеті ім. Артема з'явилася багатотиражка «Артемовець», що виходила до 1936 р.; у 1927 р. – ще один «Артемовець» – газета Донецького гірничого інституту (у 1921–1926 рр. – Донецький гірничий технікум; 1926–1935 рр. – Донецький гірничий інститут; 1935–1960 рр. – Донецький індустріальний інститут; 1960–1993 рр. – Донецький політехнічний інститут; 1993–2001 рр. – Донецький державний технічний університет; з 2001 р. – Донецький національний технічний університет) у м. Сталіне, що виходила з невеликою перервою до 1941 р. включно. У 1926–1927 рр. з'явилися газети Харківського технологічного інституту «Червоний технолог» (продовжує валову нумерацію стінгазети «Красный технолог» і деякий час виходить під цією назвою), Харківського медичного інституту «Рефлекс»; Дніпропетровський гірничий інститут у 1928 р. починає випуск газети «В забої навчання» (згодом отримає назву «За кадри») тощо.

21 квітня 1927 р. датується перший номер газети «Київський політехнік» – органа Бюро колективів КП(б)У, ЛКСМУ, Виконбюро профсекцій,

правління та місцевому Київському політехнічному інституту (у 1929–1930 рр. газета мала назву «К. П. І.»), її редактором був майбутній відомий письменник, автор повістей і романів Іван Ле (справж. Іван Леонтійович Мойся), у 1920-ті роки – студент факультету інженерів шляхів сполучення. На першій сторінці № 1 – стаття Є. Патона, на той час професора КПІ, «Інститут інженерів шляхів сполучення». На цій же сторінці – вірш авторства одного із студентів, присвячений виходу нової багатотиражки під символічною назвою «В добрый путь»:

Читатель мой с тетрадкой и рейхсшиной

Читатель мой – профессор-педагог

Сегодня первый раз печатною машиной

Я выпускаюсь в свет за КПИ порог...

Далі з вірша дізнаємося, що багатотиражка «виросла» зі стінної газети. Нам вдалося встановити, що цією стінгазетою є «Кпір» (від Київський політехнічний інститут ім. Х. Г. Раковського), що випускалася до квітня 1927 р., її валову нумерацію продовжувала газета «К. П. І.» – орган пролетарського студентства, професури та службовців Київського політехнічного інституту. У 1927 р. газета друкувала матеріали двома мовами – українською та російською, за тематикою це агітаційні статті типу «Як самому вивчити Леніна», «Потрібні групорги ЛКСМУ», «Жовтень і молодь», а також огляди подій, що відбуваються в інституті, різні студентські справи – вступ, навчання, фізкультура, спорт, побут, шефство, робота робфаку. З газети дізнаємося, що загальна кількість студентів «до Х-ї річниці Жовтня», тобто станом на 1927 р., становила 2 тис. 897 осіб [253]. Усього протягом 1927 р. вийшло три числа газети.

У 1929 р. «К. П. І.» збільшила формат, наклад, періодичність, повністю перейшла на українську мову. Тематика публікацій кардинально не змінилася: вибори до рад, обговорення роботи партконференцій, спогади про Леніна, «втілення марксіського світогляду», боротьба «з чужим елементом», «партосвітня робота». Висвітлювала газета й інститутські справи: раціоналізація навчання, організація наукових гуртків, робфаки, виробнича практика на підприємствах міста – заводі «Ленінська кузня», «Більшовик», ім. Артема, шефська допомога селу, побут; є в газеті карикатури, дружні шаржі, сатиричні оповідання, «поштова скринька», програми студентських радіопередач, реклама про вихід з друку книжок тощо.

Наприкінці року з'являються загрозливі статті щодо «партійних чисток»: «Чистимо наші лави», «Участь комсомолу у чистці партії», «Остан-

ні дні чистки мехфаку», «Чистка робфаку», «Чистка ФЕШу закінчилася», «Партчистка й політрівень партійців», а також статті про діяльність «реакційної професури», де цькується «єфремівщина»: «...В лавах нашої професури не все гаразд..., потрібні рішучі заходи щодо чистки нашої професури від контрреволюційних рештків, щоб забезпечити спокійну ділову роботу основної радянської частини професури» [290]. У 1929 р. вийшло 22 номери газети.

У 1930-ті роки наголос на пропаганду в матеріалах «вузівських» газет посилюється. Наприклад, № 19 газети медиків «Рефлекс» за 1931 р. рясніє заголовками: «В кожну лекцію, кожен семінар – марксо-ленінську методологію», «Настановлення т. Сталіна не реалізовані». До професійної діяльності ці публікації не мали жодного стосунку та із сьогодення виглядають навіть дещо гротескно: виходило, що для майбутнього лікаря найважливішим є те, щоб бути «ідеологічно витриманим» і стояти на принципах партійності. У газетах ВНЗ дедалі більше з'являється «комсомольських сторінок» з інформацією про збільшення лав комсомольців, їхню громадську активність, участь у соцзмаганні.

Жовтень 1929 р. – час заснування газети Київського університету (тоді – Інституту народної освіти). Як й інші періодичні видання тих років, вона декілька разів змінювала назву: «Кузня освіти» (1929), «За комуністичні кадри» (1931), «За радянські кадри» (1946), «Київський університет» (1968). Тематика загальних публікацій не відрізняється від решти тогочасної преси – виконання завдань першої п'ятирічки, розгортання соцзмагання, комуністичне виховання молоді, боротьба за політику партії, посилення «класового наступу», вивчення «революційної теорії», «боротьба з правим ухилом». Специфіка видання проявляється лише в матеріалах, присвячених життю закладу: підготовка до сесії і її результати, будні й дозвілля студентів, відзнака відмінників і «проробка хвостистів». Так, уже у № 1–2 (1929) «Кузня освіти» пише про «кадри для масової трудшколи», закликає «підвищити математичну підготовку студентів нового набору», приділити «більше уваги укромів», повідомляє про роботу драматичної, музичної та фотостудій, конференцію студкомів тощо.

Одночасно з відкриттям педагогічних інститутів виникають їхні друковані органи. Наприклад, у Харківському державному педагогічному інституті на початку 1933 р. починає виходити багатотиражна газета «За більшовицького педагога», а до того випускалося декілька факультетських стіннівок. У багатотиражній газеті співпрацювали викладачі й студенти –

майбутні педагоги, на її сторінках висвітлювалися як загальнополітичні питання, так і події, безпосередньо пов'язані з життям інституту – умови прийому на різні факультети, наукові пошуки, студентське життя. Наприклад, у листопадовому № 18 за 1933 р. у рубриці «Методичний куток» надруковано статтю професора О. Феоктістова «Як конспектувати читане», що мала на меті допомогти студентам і порадити, як працювати з книгою, навчитися відрізнити основне від другорядного, як на основі прочитаного скласти конспект: «Читання повинно бути активним: до читаного треба підійти критично, намітити, як його використати, а як це найпродуктивніше зробити, скажемо в іншому номері» [598]. Дійсно, продовження з'явилося в № 22 під назвою «Шкідливе конспектування», де професор О. Феоктістов радить студентам, слухаючи лекцію, робити нотатки, а не намагатися записати все, що говорить викладач: «Докладно конспектувати, слухаючи, не можна... Лектор має так поставити свою лекцію, щоб план її був цілком чіткий. Він повинен підкреслювати найважливіше, затримуватися, де треба студентам занотовувати, знати, що саме студенти повинні записати. Студент же занотовує максимально коротко...» [597].

Цього ж року газета «За більшовицького педагога» з власної ініціативи та ініціативи парткому, комітету комсомолу та профкому оголосила конкурс на кращу групову й факультетську газету інституту, підкреслюючи «велике значення, яке відіграє низова преса в боротьбі за якість навчання, виконання навчальних планів та посиленої участі студентів у громадсько-політичній роботі» [587].

Серед матеріалів газети «За більшовицького педагога», присвячених інститутським справам, варто відмітити такі, як «Третя декада – старт до сесії», «В академбюро», «Кращі і гірші», «Приймаємо виклик педологів», «Хід навчання і підготовка до сесії» тощо. Статті загальної тематики мають назви, характерні для того часу: «До партз'їздів прийдемо з новими перемогами», «Битися за першість», «Комсомол – ініціатор нових форм змагання», «Про перевибори парторганізацій», «Дамо рішучу відсіч вилазкам класового ворога» тощо.

Навчальні заклади інших міст України також мали свої газети. Одеський університет, Сумський педагогічний інститут, Чернігівська вища комуністична сільськогосподарська школа (ЧВКСГШ), Вінницький технікум державної торгівлі, Білоцерківський сільськогосподарський інститут, Мелітопольський інститут механізації сільського господарства у 1930-ті роки випускали кожний свою «За більшовицькі кадри»; виходило кілька газет,

назва яких починалася зі слова «Кадри»: «Кадри мистецтва», газета Дніпропетровського музично-театрального технікуму (Дніпропетровськ, 1934), «Кадри 5-літці», газета Взуттево-механічного технікуму (Київ, 1932), «Кадро-кузня», газета механіко-технологічного інституту консервної промисловості (Одеса, 1932–1933), «Кадры индустрии», газета Сталінського вечірнього університету (Сталіне, 1932), «Кадри», газета Лубенського інституту соціального виховання (Лубни, 1932), «Кадри п'ятирічки» – орган бюро пролетарського студентства та міської секції наукових робітників (Дніпропетровськ, 1930); у Харкові виходила газета «За масову комосвіту» – орган парткому, профкому та дирекції Всеукраїнського інституту комуністичної освіти (ВУІКО; Харків, 1930–1934), «За педкадри», газета Шепетівського педтехнікуму (Шепетівка, 1931) [117, 118] тощо.

У другій половині 1920-х років ЦК компартії надає пресі цінні вказівки щодо всіх напрямів і форм її роботи. Так, Постановою «Щодо усної і друкованої агітації у зв'язку з кампанією зі зниження роздрібних цін» (квітень 1927 р.) газетам рекомендовано висвітлювати перебіг господарчополітичних кампаній, організовуючи огляди й конкурси державних і кооперативних торгових органів, публікуючи в газетах ціни на товари масового вжитку, проводити наради робсількорів. У відповідь на заклики партії редакції висунули ряд власних ініціатив, зокрема бажання проводити громадські та виробничі огляди. У різних містах СРСР, в Україні – у Києві та Одесі відбулися огляди діяльності підприємств, судових органів та органів охорони здоров'я, інших радянських установ. До участі в оглядах залучалися широкі маси робітників, селян, службовців, інтелігенції [227, с. 109].

Під час оглядів робкори й активні працівники йшли до цехів підприємств, відділів установ, проводячи бесіди з робітниками, таким чином збираючи необхідну інформацію. Зібрані матеріали оброблялися й публікувалися у вигляді статей, нотаток, фейлетонів, віршів з фотографіями, малюнками, карикатурами. Такі огляди охоплювали не тільки виробничу діяльність, а й культуру, побут, висвітлювали роботу профспілкових, комсомольських і партійних організацій. Іноді огляди не обмежувалися окремим підприємством чи установою та поширювалися на цілі галузі народного господарства. Одним з найширших заходів серед виробничих оглядів був всесоюзний огляд виробничих нарад, організований «Правдою» у 1928 р. У заході брали участь газети всіх рівнів.

Серед інших заходів, ініційованих редакціями газет, – «виробничі переклички». Їх призначення полягало в тому, щоб знайти бракоробів, пору-

шників, підключити громадськість, застосувати на їхню адресу критику й усунути проблему. Наприклад, під час огляду підприємства, на якому виготовлялася певна продукція, з'ясувалося, що провина за її низьку якість лежить на заводі-постачальнику сировини чи матеріалів. Багатотиражні газети друкували питання і відповіді, підключаючи до обговорення найширші маси та встановлюючи таким чином першопричину появи бракованої продукції. Саме ці заходи отримали назву «виробничі переключки».

У цей період мали місце й численні конкурси. Найбільшу популярність ця форма масової газетної роботи здобувала в періоди оголошення різних державних кампаній, наприклад за зниження цін. Матеріали щодо переможців конкурсів ставали знаряддям пропаганди «передового досвіду». У 1920-ті роки редакції газет скликали наради та конференції (ініціатором таких акцій найчастіше виступала «Правда»), створювали виїзні бригади й редакції задля допомоги новобудові чи підприємству, влаштовували рейди ударних робітниківських бригад. Уперше такі бригади з'явилися в Харкові у 1928 р., згодом, у 1930-ті роки ці рейди перетворилися на масовий рух. Крім зазначених форм масової роботи преси, існували робітничі пости, оперативні зведення тощо.

На підтвердження тези про масове розгортання мережі багатотиражних газет наприкінці 1920-х років наведемо такий приклад: лише в першому кварталі 1929 р. вийшло 110 багатотиражних газет разовим накладом 247 тис. 330 прим., загальний тираж за квартал становив 1 млн 106 тис. 830. У той самий період вийшло 125 стіннівок, разовим накладом 283 тис. 430 прим. і загальним тиражем за квартал 1 млн 192 тис. 230. У ЦДАВО зберігається документ, де зазначено, що в 1929 р. виходили газети друкарів, будівельників, хіміків, комунальників, гірників, транспортників, текстильників, деревообробників, цукровиків, металургів, медиків, радторгслужбовців, працівників харчової промисловості, а також газети виборчків, виправно-трудових установ, профспілки працівників освіти, шкільні, військові, кооперативні тощо. Більшість із цих газет – російськомовні (із 110 – 61 проти 48 україномовних, одна газета – «іншими мовами»). Щодо стіннівок, то із 125 66 виходило російською, 58 – українською, ще одна – «іншими мовами» [1, арк. 7].

Треба зазначити, що така статистика є дивною з огляду на чинність політики українізації, хоча й припускаємо, що у випадку низової преси справа з її впровадження йшла повільніше. Кількість україномовних газет поступово зростала аж до 1936 р., а з 1937 р. почала невпинно падати. Па-

ралельно зростали й падали наклади. Тотальне повернення до російської мови в пресі відбулося наприкінці 1930-х років.

Зазначимо, що цифри, які наводять статистичний довідник «Преса Української РСР. 1918–1980 рр.» (1981) і бібліографічний покажчик «Періодичні видання УРСР. 1917–1960. Газети» (1965) різняться між собою. У покажчику зафіксовано 39 україномовних газет у 1923 р. (у довіднику – 28), 48 – у 1924 р. (у довіднику – 36), а надалі цифри обох видань майже збігаються – 80 газет у 1926 р., 114 – у 1928 р. [у довіднику враховано центральні (республіканські), обласні, міські та районні газети].

«Літопис періодики УРСР», який також видавала Книжкова палата, повідомляє про 85 газет (усіх, не лише україномовних), виданих у 1928 р., і 1 тис. 848 – у 1933 р. За даними ЦСУ СРСР, загальна кількість усіх газет УСССР становила: у 1923 р. – 80 (наклад 550 тис. 230), 1924 р. – 68 (наклад 633 тис. 270), 1925 р. – 76 (наклад 1 млн 020 тис. 302), 1926 р. – 80 (наклад 939 тис. 944), 1927 р. – 89 (наклад 877 тис. 674) [98, с. 535]. Такі розбіжності викликані тим, що, за словами М. Фельдштейна, автора передмови до «Літопису періодики УРСР», «за 1917–1922 рр. в Книжковій палаті зібрано ще мало періодичних видань та за період до 1934–1935 рр. внаслідок бездіяльності та шкідливої роботи ряду керівників Палати. Справа надходження обов'язкового примірника до Палати була поставлена надзвичайно кепсько і тому чимало видань в Палаті немає» [596, с. 7]. Оцінюючи як незадовільну роботу КП щодо отримання обов'язкового примірника, М. Фельдштейн зазначає, що наявні в Книжковій палаті станом на 1934 р. видання не відповідають дійсній кількості друкованої продукції України.

У 1923 р. в Україні, замість повітів і волостей, утворено округи та райони в складі губерній; у 1925 р. ліквідовано губернії, залишилися округи (усього 41), в округах – райони. Наступний адміністративно-територіальний поділ відбувся в 1930 р., коли скасовано округи (залишалися райони, міста республіканського підпорядкування та Молдавська АРСР); у 1932 р. скасовано округи й утворено області, найпершими з'явилися Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Одеська, Харківська, Чернігівська. Зі зміною адміністративно-територіального устрою України виникають нові типи газет: окружні та районні; пізніше, у 1932 р. – обласні; триває процес диференціації газет. На 1931 р., за даними, які наводить бібліографічний довідник «Періодичні видання УРСР. 1917–1960», в УСРР налічувалося 1 тис. 097 газет, разовий тираж сягав майже 4 млн 700 тис. прим. [427, с. 9].

Найрозповсюдженішими та популярними в цей час є районні газети, у 1930-х роках вони мали літературні, комсомольсько-молодіжні сторінки із самостійною назвою, періодичністю, редакторами. Наприклад, «Молодий ударник» друкувався на сторінках районної газети «За більшовицькі теми» – органа Малинського РПК та РВК.

1928/29–1932/33 – роки першої п'ятирічки, переходу до індустріалізації, яка почалася з форсування розвитку важкої промисловості та створення крупної машинної індустрії в усіх галузях «народного господарства», упровадження планової економіки, що відбувалося за рахунок кардинальних реформ, упроваджуваних насильницькими засобами, – ліквідовано всі попередні форми підприємств, уведено податкову реформу. З 1927 р. почалася кампанія насадження щорічних внутрішніх державних позик для населення.

На території УСРР розгорнулося будівництво гігантських промислових підприємств, проводилася колективізація сільського господарства. Першим п'ятирічним планом передбачалося виконання завдань перетворення СРСР на розвинуту індустріальну державу, побудовану на фундаменті «соціалістичної економіки»; основна увага приділялася розвитку важкої промисловості, здатної забезпечити технічну реконструкцію господарства країни, зміцнити її економічну незалежність та обороноздатність; планувалося створення нових галузей промисловості – автомобільної, верстатобудівної, хімічної. П'ятирічні плани стали програмою розвитку всіх республік, що входили до складу СРСР. Накреслені Й. Сталіним планові темпи зростання промислового виробництва в першій п'ятирічці були завищеними та майже нереальними.

Індустріальний бум в УРСР виник не на пустому місці. Промислові підприємства на території України працювали і до Жовтневої революції. Так, Харківський паровозобудівний завод, що розпочав свою роботу в 1897 р., уже в 1901 р. виготовив 186 паровозів, а в 1913 р. – 144. Луганський завод, побудований у 1900 р., у 1905 р. випустив 245 паровозів. За даними, опублікованими в 1927 р., у 1913 р., за рік до війни, українські заводи випустили 350 паровозів, що становило майже 30 % від їх загальної кількості по країні. На Нижньодніпровському заводі неподалік Катеринослава (наприкінці 1920-х років – завод ім. газети «Правда» біля Дніпропетровська) виготовлялися вагони, на Миколаївському суднобудівному у 1907–1913 рр. – цистерни, дизелі та газові машини. У 1900–1913 рр. на території України працювали потужні підприємства, що випускали сільськогосподарські

машини; Миколаївські, Одеські, Севастопольські верфі обслуговували Чорноморський флот [366, с. 60].

Перший п'ятирічний план розвитку народного господарства Радянської України складено на основі директив партійних з'їздів – XV ВКП(б) і X КП(б)У: «У п'ятирічному плані УСРР необхідно забезпечити максимально можливий ... темп розвитку індустрії при неодмінній умові збільшення питомої ваги промисловості в усій продукції республіки. Особливу увагу треба звернути на відбудову, реконструкцію і розвиток металургії та важкого машинобудування» [280, с. 485]. Планами першої п'ятирічки передбачалося будівництво річкового флоту, центром суднобудування мав стати Київ, тому випуск річкових суден налагоджено на заводі «Ленінська кузня».

У роки першої п'ятирічки запрацювали підприємства легкої промисловості – взуттєві, швейні, трикотажні фабрики, завод «Київкаучук» («Червоний гумовик», «Київгума»); створена й почала активно розвиватися фотокінопромисловість (фотокомбінати, кінокопіювальні фабрики) тощо.

Восени 1929 р. на Макіївському металургійному заводі почала працювати найпотужніша в СРСР домна, Запорізький завод «Комунар» випустив перший радянський комбайн. Газета «Комуніст» яскраво описує прибуття «сталевого делегата» XVI з'їзду ВКП(б) – першого радянського комбайна до Москви: «Робітники московських заводів, група колгоспників, Наркомзем, газета “Социалистическое земледелие” влаштували гостю на Курському вокзалі дружню зустріч. Щільним кільцем оточують дивину, розглядають її. З декілька тисяч присутніх тільки окремі щасливці могли бачити комбайн» [611]. Зустріч, як водиться, супроводжувалася промовами й гаслами, що запевняли збільшити в наступному році урожай хліба, доводячи при цьому «капіталістам, опортуністам, маловірам» міць творчої сили пролетаріату тощо. Робітники заводу «Комунар» у свою чергу зобов'язалися у наступному, 1931 р., випустити 5 тис. комбайнів. Наприкінці мітингу машину випробували на «холостому ході». Комбайнер продемонстрував, що всі частини працюють «блискуче, безперебійно». У кінці статті повідомляється, що мітингувальники супроводжували запорізький комбайн до Кремля [611].

У цей період також здійснювалася реконструкція старих промислових підприємств. Так, лише в Києві перебудови зазнали заводи «Ленінська кузня» – одне з найстаріших машино- й суднобудівних підприємств, «Більшовик» – машинобудівне підприємство, одне з перших, яке освоїло

виробництво хімічного устаткування, завод «Трансигнал» (у період 1929–1933 рр. мав назву Київський Червонопрапорний електротехнічний завод залізничної сигналізації «Трансигнал»; підпорядковувався Наркомату шляхів сполучення), завод ім. Домбаля (з 1931р. – Трамвайний завод ім. Т. Домбаля; продовжував ремонт і виробництво трамвайних вагонів, у 1935 р. виготовив перші п'ять тролейбусів; від 1936 р. – Київський завод електротранспорту ім. Ф. Дзержинського), що виробляв трамвайні вагони та проводив капітальний ремонт їх. У роки першої п'ятирічки реконструйовано деревообробну фабрику ім. Боженка (виробляла меблі), кондитерську фабрику ім. К. Маркса. Поряд з кількісним зростанням підприємств укрупнювалися вже існуючі, поглиблювалася їх спеціалізація. Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років створювалися великі виробничі об'єднання, такі як «Коопремонт», «Кооподяг», «Харчопродукт», «Текстильник». Промисловість УРСР у роки першої п'ятирічки розвивалася в цілковитій відповідності з директивами Комуністичної партії та радянського уряду про здійснення соціалістичної індустріалізації країни, після її завершення оголошено, що фундамент соціалістичної економіки побудовано, про що сповіщали всі газети [629].

У розробленні плану першої п'ятирічки безпосередню участь брали діячі партії та уряду УСРР Я. Дудник, В. Затонський, С. Косіор, Ю. Коцюбинський, П. Постишев, К. Сухомлин, В. Чубар, О. Шліхтер; учені О. Корчак-Чепурківський, О. Палладін та ін. У квітні 1929 р. відбулася II Всеукраїнська конференція КП(б)У, присвячена обговоренню доповіді ЦК ВКП(б) «Боротьба за генеральну лінію партії і завдання соціалістичного будівництва»; про п'ятирічку й контрольні цифри розвитку народного господарства у 1929/1930 рр. ішлося й на XI Всеукраїнському з'їзді рад, V з'їзді рад СРСР у травні 1929 р., на пленумі ЦК ВКП(б) 10–17 листопада 1929 р. [43, 215, 470, 373]; перебіг виконання першого п'ятирічного плану розвитку промисловості й сільського господарства обговорювався на XVI з'їзді ВКП(б) у червні – липні 1930 р., підсумки розвитку народного господарства за 1931 р. і завдання на 1932 р. розглядалися на XVII конференції ВКП(б) 30 січня – 4 лютого 1932 р. [272, с. 146–160; 378–382].

Як завжди, газети широко висвітлювали партійні заходи і до, і після їх проведення. На сторінках періодики з'являлися публікації перед черговим з'їздом, а після його закінчення – рапорти про виконання планів з «присягою» трудових подвигів цим заходам. З'являлися статті з промовистими заголовками на кшталт «Згуртовані єдиною волею боротьби за генеральну

лінію партії, пролетарі заводів, шахт, залізниць України рапортують XVI з'їздові ВКП(б)» (з газети «Комуніст»). Під цим загальним заголовком вміщено матеріали про ударників заводів ім. Петровського та ім. Дзержинського, залізничників «найбільшого вузла України», 66 тис. пролетарів Дніпропетровщини, готових дати відсіч спробам зіштовхнути їх з ленінського шляху, про п'ять передових шахт Артемівщини, сповнених «непохитною волею до перемог» і готовністю виконати п'ятирічку за три роки і взагалі про всю «робітничу клясу», що домоглася величезних успіхів завдяки «ленінській партії та її ЦК на чолі з тов. Сталіним» [221]. Відповідно, і багатотиражки згаданих підприємств жваво обговорювали на своїх сторінках ці теми, вміщували фото ударників, передовиків виробництва.

У роки першої п'ятирічки в СРСР виходило більше тисячі друкованих фабрично-заводських газет, деякі з них – щоденно. Ці газети брали активну участь у житті підприємств, висвітлюючи на своїх сторінках усе, що там відбувалося, а також події культурного життя й побуту робітників. З метою виконання планових завдань індустріалізації з'являються різні форми мобілізації мас: виробничі наради, огляди, конкурси підприємств, ініціативи щодо підвищення продуктивності праці, рух раціоналізаторів і винахідників, обмін досвідом, боротьба за поліпшення якості продукції та зниження її собівартості, за зміцнення трудової дисципліни, ударництво, соцзмагання. Саме в роки першої п'ятирічки соціалістичне змагання набуло масового характеру.

Ідею про розгортання всесоюзного соцзмагання оприлюднила «Комсомольская Правда» 26 січня 1929 р. Весь номер газети ряснів гаслами: «Организуем всесоюзное социалистическое соревнование», «Добудем миллионы на индустриализацию», «Снизим себестоимость! Повысим качество!» тощо. Уже 31 січня 1929 р. на сторінках «Рабочей газеты» з'явився заклик горлівських шахтарів про розгортання соцзмагання за підвищення продуктивності праці, розвиток культурно-масової роботи. На Донбас та інші вугільні регіони командировано представників редакції «Рабочей газеты». До організації соцзмагання шахтарів долучилися «Луганська правда», «Кочегарка», «Диктатура труда» [орган РК КП(б)У і Виконкому Юзівського району; із серпня 1932 р. перейменовано на «Социалистический Донбасс» – орган Донецького обкому КП(б)У, Облвиконкому, Облпрофбюро, Сталінського міськпарткому, міськради].

Організацією соцзмагання в Україні зайнявся спеціальний Комітет під керівництвом П. Постишева, на той час секретаря Харківського окруж-

ного комітету КП(б)У й одночасно секретаря ЦК КП(б)У, члена Політбюро та Оргбюро ЦК КП(б)У (листопад 1926 – липень 1930 р.). Дуже швидко було організовано місцеві штаби та комісії. Одразу ж стали з'являтися ударні бригади, ударні зміни й цехи, раціоналізаторські групи, розростаючись у геометричній прогресії; на сторінках газет та на радіо розгорнулася агітація щодо укладання і виконання трудовими колективами соціалістичних договорів і зустрічних планів. За ініціативою «Луганської правди» ударні бригади й підприємства працювали у вихідні і святкові дні, збільшували норми видобутку: «Трудовий героїзм і самопожертва трудящих відбиваються і в добровільному підвищенні норм видобутку, відпрацювання святкових днів... Змагання пробуджує творчу енергію та ініціативу мас і має стати постійним методом залучення трудящих у соціалістичне будівництво» [322]. Розгортання масового руху підкріплено партійними постановами, зокрема «Про соціалістичне змагання фабрик і заводів» (травень 1929 р.), згідно з якою справу організації соцзмагання покладено на профспілки, а керівництво – на партійні комітети. Стверджувалося, що ефективність змагання стала відчутною вже наприкінці першого року першої п'ятирічки: «Через соціалістичне змагання, ударні бригади, виробничі наради робітничий клас не тільки здійснює великий план соціалістичного будівництва, а й виявив у виробництві додаткові резерви, що дали змогу значно перевищити темпи, намічені п'ятирічкою» [280, с. 655]; у постанові міститься заклик організувати в партійно-радянській пресі «широке і всебічне висвітлення змагання фабрик і заводів, зосереджуючи увагу мас на живому досвіді кращих підприємств, допомагаючи відстаючим, організовуючи відкритий облік і контроль результатів. Уся преса, особливо фабрично-заводська, повинна поставити питання організації соціалістичного змагання у центрі своєї роботи» [396, с. 302].

Багатотиражки відгукнулися та виступили активними організаторами соцзмагання на підприємствах і в установах, на їхніх шпальтах ця тема знайшла найширше висвітлення й обговорення. Численні робкори, редактори цехових стіннівок забезпечували багатотиражки матеріалами для публікацій. Орган робітників і службовців І Київської державної трикотажної фабрики ім. Р. Люксембург «Трикотажка» (1929) друкує тематичні статті з промовистими заголовками: «Соціалістичне змагання і комсомол на трикотажній фабриці», «Штаб соцсоревнования, проснись!», «Еще о социалистическом соревновании» (№ 1 від 25 серпня), «Підсумки соцзмагання

28–29 р. на трикотажній фабриці», «Контрники у соцзмаганні», «Колумова і соцзмагання» (№ 5 від 15 грудня); газета «Трибуна обувщика» – орган робітників і службовців П'ятої харківської взуттєвої фабрики – повідомляє про підсумки соцзмагання 1928–1929 рр., закликає молодь ширше розгорнути цей рух у наступні роки, створити більше ударних бригад та нагадує, що «...соцзмагання не кампанія, а систематична робота з перебудови нашого виробництва» [205]; «Тяговик», газета робітників та службовців першої дільничної тяги Південно-західної залізниці, під гаслом «Негайно розгорнемо широку масову перевірку договорів про соцзмагання!» розміщує статті «Викликаємо Київські головні майстерні», «Як змагалися і як потрібно», «Треба не сподіватися, а працювати» [№ 8 (59), від 1 жовтня 1929]; «Соціалістичне змагання вимагає не тимчасового пориву, не героїських стрибків догори, а повсякденної вдумливої роботи» – констатує та ж газета 24 жовтня 1929; у № 11 поміж статей з'являється вірш «За соцзмагання». Наведемо його останні рядки: «За волю всіх трудящих мас встає титан – Робочий кляс, Який почав відбудування Під стягом Ілліча за соцзмагання». Про соцзмагання й ударництво пишуть «Маховик» [газета осередку КП(б)У, осередку ЛКСМУ та фабзавкому заводу «Метал», Полтава], «Металіст» (газета робітників і службовців Сталінського металозаводу, Сталіне), «Молодий Дніпробудівець» (додаток до газети «Днепрострой», Кичкас), «Молот» (орган робітників та службовців заводу ім. Артема, Київ) та багато інших газет.

Про організацію соцзмагання в навчальних закладах можна скласти уявлення завдяки спогадам Ю. Шевельова: «Викладач Х “викликав” на соціалістичне змагання викладача У, той “приймав” виклик. Обидва підписували папірець про те, як вони піднесуть якість своєї праці, і на тому справа кінчалася – на даний академічний рік, а восени наступного року все це починалося знову. Так виходило, що “колектив охоплено соцзмаганням на сто відсотків”, а значить, усе було в порядку» [623, с. 272].

На XVI з'їзді ВКП(б) (червень – липень 1930 р.) з доповіддю про виконання плану розвитку промисловості виступав В. Куйбишев (у 1930 р. голова Держплану СРСР), про підйом сільського господарства за рахунок створення колгоспів доповідав Я. Яковлев (справж. Я. Епштейн; з 1929 р. – голова Народного комісаріату землеробства, з 1934 р. – завідувач сільськогосподарського відділу ЦК ВКП(б)). У промові «Колгоспний рух і піднесення сільського господарства» Я. Яковлев порівнював американський і радянський шляхи утворення «великого господарства в землеробстві»,

наголошуючи, звичайно, на перевагах радянського. Він також оприлюднив нові завдання в галузі розвитку сільського господарства та організаційні заходи для зміцнення й розвитку колгоспів; торкнувся також питання про середняка й закликав залучати його до колгоспів тощо [240, с. 187].

Своє продовження на з'їзді мали й питання соцзмагання: з'їзд дав директиву ЦК «забезпечити і надалі бойові більшовицькі темпи соціалістичного будівництва, добитися дійсного виконання п'ятирічки за чотири роки» [291, с. 22–23]. Після партійної директиви в країні одразу почалося розгортання руху за зустрічний план як форму боротьби за виконання й перевиконання плану, а також за економію та мобілізацію всіх наявних внутрішніх ресурсів. Безпосередньо ідея про дострокове виконання плану виникла раніше. Так, наприклад, у липні 1929 р. колектив Луганського паровозобудівного заводу висунув пропозицію виконати п'ятирічку за чотири роки. Ініціативу підхопили, й мета була досягнута – на початку 1933 р. оголошено про дострокове виконання планів першої п'ятирічки: «Виконання п'ятирічки в СРСР не за п'ять, а за чотири роки (точніше, за чотири роки і три місяці) є факт, найвидатніший в сучасній історії», – такий висновок прозвучав на січневому (1933 р.) об'єднаному Пленумі ЦК ВКП(б) і ЦКК ВКП(б) [240, с. 187].

Незважаючи на рапорти про досягнення та цифри, що свідчили про перевиконання планів, у газетах з'являється чимало критичних матеріалів. Так, тільки у 1930 р. друкується ряд статей щодо відставання шахт Донбасу від намічених планів: «Припинити відступ вугільного Донбасу!», «Зліквідувати ганебний прорив вугільного Донбасу», «Вугільний Донбас видужує надто повільно», «Рекордний місяць ганебної роботи вугільного Донбасу», «Електробудівництво в Донбасі розгортається надто повільним темпом», «Горлівське електрокільце зриває роботу»; піддаються критиці й інші підприємства, про що свідчать заголовки газетних статей: «Постає реальна загроза невиконання плянів капітального будівництва», «Металюргійні заводи України здають кількісні і якісні досягнення», «Петровці виступають проти гальмування темпів індустріалізації», «“Червоний прогрес” не прогресує», «Дев'ятимісячні наслідки роботи хемічних заводів незадовільні», «Гірники Криворіжжя допустилися нечуваного прориву», недовиконанням плану відзначився також Дніпрельстан [278].

Газета «Комуніст» закликає донецьку пресу включно з шахтними газетами, газетами копалень до боротьби з «проривами»: «Робітнича преса – це не тільки агітатор і пропагандист, а й організатор, вона повинна виступити негайно по всьому Донбасу розгорнутим фронтом, мобілізуючи гір-

ницькі маси для генерального наступу, організуючи їх у штурмові лави для покриття й перекриття прориву» і далі: «Ганьба за прорив лягає і на всю пресу, підкреслюючи, що преса, як організатор мас, не цілком справилася зі своїм завданням» [461]. В авангарді цієї роботи мали стати робкори.

У сільському господарстві також відбувалися докорінні зміни: першим п'ятирічним планом передбачалося збільшення до 43 % частки товарної продукції колгоспів і радгоспів у загальному обсязі продукції країни. Наприкінці 1920-х років розвиток сільського господарства різко відставав від промисловості. Дійшовши висновку, що головною причиною відставання сільського господарства є дрібнотоварне виробництво, керівництво держави прийняло рішення про перехід до великого усуспільненого землеробства з використанням сільськогосподарської техніки.

Курс на колективізацію проголошено на XV з'їзді ВКП(б), що відбувся в грудні 1927 р. Йому передував X з'їзд КП(б)У, який відзначив, що єдиним можливим напрямом розвитку сільського господарства є перехід до кооперативних і колективних його форм. З'їзд також видав директиви щодо п'ятирічного плану розвитку народного господарства УСРР. Для здійснення поставлених завдань в Україні широко розгорнулася агітаційна робота: пропаганда ідей та заклики до суцільної колективізації, кампанія за технічне переоснащення сільського господарства тощо. Уже наступного, 1928 р., по всій країні проводилися надзвичайні заходи із хлібзаготівлі, що супроводжувалися усуненням місцевих радянських і партійних діячів та заміною їх на більш поступливих, застосуванням насильницьких методів; улітку того ж року на черговому пленумі ЦК КП(б)У підбито підсумки кампанії 1927–1928 рр. і визначено перспективи на наступні 1928–1929 рр.

Періодом найбільш інтенсивного створення колгоспів в Україні стали 1929–1930 рр., коли в життя втілювалися настанови листопадового пленуму ЦК ВКП(б) (1929), на якому проголошено суцільну колективізацію. Пленум прийняв Резолюцію «Про сільське господарство України і про роботу на селі», згідно з якою вимагалось прискорити темпи колективізації, забезпечивши її суцільне впровадження [388, с. 42–48]. Для цього «...КП(б)У повинна мобілізувати всі сили партії і всього пролетаріату» [388, с. 48]. У січні 1930 р. ухвалено постанову ЦК ВКП(б) про заходи з ліквідації куркульських господарств, згідно з якою місцевій владі дозволено вживати «всі необхідні засоби боротьби з куркульством до повної конфіскації майна куркулів і виселення їх за межі окремих районів і країв (областей)». Тижнем раніше з'явилася постанова ЦК КП(б)У про заходи

проти куркульства, унаслідок чого до початку червня 1930 р. розкуркулення зазнали 450 із 583 районів України [96, с. 378].

Газета «Комуніст» 7 червня 1930 р. пише про «нечуване пожвавлення темпів колгоспного будівництва», пов'язуючи його з технічним переоснащенням сільського господарства й покращенням умов господарювання, а саме: випуском машин, тракторів, застосуванням добрив. Успіхи в справі технічної реконструкції села напряму залежали від успіхів у промисловості, досягнутих у роки першої п'ятирічки. Автор статті стверджує, що вжиті задля підвищення урожайності заходи мають високий відсоток ефективності лише в колективному господарстві. У статті наведено цифри зростання площ колективних засівів з 15 % у 1929 р. до 51,1 % у 1930 р., при цьому наголошується, що в колгоспи об'єднуються не тільки бідняки, а й «середняцькі господарства» [313]. У тому ж «Комуністі» дещо пізніше повідомляється, що «на Україні... передбачається заготувати товарного хліба на 60 % більше, ніж торік, і не менше, як 1/3 усього хліба, призначеного заготовити по всьому Союзу» [356].

У газетах першої половини 1930-х років з настирливою періодичністю друкуються статті та гасла на тему сівби й хлібоздачі, наприклад: «Більшовицькій сівбі – більшовицьку пресу!», «По-бойовому підготуємося до сівби», «Всі сили на допомогу партії в боротьбі за підготовку та проведення більшовицької сівби», «Сталінський похід за високий врожай – запорука успіху в роботі “Союзпечать”» тощо. У період 1932–1933 рр. виходить безліч газет, додатків, бюлетенів, спецвипусків під назвою «Сплатити хлібний борг державі!». У додатках до «великих» газет, частіше обласних, друкуються безкінечні постанови республіканських, обласних, районних партійних органів: «Про осінню сівбу», «Про перебіг готування до весняної сівби», «Про перебіг заготівлі городини», «Про перебіг збиральної кампанії», «Про перебіг зяблевої оранки», «Про перебіг копання й возіння цукробуряків», «Про перебіг косовиці і молотьби», «Про перебіг хлібоздачі», «Про перебіг засівної кампанії, збирання буряків і хлібозаготівлі», «Про оранку парів і організацію збирання зернових», «Про обов'язкову поставку молока і масла державі» тощо.

Окремими додатками до газет «Комунар» (Городня), «Боротьба за соціалізм» (Радомишль), «Соціалістична перемога» (Гарбузинка), «Присивашська комуна» (Ново-Троїцьке) та іншими видається Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове постачання зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами». Згідно з цією Постановою, прийнятою

19 січня 1933 р., «за невиконання завдань із здавання хліба державі у встановлені... календарні строки» на колгоспи накладалися грошові штрафи «розміром ринкової вартості недовиконаної частини зобов'язання», одноосібники притягалися до судової відповідальності за «відповідними статтями кримінального кодексу республік» [452].

Таких постанов і законів щодо хлібозаготівлі у 1932–1933 рр. вийшло немало, у тому числі сумнозвісна Постанова ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперативів і про зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», відомої як закон «про п'ять колосків». Згідно із цим законом крадіжка колгоспного майна каралася розстрілом або довічним ув'язненням. У 1933 р. за цією Постановою засуджено 54 тис. 645 осіб, з них 2 тис. 110 страчено [96, с. 389].

У здійсненні масової колективізації, розкуркулення, організаційно-господарського зміцнення колгоспів неабияку роль відіграв рух двадцятип'ятитисячників, розгорнутий у 1929–1931 рр. Питання щодо його створення вирішено на листопадовому (1929 р.) пленумі ЦК ВКП(б). До сіл, колгоспів, МТС направлялися робітники промислових підприємств великих міст (25 тис.), які мали досвід організаційно-політичної роботи. Двадцятип'ятитисячники допомагали заснуванню нових колгоспів і укріпленню вже створених, їхня робота полягала в налагодженні процесів обліку майна, розподілу робочої сили, укріплення дисципліни, організації соцзмагання тощо. Деяких з них пізніше обрано членами правління чи головами колгоспів. «Комуніст» у 1930 р. повідомляє, що з робітників-двадцятип'ятитисячників, а також колгоспної маси бідняків і середняків вийшло чимало нових талановитих кадрів керівників-організаторів господарства. Кампанію завершено наприкінці 1931 р., коли колективізація охопила понад 80 % селянських господарств. Частина двадцятип'ятитисячників залишилася працювати в колгоспах та МТС.

Задля виконання завдань суцільної колективізації радянська держава застосовувала не лише репресивні чи ідеологічні важелі, а й економічні, зокрема кредитування колгоспів. Кампанія з перетворення дрібних індивідуальних селянських господарств на колективні потребувала коштів, тому через Укрколгоспбанк у 1930 р. колгоспам надано кредитів на суму 92 млн крб, а в наступному, 1931 р., цю суму планувалося збільшити до 200 млн крб. Одразу виникли побоювання щодо нецільового використання коштів – «всякі ухили від плану, використання коштів не на ті заходи,

на які вони призначені, невчасне їх використання спричинятимуть зрив роботи» [195]. Для фінансової перевірки створили комісію з інспекторів Укрколгоспбанку, які виявили ряд «фактів грубого перекручення в кредитуванні колгоспів» [195].

У червні (11–15) 1931 р. на пленумі ЦК ВКП(б) констатували завершення колективізації в усіх основних зернових регіонах країни, зокрема в Україні, де на цей час об'єднано 80 % господарств. Дещо пізніше, 20–25 червня, у Харкові відбувся пленум ЦК КП(б)У, де розглядалося питання хлібозаготівель, стан і розвиток тваринництва в колгоспах. У серпні 1931 р. вийшла Постанова ЦК ВКП(б) «Про темпи дальшої колективізації і завдання по зміцненню колгоспів», де визначено кількісні показники колективізації: до 70 % селянських господарств і до 80 % посівних площ [307].

На основі суцільної колективізації вирішено остаточно покінчити з куркульством як класом. Завдання роз'яснення партійних постанов і гасел із цього приводу, ідейне «озброєння» активістів укотре покладено на пресу. Усвідомлюючи, що в процесі колективізації мали місце численні «перегини», 2 березня 1930 р. у «Правді» з'явилася стаття Й. Сталіна «Запаморочення від успіхів», за нею – Постанова ЦК Компартії «Про боротьбу з викривленнями партлінії у колгоспному русі», де вказувалося на «помилки і перегини» під час колективізації, але тільки «в ряді пунктів країни». Водночас газети сповіщають про потужний підйом хвилі колективізації, усебічну її підтримку «масами колгоспного селянства», друкують заклики до проведення першої колгоспної весняної засівної кампанії, про боротьбу з куркулями. Уся преса за прикладом «Правди» знову в авангарді організації соцзмагання, масових рейдів та оглядів у селі, перевірки готовності до засівкампанії, організації МТС, боротьби за кадри для сільського господарства тощо.

Масова форсована й насильницька колективізація супроводжувалася розкуркуленням, знищенням дрібних господарств, застосуванням репресивних методів. Це спричинило у 1931–1933 рр. кризу сільськогосподарського виробництва, що вкупі з нереальним планом хлібозаготівлі з врожаю 1932 р., ухваленого постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) (травень 1932 р.), діяльністю надзвичайної комісії по хлібозаготівлі призвело до голодомору, наслідком якого стала загибель мільйонів селян.

Багатотиражні газети (заводські, селянські, колгоспні, польові тощо) на своїх сторінках фіксували майже стенографічно всі події й заходи, що

відбувалися в країні та на окремо взятому підприємстві чи колгоспі. Усі заводські газети писали про індустріалізацію, п'ятирічку, соцзмагання, зустрічні плани, ударників, раціоналізаторів, завдання партколективів, суботники, нормування робочого часу тощо. Так, «Машиностроитель», газета робітників і службовців машинобудівного заводу тресту «Донуголь» (Сталіне, 1929), повідомляє, що «бойовим завданням» колективу підприємства є виконання п'ятирічки за чотири роки (№ 6 від 17 грудня 1929 р.), газета «Молот» машинобудівного заводу ім. Фрунзе (Суми, 1929, видання виїзної редакції газети «Плуг і молот» та редакції стінгазети «Червоний металіст») під гаслом «П'ятирічка – прапор боротьби за соціалізм. Енергією та волею мас виконаймо, перевищимо завдання п'ятирічки!» вміщує статті й дописи з характерними заголовками: «До загального казана пролетарської держави. Фрунзівці – на індустріалізацію», «Наш завод в пляні п'ятирічки», «Завдання виконаємо»; про трудові успіхи колективу в першій п'ятирічці повідомляє ще один «Молот», газета робітників і службовців машинобудівного заводу ім. Артема (Київ). Таких прикладів можна навести безліч, матеріалам про п'ятирічку відводить місце на своїх сторінках кожна заводська газета майже в кожному номері.

Інші актуальні в той час питання – боротьба з релігією та безгосподарністю, вибори й перевибори до міськрад, масова культосвітня робота, колективні договори, підготовка кадрів, допомога селянам у засівній кампанії тощо. Про шефство заводських робітників над селянськими господарствами під гаслами «Зміцнюймо змичку з селом!», «За урожай!», «Хай живе соціалістичне перебудування села!» повідомляється про допомогу колгоспам у культмасовій роботі, ремонті сільгоспінвентаря, боротьбі зі шкідниками, в організації виборів до сільрад, у «плановому наступі на куркуля», забезпеченні села насінням, колективізації тощо. Шефську роботу в Україні було організовано за прикладом підприємств Москви та інших великих міст Росії. Так, з газети «Микулицьке життя» (1 лютого 1929 р.) дізнаємося, що для вивчення методів організації шефської роботи відряджено делегацію робітників Бородянського району Київської округи до Москви. У статті зазначається, що там шефська робота є масовою, шефи-робітники користуються повагою та авторитетом у селян. Автор статті «За прикладом Москви збільшимо нашу роботу» підсумовує: «...З поміччю московських шефів та місцевих партійних і професійних організацій наша районна шефська організація... стане добрим помічником партії й радвледи в справі перебудування нашого села на нових соціалістичних засадах» [533].

Окремою темою, що пронизує всі тогочасні газети, є «чистка партійних лав». Так звані чистки відбувалися регулярно в 1920–1930-х роках з метою «очищення партії від впливу дрібнобуржуазної та анархістської стихії, куркульських елементів, правого і лівого ухилів», опозиційності тощо. Найперша «чистка» відбулася ще в 1919 р., коли VIII з'їзд РКП(б) прийняв рішення про покращення соціального складу партійних лав і зобов'язав усіх членів партії пройти перереєстрацію. Усі подальші «чистки» були дедалі масштабнішими. Про початок першої «генеральної чистки» в 1921 р. оголосила «Правда», опублікувавши 27 липня звернення ЦК РКП(б) «До всіх партійних організацій. Про чистку партії». Зі сторінок «Правди» ЦК РКП(б) заявив: «Ми проводимо не просто перереєстрацію, а генеральну чистку». У зверненні йдеться про необхідність позбутися «міщанських і куркульських елементів», міститься заклик з особливою суворістю поставитися до вихідців з «буржуазної інтелігенції та напівінтелігенції», що стали радянськими службовцями. Окремою категорією, що підпадала під перевірку, як зазначає «Правда», стали «прибульці з інших партій, особливо тих, що прийшли з меньшевистського табору» [262]. Для проведення чистки Політбюро ЦК створило спеціальну Центральну комісію, на місцях працювали міські та районні комісії. На початок кампанії у 1921 р. у лавках компартії налічувалося понад 600 тис. осіб [262] (за деякими даними – 732 тис.), у 1922 р. – після її закінчення – чисельність партійців скоротилася наполовину. Частина членів виключено за «нестійкість, ледарство», як «непотрібний елемент», «баласт»; інших – за «дискредитацію радянської влади», «буржуазний спосіб життя», релігійні переконання; невелика кількість покинула лави партії добровільно. У 1925–1926 рр. під чистку підпали партійні осередки вищих навчальних закладів, установ і селянські осередки.

Нова хвиля «чисток» прокотилася країною у 1929–1930 рр. після XVI партійної конференції (23–29 квітня 1929 р.). З промовою «Про чистоту і перевірку членів і кандидатів ВКП(б)» виступив О. Ярославський. На цей раз засуджено «опортуністичний правий ухил». У результаті цієї «генеральної чистки» (керував безпосередньо Й. Сталін) з партії виключено понад 8 % її складу. Так само, як і в попередні роки діяла комісія ЦК, що призначала місцеві комісії. XVI конференції ВКП(б) передувала II Всеукраїнська конференція КП(б)У (Харків, 9–14 квітня 1929 р.), у центрі уваги якої також були питання боротьби за генеральну лінію партії проти «правого ухилу». Природно, що газети всіх рівнів друкували матеріали стосовно чис-

ток. Газета «Конвейер» – орган робітників і службовців Ново-економічної копальні (Артемівськ) у № 2 за 29 березня 1929 р. друкує декілька статей на тему чистки. Усі розміщено під гаслом «Замість вичищених – нові сотні робітників у ряди партії!». Газета також повідомляє: «Нещадно очищуючи свої ряди від тих, хто примазався, від соціально-чужих і розклавшихся, партія ще більшою мірою стане здатною вести за собою мільйони трудящих» [282].

Заводські багатотиражки навперебій закликали до чисток на своїх підприємствах: «В борьбе с оппортунизмом за ленинизм партия побеждает», «Задачи чистки партии», «К чистке партии», «Поможем партии очистить и укрепить ряды», «Наш ответ правым уклонистам», «Нужна идейная классовая чистота», «Самокритика та чистка партії», «Щодо підготовки до чистки», «Про чистку», «Чистка партии – боевая задача дня», «Чистка не парад, а систематическая работа», «Вычистим чуждых рабочему классу из партии», «Обеспечить явку беспартийных рабочих на собрания по чистке партии», «Тщательно подготовимся к чистке», «Чистку партії – в центр уваги».

У квітні 1933 р. вийшла чергова постанова ЦК і ЦКК ВКП(б) щодо чистки. У газетах – нова хвиля публікацій на тему. Так, «Панорама», орган партосередку школи молодшого командного складу 23-го артполку, у № 19 за березень 1934 р. друкує кілька статей під загальною назвою «Придем на трибуну комиссии по чистке с достижениями, достойными большевиков». Секретар партосередку Н. Бородин звітує: «Ячейка идет к чистке идеологически крепкой... все охвачены партпросвещением. Мы добились стопроцентного посещения партийных собраний и повышения ответственности за работу... Идя к чистке, мы провели уточнение состава ячейки, проверили наличие партдокументов и исключили из партии товарищей, безответственно относящихся к своей партпринадлежности...» [62].

«Пархомівський ударник» – орган парткому, завкому та дирекції цукрового заводу (Пархомівка, Краснокутський район Харківської області) повідомляє, що колектив готовий вступити в чистку «з більшовицькими показниками» й чистити парторганізацію Харківщини «партія доручила кращим більшовикам, загартованим ленінцям». Цими ленінцями були члени комісії з чистки – О. Ярославський (Губельман справж.), А. Кісільов, секретар харківської обласної партколегії комісії партконтролю та Г. Шаблієвський, член Комісії радянського контролю при РНК СРСР. Автори дописів від імені працівників заводу повідомляють про готовність зустріти

чистку партійних лав «широкою хвилею ударництва». «Поліграфіст» – газета парткому та профкому шостої друкарні ДВОУ в січневому номері за 1934 р. друкує статтю О. Яворської «Як ми реалізуємо виводи комісії чистки», у якій авторка натхненно зазначає: «Якщо до чистки ми мали виконання плану на 80,4 %, то в час чистки – III квартал – виконано на 104 %, а після чистки ми маємо за XI місяць – 104,5 %... Відвідування партшкіл до чистки було 55 %, а після чистки відвідування доведено до 92 %» [633].

Цікаво, що, крім висновків ідеологічного характеру, у статті О. Яворської наводяться дані, пов'язані з покращенням побуту: заводоуправлінням надано 5 тис. крб на матеріальну допомогу, розпочато ремонт гуртожитку для молоді, організовано обіди для ударників, інженерно-технічних працівників, 100 % робітникам видано дрова, а також картоплю та інші овочі, покращено громадське харчування. «Прапор селекціонера» 9 травня 1934 р. закликає провести чистку «на високому політичному рівні»: «Підготовка до чистки та й сама чистка... повинні піднести нашу роботу над ідейним озброєнням членів та кандидатів партії... Чистка партії – велика справа. Вона загартовує її лави, підносить ідеологічний рівень членів партії, вона сприяє розгортанню самокритики, вона політично та організаційно зміцнює партію, вона посилює довір'я безпартійних мас до партії Леніна – Сталіна» (прізвища вождів надруковано величезними буквами, нижче – портрет Й. Сталіна у повний зріст) [460].

Чистки проводилися і в навчальних закладах, про що повідомляли газети ВНЗ: «Перевірка лав партії – запорука її єдності та міцності», «Партколектив ІНО до партійної чистки», «Чистка партколективу ІНО і студентство», «Що нам показала партчистка Профос'у», «Притягнути до чистки партії комсомольців», «Хроніка партперевірки» тощо [302].

Крім статей, з'являються й окремі випуски газет, присвячені чисткам. Так, виїзна редакція «Робітничої газети “Пролетар”» – органа ЦК КП(б)У та Всеукраїнської ради профспілок випускала у 1929 р. щоденний бюлетень до чистки парторганізації ХПЗ ім. Комінтерну «Харківський паровозник» та газету «На чистці» (1930), виїзна редакція газети «Харьковский пролетарий» і редколегія «Вуглевозу Донбасу» (орган робітників та службовців Основ'янського та Харківського вузла Донецької залізниці, Харків) – щоденний бюлетень «“Харьковский пролетарий” на чистке большевиков Основы» (1929); щоденно виходили «Харьковский пролетарий» і «“Генератор” на чистке большевиков ГЭЗа» (1929), «“Харьковский пролетарий” на чистці большевиков “Канатки”» (1930), «“Харьковский пролетарий” на

чистке большевиков ХВРЗ» (1929); додатком до газети «Червонопрапорник» виходив «Бюллетень по чистке партии» (1929).

Про чистки можна дізнатися і з коротеньких оголошень у газетах. Так, «Пролетарська правда» 16 грудня 1930 р. у кінці сторінки дрібним шрифтом повідомляє: «Сьогодні, о 4 год. дня в приміщенні клубу Робмис (вул. К. Маркса, 11) продовжується персональна чистка Київської крайової контори тресту “Українфільм”» [247].

У 1930-ті роки виходила газета «За більшовицький фільм» – орган партколективу та фабкому Київської кінофабрики (виходила також у 1940–1941 рр. Крім київської, у 1930–1932 рр. однойменна газета існувала в Одесі – орган партосередку, КСМ колективу та фабкому Одеської кінофабрики тресту «Українфільм»). Заголовки статей газети типові для того часу. Наведемо приклади з газети 1933 р.: «За більшовицьку партійність в роботі!», «Розгорнути широку підготовку до чистки партії», «За більшовицьку пильність у боротьбі за пролетарський фронт» тощо. Суто професійної тематики обмаль, але й вона наближена до «злови дня»: «Основа основ – це висока художньо-ідейна якість», «Фільми “Любов”, “Молодість”, “Степові пісні” – здати вчасно», «Стан готування сценаріїв на 1934 р.», «Кіно – найважливіше з мистецтв», «Застосувати метод реж. Кулішова» [200] тощо.

Щодо культуротворчих процесів, які мали місце у 1920-х – на початку 1930-х років і які також впливали на тематику публікацій у пресі (існували багатотиражні газети закладів та установ культури, мистецтва, профспілок працівників культури й мистецтва), то на їх перебіг впливали політичні, соціально-економічні, історико-культурні умови, у яких перебувала Україна в цей період; вони ж відігравали роль об’єктивних чинників, які зумовили суперечливість цих процесів. З одного боку, широке розгортання національно-культурного відродження, що охопило всі сфери українського духовного життя, державна політика українізації сприяли появі й публікації високохудожніх літературних, музичних творів, творів образотворчого мистецтва яскраво національного забарвлення, осмисленню української культури у світовому контексті, а з іншого – ідеологічні рамки, що вимагали дотримання догм і скеровували творчий процес у напрямі уніфікації. Зазначені тенденції яскраво віддзеркалилися в пресі 1920-х – початку 1930 років. Так, ще в 1921 р. у газеті «Комуніст» надруковано «Тези про художню політику» Колегії Агітпропу ЦК КП(б)У та Колегії Головополітосвіти УСРР, у яких, зокрема, проголошено: «Наше завдання – довести бойову силу мистецтва до вищого соціального напруження, перетворюючи

художню агітацію в шукання нових форм творчості і роблячи мистецтво наймогутнішим засобом політосвітньої роботи, тобто державною пропагандою комунізму... Стиль, форми і навіть класифікація відділів мистецтва мають бути підпорядковані бойовим завданням класової боротьби» [269].

У червні 1925 р. прийнято Постанову ЦК РКП(б) «Про політику партії в галузі художньої літератури», що вказувала на необхідність підпорядкування всіх галузей культурно-освітньої роботи потребам соціалістичного будівництва, інтересам усього радянського народу; роком раніше, у 1924 р. проголошено гасло «Жовтень в музику!», що спрямовувало митців на розроблення радянської тематики. Як наслідок – переважання в усіх галузях мистецтва радянської тематики: перемога нового суспільного ладу, звеличення радянської держави, курс на індустріалізацію, культурна революція, активна атеїстична пропаганда, «Ленініана» тощо. Докорінні зміни в культурному житті України сталися у 1932 р., коли на основі партійного рішення про перебудову літературно-художніх організацій створено спілки радянських письменників, музик, художників [380]. Об'єднання митців у такі організації призвело до політизації мистецтва, уніфікації тематики творчості, формування тоталітарного підходу в керівництві спілками. Утвердження єдиного для всіх «працівників культурного фронту» методу соціалістичного реалізму, теоретичні засади якого було викладено секретарем ЦК ВКП(б) А. Ждановим у 1934 р., означило перехід до моностильового принципу в мистецтві. Поступово з консолідуючої сили ці організації перетворилися на «знаряддя уніфікації художнього мислення», складову адміністративно-командної системи [239, с. 16]. Подальші творчі пошуки митців тривали в межах методу соціалістичного реалізму, що, однак, не виключає факту появи високохудожніх творів.

4.4. Робсількорівський рух у системі діяльності багатотиражної преси

Стінні й багатотиражні газети тісно пов'язані з робсількорівським рухом – широко поширеним явищем у СРСР, ініціатором створення якого є В. Ленін. Його настанови щодо необхідності організації мережі кореспондентів з мість, важливості дописів із заводів, майстерень, копалень, прозвучали ще в 1919 р. Зазначимо, що задовго до цього матеріали робітників публікувалися в газетах «Искра» (1900) і «Правда» (1912). Так, лише в

перший рік виходу «Правди» надруковано понад 11 тис. робітничих кореспонденцій. Масовим робсількорівський рух став саме завдяки ленінським настановам: «...Револуційне будівництво не може бути доведено до кінця, якщо робітники, не окремі з них, а всією громадою не увійдуть до радянського друку» [249, с. 320]. У газетах з'являються гасла на кшталт «Кожний робітник, будь робкором!». Безпосередню участь у становленні й розвитку робсількорівського руху брали Максим Горький, М. Калінін, Н. Крупська, В. Маяковський, М. Ульянова, в Україні – П. Постишев.

Розквіт цього феномену радянської дійсності припав на 1920-ті роки. Основні форми й методи керівництва робсількорівським рухом, заходи, направлені на укріплення зв'язку робсількорів з масами трудящих, прописано в Резолюції XIII з'їзду РКП(б) «Про пресу» від 31 травня 1924 р., Постанові Оргбюро ЦК РКП(б) «Про робсількорівський рух» від 1 червня 1925 р., Постанові ЦК ВКП(б) «Про чергові задачі партії у галузі робсількорівського руху» від 27 серпня 1926 р., Постанові ЦК ВКП(б) від 16 квітня 1931 р. «Про перебудову робсількорівського руху». Основний посыл названих документів зводиться до закликів щодо зміцнення інституту робітничих кореспондентів, залучення до лав робсількорів широких мас робітників і селян, здійснення партійного керівництва роботою робсількорівських організацій, редакцій газет. Тексти документів різних років мало чим відрізняються один від одного: «Основним завданням партії є політичне виховання робітничого і селянського кореспондента, перетворюючи його на діяльного помічника партії...» (1925 р.) [444, с. 397]; «Основним завданням робсількорівських організацій... є розвиток політико-виховної роботи. Партійні комітети повинні налагодити систематичне керівництво цією роботою редакцій, допомагаючи їм у розробці планів і методів роботи» (1926 р.) [397, с. 57–59]; «Робсількори стають під керівництвом партії організаторами мас у справі соціалістичного будівництва, виконання виробничих планів і розгорнутого наступу на класових ворогів» (1931 р.) [379, с. 295].

Основним завданням роботи робсількорівських організацій вважався розвиток політико-виховної роботи, а партійні комітети мали організувати систематичне керівництво роботою редакцій: допомагати в розробленні планів та методів роботи, організації семінарів для стінгазетників, бюро рецензій, виставок стінгазет тощо. Такі форми керівництва розбудовою робсількорівського руху дуже швидко себе виправдали, парторганізаціям рекомендовано й надалі цей напрям роботи послідовно розвивати

(1926 р.) [397, с. 57–59]. У 1931 р. робсількорам рекомендовано висвітлювати не лише організацію роботи та виконання виробничих планів, а й боротьбу з «класовими ворогами» (1931 р.) [379, с. 285–288]. Вважалося, що лави робітничих та селянських кореспондентів мають постійно поповнюватися передовими представниками робітничого класу й колгоспного селянства, пізніше до них приєднали «передову інтелігенцію» (1958 р.) [399, с. 240–243].

Після оприлюднення партійних документів щодо робсількорівського руху на сторінках газет усіх рівнів одразу ж розгорталось широке їх обговорення. Так, наприклад, за Постановою «Про перебудову робсількорівського руху» в 1931 р. відбувся ряд заходів, зокрема Пленум київського міського партійного комітету (МПК), що підбив підсумки перевірки роботи кількох багатотиражних газет: «Сівалка» (виходила на київському заводі «Червоний екскаватор»), «Рубанок» (газета київської меблевої фабрики ім. Боженка), «Трибуна січнівця» (газета київського вагоноремонтного заводу ім. Січневого повстання), «Червоний Затонець» (газета київського судноремонтного заводу ім. Сталіна), «Ударний кабельник» (газета київського заводу «Укркабель») – і дійшов висновку, що Постанову ЦК від 16.04.1931 р. «правильно реалізувала тільки одна “Сівалка”, адже всю свою роботу газета зосередила на бригадних і цехових багатотиражках, організувавши майже 40 щоденних газет, з них декілька – мовами нацменшин». У цих газетах брали участь, застосовуючи нові методи роботи, про які йдеться у постанові ЦК, понад 1 тис. 500 робкорів (при цьому загальна кількість працівників заводу на той час становила 3 тис. 500). Цікаво, що лише в механічному цеху заводу щодня виходило 16 бригадних газет. Міський партійний комітет запропонував застосувати досвід «Сівалки» на кожному підприємстві, звернувши особливу увагу на щоденні бригадні газети [361]. На початку 1930-х років, у розпал індустріалізації, робкори активно включаються в справу. У газетах друкуються матеріали на кшталт «Київ індустріальний», «Нові соціалістичні велетні вимагають палива. Вугільний Донбас повинен задовольнити їхню вимогу», «Робкори в передові колони бійців за Київ індустріальний», «День індустріалізації на Україні», «Робкори “Ленінської кузні” приймають заклик Червонопрапорців» [465] тощо.

У квітні 1932 р. Постанові «Про перебудову робсількорівського руху» «Пролетарська Правда» присвячує цілу шпальту. Під рубрикою «Міцними когортами десятків тисяч робсількорів зустрічає більшовицька преса Київ-

щини роковини квітневої постанови ЦК ВКП(б)» вміщено декілька статей, що інформують про досягнення й завдання робкорів, про роботу заводських, цехових і бригадних газет. Автор статті Й. Лівшиць докладно описує роботу ударної робкорівської бригади Грезіна, яка випускала щозмінну газету «Ударний карусельник» – найстарішу на заводі «Більшовик». У статті повідомляється, що робкори-ударники підприємства, «озброївши цехи 75 бригадними і 10 цеховими газетами», більшість з яких виходила щоденно, «під керівництвом заводської партійної організації провадять активну більшовицьку боротьбу за виконання і перевиконання промфінплану», робкори бригади Грезіна «мають право заявити, що вони зразково б'ються за першість бригади на заводі» [316]. Зі статті «Наші досягнення, наші завдання» дізнаємося, що до 20-річчя «Правди» редакції багатотиражних газет готують «виробничі подарунки» – історію заводської преси. До кампанії включилися редколегії газет «Червонопрапорник» (газета київського Червонопрапорного заводу. Таку назву з 1923 р. до 22 червня 1941 р. мав завод «Арсенал»), «Складальник» (орган партбюро та цехкому складального цеху київського Червонопрапорного заводу, КЧЗ), «Молот» (орган партосередку й цехкому ковальського цеху КЧЗ), «Різець» (орган партбюро та цехкому механічного цеху КЧЗ) і деяких інших.

Формування робкорівського руху в УРСР розпочалося на Донбасі в 1922 р. навколо Бахмутської (Артемівської) газети «Кочегарка» («Всероссийская кочегарка», «Всесоюзная кочегарка»). Газета почала виходити в 1919 р.; відома вона й тим, що при її редакції розпочало роботу літературне об'єднання пролетарських письменників Донбасу.). Є відомості, що основні засади руху почали складатися в Україні раніше – у 1920–1921 рр., коли велися дискусії навколо організаційних питань: обирати чи призначати робкорів і хто має це робити, навчати робкорів через гуртки «друзів газети» чи іншим чином. У 1921–1922 р. робкори вже досить активно друкували свої матеріали в додатках до «Коммуниста», зокрема «Рабочая Украина» (Харків, 1922), у газеті «Украинский гудок» / «Южный гудок» (Харків, 1921). На сторінках «Коммуниста» у 1921 р. регулярно обговорювалися актуальні питання роботи робкорів [506, с. 176].

У 1924 р. газета «Коммунист» писала, що, відкриваючи на своїх сторінках «відділ робітничого життя», редакція покладає великі надії в справі його організації та подальшого існування на робкорів і сподівається на їхню підтримку, допомогу, активну участь у підготовці матеріалів: «Редакція використовуватиме весь матеріал до найменших заміток включно, але,

разом з тим, запрошує робкорів до роботи, більшої і відповідальнішої, ніж та, яку вони вели до цього» [105]. На робсількорівських матеріалах газета «Коммунист» у 1924 р. провела конкурс на кращу стінну газету, на кращі заходи щодо піднесення продуктивності праці, на кращу кореспонденцію робкора на цю тему.

Робкорівський гурток «Кочегарки», про який ішлося вище, спочатку налічував менше 10 осіб, через кілька місяців – понад 130, а в 1924 р. з газетою співробітничали вже 4 тис. робкорів (з них 1 тис. – постійних); відповідно зростала кількість дописів з місць, збільшувалися наклади. У 1923 р. тираж газети становив 25 тис. прим., у 1924 р. – 28 тис., а в 1925 р. – майже 40 тис.; значну роль у залученні робітників і селян до співпраці відіграв організований у 1922 р. редакцією газети конкурс на звання найкращого робкора. «Кочегарка» друкувала матеріали всесоюзних і республіканських партійних з'їздів, з'їздів рад; на сторінках газети обговорювалися проблеми села, велася роз'яснювальна робота щодо партійного керівництва на селі; широко висвітлювалося життя Донбасу – виробничі, технічні, побутові питання; тільки у 1924 р. щодня до редакції надходило понад 350 листів. Крім основної газети, виходили додатки до неї: «Бюлетень робкора», журнали «Забой» та «Знание» [506, с. 100].

Методичну допомогу в професійному навчанні робсількорів здійснював журнал «Рабоче-крестьянский корреспондент» (виходив з 1924 р. у Москві), хоча від самого початку ця робота не потребувала ні спеціальної освіти, ні навіть високого рівня грамотності: «Робкор починає з того, що вчиться грамоті, вчиться читати і писати та викладати свої думки» [106]. «Не треба бентежитися тим, що допис буде написаний кострубато... ми вчимося будувати свою робітничу газету» [632, с. 5].

Партійне керівництво України для просвіти зростаючої армії робсількорів і для постановки та обговорення питань друку вважало за необхідне створити місцеві професійні видання. У 1925 р. засновано журнал «Червона преса» (виходив у Харкові впродовж 1925–1934 рр.; у 1934 р. його об'єднано з журналом «Робсількор»), де друкувалися статті та інші тексти викладачів кафедри газетознавства УКІЖ, зокрема уривки з книжки Н. Кагановича «Газетна стаття», його полеміка з мовознавцем М. Гладким щодо неприпустимості мовної «петлюрівщини».

У 1927 р. в Харкові почали виходити два журнали: «Робкор України» та «Селькор України», з 1929 р. їх об'єднано під спільною назвою «Робсількор» (з 1934 р. журнал виходив у Києві). Заснуванню журналів передувала

агітаційна кампанія за нові часописи. Відділ преси ЦК КП(б)У у зверненні до всіх окружних партійних комітетів, редакцій газет, робкорів та редколегій стінних газет аргументувало необхідність видання спеціального журналу зростанням робкорівського руху та значним збільшенням кількості стінних газет українською мовою: «Новий журнал мусить посунути наперед по шляху українізації актив робітників, об'єднаних у робкорівських організаціях. Вихід журналу треба розцінювати як новий крок на шляху до здійснення національної політики партії» [19, арк. 1].

Відділ преси ЦК КП(б)У та редакція журналу «Робсількор» закликали до популяризації видання, його поширення по читальнях, клубах, редколегіях газет, до висвітлення в ньому досвіду роботи робкорівських організацій, гуртків, стінгазет тощо. Основне завдання журналу визначено як роз'яснення азів журналістики кореспондентам-початківцям: як і що саме писати в газетах. У 1936 р. секретар Донецького обкому КП(б)У С. Саркісов звернувся з проханням до ЦК КП(б)У та ЦК ВКП(б) дозволити видання журналу «Рабоче-крестьянский корреспондент Донбасса» спеціально для робсількорів Донбасу, аргументуючи це тим, що саме в цьому промисловому регіоні найбільша кількість стінних і багатотиражних заводських і шахтних газет. З невідомих причин С. Саркісову в проханні відмовлено [26, арк. 79].

У 1930-ті роки виходили газети, безпосередньо присвячені питанням, пов'язаним з робсількорівською справою. Вони мали вигляд «газети в газеті», як, наприклад, «Робкор-ударник» у газеті «Червонопрапорник» (Київ), «Робкорівська сторінка» в газеті «Шлях робітника» (Шостка); одноразової газети: «За більшовицькі кадри преси» (Харків); спецвипуску, бюлетеня чи додатку, прив'язаного до конкретної події чи дати, як «Робселькор Кременчуччини» (Кременчук, випуск, присвячений охороні урожаю), «Робкор-ударник» (Київ, присвячений конференції робсількорів), «Робкор на посту» (Дніпропетровськ, про підготовку до Всесоюзної наради робсількорів), «Робселькор-ударник: сількорівська листівка газети “Червоний колгоспник”» (Біловодське, до конкурсу низової преси на організаційно-господарче зміцнення радгоспів та колгоспів); як оперативної листівки – «Робкорівський ешелон руди – домнам» (Кривий Ріг); у вигляді одноденної газети – «Робкори промкооперації Криворіжжя рапортують» (Кривий Ріг).

Виходили й робсількорівські газети, що їх видавали як додатки, «Луганська правда», «Пролетарська правда», «Соціалістична Харківщина», «Червоний гірник»: «Робселькор Луганщини» (1930, Луганське), «Робсе-

лькор-ударник» (1931–1934, Київ), «Робселькор Криворіжжя» (1930–1931, 1933–1934, Кривий Ріг), «Робселькор Харківщини» (1933–1934, Харків) [117, 118].

Кадри – одне з найболючіших питань, що постало перед пресою одразу після Жовтневої революції та не втрачало своєї актуальності в наступні 1920-ті та 1930-ті роки. Ще на VIII з'їзді РКП(б) у 1919 р. говорилося про необхідність укріплення редакцій газет досвідченими кадрами з партійних працівників, які володіють літературною мовою. Спеціальних журналістських навчальних закладів ще не було, тому репортери проходили короткий курс навчання в півторамісячній школі при Російському телеграфному агентстві (РОСТА). Школа журналістів при РОСТА дала чотири випуски курсантів, проіснувавши півтора року: «Півторарічний досвід школи показав, що шлях, обраний РОСТА – вірний. Шкільна підготовка газетних спеціалістів на практиці дала найсприятливіші результати. Слухачі школи журналістів... по її закінченні виявилися вельми цінними співробітниками газет» [365, с. 605]. Однак на курсах терміново готували «газетних хронікерів і техніків», але конче потрібні були також керівники – редактори, секретарі й досвідчені публіцисти. Підготовка таких фахівців потребувала інших підходів і більш професійної освіти. Взірцем професіоналізму в журналістській справі вважалася «Правда», тому їй доручалося впливати на провінційну та низову пресу.

Питання про кадри поставало неодноразово в 1920–1930-ті роки, для їх підготовки почали створюватися спеціальні навчальні заклади. Так, у квітні 1922 р. в Харкові засновано Комуністичний університет ім. Артема з факультетом журналістики в складі; у 1926 р. на його базі постав Український комуністичний інститут журналістики (в УКІЖ навіть працювала кафедра газетознавства). Інститут приймав студентів на денне й заочне навчання: «Мета заочного факультету – підвищити теоретичний і політичний рівень і виробничу (газетну) кваліфікацію членів партії і комсомольців, що працюють у низовій (фабрично-заводських, радгоспних і колгоспних друкованих газетах) і в загальній пресі» [491].

Заочний факультет мав два відділи: перший – з терміном навчання два роки, готував фахівців для багатотиражних газет, другий – з трирічною підготовкою, для працівників партійно-радянської преси. Умови для вступу різнилися. Якщо на навчання на першому відділі приймалися особи, які «уміють швидко писати», вільно викладати думки українською мовою, знати арифметичні дії й мати знання з інших предметів на рівні вечірньої радпа-

ртшколи, то на другому відділенні навчалися ті, чий рівень знань був вищим і відповідав другому ступеню радпартшколи, крім того, ці студенти щороку мали відвідувати спеціальні курси-конференції. Загальна умова для вступу – бути членом або кандидатом до КП(б)У, членом ЛКСМУ; пріоритет при зарахуванні надавався тим, хто мав стаж роботи в газеті [491]. Рішення про створення радпартшкіл прийнято на X з'їзді РКП(б) у 1921 р. Радпартшколи існували майже в кожному губернському місті, мали триступеневу «ієрархію». Радпартшколи першого ступеня (з тримісячним курсом для робітників і чотиримісячним – для селян) надавали елементарні політичні знання. Радпартшколи другого ступеня готували радянських і партійних працівників, навчання тривало півтора роки. Радпартшкола третього ступеня – це комуністичний університет з трирічним терміном навчання. Радянські партійні школи зникли наприкінці 1930-х років.

Крім вищого навчального закладу, у 1930-х роках у Харкові існував технікум журналістики (Український комуністичний газетний технікум) ім. М. Островського, що випускав, зокрема, і фахівців низової ланки радянської преси. Ініціатива створення технікуму належала Комітету у справах друку при Раднаркомі УСРР. У червні 1930 р. у газеті «Комуніст» повідомлялося про набір студентів до Харківського газетно-книжкового технікуму: «Технікум матиме два відділи: газетно-видавничий, що готуватиме випускових, літературних робітників, репортерів, коректорів і книго-торговельний відділ, що даватиме кваліфікацію завідувачів книгарень, зав. відділів великих книгарень, інструкторів розповсюдження видавничої продукції». Обов'язкова умова для вступу – семирічна освіта і вік не менше 18 років. В оголошенні окремо зазначається, що під час прийому перевага надається членам і кандидатам КП(б)У, комсомольцям, робітникам, наймитам та колгоспникам (або дітям цих категорій) та тим, хто має досвід в органах друку, видавництва й книготоргівлі. Серед документів для вступу вимагалось мати рекомендації від профспілки, редакції газети, видавництва, а для членів і кандидатів у члени партії, комсомольців – рекомендації від райкомів компартії. Усі студенти забезпечувалися стипендією, а тим, хто того потребував, надавався гуртожиток [125].

Згідно з постановою ЦК КП(б)У від 2 вересня 1931 р. у Комуністичний газетний технікум приймалися здебільшого партійці-робітники, прийом безпартійних обмежувався 20 %. У 1930-ті роки в обох навчальних закладах (УКІЖ та газетному технікумі) викладав видатний письменник, літературознавець, критик, філолог Ю. Шевельов. Ось так він згадує про той

час, коли влаштовувався на роботу до технікуму: «У газеті харківській (тоді “Харківський пролетар”, пізніше – “Соціалістична Харківщина”) мені трапилося оголошення Українського комуністичного газетного технікуму про набір студентів. Правда, я боявся “комуністичності” цього технікуму – туди приймали тільки комсомольців і членів партії, але не уявляв собі, щоб їхні викладачі були всі партійні – у ті роки партійців-викладачів мови фактично не було» [624, с. 250].

У 1936 р. вийшла Постанова ЦК КП(б)У «Про реорганізацію Українського Комуністичного газетного технікуму в Газетно-Партійну школу» з терміном навчання три роки. Згідно з документом, цей навчальний заклад мав готувати секретарів, завідувачів відділів, інструкторів, літературних працівників, редакторів і заступників редакторів районних та багатотиражних газет. До Газетно-Партійної школи приймалися члени й кандидати в члени компартії, комсомольці та позапартійні з досвідом роботи в газетах й освітою не менше семирічки. Цією ж Постановою затверджено створення на базі курсів газетних працівників у Ворошиловграді обласної газетної школи з дворічним терміном навчання для 100 осіб. Ця газетно-партійна школа мала готувати фахівців для багатотиражних газет, яких на Донбасі на той час уже існувало чимало. Так, у Донецькій області в 1936 р. їх виходило найбільше в Україні – 224 (з них 186 заводських і шахтних, 23 – радгоспні, 15 – політвідділів МТС) [26, арк. 108; 117, 135]. Додамо, що в Луганську при вечірньому робітничому університеті діяв робітничий факультет, де готувалися кадри газетярів [561, с. 180].

Про серйозне ставлення до підготовки газетних кадрів свідчить протокол засідання Секретаріату ЦК КП(б)У від 12 січня 1931 р., повністю присвяченого кадровим питанням. Відзначаючи значне покращення якості роботи працівників преси та пов’язуючи це з організацією районних газет після ліквідації округ, переходом кадрів партійно-пропагандистської роботи в газети, підсиленням газет висуваннями з робкорів тощо, ЦК усе ж незадоволений якістю роботи газетярів, адже вона «не відповідає вимогам, що їх ставить партія перед пресою» [21, арк. 1]. Крім того, висунуто претензії щодо професійного рівня кадрів: низькі грамотність і професійна кваліфікація. Неприпустимим, на думку учасників засідання, є і той факт, що не всі редакції очолюють члени бюро парткомітетів.

Керуючись постановою ЦК ВКП(б) від листопада 1930 р., ЦК КП(б)У ухвалив ряд рішень, присвячених підготовці й перепідготовці кадрів преси, а саме: УКІЖ готувати редакторів районних, заводських, радгоспних і

колгоспних газет, заввідділів районних, робітничих газет; технікум преси перетворити на заклад комуністичної освіти, що готує літературні й технічні кадри, переважно для низової преси; вечірньому КІЖ на базі робкорівського факультету робітничого університету випускати робкорів заводських газет; КІЖ заочно навчати «за пониженою програмою» робітників заводської, радгоспної, колгоспної преси та «за підвищеною» програмою – редакторів районних, міських і центральних газет. Вирішено також організувати при КІЖ постійні тримісячні курси для газетних працівників, регулярно проводити семінари в Києві, Дніпропетровську, Одесі, Сталіні та інших містах України. Відповідальність за виконання цих рішень покладено на Культпроп, контроль – на Секретаріат ЦК КП(б)У [21, арк. 1].

У 1931 р. питання про журналістські кадри постають укотре. На Всеукраїнській нараді редакторів газет при Культпропвідділі ЦК КП(б)У знову обговорюються завдання підготовки та перепідготовки кадрів преси, активного висування й підтримки робкорів і сількорів. Зі стенограми цієї наради дізнаємося, що при інституті журналістики восени 1931 р. утворюється «інститут аспірантів», завданням якого є підготовка наукових партійних кадрів. Вирішено також прикріплювати студентів-заочників до харківських центральних газет; кожній редакції доручено організувати на своїй базі навчання робсількорів, «мовні станції», заохочувати людей до самоосвіти. Нестача професійних кадрів вплинула на якість роботи радіотелеграфного агентства України (РАТАУ). Доповідачі на нараді виступали з критикою їхніх бюлетенів за несвоєчасність виходу, непрофесійність подання матеріалів тощо [23, арк. 72–73].

Питання з кадрами ні в 1920-ті, ні в 1930-ті роки не могло бути знятим, адже в підходах до його вирішення існувала вагома суперечність. Так, з одного боку, говорилося про необхідність виховання професійних журналістських кадрів для роботи в газетах, а з іншого – робилися кроки, направлені на їх скорочення. Це доводять постанови партії щодо посилення ролі робсількорів. Постанова ЦК ВКП(б) від 19 травня 1936 р. відмінює «існуючу у деяких фабрично-заводських багатотиражках систему літературного гонорару як таку, що протирічить самому характеру фабрично-заводських багатотиражок, котрі мають бути продуктом самодіяльної робкорівської громадськості» [390, с. 164].

У 1956 р. ЦК КПРС приймає ще одну постанову, у якій остаточно закріплюється перевага публікацій працівників підприємства над статтями штатних співробітників редакцій на сторінках фабрично-заводських газет:

«Пропонується скоротити витрати на видання фабрично-заводських газет, залишивши у редакції кожної газети одного платного працівника (відповідального секретаря редакції). Редактор газети призначається з числа працівників підприємства» [385, с. 298].

Схожу картину можна побачити, повернувшись до 1920-х років, коли журналіста або фахівця з української мови знайти було дуже важко: одні не бажали співпрацювати з радянською владою, вважаючи це зрадою національної справи; інші виїхали; частина фахівців обрала «внутрішню еміграцію». Радянським урядом вживалися заходи щодо забезпечення газет літературними працівниками задля підвищення загального професійного рівня видань, але в подальшому визначено, що «не ці кадри вирішують справу», адже завдяки тому, що «самі маси виявили величезну самодіяльність, що тисячі працівників, які прийшли з народу, виявили виняткову ініціативу», преса справилася зі своїм завданням [506, с. 10].

Це твердження спірне, адже і в 1920-х, і в 1930-х роках до професійного рівня газетярів було чимало претензій. Проте якщо в 1920-х – на початку 1930-х років ці претензії стосувалися переважно якості матеріалів кореспондентів, то наприкінці 1930-х років критика газетних кадрів виглядає дещо інакше. Тепер основними недоліками вважається недотримання «високого ідейного рівня», недостатньо переконлива пропаганда. Сумська газета «Більшовицька зброя» в 1937 р. друкує фрагменти доповіді Б. Таля (справж. Криштал, у 1937 р. – завідувач відділу друку і видавництва ЦК ВКП(б), репресований) на зборах працівників преси й робсількорів під заголовками «Зміцнити зв'язки газет з масами», «До кінця викрити ворогів партії і народу», «Вище ідейний рівень газет», «Про газетні кадри», «Низовій пресі – особливу увагу і допомогу», «Вище культуру газет» тощо. Основна теза, що пронизує всі публікації, – «озброїти газетні кадри більшовизмом»: «...Опанування більшовизму... дається в результаті безустанної, наполегливої, систематичної роботи над собою, безустанного вивчення Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна, всебічного вивчення міжнародної обстановки, активної участі у політичному житті, непримиренної боротьби за лінію партії з її ворогами, з ворогами народу», «преса є найгострішою і найсильнішою зброєю нашої партії. Це визначення товариша Сталіна до багатьох чого зобов'язує всіх працівників радянської преси» [450].

Серед заходів, широко поширених у 1920-х – на початку 1930-х років і спрямованих на укріплення інституту робсількорів, – конференції, з'їзди, курси, семінари, наради губерньського та районного масштабів, яких по всій

країні налічувалося сотні й де обговорювалися нагальні питання, ставилися нові завдання, визначалися найкращі працівники газет тощо. Наприкінці 1923 р. на честь виходу тисячного номера газети «Кочегарка» відбувся перший з'їзд робкорів Донеччини, а влітку 1924 р. на шахтах і заводах відбулися численні робкорівські наради, які передували II Вседонецькому з'їзду робкорів, що відбувся в жовтні 1924 р. У 1924 р. на свій з'їзд збиралися робсількори Катеринославщини, у 1925 р. – Одещини; у тому ж 1925 р. відбувся Вінницький окружний з'їзд сількорів, окружна нарада сількорів Тульчинської та Кременчуцької округ, з'їзд робсількорів Харківщини тощо. На загальних зборах робсількорів Корсунського району Черкаської округи Київської губернії, де розглядалося питання про завдання, які стоять перед робсількорами, прийнято рішення про покращення їхньої роботи на селі шляхом організації газетних гуртків та стінгазет з обов'язковою участю селян і демобілізованих червоноармійців, збільшення передплати на селянську газету «Радянське село», зміцнення культурно-освітньої роботи тощо [476, с. 375].

Про відкриття в Харкові чотиримісячних курсів журналістики, куди прибуло 30 осіб з різних міст і містечок України, дізнаємося з газети «Коммунист» за 24 лютого 1925 р. Серед слухачів курсів – газетні працівники (секретарі редакцій, завідувачі відділів, а також робкори й сількори). Зазначено, що курси працюють «під наглядом і керівництвом партії» [574].

Робкори регулярно звітували про свої досягнення, надаючи цифри про кількість «новонавернених» та про кількість своїх дописів. Ці дані публікувалися в газетах. Так, «Коммунист» у травні 1925 р. повідомляє, що протягом січня – квітня від робкорів надійшло кореспонденцій: у січні – 264, лютому – 288, березні – 407, у квітні – 941; найкраще охоплено Донбас і великі міста – промислові центри. Щодо робкорівських матеріалів, то найбільше в 1925 р. їх надали Харків (440), Київ (177), Одеса (131), Макіївка (84), Катеринослав (79), Сталіне (77); дещо менше – Луганськ (45), Миколаїв (39), Горлівка (21), Запоріжжя (14) та інші міста [55].

У 1926–1928 рр. виникає ідея організації чотиримісячних курсів підвищення кваліфікації газетних робітників, визначаються основні завдання курсів – «піднесення загально-політичної та професійної кваліфікації журналістів шляхом закріплення їхнього досвіду в практичній роботі»; розробляється навчальна програма, розрахована на 575 год. Зміст програми такий:

1. Публіцистика (65 год).
2. Українська література (55 год).
3. Основи газетної справи (35 год).
4. Інформація та фоторепортаж (75 год).
5. Огляд сучасної української преси (25 год).
6. Техніка друкованої справи (35 год).
7. Українська мова (75 год).
8. Політекономія (95 год).
9. Економгеографія (35 год).
10. Основні проблеми світової політики (30 год).
11. Основні проблеми сучасного періоду соцбудівництва (40 год).
12. Робсількорівський рух (10 год) [20, арк. 113].

У документі зазначається, що стислий курс «Робсількорівський рух» є необхідним напередодні Всесоюзної та Всеукраїнської наради робсількорів (1928 р.), а викладання української мови на курсах «має вдосконалити знання мови слухачів та виправити хиби сучасної газетної мови» [20, арк. 113]. Така увага до мови пов'язана з проведенням політики українізації у 1920-х – на початку 1930-х років. Відрізок часу, позначений чинністю політики українізації, отримав назву періоду українізації.

Про початок українізації офіційно проголошено на XII з'їзді РКП(б) у квітні 1923 р., 27 липня вийшов Декрет РНК УСРР, 1 серпня – спільна постанова ВУЦВК і РНК УСРР, що затвердили її статус як державної політики. Перші заходи українізації спрямовувалися на розширення сфери вживання української мови, особливо в партійних і державних установах. Вважається, що підвалини українізації закладено дещо раніше – у 1920 р. Постановою РНК УСРР «Про введення української мови в школах та радянських установах» від 21 вересня та Декретом ВУЦВК «Про застосування в усіх установах української мови нарівні з великоруською» від 21 лютого. Треба зазначити, що з різних причин ці документи залишилися декларативними й не мали практичного впровадження.

Радянська політика українізації істотно відрізнялася від українізаційних заходів Центральної Ради, Гетьманату та Директорії. Українські національні уряди вживали слово «українізація» для «позначення процесів повернення народу до рідної мови і культури, своїх історичних традицій і, головне, до власної державності» [620, с. 394]. Протилежність поглядів на сутність українізації наочно демонструє цитата з газети «Коммунист»: «Чи праві були українські націоналісти від петлюрівців до укапістів? Ти-

сячу разів ні. Різниця між ними і нами полягає в тому, що для них Україна і українізація були засобом відокремитись, ...відірватися від соціалістичної революції, яка просувалася з півночі. Для нас це є засобом тісніше і міцніше зв'язатися з основними масами українського населення і зміцнити керівну роль пролетаріату в спільній боротьбі його із селянством проти спільного ворога – капіталу» [217].

Радянський варіант українізації виключав можливість політичної самостійності України. Навпаки, з прийняттям Декларації про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) та ухваленням Союзного договору на І з'їзді рад 30 грудня 1922 р. зроблено рішучий крок у бік централізації влади. Конституція СРСР 1924 р. закріпила за союзною владою найважливіші ділянки державного управління. Суверенні права республік було вкрай обмежено; УСРР стала однією із частин тоталітарної держави.

З утворенням СРСР значно активізувався процес заснування й розвитку преси в союзних та автономних республіках, газети почали виходити навіть у тих регіонах, де їх ніколи раніше не існувало. Національній пресі надавалася всебічна допомога, зокрема організовувалися курси для підготовки журналістських кадрів. Головними газетами в кожній республіці стали республіканські.

Одним з найскладніших питань, що потребувало швидкого вирішення в процесі українізації, була ліквідація неписьменності. 21 травня 1921 р. вийшла Постанова РНК УСРР «Про боротьбу з неписьменністю», де йшлося про те, щоб «усе населення республіки віком від 8 до 50 років, яке не уміє читати або писати, зобов'язане учитися письму на українській, російській або якій іншій мові за бажанням учня. Це навчання провадиться як в існуючих державних школах, так і в установах для неписьменного населення за планами Народного Комісаріату освіти» [449].

Позитивні наслідки мало запровадження обов'язкового чотирирічного, згодом – перехід до обов'язкового семирічного навчання. Поступово на викладання українською мовою переходили вищі навчальні заклади й технікуми. Для розвитку освіти багато зусиль доклали наркоми освіти УСРР Г. Гринько (1920–1923), О. Шумський (1924–1926), М. Скрипник (1927–1933). М. Скрипник та О. Шумський входили до складу створеної 1925 р. спеціальної Всеукраїнської комісії з українізації (у 1935–1937 рр. майже всіх членів комісії з українізації знищено як «ворогів народу»).

Активне практичне впровадження в життя політики українізації почалося з 1925 р. Результати були вагомими в різних сферах. Так, кількість

українців серед державних службовців зростає з 35 % у 1923 р. до 54 % у 1927 р. [315, с. 368]; у складі КП(б)У за національним походженням у 1923 р. налічувалося 23 % українців, у 1924 р. – 33 %, у 1925 р. – 38 %, у 1926 р. – 49 %, у 1927 р. – 54–55 % [350, с. 42]. Природно, що саме в період українізації зростає кількість української преси. Показовим є той факт, що три найвпливовіші газети виходили українською мовою: центральний орган КП(б)У «Комуніст» (з 1926 р.), урядові «Вісті ВУЦВК» (з 1921 р.) та орган Всеукраїнської ради профспілок «Робітничка газета “Пролетар”» (з 1926 р.). Українізація цих наймасовіших газет розглядалася як упевнений крок на шляху розбудови української радянської культури і як приклад для наслідування усією низовою пресою. Варто зазначити, що на шляху українізації преси постали неабиякі труднощі: на той час (початок і середина 1920-х років) не було розроблено граматичних норм української мови, давалася взнаки відсутність журналістських партійних кадрів, які б вільно володіли українською мовою, відчутною була нестача українських шрифтів. Проте українізація тривала, впроваджувалася в усі сфери суспільного життя, зокрема і в ЗМІ.

За даними Книжкової палати УРСР, у 1923 р. виходило 28 україномовних газет, у 1924 р. – 36, у 1926 р. – 81, 1928 р. – 117, у 1929 р. – 298, а в 1930 р. уже 552 [459, с. 175]. В. Рубан наводить інші цифри: у 1922 р. в УРСР на газети, що виходили українською мовою, припадало 7 % загального тиражу, надалі накладі зростали, і, як зазначає вчений, у 1923 р. україномовних газет було 12, у 1924 р. – 22, у 1925 р. – 29 накладом понад 400 тис. прим., у 1926 р. – 49 (для порівняння: російських – 25, мовами нацменшин – 8) [506, с. 159, 174].

У газеті «Коммунист» наводяться дані, що відрізняються від наведених вище. Отже, за даними, зібраними відділом друку ЦК КП(б)У, «газетна справа на Україні останнім часом розвивається і поширюється. Зростає кількість газет..., міцніють кадри робітничих і селянських кореспондентів. У цифрах це зростання представляється в такому вигляді: у 1923 р. на Україні виходило 65 газет тиражем 385 000 примірників. У 1924 р. кількість їх зростає до 70 із загальним тиражем 535 тис. 1-го квітня 1925 р. ...було вже 75 газет з тиражем 1 235 000 примірників». Газета повідомляє, що, порівняно з іншими ділянками, особливо вражаючих успіхів досягнуто в справі українізації преси, адже в поточному році їх вийшло 29 (у 1923 р. – 10) загальним накладом 402 тис. прим. Далі газета закликає до якнайшвидшої українізації преси: «Першочергове завдання – надати мі-

ському українському населенню газету українською мовою» [126]. На першій сторінці цього ж номера «Коммуниста» читаємо: «У нас, на Україні, комуністична партія більшовиків вперше створила масову пресу українською мовою. Хай це запам'ятають всі патентовані патріоти українського народу, викинуті ним в емігрантське багно. До радянської влади на Україні не було масової робітничо-селянської преси українською мовою. Газети, які виходили, наприклад, за Петлюри, мали незначний тираж навіть тоді, коли користувалися щедрими грошовими субсидіями з іноземних джерел – французьких, німецьких, польських. Нині масова преса українською мовою росте і розвивається з кожним днем» [270].

Питання переходу преси, зокрема й багатотиражної, на українську мову регулярно порушувалося наприкінці 1920-х років на різних рівнях, часто напередодні якихось заходів. Наприклад, газета «Киевский пролетарий» у 1929 р. у матеріалі про заводські багатотиражки зазначає: «Слабо з українізацією... основне – українізація. Здавалося б, заводська преса має бути фундаментом українізації, школою її, а між тим справа тут кепська. З семи газет лише “Ленінська кузня” відносно добре українізована..., а в інших – дописи українською мовою лише в поодиноких випадках, а іноді і взагалі відсутні» [435].

Питання українізації багатотиражних газет у 1929 р. піднімає «Коммунист», підкреслюючи, що українізація преси є частиною національно-культурного будівництва в державі: «Кількість українізованих заводських газет ще дуже невелика, їх є одиниці. З 24 друкованих заводських газет у спілці металістів лише 5 газет друкують матеріали і українською, й російською мовами. Українізованих цілком – 2, мішаних та цілком українізованих по всій Україні є лише 20» [202]. І далі у статті ця проблема аналізується глибше, зазначається, що українізація заводських газет є формальною адже «відбивається лише на мові, а не на суті друкованого матеріалу... ще рідше газета бере на себе роль організатора мас навколо питань української культури» [202].

«Література і мистецтво» у 1929 р. також порушує тему мови в пресі: «...Заводські друковані газети видаються ще донині майже цілком руською мовою. Ні одна газета не популяризує серед робітництва української літератури... та української культури взагалі. Це особливо спостерігається у донбасівських газетах» [294]. Щодо Донбасу зауважимо, що в 1928 р. Маріупольський окружний комітет КП(б)У надіслав до ЦК КП(б)У довідку про національний склад округи. Більшість становили українці – 61,01 %,

греки – 18,43 %, росіяни – 10,34 %, німці – 7,18 %, євреї – 1,19 %, болгары, молдавани та інші національності – 1,15 %. При цьому зазначається, що 2/3 робкорів і сількорів чомусь «пишуть не українською мовою» (читай – російською), адже вважають, що перехід на українську зменшить тираж газети й не дасть можливості обслуговувати національні райони та села сільською газетою. Тому чиновники – автори довідки – секретар окружного партійного комітету (ОПК) Голод і його заступник Свердлін звертаються з пропозицією залишити видання газети «на змішаній мові», адже чомусь «ОПК вважає це доцільним» [20, арк. 115].

Загальна тенденція все ж тяжіла до україномовності газет. У цьому зв'язку вирішено негайно українізувати всі заводські друковані газети, насамперед заводів Донбасу, Харківського паровозобудівного заводу, заводу «Серп і молот», Миколаївського заводу ім. Марті. У 1928 р., звітуючи про виконання партійної настанови, Маріупольський окружний комітет КП(б)У надіслав до ЦК КП(б)У довідку про те, що одна з найвідоміших місцевих газет повністю перейшла на українську мову (найімовірніше, ідеться про «Нашу правду» – орган окружному КП(б)У, окрвиконкому та кооперативних спілок Маріупольщини (1926–1929); у 1926–1927 рр. мала додаток «Приазовська кооперація»).

У 1931 р., готуючись до другої Всеукраїнської робсількорівської наради, провідні газети розгорнули кампанію на своїх сторінках і на радіо щодо завдань низової преси та її українізації [24, арк. 6]. Тема українізації ще залишалася актуальною на початку 1930-х років і робсількори, як «ударний загін» радянської журналістики, жваво її обговорювали: «Робкори... відгукуються на заклик опанувати українську культуру та запровадити українську мову в заводській пресі і в розмовах» [462]. У цьому зв'язку редакція газети «Радянський водомір» взяла на себе зобов'язання протягом квітня 1930 р. повністю українізуватися і викликала в порядку соцзмагання «піти за її прикладом» багатотиражки «Мартен», «Ударний кабельник», «Антинікотин» та «Червоний Плугатар» [462].

Українізаційні заходи сприймалися в той час як черговий «фронт» у боротьбі за розбудову «української пролетарської культури». Зазначимо, що у той самий час розгорнуто кампанію проти «Спілки визволення України» (СВУ) – газети щоденно на всі лади друкували матеріали засідань суду над її членами. Справи СВУ, Українського національного центру (УНЦ), Української військової організації (УВО), ліквідація Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), розгром установ Всеукраїнської академії на-

ук (ВУАН), по суті, означали кінець українізації та початок великого терору, який щосили розгорнувся у 1937–1938 рр.

У 1931 р. вирішено організувати та провести Всесоюзний конкурс низової преси – газет радгоспів, колгоспів, МТС – на кращу роботу в справі організаційно-господарчого зміцнення колгоспів, про що повідомляла «Правда»: «Конкурс має величезне політичне та господарче значення і повинен посилити бойову роботу радгоспно-колгоспної преси та робсількорів...» [21, арк. 109]. «Правда» закликає фабрично-заводські газети брати активну участь у конкурсі, «організувавши передачу досвіду цієї преси газетам радгоспів, колгоспів, МТС» [21, арк. 109].

Зважаючи на те що основними дописувачами в низовій пресі в той час були робкори, у СРСР регулярно, починаючи з 1923 р., коли відбулася перша Всесоюзна нарада, скликана газетою «Правда», проводилися їх зібрання. Наступне обговорення питань, пов'язаних з робсількорівським рухом, відбулося у 1924. р на другій Всесоюзній нараді, подальші зібрання скликалися раз на два-три роки: третя нарада – у 1926 р., четверта – у 1928 р., п'ята – у 1931 р. Кількість делегатів від наради до наради зростала: у 1923 р. їх було 42, у 1924 р. – 353 від 100 тис. робкорів, у 1926 р. – 580 від 250 тис., у 1928 р. – 746 від майже 0,5 млн. «Велика радянська енциклопедія» зазначає, що делегати п'ятої Всесоюзної наради, яка відбулася в лютому 1931 р., представляли тримільйонну армію робсількорів [249, с. 320]. Можна стверджувати, що частка учасників з України була чималою з огляду на те, що Україна за кількістю й за типами друкованих видань займала серед інших республік СРСР провідне місце. Загалом, перша половина 1930-х років – пік розвитку робсількорівського руху.

З доповіддю «Третій, вирішальний рік п'ятирічки і завдання робсількорів» на п'ятій нараді виступив секретар ЦК ВКП(б) Постишев і поставив перед присутніми робсількорами завдання щодо перебудови їхньої роботи. «На чому базувався раніше робсількорівський рух? Спочатку він розвивався переважно на викривальній роботі: викритті бюрократизму, злочинства, неспладок і болячок», а в нових умовах, підкреслив Постишев, цього недостатньо, тепер «необхідно вивільнити нові творчі сили пролетаріату і трудящих мас, мобілізувати ці сили на втілення завдань соціалістичного будівництва – ось основна задача робсількора», «робсількор повинен бути у перших рядах ударників так само, як ударник повинен бути у лавах робсількорів» [472].

У доповіді зазначалося, що робсількори мають глибоко занурюватися в усі «складні і важливі справи соціалістичного будівництва», у позитивному

ключі висвітлюючи досягнення на всіх його ділянках: «Робкори Донбасу! Ви повинні поставити перед собою завдання боротьби за форсування механізації видобутку вугілля... Робкори залізничного і водного транспорту! Ви працюєте на найбільш відстаючій ділянці народного господарства. Ви повинні стати у перші шеренги борців за виконання завдань уряду і ЦК... Робкори нових будівництв! Ви повинні боротися за якість будівництва, за зниження собівартості будівництва, за своєчасне закінчення і підготовку їх до пуску» [472]. Тобто робкори, виконуючи свої журналістські обов'язки, повинні глибоко проникати в справи конкретного підприємства, на якому самі працюють, а не обмежуватися описуванням загальних, спільних для усіх галузей господарства завдань, а сількори мають викривати куркулів, їхню «агентуру», перекручення в колгоспному русі, а також долучитися до справи охорони колгоспного майна, «соціалістичної власності»: «Сількори найбільших колгоспів! Ви повинні очолити роботу за перевиховання учорашнього середняка, за правильну організацію господарства у колгоспах, за повне виконання планів розширення посівів і підвищення урожайності» [472]. Загальне керівництво робсількорівським рухом покладалося на «Правду», яку рішенням ЦК ВКП(б) зобов'язали раз на місяць видавати спеціальний додаток з питань роботи з робсількорами.

Після кожної наради «Правди» на сторінках газет розгорталося жваве обговорення. Загальні висновки, що підсумовували результати всіх нарад, звучали приблизно так: «Заводська газета повинна посісти належне місце в усій системі партійної роботи на виробництві», «Робкори дають приклади зразкової організації мас» тощо. У пресі друкували імена робкорів-ударників, викривали недоліки в роботі багатотиражок, відзначали кращі видання й закликали брати з них приклад, сповіщали про взяті нові зобов'язання, наприклад, такі: «Через великотиражки налагодимо соціалістичний обмін досвідом з заводами Москви і Ленінграду», «Зобов'язуємося організувати на заводі пости міжнародного зв'язку, колективного листування з робітниками Заходу» [556].

Єдині рекомендації щодо всього робкорівського руху визначено на першій Всесоюзній нараді, зокрема об'єднання робкорів навколо редакцій, з якими кореспонденти співпрацюють. Право участі у всесоюзних нарадах виборювали кращі з кращих, які визначалися шляхом проведення оглядів-конкурсів стінгазет і гуртків робсількорів.

У 1928 р. організаційна комісія зі скликання четвертої Всесоюзної наради робсількорів доручила Україні розроблення й підготовку таких питань:

робота друкованих фабрично-заводських та цехових газет, порядок і форми обліку робсількорівського руху. Цією ж комісією рекомендовано підготувати силами газети «Комуніст» Всеукраїнську нараду. У відповідь до Секретаріату ЦК КП(б)У підготовлено документ «Про скликання I-ї Всеукраїнської робсількорівської наради», де, крім іншого, наводяться цифри щодо росту кількості робкорів за рік по округах:

– Запорізька – 487 у 1927 р. і 1 тис. 042 у 1928 р. (кількість зросла на 122 %);

– Миколаївська – 4 тис. 367 у 1927 р. і 5 тис. 332 у 1928 р. (кількість зросла на 23 %);

– Полтавська – 678 у 1927 р. і 889 у 1928 р. (кількість зросла на 31 %);

– Коростенська – 745 у 1927 р. і 1 тис. 205 у 1928 р. (кількість зросла на 61 %);

– по Одеській окрузі надано відомості про майже 10 тис. робкорів, по Луганській – 4 тис. Окремо зазначається, що за півроку (із січня по серпень 1928 р.) кількість робкорів лише однієї газети «Наймит» зросла з 1 тис. 123 до 2 тис. 521 [20, арк. 132]. У газетах час від часу друкуються матеріали про необхідність розширення лав робкорів, з'являються гасла типу «Мобілізуємо до робсількорівської армії нові мільйони трудящих!» [435].

У 1931 р., готуючись до другої Всеукраїнської наради робсількорів, проводилася перевірка стану стінгазет і роботи робітничо-селянських кореспондентів по районах. На засіданнях бюро районних партійних комітетів (РПК) обговорювалася Постанова ЦК ВКП(б) від 16 квітня 1931 р. «серед всієї партійної, безпартійної, комсомольської, робсількорівської маси» з подальшими висновками й рішеннями щодо втілення Постанови в життя. Зокрема, вирішено: культпропам РПК систематично перевіряти роботу редакцій газет і якість керівництва ними партійних осередків, повсюдно організовувати курси й семінари з підготовки та перепідготовки низових працівників стінгазет, реалізувати гасло «кожний робкор – ударник, кожний ударник – робкор», домогтися 100-відсоткової підписки на журнал «Робсількор» у рядах кореспондентів, упорядкувати облік учасників руху, налагодити випуск багатотиражних газет на підприємствах, шахтах, великих колгоспах, копальнях, МТС тощо.

Зазначимо, що на республіканському рівні проводилися й наради робсількорів підприємств окремих галузей виробництва, зокрема чорної металургії. На порядку денному такої наради в жовтні 1931 р. стояли питання: доповідь про чергові завдання преси та робкорів у боротьбі за метал, про

методи роботи низової преси доменних, мартенівських, вальцювальних, транспортних цехів; роль низової преси в боротьбі за госпрозрахунок, за змінно-зустрічний план, раціоналізацію виробництва; організацію спільної роботи загальнозаводських і цехових та бригадних газет тощо. Про серйозність цього заходу свідчить те, що матеріали й тези доповідей для окремих секцій наради розроблялися центральними газетами спільно з редакціями та робкорівським активом заводських газет. Ця нарада проходила в Дніпропетровську, у ній брали участь делегати з Кам'янського, Маріуполя, Сталіного, Макіївки та інших міст [21, арк. 40].

Так само скликалися республіканські наради редакторів радгоспних газет окремих галузей сільського господарства – «Зернотресту», «Насінгтресту» тощо. Одна з таких нарад відбулася в листопаді 1931 р. На ній обговорювалися питання про стан і завдання радгоспної преси: «цілковите виконання плянів хлібоздавання..., розгортання соцзмагання та ударництва, нещадної боротьби проти проявів збочень від генеральної лінії партії, проти виявів куркульсько-буржуазних настроїв» [21, арк. 57].

Зазначимо, що, крім казенних офіційних заходів, причетні до випуску газет влаштовували й неформальні зустрічі, про що дізнаємося, наприклад, з оголошення, надрукованого в «Киевском пролетарии» 4 травня 1929 р. «В воскресенье, 5/V в помещении клуба печатников (Воровского, 20), Бюро секции печати устраивает вечер смычки журналистов, писателей и рабкоров, посвященный дню печати. Выступает в полном составе “Синья блуза”». Виступи «Синьої блузи» – радянського агітаційного естрадного театрального колективу, що пропагував нове революційне масове мистецтво, були надзвичайно популярними. Перший такий колектив виник у Москві, в інституті журналістики на базі «Живої газети». Рух отримав широке поширення, по всьому СРСР налічувалося понад 400 таких колективів. Існував від початку 1920-х до 1933 р.

Слідом за Постановою ЦК ВКП(б) від 16 квітня 1931 р. «Про перебудову робсількорівського руху» до сектору преси культпропу ЦК КП(б)У в Харкові, уже в травні 1931 р. почали надходити телеграми й повідомлення міськкомів і райкомів КПП(б)У, редакцій газет про наявність стінних та багатотиражних газет і кількість робсількорів по районах. Так, наприклад, за даними редакції газети «Артемівський Пролетар», у м. Артемівськ станом на кінець травня 1931 р. налічувалося 573 робкори, 638 сількорів, 253 військкори і 97 юнкорів (разом – 1 тис. 561), у м. Бердичів – 2 тис. 004, у Вознесенському районі – 3 тис., з них – 90 робкорів і 2 тис. 100 сількорів,

Конотопському – 943 (618 робкорів і 325 сількорів), Кременчуцькому – 1 тис. 100 (900 робкорів і 200 сількорів), Лубенському – 1 тис. 036 (519 робкорів і 517 сількорів), в Одесі – 17 тис., у Полтаві – 1 тис. 710, Прилуках – 4 тис. 056 тощо [24, арк. 3, 14, 43, 82; 25, арк. 16, 39, 41]. Зазначимо, що в більшості районів кількість сільських кореспондентів значно переважала робітничих.

Отже, лави робкорів постійно поповнювалися і, якщо в 1920-ті роки в УРСР їх було до 25 тис. (по всьому СРСР – лише робкорів 74 тис. і приблизно така ж кількість сількорів), то на початку 1930-х років армія робсількорів України становила вже понад 0,5 млн осіб, які публікувалися в уже численних на той час газетах: 206 районних і міських та понад 400 фабрично-заводських [559, с. 17]. Таким чином, основною рисою, що характеризує робсількорівський рух як явище, є його масовість: «Наша преса тому і масова, що в ній беруть участь маси через робкорів. Робкорівський рух – одна з форм радянської демократії, залучення мас до активного радянського будівництва» [106].

Разом з тим у звітах про показники зростання й покращення в справі робсількорівського руху з'являються повідомлення про «ухили»: «Старі робсількори одриваються від стінних, місцевих друкованих газет і пишуть до центральних. Серед старих робкорів помічається халтура, є випадки протиставлення спеців робітничій пресі» [19, арк. 182]. Іноді такі повідомлення виглядають як звинувачення: «Пресу нашу куркулі прагнуть використати як легальний засіб боротьби з радянською владою» [19, арк. 182]. Щодо справжніх недоліків у роботі робсількорів, то ними є загальна бюрократизація руху, формалізм. Обрані чи призначені робкори часто без належного ентузіазму виконували свої обов'язки, були пасивними й байдужими до справи, втрачали зв'язок із читачами. Про ці та інші недоліки було відомо ще на початку 1920-х років: «На окружній нараді робкорів і сількорів виявилось, що виборні сількори майже не пишуть до газети. Активну участь в кореспондуванні до газети беруть сількори-добровольці» [506, с. 182]. Позитивним можна вважати той факт, що зазвичай кореспондентами обирали більш-менш грамотних людей, яких знали і поважали, іноді їх призначали завкоми профспілок та партійні осередки з авторитетних членів колективу.

Критика та самокритика робкорів звучала і в 1930-х роках, хоча її тон дещо інший. З'являються матеріали – скарги на відсутність реакції колективів на зауваження робкорів: «Критика не доходить цілі. Виходить, що завод із своєю виробничою програмою, з проривами – це одно, а “Мартен” з його

робкорами – друге» [480]; є у дописах нарікання на ігнорування постанов Всесоюзної і Всеукраїнської робсількорівських нарад щодо переходу на нові форми роботи, адже, працюючи по-старому, редакції фабрично-заводських газет відстають від життя: «Робкори плентаються у хвості великої трудової армії. Нові методи треба запровадити негайно. Робкори можуть і повинні йти в ногу з темпами життя... Робкори повинні писати про те, що потрібно на сьогодні» [638]. Відверто кажучи, навіть уважно читаючи ці матеріали, важко зрозуміти, які саме нові форми мають впровадити робкори задля підвищення ефективності своєї роботи, адже всі заходи, які перераховуються в статтях, далеко не нові: «наскоки» та перевірки виконання плану, роботи завкомів, проведення відкритих засідань редколегій, виробничих нарад робкорів за участі профспілкових працівників тощо [484].

Загальний тон критичним матеріалам задавали статті з промовистими назвами: «Б'ємо на сполох», «Бійтеся відстати від життя», «Робкори не завжди ведуть вперед», «Без правильного керівництва» тощо. Автор останньої на прізвище Артем'їв у «Пролетарській правді» скаржиться, що її рубрика «Трибуна робселькора» висвітлює лише роботу редколегій великих багатотиражок, не розглядаючи діяльності редколегій газет окремих установ, таких як Зубамбулаторія № 1, Цукротрест «Культиватор», спиротрест «Фільтр». У цих установах, на думку автора, чимало проявів бюрократизму, редколегії газет не дають відсічі «ображеним на робкорівські дописи адміністраторам». Робкорівська справа в цих газетах, як він вважає, занепала, тому необхідно прикріпити до редколегій названих газет досвідчених людей, які б допомогли організувати роботу на більш високому рівні [39]. Наради робкорів відбувалися постійно. Питання, що на них обговорювалися, одноманітні: перебудувати роботу, позбутися бюрократизму, підвищити якість друкованих матеріалів, наблизитися до мас.

Щодо ролі, яку відігравали робсількори у 1920-ті та на початку 1930-х років, то вона була значною й перебувала під постійною опікою партійних органів. Так, у дописі «Партия и рабкоры» (газета «Коммунист»), крім мандруючих з газети в газету гасел штибу «вжити заходи до посилення кількісного і якісного зростання робкорів і селькорів», розміщено інформацію про заснування фонду робкорів та селькорів за рахунок добровільних пожертв і зазначено, що кошти з фонду виділятимуться родинам кореспондентів, які загинули на своєму посту [417].

Зауважимо, що гоніння на робкорів у той час були непоодинокими. У газетах зазначалося, що переслідування робсількорів набуває характе-

ру «епідемії». Про це дізнаємося з газети «Коммунист», де надруковано ряд статей з промовистими назвами: «Руки прочь от рабкора» (№ 267 від 21 листопада, № 268 від 22 листопада 1924 р.), «Поход против селькора» (№ 44 від 24 лютого 1925 р.) тощо. У статтях ідеться про переслідування робкорів аж до фізичної розправи над ними: «У Бердичівській окрузі місцеві куркулі і темні елементи ведуть кампанію проти сількора Ящука. Здійснено спробу покінчити з Ящуком. Слідство у справі про переслідування сількора ведеться прокуратурою» [446].

Зазначимо, що переслідування робкорів і факти вбивств були не поодинокими, тому регулярно проводилися засідання, збори колективів редколегій, на порядок денний яких виносилося питання «зажиму робкорів». За результатами обговорень виносилися конкретні рішення, як-от: висвітлення злочинів у центральній і місцевій пресі, підготовка звернень до прокуратури щодо розслідування кожного конкретного випадку гоніння на робкорів тощо. Мали місце й менш радикальні методи «затикання рота» кореспондентам: «Поволі ткуть павутиння інтриг, у результаті чого робкора викидають з підприємства як лишню, а головне, небезпечну людину. Радянська влада зможе вкоротити руки, ...що викидають старих робітників лише за те, що вони насмілилися критикувати дії недолугих господарників» [34].

У 1925 р. кампанія на захист робсількорів триває. Газета «Коммунист» 5 травня 1925 р. друкує допис свердловальника токарного цеху Харківського електромеханічного заводу (ВЕК – ХЕМЗ) О. Гавриліна «Боротися з переслідуваннями робкорів», де вкотре засуджуються гоніння на робкорів: «Коли ми чуємо про переслідування робкорів, ми... обурюємося до глибини душі. Адже робкор – найкращий помічник усім організаціям на заводі. Своім спостережливим оком він підмічає виробничі недоліки і є... незамінним помічником для господарників. З тими, хто переслідує робкорів, необхідно вести сувору боротьбу» [109].

Компартія та радянський уряд намагалися вжити заходи на захист робсількорів, принаймні декларативно ці наміри звучали переконливо: «Всі органи Радянської влади як і раніше захищатимуть робкорів і селькорів від нападок і гоніння з боку ворогів народу» [506, с. 186]. У розправах над робсількорами звинувачували «непманів і куркулів, які бачили у робітничих і селянських кореспондентах своїх ворогів», адже ті викривали їх, допомагаючи партії та радянському уряду «боротися за розбудову соціалізму»: «Ненависть куркулів проявлялася у численних побиттях, звирячих

убивствах робкорів і сількорів... Радянський уряд став на захист робсількорів» [34]. Зазначимо, що задля залякування «ворогів», над ними повсюдно проводилися показові судові процеси.

Помста робсількорам часто здійснювалася у відповідь на їхні публікації – доноси на антирадянські виступи чи висловлювання селян, робітників, службовців. Обшуки, арешти та інші радикальні заходи, що ставали наслідком їхніх «сигналів», робсількори сприймали як акт справедливого покарання винних. Протягом усього періоду існування робсількорів їм відводилася роль «викривачів» усього, що заважало владі та, ширше, завдяки робсількорам влада намагалася показати свій тісний зв'язок з «трудящими масами», продемонструвати свою готовність прислухатися до критики «знизу».

Однією з вагомих причин всебічної підтримки робсількорів владою було усвідомлення того факту, що їх можна використовувати як знаряддя для розправи над «ворогами народу» і як активних провідників у життя лінії партії. Щоб довести, як партія та держава цінує робкорів і в усіх важливих справах покладається на них, у газетах друкують статті на кшталт «Робкори і сількори – активні помічники партії в готуванні до виборів у Верховну Раду», а робкори у відповідь звітують про свою роботу в дописах: «Популяризую серед колгоспників новий виборчий закон», «Пильність – невід'ємна риса кожного сількора», «Боротися з затискувачами критики», «Боремось за дійовість дописів», «Наші досягнення й недоліки» тощо [485]; газети розмішують на своїх сторінках фото «сількорів-комсомольців», «робкорів-стаханівців», редакторів стінних і багатотиражних газет колгоспів та підприємств. Таким чином, низова преса вкупі з величезною армією кореспондентів-аматорів уже в 1920-ті роки міцно закріпилися в системі політичного контролю радянської держави. Зі своєї волі чи ні, але сільські й робітничі кореспонденти були «очами і вухами» влади.

Наведені вище приклади доводять, що дописи робсількорів часто були справді гострими і викривальними. Прокуратуру зобов'язували перевіряти робсількорівські дописи, якщо в них ішлося про негативні явища або вчинки. У 1924 р. прокуратура УСРР вела слідство у 10 тис. справах за матеріалами робсількорів [506, с. 188]. Лише в Катеринославі в тому ж 1924 р. прокуратурою проведено розслідування за матеріалами 1 тис. 105 робкорівських дописів, на підставі яких порушено 126 судових справ і накладено чимало адміністративних стягнень [478].

У травні 1927 р. в газеті «Червоне село» надруковано підбірку матеріалів під загальною назвою «Що зроблено прокуратурою за дописами

селькорів», де повідомляється, які наслідки мали ці критичні замітки. Найбільше повідомлень про відкриття карних справ за хуліганство, розтрату громадських коштів, самогоноваріння; дисциплінарні покарання за пияцтво, бійки тощо. Партійне керівництво уважно слідкувало за проведенням показових процесів у справах, відкритих за дописами робкорів. Важливо зазначити, що в 1920–1930-х роках роль друкованого слова в СРСР була величезною; газетна публікація могла повністю змінити життя людини: анонімний лист до редакції міг обернутися грізною зброєю проти «героя» публікації та кардинально змінити його долю.

Тематична палітра матеріалів робселькорів різнобарвна. Основними ж питаннями, якими переймалися у своїх публікаціях робселькори, були такі: партійне та комсомольське життя, сільське господарство (землеустрій, хлібозаготівля, діяльність сільськогосподарських артілей), робота радянського апарату, благоустрій міст, діяльність райвиконкомів, органів міліції, сільрад, викриття злочинів, критика безгосподарності, медичне обслуговування, школи, побут тощо. Зазначимо, що всі «гострі» матеріали торкалися лише викриття бюрократії та бюрократів, неправомірних звільнень робочих з підприємств, тиску домовласників на мешканців-пролетарів, марнотратства, відриву адміністрацій підприємств від мас тощо, але обходили болючі теми щодо загального становища суспільства в ці та подальші 1930-ті роки, а надто катастрофічного стану, у якому опинилося українське селянство в цей період.

Таким чином, далеко не вся критика могла потрапити на сторінки газет. Існувала невидима межа, яку робселькорам заборонялося переходити, інакше вони з критиків перетворювалися на «злостивців» і «недоброзичливців» з усіма наслідками цього. Так, абсолютно закритою для усієї радянської преси була тема голоду, керівництвом держави вона усіляко спростовувалася, а «західним наклепникам», що намагалися пролити на неї світло, надавалася жорстка відповідь.

Крім робкорів і селькорів, у СРСР існували загони юнкорів, диткорів, військкорів, студкорів, «лагкорів». Останні – вельми специфічний кореспондентський різновид, який утворила радянська репресивна машина. Матеріали «лагкорів» друкувала таборова преса, зміст публікацій – викриття «нероб», які не виконують норму на 100 %, результати перевірки реагування на критику тощо. Таборові кореспонденти призначалися керівниками виправних установ з ударників [145, с. 47]. Існувало навіть гасло «Кожен лагкор – ударник, кожен ударник – лагкор!», перефразоване з поширеного та популярного

рного в ті часи: «Кожен робкор – ударник, кожен ударник – робкор!».

Протягом 1920-х – 1930-х років також зростала кількість військових кореспондентів. «Пролетарська правда» на початку 1930 р. писала, що у військових частинах Києва налічується 10 багатотиражних газет, 120 стіннівок і журнал, які віддзеркалюють повсякденне життя частин: навчально-бойову підготовку, громадсько-політичну діяльність. Чисельність військорів на початок 1930 р. становила майже 1 тис. 200 осіб, з них до складу активу входило 450. У січневому № 10 у статті «Військорія спецчастин росте» зазначається, що червоноармійцям і керівному складу необхідно систематично роз'яснювати роль преси, зокрема стінгазет, у справі вдосконалення боєздатності, зосередивши увагу на слабких місцях, «взявши їх під обстріл здорової червоноармійської критики» [99].

Наприкінці 1930-х років значення робсількорів у редакційній практиці знизилося й почався період занепаду руху, що тривав аж до кінця 1950-х років, коли за бажанням Генерального секретаря ЦК КПРС М. Хрущова його було відроджено і вже у 1960-х роках в Україні налічувалося майже 400 тис. робсількорів. Їхні лави поповнювалися сотнями нових кадрів, які вивчали журналістську справу в численних школах робсількорів. Так, наприклад, лише в Одеській області такі школи працювали в Балті, Білгороді-Дністровському, Ізмаїлі, Комінтерновому; на завдання обласного відділення спілки журналістів частину лекцій їм читали журналісти з Одеси [486]. У постанові ЦК КПРС про 50-річчя Першої Всесоюзної наради робкорів (1973 р.) зазначено, що робкорівський рух за роки свого існування значно збільшив чисельність, укріпився організаційно й перетворився на вагому суспільно-політичну силу. Варто сказати, що на той час у СРСР налічувалося понад 6 млн робкорів [249, с. 320].

У процесі формування й розвитку руху видозмінювалися напрями діяльності його членів, розширювалися функції. У 1970-ті роки робсількори виступали не лише як автори дописів і кореспонденцій, учасники спеціальних рейдів та постів, а і виконували роботу як редактори, організатори об'єднань авторів-активістів. Зусиллями робкорів формувалися позаштатні відділи, редколегії тематичних сторінок тощо.

Незважаючи на хвилеподібний стан свого існування, робсількорівський рух протримався довго й навіть у 1980-ті роки в газетах, зокрема багатотиражних, трапляються їхні дописи. Наприклад, у газеті «Трикошакниця» матеріали робкорів містяться аж до 1988 р. включно. У цей час вони пишуть здебільшого не викривальні статті, а, навпаки, панегірики про удар-

ників виробництва та успіхи трудових колективів на кшталт таких: «Рівняється весь колектив», «З них брали приклад», «Авторитет передовика», «Слово комсомолки» та ін. [572].

Вважаємо за необхідне підкреслити, що робсількорівський рух, навіть з огляду на всі політичні та ідеологічні особливості історичного періоду, що розглядається, мав неабияке позитивне значення для тогочасного суспільства, принаймні його частини – безпосередньо робсількорів. Завдяки можливості стати кореспондентом газети, нехай і стінної, звичайні робітники та селяни вчилися азам журналістики, підвищуючи свій освітній і культурний рівень. Крім того, необхідно відмітити роль робсількорівського руху в історії розвитку медіаосвіти в СРСР та УРСР. Вважається, що саме робсількорівський рух був першим усвідомленим досвідом масової медіаосвіти.

Висновки до розділу 4

1. Стінні газети, які в цьому дослідженні розглядаються в аспекті спорідненості з багатотиражними як їхній прообраз і різновид, у радянські часи отримали найсприятливіші умови для розвитку та найширше розповсюдження. Більшість газет, що виникали як стінні, пізніше переростали в багатотиражні видання. Компартія всіляко підтримувала випуск стіннівок, заохочувала до участі у їх виготовленні, вважаючи ці види газет дієвим важелем ідеологічного впливу. Масовий випуск стінгазет налагодився у 1920-х роках – у цей час на кожному підприємстві, у цехах і бригадах, вищих навчальних закладах, школах, наукових установах, театрах, клубах, залізничних станціях, армійських підрозділах існували стінні газети – рукописні або друковані.

Перші стіннівки випускалися до свят або присвячувалися поточним справам, їхня зовнішня форма була довільною. У 1924 р., після XIII з'їзду РКП(б), де окремо обговорювалося питання стінгазет, компартія оголосила їх одним з проявів соціалістичної демократії. Це означало, що кожен робітник, службовець, колгоспник міг брати участь у роботі стіннівки свого підприємства як член редколегії та отримувати за таке «громадське навантаження» підтримку з боку керівництва й певні привілеї. Основні теми, що знаходили відображення у стінгазетах, – поточні справи на підприємстві чи установі; популярними також були матеріали, у яких жорстко висміювалися різні негативні явища, такі як прогульництво, бракоробство, пияц-

тво, порушення трудової дисципліни. З розвитком стіннівок вони вже не обмежувалися вузькою тематикою, а показували життя країни, республіки, дохідливою мовою пояснюючи такі питання, як індустріалізація, державна позака, соцзмагання.

Отже, стінна преса, співіснуючи з багатотиражною, розвивалася паралельно з нею, на початку кількісно значно перевищуючи її. У 1920-х роках – це наймасовіший вид газет. Про життєздатність стіннівок говорить той факт, що вони проіснували понад 90 років і нині не втрачають своєї популярності – їх випускають у школах, закладах вищої освіти, військових частинах, медичних установах. Стінні газети видозмінювалися протягом часу, перетворюючись зі зняряддя пропаганди ідей КППРС на сучасні інформативні засоби, для яких характерна свобода творчості, що проявляється як у формальних ознаках, так і змістовних. Це стосується вибору тем і їх трактування, позитивної зовнішньої трансформації завдяки використанню сучасних технічних засобів.

2. Картина розвитку преси в Україні у 1920-х – на початку 1930-х років стала відбиттям того, що відбувалося загалом в країні та республіці в цей період. Характерною ознакою часу є поступове кількісне зростання газетної періодики всіх рівнів – від центральної до низової. І це кількісне зростання пов'язано з намаганням охопити масового читача, адже вся тогочасна преса – зняряддя пропаганди. На території України найбільше багатотиражних газет у 1920-х – на початку 1930-х років виходило в індустріальних центрах – Дніпропетровську, Запоріжжі, Кіровограді, Краматорську, Макіївці, Сталіному, Харкові, а також у Вінниці, Києві, Одесі.

3. У 1920-ті роки з'явилося найбільше документів, якими регулювалася діяльність усіх друкованих органів, що є свідченням значення, якого надавало керівництво держави пресі як зняряддю пропаганди та формування комуністичної ідеології. Один за одним з'являлися постанови й рішення, якими висувалися вимоги посилити партійне керівництво пресою, усіх редакторів включати до партійних комітетів, створити спеціальні відділи та підвідділи друку, призначення яких – керівництво пресою і контроль над нею. Партія й держава всебічно підтримувала багатотиражну пресу та сприяла її розвитку, розраховуючи на величезний пропагандистський потенціал, закладений у ній. Саме в цей період склалися найсприятливіші умови для розвитку всіх видів багатотиражних газет.

4. Значне кількісне зростання преси наприкінці 1920-х років пояснюється, зокрема, і появою нових багатотиражних газет. Кількісний стрибок

відбувся наприкінці 1920-х років і пов'язаний він з розвитком та заснуванням підприємств, будівництвом нових об'єктів: Дніпрогес, підприємства важкої промисловості, які засновуються чи оновлюються в ці роки, десятки вугільних шахт, заводи хімічної промисловості тощо. На території України в роки перших п'ятирічок існувало до третини всіх великих промислових підприємств СРСР. На всіх цих об'єктах одразу засновувалися газети, часто їх було декілька – загальнозаводська або шахтна та цехові, бригадні.

Для зазначеного періоду характерним і поширеним явищем стала робота виїзних редакцій «великих» газет. Вони працювали на об'єктах «народного господарства», але найбільшого поширення набули на селі. У 1920-х роках колгоспні газети тільки почали формуватися, їх розвиток припав на кінець 1920-х – 1930-ті роки та збігається з колективізацією.

5. У цей час існувало кілька сотень видань, які можна вважати різновидом багатотиражної преси – бюлетенів, листівок, одноденних газет, екстрених випусків, друкованих стіннівок, спецвипусків тощо. Як правило, вони друкувалися малими тиражами і виходили як додатки до багатотиражних газет. Кількість таких додатків до однієї газети доходила до десятка. Так, газета колективу заводу «Ленінська кузня» з однойменною назвою у 1920-х – на початку 1930-х років мала дев'ять додатків. Утім, найчастіше в цей період додатків було три-чотири, найчастіше – у вигляді «сторінок»: «комсомольських», «літературних», «технічних», «сторінок молоді». У цей період виходили бюлетені до виборів, конференцій, днів робітників різних професій, бюлетені товарних бірж, військових частин тощо.

Однією з найхарактерніших рис періоду 1920-х років є наявність численних одноденних газет – протягом 1920–1929 рр. їх вийшло понад 250; побутували також численні профспілкові видання, газети різних товариств і комітетів (ліквідації неписьменності, допомоги голодуючим), будинків санітарної просвіти, відділів охорони здоров'я, а також разових газет, спецвипусків тощо. Їх наявність є особливістю досліджуваного періоду. Усі зазначені різновиди багатотиражних газет мали спільні ознаки – від формальних, таких як формат, неякісний друк (папір, шрифти, фарби), пов'язаних з економічними труднощами, до змістовних – коротких, помітних заголовків і текстів чітко направленої тематики. Усі багатотиражні газети цього періоду однотипні за розміщенням матеріалів: огляд справ на виробництві, дописи робкорів на різні теми, здебільшого про життя окремих цехів, робітничі досягнення, критика недоліків, питання побуту й дозвілля

працівників, гумор, сатира, вірші тощо. У пізніші роки на перших сторінках багатотиражок з'явилися всесоюзні й республіканські новини.

6. Для періоду 1920-х – початку 1930-х років характерна поява окремих видань і додатків до газет, які широко висвітлювали питання, пов'язані з пропагандою технічних знань, винахідництва та раціоналізаторства, їх популяризації. Ця кампанія відбувалася під гаслами оволодіння технікою і, незважаючи на потужну ідеологічну складову, відіграла позитивну роль, адже заохочувала працівників до творчості, навчання й самоосвіти, що привело до підвищення загального рівня технічної грамотності. Майже кожна заводська газета мала «Технічну сторінку» – спеціальний додаток, присвячений темі технічного переоснащення, популяризації та поширенню знань у галузі техніки, нехай на початку й на рівні «лікнепу».

7. 1920-ті роки – час заснування газет вищих навчальних закладів. Серед перших таких видань – багатотиражка Харківського Комуністичного університету ім. Артема «Артемовець» (1927), газета «Артемовець» Донецького гірничого інституту (1927); у 1926–1927 рр. з'явилися газети Харківського технологічного інституту «Червоний технолог», Харківського медичного інституту «Рефлекс», Київського політехнічного інституту «Київський політехнік», Дніпропетровського гірничого інституту «В заботі навчання» (1928), Київського університету «Кузня освіти» (1929) тощо. Тематика публікацій відповідає основним партійним постулатам і виконує пропагандистську функцію через ідеологічні штампи: «партосвітня робота», «марксо-ленінська методологія», настанови для молоді товариша Сталіна, партійні чистки студентських і викладацьких кадрів, комсомольський запал у навчанні, заохочення до вступу в лави комсомольської організації та компартії. Суто інститутські справи теж знаходили своє відображення в пресі: організація робфаків, діяльність наукових гуртків, виробнича практика, результати сесій, культмасова робота на факультетах тощо. Є на сторінках газет ВНЗ дружні шаржі, листування, реклама про вихід книжок і підручників.

8. На 1920-ті – початок 1930-х років припадає чинність політики українізації. Саме в цей період зросла кількість української преси, станом на 1932 р. українізація преси досягла 87,5 %. Процес переходу газет на українську мову був поступовим і нетривалим. Українізувалися здебільшого селянські газети, адже більшість селян розмовляли українською й для посилення впливу на цю величезну аудиторію газети для селян друкувалися зрозумілою їм мовою. Цим підтверджується теза щодо селянських газет

як «знаряддя проведення політики партії на селі». Збільшення кількісних показників україномовної преси тривало до 1936 р., з 1937 р. почалося повернення до російської мови, тотальне її панування в пресі затвердилося наприкінці 1930-х років.

9. Багатотиражні газети відображали майже стенографічно всі події й заходи, що відбувалися як у країні, так і на окремо взятому підприємстві чи колгоспі. У 1920-х роках усіх працюючих зобов'язували читати не тільки центральну пресу типу «Правди», а і свої видання. Найпоширеніші теми – початок індустріалізації, колективізації, перша п'ятирічка, соцзмагання. Багатотиражні газети 1920-х – початку 1930-х років вважаються масовими періодичними виданнями, які за змістом, структурою та формою були схожі, що, однак, не виключало галузевої специфіки та адресного інформування. У цей період виходили газети будівельників, друкарів, гірників, комунальників, деревообробників, цукровиків, металургів, медиків, текстильників, працівників торгівлі та харчової промисловості, а також газети виборчкомів, профспілок, шкіл, військових частин тощо. У 1920-ті – на початку 1930-х років матеріали багатотиражок, незважаючи на специфіку кожної з них, містять у собі деяку подібність, що проявилася в уніфікованості підходів до змісту публікацій, дотриманні єдиної ідеологічної направленості.

10. Багатотиражні й стінні газети як явище тісно пов'язані з масовим рухом робітничих і селянських кореспондентів (робсількорів), що розгорнувся у 1920-х роках та продовжував розвиватися протягом усього періоду існування багатотиражних газет. Робсількорівський рух – суто радянський феномен, пік розквіту якого припав на 1930-ті роки, коли вже величезна на той час армія робсількорів, що становила майже півмільйона осіб, міцно закріпилася в системі політичного контролю радянської держави. Робсількорівський рух проголошено однією з форм радянської демократії, що проявлялася через залучення мас до активного «соціалістичного будівництва».

Робсількори весь час перебували під опікою партійних органів, наявність якої пояснюється намаганням партії продемонструвати свій тісний зв'язок з масами. Саме масовість – основна риса, яка характеризує робсількорівський рух як явище. Серед причин усебічної підтримки робсількорів владою також усвідомлення можливостей їх використання як знаряддя для розправи над «ворогами народу» і як активних провідників у життя лінії партії. Крім робітничих і селянських кореспондентів, у СРСР, осо-

бливо у 1930-х роках, існували загони військкорів, «лагкорів», юнкорів, студкорів тощо.

Позитивне значення робсількорівського руху навіть з урахуванням заідеологізованості основних принципів його існування полягає в залученні широких мас до творчої роботи, у прагненні його учасників до самоосвіти та участі в громадському житті, необхідності глибокої обізнаності в справах колективу, професійному зростанні.

11. 1920-ті роки стали періодом становлення й розвитку багатотиражної преси, поступового усвідомлення її місця та ролі в системі радянської преси. У 1930-х роках, зі зміцненням тоталітарної держави з її репресивною системою керування, встановленням авторитарної одноосібної влади Й. Сталіна, жорстким ідеологічним контролем усіх сфер суспільного життя, розпочався наступний період розвитку й остаточного утвердження багатотиражної преси як дієвого знаряддя радянської пропаганди та агітації.

РОЗДІЛ 5

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОТИРАЖНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1930-х – НА ПОЧАТКУ 1940-х РОКІВ

5.1. Розвиток багатотиражних газет як масового виду первинної преси під час індустріалізації і колективізації та посилення ідеологічного контролю

У 1930-х роках випуск періодичної преси відбувався хвилеподібно. У 1930 р. разовий тираж газет, що виходили в УСРР – УРСР, перевищував у півтора раза тираж газет усієї дореволюційної Росії. Показово, що в 1913 р. в Росії один примірник газети припадав на 50 осіб, а в 1932 р. в УСРР – на чотири. В історії розвитку багатотиражної преси саме період 1930-х років став вирішальним: вона остаточно затверджується як масовий специфічний вид друку. Тематика публікацій істотно змінюється. Позитивним фактором є те, що порівняно з 1920-ми роками дедалі частіше на сторінках багатотиражних газет з'являється міжнародна, всесоюзна, республіканська інформація. У 1930-ті роки спостерігається чимало прикладів активного та ефективного співробітництва багатотиражних газет із центральними спеціалізованими виданнями. Таким чином зростала їхня роль у поширенні цієї інформації, адже для більшості працівників газета їхнього колективу залишалася єдиним джерелом новин.

Процес затвердження багатотиражної преси як вагової складової загальної системи радянської преси тісно пов'язаний з компартійними рішеннями. Так, серед офіційних документів щодо низової преси – Постанова ЦК ВКП(б) «Про сільську районну і низову пресу» (січень 1931 р.) [387, с. 172–174], Постанова ЦК ВКП(б) «Про фабрично-заводську пресу» (серпень 1932 р.). В останній підбито підсумки етапу становлення багатотиражної преси й накреслено перспективи її розвитку в майбутньому. У Постанові визначено, що основним завданням багатотиражних газет є «відображення життя підприємства у всій його багатогранності», мета діяльності полягає в «організації політичного і виробничого життя підприємства», окремо зазначається, що чільне місце в газеті має належати матеріалам самих робітників. Неабияке значення для того часу мала виписана вказівка щодо забезпечення безперебійного постачання паперу й надхо-

дження грошових коштів для фабрично-заводських газет, що підтверджує значення, яке надавалося цим виданням [391, с. 183–184]. У червні 1933 р. вийшла Постанова ЦК ВКП(б) «Про роботу політвідділів МТС, про колгоспний осередок та про взаємовідносини політвідділів і райкомів», у якій декілька пунктів присвячено газетам політвідділів МТС. В одному з пунктів, зокрема, зазначається: «Організувати протягом 1933 р. у кожному політвідділі МТС по невеликій загальнодоступній газеті і ввести до штату політвідділу посаду редактора газети; організувати протягом 2–3 місяців при кожному політвідділі МТС книжково-газетний кіоск» [368, с. 187].

Водночас незважаючи на те, що згадані настанови було направлено на поступ у справі розвитку багатотиражної преси, у 1930-ті роки дещо послабився зворотний зв'язок газет із читачами, не використовувалися ефективні й популярні в попередній період методи масової роботи.

Причина цього в тому, що газети СРСР – УРСР 1930-х років – видання доби становлення та утвердження тоталітаризму, жорсткої уніфікації всього суспільного життя країни. Владою ліквідувалися всі прояви альтернативної думки, відбувалася денаціоналізація преси республіки, вихолощення її національного духу. У пресі широко розгорнулася кампанія боротьби з «українським буржуазним націоналізмом», усі прояви національного відродження планомірно викорінювалися. Характер національної політики з боку ЦК ВКП(б) почав змінюватися вже на початку 1930-х років: на тлі згорання українізаційних процесів сталися значні перетворення в суспільно-політичному, культурному житті України.

З утвердженням культу особи Сталіна ці зміни стали невідворотними для того часу. Початок масових політичних репресій, що в Україні прийнято пов'язувати з розгортанням справи проти Спілки визволення України (СВУ), ліквідація Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), розгром установ Всеукраїнської академії наук (ВУАН), масові політичні справи проти колишніх більшовиків, діячів науки та культури, затаврованих як «буржуазні націоналісти», проти інших здорових сил українського народу безпосередньо вплинули навіть на найдрібніші прояви вільної думки, що містилися в матеріалах таких масових джерел, як багатотиражна преса.

Наприкінці 1920-х – у 1930-ті роки відбулося відчутне зростання кількості багатотиражних газет в усіх сферах виробництва, що пов'язано з історичними особливостями цього періоду, масштабними реформами радянської влади в усіх сферах життя та розробленням партійним керівництвом

основних ідеологічних вимог до партійної, центральної та низової преси, якій надавалася роль агітатора та організатора перемог соціалізму. На низову пресу покладалася особливі вимоги, вона мала доступними засобами та зрозумілою для різних верств населення мовою доводити ідейну працю керівництва країною, підтримувати культ особи Сталіна, усвідомлювати себе силою, яка впливає на зміцнення держави. Розвиток політичної та економічної стратегії комуністичної партії, курс на підсилення впливу комуністичної партії й радянського уряду, індустріалізацію, колективізацію, перебудову освіти та науки, підготовку фахівців у галузі професійної освіти й педагогіки викликали підсилену увагу до низової преси як інструменту формування свідомості мас.

Збільшилася кількість не лише республіканських, обласних, міських, районних і багатотиражних газет. В умовах «розгорнутої побудови соціалізму» широко почали використовуватися різноманітні види друкованої агітації для різних верств населення. Ідеться про безліч усіляких «сторінок», додатків, звернень, листівок – особливого типу видань, що друкувалися в різноманітній періодиці й набули поширення саме в той час. Такі видання розповсюджувалися на підприємствах промисловості й сільського господарства, призначалися вони для підвищення рівня агітації за «диктатуру пролетаріату» та сталінської тези про «посилення класової боротьби по мірі побудови соціалізму».

Характерною особливістю цього періоду є виникнення та побутування численних фабрично-заводських, шахтних багатотиражок, газет ВНЗ, МТС тощо. На багатотиражні видання партійно-радянське керівництво покладало великі надії й сподівання, адже багатотиражки найкраще були занурені в життя та завдання підприємства, знали інтереси робітників і службовців, могли безпосередньо впливати на свій сегмент аудиторії в справі матеріалізації планів партії на кожному конкретному підприємстві. З реалізацією поставлених партією завдань на пряму пов'язано кількісне зростання багатотиражної преси.

Важливо, що в 1930-ті роки виходили додатки до газет, де друкувалися постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б), РНК УСРР та ЦК КП(б)У, обласних і районних комітетів КП(б)У, регіональних виконавчих комітетів про заходи й події місцевого значення. Такі матеріали друкувалися саме в цих додатках і на сторінках спеціальних випусків, адже офіційних видань на кшталт сучасного «Урядового кур'єра» в той час не було. Ці тексти-джерела мають непересічне значення, адже збереглися лише у вигляді газетних публікацій.

Як уже зазначалося, затвердження багатотиражної преси як одного з елементів загальної системи суспільно-політичних видань у СРСР і масового виду первинної преси відбулося саме в 1930-ті роки. Порівняно з 1920-ми роками ці видання зазнали деяких змін у структурі, формах і методах роботи, збільшилися обсяги інформації, розширилася тематика, покращилися (стали більш професійними) прийоми її подання; значно зросла аудиторія цих видань, дедалі більше до роботи в газетах долучалося інженерно-технічних кадрів. Лише в Києві на початку 1930 р. налічувалося понад 45 назв багатотиражних газет, що виходили на підприємствах [54]. Багатотиражна преса підприємств у 1930-ті роки стає потужним засобом активного впливу на свідомість мас у побудові соціалістичного ладу. Характеризуючи цей процес «Пролетарська правда» зазначає: «Великотиражна газета на підприємствах є показчик величезного зростання культурних і класових вимог пролетаріату. У період... реконструктивного будівництва нашого народнього господарства газета стає справді колективним агітатором і організатором мас, як писав тов. Ленін. Найшвидше й безболісно позбутися... помилок під час великого будівництва – це є неодмінна умова зростання нашої країни. І в цьому найпочесніша роль належить газеті на підприємстві» [54].

У 1933 р. в усьому СРСР існувало понад 2 тис. 700 лише фабрично-заводських газет; у 1936 р. в УРСР – майже 430, а разом з радгоспними, МТСівськими – понад 720. Найбільше їх виходило в Донецькій області (224), у Дніпропетровській – 136, Харківській – 132, Київській – 105, Одеській – 66, Вінницькій – 36, Чернігівській – 17, в АМСРР – 7 [26, арк. 108, 117, 135].

Насправді ця кількість газет є мінімальною. Процес збільшення був стриманий паперовим дефіцитом в країні. У 1931 р. відділ культури та пропаганди ЦК КП(б)У (таку назву в 1930–1934 рр. мав відділ пропаганди й агітації – Агітпроп) надіслав усім районним партійним комітетам записку з грифом «таємно», де повідомляється, що у зв'язку з перебоями в поставці паперу припиняється вихід газет «Радянське село», «Молодий більшовик», «За культурну революцію», «Войовничий безвірник», «Оборона», «Геть неписьменність», зменшуються тиражі газет «Комуніст» (на 50 тис. прим.), «Вісті» (на 70 тис. прим.), «За соціалістичну перебудову» (на 30 тис. прим.), «Робітнича газета “Пролетар”» (на 25 тис. прим.), «Комсомолец України» (на 35 тис. прим.), «На зміну» (на 50 тис.). Повідомляється також, що скорочення накладів поширюється й на міські газети [21, арк.

88]. Ця тенденція тривала і в наступні роки: у 1933 р. закрито 15 центральних загальносоюзних газет та чимало обласних, з них п'ять – в УСРР.

14 січня 1932 р. вийшов Наказ № 4 Комітету у справах друку при РНК УСРР, який містить вказівки щодо економного розподілу газетного ролевого паперу та «закінчення переведу ролевих газет на зменшений формат...» [2, арк. 10]. Цим же Наказом визнано необхідність «переглянути сітку багатотиражних газет УСРР, забезпечивши вихід виробничих, військових газет й газет МТС, великих радгоспів і колгоспів й скоротивши мережу інших газет», а також перевірити графік виходу газет з друку. У 1936 р. повсюдно закривалися фабрично-заводські газети «як такі, що не виправдали себе і не мають необхідної матеріальної бази» [244, с. 11]. Через дефіцит паперу припиняли вихід журнали, значно зменшувалися наклади, заборонялося відкривати нові періодичні видання.

У 1936 р. секретар ЦК КП(б)У Попов скаржить на секретарю ЦК ВКП(б) Б. Талю, що Кондопозька паперова фабрика (м. Кондопога в Карелії; фабрики засновано в 1923 р.) недогрузила Україні 478 т паперу, що призводить до перебоїв у виході газет; тому ж таки Талю з України йдуть телеграми з проханням «прискорити дозвіл комітету резервів отримання 300 т газетного паперу», адже його залишалося на три дні; начальник політвідділу Південної залізниці А. Раїсов звертається до КП(б)У з проханням надати необхідну кількість паперу для газети «Большевик Южной» (недостача становила понад 4 т, у проханні відмовлено) [26, арк. 50, 31].

Водночас до відділу друку і видавництва ЦК КП(б)У надходять листи з вимогами виділити додаткову кількість паперу для збільшення періодичності, кількості сторінок деяких газет, зокрема «Комунаровця»: «У зв'язку із значним збільшенням виробничої програми запорізького комбайнового заводу “Комунар”, збільшення робітничих та інженерно-технічних працівників, що ставить нові вимоги перед газетою заводу, бюро Дніпропетровського обкому КП(б)У ухвалило 15 червня 1936 р. просити ЦК КП(б)У дозволити видавати газету “Комунаровець” щодня на 4-х сторінках замість 3-х» [26, арк. 8].

Період 1930-х років характеризується однотипністю назв газет, особливо районних і багатотиражних. Так, виходили десятки «колгоспників...»: «... Васильківщини», «... Кахівщини», «... Обухівщини»; «колгоспних праць», «колгоспних шляхів», «колективістів...»: «... Глухівщини», «... Дзержинщини», «... Краснокутчини», «... Хорольщини», «... Цебриківщини»; сотні газет, назви яких починалися з «за»: «За більшовицький

фільм», «За більшовицького педагога», «За комуністичну зміну», «За комуністичну освіту», «За комуну», «За кращий урожай», «За культурний побут», «За суцільну колективізацію», «За суцільну письменність», «За тваринництво», «За техніку», «За ударний засів городів»; існувало чимало «ленінських», «сталінських» шляхів, а також «Шлях винахідника», «Шлях електрика», «Шлях Ілліча», «Шлях залізничника», «Шлях до комуни», «Шлях робітника»; різні «штурми»: «Штурм за вугілля», «Штурм за хліб», «Штурм текстильника», «Штурм техніки» тощо.

1930-ті роки – період штурмових заходів у галузі індустріалізації. Загалом, в Українській РСР у роки перших п'ятирічок з'явилося понад 10 великих промислових підприємств (усього в СРСР у ці роки налічувалося 35 таких об'єктів) – новобудов і капітально реконструйованих. Крім уже згаданого Дніпрогесу – одного із символів радянської індустріалізації, який почав будуватися ще в 1927 р., у роки перших п'ятирічок постали й інші грандіозні об'єкти. Серед новобудов: металургійні гіганти – Азовсталь (1933), Запоріжсталь (1933), Криворіжсталь (1934), Краматорський завод важкого машинобудування (1937); харківські тракторний (1931), верстатобудівний (1935), турбогенераторний (1934) заводи. У 1930-ті роки збудовано Зуївську (1931), Кам'янську (1931), Штерівську (1926–1931) теплоелектростанції; Харківський завод ім. Орджонікідзе в жовтні 1931 р. випустив перший трактор, у тому ж році й теж у жовтні в Луганську на паровозобудівному заводі ім. Жовтневої революції збудовано перший у СРСР потужний пароплав «Фелікс Дзержинський» [96, с. 384].

У 1930-ті роки закладено десятки вугільних шахт на Донбасі, запрацювали потужні заводи хімічної промисловості в Горлівці, Дніпропетровську (нині – м. Дніпро), Кам'янському, Рубіжному; виникли підприємства харчової промисловості у Вінниці, Києві, Мелітополі, Одесі, Полтаві, Херсоні; фабрики легкої промисловості – у Дніпропетровську, Києві, Одесі, Харкові. Докорінної реконструкції зазнали Луганський паровозобудівний завод і металургійні заводи в Дніпродзержинську, Дніпропетровську, Комунарську (Алчевську), Макіївці, суднобудівний завод «Ленінська кузня» в Києві, заводи сільськогосподарського машинобудування: «Серп і молот» у Харкові, «Червона зірка» у Єлизаветграді (Кропивницькому).

На початку 1930-х років значно зросло виробництво сільськогосподарських машин, які виробляли київські заводи «Червоний плугатар» (з 1932 р. – «Червоний екскаватор»), ім. Лепсе, ім. Письменного та ін. Серед досягнень першої п'ятирічки – виникнення в УРСР кольорової мета-

лургії: у 1930 р. розпочав роботу цинковий завод у Костянтинівці (Донецька область) [237], у 1934 р. – Дніпровський алюмінієвий завод (Запоріжжя) [234, с. 395]; тракторні сівалки, уперше випущено на заводі «Червона зірка», двічі, у 1929 та 1937 р., нагороджувалися міжнародними відзнаками. Наприкінці 1930-х років на підприємстві працювало майже 12 тис. робітників і виготовлялося 10 % обсягу виробництва сільгосптехніки всього СРСР; перед війною завод налагодив випуск понад 20 найменувань сільгоспмашин [630].

Такий індустріальний штурм реалізовувався за рахунок внутрішніх можливостей, капіталовкладень різко не вистачало. Це пояснює, чому вже в 1929 р. у СРСР розгорнулася потужна агітаційна кампанія щодо підтримки населенням державної позики, яка стала однією з домінуючих тем на сторінках багатотиражних газет. На плакатах і цінних паперах зображувалися трактори в полях та інша техніка, заводи, фабрики, а зображення супроводжувалися текстами на кшталт таких: «Дадим взайми стране своей! Богаче будем и сильней!». І, хоча позики вважалися добровільними, фактично вони були примусовими, їх навіть могли включати в рахунок заробітної плати. Нести гроші в каси хотіли далеко не всі, а держава гостро потребувала коштів на індустріалізацію, тому використовувалися різні способи примусу. Як і завжди, преса активно взялася до справи пропагування державної позики, тон у цьому задавали центральні газети «Правда» та «Известия», не відставала республіканська «Пролетарська правда», а за ними обласна й низова преса. Так, газета «Прапор селекціонера» – орган політвідділу Іванівської дослідної селекційної станції (Стара Іванівка Охтирського району Сумської області) 4 квітня 1934 р. на першій сторінці закликає позикою другої п'ятирічки забезпечити побудову «безкласового соціалістичного суспільства в СРСР» і заявляє словами «комісії сприяння»: «Кожний робітник, кожний трудящий повинен бути позикодержцем»; далі в статті «Більшовицьку зустріч позиці»: «Жодного колгоспника без позики другої п'ятирічки!». Матеріали надруковано під портретами Сталіна й Постішева [264].

Сумська міська газета «Більшовицька зброя» 2 липня 1937 р. надрукувала спецвипуск, присвячений Постанові уряду «Про позикку зміцнення оборони Союзу РСР», де повідомляється, що трудящі різних підприємств міста, колгоспники, курсанти, командири, політпрацівники місцевого артилерійського училища «з великою радістю», «із захопленням» передплачують позикку, яку «нетерпляче чекали»: «До столу підходять усе нові і

нові робітники. Кількість підписів на передплатному листі зростає щохвилини. Ось підходить теплотехнік т. Селянин. В графу “Сума передплати” він вписує цифру 300 крб – суму свого місячного заробітку» [263]; «Не терпляче чекали курсанти-червоноармійці, командири і політпрацівники нашого артилерійського училища оголошення декрету уряду про випуск “Позики зміцнення оборони Союзу РСР”. Негайно... розгорнулася передплата і протягом трьох годин весь колектив було охоплено передплатою на нову позикку, що складає 125 % тритижневого окладу зарплати» [626]; «Хай знають вороги народу, що ми на свої трудові карбованці збудуємо тисячі повітряних кораблів, цим самим ще більше посилимо обороноздатність нашої славної квітучої країни Рад»; ілюструє матеріали фото, де зображено робітників хлібозаводу, які схилилися над передплатним листком [523].

На багатотиражні газети покладалося завдання «вести широку роз’яснювальну роботу» серед працівників підприємства чи установи щодо важливості цієї державної кампанії, апелюючи при цьому до громадянської позиції і свідомості кожного. Таким чином, «добровільно-примусовою» державною позикою в 1930-ті роки охоплено всю країну. Багатотиражні газети, починаючи з 1929 р., регулярно друкують матеріали, присвячені цій темі. Так, у «Трикотажці» з’являються статті: «Про третю позикку індустріалізації» (1929, № 1), «Зустрічний план на позикку 3-го вирішального» (1931, № 72), «Наша фабрика повинна бути в перших шеренгах реалізації позики 4-го завершального» (1932, № 31), «Роль позик у Радянському Союзі», «Про випуск державної позики 3-ї п’ятирічки», «Умови випуску державної позики 3-ї п’ятирічки», «Однодушно передплатимо нову позикку», «Передплачуємо на суму місячного окладу» (усі – 1939, № 53).

До агітаційної кампанії щодо державної позики долучилася й преса радянських виправно-трудова таборів. Так, газета Донецького обласного відділення виправно-трудова робіт «Перековка» у № 4 за 1934 р. розмістила матеріали під заголовками: «За стовідсоткове охоплення підпискою на позикку!», «Що необхідно знати про нову позикку», «Підписуємося на місячний заробіток». Дописувач Нежний повідомляє, що працівники Ворошилівського табору палко вітають ініціаторів випуску нової позики, одноставно вирішивши протягом кількох днів провести підписку на місячний оклад. «Колектив правопорушників», обговоривши на своїх зборах цю ініціативу, проявив «високу класову свідомість» і вирішив одноставно підписатися на місячний заробіток. Окремі доповідачі на зборах говорили

про широке розгортання в країні соціалістичного будівництва, на яке необхідні кошти, тому всі правопорушники – люди, які «порушили революційну законність», тепер бажають чесною працею загладити провину «перед пролетарською державою» й повинні позичити країні свої гроші [358]. Автор матеріалу «Есть 100 процентов» звітує про 1000-відсоткове охоплення підписки на позику серед працівників і правопорушників табору [257].

У навчальних закладах також активно «підтримували» позику. Ю. Шевельов описав у своєму щоденнику, як у Харківському комуністичному газетному технікумі в 1934 р. відбувалися «мітинги з нагоди якоїсь події, що в уряді й партії вважалася за важливу: скликалися нашвидку збори всього “трудового колективу”, хтось з партійного осередку вже мав готову резолюцію. Ми голосували за неї піднесенням рук, і на тому все кінчалось. Так ми приймали пропозицію передплатити державну “позику” в розмірі щороку одномісячної платні...» [624, с. 267].

У 1930-х роках кожен громадянин СРСР мав облігації державної позики, їхніми власниками, крім фізичних осіб, були і юридичні – підприємства й колгоспи. Під час війни, коли всіх охопила хвиля патріотизму, випущено чотири позики, що дало змогу державі отримати значні кошти на потреби армії. На цінних паперах воєнного часу зображено військову техніку, солдатів із червоними знаменами та іншу військову тематику. Облігації військової позики закликали громадян виконати свій священний обов’язок – «допомогти Червоній армії розгромити фашистську нечисть». Після війни ентузіазм пішов на спад, облігації розбудови й розвитку народного господарства розповсюджувалися переважно примусово, хоча керівництво держави звітувало, що трудящі СРСР демонструють свою морально-політичну єдність, згуртованість навколо компартії, готовність брати участь своїми коштами в будівництві комунізму. До внутрішніх позик держава зверталася неодноразово з метою отримати кошти на проведення різних масштабних проєктів. Держава позичала гроші в населення починаючи з 1922 р. і до 1982 р.

Усебічно підтримувана компартією багатотиражна преса здійснила чималий внесок у створення й розбудову соціалістичної індустрії та сільського господарства, розгортання соцзмагання на підприємствах і на селі. Деякі багатотиражки навіть вшановувалися державними нагородами. Так, у 1932 р. газета сталінградських тракторобудівників отримала орден Леніна. Центральні, республіканські, місцеві газети на своїх сторінках часто друкували хвалебні матеріали про найкращі багатотиражні газети, їхній

авторитет серед трудових колективів, злободенність і дієвість публікацій, професіоналізм кореспондентів та редакторів.

Міські газети активно публікують позитивні приклади роботи багатотиражок. Так, у київській міській газеті «Більшовик» за 14 січня 1935 р. надруковано статтю «Газета, у якої можна вчитися», де з великим піднесенням розповідається про багатотиражку київського верстатобудівного заводу «За радянський станок». Газету називають авторитетною, живою, прекрасно складеною й такою, що не залишає поза своєю увагою жодної дрібниці: «Усього 9 номерів, але який розмах справжньої дійової більшовицької роботи низової заводської газети... Кожен допис, стаття робітника, інженера, техніка насичені конкретністю і діловитістю. Нічого зайвого, що може відтягнути увагу читача від питання, конкретно поставленого в ...дописі» [110]. Як окрему позитивну рису газети відзначено її масовість і зосередженість на конкретних питаннях, які цікавлять колектив: «...На відміну від інших заводських багатотиражок не займається проблемами “світового масштабу”, вона висуває актуальні питання будови, входить у побут робітника, підносячи на принципіальну більшовицьку височінь те, що на перший погляд здається дрібницею» [110]. У кінці статті зроблено висновок, що «За радянський станок» є прикладом того, якою має бути багатотиражна газета. Одним із прийомів емоційного впливу на читача було застосування в газетних текстах поетичної та позитивної лексики. Ось як тепло описує робкор Я. Буценко вихід першого номера багатотиражки робітників та службовців восьмої дільниці відділення колії Південно-Західної залізниці «Червоний шлях»: «Перша ластівка прилетіла до нас на виробництво, – гомоніли поміж собою робітники, одержавши на руки свою друковану великотиражну газету... З великим захопленням читали свіжу газету, оцінюючи зміст кожного дописа та приглядаючись до прізвищ авторів, що перші з’явилися в великотиражці» [67]. Автор Л. Хейфец, розповідаючи в «Пролетарській правді» про газету «Калений утюг», відзначає її авторитет серед робітників швейної фабрики, які «нетерпляче чекають на кожне нове число» [602].

У тогочасних газетах, у тому числі багатотиражних, відбивалися всі найменші позитивні зміни в країні, вони жваво обговорювалися. Водночас замовчувалися причини, з яких виникали проблеми, зокрема економічного характеру. Так, наприклад, скасування карткової системи в 1935 р. стало однією з тих небагатьох позитивних змін, що відбулися в СРСР у 1930-ті роки.

Карткову систему постачання населення харчовими продуктами та не-продовольчими товарами введено за рішенням Політбюро ЦК ВКП(б) на початку 1931 р., а скасовано у 1935 р.: з 1 січня скасовано картки на хліб, з жовтня – на решту продуктів, згодом – на промислові товари [104, с. 163]. Це стало можливим завдяки відносно хорошому врожаю зернових культур у 1934 р. З відміною карток розпочався вільний продаж хліба. Ця подія знайшла найширше висвітлення в пресі, активно обговорювалося значне зниження цін на продукти. Крім позитиву, у газетних публікаціях відбивалися й негативні моменти, що проявилися у зв'язку з відміною жорстких заходів, пов'язаних з розподілом продуктів. Насамперед ці публікації стосувалися спекуляції хлібом. Розгортання колгоспної торгівлі хлібом, перебіг його продажу стали предметом спеціального обговорення на засіданні політбюро ЦК КП(б)У, що відбулося на початку січня 1935 р.; голові НКВС УСРР В. Балицькому доручено притягати до відповідальності «перепродавців хліба і спекулянтів».

Застосування карткової системи відбулося внаслідок глибокої продовольчої кризи, зумовленої насильницькою колективізацією й нищенням міцних селянських одноосібних господарств. Саме такі дії з боку керівництва держави призвели до того, що вже наприкінці 1920-х років СРСР опинився перед продовольчою катастрофою. Задля виходу з такого становища спочатку запроваджено нормування хліба, згодом – цукру, м'яса, масла та інших продуктів. Нормування розподілялося за трьома категоріями: робітники (I категорія) отримували по 800 г хліба на день (члени родини – по 400 г); службовці та члени їхніх родин (II категорія) – по 300 г; безробітні, інваліди, пенсіонери (III категорія) – по 200 г, а так звані нетрудові елементи (торговці, служителі релігійних культів і домогосподарки, яким не виповнилося 56 р.) карток узагалі не отримували [477]. Карткова система вводилася й надалі – під час війни та після неї, проте ця тема завжди висвітлювалася лише з позицій її скасування [403]. Такий підхід є характерним для того періоду, причини введення карткової системи, як і жахливий голодомор 1932–1933 р. замовчувалися, ці теми не обговорювалися на сторінках преси, у тому числі й багатотиражної, жодна газетна публікація не торкалася цих проблем.

На середину 1930-х років припадає чинність другої п'ятирічки (1933–1937 рр.). Найважливішим її завданням проголошено завершення технічної реконструкції народного господарства, повсюдне оволодіння технікою. Другий п'ятирічний план ухвалено на XVII з'їзді ВКП(б), що відбувався з

26 січня по 10 лютого 1934 р., і затверджено ЦВК і РНК СРСР у листопаді 1934 р. На з'їзді накреслено шляхи реалізації грандіозного плану перетворення СРСР на економічно розвинуту країну. Під час з'їзду прийнято ряд документів, серед яких програма завершення технічного переоснащення всього народного господарства на базі, досягнутій у період першої п'ятирічки, зростання промислової й сільськогосподарської продукції, укріплення обороноздатності країни. Для реалізації завдань реконструкції народного господарства визнано необхідним ліквідувати всі «капіталістичні елементи і класи». Цей з'їзд увійшов в історію не лише завдяки накресленим планам економічного зростання країни, а й фатальними наслідками для його делегатів, які зазнали політичної розправи: у «Короткому курсі історії ВКП(б)» XVII з'їзд отримав назву «з'їзд переможців», а неофіційно – «з'їзд розстріляних», адже в роки «великого терору» репресовано більше половини його учасників [607]. 5 грудня 1934 р. у центральному органі партії більшовиків газеті «Правда» було опубліковано урядову Постанову «Про внесення змін у діючі кримінально-процесуальні кодекси союзних республік», яка дала старт масовим репресіям [367]. Вони почалися з пошуку ворогів народу серед різноманітних «антипартійних угруповань» і за кілька років переросли в тотальний терор. Масові газети періодично публікують матеріали, де рішуче засуджують ворогів народу.

Для другої половини 1930-х років характерним є значне зростання кількості різних з'їздів – колгоспників, робітників, залізничників, ударників, науковців, з'їзди рад різних рівнів – від сільських до республіканських. Відповідно, постфактум з'являлися численні постанови, рішення, що друкувалися на сторінках центральної та місцевої преси, зокрема промови керівників партії й держави, виступи, почини, заклики перемогти, підвищити, перевиконати, встановити новий рекорд, поширити рух ударників тощо. Ці питання чи не щоденно висвітлювалися в багатотиражній пресі на рівні закликів до перемог у питаннях розбудови залізниць чи розвитку водного транспорту задля обслуговування потреб промислового і сільськогосподарського виробництва.

Така агітація, з одночасною репресивною політикою, мала й успіхи. За офіційними даними, у роки другої п'ятирічки значно зросли показники продуктивності праці, що стало можливим завдяки використанню машин, підвищенню загального технічного рівня [306]. У цей період продовжують працювати гіганти промисловості – Краматорський завод важкого машинобудування, Криворізький металургійний, Азовсталь, Запоріжсталь;

у 1936 р. розпочався серійний випуск потужних паровозів «Й. Сталін» у Ворошиловграді тощо [96, с. 409]. У роки другої п'ятирічки значно зросла кількість МТС. Так, у відсотковому співвідношенні кількість колгоспів, що обслуговувалися МТС, у 1932 р. становила 48,2 %, а в 1937 р. – 97,3 %. Із застосуванням машин збільшилися показники праці, відкрилися можливості для активного впровадження агротехніки [307].

У цей період широкого розголосу та поширення набув стаханівський рух. 2 вересня 1935 р. газета «Правда» написала про почин вибійника Кадіївської (у 1978 р. Кадіївку перейменовано на м. Стаханів Луганської області) шахти «Центральна-Ірміне» О. Стаханова: за 6-годинну зміну той видав 102 т вугілля при нормі 7 т, що становило 10 % добового видобутку шахти, тим самим встановивши новий всесоюзний рекорд, перевищивши норму у 14,5 разів [479]. Стахановський почин широко висвітлювали газети – від центральних до низових, широко обговорювалися всі події, пов'язані з рухом; регулярно повідомлялося про нові й нові рекорди шахтарів Донбасу.

Поступово стахановський рух охопив не лише шахтарів – він поширився серед робітників заводів, колгоспників, інженерно-технічних працівників, навіть військових. Так, ініціатором стахановського руху в металургійній промисловості стає М. Мазай, сталевар Маріупольського заводу ім. Ільїча, зачинатель швидкісного сталеваріння. У жовтні 1936 р. він встановив свій перший рекорд, виплавивши менше ніж за 7 год 103,5 т сталі. П. Кривонос, стахановець-ударник, машиніст депо станції Слов'янськ Донецької залізниці першим на залізничному транспорті вдвічі збільшив швидкість водіння вантажних поїздів, що було зумовлено значним збільшенням перевезень у роки другої п'ятирічки; бригада П. Кривоноса першою почала працювати на вантажному паровозі ФД («Фелікс Дзержинський»), який вироблявся на Луганському (Ворошиловградському) паровозобудівному заводі з 1931 р. і до початку війни; ударник мав численних послідовників – «кривоносівців».

У 1935–1940 рр. виникли і виходили численні багатотиражки, що мали у своїй назві ім'я О. Стаханова (за нашими підрахунками понад 50): «Стахановець», «Стахановець автотранспорта», «Стахановець зв'язку», «Стахановець коксохімії», «Стахановець на стройке», «Стахановець пицевик», «Стахановець строитель», «Стахановець транспорта», «Стахановець угля», «Стахановець взуттєвик», «Стахановець Дніпровського водогону», «Стахановець ланів», «Стахановець торгівлі», «Стахановець-тракторист»,

«Стахановець шерстьбуду», «Стахановский забой», «Стахановский лов», «Стахановская декада» тощо [119, 120].

Ще одна відома учасниця стахановського руху – Парасковія (Паша) Ангеліна, з 1929 р. працювала трактористкою, згодом, у 1933 р., створила тракторну бригаду на Старобешівській МТС (колгосп «Заповіт Ілліча») і очолила її. У травні 1936 р. бригадою П. Ангеліної зініційовано початок всесоюзного соціалістичного змагання жіночих тракторних бригад. Усі ці люди – учасники руху – ударники праці матеріально заохочувалися, отримували державні нагороди й пільги, рух підтримувався і всебічно пропагувався компартією як новий рівень соцзмагання та форма підвищення продуктивності праці. Наприкінці 1935 р. – на початку 1936 р. і в 1937 р. відбулися важливі події, присвячені стахановському рухові: у листопаді 1935 р. – Всесоюзна нарада, де стахановський рух визнано одним з найважливіших складових соціалістичного будівництва; у січні 1936 р. – Вседонецький зліт стахановців – майстрів видобутку вугілля; у січні 1937 р. – Вседонецький зліт сталеварів-стахановців; у жовтні 1937 р. – Вседонецький зліт стахановців-шахтарів з рекордною кількістю учасників – понад 14 тис. осіб. У травні 1932 р. у газеті «Правда» виступив Микита (Никифор) Ізотов, вибійник Горлівської шахти «Кочегарка», поклавши початок «ізотовському» рухові. У лютому 1936 р. М. Ізотов встановив світовий рекорд видобутку вугілля за 6-годинну зміну – 607 т, що перевищило норму у 30 разів [96, с. 408].

Разом з тим сьогодні історіографія визнає, що використання стахановських методів було одним із чинників кризових явищ у промисловості, яке супроводжувалося посиленням експлуатації працівників і масовими репресіями проти інженерно-технічного персоналу та господарників [94, с. 837].

Основна увага в справі поширення руху ударників приділялася багатотиражкам. У № 13 за 1934 р. у газеті політвідділу Макіївської МТС «Прапор соціалізму» надруковано лист М. Ізотова «до всіх бригадирів – десятитисячників», у якому він викладає основні «постулати» руху свого імені: передача досвіду передовиків відстаючим, увага й заохочення до трудових звершень через створення ударникам кращих умов праці та побуту, організація «ізотовських шкіл» й «ізотовських магазинів» тощо: «За нашим прикладом створюйте кращі умови праці ударникам. Кожний бригадир має слідкувати, щоб ударники мали покращене харчування, ...щоб у кожній бригаді був організований ларьок ударника» [226].

Рух ударників поширився і в колгоспах. Так, почин ланкової М. Демченко виростити надвисокий для того часу урожай цукрових буряків – по 500

ц/га, що прозвучав на другому Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників у 1935 р., отримав назву руху «п'ятисотенниць» і перетворився на масове соціалістичне змагання. Як писала газета «Правда», першою зголосилася позмагатися з М. Демченко за високий врожай М. Гнатенко, за нею – Л. Кавун. Це й були перші п'ятисотенниці, усі вони працювали в колгоспах Черкащини [251]. Поступово рух охопив усі бурякосіячі господарства. Звичайно, газети пишуть про кращих ланкових-ударниць, які брали на себе зобов'язання працювати по-стахановськи: ланкова Н. Босенко з колгоспу ім. Чубаря на Сумщині взялася «виростити врожай по 600 центнерів цукрових буряків на кожному гектарі»; ланкові Т. Бондаренко і В. Новаченко за її прикладом теж «готуються до весни, борючись за те, щоб виростити високий урожай цукрових буряків» [550].

У 1939 р. за рішенням уряду відкрилася Всесоюзна сільськогосподарська виставка. Радянська преса докладно звітувала про виставку і її учасників. Газети закликали ширше розгорнути соцзмагання на селі, впроваджувати передовий досвід. На виставці функціонував спеціально створений для демонстрації успішної роботи районних і багатотиражних радгоспних та стінних газет Павільйон преси. За великі досягнення в справі висвітлення питань сільського господарства та боротьби за його підйом у павільйоні, серед інших, було представлено газету «Большевик Запорожжя» (з 1963 р. – «Індустріальне Запоріжжя»).

Ефективність стахановського та інших рухів на початку була високою, але рекорди ударників і їхніх послідовників призвели до збільшення норм виробництва та підвищення планових завдань уже у 1936 р.; прогрес у промисловості майже не вплинув на стан матеріального добробуту основної маси людей.

Загалом індустріалізація кардинально змінила образ країни. Зазнала перетворень і загальна структура господарства УРСР: протягом 1928–1937 рр. змінилося співвідношення між промисловістю й сільським господарством у бік зростання першої. При цьому значно підвищилася питома вага галузей важкої промисловості – машинобудування, металургії, електроенергетики, хімічної індустрії; швидкими темпами розвивалися нові для України авіаційна промисловість, тракторо-, верстато- та комбайнобудування, а також виробництво текстилю. Технічну реконструкцію народного господарства, визначену як основне завдання другої п'ятирічки, у цілому було здійснено. В УРСР запрацювали сотні оновлених заводів, фабрик, шахт; створено нові галузі виробництва.

Про всі, навіть невеликі успіхи на цьому шляху писали газети. На сторінках «Більшовицької зброї», наприклад, знаходимо повідомлення про вступ в експлуатацію нової печі на сумському хлібозаводі: «Піч Гриншпуна... відрізняється від всіх печей по випіканню хліба. Її істотні переваги в тому, що вона набагато полегшує працю робітників, збільшує продуктивність і значно поліпшує якість продукції... Якщо до цього часу завод випікав 20 тонн хліба на добу, то тепер він даватиме 40 тонн» [363]. Про новий млин, збудований колгоспниками артїлі «Ленінець-ударник» с. Червоне на Сумщині, з гордістю повідомляє сількор І. Коровай: «На будівництві млина по-стахановському працювали кращі колгоспники Чубур Г., Коровай М., Лукіна М.» [219]. Таких матеріалів побільшало після оприлюднення вказівки П. Постишева: «Необхідно замінити писання базік, які пишуть на будь-яку тему... матеріалами директорів заводів, МТС, інженерів, агрономів, вчителів, наукових працівників – людей зі знанням і досвідом практичної роботи» [26, арк. 38].

Незважаючи на наявні й уявні успіхи, друга п'ятирічка оголила також недоліки, спричинені насамперед командно-адміністративною моделлю керування господарством, що проявилися такими рисами, як суворий централізм господарського життя, використання партійно-державною бюрократією, крім економічних, ідеологічних методів керування тощо. Індустріалізація періоду перших п'ятирічок відзначилася креном у бік промисловості групи «А», яка в УРСР розвивалася переважно в Донецько-Придніпровському районі. Це призвело до нерівномірного розвитку регіонів України. За офіційними даними, другий п'ятирічний план, як і перший, виконано достроково, але деякі цифри просто сфальшовані. Утім, незважаючи на недовиконання плану, друга п'ятирічка вважається успішнішою за першу, успіхи ці пов'язуються насамперед із проголошенням курсом на освоєння нової техніки [308, с. 87].

У роки другої п'ятирічки вся радянська преса – від центральної до низової – продовжила справу поширення соціалістичного змагання, яке в цей період не збавляло своїх темпів. Газети навперебій публікували матеріали про виконання й перевиконання планів 1933–1937 рр., про успіхи в економічному та культурному розвитку країни, про підвищення добробуту громадян. У багатотиражках чи не в кожному номері друкуються матеріали під заголовками: «Вище прапор соцзмагання та ударництва», «Закріплюємось до кінця другої п'ятирічки», «Досвід бригади імені 15-річчя Жовтня вартий поширення», «Щодня виконувати план», «Ростуть стаханівсь-

кі бригади», «Ми бачили Дніпрогес», «Даємо зустрічний!», «Виконаємо план», «Викликаємо на соцзмагання», «У 1937 працюватимемо ще краще», «Ширимо лави стаханівців». Схожі заголовки притаманні всім тогочасним газетним статтям, репортажам, дописам тощо.

Найвагомішим досягненням другої п'ятирічки вважалося технічне переоснащення народного господарства, підведення під промисловість і сільське господарство сучасної технічної бази. У суспільному житті також відбулися докорінні зміни – остаточно ліквідовано «залишки експлуататорських класів», суспільство перетворилося на монолітне утворення навколо компартії, побудоване на принципах побудови соціалізму й комунізму, «братерської дружби націй і народностей». Газети звітували, що за результатами другої п'ятирічки в СРСР створено матеріально-технічні та ідейно-політичні передумови для подальшого піднесення економіки й культури країни, що приведе до остаточного утвердження соціалізму та створить передумови для поступового переходу до комунізму.

Розвиток пропагандистської функції радянської преси проявився як у намаганні показувати лише перемоги радянської держави, так і в паралельному негативному висвітленні економічної кризи, що у 1930-ті роки охопила капіталістичні країни: у радянських газетах широко популяризувалися матеріали про загострення там внутрішньополітичної ситуації. Таким чином досягалася основна мета таких публікацій – навіювання думки про переваги соціалізму, отже, від початку 1930-х років газета стала «...тільки інструментом боротьби партії за свій курс, всі інші її функції відступили» [222, с. 12].

У середині 1930-х років широко розгорнулася кампанія щодо прийняття нової, «сталінської» конституції. 1 січня 1935 р. «Правда» писала: «Країна охоплена ентузіазмом будівництва прекрасного, радісного життя. Контури завершеної будівлі соціалізму вже бачить кожний» [447].

На VII Всесоюзному з'їзді рад (січень – лютий 1935 р.) прийнято рішення щодо розроблення проекту нової Конституції, яка б законодавчо закріпила «перемогу соціалізму в СРСР». Для роботи над текстом Основного закону створено спеціальну комісію, до складу якої увійшли керівники партії та уряду, представники науки, діячі громадських організацій, знані в СРСР люди. До червня 1936 р. розроблення нової Конституції закінчено, після ухвалення проекту на пленумі ЦК компартії і ЦВК СРСР його винесено на всенародне обговорення. На цьому етапі активно підключилася преса, яка стала «всенародною трибуною» для обговорення Конституції,

сприяла «підйому політичної активності трудящих», роз'яснювала кожний розділ, кожну статтю Основного закону. Усі газети чільне місце на своїх сторінках відводили матеріалам, пов'язаним з Конституцією. Багатотиражна газета «За більшовицький транспорт» – орган Дебальцевського політвідділу Донецької залізниці 3 грудня 1936 р. друкує повний текст доповіді В. Молотова щодо нової Конституції, у якій голова РНК СРСР, зокрема, зазначив: «Новая Конституция укрепит наш глубоко демократический строй еще больше... в ней прочно гарантируются... право на труд, право на отдых, право на материальное обеспечение старости, право на образование, полное равноправие женщины с мужчиной, полное равноправие наций и рас в СССР... Принятие новой Конституции еще больше поднимает СССР как опору и светоч демократизма... Под знаменем марксизма-ленинизма. Под знаменем партии Ленина – Сталина. Под знаменем сталинской Конституции – вперед, к коммунизму!» [481].

Після п'яти місяців обговорення, 5 грудня 1936 р. на засіданні надзвичайного VIII Всесоюзного з'їзду рад Конституцію СРСР затверджено. І знов у пресі – публікації про «день всенародного свята», всесвітньо-історичне значення радянської Конституції. Газети друкують промови товариша Сталіна, його портрети, змальовують картину загального піднесення й радості, що охопила народ. І справді, «сталінська» Конституція 1936 р. – одна з найдемократичніших, у ній закріплено права республік на вихід зі складу СРСР, а громадянам гарантовано найширші права. Цинізм полягав у тому, що до реального життя цей Основний закон був далекий як ніколи, і прийнято його напередодні «великої чистки».

Для підтримки та накреслення нових завдань перед ЗМІ ЦК компартії приймає чергові документи щодо преси. Так, у березні 1938 р. з'являється Постанова «Про висвітлення у газетах партійного життя», яка вважалася в той час програмною для всіх ланок радянської преси. Укотре йшлося про необхідність «піднесення агітаційно-пропагандистської та організаторської ролі преси», покращення висвітлення партійного життя на сторінках газет усіх рівнів. У листопаді 1938 р. вийшла Постанова ЦК ВКП(б) «Про постановку партійної пропаганди у зв'язку з випуском “Короткого курсу ВКП(б)”» [454, с. 208], і визначала вона «наукові основи і принципи ведення партійної пропаганди» [615, с. 7]. У Постанові зазначалося, що преса є головною і вирішальною зброєю в пропаганді марксизму-ленінізму.

Плани розвитку народного господарства на третю п'ятирічку (1938–1942 рр.) затверджено на XVIII з'їзді ВКП(б), що відбувся в березні 1939 р.

Уся радянська преса заходила обговорювати й популяризувати на своїх сторінках його рішення. Основне завдання, поставлене з'їздом, – наздогнати та за багатьма показниками перегнати найрозвинутіші країни Заходу. Проте ці амбітні плани довелося змінити – СРСР змушений основні асигнування направити на зміцнення обороноздатності, адже 1939 р. розпочалася друга світова війна. У цьому зв'язку в СРСР створено військові наркомати, переглянуто бюджет країни в бік зростання військових витрат. Так, від чверті державного бюджету в 1939 р. до майже 44 % у 1941 р. йшло на військові потреби. Пріоритетом оголошено виробництво сталі, кольорових металів, точного устаткування, продукції хімічної промисловості тощо. У 1938 р. галузь кольорової металургії налічувала 14 підприємств, найпотужнішим з яких був Дніпровський алюмінієвий завод (ДАЗ ім. Кірова) у Запоріжжі; серед хімзаводів вирізнялися масштабами виробництва Лисичанський содовий і Рубіжанський комбінат з виробництва барвників (обидва на Донбасі). З метою створення наукового підґрунтя для розвитку провідних галузей промисловості в 1939 р. відкрито Інститут органічної хімії АН УРСР, Інститут чорної металургії АН УРСР, Інститут гідробіології АН УРСР. У 1938 р. відбулися перші вибори до Верховної Ради УРСР [96, с. 416, 419].

У другій половині 1930-х років засновується ряд газет – республіканських («Радянська Україна», Київ), обласних («Днепровская правда», Дніпропетровськ; «Більшовицький прапор», Одеса). «Днепровская правда» першою на своїх сторінках повідомила про передовий метод буріння, започаткований передовиком-ударником О. Семиволосом. Усі республіканські газети передрукували цей матеріал, завдяки чому метод Семиволоса отримав всесоюзну підтримку, обговорення й поширення. Харківська обласна преса першою повідомила про багатOVERSTATників, адже цей рух – різновид стахановського – зародився на Харківському верстатобудівному заводі й полягав в одночасному обслуговуванні одним робітником кількох робочих місць (верстатів). Рух багатOVERSTATників отримав широке поширення в роки війни, переважно на заводах, що виготовляли боєприпаси; жінки-багатOVERSTATниці з'явилися на підприємствах текстильної промисловості. У газеті «Трикотажниця» у 1939 р., 1940 і на початку 1941 р. постійно публікуються матеріали про багатOVERSTATниць – працівниць трикотажної фабрики, послідовниць Стаханова: «За стаханівську ділянку» (№ 14 за 1939 р.), «Наші зобов'язання» (№ 61 за 1939 р.), «Стахановка Сухаренко» (№ 1 за 1940 р.), «Виконують зобов'язання» (№ 41 за 1940 р.), «БагатOVERSTATниця

С. Бломберг», «Працюють на збільшеній зоні» (№ 62 за 1941 р.) та ін.

Загалом, 1930-ті роки увійшли в історію як період найбільшого розмаху політичних репресій, через які постраждали певною мірою мільйони радянських громадян, а 1937–1939 рр. узагалі стали роками великого терору. Загальна кількість жертв репресій достеменно невідома, за різними даними, цифри коливаються від 10 до 20 млн [96, с. 414]. 1939 рік відзначився також підписанням радянсько-німецького договору, відомого як пакт Молотова – Ріббентропа, що став провісником майбутньої війни.

На тлі всього, що відбувалося в суспільно-політичному та економічному житті країни в 1930-ті роки, парадоксальною виглядає літературно-мистецька ситуація. Найталановитіших митців змушували створювати нові радянські кіношедеври. Саме в 1930-ті роки виходять фільми, які започаткували епоху сталінського пропагандистського кіно. У 1930-ті роки з'явилися найоптимістичніші радянські фільми, які прославляли людей праці, відкривали для пересічних радянських людей горизонти світлого майбутнього. У цих стрічках усе працювало на досягнення ефекту відчуття щасливого сьогодення, віри в майбутнє, упевненості в турботливому ставленні партії й держави до своїх громадян. Серед таких фільмів – «Путевка в жизнь» (1931), «Веселые ребята» (1934), «Цирк», «Девушка спешит на свидание» (обидва – 1936), «Волга, Волга» (1938), «Девушка с характером» (1939).

Неабиякий вплив на формування позитивної картини життя в СРСР мали художні фільми 1930-х років, створені на студії «Українфільм» (до 1930 р. – ВУФКУ, Всеукраїнське фотокіноуправління): «Марш шахтарів», «Штурмові ночі» (обидва – 1932), «Аероград» (1935), «Прометей» (1936), «Багата наречена» (1937), «Трактористи» (1939), а також перший звуковий радянський документальний фільм «Ентузіазм: Симфонія Донбасу» (1930), головний лейтмотив якого – потяг, що мчить на всіх парах, і кочегари, які підкидають вугілля у піч. Неабиякий успіх у глядачів мали й стрічки, присвячені народним героям, екранізації класичних творів: «Кармалюк», «Іван» (обидва – 1932), «Коліївщина», (1933), «Сорочинський ярмарок» (1939).

Конструювання на екрані «світлого майбутнього», щасливе сьогодення, у якому особисте щастя й щастя країни розчиняються одне в одному, представлення інакшої реальності порівняно з тією, що існувала насправді, – усе це було ідеологічною пропагандою, служило завданню підтримки ентузіазму та мало переконати глядача, що справжнім є життя, показане

на екрані, а не те, яке він бачить у реальності [441, с. 651]. Багатотиражні газети активно підтримували цю ідеологему.

У 1930-х роках виходить чимало газет про кіно. Так, крім видань студії «Українфільм» – «За більшовицький фільм» (було дві газети «За більшовицький фільм» – Київська й Одеська; обидві раніше називалися «Об'єктив»: Київська до 1933 р., Одеська – до 1931 р.), існували періодичні видання Товариства друзів радянського фото і кіно (ТДРФК): «Кіно-газета» (Харків, 1932), «Фото-кіно декада» (Харків, 1930), «Фотокінофронт» (Мелітополь, 1931); випускалися й одноденні та одноразові газети: «Фото-кіно-робітник» (Харків, 1931), «Кіно в маси» (Запоріжжя, 1930); готували тематичні газети виїзні редакції: «Кіно» на будівництві фабрики № 6 (Шостка, 1931); випускалися газети у вигляді додатків: «Кіно в маси»: листівка-додаток до газети «Більшовицька зброя» (Суми, 1934); спецвипусків: «Кіно-рапорт» – ударний випуск Дніпропетровського крайвідділу Українфільму, ТДРФК та редакції «Більшовицької зміни» (Дніпропетровськ, 1930) [117; 118] тощо.

У 1930-ті роки найширше відображення в радянській літературі та мистецтві знайшла індустріалізація. Робота над її втіленням відбувалася в тісному зв'язку з появою та утвердженням нового виду мистецтва, що отримав назву соціалістичного реалізму. Уперше проголошений у 1934 р. на I Всесоюзному з'їзді радянських письменників соцреалізм як метод культури тоталітарної держави проіснував в СРСР від початку 1930-х до кінця 1980-х років, витіснивши всі інші течії та напрями. О. Довженку вистачило лише трьох слів для визначення суті методу соцреалізму: «Писати, як усі» [289, с. 12].

1939-й – історичний для всієї України рік. У жовтні відбулися Народні Збори Західної України, де прийнято декілька декларацій, зокрема про входження до складу СРСР і возз'єднання з УРСР. На загальносоюзному рівні це рішення ухвалено на позачерговій сесії Верховної Ради СРСР на початку листопада 1939 р. Третя позачергова сесія Верховної Ради України, у свою чергу, 15 листопада 1939 р. прийняла закон про входження Західної України до складу УРСР. Перед тим, у вересні 1939 р., Червона Армія увійшла на західноукраїнські землі, разом з нею – кореспонденти радянських газет, які щодня висвітлювали події цього «визвольного походу», як його називали тогочасні газети. «Комуніст» 18 вересня 1939 р. на перших сторінках надрукував ряд матеріалів на цю тему: промову голови РНК СРСР В. Молотова, ноту радянського уряду польському послу, оперативне звернення Генерального штабу Червоної армії, інформаційні

повідомлення з Москви, а також з міст і сіл України під загальною назвою «Трудящі країни соціалізму одностайно схвалюють політику Радянського уряду» [279].

Це відбувалося в умовах, коли західноукраїнська преса того часу радикально відрізнялася від радянської і відбивала процеси утвердження всього національного, етнічного. Одним з культурних і видавничих центрів Східної Європи в цей період був Львів, тому відігравав особливу роль у розвитку української преси. Так, станом на 1937 р. у Львові друкувалося 62 % всієї періодики регіону, у тому числі про етнічні українські землі в складі Польщі; у передвоєнні 1938–1939 рр. там виходило понад 50 періодичних видань (газет і журналів) українською мовою. Серед впливових і популярних видань – газети «Діло» (1880–1939), «Нова зоря» (1926–1939), «Громадський голос» (1895–1902, 1906–1939), «Батьківщина» (1934–1939) [531].

Приєднання Західної України різко змінює зміст і тональність газетної періодики. З номера в номер друкувалися матеріали про радість возз'єднання, схвалення цієї події радянськими робітниками, колгоспниками, ученими, письменниками, військовими: «Трудящі Країни Рад подають руку допомоги своїм братам-українцям і братам-білорусам у Польщі», – писала газета «Комуніст». В унісон з «Комуністом» писали й новостворені газети «Більшовицька правда» (Дрогобич), «Вільна Україна» (Львів), «Радянська Волинь» (Луцьк), «Радянська Україна» (Станіслав), які за прикладом партійно-радянської преси пропагували ідеї радянського патріотизму, пролетарського інтернаціоналізму, комуністичної моралі тощо. На їхніх сторінках «творчо і дохідливо» розповідалося про Конституції СРСР й УРСР, здобутки радянських республік, «героїчну, самовіддану працю радянських людей, ... про прапорonoсців творчої праці – стахановців, бурхливий розквіт соціалістичної за змістом і національної за формою культури» [615, с. 23]. Широко відображали газети і життя на місцях: націоналізацію підприємств, відкриття у селах шкіл, клубів, бібліотек; викривали «реакційно-антинародну суть теорій українських буржуазних націоналістів», провадили потужну антирелігійну пропаганду [615, с. 23]. До роботи в газетах долучилися журналісти, які до цього працювали в західноукраїнській комуністичній пресі.

Майже одразу на території Західної України виникли колгоспи, а на початку 1940 р. – радгоспи й МТС, відповідно, виникла і їхня преса, з'явилися також багатотиражні газети промислових підприємств, ВНЗ, установ, районні газети. Природно, що після приєднання до УРСР Західної України, а згодом і Північної Буковини мережа газет значно розширилася. Але

грунтового розвитку на радянських засадах багатотиражна преса не встигла отримати.

Напередодні війни в СРСР виходило майже 9 тис. газет разовим накладом майже 38 млн прим., у тому числі понад 2 тис. виробничих багатотиражок; у ці роки розвиток отримала галузева преса, великими темпами зростала стінна [299]. Українські багатотиражні газети вже повністю переходили на засади висвітлення проблематик, які пропонувалися у всесоюзних газетах, де провідні позиції в передвоєнні роки займає військово-патріотична тематика, пропаганда діяльності масово-оборонних організацій типу Всесоюзного товариства сприяння армії і авіації (Тсоавіахім). Серед таких матеріалів – захист соціалістичної Вітчизни, проголошений священним обов'язком кожного радянського громадянина, поповнення рядів Червоної армії, будні солдатської служби, бойове й політичне навчання, необхідність оволодіння сучасною зброєю, ненависть до фашизму. Таким чином преса, керуючись вказівками ВКП(б), готувала народ до війни. Уся радянська преса включилася в справу героїзації Червоної армії, уславлення її сили, мужності її воїнів. Напередодні великої війни, що насувалася, це мало відіграти роль «психологічної мобілізації» людей.

25 липня 1940 р. прийнято Постанову «Про штати обласних, крайових і республіканських газет» [482, с. 192–193], що розвивала методи роботи й розвитку робсількорівського руху, позаштатних кореспондентів, підвищення дієвості газетних публікацій. Задля посилення впливу преси на суспільство та вдосконалення мережі видань компартія вживає заходи щодо посилення їх диференціації: значно зростає кількість спеціалізованих періодичних видань, адресованих працівникам окремих галузей господарства. Загалом діяльність преси в передвоєнний період направлена на посилення ідеологічного впливу, підвищення рівня політико-виховної роботи. Значно урізноманітнилися жанри й форми преси, розширилася проблематика, зріс професійний рівень кадрів. Перед війною в газети та журнали прийшли випускники газетних технікумів і шкіл, інститутів журналістики, які, крім високої ідейної стійкості та «відданості радянській Вітчизні й комуністичній партії», принесли в редакції професіоналізм, ерудицію, а досвід і майстерність здобувалися ними в процесі роботи, популярність й авторитет видань певною мірою залежали і від їхніх знань, умінь, таланту.

Друга світова війна внесла свої корективи в справу розвитку багатотиражної преси, ці газети продовжували виходити, хоча їх кількість значно скоротилася. Серед таких видань – «Коминтерновець», газета Харківського

паровозобудівного заводу [Харків], «Коммунар» – газета Миколаївського суднобудівного заводу ім. 61 комунара (Миколаїв), «Ленинец», Горлівська газета шахтного комітету й управління шахти ім. Леніна, «Магистраль угля» – орган управління та профспілки працівників залізниці Південно-Донецької залізниці (Ясиновата), «Макеевский коксохимик» – орган партбюро, завкому й госпорганізації заводу (Макіївка), «Темп», газета Харківського тракторного заводу (Харків), Криворізька шахтна газета «Червоний гірник», Дніпродзержинська «Энергетик» тощо.

У зв'язку з перебудовою всього політичного, економічного, культурного життя країни на військовий лад, зазнала змін і преса, у тому числі багатотиражна. Зменшується кількість газет у тилу, водночас створюється розгалужена мережа військових видань. Сотні багатотиражних газет виходять на секретних об'єктах, оборонних підприємствах, але всі вони позбавлені інформативності, усі під грифом таємності, без вихідних даних – лише номер замовлення та номер уповноваженого Головліту.

Своєю Постановою «О фабрично-заводских газетах», прийнятою 24 жовтня 1940 р., ЦК ВКП(б) закликає багатотиражки не займатися передруком матеріалів з обласних, міських і районних газет, не пов'язаних з життям конкретної фабрики чи заводу, відмовитися від поверхового висвітлення роботи підприємств та життя працівників. У документі йдеться й про інші великі та малі недоліки в роботі фабрично-заводських газет і пропонуються шляхи їх подолання. ЦК ВКП(б) закликав перебудувати роботу фабрично-заводських газет таким чином, щоб кожний номер було присвячено справам конкретного підприємства, що видає газету. Запропоновано також скоротити штати, залишивши в редакції кожної газети одного платного співробітника – відповідального секретаря, створити редколегії з трьох-п'яти осіб, склад яких має затверджувати районний або міський комітет ЦК ВКП(б); встановлено й періодичність виходу фабрично-заводських газет – один раз на тиждень; безкоштовне їх розповсюдження заборонялося (встановлено роздрібну ціну в 10 к. за примірник); центральні, республіканські, міські, галузеві газети тепер повинні систематично розмішувати на своїх сторінках огляди фабрично-заводських газет [389, с. 207].

Основна маса періодики періоду війни, цілком закономірно, – військові радянські газети, такі як «Ленінський шлях», «Прапор соціалізму», «Прапор Сталіна», «Радянське життя». Водночас виходили газети українського опору («Вільна Україна», «За самостійну Україну», «Інформатор», «Українське слово») і газети, що видавалися німецькою окупаційною адміністра-

цією («Lemberger Zeitung», «Вісті Лохвиччини», «Рідна нива», «Ружинський вісник»). Ці газети не є предметом нашого дослідження, тому обмежимося лише перерахуванням декількох їхніх назв.

За даними статистичного довідника «Преса Української РСР 1918–1980 рр.» (Харків, 1981) у 1941 р. (переважно в першому півріччі) в Україні видавалася 1 тис. 191 газета (819 – українською мовою, 337 – російською, 35 – іншими мовами); у 1942 р. вийшло 36 назв газет (20 – українською, 16 – російською мовами); у 1943 р. – 136 (95 – українською, 41 – російською мовами), 1944 р. – 624 (508 – українською мовою, 113 – російською), у 1945 р. загальна кількість газет становила понад 860 назв (720 – українською мовою, 140 – російською, 3 – іншими мовами) [458, с. 175]. Б. Черняков у статті «Окупаційна преса райхскомісаріату Україна (1941–1943 рр.)», посилаючись на працю Й. Цьоха «Преса Української РСР періоду Великої Вітчизняної війни» (Львів, 1984), зазначає, що на жовтень 1944 р. (час повного визволення України) в Україні виходило 852 газети всіх типів разовим накладом 2 млн 620 тис. прим. [618, 135–152]. У цій же статті Б. Черняков надає список зі 100 газет, що видавалися окупаційною владою протягом 1941–1943 рр. [618, с. 152–159].

Зазначимо, що вже згадуваний статистичний довідник «Преса Української РСР 1918–1980 рр.», укладений Книжковою палатою України, наводить іншу цифру: за його даними, разовий наклад газет у 1944 р. становив 1 тис. 402 прим., річний – 185 тис. 712, у 1945 р. разовий наклад газет становив 2 тис. 710 прим., а річний – усього 410 тис. 335. Загальна кількість назв – 2 тис. 850 [459, с. 173]. Одна з найбільших в Україні колекцій газет 1941–1945 рр. зберігається в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

5.2. Фабрично-заводські, газети вищих навчальних закладів, політвідділів МТС, колгоспні і військові газети в другій половині 1930-х – на початку 1940-х років

У другій половині 1930-х – 1941 роках багатотиражні газети виходили на фабриках і заводах, колгоспах, МТС, таборах та тюрмах системи ГУЛАГ; вони видавалися профспілковими, культурно-освітніми установами, військовими тощо. Ця періодика є джерелом інформації про політичне, суспільне, економічне, культурне життя України.

Найбільший кількісний відсоток у масиві багатотиражної преси належить фабрично-заводським газетам. Цей їхній різновид отримав поширення в СРСР на початку 1920-х років, ще до початку форсованої індустріалізації. Перші фабрично-заводські газети поступово набирали властивості, характерні для цього виду преси. Будучи ефективним інструментом розв'язання проблем виробництва, соціальної сфери, внутрішніх конфліктів на підприємстві, багатотиражні газети набували дедалі більшого авторитету в колективі. На гострі статті, дописи й нотатки обов'язково відгукувалася адміністрація, відповідаючи на них у відповідних рубриках. Цінність багатотиражки як джерела для вивчення історії підприємства «не нижча, ніж значення обласної чи крайової газети для вивчення подій в області, краї, районі» [103, с. 61].

У зазначений період Україна була одним із центрів індустріалізації в СРСР. На її території розгорнулося будівництво гігантів радянської промисловості, з «комуністичним запалом» проводилася колективізація. Періодична преса від республіканської до низової брала активну участь у висвітленні й пропаганді соціалістичного будівництва. На підприємствах Артемівська, Горлівки, Дебальцевого, Запоріжжя, Києва, Краматорська, Кременчука, Кривого Рогу, Маріуполя, Миколаєва, Нікополя, Павлограда, Попасної, Сталінограда, Харкова та інших міст України виникали нові газети, продовжували вихід засновані в минулі роки. Серед заводських газет, що почали виходити після 1933 р. – «Авторемонтник»: орган партбюро, ЗК і дирекції київського авторемонтного заводу (1935), «Бісквітка»: орган ЗПК, ФЗК та ЗК ЛКСМУ Харківської бісквітної фабрики (1935), «Большевицкая перевалка»: орган бюро парторганізації Маріупольського порту та судноремонтного заводу (1935), «Вагонобудівник»: орган парткому, завкому й дирекції Крюківського вагонобудівного заводу (1935), «Дніпровський металург»: орган ЗПК, дирекції та профорганізацій заводів «Запоріжсталь» ім. Орджонікідзе, «Дніпро-спецсталь», «Запоріжбуд» (1935), «Коксовик»: орган ЗПК, ЗК, заводоуправління запорізького коксохімічного заводу (1934), «За темпи»: орган бюро парторганізації, завкому й заводоуправління Мелітопольського насосно-компресорного заводу (1935) та ін. [117, 118].

Сторінки цих газет рясніють матеріалами про стахановців-ударників: «Перетворимо наш завод на суцільно стахановський», «Технічну освіту стахановцям», «Наслідки стахановської п'ятиденки», «Комуніст-стахановець», «Стахановська декада – стахановська робота», «Стахановець Іржавковський», «Перевиконаємо нові норми», «Стахановці невпинно вчаться»

(Авторемонтник. 1935. № 1, 2, 4, 6, 28, 38), «Поширити стахановські методи на виробничих ділянках», «Давай змагатися!», «Виховати стахановців коксу», «Звернення зльоту стахановців бусигінців автотракторної промисловості», «Шириться рух стахановців», «Очолити стахановський рух» (Коксовик. 1935. № 83, 84, 86, 88, 89, 105), «К новому подъему», «Ускорить выполнение плана по машинам» (За темпы. 1935. № 2, 3) та ін.

Іншими, широко висвітлюваними багатотиражними газетами темами є обговорення партійних документів, рішень з'їздів і пленумів, агітація вступу до лав ВКП(б), обмін партквитків, що репрезентувався як «найсерйозніший партійно-організаційний захід», який мав сприяти зміцненню лав ВКП(б), кадрові питання, промови партійних і державних діячів: «Рішення пленуму ЗПК Авторемзаводу», «Готуюсь вступити до лав ВКП(б)», «Підготуватись до обміну партдокументів», «Вказівки РПК покласти в основу всієї роботи», «Зобов'язуюсь підготувати двох робітників до вступу в співчуваючі», «Покращити політвиховання молоді», «Відкриття з'їзду відзначити піднесенням роботи», «Краще вивчати історію партії», «Здорові кадри вирішують успіх виробництва» (Авторемонтник. 1935. № 2, 6, 7, 9, 12); «VII З'їзд Рад закінчив свою роботу», «Промова тов. С. В. Косіора», «О награждении орденом Ленина руководителей ряда областей, краев и республик за успешную работу», «Перевибори у комітети ЛКСМ», «Вклад у літопис Більшовизму», «Виховуватись на традиціях видатних діячів більшовизму», «Розгорнути політико-виховну роботу серед робітничої молоді!» (Коксовик. 1935. № 12, 13, 57, 67, 73, 80); «Состоялась конференция молодежи», «Рішення VII Конгресу Комінтерну – в маси!» (За темпы. 1935. № 2, 3).

Починаючи з другої половини 1930-х років, однією з провідних на сторінках газет стає тема обороноздатності країни. У багатотиражних газетах публікуються матеріали, присвячені фізичній підготовці працівників підприємств, особливо молоді, складання фізкультурних норм і заліків, «військово-технічних іспитів», норм «ворошилівського стрілка», пропаганда масово-оборонних організацій, розповіді про прикордонників, червонофлотців, авіаторів: «На загальнозаводській фізкультурній спартакіаді», «Подальше зміцнення радянської авіації», «Стрибати з парашутом може кожний», «Червоній армії гідне поповнення», «Перша всесоюзна спартакіада хемічної промисловості» (Коксовик. 1935. № 67, 68, 72, 77); «Провадити стрілецьке навчання на заводі», «Будемо готові до оборони соціалістичної батьківщини», «Краще організувати оборонну роботу», «Нові імперіаліс-

тичні війни», «Посилити оборонну роботу» (Авторемонтник. 1935. № 9, 16, 23, 26); «Червоній армії – гідне поповнення», «Стати фортецею оборонної роботи», «Як я готуюсь до призиву» (За темпы. 1935. № 1, 4) тощо.

У 1930-ті роки продовжилася реформа вищої освіти: відбувалося «злиття вишів», деякі інститути виокремлювалися з великих ВНЗ і ставали самостійними одиницями, створювалися інститути народної та професійної освіти, технікуми, школи, отже, засновувалися та існували і їхні газети.

Серед ВНЗ у 1920-х – на початку 1930-х років поширення набули інститути народної освіти (ІНО), вищі педагогічні навчальні заклади, створені здебільшого на базі університетів. В УРСР перший ІНО створено в 1920 р. на базі Харківського університету. Ці ВНЗ готували працівників освіти для загальноосвітніх і професійних шкіл усіх типів та виховних закладів, мали у своєму складі зазвичай два-три факультети: соціального виховання з тричотирирічним терміном навчання, професійної освіти (чотирирічний), інколи – робітничий факультет (трирічний). У 1930–1933 рр. уже на базі ІНО для підготовки професійних кадрів створено інститути соціального виховання та інститути професійної освіти за принципом фахової орієнтації і відроджено університети.

Інститути професійної освіти готували викладачів для технікумів, фабрично-заводських семирічок, робітничих факультетів при заводах; мали факультети: соціальний, фізико-математичний, агробіологічний. Термін навчання – чотири роки. У 1931 р. в УСРР існувало вісім інститутів професійної освіти, де навчалось 2 тис. 400 студентів. Однак інститути професійної освіти проіснували недовго, у 1933 р. у процесі реорганізації їх ліквідовано.

В інститутах соціального виховання працювали шкільний, педагогічний та позашкільний факультети, термін навчання становив три роки. У 1931 р. такі інститути існували в Дніпропетровську, Кам'янці-Подільському, Києві, Миколаєві, Ніжині, Одесі, Полтаві, Харкові, Чернігові (усього дев'ять); у 1933 р. заклади «соцвиху» реорганізовано в педагогічні інститути [268, с. 504]. У процесі переформатування вищих навчальних закладів разом з ними реорганізовувалися і їхні багатотиражки.

Процес реформування та організації навчання висвітлювався в пресі. У «Пролетарській правді» 30 березня 1930 р. надруковано велику статтю «До перебудови вишівських багатотиражних газет», появі якої передувало обговорення цього питання на нараді редакторів газет ВНЗ. Зазначалося, що у зв'язку з реорганізацією ВНЗ, збільшенням їх кількості, мати кожному свою газету «не вистачить ні фінансів, ні змоги, ні сили», тому на-

радою запропоновано об'єднати ВНЗ у групи за фахом і видавати такі ж «об'єднані» газети: «для індустріальних виш'ів, кооперативно-економічних, індустріально-педагогічної вертикалі, для сільськогосподарських виш'ів та для медичних виш'ів», тобто усього п'ять багатотиражок зі спільною редколегією, яка повинна керувати редколегіями газет окремих ВНЗ, а ті у свою чергу спиратимуться на робкорів (студкорів).

Задля якнайширшого охоплення колективів ВНЗ вирішено, щоб у кожному з них обов'язково випускалася стінгазета. Редколегіям автор статті дає пораду: «Робота ваша, товариші, не тільки в інформації і фіксуванні того, що зроблено. Будь ласка, організуйте навколо газети студентську громадську думку, щоб якнайшвидше й найкраще готувати кадри. ...Зробіть з вашої газети... організатора громадської думки» [49]. У результаті реорганізації газет ВНЗ в усіх навчальних закладах міст України з'явилися свої стінгазети й до десятка багатотиражок; до редколегій цих газет обрано кращих «студкорів-ударників».

Окремо розглянемо газету «За більшовицькі бібліотечні кадри» (у 1935 р. виходила під назвою «За масову комосвіту») (Харків, 1935–1936) – орган парткомітету, комітету ЛКСМУ, профкому, місцевого комітету та дирекції Українського бібліотечного інституту (УБІ). Харківський Бібліотечний інститут постав у 1935 р. у результаті кількох реорганізацій: з 1931 р. – Всеукраїнський інститут комуністичної освіти (ВУІКО) з бібліотечним факультетом у складі; з листопада 1935 р. – Український бібліотечний інститут (УБІ), із серпня 1939 р. – Харківський державний бібліотечний інститут (ХДБІ). Газета бібліотечного інституту «За масову комосвіту» у 1935 р. мало чим відрізнялася від інших «вузівських» видань: усе ті ж партійні чистки, «бойовий огляд революційних сил міжнародного пролетаріату», боротьба за «більшовицьку партійність», партосвіта, культмасова робота. У квітневому № 24 автор статті «Перевірка особового складу студентів» повідомляє, що у зв'язку із «засміченістю складу студентів трикутник бібліотечного факультету» взявся до їх перевірки «з усією більшовицькою пильністю» та доповідає, що із 455 перевірених особових справ не вистачає 12 документів про соціальний стан, 113 – про соціальне походження, під час перевірки також виявлено 18 «контрреволюційних виступів і розмов» [167]. У цьому ж році в усіх інших вищих навчальних закладах також організовано перевірку особового складу студентів на предмет чистки, про це розміщували інформацію всі інститутські багатотиражки.

У травні окремих, 27-й номер газети присвячено питанням розвитку інститутських газет, роботі студкомів, підбиттю підсумків конкурсу на кращу «факультетську, курсову та відділкову газету», названо кращих редакторів, кореспондентів, «організаторів преси». Газету бібліотечного факультету «Червоний бібліотекар» названо серед відстаючих, її піддано критиці за неякісне художнє оформлення, є і нарікання з приводу грамотності [204].

У жовтні 1935 р. в статті «Бути бібліотекарем – почесне і велике звання» її автор зазначає: «Нам потрібно опанувати свою справу і бути готовими на всі запити і вимоги читача. А для цього треба опрацювати максимум художньої літератури, класиків марксизму і взагалі багато навчатись бібліотечній справі» [439]. Є в газеті матеріали про бібліографічну роботу, про необхідність виходу стіннівок, покращення якості матеріалів факультетських газет тощо.

У листопаді «За ББК» пише про організацію навчання на бібліотечному факультеті без відриву від виробництва: «На факультеті вчать кращі бібліотекарі, які не мають вищої освіти, як, приміром, зав. відділу бібліотеки ім. Короленка т. Борщ (чл. партії), ударниця бібліотеки комсомолка Шамрай... Всіх студентів навчається 134, з них 25 комуністів і комсомольців». У статті повідомляється, що, порівняно з минулими роками, збільшено кількість годин на фахові предмети, введено додаткові години для вивчення української мови. Зазначено також, що на факультеті добре організовано громадсько-політичну роботу, регулярно готується стінгазета, у підготовці якої задіяні кращі студенти-ударники [487].

У лютому 1936 р. газета оголосила про організацію конкурсу на кращу факультетську, курсову газету та на кращий «сигнальний пост» у рамках виконання вказівок П. Постишева щодо преси. Серед умов для отримання перемоги – «висока ідейна витриманість, більшовицька непримиренність, нещадна критика», а також регулярність виходу газети (не менше трьох разів на місяць), достатня кількість дописів, їхня дієвість; оперативність у роботі студкорів, з боку останніх – не лише констатація фактів: своїми дописами вони мають «сигналізувати і викривати всі хиби в роботі». І укотре в окремій статті редакція «За ББК» звертається до редакторів факультетських і курсових газет із закликами покращити, прискорити, розгорнути, піднести, виконати, боротися тощо [201].

Зазначимо, що вихід багатьох багатотиражок був нерегулярним, але це не стосується газет великих ВНЗ, таких як, наприклад, «Київський

політехнік» (№ 1 вийшов у 1927 р.). У 1930-ті роки газета декілька разів змінювала назву: «За червоні кадри» (1930), «Пролетарський студент» (1934), «Радянський студент» (1936; під цією назвою газета виходила до 1949 р., надалі мала назву «За радянського інженера», з 1988 р. і донині – «Київський політехнік»). Станом на 1932 р. склад її редакційної колегії налічував 35 осіб, у 1936 р. з газетою співпрацювало вже майже 150 активістів, матеріали висвітлювали всі основні події, що відбувалися в інституті. Крім основної газети, готувалися й «Літературні сторінки», де друкувалися вірші студентів інституту. У 1938 р. у КПІ урочисто відзначали вихід 200 номера своєї газети. Показово, що випускники КПІ – студкори багатотиражки в подальшому вже на підприємствах і в установах продовжували журналістську справу, долучившись до випуску багатотиражних газет на заводах, шахтах, в установах.

У 1932 р. у Харкові починає виходити ще одна студентська газета відомого і впливового в той час ВНЗ – Українського інституту журналістики – «Укіжовець»: орган партійного колективу, профкому та дирекції (з № 27 – «Вукіжовець»). У січневому № 1 від імені керівництва надруковано «більшовицьке вітання» багатотиражці – «кращому помічникові парторганізації УКІЖ'у в боротьбі за генеральну лінію партії, за більшовицькі темпи підготовки ленінських кадрів» [418]. Весь номер просякнутий гаслами, статті заідеологізовані, про що свідчать заголовки: «За більшовицьку пильність і непримиренність», «Вище прапор Ленінізму», «Створімо бойову більшовицьку пресу», «Дати більшовицьку відсіч хниканням» тощо. Наступні номери за змістом мало чим відрізняються від першого. Усе ті ж гасла: «Більшовицький привіт XVII Всесоюзній партконференції», «Войовничою партійністю просякнути навчальні програми в УКІЖ», у статтях – перманентна боротьба «проти правого опортунізму, ...з лівим опортунізмом та гнилим лібералізмом», «за кращі якісні показники», «за більшовицьку якість навчання», «за перехідний Червоний прапор», «вищі показники в учбі», заклики «вдарити по опортуністичному ставленню до учоби», «керувати оперативно й працювати по-новому», «партосу надати виняткової ваги», рапорти про опанування «Марксо-Ленінської науки» та численні портрети Сталіна, фото студентів-ударників, ударних груп тощо.

У травні 1932 р. у газеті «Укіжовець» надруковано постанову бюро партколективу про її роботу, де йдеться, що в цілому газета «правильно розгорнула боротьбу і бореться за організацію навчального процесу та партійно-громадську роботу». Однак зазначається, що серед ряду недолі-

ків, на які страждає газета, – непослідовність у виконанні завдань, незадовільна критика й самокритика в питаннях навчання та громадської роботи. Бюро партколективу інституту постановило, крім стандартних «забезпечити», «покращити», «розгорнути», зобов'язати профком надати редакції викладача української мови для підвищення рівня роботи редакції [573].

У 1935–1940 рр. «Укіжовець» виходив з додатками, такими як «Комсомольська сторінка», «Літературна сторінка», «Бюлетень практики», з різними спецвипусками. 1940-й – останній рік виходу газети, адже у 1941 р. УКІЖ евакуйовано до Казахстану, після війни інститут до Харкова не повернувся і перестав існувати як ВНЗ. У 1944 р. на підставі постанови ЦК ВКП(б) журналістську освіту перенесено до університетів і в 1947 р. у Харківському державному університеті на філологічному факультеті створено відділення і кафедру журналістики [571].

Газета Київського державного університету «За комуністичні кадри» в 1930-х роках порівняно з 1929 р. посилює ідеологічну складову своїх матеріалів, змінює стиль їх викладення. Дедалі більше з'являється гасел, портретів Сталіна, статей про роботу комсомольської та партійної організацій університету, державну позику, зустрічі з ударниками-«орденоносцями», військову підготовку (у квітневому № 14 за 1936 р. навіть є фото О. Палладіна з рушницею, підписане: «Недавно академіки Шмальгаузен, Світальський і Палладін склали норми на значок “Ворошилівський стрілець”»). У № 16 є матеріал у формі листа від імені студентів-учасників походу «Київ – Москва у протигазах»: «Проїшли 247 км. Почуваємо себе добре, бадьоро, весело... Неможливо передати у листівці нашого почуття і збудження від такого чудового переходу, організованого з ініціативи нашого любимого парторга комсомолу України П. П. Постишева». Хочеться сподіватися, що студенти злукавили й насправді не йшли в протигазах через територію України, Білорусі аж до Москви. У першотравневому номері газети знаходимо вірш М. Рильського «Пісня про Сталіна», у жовтневому – його ж «Пісню про Якіра»; у номері за 18 грудня – вірш Л. Новиченка «Радість народів». Червневий номер присвячено Максиму Горькому, а до 100-річчя від дня смерті О. Пушкіна в газеті надруковано статтю «Читайте Пушкіна» та декілька віршів поета (більшість – у перекладі українською мовою); березневий номер майже весь про Т. Шевченка: статті, вірші, оповідання. У № 37 (грудень 1936 р.) студент літфаку А. Тиванюк написав про сталінську Конституцію, називаючи її «піснею про щастя», у цьому номері ба-

гато матеріалів про «вождя», зокрема і віршів, зміст яких можна передати одним рядком «Сталин, по-нашему значит – Солнце и человек» [203].

Однак було б несправедливо стверджувати, що в 1930-ті роки газета повністю перебувала під ідеологічним тиском і не друкувала матеріалів з життя університету. Статті «До обліку знань студентів», «Перші заліки», «Конференція молодих науковців Київського державного університету», «Навести порядок у читальні», «Створити нормальні умови для слухання лекцій», «На пленумі кафедр істфаку», «Відмінники», «Про жінок-науковців» інформують про успіхи студентів і викладачів, їх участь у наукових заходах і спортивних змаганнях, про розроблення навчальних програм з різних предметів, проблеми університету; у додатку «Літературна сторінка» газета друкує вірші, оповідання, фейлетони студентів літфаку. Чимало матеріалів проілюстровано фотографіями, зображеннями проєктів будівель, які планувалося звести в роки другої п'ятирічки, портретами видатних учених, письменників та інших відомих у той час людей.

Після перерви, що припала на роки війни, газета Київського університету відновилася в 1946 р. під назвою «За радянські кадри». Незважаючи на чималий відсоток публікацій ідеологічного гатунку, видання містить цікаву інформацію з різних питань: наукові конференції, іспити, плани наукової роботи, обговорення навчальних програм, захист дипломних робіт на різних факультетах, культурно-масові заходи й художня самодіяльність (хорова капела, студія художнього читання), налагодження побуту в гуртожитку, хроніка спортивних подій; матеріали про Лесю Українку, Т. Шевченка, І. Франка, Максима Горького, М. Некрасова, М. Мусоргського, М. Боголюбова, О. Богомольця, О. Палладіна, М. Пирогова, М. Ломоносова, І. Павлова, К. Тимірязєва; спогади та розповіді про війну, про фронтовиків – студентів і викладачів університету; літературна творчість тощо.

Починаючи з вересня 1946 р., у газеті «За радянські кадри» з'являються статті, що спричинили подальше посилення ідеологічного тиску: «Усунути хиби і викоринити буржуазно-націоналістичні помилки в роботі деяких кафедр», «Проти націоналістичних концепцій у висвітленні історії України» (ідеться про «засади націоналістичного розуміння історії України» М. Грушевським), «Про помилки і буржуазно-націоналістичні перекручення в історії України», «Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в “Нарисі історії української літератури”» (передрук постанови ЦК КП(б)У від 24.08.1946 р.), де затавровано працю, видану колективом Інституту мови і літератури Академії наук УРСР: «ЦК

КП(б)У відзначає, що автори “Нарису” перекрутили марксистко-ленінське розуміння історії української літератури і подали її в буржуазно-націоналістичному дусі» [455].

Чималий відсоток від загальної кількості багатотиражної преси 1930-х років належить колгоспним газетам, що почали засновуватися одночасно з утворенням колгоспів. Але характерною особливістю, що відрізняє їх від інших видів багатотиражок, є їхня специфічна форма, яка виникла через відсутність професійних кадрів: у 1930-ті роки колгоспні газети здебільшого мали форму газет у газеті, листівок, звернень, додатків до районних газет, як, наприклад, такі: «До всіх колгоспників і колгоспниць, до колгоспних бригадирів та ланкових, до всіх комсомольців та піонерів»: додаток до газети «Більшовицька зброя» (Суми, 1933), «До всіх колгоспників і колгоспниць, робітників радгоспів, комуністів, комсомольців південних районів Одещини»: додаток до газети «Ударник п’ятирічки» (Комінтернівське, 1930), «До всіх колгоспників та колгоспниць Радянської України»: додаток до газети «За соціалістичне Полісся» (Ріпки Чернігівської області, 1933); листівок: «До всіх редколегій колгоспних стінгазет, бригад преси, до всіх сількорів»: листівка «Червоної Лубенщини» (Лубни, 1931), «Колгоспний шлях»: листівка (Хмельове Маловиськівського району Кіровоградської області, 1936); газети в газеті: «Голос колгоспниці»: жіноча сторінка у газеті «Більшовицький шлях» (Баранівка, 1934) тощо.

Відсутність належної організації агітаційно-масової роботи в колгоспах, які створювалися та розбудовувалися за іншими принципами, ніж промислові підприємства, стає поширеним такий вид роботи, як організація виїзної редакції, яка за результатами ознайомлення з роботою колгоспу чи окремої бригади, ферми готувала матеріали: «До всіх колгоспників, одноосібників та середняків Барвінківщини»: виїзна редакція газети «Радянське село», «За високий врожай»: виїзна редакція газети «Соцнаступ» (Аджамка, 1933) та ін. Серед колгоспних багатотиражок 1930-х років – «Голос колгоспника» (Прилуки, 1930), радгоспні: «Ударник» (Федорівка Харківської області, 1935–1936; Васильківка Дніпропетровської області, 1935–1940; Чупахівка Сумської області, 1935–1940), «Червоний свинар» (Амбарове Андрієво-Іванівського району Одеської області, 1934; Бобринець Одеської області, 1933–1934; Ізюм Харківської області, 1934) та ін.

Отже, у 1930-ті роки колгоспні багатотиражні газети тільки вступили в стадію розвитку, вони значно відставали від фабрично-заводських, які на той час уже сформувалися; у цей період колгоспні газети лише пристосо-

увалися до виробничих форм професійної масової агітації. Впровадження багатотиражних газет у колгоспне життя і виробництво відбулося лише в 1956 р., коли почався масовий друк колгоспних газет і колгоспи стали усталеною керованою виробничою системою; із цього ж року їх починає фіксувати Книжкова палата УРСР (зазначена лише загальна кількість цих газет, будь-яка інша інформація в довідниках відсутня). В УРСР лише за останні два місяці 1956 і в 1957 р. виникло 600 газет цього типу [430, с. 27].

Станом на 1 червня 1957 р. в Україні виходило 1 тис. 039 багатотиражних колгоспних газет (загальна ж кількість газет усіх типів становила 2 тис. 270, разовий тираж – понад 7 млн прим.) [52, с. 223]. Уже згадуваний статистичний довідник Книжкової палати на кінець 1957 р. подає іншу цифру – 1 тис. 651 колгоспних газет. Хоча підтвердження достовірності такої кількості газет немає (звірити представлені цифри з наявністю газет у фондах також не видається можливим), можна припустити, що в статистичних довідниках Книжкової палати свідомо збільшено кількісні показники газет за рахунок включення листівок або інших малоформатних матеріалів.

Колгоспні газети в той час були одним з найдоступніших засобів масової інформації та дієвим інструментом впливу на політичну й трудову активність селян. Ці періодичні видання писали про успіхи сільського господарства, передовиків виробництва, переможців соцзмагань, викривали недоліки, засуджували порушників трудової та партійної дисципліни. Редакторами, як правило, ставали секретарі первинних компартійних осередків. Періодичність виходу колгоспних багатотиражок не регламентувалася, протягом року виходило від 8 до 50 номерів, а наклад становив від 300 до 1000 прим.; розповсюджувалися ці газети майже завжди безкоштовно. Переважна їх більшість друкувалася українською мовою; вони мали невеликий формат, обсяг – лише дві сторінки, майже у кожному номері є фото передовиків. Як уже зазначалося, колгоспні газети існували й раніше, вони почали розвиватися одночасно зі створенням колгоспів, але кількість цих видань на той час, порівняно з фабрично-заводськими, шахтними, транспортними, у рази менша. Таким чином, колгоспні газети як різновид багатотиражної преси остаточно сформувалися лише в 1950-х роках. За даними Книжкової палати УРСР, протягом 1956–1960 рр. вийшло 6 тис. 280 республіканських, обласних, міських, районних і багатотиражних газет, загальний річний тираж за цей період становив 6 млн 769 тис. 018 прим. [459, с. 173–174].

Виникнення машино-тракторних станцій (МТС) також спричинило спробу формування в періодиці такого її сегмента, як газети політвідділів МТС, які почали виходити в 1933 р. Серед таких видань – «Більшовицька молотарка»: орган політвідділу Дзержинської МТС (Дзержинське, 1933–1934), «Більшовицька пильність»: орган політвідділу Шепетівської МТС (1933–1934), «Більшовицька перебудова»: орган політвідділу Берездівської МТС (Берездів, 1934), «Колгоспна перемога»: орган політвідділу Старобільської МТС (1935, Старобільськ), «Колгоспна правда»: орган Коханівської МТС Троїцького району Одеської області (1935–1936, Коханівка), «Колгоспна праця»: орган політвідділу Ротмистрівської МТС (Ротмистрівка, 1933–1934), «Колгоспник-ударник»: орган політвідділу Засулівської МТС (1935, Засулля Чернігівської області), «Політвіддільська правда»: орган політвідділу Янівської МТС (Янівка Одеської області, 1934), «Прапор соціалізму»: орган політвідділу Макіївської МТС (Макіївка, 1934), «Прапор ударника»: газета політвідділу Недригайлівської МТС (Недригайлів Чернігівської області, 1934), «Темп»: газета Краснолуцького МТС (Красний Луч, 1934), «Ударник»: орган парторганізації МТС ім. Сталіна (1935–1939, Генічеськ), «За більшовицькі колгоспи» (з такою назвою у другій половині 1930-х років виходили газети політвідділів МТС Бурині Сумської області, Веселого Білозерського району Дніпропетровської області, Вільшани Городищенського району Черкаської області, Кобеляк Полтавської області, Снігурівки Миколаївської області) та ін. [117, 118].

Упродовж 1933–1934 рр. виходили спеціальні брошури, де друкувалися вказівки щодо заснування й роботи газет політвідділів МТС, гасла, заклики, розповіді про зразкових редакторів, кореспондентів, про організацію змагань між політвіддільською та колгоспною бригадною пресою, про польові газети, трудові досягнення колгоспників, соціалістичні зобов'язання тощо. Ці брошури мали назву «Про роботу газет політвідділів МТС», видавали їх політсектори МТС Народного комісаріату землеробства (НКЗ) різних регіонів СРСР, у тому числі регіонів України, і призначалися вони начальникам політвідділів МТС та редакторам газет, про що повідомлялося на титульній сторінці. Відкривалися брошури статтями штибу «Як повинні працювати газети політвідділів», «Питання партійної роботи – в центр уваги», «Політвіддільська – на збиральній і хлібоздачі». У статтях пояснювалося, що «політвіддільська преса – це потужне знаряддя у руках політвідділів у боротьбі за більшовицькі колгоспи», що газети повинні наводити яскраві приклади чесного та сумлінного ставлення до праці, нещадно викривати підступи ворогів

колгоспного ладу, влучно бити «класових ворогів, мобілізувати пильність колгоспників і викривати куркуля та його шкідницьку роботу» – на цьому виховувати «колгоспну масу» [245, с. 8]. Для висвітлення зазначених тем у брошурах рекомендується писати мовою, «сповненою ентузіазму, яким горять маси, що борються за виконання гасла тов. Сталіна: “зробити колгоспи більшовицькими, а колгоспників заможними”». Зазначається, що політвіддільські газети мають бути масовими, тому необхідно залучати до роботи сількорів, робкорів, трактористів, працівників МТС: «Газета буде тим ціннішою, чим міцніше будуть у ній лунати голоси трактористів, бригадирів, конюхів, передових колгоспників» [245, с. 6].

Ці дописи без докорів сумління можна назвати неправдивими й цинічними з огляду на час їх публікації – розпал Голодомору, повної катастрофи українського села, пов’язаної із цією глобальною трагедією. У 1932–1933 рр. як супутнє явище Голодомору існували «чорні дошки», куди заносилися села, колгоспи, колективи МТС, окремі селяни за «злісний саботаж хлібозаготівель», що означало припинення доставки всіх товарів у ці села, стягнення кредитів раніше зазначеного терміну сплати, заборону виїзду в інші регіони за продуктами, «очистку колгоспів від контрреволюційних елементів – організаторів зриву хлібозаготівель» та інші репресивні заходи [18, арк. 53–54]. Щодо МТС, то вони заносилися на «чорні дошки», наприклад, за «злочинне зривання завдань партії та Уряду про ремонт тракторів» [414, с. 357]. «Чорні дошки» активно друкувалися в тогочасних районних і міських газетах, таких як «Колгоспник Буринщини», «Більшовик Полтавщини», «Соціалістичний наступ» та ін. Ці газети стали історичним джерелом, де зафіксовано цю важливу для дослідників інформацію.

Тематика публікацій газет політвідділів МТС здебільшого сільськогосподарська, про що свідчать заголовки статей: «Зустрічаємо збиральну», «У похід за фрукти», «Про участь дітей у прополці», «Про сільгосподаток», «Одна з кращих доярок», «Ударники уборки урожаю», «Показати високі зразки на сівбі», «Про боротьбу з жуком-кузькою і жуком-кравчиком» (останній заголовок – постанова президії Донецького облвиконкому та бюро обкому від 20 червня 1934 р., надрукована в газеті політвідділу Макіївської МТС «Прапор соціалізму» 26 червня 1934 р.). В усіх газетах МТС багато фотографій, на яких зображено керівників, червоних командирів, передовиків, сільськогосподарську техніку; є карикатури на ледарів, симулянтів, п’яниць тощо. До початку 1935 р. частина газет політвідділів МТС перетворилася на районні, частина залишилася як багатотиражки МТС і радгоспів.

У 1930-х – 1940-х роках в УРСР виходить чимало військових багатотиражних газет. Сьогодні у фондах бібліотек, зокрема в НБУВ, як найбільшій книгозбірні України, зберігається значний масив цих видань. Серед багатьох військових багатотиражок, що виходили протягом 1930-х років, – «Стахановець» (Б. м., 1936), червоноармійська газета Н-ої частини, «Авангард», орган партбюро Н-ського кавполка ([Бердичів], 1933–1934 – багатотиражна газета 13-го кавалерійського полку 3-ї Бессарабської кавалерійської дивізії ім. Котовського. Уперше вийшла у 1930 р., про що 5 березня 1930 р. повідомляє газета «Военкор»); «Артилерист», газета партбюро 99 артполку (1932, Умань); «Артилерист на страже», орган партбюро N корпусного артполку (1931–1933, Дніпропетровськ); «Багнет», газета партбюро Н-ського полку (1933–1934); «Гарматник», газета партбюро гарматного полку (Конотоп, 1930); «Чапаєвець» – одноденна газета політвідділу 25-ї Чапаєвської стрілецької дивізії ([Полтава], 1930); «Часовой» – орган осередку 2-ї роти 72-го Ленінградського полку (Жмеринка, 1930); декілька газет з назвою «Червона Армія» (виходили в Києві, Одесі, Харкові, Чернігові), газета мала виїзні редакції: «Червона Армія на маневрових полях», «Червона Армія на оружних маневрах», «Червона Армія у волинців», «Червона Армія у перекопців», «Червона Армія у селі Пирогох» та ін. [117, 118].

Коли на територію України прийшла війна, то з перших її днів почали виходити газети в частинах діючої армії – у стрілецьких та танкових корпусах, військах протиповітряної оборони; з'явилися газети дивізій, полків і бригад; видавалися газети підпільних обкомів партії, обласних штабів партизанського руху, партизанських загонів та з'єднань, численні листівки і зведення радянського інформбюро. Щодо останніх, то вони складалися щоденно, починаючи з 25 червня 1941 р. У роки війни зведення «Совинформбюро» (інформаційне бюро, створено при РНК СРСР 24 червня 1941 р., підпорядковувалося ЦК ВКП(б); існувало до 1961 р.) частково або повністю передруковували понад 1 тис. 100 газет. Тематика повідомлень – становище на фронтах, робота тилу, партизанський рух тощо. Зведення виходили під назвою «Від радянського інформбюро», мали нумерацію, невеликий формат; текст друкувався на двох сторінках одного аркуша. Сповіщали ці оперативні зведення щоденні новини.

У 1941 р. щоденно виходила фронтова червоноармійська газета «Красная армия» (почала видаватися у 1919 р.). У перші місяці 1941 р. у ній переважають агітаційні матеріали, пафосні гасла та заклики до запеклої

боротьби з ворогом, наприклад, такі як у номері від 9 липня: «Тот, кто не отдаст всех сил для победы над врагом, не достоин высокого и почетного звания гражданина Советского Союза», «Родина зовет на славные подвиги!», «Беседа агитатора», «Большевицким словом и личным примером» та ін. Багато в номері матеріалів про героїв, подвиги розвідників, танкістів, артилеристів, піхотинців: «Бесстрашные разведчики», «Подвиг экипажа Михайлова», «Наш расчет был неуязвим», «Шквалом пулеметного огня», «Научились разгадывать замыслы врага», «Геройский поступок». Звичайно, є в газеті і зведення «Совинформбюро».

На початку 1941 р. продовжували виходити «мирні» газети, зокрема багатотиражні, серед них – газета колективу Макіївського металургійного комбінату «Кировец» (Макіївка), газета акціонерного товариства «Харківський канатний завод» «Канатка» (Харків), одеської фабрики технічних тканин «Джутарка» (Одеса), орган парткому, дирекції, завкому та профспілки заводу «Серп і молот» «Молотарка» (Харків), орган парткому, завкому й дирекції заводу ім. Ворошилова «Ворошиловець» (Дружківка), газета кондитерської фабрики «Октябрь» (Харків), газета заводу ім. Січневого повстання «Червоний січнівєць» (Одеса), газета «Стахановка» харківської панчішної фабрики (Харків), газета «Мартен» заводу «Більшовик» (Київ), «Плуг Жовтня» – орган партбюро, завкому та ЗК ЛКСМУ заводу ім. Жовтневої революції (Одеса), «Сталева голка» – орган ЗПК, ФЗК, дирекції швейної фабрики ім. Тінякова (Харків), газета «Шахтарка» колективу Харківського машинобудівного акціонерного товариства «Світло шахтаря» (Харків), газета київської тютюнової фабрики «За соціалістичну працю» (Київ), газета заводу ім. А. Марті «Мартиец» (Миколаїв), газета металургійного комбінату ім. Ф. Дзержинського «Знамя Дзержинки» (Дніпродзержинськ), «Ленінська кузня» – газета трудового колективу заводу «Ленінська кузня» (Київ), газета акціонерного товариства «Луганськтепловоз» «Октябрьский гудок» (Ворошиловград), «Ударник» – газета заводу ім. Петровського (Дніпро), «Поліграфіст» – орган партбюро, фабкому та дирекції книжкової фабрики Політвидаву при ЦК КП(б)У (Київ), «Трибуна січнівця» – газета київського електро-вагоноремонтного заводу (Київ), «Рубанок» – орган партбюро, фабкому й дирекції меблевої фабрики ім. Боженка (Київ), «Стахановець кондитор» – орган партбюро, фабкому та дирекції кондитерської фабрики ім. К. Маркса (Київ) тощо.

Війна перервала активний процес розвитку багатотиражних газет, деякі з тих, що виходили в першій половині 1941 р., відновилися у 1944 р., але

більшість після війни, у 1947 р. або вже в 1950-ті роки; частина видань більше ніколи не виходила. Новий етап перебудови видавничої справи почався після закінчення війни, преса в Україні за короткий проміжок часу відбудувала поліграфічну базу. У 1949 р. на повну потужність запрацювали Київська книжково-журнальна фабрика, Харківська книжкова та Київська поліграфічна фабрики, в обласних і районних центрах з'явилися нові друкарні. Преса в повоєнний період не втрачала, а навіть нарощувала свій ідеологічний вплив і спрямування.

5.3. Офіційна преса радянських виправно-трудових таборів

Досліджуючи багатотиражну пресу, а надто 1930-х років, неможливо оминати величезний масив газет радянських виправно-трудових таборів. Вважаємо за доцільне проаналізувати це специфічне явище, адже ці газети є різновидом багатотиражної преси. Таборова преса, зокрема газети ГУЛАГ, – свідок про найтрагічніший період в історії СРСР. Проблема людської несвободи, втілена в системі радянських таборів, знайшла відображення в масиві таборової преси, покликанням якої нібито було перевиховання в'язнів, а насправді вона являла собою додатковий інструмент тиску на них. Для істориків, які досліджують радянський період історії, преса, що виходила в таборах ГУЛАГ, є джерелом знань про радянську репресивну систему, яка почала формуватися з перших років встановлення радянської влади.

Історіографія дослідження ГУЛАГ в аспектах радянської каральної системи та її нормативне забезпечення на сьогодні дуже значна, однак для нас важливий аспект розвитку преси. Питання преси радянських виправно-трудових таборів глибоко вивчала А. Горчева, яка написала монографію «Преса ГУЛАГа (1918–1955)», дослідила та в цілому розкрила основні етапи розвитку таборової преси періоду політичних репресій у СРСР [145, 146]. В Україні питання політичних репресій усебічно досліджувалося, починаючи з 90-х років ХХ ст., і триває до сьогодні. Ці дослідження представлено значною кількістю друкованих видань та ресурсів Інтернету [56, 259].

Друковані періодичні видання радянських виправно-трудових таборів і надалі називатимемо «газети ГУЛАГу», адже ГУЛАГ – загальноживана аббревіатура російської назви «Государственное управление лагерей». У літературі, у тому числі науковій, часто використовуються російські назви каральних органів радянського періоду: ЧК, чекіст, МГБ, ВОХР, НКВД то-

що. Письменник А. Кокотюха у своєму романі «Червоний» зазначав: «Залишаємо за собою право писати назву лиховісного органу держбезпеки, не перекладаючи аббревіатуру українською мовою, а прямо так, як її запам'ятали – НКВД, МГБ. Це звучить лиховісніше, безнадійніше, страшніше...» [266, с. 26].

Незабаром після Жовтневої революції 1917 р. паралельно з діяльністю Наркомату юстиції почала формуватися система місць ув'язнення при Всеросійській надзвичайній комісії по боротьбі з контрреволюцією і саботажем (далі за російською аббревіатурою – ВЧК), призначена для боротьби з активними політичними опонентами радянської влади. В Україні існувала подібна організація з подібними завданнями, поставленими перед нею, – Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУНК), створена в грудні 1918 р. у Харкові. Надалі формування органів державної безпеки УСРР – УРСР відбувалося за аналогією з РРФСР. Підрозділи ВУНК активно прислужилися справі перемоги більшовиків в Україні.

Початок «червоного терору» проти контрреволюції проявився одразу після встановлення радянської влади в РРФСР. Показовою є риторика тогочасної преси, яка формувала в пересічного пролетаря чи селянина відчуття оточення ворогами. Закликами до жорсткого терору рясніють видання для чекістів, які виходили і в центрі, і на місцях майже в усіх повітах. Так, у дописі «До питання про смертну кару», надрукованому в журналі «Еженедельник Чрезвычайных Комиссий по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией» (1918), звучить прямий заклик до фізичного знищення «ворогів пролетаріату» та встановлення його диктатури: «Прислушайтесь к стону наших братьев на Украине, в Прибалтике, в Финляндии – всюду, где победили наследники Керенского – Красновы и Скоропадские. Как разгулялась там кровавая стихия... И отбросим все те длинные, бесплодные и праздные речи о красном терроре, необходимость которого давно смутно чувствуется, угадывается рабочей массой. Пора, пока не поздно, не на словах, а на деле провести самый беспощадный, стройно организованный массовый террор. Принеся смерть тысячам праздных белоручек, непримиримых врагов, ...мы спасем миллионы трудящихся, мы спасем социалистическую революцию» [194, с. 3]. У цьому ж номері «Еженедельника» надруковано «Наказ про заручників», надісланий телеграфом для поширення в радах усіх рівнів народним комісаром внутрішніх справ Петровським. У наказі є такі слова: «Ни малейших колебаний, ни малейшей нерешительности в применении массового террора» [194, с. 6].

У 1920-х – 1930-х роках у всіх регіонах СРСР виходили періодичні видання ОДПУ, НКВС типу бюлетенів чи вісників. Якщо на початку свого існування ці видання публікували документи центральної влади, а також неофіційні та різні приватні матеріали, то з 1930-х років преса НКВС стала доступною лише для обмеженого кола осіб. Відмітимо, що наприкінці 1990-х років ця преса все ще перебувала у фондах спеціального зберігання й була недоступною для дослідників.

Перший потік ув'язнених заповнив табори у період 1918–1927 рр. Спочатку це були представники «пануючих класів», духовенство, інтелігенція, «непмани», «буржуазні націоналісти», релігійні діячі, «шкідники», «вороги пролетаріату». Надалі сталінські політичні репресії набули масового характеру. Починаючи з 1927 р., після перших політичних процесів в умовах прискорення радянських реформ та укріплення ідеології сталінізму, репресивна машина охопила всіх «ворогів народу», з розгортанням колективізації – «розкуркулених селян», а також колишньої більшовицької верхівки та представників політичних партій, діячів науки, культури; тривали пошуки троцькістів, бухаринців й інших партійно-політичних діячів, які масово поповнювали табори.

Спочатку керівництво тюрм і таборів примусових робіт (перебували у віданні НКВС, в Україні підпорядковувалися республіканському НКВС) не перешкоджало виходу газет і журналів, існуванню культурного життя й самодіяльних культурних заходів. Становище почало змінюватися з 1922 р. – року появи Головліту і від циркуляра до циркуляра поступово погіршувалося; особливо жорсткими умови перебування в тюрмах і таборах стали після передання культурно-просвітницької роботи з-під відома Наркомосу до Нарком'юсту та згодом до НКВС. Зазначимо, що в Україні на початку 1920-х років до системи республіканського НКВС входили табори примусових робіт, а загальні місця ув'язнення підпорядковувалися НКЮ; статистична звітність у 1920-х роках щодо місць ув'язнення і всього, що з цим пов'язано, з України та деяких інших республік до Москви не надсилалася – тому можна говорити про дещо менший тиск з боку союзного керівництва. Таке становище існувало лише до жовтня 1934 р., коли вийшов Наказ НКВС СРСР «Про передачу виправно-трудоустанов НКЮ союзних республік до НКВС СРСР» [155].

На початку 1920-х років в'язні могли самостійно організувати і випускати свою пресу, щоправда, відповідальними редакторами призначалися працівники культурно-виховних відділів, до цих відділів надходили

й заявки на видання газет, які потім розглядалися Головлітом [145, с. 24]. Відмови траплялися, але спричинені вони на перших порах економічними труднощами – дефіцитом паперу або засобів тиражування; водночас для випуску стіннівок перешкод не виникало [145, с. 25]. Відповідальними за випуск були також і працівники обласних відділів виправно-трудоих робіт. На той час у газетах для ув'язнених не існувало розрізнення політичних в'язнів та карних злочинців. Тематика публікацій тюремної й таборової преси початку 1920-х років – туга за рідними, за свободою, мрії про вільне життя, спогади про революцію тощо. Однією з кращих у той час тюремних газет, за версією журналу «Журналіст» (1925), була одеська «Жизнь заключенного». У журнальній рецензії на газету відзначено оформлення, стиль матеріалів, якість поетичної творчості в'язнів.

Цей період «відносної гуманності», що тривав до початку масштабних політичних репресій, протримався лише до середини 1920-х років. Спочатку в РРФСР (з 16 жовтня 1924 р.), а потім в УСРР (з 27 жовтня 1925 р.) було встановлено нове радянське виправно-трудоє законодавство, почалося приймання нових нормативних актів, які адресувалися адміністрації виправно-трудоих установ. Основними видами місць позбавлення волі стали будинки ув'язнення, виправно-трудоє будинки, трудові колонії, ізолятори спеціального призначення, перехідні виправно-трудоє будинки тощо. Прийняті впродовж 1928–1929 рр. нормативні акти радянського уряду зафіксували початок періоду ГУТАБ – Головного управління виправно-трудоих таборів (рос. ГУЛАГ), правовою основою функціонування якого стала Постанова ЦВК і РНК СРСР від 6 листопада 1929 р. «Про зміни статей 13, 18, 22, 33 Основ кримінального законодавства СРСР та союзних республік», у якій ішлося про нову міру соціального захисту – позбавлення волі у виправно-трудоих таборах (ВТТ) віддалених місць СРСР. Положення про виправно-трудоє табори ОДПУ СРСР, прийняте 7 квітня 1930 р. постановою РНК СРСР, закріплювало правові норми щодо регламентації режиму утримання в'язнів: підстави й порядок прийому засуджених, порядок роботи та умови проживання відповідно до режиму, окремі питання медичного обслуговування, заходи заохочення й стягнення тощо [56, с. 21–22]. Прискорення становлення нового виправно-трудоє законодавства диктувалося також політичними причинами.

У зв'язку з новим законодавством та політичною ситуацією, змінюється й характер матеріалів, що публікувалися в газетах. У дозволенних багатотиражних газетах виправно-трудоє таборів ОДПУ різко обмежуються те-

матика матеріалів. Уже в 1927–1928 рр. з'являється все більше заборон на видання газет і журналів, жорсткішими стають умови отримання дозволів, на перший план виходить «класовий підхід» до авторів; загальний інтелектуальний рівень видань знижується, зникає індивідуальність матеріалів. Основним змістовним наповненням газетних шпальт стає радянська пропаганда.

На початок 1930-х років репресивна машина в СРСР запрацювала на повну; ув'язнений знеособлюється й перетворюється на знаряддя безкоштовної примусової праці, яка починає включатися в плани п'ятирічок [145, с. 33].

У 1930-ті роки преса для ув'язнених стає важелем політичного тиску; добровільне співробітництво освічених в'язнів з газетами закінчилося. Назавжди змінилася й тематика публікацій: замість щирих і відвертих дописів шпальти газет заповнили бравурні тексти про досягнення соціалізму в країні, про «перековку» ув'язнених, самовіддану їхню працю та щасливе життя в таборах. Відомі радянські письменники, такі як Максим Горький, В. Шкловський, у пресі писали про тисячі людей, яких нібито перевиховали табори примусових робіт, які на «великих будівництвах комунізму», таких як Біломор-канал та канал Москва – Волга, стали справжніми радянськими людьми. У 1934 р. навіть вийшла відома колективна монографія «Беломорско-Балтийский канал имени Сталина: история строительства. 1931–1934 гг.». Серед авторів – Максим Горький, В. Шкловський, Вс. Іванов, В. Інбер, В. Катаєв, М. Зощенко та інші відомі письменники.

Для будівництва каналу Москва-Волга ім. Й. Сталіна у 1932 р. створено таборове об'єднання ОДПУ-НКВС «Дмитлаг» («Дмитровлаг», Дмитрівський виправно-трудоий табір), де виходило до десятка журналів і газет, у тому числі мовами народів СРСР. Серед таких газет – україномовна «За нову людину». Газета «Більшовицька зброя» 12 квітня 1937 р. написала про завершення будівництва теплоходу «Йосиф Сталін», флагманського судна флотилії каналу Москва – Волга; також повідомляється про готовність інших кораблів цієї «серії»: «В'ячеслав Молотов», «Клим Ворошилов», «Михайло Калінін». Усі вони мали вирушити з Горького, пливати вверх по Волзі, дійти до входу в канал і 1 травня прибути до Москви [600]. Завдяки використанню примусової праці ув'язнених, як вважають історики, поставило й одне з наймасовіших «великих будівництв комунізму» – Дніпробуд. Варто зазначити, що газети не виявляли жодного натяку на повагу до важкої праці в'язнів.

У цей період з'являється неологізм «перековка» й одразу ж газети з однойменною назвою. Перша «Перековка» (1930) – газета будівництва Біломорсько-Балтійського каналу – родоначальниця таборової преси СРСР. У цей час використовувалися всі засоби емоційно-психологічного впливу на читачів: як додатки до основної газети виходили брошури серії «Бібліотека “Перековки”» та «Музична бібліотека “Перековки”», вірші, прозу та музику для яких писали «каналюармієць» – ще один тогочасний неологізм. В Україні також була своя «Перековка» – орган Донецького обласного відділення виправно-трудова робіт (Сталіне, 1934).

Ступінь романтизації важкої і виснажливої праці та художньої вартості текстів і музики видань «Бібліотека “Перековки”» та «Музична бібліотека “Перековки”» можна уявити за таким показовим прикладом, як «Пісня про бетон» авторів-каналюармієць – композитора П. Рогова та поета А. Молькова, що вражає як картиною, змальованою у вірші, так і її художнім втіленням:

«Пыль цемента вуалеткой, дымкой на ветру,
Громяхают вагонетки, крепнут жилы рук.
Засияют зданий кручи под оркестров звон
Так рождается могучий голубой бетон».

У пісні «Тридцатипятники» О. Розанова і В. Калентьєва у віршованій формі розповідається про долю її авторів: «Сюда от невзгод и несчастья земли кривые дороги нас привели...» і далі з наростаючим оптимізмом повідомляється про поступове перевиховання табірників завдяки будівництву каналу:

«Когда перед нами, горя и звеня, упала завеса грядущего дня
Нам новая жизнь впереди открывалась, добытая в честном труде.

Мы стали героями стройки канала из вредных ненужных людей» [489].

Щодо музичного супроводу, то він відповідає текстам. Загалом і «Бібліотека “Перековки”», і «Музична бібліотека “Перековки”» є джерелом, у якому зафіксовано специфічний бік життя країни у 1930-ті роки [344]. Ноти серії «Бібліотека “Перековки”» зберігаються у відділі музичних фондів НБУВ. На обкладинках зазначено, що це видання «Музгиз» і культурно-виховного відділу «Дмитлагу» НКВС СРСР.

У 1930-х роках проводилися різні заходи, де обиралися «кращі газети» для ув'язнених – огляди, конкурси тощо. Зазначалося, що основні теми, які висвітлювалися на сторінках цих видань – виконання промфінплану, міжнародна і внутрішня політика СРСР, боротьба з класовими ворогами,

колективізація, важливість індустріалізації та великих будов соціалізму, державна позиція тощо.

Наприкінці 1930-х років погляд на перевиховання в'язнів змінюється: відтепер засобами виправлення визначено не культурно-виховну роботу з ув'язненими, а працю й політичну грамоту. У таборівій пресі стверджується, що для ув'язнених нагальними завданнями й пекучими темами є соціалістичне змагання та плани п'ятирічок. Якщо в 1920-ті роки на ці газети існувала підписка, на початку 1930-х років тюремна й таборова теми з'являлися регулярно в офіційній пресі, то після 1937 р. усі матеріали про табори примусових робіт, тюрми, про життя та працю ув'язнених стали цілком таємними. Про значення, яке надавалося таборівій пресі, і її важливість свідчить той факт, що в 1936 р. у період найбільшої паперової скрути та скорочення ряду багатотиражних газет Головліт санкціонував вихід нових таборових газет – видань зростаючої мережі радянських виправно-трудоустанов.

Після жовтневої більшовицької революції 1917 р. надзвичайно зросла кількість дітей-сиріт і безпритульних. За даними В. Виноградової-Бондаренко, в Україні у 1919–1920-х роках на 7 млн 600 тис. дітей припадало 950 тис. безпритульних, тобто 1/8 частина [101, с. 9]. У 1921 р. РНК УРСР і ВУЦВК прийняли рішення про реєстрацію всіх безпритульних дітей у республіці і відправку їх до дитбудинків чи колоній. На початку 1920-х років своїм позитивним досвідом відзначилися дитячі «комуни», якими керувало Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ). У колоніях-комунах діяли школи, майстерні, деякі з них спеціалізувалися на виробництві сільськогосподарської продукції. З усіх тогочасних дитячих виправних закладів комуни позитивно вирізнялися тим, що, крім притулку, дітям надавалася можливість навчатися ремеслу, відвідувати школу та бути поза кримінальним середовищем.

Починаючи із середини 1930-х років, система дитячих виправних закладів змінюється. З 1935 р. усі колонії передаються до відомо НКВС, а в 1943 р. створюється окремий підрозділ НКВС – відділ дитячих колоній. Дитяча праця поступово перетворюється на джерело дешевої робочої сили [146, с. 87, 93]. Попит на неї значно збільшився в роки війни, у дитячих виправних закладах виготовлялися боєприпаси, тому час від часу траплялися випадки загибелі підлітків від вибухів. Інформація щодо дитячих таборів найдовше залишалася «закритою», далеко не всі документи доступні й нині. Таємницею огорнуто й періодичні видання дитячих колоній і та-

борів. Як і видання для дорослих в'язнів, дитячі рясніли гаслами, зведеннями, нормами видобутку, результатами соцзмагання, портретами вождів, віршами про «щасливе дитинство» на кшталт: «Наш любимый Сталин лучше всех на свете, крепко любят Сталина маленькие дети» (вірш з альбому Будинку дитини ВТК-4 Житомирської області) [145, с. 80].

Серед пресових видань дитячих трудових колоній – газета «Молода коммуна», орган Чигиринської дитячої трудової колонії ім. Г. Ф. Гринька. У липневому номері газети за 1924 р. зазначено, що набирали й друкували її вихованці колонії: В. Маслаков, 15 років, О. Кулик, 15 років, 14-річний О. Кончаківський і 20-річний В. Хоменко під керівництвом такого собі І. Хребтова; випускала газету редколегія, її наклад – 100 прим. Газета змістовна, з неї можна дізнатися, що вихованці колонії зайняті здебільшого на сільгоспроботах: «Життя колонії проходить під ясно виявленим сільсько-господарчим уклоном і такі “випадки”, як сінокіс, жнива, огороди не носять епізодичного характеру, а щось звичайне і необхідне» [342]. У газеті зазначається, що після закінчення «зимового триместру» на педраді колонії «на весняний триместр» заплановано зібрати сіно з 10 десятин, обробити 5 десятин городу, прополоти соняшник, кукурудзу й баштан, побудувати кузню та майстерні, прокласти дорогу на сінокіс, зробити вулики, зібрати врожай у садку. У газеті доволі поетично описано, як підлітки працювали на сінокосі, брали участь у жнивах, збирали городину, купалися після роботи в річці. Серед подібних періодичних видань, що виходили в Україні – «К труду: газета правонарушителей Украины» (1932); «Дзержинец» (1931–1941), газета комітету ЛКСМ і Ради командирів трудової комуни НКВС УРСР ім. Ф. Дзержинського. Обидві виходили в Харкові. Комуна ім. Дзержинського існувала з 1927 р. і відома тим, що вісім років нею керував А. Макаренко, там вироблялися знамениті фотоапарати «ФЕД», електросвердла та інша продукція. Незважаючи на успішний досвід дитячих комун у боротьбі з безпритульністю по всьому СРСР, майже всі вони пізніше розгромлені, а їхні організатори репресовані.

У 1939 р. черговим циркуляром Головліту заборонялося будь-яке згадування про місця ув'язнення. Ця тема стає цілковитою таємницею. У 1930-х роках таборова і вільна преса за своїм ідеологічним забарвленням мало чим відрізнялася; одна й друга використовували однакові стереотипи та пропагандистські гасла. У цей період влада мала необмежені можливості контролю над вчинками й думками громадян, впливу на їхню свідомість. На початку 1940-х років, у зв'язку з початком війни, секретність стає то-

тальною. Багатотиражні газети дозволяється випускати лише за дотримання таких умов: «1. Не дозволяється зазначати ні прямо, ні побічно, якій установі або будівництву належить видання, не дозволяється зазначати місцезнаходження, наклад, друкарню, адресу. 2. Текст не повинен містити жодних даних, за якими можна встановити характер, обсяги і результати праці, забороняється називати імена керівників... 3. Забороняється передруковувати матеріали місцевих газет і навпаки» [145, с. 55].

Навесні 1941 р. до всіх редакцій таборових газет надійшов лист «Про перебудову багатотиражних газет політвідділів таборів і будов НКВС», складений на основі партійної постанови щодо покращення роботи фабрично-заводських газет від 23 січня 1941 р. [145, с. 57]. Постанова стосувалася багатотиражних газет узагалі, а текст листа «пристосовував» її до преси таборів. Основний посил – перебудова роботи багатотиражок: не передруковувати загальні статті з центральних газет, а висвітлювати виробничі плани на місцях; склад редколегій формувати з «перевічених осіб, затверджених на засіданні політвідділів». Після цього листа в газетах з'явилося ще більше цифр, відсотків та інших показників, зазвичай неправдивих. Разом з тим газети мали стати рупором антифашистської пропаганди.

Після виходу Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про перехід на восьмигодинний робочий день, на семиденний тиждень і про заборону самовільного виходу робітників і службовців з підприємств і установ» (від 26 червня 1940 р.), разом з Постановою ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації і зміцнення суспільно-соціалістичної власності» від 7 серпня 1932 р., Указом Президії ВР СРСР «Про скасування умовно-дострокового звільнення для засуджених, що відбувають покарання у ВТТ НКВС СРСР» від 15 червня 1939 р. [453, 243], забезпечено «законні» підстави для постачання в табори безкоштовної робочої сили. Незважаючи на величезні потоки ув'язнених, журналістських кадрів для газет бракувало, стіннівки й багатотиражки не відрізнялися змістовністю та навіть грамотністю. Однак у деяких таборах до підготовки газет залучалася репресована професура, але це явище не стало поширеним. Незважаючи на проблему з кадрами, у таборах у цей період випускалися тисячі газет, вони були перенасичені політичною пропагандою.

У 1941 р. вийшла Постанова «Про роботу багатотиражних газет таборів і будов НКВС в умовах воєнного часу», де підкреслено, що основною є партійно-політична агітаційна робота, роль первинних партійних органі-

зацій у керівництві цією роботою піднесено на новий рівень. У документі також зазначено, що багатотиражні газети повинні допомогти керівництву й політвідділам таборів «мобілізувати маси на більшовицьке виконання важливих оборонних господарських завдань» [145, с. 59]. У 1943 р. – нова Постанова «Про посилення партійного керівництва багатотиражною пресою таборів і будов НКВС». Зміст цієї постанови – калька тих, що призначалися для вільної преси: просторікування про те, що преса є гострою партійною зброєю, що компартія закликає перетворити газети на центр політичної роботи в масах, що багатотиражна преса таборів за роки війни зросла кількісно і якісно тощо. Зазначається, що керівники політвідділів повинні опікуватися багатотиражними газетами щоденно, а багатотиражна преса повинна щоденно керувати стінгазетами.

Регулярно проводилися наради редакторів багатотиражних таборових газет. Ці наради були всесоюзними, лише за роки війни їх проведено не менше трьох. Усі вони також повторювали роботу подібних заходів, що проводили партійні організації на волі. Редакторам таборових газет ставилося в обов'язок пам'ятати про численних іноземних шпигунів, які нібито дізнаються таємниці саме з багатотиражних газет. Показово, що тривалий час обласні, крайові, районні та багатотиражні газети радянським законодавством заборонялося вивозити за кордон. Ю. Шевельов у своїх спогадах пише, що це не випадковість, адже, наприклад, районна газета «у певному сенсі – права рука НКВД/КГБ. У ній не знайдеш міжнародних новин, культури, літератури. Вона вся призначена підстьобуванню “трудового ентузіазму”, стахановщини, підвищенням удоям, збільшенням урожаям, висуванню догідних і нападам на менш догідних. У тридцяті роки вона ще викривала куркулів і т. зв. підкуркульників, поняття, під яке підводилися всі ті, хто насмілювався критично мислити, незалежно висловлюватися, ухилятися від партією поставлених завдань, хоч би ті особи з жадним куркулем ніколи нічого спільного не мали. Районова газета тридцятих років була ще одним – колективним – наглядачем у війні партії з селянством» [624, с. 271].

Таборове начальство вимагало від ув'язнених не тільки обов'язкового читання преси, а і зворотного зв'язку. Для цього організовували «дієві пости» для перевірки дієвості публікацій. Кожна таборова газета чи не в кожному номері публікувала дописи про ентузіазм ув'язнених на «будовах комунізму», їхнє прагнення до виконання планів, «перековку» тощо; частою темою ставав позитивний вплив партійних і профспілкових організацій, навколо яких нібито гуртувалися табірники; мусувалася й тема класових

ворогів. Звичайно, усі ці публікації викривлено зображували дійсність, адже таборів журналісти не мали змоги писати правду.

Окремої уваги заслуговують листи правопорушників до редакцій газет. Наприклад, у № 4 «Перековки» за 1934 р. у рубриці «Нам пишуть» читаємо уривки з листів (без підписів, лише тексти): «...до сих пор мы не имели в лагере радиоточку. Теперь мы уже приобрели радиоаппарат и на днях установим его. Будем слушать Москву», «...для ознакомления правонарушителей с международным и внутренним положением у нас проводятся громкие читки газет три раза в декаду. Этот опыт себя целиком оправдал», «нами было организовано 5 субботников на заводе и 3 субботника по благоустройству нашего лагеря. Несколько дней назад был субботник в пользу обороны страны» [349]. Під заголовком «Учимся» правопорушники Ворошилівського табору пишуть, що в них добре поставлено роботу з «марксо-ленінського виховання», організовано дві школи політграмоти, де навчаються 90 осіб; у таборі регулярно проводяться політгодини на злободенні теми. Лише на вивчення рішень XVII з'їзду компартії відведено 50 занять, якими охоплено 100 % правопорушників [349].

У роки найжорсткіших репресій численні таборів газети виходили й на території України: у Бердичеві, Дубовій Балці, Житомирі, Запоріжжі, Києві, Кривому Розі, Луганську, Маріуполі, Мелітополі, Миколаєві, Одесі, Слов'янську, Сталіному, Харкові, Херсоні та інших містах.

Лексика офіційних таборових видань і їхні назви відображали ідеологічний зміст та були суворо регламентованими, утім, як і лексика та назви решти багатотиражних газет, однак, ще більше уніфікованими. У СРСР існувало безліч «Перековок», зокрема і в Україні – на Донбасі, у Сталіному. У вихідних даних зазначено, що ця газета – орган Донецького обласного відділу виправно-трудова робіт, виходила вона тричі на місяць з 1934 р. Тематика матеріалів, що їх друкувала газета, типова для тогочасної преси – як вільної, так і таборової. Перша сторінка першого номера «Перековки» – заклики до виконання завдань XVII партз'їзду, організація соцзмагання, цитати Сталіна за темою і його ж величезне фото. Далі – розповіді про те, як в'язні колонії стали чесними ударниками, як їм добре живеться в таборі, як цінують вони турботу партії та уряду щодо їх перевиховання – «перековки». Наприклад, у дописі «Я стал примерным, передовым» «колишній правопорушник Куліш» розповідає, як він став у таборі зовсім іншою людиною, як його зачислили на профтехкурси, де він разом з іншими ударниками, «про яких говорив товариш Сталін на XVII з'їзді»,

чесно працює тощо. Такий собі Мидевич у дописі «Я чувствую, как перерождаюсь» розповідає, як він виправляється завдяки адміністрації табору, її чуйному керівництву, роз'ясненням щодо соціалістичного будівництва тощо. У наступному номері – статті про весняний засів, про соцзмагання серед бюро виправно-трудових робіт, рапорти про успіхи та ударну працю. У подальших числах газети під гаслом «Выше классовую бдительность» публікуються статті й дописи, що викривають куркулів, симулянтів, бюрократів; чимало матеріалів присвячено «хоробрим солдатам революції» – переможцям Колчака і Врангеля тощо. Назви газет, що випускалися в радянських таборах однотипні, найчастіше це – «На вірний шлях», «На вірну путь», «Путь к исправлению», «До праці», «За нову людину», «Шлях до комунізму», «Шлях перевиховання», «На варті», «На страже». Після війни та особливо після смерті Сталіна назви замінили на більш нейтральні типу «Вперед», «За метал» тощо.

Серед тюремної й таборової преси – газета політвідділу Сталінської ВТУ «Путь к исправлению» (виходила в Донецькій області); у Дніпропетровську та області виходили «Заклик до праці» – газета Дніпропетровської промколонії (1928–1933), «Трудовая перековка» – газета політосвітвідділу II будколонії ПТУ (Кам'янськ, 1934), «Ударник» – газета політосвітвідділу ЗіновПТУ (Зінов'ївськ, 1934). У колоніях Мелітополя друкувалися газети «До нового життя» (1931), «За нову людину» (1932); випускалися також листівки та одноденки, «прив'язані» до певних подій, наприклад до перевиборів культурно-політичної частини (КПЧ) тощо. В Одесі та області у 1920-х – 1930-х роках друкувалися «Життя замкненого» (1925), «Голос заключенного» (1928), одна з найстаріших тюремних газет «До верста-та» (1921–1933), деякі журнали; у Вінниці – «Голос ударника» (1931), у Кривому Розі – «Шлях до комунізму: газета ПТ колонії ім. тов. Михайлика» (1933), у Дніпропетровську – «До виправлення» (1931–1933), в Амур-Нижньодніпровському – газета I трудколонії «До виправлення» (1931–1932); у Черкасах – «Шлях до виправлення» (1934). Назви харківських і херсонських газет подібні до решти аналогічних видань: це все ті ж «Голос заключенного», «Путь исправления», «На вірну путь», «На вірний шлях», «Будівельник», «Темпы ударника» тощо.

Крім газет для ув'язнених, у таборах видавалися й газети для охоронців. Це засекречена періодика, доступу до неї в'язні не мали. Основні публікації – про політичну грамотність, дотримання уставу з несення служби, виконання наказів. У цих газетах так само відчувається показний

ентузіазм: готовність до подвигів, виконання обов'язку, прагнення до вивчення праць класиків марксизму-ленінізму. Після смерті Сталіна ці газети отримали статус звичайних виробничих – основні їхні матеріали стосувалися соцзмагання, «стаханівських вахт» тощо. Як і решта багатотиражок, вони виходили на двох або чотирьох сторінках.

Періодичні видання ВНК, ОДПУ, НКВС, ВОХР типу бюлетенів чи вісників почали виходити одразу після Жовтневої революції 1917 р. У 1920-ті та 1930-ті роки на території України деякі з цих газет видавалися в Харкові: «Вестник советской юстиции», «Геть злочинність» – часопис управління ВТУ УРСР, «Допровский работник» (з грифом «виключно для працівників ВТУ»), «До праці» – орган управління поправно-трудовими установами УСРР (почала виходити 1925 р., у 1926 р. – під назвою «Долой преступность»); газета була єдиним виданням для виправно-трудових установ, що розповсюджувалася не лише на території України, а всього СРСР; у 1930 р. газетою організовано збір коштів на літак під назвою «Виправно-трудова установа УСРР»), «Виправно-трудова робітниця» – газета управління поправно-трудових установ УСРР, «За перевиховання правопорушників» – листівка «Луганської правди» та політвідділу Луганської промколонії ПТУ (Луганське, 1933); у Дніпропетровську виходив «Бюллетень Днепропетровской прокуратуры» (з грифом «тільки для працівників прокуратури»).

Серед газет для особового складу ВОХР – запорізька «На посту», артемівська «На страже»; виходили в УСРР – УРСР газети для працівників міліції, для слідчих, для працівників НКЮ, наприклад «Червона варта»: орган політвідділу Полтавського оперативного сектору Р. С. міліції, партколективу та профкому міліції (Полтава, 1931–1932), «Міліціонер Кременчуччини»: орган політчастини, партосередку й профбюро міліції (Кременчук, 1933), «Міліціонер Прикордоння»: орган політвідділу Вінницького обласного управління Р. С. міліції (Вінниця, 1931–1934), «За перебудову слідчої роботи» (Харків, 1934), «Поправно-трудова робітниця» – газета Управління поправно-трудових установ Нарком'юсту УСРР (Харків, 1930–1931) тощо.

На всіх виданнях таборової преси ставився гриф «Не підлягає розповсюдженню». На місці гасла «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!», характерного для всієї радянської преси, друкували таке: «Праця в СРСР – справа честі, справа слави, справа доблесті і героїства».

Бібліографію таборових газет скласти досить складно, адже вони цілеспрямовано нищилися, відомими є факти, коли ці видання спалювалися «за непотрібністю зберігання», велика їх частина не має вихідних даних,

у тексті немає назви табору чи будівництва, тому важко з точністю визначити, чи це є таборова газета; небагато таких газет і в архівах. Найповніші ж списки газет радянських таборів імовірно зберігаються у фондах Головліту [146, с. 57].

5.4. Радянські багатотиражні газети у 1950–1990-х роках: відмова від сталінізму. До порівняльного аналізу

У післявоєнний період кількість періодичних видань постійно збільшується: від 924 – у 1946 р. до 1 тис. 061 – у 1955 р. Річні наклади відповідно теж зростають: майже 652 тис. становив річний наклад газет у 1946 р., у 1949 р. – понад 789 тис. і в 1955 р. уже перевищував мільйон; станом на 1960 р. річний тираж становив понад 1 млн 700 тис. прим. [458, с. 172–173]. На 1 травня 1959 р. в УРСР видавалися 1 тис. 244 газети: 14 республіканських, 49 обласних, 695 міських і районних, 486 багатотиражних газет; у колгоспах, радгоспах, ремонтно-технічних станціях та невеликих промислових підприємствах – понад 2 тис. газет разовим накладом 1,2 млн прим. [555, с. 3].

За період від 1956 до 1959 р. в Україні заснована республіканська «Робітнича газета» (1957), п'ять обласних комсомольських газет (у Вінниці, Запоріжжі, Миколаєві, Полтаві, Станіславі), 207 фабрично-заводських і шахтних газет. Разовий тираж газет усіх типів за цей час зріс на 2 млн 300 тис. прим. Частина республіканських та обласних газет виходить двома мовами – українською й російською; Чернівецька обласна «Радянська Буковина» – українською та молдавською; «Закарпатська правда» й «Молодь Закарпаття» – українською та угорською мовами [555, с. 3–4]. Двомовними були й деякі багатотиражки: «Азовстальбудівець» (Жданов), «За механізацію» (Луганськ), «Сталінська магістраль» (Дніпропетровськ), «Кременчукбуд» (Хрущов), «Львівський залізничник» (Львів).

Станом на кінець 1950-х років найбільша кількість фабрично-заводських і шахтних газет видавалася в Сталінському (163), Луганському (78), Дніпропетровському (53), Харківському (40), Київському (36) адміністративних економічних районах України; найменше – у Львівському (17), Одеському (15), Станіславському (6). Якщо проаналізувати кількісні показники виходу галузевих багатотиражних газет, то можна побачити таку картину: у 1959 р. найбільше видавалося шахтних газет – 140, 60 газет маши-

нобудівних заводів, 58 газет будівельних організацій, 24 газети виходили на металургійних заводах, 21 – на підприємствах легкої промисловості, 16 – на паровозобудівних і вагоноремонтних заводах, 15 – на залізних та марганцевих копальнях, 11 транспортних, 29 газет ВНЗ (за даними Головного управління видавництва і поліграфічної промисловості) [555, с. 144–145].

За нашими підрахунками, станом на 1959 р. в УРСР виходило до 40 газет ВНЗ (у «Списку періодичних видань Української РСР» не враховано більше десятка газет ВНЗ). Загалом точну цифру важко назвати, адже й без того мізерні відомості про ці видання розпорошено по різних довідниках. У фондах НБУВ зберігаються 33 газети ВНЗ, що виходили 1959 р. і 45 газет 1960 р. Зазначимо, що видавали такі багатотиражки великі університети – Дніпропетровський («За передову науку»), Київський («За радянські кадри»), Львівський («За радянську науку»), Одеський («За наукові кадри»), Харківський («Харківський університет»), Чернівецький («Радянський студент»), Ужгородський («Радянський студент»), а також Українська академія сільськогосподарських наук («За сільськогосподарські кадри», Київ; газету з однойменною назвою випускав також сільськогосподарський інститут в Умані), Вища партійна школа при ЦК КПУ («Ленінець», Київ) тощо [124].

Крім ВНЗ великих міст, багатотиражні газети мали інститути в Житомирі, Кам'янець-Подільському, Кіровограді, Кременчуці, Луцьку, Умані, а на початку 1960-х років – у Вінниці, Запоріжжі, Кривому Розі, Миколаєві, Полтаві та інших містах. Назви інститутських газет схожі: «За радянського інженера», «За передову науку», «За педагогічні кадри», «Медичні кадри», «Радянський медик», «Радянський поліграфіст», «Гірничі кадри», «Кадри металургії», «Ленінські кадри», «Советский студент», «Трибуна студента» тощо. Майже всі вони виходили з періодичністю 1 раз на тиждень, на 4 с. формату А3, накладом 1 тис., 1,5 тис, 2 тис. прим., майже всі українською мовою.

Аналізуючи зміст публікацій газет перших повоєнних років і наступних 1950-х, можна відмітити, що ці газети є джерелом, що містить сукупну різноманітну інформацію, охоплюючи всі сфери життя українського суспільства того часу. Період 1946–1960 рр. характеризується виходом усіх типів газетних видань: республіканські, обласні, міські, районні та багатотиражні, які видавалися партійними й радянськими органами, військовими, профспілковими, культурно-освітніми установами, спецвипуски та сторінки, що в той час називалися «газетою в газеті»; з 1950 по 1960 р. у рази зростає кількість фабрично-заводських, будівельних, шахтних і колго-

спних багатотиражок. На початок 1960 р. у СРСР налічувалося 10 тис. 603 газети, разовий наклад сягав понад 62 млн; кількість багатотиражних газет у 1960 р. сягала 2 тис. 413 (без колгоспних) [58, с. 76–77].

У червні 1956 р. вийшла Постанова ЦК КПРС «Про порядок дозволу на видання багатотиражних газет та про зміни назв місцевих газет». Згідно з Постановою центральним комітетам союзних республік надавалося право самостійно, без рішень ЦК КПРС, а лише за узгодженням з відповідними міністерствами і відомствами, які фінансують газети й забезпечують їх папером, вирішувати питання про видання багатотиражок на підприємствах, будівництвах, ВНЗ тощо. Проте зазначено, що видавати газети дозволяється лише тим установам, де кількість працюючих не менша 2 тис., у вищих навчальних закладах – така ж кількість викладачів і студентів; обсяг видання – дві шпальти «Правди», періодичність – один номер на тиждень накладом з розрахунку один примірник на три-чотири особи [385, с. 298]. Пізніше, у 1966 р., кількісний показник змінено в напрямі збільшення: випуск багатотиражних газет дозволяється установам з чисельністю працівників 2,5–3 тис.

Отже, загалом, у період з 1950 по 1960 р. значно зросла кількість фабрично-заводських, будівельних, шахтних, колгоспних та інших багатотиражок. Якщо у 1950 р. їх виходило 305, то у 1960 р. – 482. Цифри в різних статистичних довідниках не збігаються. Так, за даними, які наводить «Список періодичних видань Української РСР» (1959), у 1940 р. в Україні виходило 703, 1956 р. – 216, у 1957 р. – 370, 1959 р. – 486 фабрично-заводських, шахтних, будівельних, транспортних, «вузівських» та інших газет [555, с. 137].

Щодо колгоспних, то в 1959 р. їх виходило 1 тис. 787, 79 радгоспних і 65 на РТС (разом 2 тис. 004); найбільше – у Вінницькій (329), Київській (155), Черкаській (121) областях, дещо менше – у Житомирській (94), Дніпропетровській (81), Сумській (77), Харківській (72); найменшу кількість колгоспних, радгоспних та газет РТС зареєстровано в Чернівецькій (37), Дрогобицькій (28), Станіславській (9) областях [555, с. 146]. Через рік цифри майже не змінилися. Станом на 1960 р. в Україні налічувалося 2 тис. 074 колгоспні газети [458, с. 181]. Найбільша кількість знов зареєстровано у Вінницькій (понад 300), Київській (155) і Черкаській (121) областях [58, с. 77]. Варто зазначити, що по всьому СРСР у 1960 р. виходило 3 тис. 018 колгоспних газет, тобто майже дві третини від їх загальносоюзної кількості видавалося в Україні [124, с. 5].

У 1950-х роках, коли відбулися чергові зміни в адміністративно-територіальному устрої України (ліквідовано та перейменовано деякі області,

змінено склад областей шляхом розширення, злиття), газети, у тому числі й багатотиражні, почали закриватися, об'єднуватися, змінювати назви. Так, після викриття культу особи Сталіна з назв підприємств, колгоспів, газет поступово зникало його ім'я, а разом й імена соратників – Кагановича, Маленкова, Молотова та багатьох інших політичних діячів; поволі йшли в забуття й імена героїв-передовиків сталінської епохи, чії імена також зникали з назв газет. Процес перейменування газет було запущено після прийняття вже згадуваної Постанови ЦК КПРС від 18 червня 1956 р. Так, газета «Стахановец металлургии» – орган заводського партійного комітету, заводського комітету профспілок та управління заводу ім. Куйбишева з 1957 р. виходив під назвою «Краматорский металлург», газета «За стахановские темпы» у 1957 р. змінила назву на «Социалистический труд», «Сталінець» – орган парткому, дирекції та завкому профспілки Харківського електромеханічного заводу з 1957 р. отримав назву «Промінь». Поступово змінили назву численні «сталінські перемоги», «сталінські правди», «сталінські трибуни», «сталінські заклики», «сталінські квіти», «сталінські прапори», «сталінські промені», «сталінські шляхи» тощо. Додамо, що на початку 1930-х років газет, пов'язаних з іменем Сталіна, налічувалося близько 60, у 1935–1940 рр. – 216, у період війни – 129, у 1946–1950 рр. – 168, у 1951–1955 рр. – 199, а 1956–1960 рр. їх залишилося менше 20. Утім, незважаючи на проголошену десталінізацію та зникнення імен недавніх вождів з усіх назв, ідеологічна складова збереглася і в цілому ідея десталінізації мала лише характер гасла й торкалася зовнішніх ознак приналежності до епохи «вождя народів».

У 1960-ті роки газети становили найчисленнішу групу періодичних видань УРСР. Найбільше розповсюдження мали республіканські: «Радянська Україна», «Правда Украины», «Робітничая газета», «Сільські вісті», «Культура і життя», «Літературна Україна», «Радянська освіта»; органи ЛКСМУ: «Молодь України», «Комсомольское знамя», «Юный ленинец», «Зірка» тощо. Загальна кількість газет у 1960 р. становила 1 тис. 206 назв (1 млн 600 тис. 716 номерів), з них республіканських – 17 назв (616 тис. 327 номерів), обласних – 70 назв (603 тис. 327 номерів), міських і районних – 637 назв (339 тис. 855 номерів), багатотиражок – 482 назви (41 тис. 207 номерів, з них колгоспних – 23 тис. 634); у підрахунках ми спиралися на газети, що зберігаються у фондах НБУВ. Зазначимо, що в 1960-ті роки спостерігався певний паритет у співвідношенні україномовної та російськомовної преси, у деякі роки частка україномовних газет значно переважала ро-

сійськомовні. Важливо, що з 1960-х років агітаційні та пропагандистські матеріали в багатотиражках потроху поступаються місцем публікаціям, цікавим аудиторії. Саме ці публікації допомагали підтримувати інтерес до газет. Ідеться про «Куточки здоров'я», «Поради садоводам і городникам», «Пошту “Перця”», «Народні усмішки», кулінарні рецепти, моду і, звичайно, творчість працівників підприємства. Цей процес, безумовно, пов'язаний із часом хрущовської «відлиги». Однак до деідеологізації багатотиражної преси ще дуже далеко; навіть у часи «перебудови» більшу частину газетних шпальт займали гасла, відозви, рапорти тощо.

У наступному десятилітті ситуація змінилася, відсоток україномовної преси значно зменшився. Після хвилі політичних процесів 1973 р. посилювався контроль над пресою. Цьому сприяло прийняття ЦК КПРС ряду постанов, зокрема «Щодо заходів з покращення підготовки і перепідготовки журналістських кадрів» (1975) [374, с. 73–75], «Про подальше покращення ідеологічної, політико-виховної роботи» (1979) [370] тощо. В УРСР ці постанови дублювалися ЦК КПУ. Завдання нагляду за пресою виконували декілька органів: Відділ пропаганди та агітації при ЦК КПУ, Комітет по пресі при Раді міністрів, Головліт та інші органи й установи, які нерідко дублювали одне одного.

Таким чином, можна зробити висновок, що радянська преса 1950–1985 рр. – найпоширеніший вид ЗМІ в цей період, адже основний масив інформації містила в собі саме друкована періодика, вона ж займала лідерські позиції у сфері ідеологічного впливу на суспільство, формування свідомості та моральних якостей особистості, була засобом друкованої пропаганди. Рік у рік зростають кількісні показники виходу газет. Так, на 1 липня 1957 р. в Українській РСР видавалося 2 тис. 766 газет разовим тиражем у 7 млн прим., з них 2 тис. 350 – українською мовою [42, с. 29]. Газети друкували матеріали про успіхи СРСР у різних галузях народного господарства, виконання й перевиконання п'ятирічних планів, передовиків виробництва, важке життя робітників на Заході тощо. Загалом, радянська преса в цей період, крім основних, «іманентних» своїх функцій – агітаційної, пропагандистської, організаторської, виконувала й інші – інформативну, виховну, освітню, розважальну, регулятивну та, за твердженням деяких дослідників, гедоністичну (емоційного задоволення), а також функцію формування суспільної думки [324, с. 10–11].

На кінець 1980-х років радянська преса являла собою розгалужену систему видань різних типів; у цей час уже затвердилася потужна схема ко-

мунікації між редакціями газет і читачами. Багатотиражні газети в цей час становлять доволі високий відсоток у масиві періодичних видань. Щодо тематики публікацій, то «цікаве» на сторінках багатотиражок усе ще залишається на другому плані. У цьому можна пересвідчитися, дослідивши контент декількох багатотиражних газет, що виходили в Україні (зазначимо при цьому, що газети підприємств в усіх республіках СРСР висвітлювали здебільшого одне коло проблем і тем). Серед них виокремлюється декілька блоків: 1. Ідеологічний: керівна роль партії в житті радянського суспільства та окремої людини. 2. Економічний: виконання й перевиконання планів і соціалістичних зобов'язань. 3. Матеріали, пов'язані з діяльністю підприємства: передовий досвід, ефективність виробництва й боротьба за якість, передовики виробництва, раціоналізаторство і впровадження нових технологій. 4. Матеріали загального характеру: дозвілля, військова та спортивна підготовка, соціальні й побутові проблеми, культура, інше («слідами виступів», листи тощо). Більшу частину публікацій становлять ті, де висвітлена керівна роль компартії та розгортання соцзмагання (понад 44 %), третину присвячено модернізації підприємства (майже 31 %), загальні матеріали займають близько 19 %, найменше (6 %) – організація дозвілля, спорт, культура тощо. Отже, висновок, що багатотиражна преса (у цьому випадку її сегмент – фабрично-заводська) наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років усе ще вдавалася до маніпулятивної риторики у формуванні суспільної свідомості, тим самим продовжуючи вирішувати інформаційно-пропагандистські завдання.

Зазначимо, що багатотиражні газети завелику увагу приділяли успіхам, часто уявним, героїзації окремих осіб, створюючи та пропагуючи стереотипи поведінки радянської людини на рівні насадженого категоричного імперативу. І все ж значення багатотиражних газет як історичного джерела є непересічним: у них зафіксовано історію підприємства, установи, навчального закладу: час «розбито» на дні та години; на їхніх сторінках представлено «пантеон» тогочасних героїв, у них збереглися рідкісні фото.

Отже, радянська багатотиражна преса у своїй основі сформувалася в довоєнні часи, надалі продовжувала розвиток загальної радянської концепції багатотиражної газети як дієвого інструменту ідеологічної пропаганди та організації колективів на виконання виробничих планів. Звільнення від сталінізму, безумовно, вплинуло на посилення свободи багатотиражних газет під час відлиги, але це не торкнулося загальної ідеологічної функції періодики та системи радянсько-партійного контролю над змістом видань.

На початку 1990-х років починає формуватися нова система ЗМІ та переосмислюватися їхня роль у житті суспільства. З'являються нові періодичні видання. З жовтня 1990 р. виходить «Урядовий кур'єр», щоденна газета центральних органів державної виконавчої влади України, яка друкує на своїх сторінках повні тексти законів України, Указів Президента, постанов Кабінету Міністрів, нормативні документи міністерств, відомств, також розпорядження, коментарі до них. Значна частина цих документів набирає чинності саме з дня публікації в «Урядовому кур'єрі». Особливе місце займає правова тематика, а також матеріали з історії України, її культури та науки. Газета широко висвітлює міжнародні події, вона ж є впливовим й авторитетним джерелом інформації про Україну для закордонних читачів.

Узагалі, в УРСР у 1990 р. випускалося чимало газет. Так, кількість обласних становила 78 назв (загальний наклад – 7,5 млн прим., виходили паралельно українською та російською мовами); міських – органів міських комітетів КПУ – 153, районних – 480. Серед популярних обласних газет – «Вечерний Донецьк» (наклад – 230 тис. прим.), «Днепр вечерний» (м. Дніпро, наклад – 162 тис.), «Вечерняя Одесса» (123 тис.) та ін.

Окремої уваги потребує неофіційна преса (неурядова, альтернативна, неформальна, самвидав), справжній бум якої припав на кінець 1980-х – початок 1990-х років і яка існувала та розповсюджувалася різними шляхами поряд з офіційною. У 1990 р. незалежна преса виходила майже на всій території України. Найбільшими центрами її виготовлення були Київ (близько 250 назв), Львів (понад 100 назв), Житомир, Луцьк, Дніпропетровськ, Одеса, Харків; виходив самвидав і поза межами України – у Росії (Москва, Мурманськ, Ухта), Білорусі (Брест, Мінськ), Польщі (Варшава, Краків, Люблін), Словаччині (Кошице, Пряшів). Новостворені партії, громадські об'єднання, рухи, товариства видавали свої часописи. Вважається, що з початку 1960-х років і до кінця існування Радянського Союзу в Україні вийшло не менше 1 тис. 200 назв періодичного самвидаву.

У 1991 р. вийшов довідник «Неурядова преса України. Напрямки. Адреси. Телефони» (упорядники: В. Довгич, В. Журавський), у якому подано інформацію про 208 періодичних видань. У передмові зазначається, що довідник не є всеохоплюючим, адже на той час це видавалося неможливим: «Щодня в кіосках з'являються громадські і приватні видання, більшість яких не вважає необхідним надсилати контрольні примірники ні в ЦНБ АН УРСР, ні до фонду альтернативної преси, створеному на факультеті журналістики Київського університету» [359, с. 5]. Стосовно неофіційної

преси упорядники вживають термін «неурядова», пояснюючи це так: «... Самвидавівська періодика стала неформальною, неформальна – незалежною, – незалежна – альтернативною, альтернативна – неофіційною, остання ж – подекуди вже... офіційною... А категорія “неурядова преса” (незалежна від держави) підпадає під міжнародну термінологію, зокрема ООН і ЮНЕСКО» [359, с. 5]. У фондах НБУВ зберігається колекція неофіційної преси. Це – періодичні видання різних політичних партій, рухів, релігійних конфесій, а також газети, які видавали національні меншини – болгарська, вірменська, грецька, єврейська, кримськотатарська, німецька. Ці видання потребують вивчення і введення до наукового й культурного обігу.

З проголошенням державної незалежності України в 1991 р. розпочався якісно новий етап розвитку вітчизняної преси. З'являється нова українська преса і водночас поширюються закордонні українські газети й журнали. Саме журналістам належать перші спроби усунути «білі плями» вітчизняної історії. Дедалі більше в ЗМІ з'являється гострих публікацій, у геометричній прогресії зростає кількість газет, у тому числі з розряду «жовтої» преси. Газетний «бум» виник унаслідок багаторічного інформаційного голоду. Новостворені періодичні видання різко відрізняються від радянських газет і журналів, вони мають свою позицію – тому кожне з них є впізнаваним і унікальним. Зазначимо, що в цей період багато газет виходили малими тиражами й були незареєстрованими, деякі існували кілька тижнів або й днів; видавали їх різноманітні партії, громадські організації, окремі підприємці.

З підрахунком кількості газет, що виходили, є чималі проблеми, адже газетний ринок у цей період характеризується деякою хаотичністю, напряду пов'язаною з економічною нестабільністю. Серед багатотиражних газет, що виходять у 1990-ті роки, – «Автобусобудівник»: орган Львівського виробничого об'єднання з виробництва автобусів (виходила з 1954 р.); «Автоділо» – Всеукраїнський тижневик малого і великого автобізнесу; «Армія України» – газета Прикарпатського військового округу; «Аудиторія» (виходила з 1946 р.) – освітньо-студентський тижневик НУ «Львівська політехніка»; «Біржа» – газета середніх і малих підприємств України; «Залізниця» – газета працівників залізничного транспорту України; «Запорізький університет» (виходить з 1973 р.); «Каменяр» – газета Львівського університету ім. І. Франка; «Нафтовик Борислава» (виходила з 1940 р.) – народний часопис; «Орлині крила» – газета Стрийської станиці Української скаутської організації «Пласт»; «Прикордонник України» (виходила з 1943 р.) – газета

прикордонних військ України; «Южная магистраль» (виходила з 1933 р.) – газета Південної залізниці та ін. [114]. Як і в попередні роки, виходили бюлетені, додатки до газет, сторінки тощо. Можна стверджувати, що саме газети в останнє десятиріччя 1990-х років і на початку 2000-х посідали чільне місце в інформаційному просторі України.

Висновки до розділу 5

1. Характеризуючи розвиток багатотиражної преси періоду кінця 1930-х – початку 1940-х років, можна виокремити декілька етапів розвитку її змісту та структури відповідно до посилення сталінського режиму й поступового встановлення тотального контролю держави над ЗМІ. Перший етап збігається із часом індустріалізації та колективізації, другий – передвоєнний, третій – воєнний, коли в пресі домінувала проблематика підготовки до війни й протистояння двох тоталітарних держав у період 1941–1945 рр. Це визначало зміст та адресність багатотиражних газет. Ідеологічна концепція ролі низової преси як міцного важеля виховання та організації трудових колективів знизу, психологічного сприйняття радянських реформ, розвитку політичної й економічної стратегії комуністичної партії, реалізації курсу на підсилення впливу компартії та радянського уряду, розуміння необхідності проведення індустріалізації, колективізації, перебудови вищої професійної освіти та науки – викликали підсилену увагу ВКП(б) та, відповідно, КП(б)У до низової преси як інструменту формування свідомості мас.

2. У зазначений період до періодичних видань встановилася жорстка вимога абсолютної підтримки лінії компартії, пропаганди комуністичної ідеології та рішень партії й уряду, що впроваджувалися насильницькими методами. Посилення ідеологічного тиску на пресу супроводжувалося значним зростанням функції масової агітації та пропаганди, яку виконувала в той час преса, зокрема й багатотиражна. Це позначилося на значному збільшенні кількості газет, переформатуванні їхнього змісту. Хоча статистика кількості багатотиражних газет України за цей період не може бути абсолютно достовірною, але відомості за каталогами, що збереглися у фондах бібліотек, можуть показувати реальні цифри. За 1930-ті роки порівняно з 1920-ми чисельність багатотиражних газет усіх типів значно збільшилася, збільшилися обсяги інформації, розширилася тематика публікацій, підвищився загальний професійний рівень авторів і, найважливіше,

значно зросла аудиторія читачів, охопивши найширші верстви населення. Найбільше фабрично-заводських багатотиражних газет у зазначений період виходить у великих містах і промислових центрах – Донецьку, Дніпропетровську, Києві, Харкові.

Крім належності до певної професійної групи, врахування її особливостей і матеріального виробництва, ці газети не мали принципової різниці в ідеологічному контексті. Вони всі займалися пропагандою успіхів у справі побудови соціалізму, публікували партійні та урядові документи в аспектах розвитку певної галузі, підтримували й роз'яснювали успіхи колективізації, індустріалізації, пролетарської та селянської трудової культури, досягнення в освіті, ігноруючи водночас фатальні зміни в країні, підтримували «чистки» та гоніння на «ворогів народу», чітко виконували покладені на них функції.

3. Газети в абсолютній відповідності до функцій пропагандиста та організатора у своїх матеріалах всіляко підносили значення своєї роботи для побудови міцної держави. Для фабрично-заводських газет аспекти внутрішнього життя стосувалися удосконалення організації праці та соціалістичного змагання, ударництва й розвитку стахановського руху, підтримки внутрішньої державної позики, виконання планів п'ятирічок, боротьби за якість продукції, покращення умов праці, побуту, охорони праці, розвитку професійної підготовки та підвищення кваліфікації, а також виробничої дисципліни, критики недбалого ставлення до праці.

Для сільськогосподарських газет і «малих форм», характерних для цього виду видань – додатків, звернень, листків, притаманною є агітація, що спрямовувалася на формування в селян упевненості в перевагах організації колгоспів, колективізації, впровадження руху ударників. Для цього пропагувалися різні засоби заохочення, такі як участь у «зльотах ударників», з'їздах колгоспників, сільськогосподарських виставках. Просвітницький і, головне, пропагандистський вплив с/г виставок на широкі маси селянства найяскравіше проявився у 1930-ті роки. Всесоюзна сільськогосподарська виставка 1939 р., яка за задумом організаторів мала перетворитися на постійно діючу школу обміну науковим і практичним досвідом у галузі сільського господарства, фактично стала засобом наочної пропаганди курсу держави на утвердження колгоспного ладу, послужила поштовхом до організації подібних заходів на місцях, охоплюючи пропагандою досягнень найширші маси населення, адже число учасників і відвідувачів виставок сягало мільйонних показників.

Делегатами с/г з'їздів обиралися здебільшого звичайні колгоспники, які, надихнувшись почутим і побаченим, ставали затятими прихильниками колгоспного ладу, активістами-ударниками праці, організаторами соцзмагання на селі. Звичайно, ці та інші заходи, які організувала держава, знайшли найширше висвітлення в пресі. Колгоспні газети, що були чи не найдоступнішими з усіх засобів масової інформації (розповсюджувалися безкоштовно, майже всі україномовні), крім текстових матеріалів, вміщували на своїх сторінках численні фото колгоспників і колгоспниць на виробничому тлі та в побуті, друкували вірші й тексти пісень, рекламу оптимістичних кінофільмів 1930-х років.

4. У 1930-х – на початку 1940-х років збільшилася кількість не лише професійно спрямованих багатотиражок. В умовах розгорнутої «розбудови соціалізму» широко почала використовуватися цілісна система різноманітних видів видань інформаційно-агітаційного характеру, які виконували функції багатотиражної преси, співіснуючи з нею і виконуючи функції друкованої агітації, призначеної для всіх верств населення. Серед таких видань – усілякі «сторінки», додатки, звернення, листівки – особливий тип видань, що друкувалися в різноманітній періодиці. Основна їхня функція – оперативно-ситуативний вплив, підсилення агітації за «диктатуру пролетаріату» та сталінської тези про «посилення класової боротьби по мірі побудови соціалізму».

5. 1930-ті роки – час остаточного встановлення тотального контролю держави над ЗМІ. На підприємствах та інших установах діяли редакційні колегії, які контролювалися парткомами, відбувався жорсткий відбір кореспондентів, увійшло в практику укріплення пропаганди завдяки участі в підготовці матеріалів дирекції підприємства чи установи, керівників середньої ланки тощо. Низова преса, яка відігравала роль засобу офіційної пропаганди й агітації, маніпулювання свідомістю мас, водночас була трибуною для тисяч радянських громадян, які працювали в різних сферах економіки, освіти, у військовій сфері тощо. Ступінь правдивості відображення дійсності певною мірою залежав і від безпосередньо газети, професійного рівня, відповідальності та позиції керівництва і всіх, хто випускав конкретну газету. Таким чином, зростала їхня роль у поширенні інформації, адже для більшості працівників газета їхнього колективу залишалася єдиним джерелом новин. Проте в 1930-ті роки послабився зворотний зв'язок газет із читачами, не використовувалися ефективні й популярні в попередній період методи масової роботи.

6. Багатотиражна преса відіграла роль найнижчої, але надзвичайно ефективною ланки ідеологічного впливу та формування суспільної думки, адже охоплювала майже все населення країни. Разом з тим вона виконувала й функцію згуртування колективу, залучала широке коло читачів і дописувачів, які працювали в цій сфері, була близькою до кожного працівника, оскільки висвітлювала повсякденне життя окремого підприємства, установи, ідейно об'єднувала колективи, організовувала на виконання економічних та політичних завдань, декларувала високу значущість людини праці як основної рушійної сили в справі будівництва соціалізму, проголошувала гасло провідної ролі народних мас в історії країни. Особливість багатотиражних газет полягала і в тому, що всі події загальносоюзного та республіканського значення на їхніх сторінках здобували місцевий акцент, усі масштабні державні плани набували конкретного змісту, втілюючись у конкретні плани кожного окремого підприємства.

Тогочасними багатотиражними газетами активно підтримувалася ідея професійного та колективного патріотизму, тому низова преса набула великої популярності. Разом з тим багатотиражна преса контролювалася та інструктувалася партійними органами не менше, ніж «велика», адже займала важливе місце в суспільному житті всієї країни й України. Треба спеціально підкреслити, що саме в цей період закладено й такі функції багатотиражної преси, як інформативна, виховна, освітня, розважальна, регулятивна, що знайшли свою найбільшу реалізацію вже у 60-х – 80-х роках ХХ ст. У досліджуваній період також розвивалися й поступово закріплювалися основні журналістські жанри, представлені в багатотиражній пресі: інформаційний (репортаж, замітка), аналітичний (стаття, огляд, кореспонденція), художньо-публіцистичний (оповідання, фейлетон, поезія).

7. Водночас, існуючи в рамках єдиної системи ЗМІ СРСР, багатотиражна преса України не могла виступати й не виступала механізмом чи засобом повноцінного відтворення життя підприємства, установи, навчального закладу як автономного феномену, адже культивувала насамперед ідеологічну складову. Пропагуючи трудові звершення в ім'я партії та держави, радянська багатотиражка не могла повною мірою продукувати цінності, притаманні кожному окремому підприємству, оскільки такі цінності в той час могли існувати лише у взаємодії із системою цінностей, нав'язуваних радянською ідеологією, збігалися із цією системою і впроваджувалися через багатотиражні газети на всіх рівнях аж до найменших за чисельністю колективах.

8. Окремий сегмент багатотиражної преси – газети виправно-трудоих таборів. Це дуже специфічний вид спеціальної преси, яка мала чітке розмежування на газети для ув'язнених, у тому числі дітей, та для працівників охорони. Ці два потоки друкованої пропаганди ніколи не перетиналися та не змішувалися, видання для ВОХР були суворо засекреченими, в'язні ніколи не мали до них доступу. Цинізм полягав у тому, що у всіх таборових газетах основною темою, як і у «вільній» пресі, була ударна праця, трудові перемоги, життя в «найвільнішій у світі соціалістичній країні», але при цьому багатомільйонна армія в'язнів працювала безкоштовно й примусово, зусиллями репресивних органів позбавлена не лише свободи, а й можливості отримати хоча б невеликий відсоток достовірної інформації із своїх газет. Основні завдання преси для ув'язнених в лексичі 1930-х років втілилися в понятті «перековка». Це поняття за ідейним змістом охоплює всі багатотиражні газети, бюлетені, вісники, які готувалися як адміністрацією виправно-трудоих таборів та їхніх органів управління, так і самими в'язнями.

Процес розвитку преси для ув'язнених умовно можна поділити на два періоди. Перший охоплює 1920–1925 рр., коли відомості про місця позбавлення волі та кількість засуджених ще не перетворилися на державну таємницю. Отже, незважаючи на те, що офіційні дані часто не відповідали дійсності, частина правдивої інформації все ж потрапляла по обидві сторони табору, зворотний зв'язок між в'язнем і життям за межами табору зберігався, умови утримання в'язнів були наближеними до міжнародних норм. Цим спричинено більш-менш ліберальні умови для випуску газет і журналів, активна участь у їхній роботі самих в'язнів; деякий час навіть існувала підписка на таку пресу. У матеріалах газет містилися роздуми, спогади про життя на волі, мрії про звільнення. У цей час лексика «збагачується» такими словами, як «перековка», «лагкор», «камкор», «тюркор».

Становище змінилося в другій половині 1920-х років, коли розпочався другий етап розвитку преси виправно-трудоих установ. З'явилася жорстка цензура, заборона на видання газет у тій чи іншій установі, обмежено наклад, освічених в'язнів усунуто від участі в підготовці матеріалів, різко знизився інтелектуальний рівень дописів – шпальти газет заповнила пропаганда. На початок 1930-х років преса таборів остаточно перетворилася на ще один офіційний інструмент політичного насилля. У ці роки держава докладала величезних зусиль задля приховування як примусової праці ув'язнених, так і наявності самих таборів; від 1939 р. абсолютною таєм-

ницею оголошувалися будь-які відомості щодо місць позбавлення волі та їхньої преси.

Газети для працівників охорони виходили з обов'язковим грифом секретності, яким заборонялося виносити газети за межі табору. Керівництво країни всіляко приховувало будь-яку інформацію щодо місць ув'язнення, зокрема і відомості щодо величезної кількості охоронців, для яких видавалися десятки газет, адже завдяки газетам, зіставивши цифри, можна було дізнатися про існування армії охоронців, які стерегли мільйони ув'язнених.

За своєю тематикою ця періодика також є виданням пропагандистського штабу: гасла й заклики до ударної праці та виконання патріотичного обов'язку, славослів'я на адресу вождів; містилися в газетах і специфічні матеріали щодо політичної підготовки, чіткого виконання наказів, дотримання вимог «класового підходу» до ув'язнених, до їх класифікації (розмежування карних злочинців, до яких ставлення було лояльним, і тих, хто опинився в таборі за політичними мотивами).

Таким чином багатотиражна преса виправно-трудових таборів у 1930-х – на початку 1940-х років відбивала всі загальні риси, притаманні радянській періодиці зазначеного періоду. У роки війни радянська таборова преса значно зросла кількісно, її пропагандистський потенціал запрацював на повну потужність.

9. Одним з ефективних прийомів, використовуваних у 1930-х – 1940-х роках, стало прикрашання життя, романтизація праці, яка проявлялася в публікаціях матеріалів, у відгуках, малюнках, поезіях, що сприяло активному розвитку основ культу особистості. Багатотиражна преса займала своє місце в цій системі естетизації та створення радянської міфології. М. Попович у своїй праці «Нарис історії культури України» зазначав, що тоталітарний комуністичний режим створив певний тип культури, яка за своєю сутністю була мілітарною; усе духовне життя суспільства відіграло роль пропагандистської прикраси тоталітарного режиму [441, с. 625]. Х. Гюнтер, знаний німецький славіст, автор праць про радянську культуру, в одній із своїх статей писав, що в тоталітарному суспільстві відбувається тотальна естетизація політики, театралізація й ритуалізація життя, а вершиною цих тенденцій є масові свята та демонстрації, прикрашені знаменами, гаслами, плакатами, скульптурами задля створення «фікції монолітного стрункого світу» [159]. Багатотиражна преса стала частиною цієї культури.

10. Важливим черговим пропагандистським прийомом формування такого феномену, як багатотиражна преса стало насадження уніфікованих, ємних та привабливих для пересічного працівника відповідної галузі назв. Так, з'являлися численні та однотипні назви районних і багатотиражних газет, у яких відбивалося відчуття робочого пориву, містилася агітація за реформи й культурні цінності радянської влади. Назви сотень газет починалися закликом «за...»: «За комуну», «За більшовицького педагога», «За комуністичну зміну», «За комуністичну освіту», «За кращий урожай», «За суцільну колективізацію», «За техніку» тощо. Виходили десятки «колгоспників...»: «... Васильківщини», «... Кахівщини», «... Обухівщини», «колгоспних праць», «колгоспних шляхів» тощо. Одним з популярних термінів стало слово «шлях»: чимало «ленінських», «сталінських» шляхів, а також «шляхів»: «... винахідника», «... електрика», «... залізничника», «... до комуні», «... Ілліча», різні «штурми»: «Штурм за вугілля», «Штурм за хліб» тощо. Популярними були назви, що починалися зі слова «прапор»: «Прапор комунізму», «Прапор селекціонера» тощо.

11. Загалом радянську дійсність 1930-х і пізніших років можна охарактеризувати як «біполярне» існування (за висловом мистецтвознавця О. Роготченка), де панував чіткий поділ на друзів – ворогів, «біле – чорне», своє – чуже. До першої категорії належали такі чесноти, як відданість компартії, звеличення її вождів, любов і повага до героїв, переможців, ударників праці, до другої – ненависть і нетерпимість до ворогів, якими в той час призначено куркулів, священників, митців з «неправильною» позицією у творчості, звинувачуваних у «формалізмі», аполітичності, безідейності, «низькопоклонстві перед Заходом», «українському буржуазному націоналізмі» тощо. Загалом доведено, що в 1930–1940-х роках у СРСР затвердився «особливий місцевий різновид радянського тоталітаризму» [488, с. 14], під пресом якого існували всі інституції в державі та який впливав на всі сфери суспільного й культурно-мистецького життя в країні. Усі ці тенденції яскраво проявилися в усіх видах багатотиражних газет, як і всієї радянської преси.

12. Стисла характеристика періоду 20-х – 40-х років ХХ ст. показує, що в 1920-ті роки закладено фундамент, у 1930-ті – сформовано основні ідейні «навантаження» й принципи агітаційної, пропагандистської та інформаційної функцій багатотиражної преси, які після засудження культу особистості Сталіна продовжували розвиватися надалі – як у СРСР, так і в Україні, досягли свого «піку» в 1960–1980-х роках. І, хоча в ці десятиліт-

тя преса залишалася під суворим ідеологічним контролем, багатотиражні газети мали ширші можливості для висвітлення внутрішнього життя та діяльності свого колективу.

Отже, на підставі отриманих у результаті дослідження висновків можна стверджувати, що джерельне значення газет, зокрема й багатотиражних, з роками підвищується. Багатотиражна преса в колі джерел посідає належне місце: у ній зафіксовано історію вітчизняних підприємств, установ, навчальних закладів. У багатотиражних виданнях час «розбито» на дні й години, на їхніх сторінках представлено «пантеон» тогочасних героїв, збереглися рідкісні фото та описи подій, що не увійшли до офіційних матеріалів і звітів підприємств та установ; у цьому й полягає роль багатотиражної преси 20-х – 30 років ХХ ст.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Багатотиражна преса – комплекс радянських масових видань, що виникли у радянські часи як низова преса і виходили на підприємствах, у колгоспах, радгоспах, навчальних закладах, військових частинах, громадських організаціях типографським, літографським або іншими розмножувальними способами.

Термін «багатотиражна преса», який є скоріше традиційним терміном, що визначає тип газет, аніж таким, що відбиває кількісні параметри накладів цих видань, виник внаслідок переростання з практики стінних газет – малотиражних або й взагалі виготовлених в єдиному екземплярі. Порівняно із стіннівками реальна виробнича газета з накладом до 5 тис. примірників автоматично сприймалася як багатотиражна. Разом з тим неоднозначність цього терміна викликала й побутування паралельних термінів, зокрема «низова», «мала», «виробнича» тощо. Можливим і таким, що відповідає суті явища, є термін «локальна преса», адже відбиває і розкриває проблему мікросоціуму, яким є виробничий, студентський або будь-який інший колектив. Однак саме термін «низова», який використовувався в офіційних публікаціях, на нашу думку, найточніше розкриває зміст багатотиражної преси, що виходила на низовому рівні організації виробництва, структури державних установ та громадських організацій. Разом з тим термін «низова» є ширшим, адже до цієї ланки належать, окрім багатотиражних, і районні газети. Нині для характеристики преси виробничих колективів, установ, навчальних закладів загальнозживаним є термін «багатотиражна преса».

На відміну від «великих» газет багатотиражні відображали не лише «лінію партії», формування соціалістичної свідомості та засоби підвищення ефективності праці, а й факти внутрішньої діяльності колективів. Увага зверталася на формування психологічного клімату в колективі, відпрацьовувалися засоби згуртування членів колективу на засадах спільної праці, заохочувалося творче самоствердження авторів публікацій шляхом підтримки руху робітників, організації спільної діяльності, відбувалося стимулювання як окремих робітників, так і груп всередині колективів, що надавало значущості їхній трудовій діяльності.

Під час дослідження проведено роботу з пошуку й відбору видань за певними критеріями, розробленими на основі класифікаційної схеми, за якою всередині цього виду газет виокремлено групи видань, що мають спільні

риси. Найхарактернішою такою рисою є *профіль* видань. За цим критерієм найчисленнішою виявилася група фабрично-заводських газет з підгрупою шахтних, транспортних, промислових трестів і союзів (4442), колгоспних газет виявлено 3063, радгоспних – 868, газет політвідділів МТС – 1276, навчальних закладів – 776; досліджено також газети виправно-трудових установ, кооперативів, профспілок, військових частин. Численну групу становили підвиди багатотиражок – листівки, «блискавки», бюлетені, видання виїзних редакцій. Загальна кількість газет становить понад 15 тис., з них 12 115 газет зберігаються у фондах НБУВ; їх відбір здійснено відповідно до хронологічного принципу, застосованого в процесі дослідження. Отже, з загалу багатотиражних газет для обстеження відібрано ті, що вкладаються в рамки чітко окресленого періоду (1917–1941 рр.), – усього **5025** назв багатотиражних газет.

Історіографія тематики досліджень історії преси 20–30-х років ХХ ст. в Україні пов'язана з історичним періодом формування тоталітарної системи Радянського Союзу, яка поширювалася на всі республіки, що увійшли до його складу. Пресознавчу літературу про досліджуваний період умовно можна поділити на дві групи: наукові та публіцистичні праці, створені до початку 1990-х років, що характеризують ідеологічні аспекти преси, роль і вплив партійного керівництва на її розвиток, і ті, що з'явилися в період незалежної України.

Радянський період пов'язаний з ідеологічними обмеженнями, що примушувало дослідників історії преси утверджувати значення партійно-урядової преси та партійно-радянської публіцистики, спиратися виключно на директивні позиції історико-партійного підходу, що призводило до ігнорування реалій розвитку умов та змісту газетної періодики. Напрямок партійного пресознавства мав значний розвиток в історичній науці радянського часу і в цілому відповідає концепції побудови багатотомної «Історії Української РСР» 1970-х років і, у цілому, базується на радянській періодизації: «Українська РСР в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни 1918–1920», «період побудови соціалізму» (1930–1950 рр.), «розвинутий соціалізм та розбудова комунізму» (кінець 1950-х – 1980-ті роки). Тому за цих обставин дослідження преси, як політичного знаряддя партійно-радянського керівництва, відповідали цій періодизації. Дослідження преси радянського часу були поставлені на службу політичного та публіцистичного спрямування преси як засобу впливу на масову свідомість.

У період незалежності починається об'єктивне вивчення історії газетної періодики, історія преси розглядається критично. Виникає нова періодизація історії України, дослідники переглядають змістову частину історії періодики, виникає новий вид багатотиражної преси, який отримав визначення як «корпоративна преса». Періодика розглядається як самостійний об'єкт досліджень, а не лише як допоміжний ілюстративний матеріал. На сучасному етапі вже сформовано новий погляд на значення преси для історичного дослідження, визначений у новому багатотомному серійному виданні «Україна крізь віки» (досліджуваний період представлений у т. 10–12), фундаментальній «Енциклопедії історії України», виданих Інститутом історії України НАН України (2003–2013 рр.), у численних нових дослідженнях, присвячених перегляду попередніх концепцій. З цих нових позицій розглядається й історія багатотиражної преси України 1917–1941 рр., яка визнається самостійним явищем в історії преси.

Слід зазначити, що в історіографії досліджень особливим є період 1920-х років. Він пов'язаний з етапом становлення радянської влади, і завдання цих досліджень – у рамках партійно-радянської публіцистики поставити на службу політичне та публіцистичне спрямування преси як знаряддя ідеологічного впливу партійно-радянського керівництва. Автори тогочасних досліджень – провідні представники більшовицької влади та її ідеологи – публікували короткі нариси з історії зародження радянської преси, показували боротьбу нових органів влади з небільшовицькими виданнями. Це був засіб політичної боротьби проти антибільшовицьких сил у політичному сенсі та перетворення самої преси та її досліджень у монолітну партійну літературу. У газетах і роботах, присвячених пресі, у популярній формі викладено погляди керівників держави на свободу слова, роль газет у перемозі більшовицької революції тощо. Разом з тим цей період перехідний, на початку його у працях ще присутні деякі аспекти об'єктивності; це тривало доти, поки наприкінці 1920-х років не встановилася остаточна ідеологічна перемога радянської влади. Партійний монополізм зростав швидко й наполегливо, у результаті чого сталися докорінні зміни в політичній та економічній структурі суспільства.

У 1930-ті роки настає час «великого перелому», що супроводжується перемогою сталінських концепцій соціалістичного будівництва, починаються політичні процеси, які повністю знищили свободу слова. У цей період і до 1960-х років історіографія питання практично відсутня. Усі статті присвячено висвітленню ролі преси в політичній боротьбі, відбувається

повна історіографічна уніфікація, історіографія втрачає об'єктивність. Після «Краткого курса ВКП(б)» (1938) вивчається виключно історія партії більшовиків і більшовицької періодики, далека від об'єктивності. Висвітлення історії розвитку преси розглядається лише з позицій партійності, побудови соціалізму та комунізму. Така концепція домінувала аж до 1990-х років. Під цим кутом розглядався і період 1917–1941 рр.

Починаючи із 60-х років ХХ ст. виникає значна кількість статей та публікацій, які також базувалися на проблематиці партійного керівництва пресою та організації трудових мас на побудову соціалізму; у цей період розглядалися питання окремих видів більшовицьких видань, але багатотиражна преса не стала об'єктом вивчення, оскільки вважалася другорядною. Лише в деяких, скоріше публіцистичних, статтях висвітлювалися окремі питання ролі багатотиражної преси у розвитку економіки, досвіду функціонування окремих видів видань та конкретних газет тощо.

Об'єктивне вивчення історії преси починається в період незалежності України, виникає нова періодизація історії України, дослідники переглядають змістову частину історії періодики, ґрунтовно заповнюються білі плями історії української національної преси, дослідження якої заборонялося в попередні роки, поступово відтворюється цілісна картина історії періодичної преси, але ці проблеми розглядаються в контексті історії журналістики та культурології. Історичні праці, які виникають у цей період, присвячені найактуальнішому для української незалежності періоду – українського державотворчого процесу 1917–1921 рр. Однак, досліджуючи партійно-радянську пресу, вчені лише побіжно торкалися питань багатотиражних газет, які вважалися другорядними, «малими» у справі політичної боротьби на відміну від великих, центральних. Отже, в історіографії газетної періодики багатотиражна преса вивчалася фрагментарно, а українських досліджень, присвячених теоретичним і практичним проблемам виникнення, розвитку й функціонування багатотиражної (низової) преси, і досі немає. Разом з тим газетні фонди бібліотек містять значну кількість цих газет і вони потребують вивчення та наукової оцінки.

Історико-бібліографознавчі дослідження багатотиражних газет мають свій конкретний аспект – визначення повного бібліографічного репертуару газетної періодики, повноти науково-бібліографічного опису, створення електронних каталогів та баз даних періодики, цифрового ресурсу, друкованих покажчиків, однак такі дослідження практично відсутні. Впродовж останніх трьох років (2019–2021 рр.) у Національній бібліотеці України

імені В. І. Вернадського у відділі пресознавства в рамках виконання наукової теми «Атрибуція та експертиза як складова досліджень книжкових та інших видів бібліотечних пам'яток: основи теорії та практики» тривало дослідження багатотиражної преси. Практичним втіленням наукової роботи в цьому напрямі став електронний каталог «Газети України 1816–2016 років у фондах НБУВ», що охоплює різноманітний репертуар газетної періодики України (у тому числі і багатотиражні газети) за 200 років і є вагомим та вартісним внеском у справу створення бібліографічного реєстру вітчизняних періодичних видань, а також серія друкованих наукових каталогів та бібліографічних покажчиків газет України, які містять і багатотиражні видання. Сьогодні продовжується дослідження цієї проблематики в аспекті комплексних історичних, бібліографічних та джерелознавчих досліджень газетної періодики України, де значне місце приділяється атрибуції газет, історії розвитку преси та контенту газетної періодики, встановлюються походження, назви, підпорядкування, дати виходу газети, редакції тощо, а також складається зведений бібліографічний опис. Зусиллями трьох відділів НБУВ (інформаційно-комунікаційних технологій, пресознавства і формування і використання газетних фондів) формується електронна колекція ретроспективних газет, які є доступними для перегляду онлайн у мережі Інтернет. Фахівцями відділу пресознавства здійснено наукове обґрунтування щодо критеріїв відбору видань для оцифрування, основними з яких є час виходу газети, цінність інформації (мають значення з точки зору історії та культури), інтенсивність запитів читачів, фізичний стан оригіналів. Це значно розширює можливості дослідження газет науковцями різних галузей, культурними діячами.

Для багатоаспектного вивчення багатотиражної преси залучено комплексну джерельну базу, де основною групою джерел є, безумовно, самі багатотиражні видання, що виходили в період 1917–1941 рр. на території України і які виявлялися за каталогами, бібліографічними працями та довідниками, літописами періодичних видань, статистичними збірниками, електронними інформаційними ресурсами. Багатотиражні газети відображали майже стенографічно всі події і заходи, що відбувалися як у країні, так і на окремо взятому підприємстві чи в колгоспі, і в цьому є найважливіше їх значення як джерела.

Основний джерельний масив зберігається в газетних фондах НБУВ, які є найбільшими в Україні за обсягом (кількість фонду на кінець 2020 – початок 2021 р. становила понад **256** тис. річних комплектів газет, більше **30** млн но-

мерів). Із загальної кількості опрацьованих багатотиражних газет (12 115 видань) переглянуто понад 5 тис. багатотиражних газет періоду 1917–1941 рр., а також стінні газети, бюлетені, листівки, звернення, додатки до газет, «газети в газеті», спецвипуски, одноденні, а також цехові, бригадні газети тощо. Газети згруповано за окремими сегментами: фабрично-заводські (з підгрупою шахтних, транспортних, промислових трестів і союзів), навчальних закладів (ВНЗ, технікумів, ФЗД, ФЗУ), установ (у тому числі виправно-трудових), кооперативів, громадських організацій, профспілок, військових частин, політвідділів МТС, колгоспів, побіжно радгоспів. Як джерельна база багатотиражні газети мають комплекс загальних властивостей, за якими ці видання як масові джерела визначаються як єдине ціле, але водночас вони утворюють складну підсистему, структура якої побудована на відмінностях у часі виникнення, характері трудових колективів, задіяних у різних галузях промислового виробництва, сільського господарства, освіти, культури, громадських об'єднань. Багатотиражні газети характеризуються також нестабільністю назв, залежністю від змін адміністративно-територіального підпорядкування, характеру виробництва, підпорядкованості тощо. Є також інші складності, викликані анонімністю авторства статей, відсутністю відомостей про особу, яка писала статтю, зміною мови назв газет та/або зміною мови викладу матеріалів, періодичності; складність атрибуції самої газети як окремого виду, яка могла змінювати свій статус, застосування однакової назви для багатотиражних газет різного профілю, походження, перейменування міст і сіл, присвоєння імен радянських діячів тощо. Особливу складність має атрибуція колгоспних та радгоспних газет через їхню кількість, нестабільну періодичність, повторюваність назв; крім того, вони могли мати вигляд додатків, сторінок, листків, звернень тощо.

Важливою групою джерел є сучасні закони України, правові та нормативні, партійні та урядові документи періоду 1917–1941 рр. щодо організації та функцій преси, розвитку робітничого руху, політики українізації, цензурного контролю за діяльністю преси тощо. Значний компонент становлять документи архівів ЦДАГО України та ЦДАВО України, які стосувалися управління діяльністю преси в цілому та багатотиражних газет зокрема. Вивчалися також сучасні історичні праці окремих учених та колективів, спогади та щоденники сучасників. Для розкриття історико-бібліографічного аспекту дослідження залучалися держстандарты в галузі бібліографічного опису, методичні матеріали щодо особливостей газетного описування тощо.

Методологія цього дослідження визначається специфікою багатотиражної преси як історико-бібліографічного джерела, об'єкта бібліотечно-бібліографічного пресознавства та засобу масової інформації, агітації, пропаганди і комплексного історичного джерела, що поєднує у собі декілька функцій і має характерний зміст: відображає методи державно-партійного впливу на свідомість робітників, селян, військових, студентів, представників інтелігенції, а також на трудові відносини в колективі; фіксує факти повсякденного життя, у яких знайшли відображення всі тогочасні проблеми і події – від побутових до загальнополітичних. Використовувалися спеціальні методики джерелознавчого, бібліографічного та історіографічного аналізу.

Бібліотечна діяльність та наукові ретроспективні дослідження преси сьогодні розглядаються як галузь знань про пресу, інструмент формування газетних фондів у бібліотеках у тісному зв'язку з процесом розвитку доступу до фондів та обслуговування ними, створення як друкованого, так і електронного науково-довідкового апарату на газети тощо. Тому застосовано методологію, що базується на *системному підході*, який передбачає вивчення об'єкта у його цілісності, адже саме поняття «система» відбиває усі реальні явища у формі дискретних упорядкованих частин, з яких складаються цілісна картина та взаємозв'язки в структурі системи. Основними науковими принципами, які використано в дослідженні, є *принципи історизму, об'єктивності, комплексності* джерельної бази. У процесі дослідження використано методи *структурно-функціонального і причинно-наслідкового аналізу, хронологічний, порівняльний, проблемно-тематичний, класифікації, систематизації, статистичний, бібліографічно-описовий, бібліографічно-реєстраційний*.

Одним із застосованих важливих методів є *класифікація*. Для нашого дослідження ми використовували різні класифікаційні ознаки: а) за походженням: як джерела, пов'язаного з різними адміністративними, громадськими та партійними установами регіонального й місцевого значення, з галузями промисловості, сільського господарства, освіти, культури тощо; б) за призначенням (профілем): фабрично-заводські, навчальних закладів, установ, кооперативів, профспілок, військових частин, політвідділів МТС, колгоспів, радгоспів; в) за хронологічною ознакою, що характеризує час виникнення багатотиражних газет та періодизацію їх розвитку. У пропонуваній праці радянський період обмежено 1917–1941 рр., що розглядаються як цілісний період, у якому виокремлено 1917–1921, 1920 – початок

1930-х, другу половину 1930-х і початок 1940-х років. Інші використані засади класифікації надали можливість охарактеризувати типи, види, підвиди та групи видань за складом і змістом газет, соціальною належністю (робітники, селяни, народна інтелігенція), що має виражений політично-класовий характер, а також за мовою видання, географічною або регіональною локалізацією, змістом основних матеріалів, за деякими спеціальними ознаками тощо. Слід врахувати, що вітчизняні дослідники, зокрема Ю. Ганжуров, М. Романюк, Г. Рудий, Л. Сніцарчук та інші, розвивають засади пресознавства як окремої історичної та філологічної дисципліни і пропонують обґрунтоване бачення предмета пресознавства, що передбачає й бібліотечну та бібліографічну складову, у тому числі систему опрацювання газетних фондів, нові методики атрибуції газет та вдосконалення бібліографічних стандартів, створення бібліографічних покажчиків, електронних каталогів, цифрових ресурсів.

Модель методики дослідження такого складного об'єкта передбачає також і аналіз публікацій газети, який базується в цьому дослідженні на виокремленні семи блоків, за якими характеризуються матеріали газети. Перші три блоки – тематичні, об'єднують у собі висвітлення газетою суспільно-політичного, соціально-економічного й культурного життя країни. Наступні два блоки містять оціночні характеристики: масштаб проблем, відображених у публікаціях, їх експертну оцінку на предмет інформаційної насиченості, ще два блоки присвячено авторам і жанрам публікацій. В середині кожного блоку загальну тематику розбито на категорії, які деталізують масштаб висвітлюваних проблем, основні жанри, визначають авторів. Завдяки отриманим даним з'явилася можливість надати експертну оцінку якісного (змістового) складу матеріалів.

Застосування хронологічного методу дало змогу охарактеризувати час виникнення та розвитку багатотиражних газет як цілісний період, у якому виокремлено 1917–1921 рр., 1920-ті – початок 1930-х і другу половину 1930–1941 рр. У 1917–1921 рр. преса з її пропагандистським потенціалом стає одним з дієвих засобів політичної боротьби; у цей період з'являються провісники багатотиражної преси, цей період стає етапом зародження, становлення й побутування її первинних форм. У той час найбільш широкого розповсюдження набули бюлетені (переважно військові), специфікою яких є оперативне повідомлення, що містить коротку інформацію з питань, що входять до сфери інтересів та повноважень органу, що їх видає. Як правило, бюлетені друкували інформаційні відомства міністерств і армії УНР,

органів влади Гетьманату, виконкоми рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, кооперативні і професійні спілки, українське телеграфне агентство тощо. За нашими підрахунками, у 1917–1921 рр. виходило понад 90 різних бюлетенів.

Цікавим явищем цього періоду стало існування й розповсюдження таких форм газет, як усні, «живі», «світлові», що пов'язано з пошуком різних форм залучення неписьменних працівників до читання газет. Це підтверджує визначений курс на масовість і розгортання агітаційної роботи серед «відсталих» верств населення.

За будь-якої влади преса відігравала роль рупора тієї чи іншої партії, політичної сили, була знаряддям пропаганди і агітації. Це стосується періодичних видань доби Центральної Ради, Гетьманату, УНР, денікінського режиму. Більшовицька влада з перших днів свого існування почала створювати розгалужену систему своїх періодичних видань, забезпечувати нормативне регулювання їхньої діяльності, визначати завдання центральних і місцевих видань, структуру аудиторії партійної преси, характер і функції масового друку. Поступово були закриті всі газети, що перебували не на більшовицькій ідеологічній платформі. Поява більшовицьких газет є характерною для періоду 1917–1921 рр. як відповідь на складну суспільно-політичну ситуацію, коли існувала необхідність залучення до більшовицького руху основних мас населення в умовах протистояння багатьох політичних та військових сил. Сутність таких видань – орієнтація на масовість і розгортання агітаційної роботи серед найширших верств населення.

Багатотиражна преса як специфічний вид радянської газетної періодики відлік часу свого існування розпочинає з 1920-х років. У цей період формуються її основні функції, засади діяльності, пов'язані з намаганням охопити масового читача через залучення до співпраці звичайних робітників підприємств, колгоспів, установ, навчальних закладів, створення й поширення масового руху робітничих і селянських кореспондентів (робсількорів). У 1920-х – на початку 1930-х років відбувалося відчутне кількісне зростання газетної періодики всіх рівнів – від центральної до низової. Так, у 1925 р. в СРСР виходило 1120 газет разовим накладом 8 млн примірників, у 1928 р. – майже 2000, разовий тираж становив 9, 5 млн примірників, у 1932 р. налічувалося вже 7, 5 тис. газет. Такі цифри свідчать про місце й роль газет, яку вони відігравали в системі політичних інститутів як засіб пропаганди. Певною мірою кількісний стрибок у системі періодики стався завдяки заснуванню багатотиражних газет, особливо, фабрично-заводсь-

ких, що з'являлися одночасно з будівництвом і введенням в експлуатацію промислових підприємств згідно з курсом на індустріалізацію. Відбулася ієрархічна структуризація газет, наприклад для великих підприємств – загальнозаводська або шахтна і цехові, бригадні. Так, у 1932 р. тільки на заводі «Більшовик» виходило 86 газет – одна загальнозаводська і 85 бригадних і цехових.

Кількісне зростання преси пов'язане з чітким завданням охопити усі верстви масового читача газетою як знаряддям більшовицької пропаганди та агітації і одночасно спонукати колективи та окремих їх учасників на організацію праці та її підкорення завданням індустріалізації, колективізації, розвитку соцзмагання, виконанню планів першої п'ятирічки. У цей період видається значна кількість офіційних документів партійно-урядового характеру, які жорстко регулювали діяльність усіх друкованих органів, у тому числі і багатотиражної преси, що є свідченням значення, якого надавало керівництво держави пресі як знаряддю пропаганди й формування соціалістичної ідеології. Постанови, циркуляри, рішення були орієнтовані на посилення партійного керівництва пресою, що передбачало включення редакторів до партійних комітетів, створення відділів і підвідділів друку для керівництва пресою і контролю над нею; постійно посилювалася цензура, яка забороняла складні політичні теми, пов'язані з деструктивними процесами, що відбувалися в сільському господарстві та промисловості.

Характерною особливістю цього періоду є існування сотень видань, які можна вважати різновидом багатотиражної преси – бюлетенів, листівок, одноденних газет, екстрених випусків, друкованих стіннівок, спецвипусків, що повідомляли про проведення виборів, конференцій, видатні і локальні події суспільного життя, діяльності товариств і комітетів (ліквідації неписьменності, допомоги голодуючим), будинків санітарної просвіти, відділів охорони здоров'я тощо. Ці підвиди друкувалися малими тиражами і виходили як додатки до багатотиражних газет. Кількість таких додатків до однієї газети великого підприємства доходила до десятка. Так, газета колективу заводу «Ленінська кузня» з однойменною назвою у 1920 – на початку 1930-х років мала дев'ять додатків. Утім найчастіше в цей період додатків було три-чотири, переважно у вигляді «сторінок»: «Комсомольських», «Літературних», «Технічних», «Сторінок молоді». Додатки до газет мали кожен свою спрямованість. Так, «Технічні сторінки» широко висвітлювали питання популяризації та пропаганди технічних знань, винахідництва і раціоналізаторства, оволодіння технікою, тому, незважаючи

на потужну ідеологічну складову, вони відіграли позитивну роль у питаннях самоосвіти та виробничої творчості, підвищення рівня технічної грамотності робітників, переважно молоді.

Для організації агітації, переважно в насильницьки створених колгоспах, поширеним явищем стала робота виїзних редакцій «великих» газет. У 1920-х роках колгоспні газети ще не набули поширення, і лише наприкінці 1920-х – 1930-х років вони почали активно розвиватися, що прямо викликано політикою насадження колективізації.

Цей період, закономірно, характеризує неякісний друк (папір, шрифти, фарби), пов'язаний з економічними труднощами. Формуються й уніфіковані вимоги до специфіки сприйняття тексту: короткі та помітні заголовки, чіткі тексти окресленої тематики, однотипна структура розміщення матеріалів: огляд справ на виробництві, дописи робкорів на різні теми, переважно про життя окремих цехів, робітничі досягнення, критика недоліків, питання побуту й дозвілля працівників, гумор, сатира, вірші тощо.

У 1920-ті роки відкриваються великі «народні» ВНЗ – інститути народної освіти (ІНО), а на початку 1930-х – інститути соціального виховання (соцвиху) та професійної освіти для підготовки кадрів у промисловості, створені на базі вже існуючих вищих навчальних закладів, реорганізовані і перейменовані; відповідно – 1920-ті роки – час заснування газет вищих навчальних закладів. Спочатку задля якнайширшого охоплення колективів ВНЗ вирішено, щоб у кожному з них обов'язково випускалася стінгазета (загальноінститутська і факультетські), поступово навчальні заклади налагодили випуск багатотиражних газет. Тематика публікацій «вузівських» газет відповідає основним партійним постулатам і формулює рубрики, що впродовж наступних років стали типовими: «партосвітня робота», «марксо-ленінська методологія», настанови для молоді тов. Сталіна, партійні чистки студентських і викладацьких кадрів, комсомольський запал у навчанні, заохочення до вступу до лав комсомольської організації і компартії. Разом з тим суто інститутські справи теж знаходили своє відображення в пресі: організація робфаків, діяльність наукових гуртків, виробнича практика, результати сесій, культмасова робота на факультетах, а також дружні шаржі, листування, реклама про вихід книжок і підручників тощо.

Мова газет також визначалася політикою партії. Політика українізації сприяла зростанню кількості україномовної преси: у 1932 р. вона досягла 87, 5 % від загальної кількості, причому більшість таких газет призначалися для селян, які розмовляли українською, задля посилення впливу на цю вели-

чезну аудиторію. З 1937 р. почалося швидке повернення до російської мови, а тотальне її панування в пресі затвердилося наприкінці 1930-х років.

Багатотиражні газети 1920-х – початку 1930-х років у цьому дослідженні розглядаються як масові періодичні видання. У цей період вони визначилися із структурою, формою, галузевою специфікою, адресним інформуванням: виходили газети будівельників, друкарів, гірників, комунальників, деревообробників, цукровиків, металургів, медиків, текстильників, працівників торгівлі і харчової промисловості, місць позбавлення волі, а також газети виборчкомів, профспілок, шкіл, військових частин тощо. Незважаючи на галузеву специфіку, газети вже мали типову організацію, підходи до змісту публікацій, що базувалися на дотриманні єдиної ідеологічної спрямованості. Отже, у 1920-ті – на початку 1930-х років більшовицька влада, розуміючи потенціал багатотиражної преси, всебічно її підтримувала, допомагала її розвитку, створюючи для цього найсприятливіші умови.

Характеризуючи розвиток багатотиражної преси кінця 1930-х – початку 1940-х років в умовах посилення сталінського режиму та поступового встановлення тотального контролю держави над ЗМІ, можна зробити висновок, що ідеологічна концепція ВКП(б) та, відповідно, КП(б)У щодо ролі низової преси як міцного важеля виховання та організації трудових колективів знизу, психологічного сприйняття радянських реформ, розвитку політичної та економічної стратегії комуністичної партії, реалізації курсу на підсилення впливу компартії та радянського уряду, підтримки проведення індустріалізації, колективізації, перебудови вищої професійної освіти та науки тощо, остаточно перетворює низову пресу на розвинутий інструмент формування свідомості мас у період побудови соціалізму. Встановилася жорстка вимога абсолютної підтримки лінії компартії, пропаганди соціалістичної та комуністичної ідеології, рішень партії і уряду. Це позначилося на значному збільшенні кількості газет, переформатуванні їхнього змісту. За 1930-ті роки порівняно з 1920-ми чисельність багатотиражних газет всіх типів значно збільшилася, збільшилися обсяги інформації, розширилася тематика публікацій (у цей період на перших сторінках багатотиражок з'явилися міжнародні, всесоюзні, республіканські новини), підвищився загальний професійний рівень авторів, суттєво зросла аудиторія читачів, охопивши найширші верстви населення. Найбільше фабрично-заводських багатотиражних газет у зазначений період виходить у великих містах і промислових центрах – Донецьку, Дніпропетровську, Києві, Харкові.

Газети в абсолютній відповідності до функцій пропагандиста та організатора у своїх матеріалах всіляко підносили значення своєї роботи для побудови міцної держави в межах своєї галузі. Курс на висвітлення певної тематики виглядав таким чином:

– для фабрично-заводських газет – на удосконалення організації праці та соціалістичного змагання, ударництва та розвитку стаханівського руху, підтримки внутрішньої державної позики, виконання планів п'ятирічок, боротьби за якість продукції, покращення умов праці, побуту, охорони праці, розвитку професійної підготовки і підвищення кваліфікації, а також виробничої дисципліни, критики недбалого ставлення до праці;

– для сільськогосподарських газет та «малих форм» – на формування у селян впевненості в перевагах організації колгоспів, колективізації, впровадження руху ударників. Для цього пропагувалися різні засоби заохочення, такі як участь у «зльотах ударників», з'їздах колгоспників, всесоюзних сільськогосподарських виставках, які мали перетворитися на постійно діючу школу обміну науковим і практичним досвідом у галузі сільського господарства і стати засобом наочної пропаганди курсу держави на утвердження колгоспного ладу, адже число учасників та відвідувачів з'їздів і виставок сягало мільйонних показників.

Ці заходи знайшли найширше висвітлення в багатотиражній пресі, яка стала чи не найдоступнішою з усіх засобів масової інформації (газети розповсюджувалися безкоштовно, орієнтувалися на мовний аспект, вміщували на своїх сторінках численні фото робітників та колгоспників на виробничому тлі і в побуті, друкували вірші і тексти пісень, рекламу кінофільмів. У досліджуваний період також розвивалися і поступово закріплювалися основні журналістські жанри, представлені в багатотиражній пресі: інформаційний (репортаж, замітка), аналітичний (стаття, огляд, кореспонденція), художньо-публіцистичний (оповідання, фейлетон, поезія).

1930-ті роки – час остаточного встановлення тотального контролю держави над ЗМІ. На підприємствах та інших установах діяли редакційні колегії, повністю контрольовані партійними комітетами, відбувався жорсткий відбір кореспондентів; задля укріплення пропаганди увійшло у практику залучення до участі в підготовці матеріалів дирекції підприємства чи установи, керівників середньої ланки тощо. У той самий час низова преса, яка відіграла роль засобу офіційної пропаганди і агітації, маніпулювання свідомістю мас, була трибуною для тисяч радянських громадян, які працювали в різних сферах економіки, освіти, у військовій сфері,

невпинно зростала роль цих газет у поширенні інформації, адже для більшості працівників газета їхнього колективу залишалася єдиним джерелом новин. Ступінь адекватності відображення дійсності за межами партійного контролю певною мірою залежав і від самої газети, професійного рівня, відповідальності й позиції керівництва і редакторів. Тоталітарна система у 1930-ті роки викликала послаблення зворотного зв'язку газет із читачами, не використовувалися ефективні й популярні в попередній період методи масової роботи.

Отже, поставлену партійним керівництвом мету перед багатотиражною пресою в цілому досягнуто завдяки системній політиці, організації процесу виготовлення газет та впровадження контрольних функцій, дозволу на обмежену демократію стосовно внутрішніх справ. Вона стала надзвичайно ефективною ланкою ідеологічного впливу, формування суспільної думки, організації мас на ефективність виробництва, адже охоплювала майже все населення країни і одночасно виконувала функцію згуртування колективу, залучала широке коло читачів і дописувачів, була близькою до кожного працівника, оскільки висвітлювала повсякденне життя окремого підприємства, установи, декларувала високу значущість людини праці у справі будівництва соціалізму, професійного патріотизму, проголошувала гасло провідної ролі народних мас в історії країни. Усі події загальносоюзного і республіканського значення на їх сторінках здобували місцевий акцент, всі масштабні державні плани набували конкретного змісту, втілюючись у конкретні плани кожного окремого підприємства. Водночас багатотиражна преса не могла виступати механізмом чи засобом повноцінного відтворення життя підприємства, установи, навчального закладу як автономного феномену, не могла повною мірою продукувати цінності, притаманні кожному окремому підприємству, оскільки такі цінності в той час могли існувати лише у взаємодії із системою цінностей, нав'язуваних радянською ідеологією, збігалися з цією системою і впроваджувалися через багатотиражні газети на всіх рівнях аж до найменших за чисельністю колективів.

Окремий сегмент багатотиражної преси – газети виправно-трудових таборів. Це дуже специфічний вид спеціальної преси, яка мала чітке розмежування на газети для ув'язнених, у тому числі дітей, та для працівників охорони. Ці два потоки друкованої пропаганди ніколи не перетиналися і не змішувалися, видання для ВОХРу були суворо засекреченими, в'язні ніколи не мали до них доступу. Цинізм полягав у тому, що у всіх таборових газетах основним лейтмотивом, як і у «вільній» пресі, була «перековка»,

пов'язана з ударною працею, трудовими перемогами, життям у «найвільнішій у світі соціалістичній країні», але при цьому багатомільйонна армія в'язнів працювала безкоштовно і примусово, зусиллями репресивних органів позбавлена не лише свободи, а й можливості отримати хоча б невеликий відсоток достовірної інформації із своїх газет. Основні завдання преси для ув'язнених в лексиці 1930-х років втілилися в понятті «перековка».

Процес розвитку преси для ув'язнених умовно можна поділити на два періоди. Перший охоплює 1920–1925 рр., коли відомості про місця позбавлення волі і кількість засуджених ще не перетворилися на державну таємницю, отже, незважаючи на те, що офіційні дані часто не відповідали дійсності, частина правдивої інформації все ж потрапляла по обидві сторони табору, зворотний зв'язок між в'язнем і життям за межами табору зберігався, умови утримання в'язнів були наближеними до міжнародних норм. Деякий час навіть існувала підписка на таку пресу, публікувалися роздуми, спогади про життя на волі, мрії про звільнення тощо.

У другій половині 1920-х років розпочався другий етап розвитку преси виправно-трудових установ. З'явилася жорстка цензура, заборона на видання газет у тій чи іншій установі, обмежено наклади, освічених в'язнів усунуто від участі в підготовці матеріалів, різко знизився інтелектуальний рівень дописів – шпальти газет заповнила суцільна пропаганда. На початок 1930-х років преса таборів остаточно перетворилася на ще один офіційний інструмент політичного тиску й насилля. У 1930-х роках табори значно поповнилися великою кількістю політичних в'язнів, від 1939 р. абсолютною таємницею оголошувалися будь-які відомості щодо місць позбавлення волі, розповсюдження преси, яка там побутувала. За своєю тематикою ця періодика містила гасла і заклики до ударної праці та виконання патріотичного обов'язку, славослів'я на адресу вождів, дотримання вимог «класового підходу» до ув'язнених тощо. Таким чином, багатотиражна преса виправно-трудових таборів у 1930-х – на початку 1940-х років відбивала всі загальні риси, притаманні радянській періодиці зазначеного періоду.

Одним з ефективних прийомів, використовуваних у 1930–1940-х роках, стало прикрашення життя та романтизація праці, яка проявлялася в публікаціях матеріалів, у відгуках, малюнках, поезіях, що сприяло активному розвитку основ культури особи. Багатотиражна преса займала своє місце в цій системі естетизації та створення радянської міфології, театралізації і ритуалізації життя, масових свят і демонстрацій, нової лексики, приваб-

ливої для пересічного працівника відповідної галузі. З'являлися численні однотипні назви районних і багатотиражних газет, у яких відбивалося відчуття робочого прориву, містилася агітація за реформи та культурні цінності радянської влади. Назви сотень газет починалися із заклику «За...»: «За комуну», «За комуністичну зміну», «За комуністичну освіту», «За кращий урожай», «За суцільну колективізацію», «За техніку», інші містили в назві слова «шлях», «штурм», «прапор», що використовувалися в усіх галузях.

Радянську дійсність 1930-х і пізніших років можна охарактеризувати як «біполярне» існування (за висловом мистецтвознавця О. Роготченка), де панував чіткий класовий поділ на друзів і ворогів, «біле і чорне», своє і чуже. До першої категорії належали такі чесноти, як відданість компартії, звеличення її вождів, любов і повага до героїв, переможців і ударників праці, до другої – ненависть і нетерпимість до ворогів: ревізіоністів та буржуазних націоналістів, куркулів, священників, митців, звинувачуваних у «формалізмі», аполітичності, безідейності, тощо. Отже, у 1920-ті роки закладено фундамент, у 1930-ті – сформовано основні ідейні «навантаження» і принципи агітаційної, пропагандистської та інформаційної функцій багатотиражної преси. Ці функції пройшли випробування в 1920–1930-х роках і стали фундаментальними для цього виду видань, які проявили життєздатність і в роки війни, і в повоєнний час, і після засудження культу особи Сталіна. До 1990-х років багатотиражні газети продовжували розвиватися в тих самих межах і функціях і досягли свого розквіту в 1960–1980-х роках. І, хоча в ці десятиліття преса залишалася під суворим ідеологічним контролем, багатотиражні газети мали ширші можливості для висвітлення внутрішнього життя й діяльності свого колективу. У цій пресі в повному обсязі зафіксована історія вітчизняних підприємств, установ, навчальних закладів, внутрішнє життя колективів, біографії тогочасних героїв, збереглися описи подій та рідкісні фото, що не увійшли до офіційних матеріалів і звітів підприємств та установ. У цьому також полягає значення багатотиражної преси 20–30-х років ХХ ст. як «низової» преси, як повсякденного джерела з історії системних засобів мобілізації робітників, селян, військових, освітян для роботи в промисловості та сільському господарстві, освіті та культурі, які закладали успіхи побудови соціалізму ціною примусової праці широких мас населення заради економічних успіхів.

Незважаючи на фактори, що впливали на специфіку газети, об'єднувала їх усіх єдина «ідейно-політична» лінія, накреслена компартією. Ця лінія

була основоположною для всієї радянської преси. Вони всі займалися пропагандою успіхів у справі побудови соціалізму, публікували партійні та урядові документи в аспектах розвитку певної галузі, підтримували та роз'яснювали успіхи колективізації, індустріалізації, пролетарської та селянської трудової культури, досягнення в освіті, ігноруючи у той самий час фатальні зміни в країні, підтримували «чистки» та гоніння на «ворогів народу» і чітко виконували покладені на них функції. Суспільно-політичне тло, створене тогочасними ідеологами, формувало жорстко контрольовані вимоги, у яких існувала преса в радянські часи. У загальноідеологічному контексті були сформульовані й існували основні принципи радянської преси: принцип партійності, високої ідейності та відображення інтересів народу, правдивості, масовості, критики й самокритики преси, контролю за діяльністю організацій та установ, показова боротьба з «бюрократизмом, тяганиною, зневагою до потреб трудящих» тощо. Але подвійність стандартів викривляла ідейну основу цих принципів, що декларувалися в пресі.

Отже, історію розвитку багатотиражної преси під час проведеного комплексного дослідження розглянуто як цілісний безперервний процес, незважаючи на значні політичні, економічні, культурні відмінності його етапів. У зв'язку з цим можна стверджувати, що становлення, розвиток і функціонування багатотиражних газет нерозривно пов'язані з історією країни, її економікою, культурою, видавничою справою. У результаті аналізу історіографії проблеми, опрацювання джерел, стало можливим зробити висновок, що багатотиражні газети досліджуваного періоду абсолютно інтегровані в загальний контекст радянських засобів масової інформації.

Завершуючи підсумки результатів дослідження, що були отримані під час комплексного історико-бібліографічного та історико-джерелознавчого дослідження багатотиражної радянської преси України у період 1917–1941 рр. у контексті вивчення історії газетної періодики, слід підкреслити, що бібліотечне пресознавство, в аспектах специфіки бібліотек та їх участі в сучасних наукових та соціокультурних комунікацій, стає органічною часткою науково-дослідної роботи наукових бібліотек. Це передбачає не лише виявлення та науковий опис газетної періодики на засадах джерелознавчої атрибуції та експертизи видання і складання бібліографії її видів та різновидів (у тому числі й різновидів багатотиражних газет) як компонента національно-державної бібліографії, а й розробку методологічних засад дослідження бібліотечних фондів, встановлення принципів історич-

ної та бібліографічної типологічної та родо-видової класифікації газет за різними ознаками (за профілем, походженням, адміністративно-територіальними ознаками, мовою, спрямуванням, хронологією тощо), дослідження змісту й ролі преси в суспільно-політичному, освітньому, культурному житті країни.

У бібліотекознавчому аспекті розробляються критерії віднесення до унікальної спадщини певних видів газет, які підлягають особливій охороні та вивченню. Завершенням такої роботи має стати повноцінне історико-бібліографічне дослідження з розкриттям потенціалу преси як багатоаспектного історичного джерела та видання бібліографічних довідників, підготовлених з використанням електронних технологій. З огляду на сучасні завдання створення цифрового ресурсу робота бібліотек з організації фонду та електронного науково-пошукового апарату цифрового ресурсу стає дедалі актуальнішою і тому сучасна науково-дослідна діяльність національних академічних бібліотек НАН України розширює предмет дослідження бібліотечних фондів на засадах системного аналізу та синтезу як зовнішнього описування, так і вивчення походження, змісту бібліотечних джерел в їх історичному контексті та інформаційного потенціалу як складової репертуару національно-державної бібліографії.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список фабрично-заводських газет (1917–1941)

1917

1. **Вестник Екатеринославского общества заводчиков и фабрикантов.** – Екатеринослав, 1917, 1918.
2. **Вестник сахарной промышленности :** еженед. газ. Всерос. О-ва Сахарозаводчиков. – Киев, 1917, 1918.
Прим.: в НБУВ газета зберігається з № 4 1910 р.
3. **Известия общего профессионального союза рабочих Полонного.** – Полонне, 1917.

1918

4. **Киевский печатник :** орган Союза рабочих печат. дела. – Киев, 1918.
5. **Прюг :** орган О-ва промышленников Юга России. – Одесса, 1918.

1920

6. **На помощь фронту :** одноднев. газ. Одес. губерн. отд-ния Всеукр. гос. изд-ва. – Одесса, 1920.
7. **Первомайский субботник** работников Екатеринославской печати. – Екатеринослав, 1920.

1921

8. **Белоцерковский печатник** голодающему : одноднев. газ. Белоцерков. профсоюза рабочих полиграф. пр-ва. – Белая Церковь, 1921.
9. **Лохвицкие печатники** – голодающим : одноднев. газ. Лохвиц. отд-ния Всерос. Союза рабочих полиграф. пр-ва. – Лохвица, 1921.
10. **Южный металлург :** вестн. Объед. правления Петровских, Макеевских и Юзовских гос. з-дов и рудников. – Енакиево, 1921.

1922

11. **Краснознаменный кожевенник** : ежемєсяч. орган комячейки и завкома Гос. кожевенного з-да им. Ленина. – Одєсса, 1922.

12. **Октябрь** : орган партбюро, фабкома и КСМ ком. 2-й гособув. ф-ки г. Одєссы. – Одєсса, 1922, 1928, 1929, 1935–1941.

Дод.: 1936 Литєратурная страница ; 1936 Молодежная страница ; 1936 Техническая страница ; 1939 Октябрь : прил.

Жовтєнь : орган парткому, фабкому та КСМ ком. 2-ї Держвзут. ф-ки м. Одєси. – Одєса, 1929–1934.

Дод.: 1931 За марксо-ленїнське навчання ; 1931 Літературна сторінка ; 1931, 1932 Сторінка молоді ; 1931 Технічна сторінка ; 1932, 1933 Комсомольська сторінка ; 1932 Сторінка техніки ; 1934 Молодняцька сторінка

Прим.: в НБУВ зберігається газета за 1922, 1928–1941 рр.

13. **Рассвет** : газ. рабочих 1-й гостабакофабрики им. Петровского. – Одєсса, 1922.

14. **Юный печатник** : газ. рабочей молодежи полиграф. пр-ва г. Пирятина. – Пирятин, 1922, 1923.

1923

15. **Голос комсомольца** : стен. газ. ячейки КСМУ при тип. «Коммунист». – Харьков, 1923.

16. **Голос печатника** : изд. ком'ячейки тип. им. Ленина и фабзавкомов 1, 2, и 3-й совтип. – Полтава, 1923.

17. **Голос 6-й типографии** : стен. газ. – Киев, 1923.

18. **Клич молодого печатника** : газ. рабочей молодежи Полиграф. пр-ва г. Полтавы. – Полтава, 1923.

19. **Марзан** : орган рабочих тип. «Червоний шлях» ВУАН. – Киев, 1923, 1924.

20. **Набат комсомольца** : стен. газ. – Екатеринослав, 1923.

Комсомолец-печатник : стен. газ. – Екатеринослав, 1923.

Грядущий печатник : стен. газ. яч[ейки] КСМ тип. «Памяти Перекопа». [Посвящается] смерти горячо любимого Ильича. – Екатеринослав, 1923, 1924.

Печатник грядущего : газ. рабочей молодежи : орган ячейки КСМ при типо-литогр. Екатерин. ж. д. – Екатеринослав, 1924.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1923, 1924 р.

1924

21. **Будильник** : стен. газ. : орган робочих 4-й гостип. – Киев, 1924.

22. **Верстатка** : орган парт. колективу КП(б)У, ФЗК та осередку ЛКСМУ друк. «Комуніст». – Харків, 1924, 1928–1933.

Дод.: 1928, 1929 Голос комсомольця ; 1929 Бюллетень газети «Верстатка» ; 1929 Бюллетень по перевыборам Советов и смотру произв. совещаний : прил. ; 1929 Бюллетень Штаба руководства социалист. соревнования : прил. ; 1930–1933 На штурм : опер. листівка ; 1930, 1931 Сторінка молоді.

Комуністовець : орган партбюро та профкому ред. «Комуніст». – Київ, 1933–1940.

Дод.: 1935 «Комуністовець» на буд-ві.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1924, 1928–1940 рр.

23. **Вперёд** : стен. газ. робочих 2-й тип. треста «Киевпечать». – Киев, 1924.

24. **Голос петровца** : стен. газ. Петров. Гос. з-да. – Енакиєво, 1924.

25. **Голос печатника** : стен. газ., издаваема окрзавкомом робочих полиграф-пр-ва г. Золотоноши. – Золотоноша, 1924.

Шпация : стен. газ., издаваема робочими Золотонош. гостип. – Золотоноша, 1925.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1924, 1925 р.

26. **Голос свинца** : стен. газ. робочих и служащих 4-ой тип. «Транспечать». – Харьков, 1924, 1927.

Думка друкаря : орган парт. осередку КП(б)У, осередку ЛКСМУ та ФЗК 4-ої друк. «Трансжелдориздат». – Харьков, 1929–1933.

Дод.: 1930 Думка друкаря : сан.-освітній номер ; 1930 Сторінка молоді ; 1931, 1933 Думка друкаря : бюлетень ; 1931 Думка друкаря : екстр. вип.-бюл. ; 1931 Думка друкаря : опер. бюл. ; 1932, 1933 Бюлетень багатотиражки 4-ї друкарні НКШ «Думка друкаря» ; 1932 Думка друкаря : на правах рукопису.

Мысль печатника : газ. робочих и служащих 4-й тип. «Транспечати». – Харьков, 1930.

За новую полиграфию : орган партячейки КП(б)У, ячейки ЛКСМУ и ФЗК 4-й тип. Трансжелдориздата. – Харьков, 1934.

Дод.: 1934 Бюллетень многотиражки 4-й тип. «Трансжелдориздата» «За нову поліграфію».

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1924, 1927, 1929–1934 рр.

27. **К победе** : орган ячеек КП(б)У, КСМУ и ФЗК при тип. ГПУ. – Харьков, 1924.

28. **Клич комсомольца** : стен. газ. ячейки КСМУ при 1-й гостип. им. тов. Петровского Г. И. – Харьков, 1924.

29. **Красная гранка** : стен. газ. ячейки КП(б)К и завкома 3-й Гос. тип. им. Л. Троцкого. – Одесса, 1924, 1925.

30. **Красная колотушка** : стен. газ. : орган ком'ячейки и завкома 8-й гостип. – Киев, 1924.

Червона колотушка : газ. робітників та робітниць 8 друк. – Київ, 1929.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1924, 1929 р.

31. **Красный Октябрь** : стен. газ. рабочих и служащих 5-й тип. – Киев, 1924.

32. **Красный печатник** : стен. газ. рабочих типолитогр[афии] (ЮЗа) им. Ленина. – Киев, 1924.

33. **Ленинский комсомолец** : стен. газ. ячейки КСМУ тип. ЮЗа им. Ленина. – Киев, 1924.

34. **Молодой печатник** : орган ячейки КСМ 3-й Гостипо-литогр. им. тов. Л. Д. Троцкого. – Одесса, 1924.

35. **Молодой печатник** : стен. газ. ячейки КСМУ 4 тип. «Транспечать» НКПС им. В. И. Межлаука. – [Харьков], 1924.

36. **Молодой печатник** : стен. газ. ячейки ЛКСМ при 2-ой Гостип. им. В. И. Ленина. – Херсон, 1924.

37. **Наша стенная газета** : орган ячеек КП(б)У, ЛКСМУ и ФЗК правительств. тип. им. Фрунзе. – Харьков, 1924–1926.

Фрунзовка : газ. рабочих и служащих Третьей тип. им. Фрунзе. – Харьков, 1926–1930.

Фрунзівка : орган колективу КП(б)У, колективу ЛКСМУ та ФЗК 7 друк. ім. Фрунзе. – Харків, 1930–1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1924–1930 рр.

38. **Свинцегрыз** : стен. газ. тип. Укрбюро ВЦСПС. – Харьков, 1924.

Свинцегриз : газ. робітників та службовців друк. «Український робітник». – Харків, 1929.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1924, 1929 р.

39. **Свинцовый труд** : одноднев. газ. рабочих тип. УВО и 17-го Сапбата. – Киев, 1924.

40. **У станка** : стен. газ. рабочих тип. ВУЦИК «Красная печать». – Харьков, 1924.

41. **Факел комсомольца** : стен. газ. ячейки ЛКСМУ тип. О-ва «Хозпромкомбинат». – Харьков, 1924.

42. **Часовой труда** : орган ФЗК, ячеек КП(б)У и КСМУ при тип. изд-ва «Пролетарий» № 2. – Харьков, 1924, 1925.

1925

43. **Будь готов** : орган Екатеринослав. губкома ДКСМУ и губерн. бюрокомдедвижения : издаёт ред. газ. «Звезда». – Днепропетровск, 1925.

Будь наготові! : неплат. дод. до газ. «Звезда». – Дніпропетровськ, 1926, 1928.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1925, 1926, 1928 р.

44. **Бюллетень Артемовского** Центр. рабочего кооператива : ежемесеч. газ. – Артемовск, 1925, 1926.

45. **Бюллетень Горловского** многолабочного рабочего кооператива «Горняк» : ежемесеч. газ. – Горловка, 1925, 1926.

46. **Голос металлиста** : орган завкома ВСРМ и ячейки КП(б)У при Константинов. металлург. з-де им. т. Фрунзе. – Константиновка, 1925.

47. **Металлист** : орган партколлектива и завкома ВСРМ при ПГЗ. – Енакиево, 1925.

48. **Производственник** : стен. газ. : двухнед. орган ячейки КП(б)У комбината. – Мариуполь, 1925.

49. **Толкач** : стен. газ. : двухнед. орган Петров. свекло-сахар. з-да, Белоколодез. райисполкома, райкомячейки и ячейки ЛКСМУ. – Волчанск, 1925.

1926

50. **Бюлетень цін** Державного кондитерського тресту. – Харків, 1926.

51. **Домна** : орган парткома, завкома СРМПГО и заводуупр. Макеев. металлург. з-да им. Кирова : ежедн. рабочая газ. – Дмитріївське ; Макеевка, 1926–1936.

Дод.: 1928 Будь на чеку! ; 1928 За 12 тонн : ежедн. листовка ; 1928 Листовка «Домны» ; 1928, 1930 Листок «Домны» ; 1928 Четырнадцатый МЮД : листовка ; 1930 За колективізацію ; 1930 За колективизацию ; 1931 Пароль –

Домна 6 : штурмовка выезд. ред. газ. «Комсомольская правда», «Макеевский рабочий», «На стройке», «Домна» и ком. ЛКСМУ стр-ва и з-да им. Томского ; 1931, 1932, 1934–1936 Техническая страница ; 1933 За чистый завод ; 1934 Макеевский рабочий=Домна : спец. вып. к общезаводской техпартконференции ; 1935, 1936 Литературная страница ; 1936 За 12 тонн : спецвып.

Кировец : газ. коллектива открытого АО «Макеевский металлургический комбинат». – Макеевка, 1936–1941, 1944–1946, 1948–2003.

Дод.: 1937–1941, 1955, 1956, 1961–1964, 1966 Техническая страница ; 1936–1940, 1948, 1961 Литературная страница ;

1936 «Кировец» на транспорте : спецвып. ; 1936 Трибуна стахановца ; 1937 Издание редакции газеты «Кировец» : спецвып. ;

1937–1939, 1957 Кировец : спецвып.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1926–2003 рр.

52. **Канатка** : газ. акціонерн. т-ва «Харківський канатний завод». – Харків, 1926–1941, 1954–1996.

Дод.: 1928 Под контроль масс : внеочеред. бюл. ; 1929 Бюлетень огляду виробн. нарад при газ. «Канатка» 1-го Держканат. з-ду ім. тов. Петровського ; 1929 Виробничі наради : бюлетень ; 1929 Канатка та привід : об'єдн. газ. ; 1929, 1933, 1936, 1937, 1939, 1958–1961, 1964, 1965 Літературна сторінка ; 1929 Під контроль масс : бюлетень ; 1929, 1930, 1932 Сторінка молоді ; 1930 Дайош 100% виконання промфінпляну : щоден. бюл. ; 1930 Канатка : дводен. бюл. ; 1930 Канатка : триден. газ. ; 1930 «Канатка» на селі : бюлетень ; 1931 «Канатка» в селі Пересічному Харківської приміської смуги : бюлетень ; 1931–1933, 1955, 1957–1959, 1962, 1964 Технічна сторінка ; 1932 Фотододаток до газети «Канатка» ; 1937–1939 «Канатка» на виборчих дільницях ; 1964 Молодіжна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1926–1941, 1954–1996 р.

53. **Коммунар** : двухнед. завод. газ. рабочих и служащих з-да «Коммунар». – Запорожье, 1926–1929.

Комунар : щотижн. газ. завкому КП(б)У, завкому та заводоуправи з-ду «Комунар». – Запоріжжя, 1929, 1930.

Тривожний гудок «Комунара» : п'ятиден. газ. завкому КП(б)У, завкому та заводоуправи з-ду «Комунар». – Запоріжжя, 1930.

На штурм ударного кварталу! : п'ятиден. газ. завкому КП(б)У, завкому та заводоуправи з-ду «Комунар». – Запоріжжя, 1930.

На штурм 3-го року п'ятирічки! : п'ятиден. газ. завкому КП(б)У, завкому та заводоуправи з-ду «Комунар». – Запоріжжя, 1931.

На штурм за радянський комбайн : триден. газ. ЗПК, ЗК та заводоуправи «Комунар». – Запоріжжя, 1931.

На штурм за зразковий завод : триден. газ. ЗПК, ЗК та заводоуправи «Комунар». – Запоріжжя, 1931.

Комунаровець : орган парт. ком., ком. профспілки, ком. комсомолу і дирекції орденів Трудового Червоного Прапора і Жовтневої Революції автозаводу «Комунар». – Запоріжжя, 1931, 1932, 1935–1941, 1951, 1952, 1954, 1955, 1957–1969, 1977–1993.

Дод.: 1931 Молодий комунарівець : одноден. газ. ; 1931 Техніка в маси ; 1935–1937, 1939, 1941, 1955 Комунаровець : спецвип. ; 1935–1937 Молоднеча сторінка ; 1935–1938, 1958–1962, 1964 Технічна сторінка ; 1936 Додаток до газ. «Комунаровець» ; 1936 «Піонер комунаровець» ; 1937 Комсомольська сторінка ; 1938–1940 Техническая страница ; 1957–1963 Літературна сторінка.

АвтоЗАЗ : газ. труд. колективу Запоріз. автозаводу. – Запоріжжя, 1992, 1993.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1926–1932, 1935–1941, 1951, 1952, 1954, 1955, 1957–1969, 1977–1993 рр.

54. **Красная джутовка** : общефабр. газ. 1-й Госджут. ф-ки им. тов. Хворостина. – Одеса, 1926–1928.

Червона джутивка : газ. робітників та службовців джут. ф-ки. – Одеса, 1928.

Джутивка : газ. робітників та службовців Джутарні. – Одеса, 1929, 1930.

Джутарка : орган Одес. ф-ки техн. тканин. – Одеса, 1930–1941, 1957–1992.

Дод.: 1931, 1971 Літературна сторінка ; 1931 На штурм : буксир. газ. «Молодої гвардії» та ФК комсомолу «Джутарні» ; 1931 Сторінка молоді ; 1935 Літературная страничка ; 1936, 1937, 1939 Джутарка : додаток ; 1936, 1980, 1982, 1984 Комсомольська сторінка ; 1960, 1965, 1969–1972, 1975, 1977, 1978, 1988 Технічна сторінка ; 1970 Чайка : сто-

рінка для дівчат ; 1972, 1974 Техническая страница ; 1988, 1991, 1992 Пролісок : сторінка для жінок.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1926–1941, 1957–1992 рр.

55. **Красный пресс** : еженед. стенгаз. рабочих з-да «Красная Звезда». – Зиновьевск, 1926.

56. **Молотилка** : двухнед. газ. рабочих и служащих Харьков. з-да с.-х. машин «Серп и молот». – Харьков, 1926, 1927, 1929.

Молотарка : орган парткому, дирекції та завкому профспілки держ. союз. з-ду «Серп і молот». – Харків, 1929–1941, 1944–1952, 1954–1956.

Дод.: 1930 Сторінка молоді ; 1930 Страничка молодежи ; 1932 Додаток до газети «Молотарка» ; 1932, 1933, 1935–1938 Літературна сторінка ; 1932–1935 Молодняцька сторінка ; 1932, 1933, 1935–1938 Технічна сторінка ; 1933, 1934 Літературна газета : додаток ; 1933, 1934, 1936 Молотарка : ударна листівка ; 1933 «Молотарка» в Лозівській МТМ ; 1933 «Молотарка» в Мечебилівській МТС на Петрівщині ; 1933 «Молотарка» на Петрівщині ; 1933, 1934 Технічна газета : додаток ; 1934, 1935 Більшовицька зміна ; 1934, 1936 Молотарка : екстр. вип. ; 1934, 1936, 1941 Молотарка : листівка ; 1934 Молотарка : листок «Лёгкой кавалерии» на Харьков. электростанции ; 1935 Тсоавіахімівська сторінка ; 1936 «Молотарка» на карнавалі : листівка ; 1939, 1941 Литературная страница ; 1940, 1941 Техническая страница.

Заводська правда : орган адмін. і профспілк. ком. Харків. ордена Леніна, ордена Жовтневої Революції і ордена Трудового Червоного Прапора акціонер. т-ва «Серп і молот». – Харків, 1956–1997.

Дод.: 1958, 1959, 1961–1964 Літературна сторінка ; 1957–1959, 1963–1965 Технічна сторінка ; 1957 Заводська правда : спец. вип. ; 1959 Молодіжна сторінка.

Прим.: газета виходить з 1926 р. В НБУВ зберігаються номери газети за 1926, 1927, 1929–1941, 1944–1952, 1954–1997.

57. **На зов горняка** : одноднев. газ. : орган окр. ком. помощи англ. горнякам. – Одесса, 1926.

58. **Первый шаг** : ежемєсяч. стен. газ. робчих Бумаж. ф-ки. – Шостка, 1926.

59. **Углекоп** : кооперат. газ. Алмазьян. центр. робчого кооператива «Углекоп» г. Ворошиловска. – Ворошиловск, 1926.

60. **Факел рабкора** : стен. газ. робчих и служащих Шостен. з-да № 9. – Шостка, 1926–1928.

61. **Шлях робітника** : щоден. газ. партбюро та завкому з-ду. – Шостка, 1929–1939.

Дод.: 1929 Листок газети «Путь робчого», посвященный социалистическому соревнованию ; 1930 Лицем до виробництва : сторінка парт. життя ; 1930 «Тривога» = «Шлях робітника» в цеху ; 1930 Червоний колективізатор : виїз. ред. ; 1932, 1933 «Шлях робітника» на буд-ві ; 1932 «Шлях робітника» на буд-ві ТЕЦ'у ; 1933, 1934 Комсомольська сторінка ; 1933 Шлях робітника : метелик ; 1933 «Шлях робітника» в колгоспі «Буденовець» с. Палієвки ; 1933 «Шлях робітника» в підшефному селі Івоті ; 1933 «Шлях робітника» в підшефному селі Ображєєвці ; 1933 «Шлях робітника» в селі Палієвці ; 1933 «Шлях робітника» на городах ВРП ; 1933 «Шлях робітника» на ТЕЦ'і : виїз. ред. ; 1933, 1935 «Шлях робітника» на третьому вир-ві ; 1934 Технічна сторінка ; 1934 Шлях робітника : екстр. вип. ; 1935 Шлях робітника : додаток ; 1935 «Шлях робітника» на першому вир-ві.

Путь робчого : орган ЗПК, завкома и дирекции з-да. – Шостка, 1939–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1926–1941 рр.

62. **Шефская связь** фрунзовцев : изд. ячейки ЛКСМУ Правительств. тип. им. М. В. Фрунзе. – Харьков, 1926.

1927

63. **Вал** : десятиден. газ. : орган парт. колективу й завкому держзаводу «Інтернаціонал». – Запоріжжя, 1927–1931.

Дротяр : щоден. газ.: орган парткому, ЗК ЛКСМУ, завкому та заводоуправи з-ду «Інтернаціонал». – Запоріжжя, 1932–1935.

Дод.: 1934 Дротяр : спецвип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1935 рр.

64. **Генератор** : щоден. газ. Харків. електромех. з-ду ХЕМЗ ім. тов. Сталіна Й. В. : орган парткому, заводоупр. та завкому Спільки електромашинобудування. – Харків, 1927–1933, 1935–1937.

Дод.: 1928, 1929 Литературная страничка ; 1930 Генератор : бюлетень ; 1930

Генератор : листовка ; 1930 «Генератор» и Всеукраинский «Пролетарий» на пере-
выборах профорг. ГЭЗ'а ; 1930 «Генератор» на 6-й партконференции ; 1931–1933
Догнати та випередити ; 1935, 1936 Генератор : листівка ; 1935–1937 Технічна
газета ; 1936 За качество=Генератор : совмест. вып. ; 1937 Генератор : спецвип.

Сталінець : газ. Харків. електромех. ім. тов. Сталіна Й. В.
і Турбогенераторного ім. тов. Кірова С. М. з-дів : орган
парткомів, дирекцій та завкомів Спілки електромашинобу-
дування. – Харків, 1937–1941, 1943–1952, 1954–1956.

Дод.: 1937 Технічна газета ; 1938–1940 Літературна сторінка ; 1938, 1940, 1941, 1950 Сталінець : спецвип. ; 1938
Сталінець = Червоний складув ; 1938 «Сталінець» на ви-
борчих дільницях ; 1938 «Сталінець» на 31-й виборчій ді-
льниці ; 1939–1940 Техническая страница ; 1940 Литера-
турная страница ; 1940, 1956 Сталінець : листівка ; 1945,
1946 Бойовий листок газети «Сталінець» ; 1949 Сталинец :
листовка ; 1950 Все силы на погашение задолженности
стране по моторам! ; 1950 Сталинец : сатир. листок ; 1950
Сталинец : спецвип. ; 1951, 1954 Листівка ;
1956 Технічна сторінка.

Промінь : газ. ДП «ХЕМЗ». – Харків, 1956–1970, 1972–1995, 2002–2006.

Дод.: 1957–1961, 1964, 1965 Літературна сторінка ; 1958, 1959 Сталінець :
спецвип. ; 1957, 1959, 1962–1964 Технічна сторінка ; 1958 Промінь : листівка ;
1958, 1959 Промінь : спец. вип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1933, 1935–1941, 1943–
1952, 1954–1970, 1972–1995, 2002–2006 рр.

65. **10 лет борьбы** и победы : юбилейная газ. партколлектива и завком. з-да
им. Раковского к 10-летию Октябрьской революции. – Сумы, 1927.

66. **Днепрострой** : орган райкома КП(б)У, райкома строителей, райсовета и
Упр. объедин. стр.-ва. – Кичкас, 1927–1930.

Дод.: 1928 Комсомолец ; 1929 Днепрострой : смотровой листок соцсоревнова-
ния : беспл. прил. ; 1929 Литературная страница ; 1929 Молодий дніпробудівець :
додаток ; 1930 Днепрострой : прил. ; 1930 На штурм 500 000 кв.м. ; 1930 На штурм
среднего протока.

Пролетар Дніпробуду : орган міськрайпарткому, райради,
РК Спілки та управи ОДБ. – Кичкас, 1931–1933.

Дод.: 1931 Літературна сторінка ; 1932 Технічна сторінка ;
1933 Додаток до «Пролетаря Дніпробуду» ; 1933 Комсомо-
льская страница.

Днепровский пролетарий : орган горрайпарткома, райсовета, РК Союза и Упр. ОДС. – Кичкас, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1934 рр.

67. **Дніпрельстан** : одноден. газ., присвяч. Дніпров. буд-ву та індустріалізації країни. – Полтава, 1927.

68. **Дружковський металіст** : орган робочих и служачих Торез. з-да им. Ворошилова. – Дружковка, 1927, 1929.

Ворошиловец : орган парткома, завкома профсоюзу и заводуупр. Торез. машиностроит. з-да. – Дружковка, 1929–1931, 1954–1958.

Дод.: 1930 Літературная страница ; 1935 За 1500 платформ : [листовка] ; 1955 Опыт новаторов ; 1957, 1958 Техническая страница.

Ворошиловець : орган парткому, завкому і дирекції з-ду ім. Ворошилова. – Дружковка, 1933–1941.

Дод.: 1936 За 600 цистерн : [листівка] ; 1936–1939 Літературна сторінка ; 1936, 1937 Техническая страничка.

За горную технику : орган партийн. ком., профкома и заводуупр. Дружков. машиностроит. з-да Донец. обл. – Дружковка, 1958–1991.

Дод.: 1958, 1960 Техническая страница.

Дружковский машиностроитель : газ. ПАО «Дружковский машзавод» НПК «Горные машины». – Дружковка, 1992–1995, 1997–2004, 2010–2013.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927, 1929–1931, 1933–1941, 1954–1995, 1997–2004, 2010–2013 рр.

69. **Друкар Сумщини** : одноден. газ. Сум. округ. від., Спілки робітників поліграф. вир-ва. – Суми, 1927.

70. **Заварка** : орган партбюро, ФЗК та дирекції кондитер. ф-ки «Октябрь». – Харків, 1927, 1929–1939.

Дод.: 1929 В социалистическом походе : бюл. ; 1932, 1933, 1935–1938 Заварка : спецвып. ; 1933 Заварка : виїз. ред. ; 1933, 1934 Заварка : екстр. вып. ; 1934 «Заварка» в підшефному с. Савинці : спецвип. ; 1934 Заварка = Медицинский работник : экстр. вып. ; 1934 «Заварка» на фрукто-заготовках ; 1935 Літературна сторінка.

Октябрь : орган партбюро, ФЗК та дирекції кондитер. ф-ки «Октябрь». – Харків, 1939–1941.

Дод.: 1939 Ожтбрь : спецвип. ; 1940 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927, 1929–1941 рр.

71. **Информационный бюллетень** Николаев. обьед. гос. з-дов. – Николаев, 1927.

72. **Кіно-тиждень** : орган укр. кінематографа. – Київ, 1927.

Кіно-газета : орган ЦР ТДРФК та Українфільму / вид. ЛІМ. – Київ ; Харків, 1928–1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1932 рр.

73. **Краматорская домна** : п'ятидневн. газ. парт. и проф. орг. Краматор. з-да. – Краматорск, 1927–1930.

Дод.: 1928 Наказ новому заводському комітету ВСР металістів при Краматорском госметзаводе.

Краматорська домна : орган завпарткому і завкому металістів. – Краматорськ, 1930.

Червоний машинобудівельник : дводен. робітн. газ. : орган ЗПК і завкомів ВСРМ Краматор. ДМ та МЗ. – Краматорськ, 1931, 1932.

За метал і машини : дводен. робітн. газ. : орган ЗПК і завкомів ВСРМ Краматор. ДМ та МЗ. – Краматорськ, 1932.

За метал і машини : ежедн. рабоч. газ. : орган ЗПК и завкомов Краматор. машиностроит. и металлург. з-дов. – Краматорск, 1932.

Дод.: 1932 За первенство.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1932 рр.

74. **Красный печатник** : орган рабочих и служащих 2-й гос. тип. им. тов. Ленина и конвертно-беловой ф-ки. – Одесса, 1927.

Червоний друкар : газ. партком., завкому та КСМ ком. друк. ім. Леніна. – Одеса, 1929–1935.

Дод.: 1931 Червоний друкар : комсом. листок ; 1931

Червоний друкар : стінгаз.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927, 1929–1935 рр.

75. **Красный провод** : газ. рабочих и служащих гос. кабел. з-да им. тов. Красина. – Киев, 1927.

Красный кабельщик : газ. робітників та службовців кабел. з-ду. – Київ, 1929.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927, 1929 р.

76. **Красный январец** : газ. рабочих и служащих Январ. ж.-д. мастерских. – Одесса, 1927, 1928.

Червоний січнівець : орган партбюро, завкому профспілки і ЗК ЛКСМУ Одес. з-ду ім. Січневого повстання. – Одеса, 1928–1941.

Дод.: 1930 Бойова тривога «Червоного січнівця» ; 1931 Літературна сторінка ; 1932 «Червоний січнівець» на уборке урожая во Фрайдорфском районе ; 1936 Молодняцька сторінка ; 1936 Червоний січнівець : додаток ; 1937–1939 Техническая страница ; 1938 Молоднеча сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1941 рр.

77. **Кутузовка** : орган партком., фабкому і дирекції ф-ки ім. Кутузова. – Харків, 1927–1929, 1937.

Кутузівка : орган партком., фабкому і дирекції ф-ки ім. Кутузова. – Харків, 1929–1934, 1936, 1937.

Дод.: 1931 Молоднеча сторінка ; 1937 Кутузівка : екстр. вип.

Стахановка : орган парт. ком., дирекції, фабкому профспілки та ком. комсомолу Харків. панчіш. ф-ки. – Харків, 1937–1941.

Дод.: 1939 Стахановка : спецвип. ; 1940, 1941 Техническая страница.

За ритмічну роботу : газ. труд. колективу панчіш. ф-ки. – Харків, 1957–1993.

Дод.: 1957, 1963, 1964, 1966, 1978 Технічна сторінка ; 1964–1966 Літературна сторінка ; 1966–1969, 1972 Сторінка техн. інформації ; 1971 Молодіжна сторінка ; 1973 Комсомольська сторінка ; 1978 Червона хустина : сторінка для трудівниць ; 1983 Ровесник : молодіжна сторінка ; 1992 Подруга : сторінка для жінок.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1934, 1936–1941, 1957–1993 рр.

78. **Мартен** : щоден. газ. з-ду «Більшовик» : орган завод. парт. бюро, ЗК спілки та дирекції. – Київ, 1927–1941.

Дод.: 1929 Вооруженный мартен ; 1930 Сторінка молоді ; 1932, 1933, 1940 Літературна сторінка ; 1932 «Мартен» в колгоспі нашого ЗРК ; 1937 Молодняцька сторінка.

79. **Наймит** : газ. Всеукр. ком. Спілки с.-г. і лісових робітників СРСР. – Харків, 1927–1930.

80. **Пищевик Артемовщини** : одноднев. газ., посвящ. десятилетію союза рабочих пищевой и кусовой пром-сти. – Артемовск, 1927.

81. **Плуг Октябрия** : ежемєсяч. завод. газ. : изд. рабочих и служащих з-да им. Октябрьской революции. – Одесса, 1927.

Плуг Жовтня : орган партбюро, завкому та ЗК ЛКСМУ з-ду ім. Жовтневої революції м. Одеси. – Одеса, 1928–1941.

Дод.: 1929 Плуг Жовтня : бюлетень ; 1931, 1932 Технічна сторінка ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1934

Молодняцька сторінка ; 1935, 1936

Комсомольсько-молодняцька сторінка ; 1937, 1939

Плуг Жовтня : додаток ;

1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1941 рр.

82. **Стальная игла** : орган рабочих и служащих швейной фабрики им. Тинякова. – Харьков, 1927–1930.

Дод.: 1930 «Стальная игла» на ходу чистки : бюл.

Стальна голка : щоден. газ. робітників та службовців ф-ки ім. Тинякова. – Харків, 1930, 1931.

Сталева голка : орган ЗПК, ФЗК, дирекції ордена Трудового Червоного Прапора ф-ки ім. Тинякова. – Харків, 1931–1933, 1935–1941.

Дод.: 1931, 1932 Літературна сторінка ; 1931, 1936, 1940

Сталева голка : листівка ; 1932, 1933 Комсомольська сторінка ; 1932 Сталева голка : бюлетень ; 1932, 1933 Технічна

сторінка ; 1935 Молодняцька сторінка ; 1935 Сталева голка : фотосторінка ; 1937 Сталева голка : спец. бюл. ; 1937,

1939 Сталева голка : спецвип. ; 1937 «Сталева голка» на виборчих дільницях.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1933, 1935–1941 рр.

83. **Сумський раковець** : двотижн. газ. робітників та службовців з-ду ім. Раковського. – Суми, 1927.

84. **Труд** : информ. бюл. Варваропол. многолавоч. рабочего кооператива. – [Варварополье], 1927.

85. **Шахтерка** : щодакад. газ. Ударного з-ду «Світло шахтаря». – Харків, 1927–1930.

Дод.: 1928 Літературна сторінка.

Шахтарка : газ. труд. колективу Харків. машинобуд. акціонер. т-ва «Світло шахтаря». – Харків, 1930–1933, 1935–1941, 1944–1999.

Дод.: 1931, 1933, 1958–1960 Літературна сторінка ; 1930 Сторінка молоді ; 1932, 1957–1961 Технічна сторінка ; 1933 «Шахтарка» в прикріплених до з-ду колгоспах Красного Кута ; 1936 Шахтарка : листівка ; 1937 Молодняцька сторінка ; 1938 Шахтарка : спецвип. ; 1941 Спец. вып. газ. «Шахтарка».

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1933, 1935–1941, 1944–1999 рр.

1928

86. **Антиникотин** : газ. работниц, рабочих и служащих 4-й Гостабакфабрики. – Київ, 1928.

Антинікотин : орган парткому та профкому 3-ї Держтютюн. ф-ки. – Київ, 1929–1934.

Дод.: 1930 Антинікотин : екстр. бюл. ; 1931 Робкор-ударник : екстр. бюл.

За соціалістичну працю : орган партбюро, дирекції Держтютюн. ф-ки. – Київ, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1934, 1936–1941 рр.

87. **Будь на чеку!** : листок газ. «Домны» : орган Макрайпарткома, рабочих и служащих з-дов: им. Томского, Турболитейн. и Харцыз. – Дмитриевск, 1928.

88. **Виколотка** : орган парт. коллектива КП(б)У, коллектива ЛКСМУ и ФЗК Газ.-журн. ф-ки им. В. Блакитного. – Харьков, 1928–1930, 1933, 1934.

Дод.: 1929 Бюллетень : прил.

Виколотка : орган парткому, ком. ЛКСМУ і ФЗК Газ.-журн. ф-ки ім. В. Блакитного. – Харків, 1930–1934.

Дод.: 1931 Виколотка : бюл.-газ. ; 1931 Виколотка : опер. бюл. ; 1931, 1932 Штурмовка ; 1932 Виколотка : спец. вип. ; 1932 «Виколотка» і «Дайош темп».

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1934 рр.

89. **Глаз швейника** : орган рабочих и служащих 2-ой швейной ф-ки. – Харьков, 1928, 1929.

Строчка : п'ятиден. газ. парт., профсоюз., КСМ ком. ф-ки ім. ТСО. – Харків, 1929, 1932–1936.

Дод.: 1932, 1933 Строчка : опер. листівка ; 1932, 1933, 1936 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928, 1929, 1932–1936 рр.

90. **Голос комсомольця** : орган осередку ЛКСМУ друк. «Комуніст». – Харків, 1928, 1929.

91. **Голос содовця** : п'ятиднев. газ. : орган ЗПК и ЗК Донсоды. – Переїзна, 1928–1931.

Дод.: 1929 Голос содовця : бюллетень ; 1929 Страничка молодежи.

Голос содовця : щоден. робітн. газ. : орган ЗПК та ЗК Содового з-ду ім. Леніна. – Переїзна, 1931–1933.

Прапор Ільіча : орган партбюро та ЗК профспілки з-ду ім. Леніна : щоден. робітн. газ. – Переїзна ; Верхнє, 1933–1941.

Дод.: 1933, 1936–1940 Літературна сторінка ; 1935

Комсомольська сторінка ; 1936 Прапор Ільіча : спецвип. ; 1936, 1937 Техническая страница.

Сода – стране : орган парткома, завкома профсоюзу и дирекции Гос. Союз. ордена Ленина Донец. содового з-да им. В. И. Ленина. – Верхнее ; Лисичанск, 1953–1957.

Знамя Ильича : газ. трудового коллектива Лисичан. гос. содового з-да. – Лисичанск, 1957–1997.

Дод.: 1958–1966 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941, 1953–1997 рр.

92. **Гудок Марти** : еженед. газ. рабочих и служащих з-дов имени А. Марти и 61. – Николаев, 1928–1930.

Дод.: 1930 За ударный завод! : спецвип.

За більшовицькі темпи : орган ЗПК, завкому ВСРТМ та ЗК ЛКСМУ суднобуд. з-ду Миколаїв. комбінату ім. А. Марті й 61. – Миколаїв, 1931–1933.

Дод.: 1931 Літературна сторінка ; 1932 За більшовицькі темпи : листівка ; 1932, 1933 Технічна сторінка ; 1933 ППО на варті соцбудівництва : однораз. листівка.

За якість і темпи : орган ЗПК, завкому ВСРТМ та ЗК ЛКСМУ суднобудів. з-ду Миколаїв. комбінату ім. А. Марті й 61. – Миколаїв, 1933–1940.

Дод.: 1935–1937 Технічна сторінка ; 1935 Молния : екстр. вип. ; 1936 За якість і темпи : додаток ; 1936 За якість і темпи : екстр. вип. ; 1936 За якість і темпи : листівка ; 1936 За якість і темпи : спецвип.

Мартиец : орган зав. парт. ком., завкома профсоюзу и ди-

рекции з-да им. А. Марти. – Николаев, 1940, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941 рр.

93. **Гэзовец** : ежемесеч. газ. : орган рабочих и служащих Харьков. отд. Гос. электротехн. треста. – Харьков, 1928, 1929.

Детовець : орган робітників та службовців Харків. філії Всесоюз. електротехн. об-ня. – Харків, 1929, 1930.

Струм : орган партком., ком. ЛКСМУ та завкому Харків. філії Електропрому. – Харків, 1930–1936.

Дод.: 1930 Бюллетень «Струм» к перевыборам низовых парторганов ХОВЭО ; 1931, 1933 Комсомольська сторінка ; 1931 Техническая страница ; 1933 Техническая страничка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1936 рр.

94. **Дзержинец** : двухнед. газ. рабочих и служащих з-дов им. т. Дзержинского и газ. «Правда». – Каменское, 1928, 1929.

Дзержинець : орган Кам'ян. МПК, міськради, МРПС та завкому з-ду ім. Дзержинського. – Кам'янське, 1929–1931.

Дод.: 1931 Літературна сторінка ; 1931 На штурм блюмінга.

Прапор Дзержинки : щоден. газ. : орган ЗПК та завкому з-ду ім. Дзержинського. – Кам'янське, 1932–1934.

Дод.: 1932 «Дзержинець» на Мартенбуді та Блюмінгбуді ; 1932 На штурм блюмінга ; 1932 Прапор Дзержинки : спец. листівка ; 1932 Ударний декадник ; 1933, 1934 Пароль – домна 5 : изд. выезд. ред. газ. «Прапор Дзержинки» и «Ударник Дзержинбуду» ; 1933 «Прапор Дзержинки» в селах Романково та Аулах ; 1933 «Прапор Дзержинки» в селі Романково ; 1933 «Прапор Дзержинки» на збиральній в радгоспі заводу.

Знамя Дзержинки : газ. трудового коллектива металлург. комбината им. Ф. Э. Дзержинского. – Днепродзержинск, 1934–1941, 1946, 1948–2016.

Дод.: 1934, 1936 Знамя Дзержинки : спецвып. ; 1934 Пароль агломерация : выезд. ред. ; 1936, 1956–1958, 1960–1966 Литературная страница ; 1936 Літературна сторінка ; 1936, 1937 Трибуна стахановца ; 1936–1939 Трибуна технической мысли ; 1938 «Знамя Дзержинки» в доменном цехе ; 1938 «Знамя Дзержинки» на ремонте листопрокат-

ного цеха ; 1938, 1939, 1941, 1955–1960 Техническая страница ; 1956, 1959, 1960 Молодежная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941, 1946, 1948–2016 рр.

95. **Домна** : газ. колективу службовців «Південсталі». – Харків, 1928, 1929.

96. **За цукровий буряк** : сторінка цукроварень, плантаторів та буряк. т-в. – Біла Церква, 1928.

97. **Комінтерновець** : двухнед. газ. робочих и служащих з-да им. «Коминтерн» в Амур-Нижнеднепровске. – Амур-Нижнеднепровск, 1928, 1929.

Комінтерновець : щоден. газ. : орган парткому, завкому та дирекції з-дів ім. Комінтерну та Вальцерб. – Амур-Нижньодніпровськ, 1929–1941.

Дод.: 1932 Техсторінка ; 1933, 1936 Комсомольська сторінка ; 1933, 1936 Літературна сторінка ; 1935–1940 Техника ; 1936 Информационно-библиографический листок ; 1936 «Комінтерновець» в листопрокатному цеху ; 1936 «Комінтерновець» на вахті в мартенівському цеху ; 1936, 1938 «Комінтерновець» на збиральній ; 1936 «Комінтерновець» на комсомольській вахті ; 1936, 1937 «Комінтерновець» на мартені ; 1936 «Комінтерновець» на призовному пункті ; 1936 «Комінтерновець» на ремонті мартеновської печі ; 1936 Комсомольская страничка ; 1936 Комсомольско-молодежная страничка ; 1936 Комсомольсько-молодняцька сторінка ; 1936–1940 Литературная страница ; 1937 Коминтерновец : спецлистовка ; 1941 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941 рр.

98. **Красная нить** : орган робочих и служащих ф-ки. – Харьков, [1928].

Погонялка : орган колективу КП(б)У, ЛКСМУ, фабкому робітників та службовців сукняної ф-ки «Червона нитка». – Харків, 1929–1933.

Дод.: 1932 Погонялка : опер. листівка ; 1933 «Погонялка» на конкурсі.

Червона нитка : орган парт., профсоюз. і КСМ ком. ф-ки «Червона нитка». – Харків, 1933–1936.

99. **Красный весовщик** : орган робочих и служащих 1-го Госвесового (основного) з-да им. тов. П. Старостина. – Одесса, [1928].

100. **Красный керамик** : двухнед. газ. робочих и служащих Керамикового з-да. – Харьков, 1928–1930.

Червоний керамік : орган осередків КП(б)У, ЛКСМУ і ФЗК Керамзаводу. – Харків, 1930–1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1932 рр.

101. **Красный рубежанец** : орган кружка рабкорів з-дов «Красное знамя». – Старобельськ, 1928.

102. **Красный судостроитель** : орган робітників та службовців з-да Андрэ Марти в Одессе. – Одесса, 1928.

Червоний суднобудівельник : орган робітників та службовців з-ду Андре Марті. – Одеса, 1928.

Червоний суднобудівник : орган робітників та службовців з-ду ім. А. Марті в Одесі. – Одеса, 1929–1931.

Дод.: 1930 Літературна сторінка.

Мартієць : орган партбюро, профспілк. ком. та ком. комсомолу суднобуд. та судоремонт. з-ду ім. Андре Марті в Одесі. – Одеса, 1932, 1933, 1936–1940.

Дод.: 1932, 1933 «Мартієць» = «Соціалістична перемога» на хлібозаготівлях в Тілігуло-Березанському районі ; 1933 «Мартієць» на збиральній в підшефних колгоспах Снігурівського району ; 1937 Техническая страница ; 1939 Литературная страница

Мартієць : орган партбюро, профсоюз. и комсомол. ком. судоремонт. и судостроит. з-да им. А. Марти в Одессе. – Одесса, 1940, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1933, 1936–1941 рр.

103. **Ленінська кузня** : газ. труд. колективу з-ду «Ленінська кузня». – Київ, 1928–1941, 1956–1991.

Дод.: 1930 Їдальня – цех заводу : бюл. газ. ; 1930–1934, 1940, 1982, 1984, 1985 Літературна сторінка ; 1931 Ленінська кузня : позачерг. число ; 1931 «Ленінська кузня» на реконструкції ливарні : бюлетень ; 1931 «Ленінська кузня» у колгоспі «Новий Світ» : триден. газ. ; 1931–1935, 1937 Молодняцька «Ленкузня» ; 1931 Сторінка молоді ; 1932–1935, 1939, 1956–1961, 1965, 1968 Технічна сторінка ; 1935, 1939, 1940 Техническая страница ; 1936, 1937 Літературна «Ленінська кузня» ; 1937 «Ленінська кузня» на звітно-виборчій кампанії профорганізації : бюлетень ; 1941 Ленінська кузня : спецвип. ; 1964–1967, 1971, 1972 Комсомольська сторінка.

Прим.: Багатотиражка продовжує валову нумерацію стінної газети.

104. **Лобогрійка** : газ. робітників та службовців з-ду ім. Петровського. – Херсон, 1928–1930.

Дод.: 1929 Передвиборний листок газети «Лобогрійка».

В атаку на прорив : щоден. робітн. газ. зав. с/г машинобудва ім. Петровського в м. Херсоні. – Херсон, 1930.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1930 рр.

105. **Металлист** : ежедн. газ. з-да ім. Сталіна : орган завкома КП(б)У и завкома ВСРМП. – Сталіно, 1928–1930, 1933, 1934.

Дод.: 1929 Даешь пятилетку : беспл. прил.

Металіст : щоден. робітн. газ. металург. з-ду ім. т. Сталіна : орган завкому КП(б)У та завкому ВСРМП. – Сталіно, 1929–1933.

Дод.: 1931 По заветам вождя : спец. бюл. ; 1931 Рейд на передові позиції третього вирішального ; 1931 Ударным темпом : прил. ; 1932 «Металіст» у новомартенівському й цегельному цехах : листівка.

Металлург : газ. Донецького металлург. з-да / учредитель – ОАО «Донецкий металлургический завод». – Сталіно ; Донецк, 1933–1940, 1950–1991, 2003–2012.

Дод.: 1933 Комсомольская страница ; 1934, 1936, 1937, 1939, 1951, 1954, 1958–1963, 1965 Литературная страница ; 1934–1937, 1939, 1940, 1955, 1956, 1959–1964 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1940, 1950–1991, 2003–2012 рр.

106. **Мысль печатника** : газ. рабочих и служащих тип. «Книгоспілки». – Харьков, 1928, 1929.

107. **Мюдовская фрунзовка** : орган ячейки ЛКСМУ тип. ім. Фрунзе : Мюдовская листовка. – Харьков, 1928.

108. **Наказ новому** заводському ком. ВСР металлістов при Краматорском госметзаводе. – Краматорск, 1928.

109. **Одесский сахарник** : газ. рабочих и служащих сахар.-рафинад. з-да ім. Д. Благоева. – Одесса, 1928.

Одеський цукровик : орган парт. колективів, ЗК і КСМ колективу цукроварні ім. Благоева. – Одеса, 1928–1934.

Одеський цукровар : орган робітників та службовців Одес. цукроварні. – Одеса, 1929.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1934 рр.

110. **Октябрьский гудок** : газета ПАО «Лугансктепловоз». – Ворошиловград ;

Луганск, 1928, 1929, 1933–1941, 1949–1996, 2010–2014.

Дод.: 1933–1935, 1938–1941 Октябрьський гудок : спец. вип. ; 1933 «Октябрьський гудок» в депо Красний Лиман ; 1934, 1941 Октябрьський гудок : екстр. вип. ; 1934–1941, 1950, 1961 Технічна сторінка ; 1936 За стахановський цех : газ. виїзд. ред. ; 1936–1939, 1951, 1952, 1954, 1955, 1961–1966 Літературна сторінка ; 1936 Тисячному навістречу ; 1939 Обмін виробничим досвідом ; 1939–1941 Стахановець ; 1940 Технічна листівка.

Жовтневий гудок : газ. ЗПК, завкома зав. «О. Р.» і Постройкома Луганстрою. – Луганск, 1929–1933.

Дод.: 1930 Вчіться комунізму ; 1930 Даєшь зустрічний промфінплан ; 1930 За «5-тилетку в 4 роки» ; 1931 Жовтневий гудок : маневровий вип. ; 1931, 1933 Жовтневий гудок : спец. вип. ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1931–1933 Техніка ; 1932 Жовтневий гудок = Партробота в цеху ; 1932 «Жовтневий гудок» у таборі 240 полку ; 1932, 1933 Червоний вальцівник ; 1933 «Жовтневий гудок» за чистий цех, побутову пристройку і площадку заводу.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928, 1929, 1933–1941, 1949–1996, 2010–2014 рр.

111. **Петровец** : щотижн. газ. робітників та службовців Дніпропетров. металург. з-ду ім. т. Петровського. – Дніпропетровск, 1928, 1929.

Ударник : орган ЗПК, завкома металургів і дирекції з-да ім. Петровського. – Дніпропетровск, 1929–1941, 1945–1956.

Дод.: 1930 Комсомольська сторінка ; 1930 «Ударник» на ланах : виїзд. ред. ; 1932, 1933, 1936–1938 Літературна сторінка ; 1932 «Трибуна техпропаганди» на мартенах з-ду ім. Петровського ; 1933, 1934, 1938–1941, 1955 Літературна сторінка ; 1933, 1934, 1936–1941, 1955 Технічна сторінка ; 1935, 1939, 1951 Ударник : спецвип. ; 1937, 1939 Ударник : спец. вип. к слету стахановців з-да ; 1938 За графік : спецвип. ; 1939 «Ударник» на район. конференції ЛКСМУ ; 1939 «Ударник» на ремонті домни № 6.

Трибуна металурга : газ. ОАО «Дніпропетровський металургічний завод ім. Петровського». – Дніпропетровск, 1956–2008.

Дод.: 1957–1963 Литературная страница ; 1957, 1958, 1961, 1964, 1965 Техническая страница ; 1958, 1960, 1962 Трибуна металлурга : спец. вып.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941, 1945–2008 рр.

112. **Поліграфіст** : орган партбюро, фабкому та дирекції Книжк. ф-ки Політвидаву при ЦК КП(б)У. – Київ, 1928, 1930–1941.

Дод.: 1930–1937 Молодий поліграфіст ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1931 Сторінка молоді ; 1933 «Поліграфіст» у боротьбі за позику.

113. **Правдист** : орган партбюро, профзавкома и заводуупр. Ворошиловград. емальзавода им. Артема. – Ворошиловград ; Луганск, 1928–1941.

Дод.: 1930 Бюллетень «Правдиста» ; 1932 Бюлетень «Правдиста» ; 1932 Правдист : листівка ; 1934–1936, 1938, 1940 Техническая страница ; 1936–1939 Литературная страница ; 1938, 1941 Правдист : спец. вып.

114. **Рыковец** : трєхднев. газ. : орган завпарткома и завкома металлистов. – Рыково, 1928–1930.

Дод.: 1929 Литературная страница ; 1929 Рыковец : одноднев. бюл. ; 1930 За колективізацію : ударне вид. ; 1930 «Рыковец» на доменных печах : оператив. бюл.

За металл : газ. колектива трудящихся ПАО «Енакиевский металлургический завод». – Енакиево ; Орджонікідзе ; Рыкове, 1931–1933, 1935–1941, 1951–2014.

Дод.: 1931 В бой за «27» : листовка ; 1931 Стихию победим : экстр. вып. ; 1932 На лесах домны № 3 : ежедн. листовка ; 1933 За завод – крепость обороны : бюл. ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1933, 1936, 1939, 1940, 1956–1960 Техническая страничка ; 1935, 1936 За стахановскую производительность : выезд. ред. ; 1936, 1937, 1939 За металл : спец. вып. ; 1937–1939 За металл : оператив. листовка ; 1940, 1941, 1957, 1958, 1960, 1961, 1963 Литературная страница ; 1941, 1953, 1955, 1961–1964, 1966 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1933, 1935–1941, 1951–2014 рр.

115. **Харьковский паровозник** : двухнед. газ. рабочих и служащих ХПЗ им. Коминтерна. – Харьков, 1928, 1929.

Дод.: 1929 Техническое приложение к «Паровознику».

Харківський паровозник : орган ЗПК, заводууправи та завкому профспілки орденонос. з-ду № 183 ім. Комінтер-

ну. – Харків, 1929–1937.

Дод.: 1930 За прапор Комінтерну ; 1930–1932, 1936 Літературна сторінка ; 1930 Сторінка молоді ; 1930, 1931 Харківський паровозник : екстр. бюл. ; 1931 «Харківський паровозник» на загально-міському зльоті ударників з економії палива, що його скликає ХМПК та НК РСІ 22-го груд. 1931 року : листівка ; 1931 «Харківський паровозник» на 1-ом Всесоюзном съезде робочих транспортно-го машиностроения : бюл. ; 1932–1937 Техніка ХПЗ ; 1933 Літературна газета ХПЗ ; 1937 Техніка.

Комінтерновець : щотижн. газ. : орган завод. парткому, заводупр. та завкому профспілки орденонос. з-ду ім. Комінтерну. – Харків, 1939–1941.

Дод.: 1939 Літературна сторінка ; 1939 «Комінтерновець» на избирательном участке ; 1940 Технічна сторінка ; 1941 Литературная страница ; 1941 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1937, 1939–1941 рр.

116. **Химуглевец** : стенгаз. : орган колектива сотрудников треста «Химуголь». – Харьков, 1928.

117. **Червоний буфер** : газ. робітників та службовців Київ. голов. майстерень П.-З. з-ць. – Київ, 1928–1930.

Дод.: 1930 Червоний буфер : бюлетень.

Трибуна січнівця : газ. труд. колективу Київ. електровагоноремонт. з-ду. – Київ, 1930–1941, 1959–1991, 1996, 1998.

Дод.: 1931 Літературна сторінка ; 1931–1935 Молодий січнівець ; 1931, 1932 Технічна сторінка ; 1932 «Трибуна січнівця» у вагонному цехові : щоден. бюл. ; 1936, 1938 Сторінка молоді ; 1936 Трибуна січнівця : виїз. ред. ; 1936 Трибуна січнівця : газ. вихід. дня ; 1936 Трибуна січнівця : листівка ; 1936 Трибуна січнівця : листівка «Блискавка» ; 1936, 1937 Трибуна січнівця : спецвип. ; 1937 Трибуна січнівця : новоріч. дит. газ. ; 1938 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941, 1959–1991, 1996, 1998 р.

118. **Швейник кооператор** : п'ятиден. газ. робітників та службовців «Харків-одяг». – Харків, 1928–1931.

Дод.: 1929 Страничка молодежи ; 1930 Сторінка молоді.

119. **Энергия** : орган ЗПК, ЗК и заводуупр. ГЭС № 1. – Харьков, 1928–1931, 1933, 1935.

Дод.: 1931 Техническая страница.

Енергія : орган ЗПК, ЗК и заводуупр. ГЭС № 1. – Харків, 1933–1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1931, 1933–1936 рр.

120. **Эхо** : орган робітників та службовців з-ду ім. К. Лібкнехта в Амур-Н.-Дніпровському. – Амур-Н.-Дніпровський, 1928–1930.

Дод.: 1930 За ударні темпи : додатк. № ; 1930 Підгороднянський колгоспник : виїз. ред. ; 1930 Трубнику, штурмуй прорив!

Більшовик : орган ЗПК, ЗК металургів та дирекції металург. з-ду ім. К. Лібкнехта : щоден. газ. – Дніпропетровськ, 1931–1940.

Дод.: 1931 Підгороднянський колгоспник : виїз. ред.; 1931 Бюлетень до перевиборів парторганів з-ду К. Лібкнехта : додаток ; 1931, 1932 Конвеєр соціалістичної допомоги транспортові : опер. бюл. ; 1931 На штурм ; 1931 Рухомий склад залізниці – до терміну : опер. бюл. ; 1932–1934 Більшовик : листівки ; 1932 Більшовик : спец. листівка до V-го Пленуму ВУК'у Чормет ; 1932 Більшовик : спец. листівка на городах Агрокомбінату ; 1932, 1933 «Більшовик» на хлібозаготівля ; 1932 «Трибуна Техпропа» та «Більшовик» на мартенах з-ду ім. Лібкнехта ; 1932 «Трибуна техпропаганди» та газ. «Більшовик» на мартенах Лібкнехта : листівка ; 1933 Більшовик : виїз. ред. ; 1933, 1934 Більшовик : спецвип. ; 1933 «Більшовик» на великому мартені ; 1933 «Більшовик» на новобудівлях : виїз. ред. ; 1933 «Більшовик» у Сільгоспі ; 1933 Інформаційний бюллетень ; 1934 Більшовик : информ. бюл ; 1935 «Большевик» на транспортном ; 1936–1939 Літературна сторінка ; 1937–1941 Техническая страница ; 1940, 1941 Детская страница ; 1940 Литературная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941 рр.

1929

121. **Аго-прес** : орган партком., фабкому та дирекції 8 взут. ф-ки. – Київ, 1929–1938.

Дод.: 1930, 1934 Літературна сторінка ; 1931–1933 Сторінка молоді ; 1933, 1934, 1936, 1937, 1939 Комсомольська сторінка ; 1936, 1937, 1939–1941 Технічеська сторінка ; 1936, 1937 Технічна сторінка.

Стахановець взуттєвик : орган партбюро, фабкому та дирекції 8 взут. ф-ки. – Київ, 1938–1941.

Дод.: 1940 Техническая газета.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

122. **Будівник Ленінки** : десятиден. газ. партколективу та завкому будів. робіт Ленін. р-ну. – Київ, 1929–1931.

Дод.: 1930 Страничка КСМ.

123. **Будянка** : орган бюро парторг., завкому і заводуупр. фаянс. з-ду в селищі Буди. – Буди, 1929–1941.

Дод.: 1932 Будянка : додаток ; 1932 «Будянка» на штурмі : спецвип. ; 1932 Модривець Будянки : спецвип. ; 1933, 1937–1939 Технічна сторінка ; 1936–1939 Літературна сторінка ; 1937, 1938, 1940 Антирелігійна сторінка.

Будянський фаянс : вид. труд. колективу Будян. фаянс. з-ду «Серп і молот». – Буди, 1957–1991.

Дод.: 1983, 1990 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941, 1957–1991 рр.

124. **Бюлетень, присвячений оглядові виробн. нарад 2-ої Держдрук. ім. Леніна та конвертово-білової фабрики.** – Одеса, 1929.

125. **Бюллетень к перевыборам** бюро ячейки ЛКСМУ «Маспромкомбината». – [Б. м.], 1929.

126. **Бюллетень о социалистическом соревновании** : орган рабочих и служащих [ф-ки] «Красная звезда». – Харьков, 1929.

127. **Бюллетень «Плитка»** : рабочих и служащих Керамикового з-да. – Харьков, 1929.

128. **Бюллетень райпарткома КП(б)У, райгорсовета и проф. орг. з-да им. Ильича.** – Мариуполь, 1929.

Бюллетень-газета райкома КП(б)У, райгорсовета и профорг. з-да им Ильича. – Мариуполь, 1929.

Ильичёвец : орган райкома КП(б)У, райгорсовета и профорг. з-да им Ильича. – Мариуполь, 1929–1931.

Дод.: 1930 Информационный бюллетень о перевыборах профорг. Союза металлистов по з-ду им. Ильича : прил. ; 1930, 1931 Приложение к газете «Ильичёвец».

Ільчовець : щоден. газ. робітників Маріуп. з-дів ім. Ільча : орган ЗПК, райради та ЗК ВСРМП. – Маріуполь, 1931–1933.

Дод.: 1932, 1933 Дод. до газ. «Ільчовець» ; 1932 Технічна сторінка ; 1933 Молодий ільчовець : комс. листівка.

Ильчѳвец : трудової колектив ОАО «Мариупольский металлургический комбинат имени Ильича». – Мариуполь ; Жданов, 1933–1941, 1957–1992, 1995–1997, 1999–2005, 2012–2014.

Дод.: 1933, 1934 За высококачественную сталь ; 1933, 1934 Комсомольская страница ; 1933–1935, 1938, 1940, 1958–1966 Техническая страница ; 1958 Ильичѳвец : листовка ; 1958–1965 Литературная страница ; 1964 Комсомольско-молодѳжная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941, 1957–1992, 1995–1997, 1999–2005, 2012–2014 рр.

129. **В социалистическое наступление** : бюл. Штаба соцсоревнования 1-й гостабакф-ки ім. Г. И. Петровского и редкол. «Табачные искры». – Одесса, 1929.

130. **Ваговик** : орган парт. осередку та ЗК вагового з-ду ім. Дзержинського. – Київ, 1929–1931, 1933.

Дод.: 1930 «Ваговик» на штурм прориву.

131. **Вагонник** : орган партторг., ЗК профспілки і заводуупр. Харків. вагоноремонт. з-ду. – Харків, 1929–1933, 1937–1941.

Дод.: 1932, 1933 Техническая страница ; 1938, 1939 Вагонник : листівка.

132. **Валик** : орган парткому КП(б)У та ФЗК друк. АН УСРР. – Київ, 1929–1936.

Дод.: 1929 Бюлетень до перевиборів бюро осередку ЛКСМУ друк. ДВУ–ВУАН ; 1931 Страница молодѳжи ; 1932 Валик : бюллетень ; 1932 Сторінка молоді ; 1936 Молодий стахановець.

133. **Верстатка «Чорноморської комуни»** : орган парт. колективу та завкому «Чорноморська комуна». – Одеса, 1929–1932.

Дод.: 1932 «Верстатка» й «Ударник» : об'єдн. вип.

134. **Все на смотр!** : смотровая газ. ред. газ. «Металлист» и смотровой комис., посвящ. смотру произв. совещ. на Новосмолянинов. азот-хим. з-дах. – Сталино, 1929.

135. **Все на смотр!** : смотровая газ. ред. газ. «Металлист» и смотровой комис.,

посвящ. смотру произв. совещ. на Сталин. металлург. з-де «Югосталь». – Сталино, 1929.

136. **Голос деревообробника** : одноден. газ. бригади ВУКу деревообробників, присвяч. перевиборам завкомів на тартаках Шепетівщини. – Шепетівка, 1929.

137. **Голос заготовщика** : орган колектива КП(б)У, ЛКСМ и ФЗК 3-й заготовочной ф-ки им. Кагановича. – Харьков, 1929–1931.

138. **Голос кооптекстильщика** : ежемесеч. газ. членов кооператива и сотрудников т-ва «Харьковский текстильщик». – Харьков, 1929.

139. **Голос КРЕСУ** : газ. робітників та службовців буд-ва Київ. Райелектростанції – Київ, 1929, 1930.

Турбогенератор : орган парт. осередку та завкому КРЕС ім. Сталіна. – Київ, 1930–1933.

Дод.: 1931 Молодий електрик ; 1931 Турбогенератор = Киевский пролетарий : бюл.

Електрик на варті : орган парт. осередків та завкомів Київ. електропідприємств. – Київ, 1933.

«Электрик» на варті : орган партосередків та завкомів Київ. електропідприємств та буд-ва КРЕС-2. – Київ, 1934.

Столичний КРЕС : орган бюро парторг., ЗК та дирекції Київ. район. електростанції ім. Сталіна. – Київ, 1935–1941.

Дод.: 1936 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

140. **Голос хіміка** : орган ЗПК и ЗК з-дов «Красный химик». – Славянск, 1929–1931.

Дод.: 1929 Бюллетень к XV летию Международного Юношеского Дня (МЮД) : беспл. прил. ; 1929 Бюллетень к XI Славянской райпартконф. : прил. ; 1930 Бьём тревогу ; 1930 В поход на прорыв : листовка ; 1930 За пятилетку в четыре года ; 1930 Додаток до газети «Голос хеміка» ; 1931 «Голос хеміка» в кальцинировке : выезд. ред. ; 1931 Литературная страничка ; 1931 Техническая страница.

Голос хіміка : орган ЗПК та ЗК хіміків. – Слов'янськ, 1931–1935.

Дод.: 1931 «Голос хеміка» в цехе № 3 : листовка ; 1932 Літературна сторінка ; 1932 Технічна сторінка ; 1933 Додаток до газети «Голос хеміка» ; 1933 Голос хеміка = Большевик : виїз. ред.

Червоний хімік : орган завод. партбюро и ЗК профсоюза Содового з-да. – Слов'янськ, 1935–1940.

Дод.: 1935 Червоний хімік : додаток ; 1938 Червоний хемік : спецвип.

Красный химик : орган партбюро и ЗК профсоюзу з-да «Красный химик». – Славянск, 1940, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1933, 1935–1941 рр.

141. **Голос швейниці** : листок, посвящ. 8-му Марта, работниц т-ва «Харьков-одежда». – Харьков, 1929.

142. **Гранка** : ежемєсяч. газ. рабочих и служащих тип. Комборьбеза. – Харьков, 1929.

143. **Дробилка** : орган заводууправи, ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ Харків. з-ду «Червоний жовтєнь». – Харків, 1929, 1930, 1935, 1936.

Дод.: 1930 Комсомольская страница ; 1935, 1936 Дробилка : спецвип.

Дробілка : орган заводууправи, ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ Харків. з-ду «Червоний жовтєнь». – Харків, 1931–1934.

Дод.: 1931, 1932 Літературна сторінка ; 1933, 1934 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1936 рр.

144. **Думка друкаря** : газ. робітників та службовців друк. «Книгоспілка». – Харків, 1929.

145. **За индустриализацию** : орган рабочих и служащих деревообделоч. ф-ки им. Боженко. – Киев, 1929.

146. **Заводской звонок** Литейно-механического з-да Комхоза. – [Харьков], 1929.

147. **Заводська правда** : орган партбюро заводуупр. та завкому ПВРЗ ім. Тараса Шевченка. – ст. ім. Т. Г. Шевченка ; Одеса, 1929–1936, 1939–1941.

Дод.: 1931, 1932 Сторінка молоді ; 1933, 1935 Технічна сторінка.

148. **Заклучка** : орган партбюро, ФЗК і дирекції Книжк. ф-ки ім. Г. І. Петровського. – Харків, 1929–1941.

Дод.: 1931 За 3-й вирішальний ; 1931 На перевибори : листівка ; 1932 Технічна сторінка ; 1933 У наступ : штурмівка ; 1935, 1936 Літературна сторінка ; 1936 Заклучка : спецвип. ; 1936 Листівка газети «Заклучка» ; 1937 Заклучка : спец. бюл.

149. **Зачистка** : об'єдн. п'ятиден. газ. парт. колективів КП(б)У та завкомів Центр. шк. ФЗУ УВТ та Посадної ф-ки. – Київ, 1929, 1931, 1932.

Дод.: 1931 Сторінка молоді.

Кузня кадрів : об'єдн. п'ятиден. газ. парт. колективів КП(б)У та завкомів Центр. шк. ФЗУ УВТ та Посадної

ф-ки. – Київ, 1932, 1933.

Дод.: 1932 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1933 рр.

150. **Зубчатка** : газ. робітників та службовців Першого держ. велозаводу ім. Г. І. Петровського. – Харків, 1929, 1930.

Дод.: 1930 Зубчатка : щоден. бюл. ; 1930 Колективіст ; 1930 Літературна сторінка ; 1930 Сторінка молоді.

Тривога : багатотираж. газ. робітників 1-го держ. велозаводу ім. тов. Петровського. – Харків, 1930, 1931.

Велоударник : орган парткому, дирекції та завкому профспілки Харків. велозаводу. – Харків, 1931–1934, 1936–1941, 1946–1952, 1954–1956.

Дод.: 1931, 1932 Комсомольська сторінка ; 1931, 1936 Літературна сторінка ; 1934, 1956 Технічна сторінка ; 1934 Штурмовик : удар. листовка ; 1938 «Велоударник» на виборчій дільниці ; 1939, 1940 Техническая страница ; 1946, 1948–1951 Велоударник : спецвип.

Сигнал : орган парт. ком., дирекції, профкому та ком. комсомолу в/о «Харківський велосипедний з-д імені Г. І. Петровського». – Харків, 1956–1968, 1971–1991.

Дод.: 1957–1959, 1962, 1965 Літературна сторінка ; 1956–1962, 1964, 1965 Технічна сторінка ; 1958, 1959 Сигнал : листівка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1934, 1936–1941, 1946–1952, 1954, 1956–1968, 1971–1991 рр.

151. **Ильичевцы на смотре** : завод. газ. 1-го Госкожзавода ім. Ильича, посвящ. смотру произв. совещ. – Бердичев, 1929.

152. **Индустрой** : газ. робітників та співробітників «Індбуду». – Харків, 1928, 1929.

153. **Інформаційний бюлетень ВУКу місцевого транспорту** : про хід перевиборчої кампанії по н/спілці на Україні. – Харків, 1929.

154. **Калёный утюг** : триден. газ. парткому та фабкому ф-ки ім. М. Горького. – Київ, 1929–1935.

Дод.: 1932 Бюлетень «Каленого утюга» ; 1933, 1935 Технічна сторінка.

Горьківець : орган партбюро, фабкому та дирекції ф-ки ім. Горького. – Київ, 1936–1941.

Дод.: 1936–1939 Технічна сторінка ; 1936, 1937 Молодий

горьківець ; 1937 Горьківець : спецвип. ; 1938, 1939 Літературна сторінка ; 1938 Молодняцька сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

155. **Кліщі** : орган робітників і службовців 6 Держшкірзаводу ім. Фрунзе. – Київ, 1929, 1930.

Чинбар : щотиж. газ. робітників і службовців 6 Держшкірзаводу ім. Фрунзе і Завдубу ім. Петровського. – Київ, 1930.

Червоний чинбар : орган партбюро, завкому та дирекції Шкіркомбінату. – Київ, 1930–1937.

Дод.: 1930 Червоний чинбар : екстр. бюл. ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1931–1933, 1937 Технічна сторінка ; 1932–1936 Молодий чинбар ; 1936 Технічна газета ; 1937 Червоний чинбар : спец. вип.

Стахановець шкіряник : орган партбюро, завкому та дирекції Шкіркомбінату. – Київ, 1937–1941.

Дод.: 1937–1939 Технічна сторінка ; 1939 Техническая страничка ; 1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

156. **Козинецьке життя** : одnodен. газ. Шефтовариства 3-ої друк. та вантажників. – [Козинці], 1929.

157. **Коксостроевец** : двухнед. газ. сотрудников «Коксостроя». – Харьков, 1929.

158. **Коллективная страница** : изд. Шефкомис. 4-го Гос. маслобойного з-да и Гос. тип. в г. Волчанске Харьков. округи. – Волчанск, 1929.

159. **Красная игла** : газ. рабочих и служащих швейной ф-ки им. т. Володарского. – Днепропетровск, 1929.

Дод.: 1929 Отчет о работе фабкома швейной ф-ки им. тов. Володарского за период с 10. 1. 28 – 20. 1. 29 г.

160. **Красный обувщик** : орган парторг., ФЗК и коллектива ЛКСМУ 13-й обув. ф-ки им. Профінтерн[а]. – Харьков, 1929–1932, 1934.

Червоний взуттьовик : орган парт. колективу, ФЗК та колективу ЛКСМУ 13-ої Держвзуттярні «Профінтерн». – Харків, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1932, 1934 р.

161. **Красный обувщик** : орган рабочих и служащих 1-й гособув. ф-ки Укркожтреста. – Киев, 1929.

162. **Красный стеклодув** : газ. рабочих и служащих Мерефян. Госстеклозаво-

да им. Г. И. Петровского. – [Мерефа], 1929.

163. **Крошилка** : орган рабочих и служащих 5-ой гостабакофабрики : спец. номер к 12-летию Октябрьской революции. – Харьков, 1929.

164. **Массовик** : орган рабочих и служащих з-да им. Хворостина. – Одесса, 1929.

Масовик : орган ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ з-ду ім. Хворостина в Одесі. – Одеса, 1930–1935.

Дод.: 1931 Комсомольська сторінка ; 1931 Молодняцька сторінка ; 1931 Сторінка молоді ; 1933 Масовик : виіз. ред.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1935 рр.

165. **Маховик** : орган партбюро, завкому та заводуупр. – Полтава, 1929–1933, 1935–1941.

Дод.: 1933 «Маховик» на селі Обазівка ; 1936 Літературна сторінка ; 1936 Маховик : додаток ; 1936, 1937, 1940 Технический листок ; 1936 Технічна сторінка ; 1937 Маховик : спец. вип.

166. **Махорочник** : орган парткому, фабкому, дирекції ф-ки і ЦРМ. – Кременчук, 1929, 1930, 1933, 1936–1941.

Дод.: 1934 Махорочник : листівка ; 1937 Літературна сторінка.

167. **Машиностроитель** : орган партбюро и заводуупр., завкома СРТМ з-да им. 15-летия комсомола Донбасса. – Сталино, 1929–1941.

Дод.: 1931 На штурм : листівка ; 1933 Машиностроитель : листовка.

Машинобудівельник : орган ЗПК, райради та ЗК ВСРМ Сталін. машинобуд. з-ду ім. Рикова. – Сталіно, 1933.

168. **Металіст** : орган робітників та службовців з-ду «Червоний прогрес». – Великий Токмак, 1929, 1930.

Червоний двигун : орган парткому, завкому та дирекції з-ду ім. С. М. Кірова. – Великий Токмак, 1930, 1931, 1935–1938.

Дод.: 1931 Молодий ударник ; 1931, 1936 Технічна сторінка ; 1935, 1936 Молоднеча сторінка ; 1935, 1937 Молодняцька сторінка ; 1936, 1937 Червоний двигун : спецвип. ; 1937, 1938 Літературна сторінка ; 1937 Червоний двигун : позачерг. вип.

Кіровець : щотижн. газ. труд. колективу ВАТ «Південдизельмаш». – Великий Токмак ; Токмак, 1939–1941, 1956, 1958–2002.

Дод.: 1959, 1960 Технічна сторінка ; 1962 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1931, 1935–1941, 1956, 1958–2002 рр.

169. **Металлист** : одноднев. газ. рабочих и служащих Константинов. з-да им. Фрунзе. – [Константиновка], 1929.

170. **Молот** : одnodен. газ. колективу машинобудів. з-ду ім. Фрунзе : вид. виїз. ред. газ. «Плуг і молот» та ред. стінгаз. «Червоний металіст». – Суми, 1929.

171. **Молот** : орган партбюро, завкому та дирекції з-ду ім. Артема. – Київ, 1929–1936, 1938–1941.

Дод.: 1930–1934 Молодий артемівець ; 1930, 1939 Сторінка молоді ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1932 Артемовець-винахідник ; 1940, 1941 Техническая страница.

172. **На рейки** : газ. робітників та службовців Київ. голов. трамвайн. майстерень ім. Домбаля. – Київ, 1929, 1930.

За ударні темпи : орган партбюро, ЗК та дирекції трамвайн. з-ду ім. Ф. Дзержинського. – Київ, 1931–1941.

Дод.: 1936, 1937 Молодий дзержинець.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

173. **На смотр** : итоговая листовка смотра произв. совещ. Макеев. металлзавода им. Т. Томского. – Дмитриевск, 1929.

174. **На смотр!** : листок «Металлиста» і смотрової комис., посвящ. смотру произв. совещ. на Сталин. машиностроит. з-де «Донугля». – Сталино, 1929.

175. **Наш двигатель** : еженед. газ. партколлектива и месткома Конотоп. паровозо-вагоноремонт. з-да. – Конотоп, 1929.

176. **Об'єктив** : газ. парт. колективу та фабкому Київ. кінофабрики. – Київ, 1929–1933.

Дод.: 1930, 1931 Комсомольська сторінка ; 1931 Сторінка молоді.

За більшовицький фільм : орган бюро парторг., фабкому та дирекції Київ. кіностудії. – Київ, 1933–1941.

Дод.: 1937 За більшовицький фільм : спецвип.

За радянський фільм : орган партбюро, фабкому, ком. ЛКСМУ і дирекції Київ. кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка. – Київ, 1956–1970.

Дод.: 1957–1959 Технічна сторінка ; 1963, 1969 Літературна сторінка.

Екран і життя : орган парткому, дирекції та профкому Київ. ордена Леніна кіностудії імені О. П. Довженка. – Київ, 1975–1990.

Дод.: 1977, 1987, 1988 Молодий Довженківець.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941, 1956–1970, 1975–1990 рр.

177. **Об'єктив** : газ. парт. осередку та фабкому Одес. кіно-фабрики «Українфільм». – Одеса, 1929–1931.

Дод.: 1930 Бойова тривога ; 1931 Комсомольська сторінка.

За більшовицький фільм : орган парт. осередку, КСМ колективу та фабкому Одес. Першої комсом. кіно-фабрики тресту «Українфільм». – Одеса, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1932 рр.

178. **Обжим** : орган робочих и служащих з-да Рудметаллторга. – Одеса, 1929.

179. **Паровоз** : орган партбюро, завкому профспілки та ком. ЛКСМУ Харків. паровозоремонт. з-ду. – Харків, 1929–1941.

Дод.: 1931–1933 Технічна сторінка ; 1932 Штурм : листівка ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1936 Літературна сторінка ; 1937–1939 Паровоз : ... на виборчих дільницях.

180. **Паровозник** : двотижн. газ. робітників і службовців Олександрів. паровоз. майстерень і вузла. – Запоріжжя, 1929.

Паротяжник : орган ЗК КП(б)У, ЗК ЛКСМУ, завкому та заводууправи ЗПРЗ. – Запоріжжя, 1929–1934.

Дод.: 1932, 1933 Паротяжник : листівка ; 1932 «Паротяжник» в підшефному колгоспі «Зоря» ; 1932 «Паротяжник» на штурмі за 30 ; 1932 «Паротяжник» на штурмі серпневого програму : опер. листівка ; 1932 «Паротяжник» та «Червоне Запоріжжя» : об'єдн. листівка ред. газ. «Червоне Запоріжжя» та «Паротяжник» ; 1932 «Паротяжник» штурмує квітневу програму! ; 1932–1933 Сторінка молоді ; 1933, 1934 Паротяжник : спец. вип. ; 1933 «Паротяжник» в підшефному селі М.-Лукашевому ; 1933 Технічна сторінка ; 1934 «Паротяжник» на фронті винахідництва й раціоналізації.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1933 рр.

181. **Паровозник** : орган партбюро, завкому профспілки та заводууправи Дніпропетр. паровозоремонт. з-ду НКШ. – Дніпропетровськ, 1929, 1936–1941.

Дод.: 1936 Літературная страница ; 1940 Паровозник : спец. вип. ; 1940 «Паровозник» и «Сталинская магистраль».

Паровізник : орган ЗПК КП(б)У, ЗК та ЗУ ДПРЗ. – Дніпропетровськ, 1930–1934.

Дод.: 1931 «Паровозник» в котельном ; 1931 43 – не менш! : опер. листівка ; 1931 У бій за 50 : опер. листівка ; 1932 Готуймо рапорт! : опер. листівка ; 1932 Готуймось до обо-

рони : опер. листівка ; 1932 За ударний ремонт ; 1932 На 3 партконференції ; 1932–1933 Оперативна листівка «Паровізника» ; 1932 «Паровізник» на хлібозаготівлі у підшефному селі Селецькому ; 1932 Реалізувати першими! ; 1932 У бій за городину ; 1933–1934 Технічна сторінка

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1934, 1936–1941 рр.

182. **Передвиборний листок** газети «Лобогрійка» : робітників та службовців з-ду ім. Петровського. – Херсон, 1929.

183. **Перетирка** : орган робочих и служащих 6-ой гос. табач. ф-ки. – [Харьков], 1929.

184. **Під прес** : орган робітниць, робітників та службовців Держав. цукер. ф-ки ім. К. Маркса. – Київ, 1929–1931.

Ударний марксівець : газ. ЗПК та ФЗК ф-ки ім. К. Маркса. – Київ, 1931–1936.

Дод.: 1931 Сторінка молоді ; 1932–1935 Молодий марксівець ; 1933, 1934 Технічна сторінка.

Стахановець кондитор : газ. партбюро, фабкому та дирекції ф-ки ім. К. Маркса. – Київ, 1936–1941.

Дод.: 1938 Сторінка молоді ; 1938 Технічна сторінка ; 1936 Молодий стахановець ; 1937 Молодняцька сторінка ; 1937 Стахановець кондитор : спец. бюл. ; 1938 Техническая страничка ; 1939, 1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

185. **Пресс** : орган т-ва «Маспромкомбинат» : юбилейный номер, посвященный XII-й годовщине Октябрьской Революции. – [Б. м.], 1929.

186. **Радянський водомір** : орган ЗПК, завкому та дирекції з-ду ім. Г. І. Петровського. – Київ, 1929–1938.

Дод.: 1930, 1933–1934 Літературна сторінка ; 1930 Радянський водомір : екстр. бюл. ; 1930 «Радянський водомір» на селі : одноден. вид. ; 1931–1935 Молодий радводомирівець ; 1933 Різаком по потилиці ; 1933–1935, 1937 Технічна сторінка ; 1936 Комсомольська сторінка.

Сталінський промінь : орган партбюро, завкому та дирекції з-ду ім. Г. І. Петровського. – Київ, 1938–1941.

Дод.: 1938, 1939 Технічна сторінка ; 1940 Сторінка молоді.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

187. **Рапорт рабочим** и служащим Макеевских з-дов «Югосталь» о ходе социалистического соревнования. – Дмитріївськ, 1929.

188. **Рубанок** : орган партбюро, фабкому та дирекції ф-ки ім. Боженка. – Київ, 1929–1941.

Дод.: 1929 За учбу! : бюлетень ; 1929 Літературна сторінка ; 1929 «Рубанок» у цеху : виіз. ред. ; 1930–1938 Молодий боженківець ; 1931 Сторінка техніки ; 1933 Рубанок : виіз. ред. ; 1934 Молодняцька сторінка ; 1940 Техническая страница.

189. **Соцмагання на підприємствах Південсталі** : бюл.-місячник Правл. Південсталі про перебіг соцмагання. – Харків, 1929.

190. **Социалистическая стройка** : спец. номер газ., посвящ. обследованию РКИ и началу социалист. соревнования на 1-м Госкожзаводе им. «Ильича» в Бердичеве. – Бердичев, 1929.

191. **Станок** : орган рабочих и служащих 1-й Киев. Гос. трикотаж. ф-ки им. Розы Люксембург : экстр. вып. – Київ, 1929.

Трикотажка : орган партбюро, фабкому та дирекції трикотаж. ф-ки ім. Розы Люксембург. – Київ, 1929–1941.

Дод.: 1930 Література та мистецтво ; 1930 На штурм прориву! ; 1930, 1936 Сторінка молоді ; 1932 Трикотажка : бюлетень ; 1932 «Трикотажка» на штурм прориву в рашельному цеху ; 1933 Про чистку партії : додаток ; 1936 Комсомольська сторінка ; 1936 Технічна сторінка ; 1941 Техническая страница.

Трикотажниця : орган дирекції трикотаж. об-ня ім. Р. Люксембург. – Київ, 1957–1999.

Дод.: 1958, 1962, 1966, 1970, 1973, 1987 Технічна сторінка ; 1968 Літературна сторінка ; 1987 Молодіжна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941, 1957–1999 рр.

192. **Тепло й сила** : щомісяч. газ. колективу робітників і службовців Держпромтресту «Тепло й сила». – Харків, 1929.

193. **Техническая инициатива** : листовка инженерно-техн. секции завкома ВСРМ з-дов ім. Дзержинского и газ. «Правда», посвящ. месячнику техн. инициативы. – Каменское, 1929.

194. **Тревога** : оператив. сводка общезавод. штаба тревоги, мобилизующая массы в поход за выполнение пятилетки. – Рыково, 1929.

195. **Трибуна обувщика** : орган рабочих и служащих обув. ф-ки им. тов. Кагановича. – Харьков, 1929.

196. **Трибуна обувщика** : пятidineвн. газ. : орган коллектива КП(б)У, ком. ЛКСМУ и ФЗК 5-ой гособув. ф-ки. – Харьков, 1929–1932.

Дод.: 1931 Литературная страница ; 1931 Страница молодежи.

Ударний взуттєвик : орган партбюро, дирекції, фабкому і ФК ЛКСМУ 5-ї взут. ф-ки ім. Л. М. Кагановича. – Харків, 1932–1934, 1936–1941.

Дод.: 1933, 1934 Сторінка молоді ; 1933 Техсторінка ; 1936 Літературна сторінка ; 1936, 1937 Технічна сторінка ; 1938–1940 Ударний взуттєвик : спецвип. ; 1939, 1940 Техническая газета ; 1940 За технику.

Харківський взуттєвик : орган парткому, адмін., профкому та ком. комсомолу Харків. виробн. взут. об-ня «Ера». – Харків, 1957–1990.

Дод.: 1957–1965 Технічна сторінка ; 1965 Літературна сторінка.

Харьковский обувщик : орган трудового колектива АО «Эра». – Харьков, 1991–1995.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1934, 1936–1941, 1957–1995 рр.

197. **Тютюнова іскра** : орган парт. колективу, завкому, колективу ЛКСМУ 1 Держтютюнарні ім. Петровського. – Одеса, 1929–1931.

Дод.: 1930 Боевая тревога : прил. ; 1930 Бойова тривога : позачерг. вип. ; 1931 Боевая тревога : внеочередн. вып. ; 1931 На варті : позачерг. вип.

Тютюнові іскри : орган робітників, робітниць та службовців 1-ої Держтютюнової ф-ки. – Одеса, 1930.

Іскра : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ та фабкому 1-ої Держтютюн. ф-ки ім. Петровського. – Одеса, 1931–1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1936 рр.

198. **Цвіковка** : орган робітників та службовців 4-ї ф-ки взуття ім. 10-річчя комсомолу України. – Київ, 1929.

Індустріальний взуттєвик : орган партбюро, фабкому та дирекції 4 взут. ф-ки. – Київ, 1929, 1936–1938.

Дод.: 1936–1937 Комсомолець-взуттєвик ; 1937, 1938 Технічна сторінка.

Індустріальний взуттєвик : орган партбюро, фабкому та дирекції 4 взут. ф-ки. – Київ, 1930–1936.

Дод.: 1930 Бюлетень газети «Індустріальний взуттєвик» ; 1935 Комсомолець-взуттєвик.

Взуттєвик : орган партбюро, фабкому та дирекції 4 взут. ф-ки. – Київ, 1938–1941.

Дод.: 1938, 1939 Технічна сторінка ; 1940, 1941 Техническая страница.

Київський взуттєвник : газ. трудового колективу Київ. взут. ф-ки ім. 10-річчя комсомолу України. – Київ, 1956–1990.

Дод.: 1956–1990 Технічна сторінка ; 1957, 1961, 1965–1967, 1969–1972, 1975, 1976, 1988–1990 Літературна сторінка ; 1962–1964, 1966, 1968, 1972, 1975–1986, 1988, 1989 Молодий взуттєвник ; 1963, 1965 Літературная страница ; 1968, 1969, 1971, 1972, 1974 Молодіжна сторінка ; 1974 Комсомольська сторінка ; 1977 Учнівська паралель : спецвип. ; 1979–1982, 1984 Більше, краще, дешевше! : спецвип. ; 1982, 1986 Київський взуттєвник : спецвип. для книголюбів ; 1983 Виховально-комплексний підхід : спецвип. ; 1983, 1984 Сила, що дає крила : спецвип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941, 1956–1990 рр.

199. **Цвях** : щомісяч. газ. робітників та службовців цвях. з-ду ім. Письменного. – Київ, 1929–1934.

Дод.: 1931–1933 Молодий письменнівець ; 1935 Цвях : спец. бюл.

200. **Чаєразвесчик** : орган робочих и служащих Одес. чаєразвесоч. ф-ки. – Одесса, 1929.

201. **Червоний вагонєць** : орган ЗПК, завкому та заводууправи Н.-Дніпров. ВРЗ ім. С. М. Кірова. – Нижньо-Дніпровськ, 1929–1939.

Дод.: 1930, 1938 Червоний вагонєць : спецвип. ; 1930 «Червоний вагонєць» в Новоселівці ; 1931 За здоровий вагон : опер. листівка ; 1931 За кадри ; 1931 У похід за городину : додаток ; 1931 Червоний вагонєць : додаток ; 1932 До свята МОДР'у : листівка ; 1932 За зразковий город ; 1932, 1933 Молодняцька сторінка ; 1932 На фронті партучби : листівка ; 1932 Позика 4 завершеного : листівка ; 1933 «Вагонєць» на весняній сівбі ; 1933 «Вагонєць» на хлібозаготівлях ; 1934 «Червоний вагонєць» на реалізації квитків 8-ї лотереї ТСО : опер. листівка ; 1935, 1938 Техническая страница ; 1935 Технічна сторінка.

Трибуна кіровця : орган ЗПК, завкому та заводууправи Н.-Дніпров. ВРЗ ім. С. М. Кірова. – Нижньо-Дніпровськ, 1939–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

202. **Червоний вентиль** : орган партком., завкому та дирекції Водоканалу. – Київ, 1929–1937.

Дод.: 1934–1937 Сторінка молоді.

Стахановець Водоканалбуду : орган партком., завкому та дирекції Водоканалу. – Київ, 1937–1939.

Дод.: 1939 Техническая страница.

Стахановець Дніпровського Водогону : орган партбюро, завкому та упр. ДВС. – Київ, 1940, 1941.

Дод.: 1941 Техническая страница ; 1941 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

203. Червоний затонець : орган ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ Київ. судноремонт. з-ду ім. Сталіна. – Київ, 1929–1934.

Дод.: 1931–1934 Молодий затонець ; 1932 Технічна сторінка ; 1933 Червоний затонець : бюлетень ; 1934 «Червоний затонець» в боротьбі за вивершення судноремонту : удар. бюл.

Сталінець : орган бюро парторг., завкому та дирекції Київ. суднобуд. і ремонт. з-ду ім. Сталіна. – Київ, 1935, 1936, 1939–1941.

Дод.: 1935 Комсомольська сторінка ; 1935 Молодий сталінець ; 1939 Комсомольське життя.

Комуністична вахта : орган парткому, профкому, ком. комсомолу і дирекції Київ. суднобуд. судноремонт. з-ду. – Київ, 1961–1990.

Дод.: 1961, 1963–1966, 1970, 1972 Техніко-економічна сторінка ; 1964, 1965 Техніко-економическая страница ; 1966 Молодіжна сторінка ; 1966–1968, 1972 Технічна сторінка ; 1984 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1936, 1939–1941, 1961–1990 рр.

204. Червоний плугатар : двотижн. газ. робітників та службовців виробень «Червоний плугатар». – Київ, 1929–1931.

Дод.: 1930 Червоний плугатар : бюлетень.

Сівалка : орган ЗПК та ЗК з-ду «Червоний плугатар». – Київ, 1931–1933.

Дод.: 1931 Літературна сторінка ; 1931 Молодий плугатарівець ; 1931, 1932 Молодняцька «Сівалка» ; 1931 Сторінка молоді ; 1931, 1932 Сторінка ТСОавіахему ; 1932 Сторінка техніки ; 1932 Сторінка ТСО.

Різець : орган ЗПК та ЗК з-ду «Червоний плугатар». –

Київ, 1934, 1935.

Дод.: 1934, 1935 Сторінка молоді ; 1935 Різець : листівка.

Екскаватор : орган партбюро, ЗК і дирекції з-ду «Червоний екскаватор». – Київ, 1936–1941.

Дод.: 1936 Літературна сторінка ; 1938 Сторінка молоді ; 1937 Технічна сторінка.

Прим.: Газета почала виходити у 1929 р. під назвою «Червоний плугатар». З цього ж року вона зберігається у фондах НБУВ. У 1941 р. газета припинила видаватися. Відновила вихід у 1956 р. під назвою «Червоний екскаватор».

205. **Червоний прапор** : щотижн. газ. робітників і службовців з-дів «Червоний прапор» та «Капбуду «Укрхемтресту». – Старобільськ, 1929.

206. **Червоний текстиль** : орган партком. та фабкому Дунаєв. Держ. сукн. ф-ки ім. Леніна. – Дунаївці, 1929–1932, 1935, 1936.

Дод.: 1930 Додаток до газети «Червоний текстиль».

207. **Червонопрапорник** : орган парткому, завкому та дирекції Червонопрапор. з-ду : щоден. газ. – Київ, 1929–1941.

Дод.: 1929 Бюлетень перевірки договору соціалістичного змагання Червонопрапор. з-ду ; 1929, 1936–1940 Літературна сторінка ; 1930 На ліквідацію прорыва : бюл. ; 1931 За колгосп : бюл. у підшефному Барішів. р-ні ; 1931 За колгосп : виїз. ред. у с. Жуляни ; 1931 Сатирична газета «Червонопрапорника» ; 1931 Червонопрапорник = Молот : виїз. ред. ; 1931 Червонопрапорник = Понтонер : виїз. ред. ; 1931, 1932 Червонопрапорник = Різець ; 1931 Червонопрапорник = Складальник : виїз. ред. ; 1931 «Червонопрапорник» на машинобуд. з-ді ім. Артема : бюл. виїз. ред. ; 1932 Червонопрапорник : спец. вип. ; 1932 Червонопрапорник = Штамп ; 1933 Фільтр : спец. № ; 1935–1938 Молодий червонопрапорник ; 1937–1939 Технічна сторінка ; 1940 Техническая страница.

Арсеналець : газ. Київ. ордена Леніна, ордена Жовтневої революції та ордена Трудового Червоного Прапора УРСР виробн. об-ня «Завод Арсенал». – Київ, 1958–1997.

Дод.: 1958–1971, 1973, 1974, 1976, 1978 Літературна сторінка ; 1958–1960, 1962 Техническая страница ; 1958–1961, 1963, 1966, 1971, 1974 Технічна сторінка ; 1965 Молодіжна сторінка ; 1974–1978 Молодий арсеналець : щомісяч. сторінка завод. ком. ЛКСМУ.

Прим.: у липні 1941 р. виробничі потужності Київського «Червонопрапорного заводу «Арсенал» (тепер Державне оптико-електронне підприємство)

ємство точного приладобудування «Арсенал»), його робітники, інженерно-технічні працівники та службовці були евакуйовані до м. Воткінська (Удмуртська АРСР, Росія), де влилися у номерне підприємство. У 1944 р., повернувшись до Києва, «Арсенал» тривалий час співіснував на своєму заводському терені з ремонтно-відновлювальною частиною Першого Українського фронту (потім з Рембазою Київського військового округу) і не мав власної періодики. Друкувалися окремі листівки та цехові стінгазети. Тільки в 1954 р. (№ 1 вийшов 21 січня) почала виходити нова заводська багатотиражка «Арсеналець».

208. **Шабер** : орган ЗПК, профспілк. ЗК та ЗК ЛКСМУ Крюків. вагонобуд. з-ду. – Крюків, 1929, 1930, 1932–1934.

Дод.: 1930 Літературна сторінка.

Вагонобудівник : газ. публіч. акціонер. т-ва «Крюківський вагонобудівний завод». – Крюків ; Кременчук, 1935–1941, 1954–1994, 2016.

Дод.: 1936, 1960 Літературна сторінка ; 1936 «Вагонобудівник» на гондольних потоках у вагонозбірних цехах : спецвип. ; 1936, 1937, 1955, 1957–1960, 1962–1971, 1981, 1983 Технічна сторінка ; 1938–1940 Вагонобудівник : додаток ; 1969 Економіка – справа кожного : сторінка економіста ; 1969–1972, 1974–1976 Наш сучасник : молодіжна сторінка ; 1987–1991 Ватажок : комсомол.-молод. сторінка ; 1993 Информационный бюллетень Кременчугского отделения ПИБ : спецвип. ; 1994 Інформаційний бюлетень Кременчуцького відділення ПИБ : спецвип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929, 1930, 1932–1941, 1954–1994, 2016 р.

209. **Шлях хеміка** : двотижн. газ. : орган колективу службовців Укрхімтресту. – Харків, 1929.

1930

210. **Бабашка** : багатотираж. газ. робітників та службовців Білоцерків. держдрук. та ред. «Рад. ниви». – Біла Церква, 1930, 1931.

Прим.: До № 1 від 25 квітня 1930 р. виходила як однойменна стінгазета, що друкувалася на шапірографі.

211. **Бюлетень чистки** апарату Управління трамваю. – Харків, 1930, 1931.

Бюлетень ко Дню Индустриализации : орган рабочих и служащих тип. Комборьбеза : издаёт фабзавком. – Харьков, 1930.

212. **В атаку на прорив!** : щоден. штурм. бюл. ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ з-ду «Червона зоря». – Зінов'ївське, 1930.

213. **«Ваговик» на штурм прориву** : спец. бюл. : виїз. ред. газ. «За індустріалізацію» на з-ді ім. Дзержинського. – Київ, 1930.

214. **Видавець та виробник** : політ.-громад.-виробн. та побут. газ. робітників та службовців друк. та вид-ва «Український робітник». – Харків, 1930.

Виробник та видавець : політ.-громад.-виробн. та побут. газ. робітників та службовців друк. та вид-ва «Український робітник». – Харків, 1930.

Дод.: 1930 Виробник та видавець : бюлетень.

215. **Виробничий бюлетень** : дод. до газ. робітників та службовців 6-ї друк. «Тонка шпація». – Київ, 1930.

216. **Виробничі маневри** : листівка штабу в справі переведення маневрів та редкол. «Червона гранка» друкарень «Пролетарий». – Харків, 1930.

217. **Вокзалбуд** : десятиден. газ. колективу КП(б)У та робіткому «Вокзалбуду» й розвитку вузла. – Київ, 1930, 1931.

Дод.: 1930, 1931 Технічна сторінка ; 1931 Сторінка молоді.

218. **Володарець-ударник** : орган партбюро та фабкому Дніпропетр. швейної ф-ки ім. Володарського. – Дніпропетровськ, 1930–1939.

Дод.: 1931, 1932 Сторінка техніки ; 1932–1934 Молодняцька сторінка ; 1932 Сторінка молоді ; 1935, 1936 Молодежная страница ; 1936 Комсомольско-молодежная страничка ; 1936 Комсомольська сторінка ; 1937 Володарець-ударник : спецвип. ; 1937 Листовка ; 1939 Техническая страница.

Володарець-стахановець : орган партбюро та фабкому Дніпропетр. швейн. ф-ки ім. Володарського. – Дніпропетровськ, 1939–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

219. **Все на перевыборы!** : бюл. газ. Сталин. з-да «Металлист». – Сталин, 1930.

220. **Газетяр** : орган парт. осередку та цехпрофкому колективу «Комуніст». – Харків, 1930–1933.

Дод.: 1930–1933 На штурм : опер. листівка.

221. **Генератор** : щоден. бюл. робітників та службовців ДЕЗ. – Харків, 1930.

222. **Голос друкаря** : орган парткому, завкому та заводоуправи друк. ім. В. І. Леніна. – Херсон, 1930, 1931, 1933–1936.

223. **Голос кооп.-текстильщика** : декад. газ. колектива ячеек КП(б)У, ЛКСМУ, членов т-ва, робочих и служащих «Харьковского текстильщика». – Харьков, 1930, 1931.

Дод.: 1931 Комсомольская страничка.

Голос кооп-текстильника : декадна газ. колективу КП(б)У і ЛКСМУ членів т-ва, робітників та службовців «Харківського текстильника». – Харків, 1931.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1931 р.

224. **Голос свинця** : багатотиражн. газ. парт. осередку та ФЗК друкарів. – Прилука, 1930.

Гранка : газ. колективу робітників друк. та ред. «Правда Прилуччини». – Прилука, 1931–1933.

225. **Голос старостінця** : газ. робітників та службовців Терезарні ім. П. Старостіна. – Одеса, 1930.

Сигнал старостінця: газ. робітників та службовців Терезарні ім. П. Старостіна. – Одеса, 1930.

Старостінець : орган партком., завкому та ком. ЛКСМУ з-ду ім. П. Старостіна. – Одеса, 1931–1936.

Дод.: 1932 Літературна сторінка ; 1932 Молодняцька сторінка ; 1932 Сторінка техніки ; 1933 Старостінець : виїз. ред. ; 1933 Старостінець : спец. вип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1936 рр.

226. **Гранка** : орган парт., комсом. ком. та ФЗК 5 друк. УПТ. – Харків, 1930, 1932–1934.

Дод.: 1932 Штурмовка до газети «Гранка».

227. **Гудок металіста** : орган робітників і службовців з-ду № 2 ім. Петровського в м. Херсоні. – Херсон, 1930.

Петровець : щотижн. газ. партбюро, завкому та дирекції з-ду с.-г.машинобудування ім. Петровського в м. Херсоні. – Херсон, 1931–1941.

Дод.: 1931–1934, 1936, 1937 Технічна сторінка ; 1932, 1936, 1938 Додаток до газети «Петровець» ; 1932 Овладеем техникой ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1934 «Петровець» на консервному заводі ім. Сталіна : спец. вип. ; 1937 Літературна сторінка.

За другу більшовицьку сівбу : щоден. робітн. газ. парткому, завкому та заводоуправи з-ду с.-г. машинобудівництва ім. Петровського в м. Херсоні. – Херсон, 1931.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

228. **Даёшь встречный** промфинплан : листовка завпарткома, завкома, «Лу-

ганской правды» и «Ж[овтневого] Г[удка]». – Луганск, 1930.

229. **Дарницький харчовик** : щодокад. газ. ЗПК та завкому Дарниц. м'ясокомбінату. – Київ, 1930–1935.

Дод.: 1931 Дарницький харчовик : штурм. бюл. ; 1934 Комсомолец м'ясокомбінату.

За м'ясну індустрію : орган парткому, ФЗК та дирекції Дарниц. м'ясокомбінату. – Київ, 1935–1937.

Дод.: 1936 Сторінка молоді.

Стахановець м'ясокомбінату : орган партбюро, дирекції та завкому Київ. м'ясокомбінату. – Київ, 1939–1941.

230. **Дзержинець** : десятиден. газ. парт. колективу, колективу КСМ, завкому та заводууправи з-ду ім. Дзержинського. – Запоріжжя, 1930–1932.

Дод.: 1930 «Дзержинець» на перевыборах : бюлетень.

231. **Дзержинець** : орган партбюро, завкому, ЗК ЛКСМУ і заводууправи Одес. з-ду «Кинап» ім. Дзержинського. – Одеса, 1930–1941.

Дод.: 1931, 1932 Дзержинець : спецвип. ; 1937 Додаток до газети «Дзержинець» ; 1938, 1939 Техническая страница.

232. **Друкар** : багатотираж. газ., присвяч. 13-річчю Жовтневої Революції : вид. парт. та КСМ осередків й групкому друкарів м. Бердичева. – Бердичів, 1930.

233. **Друкарева думка** : газ. парт'ячейки, ЛКСМ, робітників та службовців друк. Держсільгоспвидав. – Харків, 1930–1932.

Дод.: 1930 Сторінка молоді ; 1931 Ударник на штурм : опер. листівка.

Червоний друкар : орган партком., ком. ЛКСМУ та ФЗК 4-ї друк. НКШ. – Харків, 1934–1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932, 1934–1936 рр.

234. **Думка заводу** : двотижн. газ. робітників та службовців з-ду ім. К. Маркса / видає завком. – А.-Н.-Дніпровське, 1930.

Дод.: 1930 Червона валка : виїз. ред.

235. **Енергія** : орган партбюро, завкомів, ком. ЛКСМУ Одес. держ. електростанції та електромережі. – Одеса, 1930–1941.

Дод.: 1931 Сторінка молоді ; 1931 Технічна сторінка ; 1932 Енергія : спецвипуск ; 1932 Комсомольська сторінка ; 1936, 1937 Енергія : додаток.

236. **За механізований Донбасс** : межтрестовская техн. газ. Донбасса. – Сталино, 1930–1933.

237. **За новый быт** : орган Рутченков. жилстройкооператива «Самбуд». – Рутченково, 1930.

238. **За політехнізацію!** : одноден. газ. ЗК ЛКСМУ «Марті» та ЗБ КДР. – Миколаїв, 1930.

239. **За промфінплан** : орган ЗПК, завкому і заводуупр. Бердичів. цукрозаводів. – Бердичів, 1930–1933, 1935, 1936.

Дод.: 1933, 1935, 1936 Комсомольська сторінка.

240. **За п'ятирічку** за 4-ри роки : орган Бюро парт. колективу та завкому зав. «Прогрес». – Бердичів, 1930, 1931.

241. **За раціоналізацію** : одноден. газ., присвяч. спеціалізації ф-ки. – Харків, 1930.

Прим.: за текстом – видання швейної фабрики імені Ю. Д. Тинякова.

242. **За ударне будівництво** : двотижн. газ. парт. осередку Укрторгпромбуду та 2 й 6 групкомів будівельників. – Київ, 1930, 1931.

243. **За ударный завод!** : изд. ред. «Диктатуры труда» и «Металлиста» на Сталин. металлург. з-де. – Сталин, 1930.

244. **За ударный темп** : выезд. ред. журн. «Новый горняк», газ. «Пролетарий», «Машиностроитель» и «Молодой рабочий» на з-де им. Рыкова. – Сталин, 1931.

245. **За честь ударного** : щоден. газ. виїз. ред. «Робітничої Газети Пролетар», «За индустриализацию», «Диктатура труда» й «Металіст» на Сталін. з-ді. – Сталіно, 1930.

246. **За якість** : десятиден. багатотираж. завод. газ. : орган парт. осередку та завкому металістів Ковальсько-штамп. механіч. з-ду «Комінтерн» в м. Синельникове. – Синельникове, 1931–1933.

247. **За якість** : щодокад. газ. парт. осередків та завкомів пекарів Тресту хлібо-випікання. – Київ, 1930–1933.

Дод.: 1931 За якість : бюлетень ; 1931 Комсомольська сторінка.

248. **За якість=За качество** : багатотиражна газ. робітників і службовців Держ. взуттєвої ф-ки «Победа». – Бердичів, 1930.

249. **Зміцнюй оборону** : орган ППО з-ду К. Маркса / видає : Управа та Політ-частина ППО. – Дніпропетровськ, 1930.

250. **«Зоря»=«Держиниць»** : робітн. газ. з-дів ім. Держинського та ім. газ. «Правда» : спец. номер, присвяч. готуванню до XVI Всесоюз. і XI Всеукр. парт-з'їздів. – Кам'янське, 1930.

251. **Зубило** : орган парт. колективу, завкому та колективу ЛКСМУ верстатобуд. заводу-ВИТШ'у ім. Леніна. – Одеса, 1930, 1931.

За радянський верстат : орган ЗПК, ЗК і ЗК ЛКСМУ Одес. з-ду свердлил. верстатів ім. Леніна. – Одеса, 1932–1938.

Дод.: 1934 За радянський верстат : спецвип. ; 1935–1937
Технический листок ; 1936 За радянський верстат : дода-
ток; 1937, 1938 Комсомольсько-молоднеча сторінка.

Радянський верстат : орган партбюро, ЗК та ЗК ЛКСМУ
верстатобуд. з-ду ім. Леніна. – Одеса, 1938–1941.

Дод.: 1938 Комсомольсько-молоднеча сторінка ; 1939, 1940
Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

252. **Зубчатка** : газ. робітників та службовців Першого Держ. велозаводу
ім. Г. І. Петровського : щоден. бюл. / видає Культком. – Харків, 1930.

253. **Індубуд** : декад. газ. парт. колективу та завкому Київ. XIV р-ну «Індубуд». –
Київ, 1930, 1931.

254. **Каток** : двотижн. газ. : орган партколективу та завкому 2 машбудзаводу. –
Кременчук, 1930.

Дод.: 1930 Комсомольська сторінка.

Сталінець : орган партком. та завкому машбудзаводу
ім. Сталіна. – Кременчук, 1933, 1935–1936.

Дод.: 1933 Сталінець : листівка ; 1936 Сталінець : однораз. газ.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1936 рр.

255. **Кино на стройке** : одноднев. газ. ОДСФК на Днепрострое : N посвящ.
Дню кинокультуры / изд. ОДСФК. – Кичкас, 1930.

256. **Кіно-рапорт** : ударний вип. Дніпропетр. крайвідділу Українфільму, Т. Д.
Р. Ф. К. та ред. «Більшовицької зміни». – Дніпропетровськ, 1930.

257. **Книжкова фабрика** : об'єдн. орган парт. колективу, ЛКСМ колективу та
М. К. Держ. видавн. об-ня України (ДВОУ). – Харків, 1930–1933.

Дод.: 1931 Книжкова фабрика : позачерг. бюл. ; 1931 Сторінка молоді ; 1932
Комсомольська сторінка.

258. **Колективіст** : вид. виїз. бригади газ. робітників велозаводу «Зубчатка» в
с. Старі Гнилиці Чугуїв. р-ну на Харківщині. – Старі Гнилиці, 1930.

259. **Комсомольський ударник** : одноден. газ., присвяч. до перевиборів бюро
КСМ колективу 1-го Держшкірзаводу ім. Ільіча. – Бердичів, 1930.

260. **Кооперированный металлист** : декад. орган членів т-ва робочих и слу-
жащих Металлопромкомбината. – Харьков, 1930.

Кооперований металіст : орган парторг. та правління
Облметалсоюзу. – Харків, 1930–1936.

Дод.: 1930 Сторінка молоді.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1936 рр.

261. **Кооперований кустар** : орган партгрупи та правління Багатопромспілки. – Кременчук, 1930, 1932–1935.

262. **Кооперований цегельник** : орган Харків. окр. пром. кооп. т-ва «Будівельна цегла». – Харьков, 1930.

263. **Кочегарка** : газ. для робочих, живущих на селі : еженед. газ., издавана для робочих, зв'язаних з селом. – Артёмовск, 1930.

264. **Красная жатка** : газ. робочих і служачих Первомайск. і Азовско-Черномор. з-дов. – Бердянск, 1930.

Металіст-ударник : орган партколектива, комсомола і завкома з-да Первомайського. – Бердянск, 1930, 1931.

Первомаец-ударник : орган партколектива, комсомола і завкома з-да Первомайського. – Бердянск, 1931.

Металіст-ударник : орган парт. колективу, ОЗК ЛКСМУ та завкому Першотравнев. з-ду. – Бердянськ, 1931, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932 рр.

265. **Красный азотчик** : орган партбюро, завкома, заводоупр. азотного з-да. – Сталино, 1930, 1931, 1933–1941.

Дод.: 1930 Азотчик-ударник : бюл. ; 1931, 1934 Техническая страничка ; 1933, 1934 Литературная страница.

Червоний азотник : орган парт. осередку та завкому Сталін. азотного з-ду тресту «Союзазот». – Сталіно, 1932–1933.

Дод.: 1932, 1933 Техническая страничка ; 1932 Комсомольська сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

266. **Крицева воля** : орган парткому, ком. ЛКСМУ та завкому з-ду ім. 1-го травня. – Біла Церква, 1930–1933, 1935, 1936.

Дод.: 1933 Технічна сторінка.

267. **Кутузівка** : газ. партком. ФЗК, ком. ЛКСМ ф-ки ім. Кутузова. – Полтава, 1930–1937.

Дод.: 1930, 1931 Літературна сторінка ; 1931–1933, 1935 За техніку : додаток ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1933–1935 Кутузівка : дод. до газ. ; 1934, 1936, 1937 Кутузівка : листівка.

Бюлетень : орган партком., ФЗК, ком. ЛКСМ Полтав. панчіш. ф-ки. – Полтава, 1937–1938.

XX-й Жовтень : орган партком., ФЗК, ком. ЛКСМ Полтав. панчіш. ф-ки. – Полтава, 1938.

Двадцятий Жовтень : орган партбюро, ФЗК і дирекції Полтав. панчіш. ф-ки. – Полтава, 1939–1941.

Дод.: 1940 Двадцятий Жовтень : додаток.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

268. **Ленінська кузня** : бюл.-газ. робітників та службовців з-ду «Ленінська кузня» : змобілізована на ліквідацію прориву у мех. [цеху]. – Київ, 1930.

269. **Лісозавод** : орган бюро парт. осередків та завкомів 15-го та Лівобереж. з-ду Укрліспрому. – Київ, 1930, 1931.

270. **Луцилка** : десятиден. газ. робітників та службовців Фанерно-мебльового з-ду Держ. тресту «Київ-Тремас». – Київ, 1930, 1931.

Дод.: 1931 Молода луцилка.

271. **Маховик** : орган колектива сотрудников Южного Машиностроит. треста. – Харьков, 1930.

272. **Молодий петровець** : багатотир. газ. молоді з-ду ім. Петровського. – Херсон, 1930.

273. **Молот** : газ. рабочих горзавкома металлистов частных предприятий. – Киев, 1930.

274. **Молот** : орган зав. партбюро, завкому профспілки і дирекції з-ду «Дормашина». – Миколаїв, 1930–1941.

Дод.: 1932 Літературна сторінка ; 1932, 1933, 1935 Технічна сторінка ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1936 Молот : додаток.

275. **Молот** : орган ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ Суммашбудзаводу ім. Фрунзе. – Суми, 1930, 1932, 1933.

Дод.: 1932 Літературна сторінка ; 1932 Молот : жаліб. вип. ; 1932 Молот : операт. вип. ; 1932 Технічна сторінка ; 1933 «Молот» у підшефному селі [В.–Чернещина] ;

Компресор : щоден. газ. : орган ЗПК, завкому та дирекції Сум. машинобуд. з-ду ім. Фрунзе. – Суми, 1933–1941.

Дод.: 1936–1940 Літературна сторінка ; 1934 Технічна сторінка ; 1934 Компресор : операт. листівка ; 1935, 1936 Додаток до газети «Компресор» ; 1939, 1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1932 р.

276. **Монтажник** : орган парт. осередку та завкому Електросіті. – Харків, 1930, 1931.

Дод.: 1930 Технічна сторінка.

Електрофікатор : видає парт. колектив, осередок ЛКСМ та профорг. Електросіті. – Харків, 1931–1933.

Дод.: 1932 Технічна сторінка ; 1932 Електрофікатор : листівка.

Електрофікатор : видає парт. колектив, осередок ЛКСМ та профорг. Електросіті. – Харків, 1933, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1934 рр.

277. **Мостовик** : газ. труд. колективу ордена Трудового Червоного Прапора ВАТ «Дніпропетровський завод металевих конструкцій ім. І. В. Бабушкіна». – Дніпропетровськ, 1930, 1931, 1935–1941, 1945–2001.

Дод.: 1930 Культестафета : опер. бюл. ; 1930, 1931 Літературна сторінка ; 1930 Мостовик : виїз. ред. в с. Обухівка ; 1930, 1931 Мостовик : опер. бюл. ; 1930 Наш завод – ударна дільниця! : опер. бюл. ред. «Зорі» та «Мостовика» на Мостовому з-ді, присвяч. звітно-перевибірчій кампанії міськради ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1933 «Мостовик» на монтажі мартенів «Дзержинбуду» ; 1935–1940, 1955, 1962–1966 Техническая страница ; 1936 Молодежная страница ; 1936 Молодняцька сторінка ; 1936 Мостовик : листівка ; 1936, 1947, 1948, 1951, 1955, 1958 Мостовик : спец. вып. ; 1950, 1951 Літературная страница.

Прим.: номери газети за 30 грудня 1936 р., за 1 січня 1937 р. мають один і той самий поточний (295) і валовий (1755) номер.

278. **Мусат** : газ. ЗПК, ком. ЛКСМУ, ФЗК та адмін. м'ясокомбінату. – Полтава, 1930–1936.

Дод.: 1931 Тривога : додаток ; 1932 «Мусат» в селі Щербанях : виїз. ред.

279. **На лесах** : общепостроечная газ. : орган 2-го групкома Союзу промисленно-жилищно-коммунал. стр-ва и ячейки ЛКСМУ. – Харьков, 1930, 1931.

280. **На стройке социализма** : одноднев. газ. Киев. окротд-ния Союза строителей. – Киев, 1930.

281. **На фронті колумовної** кампанії : бюл. робітників Київ. поліграф. промсти. – Київ, 1930.

282. **На штурм** : листівка ГК та цехкому хлібопекарні Церобкоопу. – Черкаси, 1930.

283. **На штурм среднего протока** : газ. рабочих ГТ правого и левого берега / издаётся Обществ. буксиром газ. «Дніпробуд». – Кичкас, 1930.

284. **На штурм трудностей** : ударная газ., вып. ред. «Кочегарки» и редкол. «Домны» на Константин. металлург. з-де им. Фрунзе : прил. к газ. «Кочегарка». – Константиновка, 1930.

285. **Наш досвід** : разовая стенгаз. Укрспиртотреста : обозрение соц. соревнования по з-дам на 1-е янв. 1930 года. – Київ, 1930.

286. **Наш паротяг** : орган парт. осередку та цехкому ВСРМ : газ. робітників

залізничного цеху з-ду ім. Томського : вид. разом з виїз. ред. «Робітничої Газети Пролетар». – Макіївка, 1930.

287. **Наша тривога** : листівка робітників та службовців П.Р.З. – А.-Н.-Дніпровське, 1930.

288. **Обувщик** : орган робочих и служащих Артёмов. гос. обувной ф-ки. – Артёмовск, 1930.

289. **Общественный буксир** : бюл. бригады обществ. буксира рабочих Кабельного з-да, «Киевского пролетария» и редкол. «Молота» : з-д им. Артёма. – Киев, 1930.

290. **Отчёт завкома** завода им. Октябрьской Революции . – Луганск, 1930.

291. **Отчёт о работе** заводского комитета з-да имени Ильича за время с 15 июня 1929 года по 1 марта 1930 года . – Мариуполь, 1930.

292. **Палітурник** : орган парт. колективу та завкому Палітур. ф-ки «Жовтень» Укрполіграфоб-ня. – Київ, 1930–1933.

Дод.: 1931–1933 Молодий палітурник ; 1931 «Палітурник» на штурмі.

293. **Перетёрка** : орган робітників та службовців 2-ої тютюн. ф-ки. – Харків, 1930.

Перетірка : орган робітників та службовців 2-ої тютюн. ф-ки. – Харків, 1930. – Харків, 1930.

Перетирка : орган партколективу, ФЗМК та осередку ЛКСМУ 2-ої тютюн. ф-ки. – Харків, 1932, 1933.

Дод.: 1932 За «518» и «1040» ; 1932 К газете «Перетирка» 2-й Гостабакфабрики ; 1932 Перетірка : бюлетень ; 1933 «Перетирка» – на посівкампанії : виїз. ред.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1932, 1933 р.

294. **Перо – шило** : газ. робітників 5 друк. ім. Леніна Укрполіграфоб-ня. – Київ, 1930.

Дод.: 1930 Перо – шило : спец. вип.

295. **Першотравнева газета** : спец. номер багатотираж. газ. парт., комсомол. осередків та групкому друкарів № 1, присвяч. 1-му Травня та підсумкам соц. змагання / видає : осередок КП(б)У, друк. Центрвидаву КПІ, осередок ЛКСМУ, ГК № 1 та групком друкарів. – Київ, 1930.

296. **Пи́ла** : орган парткому та завкому Кременчуц. деревооброб. комбінату «Укрдрев». – Кременчук, 1930, 1933, 1935–1939.

Дод.: 1933 Пи́ла : виїз. ред. ; 1936–1939 Літературна сторінка.

Червоний деревообробник : орган парткому та завкому Кременчуц. деревооброб. комбінату «Укрдрев». – Кременчук, 1939.

Дод.: 1939 Літературна сторінка.

Стахановець : орган парткому та завкому Кременчуц. деревооброб. комбінату «Укрдрев». – Кременчук, 1939–1941.

Дод.: 1940 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1933, 1935–1941 рр.

297. **Підбойка** : десятиден. газ. парт. колективу та завкому Служб шляхів, ремонту будинків та повітрсітки ККТ. – Київ, 1930, 1931.

298. **Поліграфіст** : орган парт. осередку та завкому 2-ої літодрукарні УПТ. – Житомир, 1930, 1931, 1933.

24-а ударна : орган парт. осередку та завкому 24 Житомир. літодрукарні. – Житомир, 1931, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1931–1933 рр.

299. **Правда=За кадри п'ятирічки=На штурм** : одnodен. бюл. ударної бригади «Правда» і газ. «На штурм» з-ду «Комунар». – Запоріжжя, 1930.

300. **Прес** : газ. робітників, службовців та ІТП Харків. метальо-прокат. та штампувал. з-ду ім. Медведєва : орган партколективу, ЛКСМУ та завкому ВСРМ. – Харків, 1930–1933.

Дод.: 1931 Сигнал : штурмовка.

301. **Прес** : двотижн. газ. робітників та службовців 1-ої штампув. ф-ки ім. Хрковин Жовтня. – Київ, 1930.

302. **Пресс** : орган робітників та службовців 2-ої друк. тресту «Київдрук». – Київ, 1930.

Дод.: 1930 Бюлетень багатотиражки «Пресс», присвячений Міжнародному Жіночому Дню.

Прес : газ. партком. та ФЗК друк. ДНТВУ. – Київ, 1930–1936.

Дод.: 1931 Прес : бюлетень ; 1931 Штурмовка : бюлетень.

303. **Пресс** : орган работников и служащих з-да им. Калинина. – Одесса, 1930.

Калінінець : орган ЗПК, ЗК та ком. ЛКСМУ з-ду ім. Калініна. – Одеса, 1931–1936.

Дод.: 1931 Комсомольська сторінка.

304. **Пресс** : орган т-ва «Маспромкомбінат». – [Харьков], 1930, 1931.

Дод.: 1931 Сигнал.

305. **Профсоюзы – школа** коммунизма : отчёт фабкома Чулочно-суконной ф-ки им. Кутузова за период с 20.V.1929 года по 1.VII.1930 года. – Харьков, 1930.

306. **Профспілки – школа** комунізму : звіт фабкому Канатного з-ду ім. Петровського за період з 20.V.1929 по 20.V.1930 року. – Харків, 1930.

307. **Радіофікатор** : орган партком., ЗК ЛКСМУ та ЗК профспілки Харків. радіозаводу. – Харків, 1930–1937.

Дод.: 1932 Радіофікатор : спец. вип. ; 1935, 1936 Молоднеча сторінка ; 1935 Технічна сторінка ; 1936, 1937 Літературна сторінка.

Стахановець : орган партбюро, завкому і дирекції з-ду. – Харків, 1937–1941.

Дод.: 1937, 1939, 1940 Стахановець : листівка ; 1937, 1938 «Стахановець» на виборчій дільниці № 11 ; 1938

Стахановець : спец. вип. ; 1939 Літературна сторінка ; 1939 «Стахановець» на виборчій дільниці № 10.

Прим.: до 12 квітня 1930 р. виходила як однойменна стінгазета. В НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

308. **Радянські крила** : орган парт., комсом. та профсоюз. орг. Харків. дослідно-серійного авіазаводу. – Харків, 1930–1933.

Дод.: 1931 Літературна сторінка.

309. **Рапорт з'їздам** : листівка ред. «Більшовицької зміни» та комсом. колективу ФЗУ з-ду Петровського. – Дніпропетровськ, 1930.

310. **Рапортуем XVI МЮД'у** : листовка райзавкома ЛКСМУ Макеєв. з-да ім. Томського. – Макеєвка, 1930.

311. **Різець** : десятиден. газ. робітників та службовців з-ду ім. т. Лепсе. – Київ, 1930.

За радянський трактор : орган партбюро, ЗК та дирекції з-ду ім. Лепсе. – Київ, 1930–1941.

Дод.: 1932, 1938 Комсомольська сторінка ; 1932, 1933, 1936, 1937 Молодий лепсівець ; 1932, 1936, 1940 Технічна сторінка ; 1938 Сторінка молоді ; 1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

312. **Різець** : орган парторг. та цехкому механ. цеху КЧЗ. – Київ, 1930–1935.

Дод.: 1931 За першість ; 1932 Різець : спецвип.

313. **Робітниче око** : щодакад. газ. : орг. ос. ВКП(б), робіткому ВСРБ і завкому ВСРМ ; 1932 № 3 – 1934 № 41 щоден. газ. парткому КП(б)У і завкому ВСРЕ й Д.Е.С. ім. Дзержинського. – Штеровка, 1930, 1931.

Енергію Донбасу : щоден. газ. парткому КП(б)У і завкому ВСРЕ й Д.Е.С. ім. Дзержинського. – Штеровка, 1932, 1934.

Дод.: 1932 Комсомольская страничка ; 1932 Молодёжная страничка ; 1932 Техстраничка.

Энергию Донбассу : орган партбюро, дирекции и завкома профсоюза электростанций ГРЭС им. Ф. Э. Дзержинского. – Штеровка, 1937–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932, 1934, 1937–1941 рр.

314. **Рупор харчовика** : багатотиражна газ. робітників та службовців підприємств харч. пром-сти м. Білої Церкви. – Біла Церква, 1930.

315. **Свердло деревообробника** : щодакад. газ. робітників та службовців Харків. дрібних деревообробчих підприємств. – Харків, 1930, 1931.

316. **Сигнал** : одностен. газ. комсом. колективу 4 ф-ки взуття ім. 10-річчя Комсомолу України. – Київ, 1930.

317. **Сівалка** : щоден. газ.: орган ЗПК, ЗК профспілки і ЗК ЛКСМУ Кіров. з-ду «Червона зоря». – Зінов'ївське ; Кірово, 1930–1935.

Дод.: 1930 За 25 БДО ; 1930 За 200, за 25 ; 1931–1933 Технічна сторінка ; 1933, 1935 Сівалка : листівка ; 1933 Сівалка : опер. бюл. ; 1933 Сівалка : позачерг. номер ; 1933 Сівалка : спец. вип. ; 1933 «Сівалка» на комсомольській пляновій конференції «Червоної зорі» ; 1933 «Сівалка» у ливарному : опер. бюл. ; 1935 Додаток до «Сівалки» ; 1935 Комсомольська сторінка ; 1935 Сівалка в ливарному цеху : додаток ; 1935 Сівалка у збиральному цеху : виїз. ред. ; 1935 Сівалка у механічному цеху № 1 : виїз. ред.

Червонозорівець : орган ЗПК, ЗК профспілки та дирекції з-ду «Червона зоря». – Кірово ; Кіровоград, 1935–1941.

Дод.: 1939–1941 Технічна сторінка ; 1935, 1936 Комсомольська сторінка ; 1936 Додаток до газети «Червонозорівець» ; 1936, 1939 Літературна сторінка ; 1936 Червонозорівець : спецвип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

318. **Слово робітника-шкіряника** : одностен. газ. шкірвзуттєв. підприємств м.Києва, присвяч. IV Всеукраїнському та IX Всесоюзному з'їздам профспілки шкіряників. – Київ, 1930.

319. **Смекалка** : спец. газ., посвящ. смотру изобретательства на 5-й обувной ф-ке «Укркожтреста». – Харьков, 1930.

320. **Социалистическая стройка** : газ. рабочих и служащих Луган. райконтторы 7-го Госстройтреста. – Луганск, 1930.

321. **Соціалістичний ударник** : орган парторг. та завкому рафзаводу ім. тов. Фрунзе. – Черкаси, 1930–1933, 1936.

Дод.: 1931 Літературна сторінка.

322. **Станкобудівник** : орган ЗПК, завкому та ЛКСМУ Харків. з-ду «Реммаштресту». – Харків, 1930–1933, 1935.

323. **Столовая – цех завода** : бюл. обществ. бригады «Киевского пролетария» по орг. показательной столовой на КПВРЗ. – Киев, 1930.

324. **Строитель ЗУГРЭС** : пятидневн. рабоч. газ. строителей ЗУГРЭСа : орган Стройпарткома КП(б)У, Постройкома и Управл. строительства. – Зугрэс, 1930, 1931.

Даёшь ток : орган завпарткома, завкома, поссовета, постройкома Зуев. райэлектростанции им. С. В. Коссиора. – Зугрэс, 1931–1934.

Электроэнергия : орган бюро парторг., завкома и постройкома Зуев. ГРЭС. – Зугрэс, 1935–1941.

Дод.: 1936–1940 Літературна сторінка ; 1938

Электроэнергия : листовка ; 1938 Электроэнергия : спец. вып.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

325. **Стружка** : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ і завкому Хардерждержаво-ду ім. Ейдемана. – Харків, 1930–1933.

Дод.: 1931 Стружка : ударна листівка ; 1932 Додаток до газети «Стружка» ; 1932 Техсторінка.

326. **Суднобудівельник** : орган партколективу та профорг. корабельні ім. Су-хомлина. – Київ, 1930–1932.

Дод.: 1931 Сторінка молоді ; 1932 Літературна сторінка ; 1932 Технічна сторінка.

327. **Талер** : виробн. газ. робітників та службовців друк. Промкомбінату. – Зінов'ївське, 1930, 1931.

Дод.: 1932 Талер = Більшовик-розвідник : об'єдн. вип.

328. **Темп** : газета ВАТ «Харківський тракторний завод імені С. Орджонікі-дзе». – Харків, 1930–1941, 1944–1994, 1996–2002, 2010–2013.

Дод.: 1930–1936, 1938–1940, 1946–1960, 1951–1955, 1961, 1963 Літературна сторінка ; 1931–1933, 1951, 1952, 1955, 1961–1964 Технічна сторінка ; 1935, 1936 Сторінка молоді ; 1937, 1938 «Темп» на виборчих дільницях ; 1938 За техніку : додаток ; 1938 Комсомольська сторінка ; 1938, 1939, 1941, 1946, 1947, 1949 Темп : спецвип. ; 1938 «Темп» в інструментальному цеху ; 1938 «Темп» в моторному цеху ; 1938 «Темп» в моторному і тракторних цехах ; 1938 «Темп» в підшефному селі Сороківка ; 1938 «Темп» в тракторному цеху ; 1938 «Темп» у поході ; 1939 Темп : листовка ; 1939, 1941 Темп : спецвип. ; 1939 «Темп» в Осовиахимовском поході ; 1939 «Темп» на съезде ; 1940, 1956–1960 Літературная страница ; 1945 За мотор! ; 1945, 1951, 1952, 1954, 1957–1959 Темп : листівка ; 1945, 1949, 1950, 1956–1961 Техническая страница ; 1949, 1957–1959 Молодіжна сторінка.

329. **Тракторовозовець** : орган робітників та служб. Т. В. цеху з-ду «Червоний Прогрес». – Великий Токмак, 1931.

330. Транспортер : орган ЗПК, завкому профспілки, заводуупр. Харків. з-ду ім. Т. Г. Шевченка. – Харків, 1930–1933, 1935–1938.

Дод.: 1931, 1932 Комсомольська сторінка ; 1931 Сторінка молоді ; 1931 Страничка молоді ; 1931 Технічна сторінка ; 1932 Техническая страничка ; 1936 Транспортер : листівка ; 1936 Транспортер : спецвип.

Машинобудівник : орган завод. партбюро, заводуупр., ЗК ЛКСМУ та завкому профспілки Харків. з-ду текстил. машинобуд. ім. Т. Г. Шевченка. – Харків, 1938–1941.

Дод.: 1938 Машинобудівник : спецвип. ; 1939 Комсомольсько-молоднеча сторінка ; 1941 Машинобудівник : [лит.] прил. ; 1941 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1933, 1935–1941 рр.

331. Тревожный гудок : ежедн. газ. рабочих и служащих «Марти» и «Руссуд». – Николаев, 1930.

332. Трибуна полтавських шкіряників : газ. робітників та службовців посадної ф-ки «Полтвзуття» та II Шкірзаводу. – Полтава, 1930.

333. Трибуна ударника : орган партбюро та завкому Першотравен. з-ду. – Токарівка ; Першотравенськ, 1930–1940.

Дод.: 1930 За більшовицькі темпи кличе нас партія : листівка ; 1931, 1932 Трибуна ударника : листівка ; 1933 За техніку : техлисток.

Голос стахановця : орган партбюро та завкому з-ду № 15. – Першотравенськ, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

334. Тривога : щоден. газ. Штабу по ліквідації прориву з-ду «Прогрес». – Бердичів, 1930.

На штурм! : опер. листівка бюро парт. ком. й завкому з-ду «Прогрес». – Бердичів, 1930–1934.

Машинобудівник : орган партбюро і завкому з-ду «Прогрес». – Бердичів, 1935–1941.

Дод.: 1936, 1937 Комсомольська сторінка ; 1937, 1939 Літературна сторінка.

335. У похід по цукровий буряк : одnodен. бюл.: орган Богодухів. РК ЛКСМУ : вид. райкоопсоюз та Первухинський [цукро]комбінат. – Богодухів, 1930.

336. Ударний десятиденник : бюл. штабу боротьби з втратами 1-ої ф-ки взуття У. К. Т. – Київ, 1930.

337. Ударний кабельник : орган парт. бюро, ЗК і дирекції з-ду «Укркабель». – Київ, 1930–1941.

Дод.: 1930, 1931 Ударний кабельник : бюллетень ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1931 Сторінка молоді ; 1933, 1936, 1937 Літературна сторінка ; 1936 Молодняцька сторінка ; 1936 Технічна сторінка ; 1937 Ударний кабельник : спецвип.

Укркабель : орган парткому, завкому, ком. комсомолу та дирекції з-ду «Укркабель». – Київ, 1958–1970.

Дод.: 1959–1961, 1963–1969 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941, 1958–1970 рр.

338. **Ударник** : бюл. по проверке соцсоревнования на 5-ой гособувной ф-ке : издают фабком и ВКК. – Харьков, 1930.

339. **Ударник** : орган завпарткома, завкома и дирекции з-да. – Луганск ; Ворошиловград, 1930–1937, 1940, 1941.

Дод.: 1930 Выберите большевистский завком ; 1930 Комсомольська сторінка ; 1930 Рапорт XVI съезду Коммунистической партии о трудовых достижениях рабочих завода № 60 ; 1931 Бюлетень газети «Ударник» ; 1931 Літературна сторінка ; 1933 За продовольчу базу ; 1933 Техсторінка ; 1933, 1941 Ударник : спецвип. ; 1940 Литературная страница ; 1940 Техническая страница.

340. **Ударник** : орган партбюро, завкому та заводуупр. Полтав. паровозоремонт. з-ду. – Полтава, 1930–1941.

Дод.: 1931, 1932, 1934, 1936 Літературна сторінка ; 1931–1934, 1938 Технічна сторінка ; 1931–1933 «Ударник» в с. Ковалівці : виїз. ред. ; 1932 Комсомолец П.Р.З. : змін. молодн. сторінка ; 1932 «Ударник» у збірному цеху ; 1933 Ударник за техніку ; 1933 «Ударник» на ремонті з-ду : листівка.

341. **Ударник** : орган партбюро, заводуупр. і ЗК профспілки Конотоп. ПВРЗ. – Конотоп, 1930–1941.

Дод.: 1930 Комсомольская страничка ; 1930 Тривога «Ударника» : екстр. вип. ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1932 На штурм! : екстр. вип. ; 1932 Наш досвід ; 1932, 1933, 1938 Технічна сторінка ; 1932 «Ударник» на маневрах ППО ; 1933 Додаток до газети «Ударник» ; 1933 Приложение к газете «Ударник» ; 1936, 1937 Літературна сторінка ; 1936, 1938, 1940 Ударник : спецвип.

342. **Ударник** : орган партбюро і завкому 1-го Держшкірзаводу ім. Ільча в Бердичеві. – Бердичів, 1930–1941.

Дод.: 1936 Комсомольська сторінка.

343. **Ударник** : орган партбюро, профсоюз. и КСМ орг. швейной ф-ки им. Воровского. – Одесса, 1930–1941.

Дод.: 1932, 1933 Технічна сторінка ; 1933 Ударник : виїз. ред. ; 1938 Литературная страничка ; 1939 Ударник : прил.

344. **Ударник** : орган партосередку та профосередків Гнугомеблевої та столлярної фабрик ім. 1-го Травня. – Житомир, 1930.

Ударник гнугомеблярні імени 1-го Травня : орган бюро партосередку та фабкому ф-ки ім. 1-го Травня. – Житомир, 1931–1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1933 рр.

345. **Ударник=Голос** заготовщика : бюл. к 1-му слёту ударників ф-ки ім. Кагановича / издают ФЗК и партячейка. – Харьков, 1930.

Прим.: багатотиражки ФЗК харківської фабрики ім. Кагановича «Ударник» за 1930 р. у фондах НБУВ немає.

346. **Ударник за варстатом** : одnodен. газ. партосередку та фабкому Коростишів. держ. папірфабрики, присвяч. перевиборам парторганів. – Коростишів, 1930.

347. **Ударным темпом!** : орган рабочих и служащих Макеев. тип. и сотрудников ред. газ. «Макеевский рабочий». – Макеевка, 1930, 1931.

Гранка : орган партгруппы, завкома и ячейки ЛКСМУ тип. – Макеевка, 1932, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932, 1934 р.

348. **Фабзавучник** : орган осередку КП(б)У, ЛКСМУ та цехкому. – Макіївка, 1930, 1931.

349. **Факел заводу** : орган рабочих и служащих 1-го госкврат. з-да ім. В. Я. Чубаря в гор. Харькове. – Харьков, 1930, 1931.

Дод.: 1931 Факел заводу : бюл.

350. **Факел кожевника** : газ. рабочих и служащих Краснознамен. ударного кожзавода «Большевик». – Харьков, 1930, 1931.

351. **Фанфара** : двотижн. газ. робітників та службовців Держ. муз. ф-ки духових інструментів ім. Х роковин Жовтня. – Київ, 1930.

352. **Фрунзевец** : орган завод. партийн. ком., завкома профсоюза и заводуупр. з-да ім. Фрунзе. – Константиновка, 1930, 1931, 1934–1941, 1950–1958.

Дод.: 1931 Литературная страничка ; 1936 Литературная страница ; 1936, 1939, 1941 Техническая страница.

Фрунзевец : орган завод. партийн. ком., завкома профсоюза и заводуупр. з-да ім. Фрунзе. – Константиновка, 1959–1964, 1968.

Дод.: 1960 Техническая страница.

Фрунзенец : трудовой коллектив металлург. з-да имени Фрунзе. – Константиновка, 1965–1967, 1969–1989, 1995–1999.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1999 рр.

353. **Циркулярка** : орган партосередку та цехкому Деревооброб. цеху КЧЗ. – Київ, 1930–1933.

Дод.: 1931 Сторінка молоді ; 1932, 1933 Молодий деревообробник ; 1932 Циркулярка : спец. вип. ; 1932 Циркулярка : штурмовка.

354. **Червона гранка** : орган парт. та КСМ ком. і ФЗК поліграф. ф-ки. – Полтава, 1930–1936.

Дод.: 1931 «Червона гранка» в селі Мачухах ; 1931 «Червона гранка» в 3-й друкарні ; 1933 Техсторінка «Червоної гранки» ; 1933 Штурмовка «Червона гранка».

355. **Червона гранка** : орган парткому КП(б)У, ФЗК та орг. ЛКСМУ друк. видава «Український робітник». – Харків, 1930–1923, 1934, 1935.

Дод.: 1930 Сторінка комсомольця.

356. **Червона гранка** : орган робітників та службовців 3-ої Держдрук ім. тов. Томського : газ. присвяч. 1 Травню та роковинам соц. змагання. – Одеса, 1930.

357. **Червона луцилка** : орган партосередку та завкому Дарниц. фанерного з-ду. – Київ, 1930, 1931.

358. **Червона сурма** : газ. партком. та ФЗК облмузкомбінату. – Київ, 1930–1936.

Дод.: 1930, 1932 Червона сурма : бюлетень ; 1931 Комсомольська сторінка ; 1931, 1932, 1934 Сторінка молоді ; 1931 Технічна сторінка.

359. **Червоний взуттєвик** : орган ФПК КП(б)У та фабпрофкому 9-ої Держвзут. ф-ки ім. Кагановича. – Дніпропетровськ, 1930–1936.

Дод.: 1932 За високоякісне взуття ; 1932–1934 Молодняцька сторінка ; 1932 Штурмовка : опер. листівка ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1935 Молодежная страница ; 1935 Техническая страница ; 1940 Червоний взуттєвик : разова газ.

360. **Червоний кондитор** : орган партколективу, завкому та колективу ЛКСМ, заводууправл. Укркондоб'єднання. – Одеса, 1930, 1931.

Скребок : орган партколективу, завкому і колективу ЛКСМУ Першої Одес. заводууправи «УКО». – Одеса, 1931, 1932.

Дод.: 1932 Комсомольська сторінка ; 1932 Молодняцька сторінка ; 1932 Технічна сторінка.

Шлях Жовтня : орган партбюро, фабкому, ком. ЛКСМУ Одес. кондитер. ф-ки ім. Рози Люксембург. – Одеса, 1933–1941.

Дод.: 1934 Літературна сторінка ; 1934 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

361. **Червоний меблярник** : орган робітників та службовців Держмеблярні та паркетного з-ду. – Одеса, 1930.

362. **Червоний паротяг** : робітн. багатотиражна газ. : орган партколективу, завкому ЛКСМ та завкому Ізюм. паротяго-ремонт. з-ду. – Ізюм, 1930–1932.

Дод.: 1931 За темпи, за якість.

Червоний паровоз : орган партбюро, завкома и заводуупр. Ізюм. ПРЗ. – Ізюм, 1938–1941.

Дод.: 1939 Литературная страница ; 1940 Червоний паровоз : спец. вып.

Ізюмський паровозоремонтник : орган парткому, дирекції, завкому профспілки, ком. ЛКСМУ ПРЗ. – Ізюм, 1957–1962.

Ізюмський тепловозоремонтник : орган парткому, адмін., профкому та ком. ЛКСМУ Ізюм. ордена Трудового Червоного Прапора тепловозоремонт. з-ду імені 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції Харків. обл. – Ізюм, 1963–1991.

Дод.: 1962, 1963 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932, 1938–1941, 1957–1991 рр.

363. **Червоний пекар** : орган парткомів, орг. ЛКСМУ та фабзавкомів хлібопекар. пром-сті м. Харкова. – Харків, 1930–1935.

Дод.: 1930 За ударну профроботу! : однораз. бюл. ; 1934 Червоний пекар : опер. листівка.

364. **Червоний прапор** : щоден. робітн. газ. : орган ЗПК, ЗК профспілки і дирекції комбінату Анілкраски. – Рубіжне, 1930, 1932–1941.

Дод.: 1930 Лицем до виробництва : додаток ; 1934–1936 Комсомольська сторінка ; 1934, 1935 Техническая страница.

Красное знамя : орган администрации и совета предприятия Рубежан. произв. об-ния «Краситель». – Рубежное, 1948–1950, 1952–1989, 1991, 1992.

Дод.: 1959–1966 Техническая страница ; 1963 Литературная страница ; 1964, 1965 Комсомольская страница.

Вестник красителя : газ. трудового коллектива / учредитель: ОАО «Краситель». – Рубежное, 1992–2006.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–2006 рр.

365. **Червоний складув** : орган бюро парторг., завкому та дирекції Мерэф'ян. склозаводу. – Мерефа, 1930–1941.

Дод.: 1936 Червоний складув : листівки ; 1937 Літературна сторінка ; 1938 Сталінець = Червоний складув : об'єдн. вип.

366. **Червоний складув** : орган партколективу та ФЗК Держсклозаводу «Червона гута». – Київ, 1930–1932.

Дод.: 1931 Сторінка молоді.

367. **Червоний штаурвал** : орган партбюро та профорг. суднозаводу ім. Комінтерну і пристані Херсон. – Херсон, 1930–1941.

Дод.: 1932 Комсомольська сторінка ; 1932, 1933 Технічна сторінка ; 1932 «Червоний штаурвал» у Суднокомбінаті : виїз. ред. ; 1934, 1939 Червоний штаурвал : спец. вип. ; 1934 «Червоний штаурвал» до санкультпоходу по Дніпровському пароплавстві : спецвип. ; 1934, 1935 «Червоний штаурвал» на зимовому судноремонті ; 1934 «Червоний штаурвал» на лісобіржах Херсонського експортлісу ; 1936 Додаток до газети «Червоний штаурвал» ; 1937 Літературна сторінка.

368. **Човник** : орган фабпарткому, фабкому та Ф. К. ЛКСМУ сукн. ф-ки ім. В. Я. Чубаря. – Кременчук, 1930, 1933–1936.

Дод.: 1936 Техническая страница.

369. **Шатун** : одноден. газ., присвяч. перевиборам завкому на з-ді № 29. – Запоріжжя, 1930.

Дод.: 1931 У похід по техніку : спец. дод. ; 1931, 1932 Шатун : листівка.

370. **Шатун** : орган парткому, завкому та заводууправи з-ду № 29. – Запоріжжя, 1930–1932.

Дод.: 1931 У похід по техніку ; 1931, 1932 Шатун : листівка.

За оборону : щоден. газ. : орган ЗК КП(б)У, заводуупр. та завкому профспілки. – Запоріжжя, 1932, 1935–1938.

Дод.: 1932 Молоднеча сторінка ; 1932 Технічна сторінка ; 1935, 1936 Техническая страница ; 1936 Комсомольська сторінка.

Стахановець : щоден. газ. : орган ЗК КП(б)У, заводуупр. та завкому профспілки. – Запоріжжя, 1938–1941.

Дод.: 1938–1940 Литературная страница ; 1938 Комсомольская страница ; 1939, 1940 Техническая страница.

Стахановец : орган партбюро, заводуупр. и завкома профсоюза гос. з-да им. Баранова. – Запорожье, 1945, 1946.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932, 1935–1941, 1945, 1946 р.

371. **Штамповка** : газ. робітників та службовців 1-ої Держ. штампув. ф-ки Металотресту : спец. число до перевиборів завкому. – Київ, 1930.

372. **Штурмова декада** : щоден. бюл. газ. «Тонка шпація» : присвяч. вироб. маневрам 6 друк. – Київ, 1930.

1931

373. **Ананьївський штурмовик** : орган парт. колективу, завкому, заводокуерування цукроварні. – Ананьївка, 1931–1934.

374. **Артемовець** : орган ЗПК та завкому з-ду ім. Артема. – Нижньо-Дніпровськ, 1931–1936.

Дод.: 1932 Назустріч 1-му тиражеві позики «III-го вирішного» ; 1932, 1933 Технічна сторінка ; 1933 Артемовець : листівка ; 1934 Техническая страница.

375. **Більшовицька зміна** : сторінка робітн. молоді трикотаж. ф-ки ім. Рози Люксембург. – Київ, 1931.

376. **Більшовицькі темпи** : орган парткому та завкому Житомир. моторо-ремонт. з-ду ім. Сталіна. – Житомир, 1931–1935.

Дод.: 1932 За 380 робітничих пропозицій.

За більшовицькі темпи, за якість : орган парткому та завкому Житомир. моторо-ремонт. з-ду ім. Сталіна. – Житомир, 1935–1941.

Дод.: 1936 За 555 моторів.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

377. **Большевицкая перевалка** : орган бюро парторг. Мариуп. порта и судоремонт. з-да, порткоммора и завкома. – Мариуполь, 1931–1941.

Дод.: 1939 Техническая страничка.

378. **Будівельник за темпи**, за якість : орган колективів КП(б)У будівельників та облкому ПКЖ-буд-ва. – Київ, 1931–1934.

Дод.: 1932, 1933 Сторінка молоді.

Будівельник Київщини : орган парткомів КП(б)У будівельників та обкому профспілки ПКЖБ. – Київ, 1931–1934.

Дод.: 1934 Комсомолец-будівник.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1934 рр.

379. **Буксир** : орган колективу КП(б)У, завкому та заводоуправи при з-ді № 5 Кокусу. – Макіївка, 1931.

380. **Бюлетень 3-го пленуму ВУК**’у шкло-порцелян-пром-сти на Токарів. з-ді. – Токарівка, 1931.

381. **Вагранка** : багатотиражка партколективу та завкому з-ду «Червоний двигун». – Київ, 1931.

Дод.: 1930 «Вагранка» на штурм прориву! : бюлетень.

382. **Вагранка** : орган парт. колективу та завкому з-ду «Молот». – Вінниця, 1931–1933.

Мотор : орган партбюро завкома и комсомол. ком. моторемонт. з-да им. Горького. – Вінниця, 1934–1941.

383. **Вагранка** : п'ятиднів. газ. : орган ЗПК, завкома и заводуупр. Макеєв. трубозавода им. В. В. Куйбишева. – Макеєвка, 1931–1938.

Дод.: 1932 За змінно-зустрічний ; 1932 Листівка : негайний вип. ; 1932 Штурм : листовка ; 1933 За качественный ремонт ; 1933 Комсомольская страница ; 1933, 1934, 1937 Литературная страница ; 1933 Мы строим сами : листовка ; 1933, 1934, 1936 Техническая страница ; 1936 Вагранка : листовка ; 1936 Літературна сторінка.

Куйбишевец : орган партбюро, завкома и заводуупр. з-да им. Куйбишева. – Макеєвка, 1939–1941.

Дод.: 1939 Литературная страница.

За трудову доблесть : орган парт. ком., ком. профспілки та дирекції Макіїв. труболивар. з-ду імені В. В. Куйбишева. – Макіївка, 1970, 1972–1990.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1970, 1972–1990 рр.

384. **Верстатка** : орган КСМ осередку 25-ої літодрукарні. – Бердичів, 1931, 1932.

385. **Верстатка** : орган парт. осередку та завкому друкарів. – Миколаїв, 1931–1934.

386. **Ворошиловець** : орган ЗК КП(б)У і завкому ВСРЧМ з-ду Ворошилова. – Ворошиловск, 1931–1933.

Дод.: 1932 Технічна сторінка.

Ворошиловець : орган завод. ком. Коммунист. партии України, завкома профсоюзу металлургов и дирекции Алчев. ордена Трудового Красного Знамени металлург. з-да. – Ворошиловск, 1933–1961.

Дод.: 1933, 1941 Ворошиловець : спецвип. ; 1933 Комсомольская страничка ; 1933–1937, 1939–1941, 1950 Техническая страница ; 1934, 1936, 1939, 1940 Комсомольская страница ; 1934, 1936, 1938–1940, 1961 Литературная страница ; 1937 Ворошиловградская правда=Ударник : спецвип.

За металл : газ. трудового коллектива открытого АО «Алчевский металлургический комбинат». – Коммунарск ; Алчевск, 1962–2014.

Дод.: 1962, 1965 Техническая страница ; 1962–1966 Литературная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1966 рр.

387. **Гвинт** : орган завод. ком. КП(б)У і завкому з-ду «Червоний Профінтерн». – Дніпропетровськ, 1931–1936.

Дод.: 1934, 1935 Молодняцька сторінка ; 1935 Сторінка молоді.

Червоний профінтерновець : орган партбюро, завкому профспілки «Метиз», ЗК ЛКСМУ та дирекції з-ду «Червоний Профінтерн». – Дніпропетровськ, 1936, 1938–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1936, 1938–1941 рр.

388. **Голос артемівця** : орган парт. колективу, завкому профспілки Суммашбудзаводу ім. Артема. – Суми, 1931–1933.

Дод.: 1931, 1932 Технічна сторінка ; 1932 Додаток до газ. «Голос артемівця» ; 1932 Комсомольська сторінка.

389. **Голос рабочего** : [листовка] : изд. ред. «Голос рабочего», посвящ. Дню Индустриализации. – Рутченково, 1931.

390. **Голос робітника-шкіряника** : одnodен. газ. шкір-взуттєвих підприємств м. Києва, присвяч. 1-шій парт.-комсомол. виробн. конф. – Київ, 1931.

391. **Голос ударника** : орган парт. колективу й завкому Славут. фаянсзаводу ім. Карла Маркса. – Славута, 1931–1933.

392. **Даёшь паровозы** : одnodнев. газ. колектива ЛКСМУ и цехкомитета шк. ФЗУ при ДПРЗ. – Днепропетровск, 1931.

393. **Даёшь темпы** : орган партийн. колектива УНР 54 и Рыбниц. группкома строителей. – Рыбница, 1931.

394. **Дайош папір** : бюл. об'єдн. бригади «Комуніста», «Зорі», ДВОУ та ВУК'у друкарів та паперовиків : Дніпровська папер. ф-ка. – А.-Н.-Дніпровське, 1931.

395. **Двигун** : орган партколективу та завкому Червонопрапор. з-ду «Трансигнал» ім. Ф. Е. Дзержинського. – Київ, 1931.

Дод.: 1931 Комсомольська сторінка ; 1931 Літературна сторінка.

Червонопрапорний трансигнал : орган партбюро, завкому та заводуупр. ордена Трудового Червоного Прапора з-ду «Трансигнал» ім. Ф. Е. Дзержинського. – Київ, 1932–1939.

Дод.: 1932–1936 Комсомольська трибуна ; 1932 Технічна сторінка ; 1937, 1938 Сторінка молоді.

Орденосний Трансигнал : орган партбюро, завкому профспілки, ком. ЛКСМУ та дирекції Ордена Трудового

Червоного Прапора з-ду «Трансигнал» ім. Ф. Е. Дзержинського. – Київ, 1939–1941, 1958–1970.

Дод.: 1958–1960 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1958–1970 рр.

396. **Двигун** : орган робітн. та служб. двигун. від. з-ду «Червоний прогрес». – Великий Токмак, 1931.

397. **Дмухання домнам** : вид. виїз. ред. газ. «Більшовицька зміна» та оперпост ЗК ЛКСМУ з-ду Петровського. – Дніпропетровськ, 1931, 1932.

398. **Донецька самочерпка** : орган парткому КП(б)У, ЛКСМУ та ФЗК папер. ф-ки ім. Петровського. – Зміїв, 1931, 1934–1936.

399. **Дробилка** : орган партбюро, завкому і дирекції суперфосфат. з-ду. – Вінниця, 1931–1941.

Дод.: 1933 Дробилка : спецвип.

Свердловець : орган партбюро і завкому Вінниц. суперфосфат. з-ду ім. Свердлова. – Вінниця, 1941.

400. **Друкар** : багатотираж. стінгаз. : орган парт. осередку та завкому Черкас. держдрукарні УПО. – Черкаси, 1931.

401. **Друкар** : орган партгрупи КП(б)У, групи ЛКСМУ та завкому Криворіз. Держ. друк. – Кривий Ріг, 1931–1935.

402. **Друкар Сумщини** : одноден. газ. : орган парт. осередку та групкому Сумдрукарні. – Суми, 1931, 1932.

Дод.: 1933 «Друкар» у Підліснівці.

403. **Жовтнева кузня** : одноден. газ. парт. колективу та завкому металістів Обозного та Машиноремонт. з-ду «Жовтнева кузня» : присвяч. 14 роковинам Жовтня та п'ятирічному ювілею з-ду. – Бердичів, 1931.

404. **За більшовицькі кадри** : орган парт. осередку, ком. ЛКСМУ і завкому заводу-ВТУЗ'у ім. ОДПУ в Мелітополі. – Мелітополь, 1931–1933.

405. **За більшовицькі темпи** : вид. парт. осередку та групкому друкарів м. Умані. – Умань, 1931.

406. **За більшовицькі темпи** : виїз. ред. журн. Промкооперації України «Кооп. Фабрика» у Вінниці. – Вінниця, 1931.

407. **За більшовицькі темпи** : орган парт. осередку, осередку ЛКСМУ, фабкому Інтернаціон. друк. – Харків, 1931–1933.

Дод.: 1933 Техстраничка.

За большевистские темпы : орган партячейки, ФЗК и КСМ 1-й Интернацион. книжно-газ. ф-ки : спец. вып. – Харьков, 1932.

408. **За большевистские темпы** : орган партбюро и завкома стеклозавода «Пролетарий». – Пролетарск ; Лисичанск, 1931, 1932, 1937, 1939–1941.

409. **За будівельні матеріали** : однораз. газ. по системі Артемів. спецмінералпромсоюзу : вид. виїз. ред. «Кооп. Фабрики», «Вукомінералоцентр» та Артемів. спецмінералпромсоюз. – Артемівське, 1931.

410. **За госпрозрахунок** : орган робітників з-ду ім. Воровського в Мелітополі. – Мелітополь, 1931.

Елеватор : орган бюро парт. орг., заводоупр. і завкому з-ду ім. Воровського. – Мелітополь, 1931–1934, 1937–1941.

Дод.: 1939 Літературна сторінка.

Элеватор : орган бюро парторг., заводоупр. и завкома з-да им. Петровского. – Мелітополь, 1935–1937, 1941.

Дод.: 1937 Литературная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

411. **За здоровий паротяг** : опер. бюл. юнкор. оператпостів газ. «Більшовицька зміна». – Дніпропетровськ, 1931.

412. **За нові кадри** : орган парт. осередку, профкому та місцевому Металюрг. учтехкомбінату з-ду ім. Рикова. – Рикове, 1931, 1932.

413. **За промфінплян** : орган парт. осередку, колективу ЛКСМУ та культсектору Спецпроммінералсоюзу. – Харків, 1931, 1932.

414. **За 518 та 1040** : декадна газ. парт. осередків Укрторгпромбуду та Індубуду, 2 й 6 групкомів та будівкомів Індубуду. – Київ, 1931.

415. **За рационализацию и изобретательство** в коксо-химич. пром-сти : одноднев. газ. Оргкокса, посвящ. конференциям по рационализации в Донбассе. – Харків, 1931.

416. **За раціоналізацію** : одноден. газ., присвяч. випуску позики ідей цеху : вид. парторг. та цехком складального цеху № 1 Червонопрапор. з-ду. – Київ, 1931.

417. **За 17 милионов** : газ. ком. КП(б)У, профком. строителей и Упр. стр-вом Мариуп. металлург. з-да (Азовсталь). – Мариуполь, 1931.

За 17 мільйонів тонн чавуну : газ. БПК КП(б)У та ком. будівельників «Озівсталі». – Маріупіль, 1931, 1932.

Дод.: 1931 Призівський пролетар=За 17 міль. т. ч.= Представник Дніпросталі : додаток ; 1932 За третю, більшовицьку.

За металь : газ. БПК КП(б)У та ком. будівельників «Озівсталі». – Маріупіль, 1932.

Дод.: 1932 Штурмовка газети «За металь».

За металл : орган парт. ком., завкома профсоюзу металлург.

гов и упр. з-да «Азовсталь» им. С. Орджоникидзе. – Мариуполь, 1936–1941, 1947–1990.

Дод.: 1937 За металл : прил. ; 1937 За металл : спецвып. ; 1937–1941, 1951–1953, 1955, 1956, 1960–1966 Техническая страница ; 1949, 1950–1953, 1955–1964 Литературная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1936–1941, 1947–1990 рр.

418. **За советскую агломератку** : ударная листовка, выпускаемая райгаз. «Знамя ударника» и зав. газ. «За металл» на строительстве 1-й советской агломерат. ф-ки при участии всех рабкоров-ударников РГЗ. – Рыково, 1931.

419. **«За соціалістичне постачання»** на ХМК : виїз. ред. на Харків. м'ясокомбінаті. – Харків, 1931.

420. **«За соціалістичне постачання»** та «Наддніпряньська правда» на Херсонському консервбуді : орган Наркомпостачання УСРР. – Херсон, 1931.

421. **За соціалістичне рибальство** : газ. Укрдержрибтресту та Укррибалколгоспцентру. – Харків, 1931, 1932.

Дод.: 1931 Технічна сторінка.

422. **За соціалістичний наступ** : одnodен. газ. осередку КП(б)У та штабу при оргбюрові Уман. міжрайпромсоюзу : газ. присвяч. найскорішій ліквідації проривів 3-го вирішального року в промартілях Уман. міжрайпромсоюзу. – Умань, 1931.

423. **За темпи** : орган ПК, ЗК, ЗК ЛКСМ та заводууправи з-ду ім. Шевченка. – Софіївка, 1931–1934.

424. **За 1700** : изд. выезд. ред. «Диктатура труда» и «Металіст» в домен. цехе Сталинзавода. – Сталин, 1931.

425. **За третій вирішальний** : щодакад. газ. парт. осередку та завкому з-ду «Металооб'єднання». – Бердичів, 1931.

426. **За ударне розвантаження** : конвеєр соц. взаємодопомоги транспортові : пост «Зорі», представництва «Известия ЦИК» та «Коксовика» на Коксо-хімічному з-ді : виїз. ред. – Дніпропетровськ, 1931.

427. **За ударні темпи** : багатотираж. газ. : орган парт. колективу та завкому Вільховец. цукроварні. – Вільховець, 1931, 1932.

428. **«За ударну ділянку»** = «Складальник» на ділянці майстра Малахова : щодакад. бюл. – Київ, 1931.

429. **«За ударну ділянку»** = «Червонопрапорник» = «Складальник» на ділянці майстра Семеновського : щодакад. бюл. – Київ, 1931.

430. **«За ударну ділянку»**=«Червонопрапорник»=«Складальник» на ділянці майстра Сундукевича : щодакад. бюл. – Київ, 1931.

431. **За ударну працю** : газ. Харків. швейно-текстиль. союзу. – Харків, 1931–1936.
Дод.: 1931 За ударну працю : листівка.

432. **За честь вагранки** : орган робітн. та служб. Ливарн. цеху з-ду «Червоний прогрес». – Великий Токмак, 1931.

433. **За честь домен** : орган парт. та профспілк. орг. домен. цеху з-ду ім. Дзержинського. – Дніпродзержинськ ; Кам'янське, 1931–1933, 1935, 1936.

Дод.: 1933, 1934 За технічне озброєння доменців : спец. вид. ; 1935 За технічне вооружение : спецвып.

434. **За честь домны** : листовка бригад «Правды», «Комсомольской правды», «Макеевского рабочего» и «Домны» : Макзавод им. Томского. – Макеевка, 1931.

435. **За чотири плавки** : листовка завкома ЛКСМУ, «Макеевского рабочего» и «Комсомольця України». – Макеевка, 1931.

436. **За якість** : бюл. до I з'їзду : вид. партколектив та міськгрупком пекарів м. Києва. – Київ, 1931.

437. **Звіт заводського комітету ВСРТМ з-ду імені Андре Марті** (За період з 1 січ. 1930 р. по 1-ше жовт. 1931). – Миколаїв, 1931.

438. **Звіт про роботу** завод. ком. Спілки машинобудівництва з-ду ім. тов. Артема в м. Амур-Нижньодніпровському за термін з 1 січня 1930 року до 1-го листопада 1931 року : вид. «Артемівця». – Амур-Н.-Дніпровське, 1931.

439. **Зоря** : орган Дніпропетр. МПК, міськради, МРПС і Дорпрофспілки : переїз. ред. газ. «Зоря» на базі Лікнепу № 2 (Вагон.-ремонт. з-д). – Дніпропетровськ, 1931, 1932.

440. **«Зоря» на буд-ві** ф-ки № 6 : щоден. вип. райгаз. «Зоря». – Шостка, 1931.

441. **«Зоря» та «Мостовик»** : опер. бюл. ред. «Зоря» та «Мостовик» на Мостовому з-ді ім. Молотова. – Дніпропетровськ, 1931.

442. **Кирпичник** : орган парт. колективу та завкому цегельн. – Дніпропетровськ, 1931.

443. **«Кіно» на буд-ві** фабрики № 6 : одноден. газ. виїз. ред. газ. «Кіно». – Шостка, [1931].

444. **Коксовик** : орган партбюро, завкома профсоюзу и дирекции коксохимзавода им. Калинина. – Днепропетровск, 1931–1941, 1945–1951, 1954, 1955, 1957–1961.

Дод.: 1931 Кокс домнам : «Коксовик» на агрегатах ; 1931 Коксовик : листівка ; 1931 Приклад передових – наказ відсталим : буксир ред. газ. «Коксовик» ; 1933, 1936 Коксовик : спец. листовка ; 1933, 1938 Техническая страница ; 1936 «Кок-

совик» на поверочних зборах ; 1936, 1937 «Коксовик» на реконструкції печей ; 1960 Литературная страница.

445. **Коксовик** : орган партійн. ком., завод. ком. и дирекции Коммунар. коксохим. з-да. – Алчевск ; Ворошиловск, 1931–1941, 1956–1963.

Дод.: 1932 Технічна сторінка ; 1933, 1937, 1940 Коксовик : спецвип. ; 1933 Ударним темпом : ранк. вип. ; 1939 Коксовик : выезд. ред. ; 1957–1963 Техническая страница.

Коксохимик : газ. трудового коллектива открытого АО «Алчевский коксохимический з-д». – Коммунарск, 1967–1994, 2002–2012.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1956–1963, 1967–1994, 2002–2012 рр.

446. **Коксовик** : орган парт. осередку та профзавкому Вільхів. коксохімзаводу. – [Вільхове], 1931.

447. **Коксохимик** : газ. трудового коллектива открытого АО «Донецккокс». – Донецк ; Сталино, 1931–1941, 1957–1997, 2000, 2003, 2008.

Дод.: 1932 Комсомольська сторінка ; 1932 Технічна сторінка ; 1933, 1958–1963, 1965, 1966 Техническая страница ; 1937 Літературна сторінка ; 1959, 1960, 1962, 1964 Литературная страница.

448. **Комсомол на варті** : однораз. вип. осередку ЛКСМУ 2-ї друкарні ДВОУ УПП. – Харків, 1931.

449. **Комсомольський штурм** : вид. виїз. ред. газ. «Більшовицька зміна» та об'єдн. комсомол. оператив. пост на бесемері з-ду ім. Петровського. – Дніпропетровськ, 1931.

450. **Конвеер** : орган партійн. и КСМ ком., фабзавкома Винниц. 6-й обув. ф-ки. – Винниця, 1931, 1932, 1936.

451. **Кустпроловець-ударник** : орган парт. осередку при Кустпромі та Житомир. міжрайбагатопромсоюзу. – Житомир, 1931.

452. **Лицем до друку** : штурм. щоденка робітників та службовців 7 друкарні ім. Фрунзе. – Харків, 1931.

453. **Луганбуд** : листівка 7-го Будтресту і «Луганбуду» та «Луганської правди». – Луганськ, 1931.

454. **Механізатор** : орган осередку КП(б)У, ЛКСМУ і МК Гірмаштресту. – Харків, 1931.

455. **Молодий друкар** : листівка учнів, робітників і службовців друкарні ФЗУ «Укрполіграфоб'єднання». – Одеса, 1931.

456. **Молодий друкар** : орган осередку ЛКСМУ Держдрукарні : спец. вип., присвяч. перевірці виконання шести питань, висунутих т. Сталіним. – Кривий Ріг, 1931.

457. **Молодий пролетар**=Суднобудівельник : бюл. : орган Київ. МК ЛКСМУ=орган колективу КП(б)У й ЗК корабельні ім. Сухомлина : виіз. ред. «М. П.» на корабельні. – Київ, 1931.

458. **Молодий пролетар**=Трибуна січнівця : орган МК ЛКСМУ = орган ЗПК, ЗК та ЗК ЛКСМУ КПВРЗ : виіз. ред. «М.П.» на КПВРЗ. – Київ, 1931.

459. **Молодий червонопрапорник** : орган парткому та завкому Київ. Червонопрапор. з-ду. – Київ, 1931.

Дод.: 1931 «Молодий червонопрапорник» на з-ді «Більшовик» : бюлетень.

460. **Молот=Киевский** пролетарий=Ударний кабельник : одноден. газ. «Киевского пролетария», редколегій «Молот» та «Ударний кабельник», присвяч. громадському буксирові. – Київ, 1931.

461. **«Молот» та робітнича** радіогазета «Більшовик» на фронті боротьби за промфінплан : орган парт. колективу та завкому з-ду ім. Артема. – Київ, 1931.

462. **Мюдівська листівка** : вип. осередку ЛКСМУ Хардерждержзаводу ім. тов. Ейдемана. – Харків, 1931.

463. **М'ясна індустрія** : орган парткому КП(б)У, ком. ЛКСМУ та завкому Вінниц. м'ясокомбінату. – Вінниця, 1931–1934.

Дод.: 1931, 1932 М'ясна індустрія : спец. вип.

464. **На стройке** : орган ком. КП(б)У, постройкома, упр. Макстройконторы «Южтяжстроя» и з-да металлоконструкций. – Макеевка, 1931–1933, 1938, 1939.

Дод.: 1931 Пароль – Домна № 6 : [стенгаз.] : изд. выезд. ред. газ. «Макеевский рабочий» и «На стройке» ; 1931 Пароль – Домна 6 : штурмовка выезд. ред. газ. «Комсомольская правда», «Макеевский рабочий», «На стройке», «Домна» и ком. ЛКСМУ строительства и з-да им. Томского ; 1932, 1933 Техническая страница.

Ударник Макстроя : орган ком. КП(б)У, постройкома и упр. Макстроя. – Макеевка, 1933–1938.

Дод.: 1933, 1935, 1936 Техническая страница ; 1933

Комсомольская страница ; 1934, 1936–1938 Литературная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1938 рр.

465. **На ходу перевиборів** : бюл. робітників та службовців 4-ої друкарні Трансдруку / видає Виборчком. – Харків, 1931.

466. **На штурм** : виіз. ред. журн. «Ударник» та газ. «За ударні темпи» на реконструкції з-ду ім. Домбаля. – Київ, 1931.

467. **На штурм** : орган парт. колективу, завкому та ЗК ЛКСМУ з-ду ім. Червоного Профінтерну. – Одеса, 1931–1933.

Дод.: 1932 «На штурм» у реалізації позики «4 вивершеного» ; 1932 Сторінка молоді.

468. **На штурм!** : орган парт. осередку та робіткому 5-ої ділянки УНР 13. – Бердичів, 1931.

Прим.: УНР – Управління начальника робіт.

469. **На штурм прориву** : орган парт. осередку, цехпрофкому та управи Укр-консервтресту. – Одеса, 1931.

470. **Назустріч станку** : орган парт. осередку та місцевому тресту Укрліспрому. – Київ, 1931.

471. **Наш пароль 1 серпня!** : вид. ред. «Більшовицька зміна» та ЗК ЛКСМУ з-ду ім. Петровського та Леніна. – Дніпропетровськ, 1931.

Наш пароль – багатомільйонний! : [листівка] : вид. ред. «Більшовицька зміна» та ЗК ЛКСМУ з-ду ім. Петровського та Леніна. – Дніпропетровськ, 1931.

472. **Наші відбитки** : орган парт. осередку, ФЗК та КСМ осередку Вінниц. держдруккарні. – Вінниця, 1931, 1933.

473. **Обжим** : орган парт. колективу та завкому сталевальцюв. з-ду ім. Дзержинського. – Одеса, 1931, 1932.

Дод.: 1932 Технічна листівка.

Обтискач : орган парт. колективу, завкому та КСМ колективу сталевальцюв. з-ду ім. Дзержинського. – Одеса, 1932–1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1934 рр.

474. **Основа** : орган партком., фабкому та ФК ЛКСМУ Сум. сузн. ф-ки «Червоний текстильник». – Суми, 1931–1936.

Дод.: 1935 Додаток до газети «Основа».

475. **Пароль – концентрація** : бюл. осередків КП(б)У, ЛКСМУ та завкомів 7, 8 друк. – Дніпропетровськ, 1931.

476. **Пароль – «Магнитострой»** : опер. бюл. «Рабочей газеты», «Постройки» и «Мостовика» на Мостовом з-де им. Молотова. – Днепропетровск, 1931.

Пароль – «Магнетобуд» : опер. бюл. «Рабочей газеты» та «Мостовика» на Мостовому з-ді ім. Молотова. – Дніпропетровськ, 1931.

477. **Пароль – міст** : орган об'єдн. ред. «Зоря» та «Більшовицька зміна» на буд-ві мосту № 4. – Дніпропетровськ, 1931.

Пароль – мост : «Більшовицька зміна» на стр-ве днепр. моста № 4 через Днепр : орган Дніпропетр. Облбюра

та МК ЛКСМУ. – Дніпропетровськ, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932 р.

478. **Пархомівський ударник** : орган ЗПК, ЗК та дирекції з-да. – Пархомівці, 1931–1936.

479. **Перевибори Завкому** на рейки соцзмагання : «Червоне Запоріжжя» та «На штурм» в цехах «Комунара» : опер. бюл., присвяч. перевиборам завкому та цехових комітетів. – Запоріжжя, 1931.

480. **Петровец** : орган завод. бюро КП(б)У, завкома и дирекции з-да им. Петровского. – Красный Луч, 1931, 1938, 1940, 1941.

Петровець : орган парткому, завкому хіміків та робіткому будівельників. — Червоний Луч, 1932, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1933, 1938, 1940, 1941 р.

481. **«Пищевик» на весняній сівбі** : орган ред. «Пищевик», ЦК Спілки Харчосмак та управи Союзтютюну. – Прилуки, 1931.

«Пищевик» на весеннем севе : орган газ. «За пищевую индустрию» ЦК Союзов пищевой пром-сти и правления Союзтабака. – Прилуки, 1931.

482. **«Пищевик» на Дмитрівщині** : орган управи Союзтютюну, ЦК Спілки Харчосмак та ред. «Пищевик» : вип. Дмитрів. райком КП(б)У, РВК, РПР та виіз. ред. «Пищевик». – Дмитрівка, 1931.

483. **«Пищевик» на заготовке** табака : орган ЦК Союза пищевиков : бюл. в помощь табаководу. – Прилуки, 1931.

484. **Правдівець** : орган бюро парторг., ЗК ВСРТМ та дирекції вагонобуд. з-ду ім. газ. «Правда». – Кам'янське ; Дніпродзержинськ, 1931–1941.

Дод.: 1932 Молодняцька сторінка ; 1932 Технічна сторінка ; 1933 Радянський хопер ; 1933 Сторінка молоді ; 1938 Правдівець : вид. Бюро техн. інформації ; 1938 Правдівець : спец. вип.

485. **Правильщик** : орган парт. осередку та профцехбюра друк. Центр-видаву : спец. вип., присвяч. першотравн. святу та II річниці соцзмагання. – Київ, 1931.

486. **Прес** : бюл. партколективу КП(б)У та завкому 5-ої друк. УПП ДВОУ. – Київ, 1931.

487. **Прес ударника** : орган колективів КП(б)У та ЛКСМУ, завкому, робітників Спілки машинобуд. пром-сти та заводууправи Озівсько-Чорномор. з-ду в м. Бердянському. – Бердянськ, 1931, 1932.

488. **Промкооператор** : однораз. газ. Херсон. міжрайон. багатопромисл. промспілки. – Херсон, 1931.

489. **Пропеллер** : газ. партколективу КП(б)У та завкому з-ду № 43. – Київ, 1931.

Пропеллер : орган парткому, завкому та дирекції з-ду. – Київ, 1931–1937.

Дод.: 1932, 1933 Технічна сторінка ; 1933 Сторінка Техпропу ; 1936 Комсомольська сторінка.

Заводська правда : орган партбюро, завкому та дирекції з-ду. – Київ, 1937–1941.

Дод.: 1939 Заводська правда : бюлетень.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

490. **Радянка** : листівка парт. та КСМ ком. і МК колективів : Секретаріату – НГО – Миськплану – Авіабази та Будуправи Харків. міськради. – Харків, 1931–1935.

За зразкову Раду : листівка парт. та КСМ ком. і МК колективів Секретаріату, УНТО, Миськплану, автобази та Будуправи Харків. міськради. – Харків, 1935, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1936 рр.

491. **Радянська ливва** : орган ЗПК, ЗК і ЗК ЛКСМУ Одес. ливвар. з-ду. – Одеса, 1931–1935.

Дод.: 1931 Молодняцька сторінка.

492. **Різець** : орган ЗК КП(б)У, ЗК СРЗМБ, заводоуправи з. ім. Леніна. – Нікополь, 1931.

493. **Рупор ударника** : орган парт. й комс. осередків та ФЗК 2-ої держмахор. ф-ки. – Прилуки, 1931.

494. **С. г. будівельник** : орган парт. та проф. осередків Укрсільгоспбуду. – Кривий Ріг, 1931.

495. **Сигнал інтернаціоналіста** : щодакад. газ. партколективу та ФК ф-ки Інтернаціон. книги. – Київ, 1931.

496. **Смок** : орган робітників з-ду смоко-компресор. в Мелітополі : вид. : парт. осередок, завком і заводоуправа. – Мелітополь, 1931, 1932.

За темпи : орган бюро парторг., завкому і заводоупр. Мелітопол. насосно-компресор. з-ду. – Мелітополь, 1932–1941.

За темпы : орган партбюро, завкома и заводоуправл. Мелітоп. насосно-компресор. з-да. – Мелітополь, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

497. **Соціалістичний темп** : орган парт. КСМ ком. та завкому Черкас. деревооброб. комбінату Укрдрев. – Черкаси, 1931–1933, 1935, 1936.

Дод.: 1932 Сторінка КСМ.

498. **Сталінський цукровик** : орган ЗПК та завкому Сталін. цукроварні. – Лохвиця, 1931, 1936.

499. **Стандарт** : орган ЗПК, ЗК і дирекції Володимир. лісокомбінату. – Володимирівка, 1931–1936.

500. **Строитель** : п'ятидневн. газ. робочих и служащих Коксостроя : орган партколлектива, постройкома и Макеев. построеночного управл. «Коксохиммонтажа». – Макеевка, 1931.

Ударник стройки : орган партколлектива, постройкома и построеночного упр. Коксохиммонтажа. – Макеевка, 1933.

Дод.: 1933 Ударник стройки : листовка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1933 р.

501. **Строитель-ударник** : орган ячейки ЛКСМУ и 4 групкома Союза строителей. – Харьков, 1931.

502. **Стройка** : орган стройпарткома и постройкома “Монтажстроя”. – Ворошиловск, 1931–1934.

Дод.: 1932 Технічна сторінка ; 1934 Техническая страничка.

503. **Темпи вирішують** : орган ЗПК, управи Кривбуду, будівкому спілки РБВП та завкому металургів. – Кривий Ріг, 1931, 1932, 1935.

Дод.: 1931 Технічна сторінка ; 1935 Комсомольська сторінка ; 1935 Техническая страничка.

Темпи вирішають : орган ЗПК, управи Кривбуду, будівкому спілки РБВП та завкому металургів. – Кривий Ріг, 1932–1934, 1936.

Дод.: 1932, 1934, 1936–1939, 1941 Літературна сторінка ; 1932–1934 Молодняцька сторінка ; 1932 Темпи вирішують : спецвип. ; 1932 Штурм ; 1933 Темпи вирішують : виїз. ред. **Металург Кривбаса** : щоден. газ. : орган ЗПК, партбюро буд-ва, завкому металургів та будівкому, заводоупр. та Криворіжбуду Криворіж. металург. з-ду. – Кривий Ріг, 1936–1941.

Дод.: 1937, 1938 Комсомольська сторінка ; 1936, 1941 Техническая страничка ; 1936 Металург Кривбаса : листівка ; 1937 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

504. **Темпи друкаря** : орган партосередку та завкому друк. «Пам'ять Перекопу». – Дніпропетровськ, 1931.

Дод.: 1931 За 23000 : спец. вип.

505. **Тринадцята ударна** : шестиден. орган партколективу та ФЗК 13-ої друк. Укрполіграфоб'єднання. – Київ, 1931, 1932.

Дод.: 1931, 1932 Сторінка молоді ; 1931 «Тринадцята ударна» в День Колективізації та Врожаю : одноден. бюл. ; 1931 «Тринадцята ударна» в перевірці Колумови : одноден. бюл.

506. **Турбиностроєвец** : орган ячейки КП(б)У, ЛКСМУ и постройкома Турбиностроя. – Харьков, 1931.

Турбиногигант : трьохден. газ. Харків. турбобуду : орган колективу КП(б)У та будкому. – Харьков, 1931.

Дод.: 1931 Техника турбиностроения : прил.

Турбіновелетень : орган ЗПК, заводууправи, ЗК електриків та ЗК ЛКСМУ Харків. турбогенератор. з-ду : щоден. газ. – Харків, 1931–1937.

Дод.: 1932 Будівна техніка ; 1932, 1934, 1936 Літературна сторінка ; 1932, 1933 Молодеча сторінка ; 1932 Техника турбиностроения : прил. ; 1932, 1933 Технічна сторінка ; 1933 Технічний листок : додаток ; 1934 Технический листок : прил. ; 1935 Молодняцька сторінка.

Турбовелетень : орган партбюро, дирекції та завкому Харків. турбогенератор. з-ду ім. С. М. Кірова. – Харків, 1944–1947.

Дод.: 1945 Бойовий листок газети «Турбовелетень» ; 1945 Спеціальний вип. газ. «Турбовелетень» ; 1947 Турбовелетень : спецвип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1937, 1944–1947 рр.

507. **У бій** за IV-й : орган Укршвейоб'єднання, партосередку та місцевкому. – Харків, 1931.

508. **У бій** за шихту : листівка «М. Р.» в доменному й мартенівському цехах Сталінзаводу. – Сталіно, 1931.

509. **Ударне будівництво** : орган БПК та профспілок Краммашбуду. – Краматорськ, 1931.

За темпи : орган стройпарткома, постройкома и стройупр. Крамстроймаша. – Краматорск, 1931–1937.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1937 рр.

510. **Ударний заклик** : літ. газ. ред. газ. «Ударник» та творчої групи ВУСПП'у «Ударник» : з-ди ім. Петровського та Леніна. – Дніпропетровськ, 1931.

511. **Ударний темп** : орган партосередку, КСМ та робіткому 8-ої дільниці. – Житомир, 1931, 1932.

Ударный темп : газ. парт., КСМ и профорг. УНАС 13. – Житомир, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932 роки.

512. **Ударник** : газ. робітників та службовців Прилуц. держдрукарні. – Прилуки, 1931.

513. **Ударник** : декадна багатотиражна газ. парт. колективу та фабкому 10-ї держвзуттярні. – Бердичів, 1931.

514. **Ударник** : орган завод. парт. ком., завкому профспілки і дирекції з-ду ім. 61 комунара. – Миколаїв, 1931–1941.

Дод.: 1932, 1933, 1936, 1940 Технічна сторінка ; 1935 Інформ. бюл. техпропу Миколаїв. держ. суднобудів. з-ду імені 61 : щодакад. дод. ; 1935, 1936 Комсомольська сторінка ; 1936, 1937, 1939 Літературна сторінка.

Коммунар : орган зав. парткома, завкома профсоюза и дирекции з-да им. 61 коммунара. – Николаев, 1941.

515. **Ударник Д/о** комбінату : орган партком. та завкому Деревооброб. комбінату. – Київ, 1931–1937.

Дод.: 1931–1933 Сторінка молоді ; 1932, 1933, 1936 Молодий деревообробник ; 1932 Сторінка техніки ; 1933 Ударник Д-о комбінату : виїз. ред. ; 1934, 1936 Комсомольська сторінка.

Ударник : орган партбюро, завкому та дирекції деревооброб. комбінату. – Київ, 1938–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

516. **Ударник Луганбуду** : орган БПК, будпрофкому та ЗК Луганбуду. – Луганськ, 1931–1933.

Дод.: 1931 Отходник на «Луганстрой» ; 1931 Штурмовка : листівка ; 1933 Ударник Луганбуду : спец. вип.

517. **Ударник 11-ої** Держвзуттярні : газ. партколективу та фабкому ф-ки. – Житомир, 1931–1933.

Ударник взуттярні : орган партколективу та фабкому 11-ої взуттярні. – Житомир, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1933 рр.

518. **Ударник-поліграфіст** : орган осередків КП(б)У, ЛКСМУ та завкому друкарні ім. 25-річчя ВКП. – Дніпропетровськ, 1931.

519. **Ударник Профінтерну** : орган партколективу та фабкому Деревооброб. комбінату «Червоний Профінтерн». – Житомир, 1931–1933.

Ударник Червоного Профінтерну : орган партбюро і фабкому комбінату «Червоний Профінтерн». – Житомир, 1933–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

520. **Ударник п'ятирічки** : газ. ЗПК КП(б)У та завкому піск. та рафінад. з-дів ім. П'ятакова м. Петровського Г. І. – Городище ; р-н ім. Петровського, 1931–1936.

Дод.: 1933, 1934 За техніку : тексторінка.

521. **Ударник-рабор** в боротьбе за чугун, за сталь, за прокат : листовка ред. газ. «Труд», «Приазовский пролетарий» и «Ильичёвец» з-дов ім. Ильича. – Мариуполь, 1931.

522. **Ударник робітничого** постачання : орган партком., групкому та ком. ЛКСМУ Агрокомбінату. – Одеса, 1931, 1932.

523. **Ударник сплаву** : орган тресту «Дніпролісосплав», партком. та Київ. і Чернігів. облспілки лісу та сплаву. – Київ, 1931–1934.

Дод.: 1933 Технічна сторінка.

524. **Ударник Харчопромкомбінату** : орган осередку КП(б)У та правління Харчопромкомбінату. – Київ, 1931.

525. **Ударный трикотажник** : орган робочих и служащих трикотаж. ф-ки им. тов. Балицкого. – Харьков, 1931.

Ударный трикотажник : орган партосередку КП(б)У, фабкому та осередку ЛКСМУ трикотаж. ф-ки ім. Балицького. – Харків, 1933.

Ударная трикотажница : орган партком., фабкома и ком. ЛКСМУ трикотаж. ф-ки им. Балицкого В. А. — Харьков, 1933–1935.

Дод.: 1934 Ударная трикотажница : спецвып.

Ударна трикотажница : орган партком., фабкому і ком. ЛКСМУ трикотаж. ф-ки ім. Балицького В. А. – Харків, 1936.

Дод.: 1937 Ударна трикотажница : бюлетень.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1937 рр.

526. **Ударный щеточник** : орган парткома КП(б)У, ком. ЛКСМУ и ФЗК : газ. щеточ. ф-ки им. Фрунзе. – Харьков, 1931, 1934, 1935.

Дод.: 1934 Ударный щеточник : спецвып. ; 1935 Ударный щеточник : листовка.

Ударный щіткарник : орган осередку КП(б)У, ФЗК та колективу ЛКСМУ щіткарно-волосяної ф-ки ім.

Фрунзе. – Харків, 1931, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1934, 1935 р.

527. **Ударним темпом** : орган партійн., профсоюз. хоз. орг. Коксоостроя и з-да № 5 «Кокс». – Макеевка, 1931–1933.

Дод.: 1932, 1933 Техническая страница.

Коксовик : орган партбюро, завкома и заводуупр. Старомакеев. з-да. – Макеевка, 1933–1941.

Дод.: 1933 Техническая страница ; 1936, 1937 Литературная страница ; 1939 Коксовик : спец. вып.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

528. **Фабзавучник** : орган робітників, службовців та учнів Одес. шк. ФЗУ «Укрполіграфоб'єднання». – Одеса, 1931.

529. **Харчопродукт** : орган робітників та службовців «Харчокомбінат». – Київ, 1931.

530. **Цукровик** : багатотиражна газ. ком. КП(б)У, ЛКСМУ та ОБ. З. К. Пивіського цукрокомбінату. – Ржищів, 1931.

531. **Цукровик-ударник** : орган Сум.-Степанів. партком., ЛКСМУ та завкому. – Степанівка, 1931, 1932.

532. **Червона валка** : багатотиражна газ. робітників та службовців комбінату «Союзхліба». – Біла Церква, 1931.

533. **Червона голка** : орган парт. колективу, ФЗК та колективу ЛКСМУ. – Вінниця, 1931, 1932.

Володарка : орган парт., фабр. та КСМ ком. Віншвейфабрики. – Вінниця, 1933–1941.

Дод.: 1933, 1934 «Володарка» у підшефному селі ; 1937, 1939, 1940 Литературная страница.

За стахановські темпи : орган партбюро, профорг. та дирекції Вінниц. швейної ф-ки ім. Володарського. – Вінниця, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

534. **Червона гранка** : орган робітників, робітниць та службовців 6-ої Держдрукарні. – Одеса, 1931.

535. **Червона зірка** : орган ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ рафзаводу. – Суми, 1931–1936.

Дод.: 1931, 1932 «Червона зірка» в підшефному селі Бітиця : виїз. ред. ; 1932 Технічний листок : додаток ; 1935, 1936 Червона зірка : виїз. ред.

536. **Червоний верстат** : щодакад. багатотиражна газ. партосередку та завкому 22-го лісозаводу Укрдрева. – Черкаси, 1931.

537. **Червоний друкар** : комсом. листок, присвяч. до комс. штурму 4 друк. ДВОУ ім. Леніна. – Одеса, 1931.

538. **Червоний зшиток** : стінгаз. партосередку, осередку КСМ та завкому Конвертово-білової ф-ки ім. 13 Рок. Жовтневої Революції, присвяч. 14 роковинам Жовтневої Революції. – Одеса, 1931.

539. **Червоний махорочник** : орган партком. ФЗК та КСМ орг. ф-ки. – Прилуки, 1931, 1935, 1936.

Червоний махорник : орган партком. ФЗК та КСМ орг. ф-ки. – Прилуки, 1931–1935.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1936 рр.

540. **Червоний металург** : орган ЗПК КП(б)У, завкому металургів і дирекції ДЗМУ. – Дніпропетровськ, 1931–1941.

Дод.: 1932 Додаток до газ. «Червоний металург» ; 1932 «Трибуна техпропаганди» та «Червоний металург» ; 1936, 1937 Литературная газета ; 1936 Литературная страница ; 1936 Червоний металург : листівка ; 1936 Червоний металург : спец. вип. ; 1937, 1940 Техническая страница ; 1937, 1938 Червоний металург : спец. листівка ; 1941 «Червоний металург» на буд-ві.

541. **Червоний текстильник** : орган парт., КСМ орг. та ФЗК панчш. ф-ки. – Прилуки, 1931–1933, 1935.

542. **Червоний торфяник** : орган Укр. ком. профспілки робітників торфосланц. пром-сти. – Київ, 1931.

Червоний торфяник України : орган ВУК'у Укрторфоб'єднання, Укрінсторфу та Торфспеццентру. – Київ, 1931.

543. **Червоний щетинар** : однораз. газ. : орган партколективу, фабкому та колективу ЛКСМ Щетинарні. – Одеса, 1931.

544. **Черкаський лісоруб** : видають партосередок, робітком, ІТС та адмін. Черкас. виробн. р-ну «Українліс». – Черкаси, 1931–1933.

545. **Чоботарська шпилька** : газ. т-ва «Виробник-чоботар». – Харків, 1931.

546. **Штурм** : изд. партячейка, колектив ЛКСМУ и завком з-да «Победа» в г. Мелітополе. – Мелітополь, 1931–1934.

Дод.: 1933 Техническая страничка.

Двигатель : изд. партком. и завком з-да «Победа» в г. Мелітополе. – Мелітополь, 1934, 1935.

Двигун : орган парткому, заводоупр. та завкому з-ду ім. Мікояна. – Мелітополь, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

547. **Штурмівка 6-ої друк.** ДВОУ : щоден. бюл. парт. колективу та завкому 6-ої друк. ДВОУ. – Київ, 1931.

548. **Штурмовка** : п'ятиден. газ. робітників і службовців Держдрук. ім. Леніна. – Херсон, 1931.

549. **Штурмовка робітників** та службовців комбінату «Харків-одяг». – Харків, 1931.

550. **Штурмовка Тринадцятої** ударної : бюл. партколективу та завкому 13-ої друк. ім. Леніна Укрполіграфоб'єд. – Київ, 1931.

1932

551. **Авто-ремонтник** : десятиден. газ. парткому та завкому Держав. авторемонт. з-ду. – Харків, 1932, 1934.

552. **Більшовицька перемога** : орган парт. колективу та завкому з-ду «Червоний Жовтень». – Фастів, 1932.

553. **Більшовицька сталь** : газ. парт. та профорг. Рейкотрям. та Бесемерів. цехів з-ду ім. Дзержинського. – Кам'янське, 1932.

554. **Більшовицький натиск** : орган ЗПК, ЗК, ЗК ЛКСМУ Обозобудівельного з-ду Об[л]автотресту. – Павлоград, 1932.

Червоний обозник : орган ЗПК та ЗК Обозно-механічного з-ду. – Павлоград, 1933, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1934 рр.

555. **Більшовицький темп** : орган парт. орг., робіткомів та управ виконробів. пункту та будування Айдарського мосту : вид. за участю газ. «Степова комуна». – Старобільське, 1932, 1933.

556. **Більшовицькі темпи** : орган парбюро, ЗК, ЗК ЛКСМУ і дирекції клеєварно-галантерейн. з-ду. – Одеса, 1932–1941.

Дод.: 1936 Більшовицькі темпи : листівка ; 1937 Комсомольсько-молодняцька сторінка.

557. **Будівельник** : орган парт. колективу та будкому ПКЖБ Донбасжитлобуду. – Ворошилівське, 1932, 1933.

558. **Будівник металург** : [листівка] : орган ЗПК та ЗК ВСРМП 8 будтресту. – Дніпропетровськ, 1932.

559. **Будівник трубного** : щоден. завод. газ. : орган ЗПК, будпарткому та будівкому спілки РБВП Нікопольбуду. – Нікополь, 1932, 1935–1938.

Дод.: 1935 Будівник трубного : додаток ; 1936 Техническая страница

Трубник : газ. трудового колектива открытого АО «Нікопольский Пивденнотрубний завод». – Нікополь, 1938–1941, 1952–2000.

Дод.: 1939, 1940, 1959, 1960 Техническая страница ; 1939, 1954, 1955, 1957–1959 Трубник : спец. вып. ; 1953, 1957–1960 Литературная страничка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932, 1935, 1936, 1937–1941, 1952–1955, 1957–1960 рр.

560. **Будуємо** : орган парт. осередку 7-ої буд. ділянки. – Кривий Ріг, 1932.

561. **Бюлетень, присвячений** перевірці виконання 6 настанов тов. Сталіна : виїз. ред. журн. «Ударник», газ. «За ударні темпи» (зав. ім. Домбаля). – Київ, 1932.

562. **В боротьбі за цукор** : орган парткому, ЗК та КСМ орг. Первухін. цукроварні. – Первухінка, 1932–1936.

563. **Вагранка** : шодакад. газ. партколективу, завкому та заводууправи Хортиц. з-ду ім. Енгельса. – Хортиця, 1932, 1933.

Дод.: 1932 Технічна сторінка.

Шприц-вагранка : шестиден. газ. парткомів, завкомів та заводууправи Хортиц. з-дів ім. Ф. Енгельса і К. Маркса. – Хортиця, 1934, 1935.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1935 рр.

564. **Верстатка** : орган парткому, завкому та заводууправи вид-ва «Червоне Запоріжжя». – Запоріжжя, 1932–1936.

Дод.: 1931, 1934 Верстатка : спецвип.

565. **Випарка** : орган парт. колективу та профкому Маків. цукроварні. – Маків, 1932.

566. **Ворошиловець** : орган ЗПК КП(б)У та ЗК профспілки з-ду ім. Ворошилова. – Дніпропетровськ, 1932–1936.

Дод.: 1932, 1933, 1935 Молодняцька сторінка ; 1933 Ворошиловець» на весінній сівбі ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1933 Технічна сторінка ; 1936 Молодежная страница.

567. **Голос сахарника** : орган ЦК С. рабочих сахар. пром-сти : виїз. ред. газ. «Голос сахарника» на V пленумі ЦК С. цукровиків України. – Київ, 1932.

Прим.: «Голос сахарника» – газета Всесоюзної Спілки цукровиків (Москва).

568. **Голос сахарника** : орган ЦК Союза рабочих сахар. пром-сти : виїз. ред. на Скриник. дільниці цукрорадгоспу ім. III Інтернаціоналу. – [Скриниківка], 1932.

Прим.: «Голос сахарника» – газета Всесоюзної Спілки цукровиків (Москва).

569. **Голос сахарника**=Більшовицька правда : орган ЦК Союза рабочих сахар. пром-сти=орган Вінниц. обкому КП(б)У, МК КП(б)У, Облвиконкому, ОНР : виїз. ред. на Проскурів. кущі цукроварень. – Проскурів, 1932.

Прим.: «Голос сахарника» – газета Всесоюзної Спілки цукровиків (Москва).

570. **Голос сахарника**=Червона зірка : орган ЦК Союзу робочих сахар. пром-сти = орган парт. колективу та завкому Червонозоряної рафінарні : спільний вип. ред. газ. «Голос сахарника» і «Червона зірка», присвяч. 1-му зльоту робкорів буньякорядгоспів і цукроварень Харківщини. – Суми, 1932.

Прим.: «Голос сахарника» – газета Всесоюзної Спілки цукровиків (Москва).

571. **Голос ударника** : п'ятиден. газ. : орган осередку КП(б)У і ЛКСМУ, буд-кому і завкому Харків. коксо-хім. з-ду. – Харків, 1932.

572. **Голос хеміка** : двотижн. газ. робітн. та служб. ф-ки «Трудовий хемік». – Харків, 1932.

Прим.: Склограф.

573. **Дайош сталь** : орган партячеек и цехкомов мартеновского цеха. – Ворошиловск, 1932.

574. **Двигун** : орган парт. та ЛКСМ колективів та завкому з-ду ім. 25 Жовтня. – Першомайське, 1932, 1933.

Дод.: 1932 Технічна сторінка.

575. **Дев'ятому з'їзду** рапорт перемог : ударний вип. газ. «Зоря» та облоргкомітету Спілки машинобудівництва. – Дніпропетровськ, 1932.

576. **Динас** : орган партбюро и завкома з-да им. Карла Маркса. – Пантелеймоновка, 1932–1941.

Дод.: 1934, 1937, 1938 Динас : листовка ; 1936 Динас : спецвип. ; 1939 Техническая страница.

577. **Доменщик** : орган партячейки и цехкома доменного. – Ворошиловск, 1932, 1933.

578. **Друкар** : орган парт. групи, КСМ ком. та ФЗК Зінов'їв. друк. «Соцнаст-туп». – Зінов'ївське, 1932–1934.

Дод.: 1932 Друкар : виїз. газ.

579. **Друкар** : стінгаз. : орган парт. осередку та групкому друкарів : виходить друкованою багатотиражкою з нагоди XV річниці Жовтня. – Суми, 1932.

580. **Друкарі в боротьбі** за хліб : орган обл. ком. друкарів. – Київ, 1932.

581. **Живий потік** : орган парт., профспілк., КСМ орг. столяр. цеху. – Харків, 1932.

Живий потік : щоден. газ. столяр. цеху з-ду «Серп і молот» : орган парт., профспілк., КСМ орг. – Харків, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1934 рр.

582. **За більшовицькі темпи** : орган ЗПК і завкому Бурин. цукрозаводів Бу-рин. р-ну Чернігів. обл. – Буринь, 1932, 1933, 1935, 1936.

583. **За большевистську кино-пресу** : спец. вып. партячейки, профкома и ред. Всеукр. ф-ки кино-хроніки. – Харьков, 1932.

584. **За будматеріали** : орган облкому цемент.-керам. пром-сті, ФЗМК та парт. осередків підприємств м. Києва. – Київ, 1932.

585. **За вдарні темпи** : орган парт. колективу, фабкому та колективу ЛКСМУ Одес. щетинарні. – Одеса, 1932.

За темпи : орган парт. колективу, фабкому й колективу КСМ Одес. щетинно-щіткової ф-ки «Різноекспорту». – Одеса, 1932–1934.

Дод.: 1932 Комсомольська сторінка.

За темпы : орган парткома, фабкома и ком. ЛКСМУ Щетин. ф-ки. – Одесса, 1935.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1935 рр.

586. **За другу п'ятилітку** : орган парткому та завкому чавуноливар. з-ду «Жовтнева кузня». – Коростень, 1932, 1933, 1936.

Дод.: 1932 За другу п'ятилітку : спецвип.

587. **За другу п'ятирічку** : орган парт., ЛКСМУ осередків та фабкомів підприємств Міськомдому. – Харків, 1932.

588. **За механізацію** : орган парт. колективу та завкому з-ду ім. Косіора. – Луганське, 1932, 1933.

589. **За перебудову роботи** промкооперації : орган парторг. та правління Житомир. лісодеревопромсоюзу. – Житомир, 1932, 1934, 1935.

590. **За промфінплян** : вид. Понінків. парт. колективу та фабкому. – Понінка, 1932.

591. **За радянський перфоратор** : орган осередку КП(б)У та завкому з-ду ім. «Комуніст» (ЦМК). – Кривий Ріг, 1932.

За механізований Кривбас : орган партбюро, завкому профспілки важкого машинобудування та ЗК ЛКСМУ з-ду «Комуніст». – Кривий Ріг, 1932–1936, 1938–1941.

Дод.: 1935, 1936 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1936, 1938–1941 рр.

592. **За радянську кіноплівку** : орган парт., профспілк., комсомол. ком. та адмін. Шосткин. ордена Жовтневої Революції виробн. об-ня «Свема» ім. 50-річчя СРСР. – Шостка, 1932–1936, 1957–1985.

Дод.: 1933 За радянську кіноплівку : виїз. ред. ; 1933 «За радянську кіноплівку» у підшефному селі ; 1933 Комсомольська сторінка ; 1935 За радянську кіноплівку : екстр. вип. ; 1963, 1965 Технічна сторінка.

Сталінський промінь : газ. партбюро та фабкому ф-ки № 6. – Шостка, 1941.

Свема : орган парт., профспілк., комсомол. ком. та адмін. Шосткин. ордена Жовтневої Революції виробн. об-ня «Свема» ім. 50-річчя СРСР. – Шостка, 1985–1998.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1936, 1941, 1963–1965, 1985–1998 рр.

593. **За радянську машину** : орган ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМ Машинобудів. з-ду Миколаїв. комбінату ім. Марті та 61. – Миколаїв, 1932, 1933.

Дод.: 1932 Технічна сторінка.

594. **За радянську топку** : орган парт. колективу та ЗК машбуд. з-ду ім. Томського. – Київ, 1932.

Дод.: 1932 Молодий топкобудівельник.

595. **«За соціалістичне життя»**=«Молотарка» на хлібозаготівлях : орган Лозів. РК КП(б)У, РВК, РПР = орган ЗПК, ЗК та ЗК ЛКСМУ Харків. з-ду с.-г. маш. «Серп і молот». – Лозова, 1932.

596. **За соціалістичне постачання** : орган Наркомпостачання УСРР : виіз. ред. на консерв. ф-ці ім. Ворошилова та колгоспах-постачальниках сировини. – Одеса, 1932.

За соціалістичне постачання=Ворошиловець : орган Наркомпостачання УСРР = орган ЗПК, ЗК ЛКСМУ та завкому консерв. з-ду ім. Ворошилова : виіз. ред. на консерв. ф-ці ім. Ворошилова та колгоспах-постачальниках сировини. – Одеса, 1932.

597. **За соціалістичне постачання**=Закатка : орган Наркомпостачання УСРР=орган ЗПК, осередку ЛКСМУ та завкому консервної ф-ки ім. Леніна : виіз. ред. – Одеса, 1932.

598. **За соціалістичне постачання**=Ударний марксівець : орган Наркомпостачу УСРР=орган колективу КП(б)У та ФЗК ф-ки ім. Карла Маркса : [виіз. ред.]. – Київ, 1932.

599. **За соціалістичне постачання**=Ударник : орган Наркомпостачу УСРР=орган парт. колективу та ФЗК Київ. консерв. з-ду ім. Мікояна : [виіз. ред.]. – Київ, 1932.

600. **«За соціалістичне постачання»** на будівлі Дніпропетровськ. м'ясо-масло-жирового комбінату. – Н.-Дніпровське, 1932.

601. **«За соціалістичне постачання»** на Дарницькому м'ясокомбінаті : орган Наркомпостачання УСРР : виіз. ред. – Київ, 1932.

602. **«За соціалістичне постачання»** на Херсонському консервному заводі

№ 1 : виїз. ред. «ЗСП» : орган Наркомпостачання УСРР. – Херсон, 1932.

603. **«За соціалістичне постачання»** на Херсонському консервному заводі
№ 2 : виїз. ред. «ЗСП» : орган Наркомпостачання УСРР. – Херсон, 1932.

604. **За темпи** : бюл. парт. колективу та завкому Ромен. інкубатор. з-ду. – Ромен, 1932.

605. **За темпы** : газ. политотд. 12 стройучастка Мосдонстройпути (Луганская Станица). – Станица Луганская, 1932–1934.

606. **За темпы** : орган бюро ячейки ВКП(б) и постройкама стр-ва Острой Могилы. – Луганск, 1932.

Строитель : орган партячейки и постройкама 171 участка. – Луганск, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1933 рр.

607. **За темпы и качество** : орган колектива КП(б)У, ЛКСМУ и постройкама строительства. – Конотоп, 1932.

Дод.: 1932 В атаку : штурмовка ; 1932 Комсомольская страница.

На стройке : орган партячейки и постройкама Автостроя. – Конотоп, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1933 рр.

608. **За ударне будівництво** : орган парт. осередку та будівкому буд-ва Дніпропетр. м'ясо-олій-жиркомбінату. – А.-Н.-Дніпровське, 1932, 1933.

Дод.: 1932 Молодняцька сторінка.

609. **За ударний конвєср** : орган парткому, фабкому та дирекції ф-ки «Кіршвейпром». – Кірово ; Зінов'ївське, 1932, 1933, 1935, 1936.

610. **За ударну замову!** : «Чорноморська коммуна», «На штурм» у ново-механ. цеху з-ду імени «Червоного Профінтерну». – Одеса, 1932.

611. **За ударную стройку** : орган стройпарткома, строительного ком. ЛКСМУ и постройкама «Горловстроя». – Горловка, 1932, 1933.

612. **За ударные темпы** : орган ячейки КП(б)У, завкома и ячейки ЛКСМУ Одес. бум.-толевого з-да им. Томского. – Одесса, 1932.

613. **«За харчову індустрію»** на Херсонському консервбуді : орган Наркомпостачання СРСР, РСФРР й ЦК чотирьох профспілок. – Херсон, 1932.

614. **За хем-письменність** : орган та ЗК зав. Ворошилова. – Дніпропетровськ, 1932.

615. **За хліб** : «Червоний взуттєвик» та «Хемік» на хлібозаготівлі у с. Лоц.-Кам'янці. – Дніпропетровськ, 1932, 1933.

616. **За цукор** : об'єдн. вид. газ. «За пищевую индустрию», «Голос сахарника» та «Коллективіст Краснокутчини» : виїз. ред. на цукроварнях Краснокутчини. – Краснокутськ, 1932.

617. **За якість партучби** : опер. бюл. Червоно-Чечелів. РПК та газ. «Ударник транспорту», «Паровізник» та «Шляхи комунальника». – [Чечелівка], 1932.

618. **За якість перевиборів** : видають «Більшовицька зміна» та колектив ЛКСМУ з-ду «Спартак». – Дніпропетровськ, 1932.

619. **Закатка** : орган парт. колективу, осередку КСМ та завкому консерв. [ф-ки] ім. Леніна. – Одеса, 1932, 1933.

Дод.: 1930 Бойова тривога «Закатки» : виїз. ред.

620. **«Зоря» на буд-ві** шляху Дніпропетровське – Запоріжжя : [видає] виїз. робкорів. бригада газ. «Зоря». – Дніпропетровськ, 1932.

621. **«Зоря» на мартенах** з-ду К. Лібкнехта : [листівка] : вид. виїз. ред. газ. «Зоря». – Дніпропетровськ, 1932.

622. **К газете «Перетирка»** 2-й Гостабакфабрики. – Харьков, 1932.

623. **Казаняр-ударник** : орган парт. осередку та цехкому Казанового цеху з-ду «Більшовик». – Київ, 1932, 1933.

624. **Коксовик Кадиевщини** : орган ЗПК и завкома коксохимкомбината. – Кадиевка, 1932–1937.

Дод.: 1932 Дадим кокс чёрной металлургии : листівка ; 1932 Техническая страничка ; 1936 Коксовик Кадиевщини : спец. вып.

Стахановец коксохимии : орган бюро парторг., ЗК и заводуупр. коксохимзавода. – Серго, 1937–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

625. **Колективна думка** : шестиден. газ. парт. осередку, завкому, ЗК ЛКСМУ та заводууправи Обозобудів. з-ду в м. Херсоні. – Херсон, 1932.

626. **Комсомол на кінофронті** : листівка комсомол. осередку при звуковому Держкіно ім. Леніна. – Запоріжжя, 1932.

627. **«Комсомолец України»**=«За більшовицькі темпи»=«Шлях індустріалізації» на замовленнях Дніпробуду : листівка виїз. ред. на Миколаїв. комбінаті «Марті». – Миколаїв, 1932.

628. **Кооперативна фабрика** : всеукр. газ. промкооп. : орган Вукопромради, Вукосоюзкас, Вуколіспромсоюзу та Харків. облпромради. – Харків, 1932–1935.

Дод.: 1932 «Кооперативна фабрика» на I Всеукраїнському з'їзді Лісопромкооперації.

629. **«Кооперативна фабрика»** на перевиборах органів Одеського деревпромсоюзу та його периферії : безпл. штурм. листівка : орган Вукомпромради, Вукопромлісу та Одес. облдеревпромсоюзу. – Одеса, 1932.

630. **Красный трубник** : орган партбюро, завкома Харцыз. трубзавода. – Харцызск, 1932, 1934–1941.

Дод.: 1937, 1939 Красный трубник : спецвып.

631. **«Лісовий робітник»** в Олевському ліспромгоспові : виїз. ред. газ. «Лесной рабочий» : газ. ЦК, ВУК'у Спілки лісдревробітників, парт. колективу й райробіткому Олев. ліспромгоспу. – Олевськ, 1932.

632. **Лісовий фронт** : багатотиражка парт. осередку та РК Корюків. ліспромгоспу. – Корюківка, 1932, 1933.

633. **Лісодеревообробник** : газ. ВУК'у Спілки лісодереворобітників, Затон. РПК й райробіткому Кам'янець-Поділ. лісгоспу : виїз. ред. журн. «Лісодеревообробник» в Кам'янець-Поділ. лісгоспі. – Затонське, 1932.

Дод.: 1932 На більшовицький штурм : одnodен. листівка.

634. **«Лісодеревообробник» на Всеукраїнській конференції ІТР** : [щоден. бюл.] : газ. ВУК'у та Київ. обл. оргком. Спілки лісодереворобітників : виїз. ред. журн. «Лісодеревообробник». – Київ, 1932.

635. **Лісоруб** : декад. газ. партгрупи, робіткому, ІТР Ліспромгоспу. – Фастів, 1932, 1935.

636. **Лісоруб** : орган партосередку, робіткому та бюро ІТС Богуслав. радлісгоспу. – Богуслав, 1932.

Червоний лісоруб : орган партосередку, робіткому та бюро ІТС Богуслав. радлісгоспу. – Богуслав, 1932.

637. **Лісоруб-ударник** : орган робіткому Спілки Проскурів. РЛГ. – Ляличів, 1932.

638. **Металіст** : орган осередку КП(б)У, ЛКСМУ та завкому ЦМК. – Кривий Ріг, 1932.

639. **Механізатор** : орган парткома, завкома профсоюзу и администрации Горлов. ордена Трудового Красного Знамени машиностроит. з-да им. С. М. Кирова. – Горловка, 1932–1941, 1947–1952, 1954–1993.

Дод.: 1933, 1934 Техническая страничка ; 1935 Комсомольско-молодежная страничка ; 1936–1940, 1961–1966 Литературная страница ; 1936 Механизатор : внеочеред. вып. ; 1938, 1940 Механизатор : спец. вып.

640. **Молодий друкар** : орган бюро парт. осередку та бюро К.С.М. осередку : газ. присвяч. річниці осередку ЛКСМУ «Друкарів». – Чернігів, 1932.

641. **Молодий щіткарник** : орган бюро колективу ЛКСМУ Харків. щіткарно-волосяної ф-ки ім. тов. Фрунзе. – Харків, 1932.

642. **Молодой обувщик** : орган ком. ЛКСМУ 5-й гос. обув. ф-ки У. К. О. – Харьков, 1932.

643. **Молот** : орган партторг. та цехкому Ковал. цеху КЧЗ. – Київ, 1932–1935.

644. **Молот** : орган парт. осередку, завкому та адмін. Красносіл. цукроварні. – Красносілка, 1932.

645. **Молот**=За кадри : орган парт. колективу та ЗК машинобудівельн. з-ду ім. Артема та партпрофорг. Київ. трудбудинку. – Київ, 1932.

Прим.: газети «За кадри» у фондах НБУВ немає.

646. **На боротьбу за цукор** : газ. Київ. обл. ком. Спілки цукровиків. – Київ, 1932.

647. **На варті постачання** : орган УЗД парт. осередку та профкому УЗД. – Харків, 1932, 1933.

648. **На соціалістичний буксир** : відкритий лист робітників та інженерно-техн. персоналу «Першотравенського» Токарів. з-ду до колгоспників Баранівщини. – Токарівка, 1932.

649. **На строительный штурм** : [листовка] : изд. ред. газ. «Макеевский рабочий» и Контр. сигнальными постами на стройках ДЖС. – Макеевка, 1932.

650. **На фронте техпропаганды** : бюл. Техпропа Южсоюзстроя. – Харьков, 1932, 1933.

На фронті техпропаганди : орган Техпропу Південсоюзбуду. – Харків, 1933.

651. **На штурм** : изд. ред. газ. «Макеевский рабочий» и парт.-профсоюз. орг. Донбассжилстроя. – Макеевка, 1932.

На штурм лісу : орган парт. осередку та райробіткому Емільчин. ліспромгоспу. – Емільчино, 1932–1934.

Червоний лісоруб : орган парт., КСМ та профорг.

Емільчин. ліспромгоспу. – Емільчино, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1934, 1936 р.

652. **На штурм прорыва** : опер. листовка газ. «Знамя ударника» и «За металл» в доменном цехе РГЗ. – Рыково, 1932.

653. **Назустріч другій п'ятилітці** : одноден. газ. парт. осередку та завкому фруктовар. цеху ф-ки ім. К. Маркса. – Київ, 1932.

654. **Назустріч перевиборам** парторганізації : вид. завком та партколектив з-ду «Спартак». – Дніпропетровськ, 1932.

655. **Назустріч 1-му тиражеві** позики «III-го вирішного» : видає газ. «Артемовець» та папер. ф-ка. – Нижньо-Дніпровське, 1932.

656. **Наш досвід** : літучка партгрупи варстатників, вантажників та газ. «Ударник» КПВРЗ. – Конотоп, 1932.

657. **Новогорловский коксовик** : орган ЗПК, завкома и заводуупр. Новогорлов. коксохимзавода. – Горловка ; Ново-Горловка, 1932–1939.

Дод.: 1933 Новогорловский коксовик : опер. листовка ; 1936–1939 Литературная страница ; 1936 Новогорловский коксовик : внеочеред. вып.

Горловський коксовик : орган бюро парторг., ЗК і заводоупр. Горлов. коксохимзавода. – Горловка ; Ново-Горловка, 1939–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

658. **Пароль – Кривбуд** : орган ради наскрізної допомоги Кривбудові при ред. газ. «Більшовицька зміна». – Дніпропетровськ, 1932.

659. **Пароль – Кривстрой** : орган совета сквозної допомоги Кривстрою при ред. газ. «Більшовицька зміна». – Дніпропетровськ, 1932.

660. **Першотравневий огляд** : об'єдн. листівка комсомолії друкарні ДВОУ № 2, 67 полку та Трамтреста. – Харків, 1932.

661. **Пищевик** : орган партгрупи та управи артілі «Пищевик». – Бердичів, 1932.

662. **Поліграфічна думка** : орган парт. осередку та МК УПО. – Харків, 1932.

663. **Промінь світлофора** : орган партколективу та завкому з-ду «Червоний сигнал». – Одеса, 1932.

664. **Радянський терпуг** : орган партколективу та завкому з-ду ім. Рудь. – Луганськ, 1932, 1933.

Советський напильник : орган парткома і завкома з-да ім. Рудь. – Ворошиловград, 1935, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932, 1933, 1935, 1936 р.

665. **Різак** : орган парткомітету, завкому та колективу ЛКСМУ Шкіркомбінату ім. Леніна. – Одеса, 1932.

666. **Різець** : орган партосередку та завкому Машбудзаводу ім. Петровського. – Черкаси, 1932, 1933.

667. **Робітник лісу** : орган парт., КСМ орг. Іванків. КСМ ЛПГ Тетерів. сплавконтори та райробіткому лісу й сплаву. – Іванків, 1932–1936.

668. **Рупор ударника** : багатотиражна газ. : орган партосередку, завкому та колективу ЛКСМУ Білоцерків. комбінату «Укрплодоовоч». – Біла Церква, 1932.

669. **Самочерпка** : орган парторг., фабкому і заводоупр. Малин. паперової ф-ки. – Малин, 1932–1937.

Дод.: 1934 Комсомолец папірні : сторінка молоді ; 1934 Сторінка молоді ; 1936 Комсомолец папірфабрики ; 1936, 1937 Технічний вип.

Стахановець : орган парторг., фабкому і заводоупр.

Малин. паперової ф-ки. – Малин, 1939, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1937, 1939, 1941 р.

670. **Сирена** : орган заг. зав. партком., ЗК профспілки та ЗК ЛКСМУ Конотоп. електромехзаводу «Червоний металіст». – Конотоп, 1932–1934.

Дод.: 1934 Комсомольська сторінка.

671. **Соціалістичні лани** : орган Політвід. Яготин. цукрокомбінату ім. Ільіча Полтав. обл. – Яготин, 1932–1934, 1936, 1939, 1940.

Дод.: 1936, 1939 Літературна сторінка.

Сталинский мостовик : орган партбюро, завкома профсоюза и заводуупр. Сталин. з-да сталъных конструкций. – Сталино, 1932–1941.

Дод.: 1933 «Сталинский мостовик» на монтаже Сталинского и Макеевского газгольдеров ; 1938, 1939 Техническая страница.

Сталінський мостовик : орган парт. колективу, завкому ВСРМ та колективу ЛКСМУ з-ду «Стальмост». – Сталіно, 1932, 1933.

Дод.: 1932, 1933 Молодий мостовик ; 1933 Комсомольская страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

672. **Сталінка** : орган осередків КП(б)У, ЛКСМУ та ФЗК Правдин. цукрозаводу. – Кириківка, 1932, 1933.

Прим.: Цукрозавод ім. газети «Правда».

673. **Текстильник** : орган партколективу та оргбюро Полтав. міжрайпром-текстильсоюзу. – Полтава, 1932.

674. **Тероксил** : орган партколективу та завкому Тероксило-фанерно-меблевого комбінату Всесоюзн. об-ня «Союзстандартжилстрой». – Київ, 1932, 1933.

Дод.: 1932, 1933 Молодий ентузіаст ; 1932 «Тероксил» на ремонті.

675. **Технику – массам** : бюл. Техпропа треста «Трубострой». – Харьков, 1932.

676. **Торфробітник Деражнянщини** : орган парт. й профсоюз. ком. та дирекції Деражнян. торфрозробки. – Деражня, 1932, 1933.

Торфробітник : орган парт. й профсоюз. ком. та дирекції Деражнян. торфрозробки. – Деражня, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1934 рр.

677. **Трибуна техпропаганди** : орган Всесоюз. об-ня металург. пром-сти «Дніпросталь». – Дніпропетровськ, 1932.

Дод.: 1932 «Трибуна техпропаганди» на мартенах заводу ім. Петровського.

Техніка металургії : орган Всесоюз. об-ня металург. пром-сти «Дніпросталь». – Дніпропетровськ, 1932, 1933.

Дод.: 1933 «Техніка металургії» на зльоті переможців-мартенівців.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1933 рр.

678. **Трибуна техпропаганды** : орган техпропов : Артемугля, Донбассантрацит, Сталинуголь, Лугануголь, Кадуголь : опер. штурмовка по вопросам технической пропаганды. – Горловка, 1932.

679. **Удар** : орган партосередку та будівкому Котонінки № 5. – Чернігів, 1932.

680. **Ударний вакуумовець** : орган парт., КСМ колективів та ФЗК Вінниц. заводууправи Укркондоб'єднання. – Вінниця, 1932.

681. **Ударник** : орган партколективу та завкому Бердичів. пісочної цукроварні. – Бердичів, 1932.

682. **Ударник** : орган партколективу та ФЗК Київ. консерв. з-ду ім. Мікояна. – Київ, 1932.

Дод.: 1932 За соціалістичне постачання=Ударник ; 1932 Ударник : одноден. газ.

683. **Ударник «Вапняка»** : орган партколективу та кар'єрному Оленівських вапн. кар'єрів. – Оленівські кар'єри, 1932, 1933.

684. **Ударник Дзержинбуду** : орган БПК та БК Спілки будівельників. – Дніпродзержинськ ; Кам'янське, 1932–1937.

Дод.: 1932, 1933 На штурм блюмінгу та мартенів ; 1933, 1934, 1937 Будівельник Дзержинки : спецвип. ; 1933 На штурм ; 1933 На штурм блюмінга ; 1933 На штурм блюмінга и мартенов : выезд. ред. ; 1933 На штурм мартенів : виїз. ред. ; 1934 Ударник Дзержинбуду : спецвип. ; 1935, 1936 За прокат.

Будівельник Дзержинки : орган бюро парторг., будівкому профспілки та Упр. капітал. буд-ва з-ду ім. Дзержинського. – Дніпродзержинськ ; Кам'янське, 1937–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

685. **Ударник за техніку, за метал** : однораз. газ. : вид. Техпроп з-ду «Комінтерн», ред. «Комінтерновець» та вид-ва «Сталь». – А.-Нижньо-Дніпровське, 1932.

686. **Ударник-лісоруб** : орган партосередку, дирекції та робіткому лісоробітників Малин. ліспромгоспу. – Малин, 1932.

Ударник лісового фронту : орган парторг., дирекції та робіткому Малин. учбово-виробн. лісокомбінату та райлісгоспу. – Малин, 1933–1935.

Дод.: 1933–1935 Комсомольський наступ.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1935 рр.

687. **Ударник лісу** : орган партком. та райробіткому Шостенського ліспромгоспу. – Янпіль, 1932–1934.

688. **Ударник-металіст** : орган партосередку, профорг. та Техпропу при з-ді ім. Лепсе. – Золотоноша, 1932, 1933.

689. **Ударник оборони**=Індустріальний взуттьовик : орган міськвійськома-ту= триден. газ. ком. КП(б)У та фабкомів 4. ф-ки взуття та 1 Штампув. УШО ім. 10-річчя ЛКСМУ : спецвип. до призову 1910 р. – Київ, 1932.

690. **Ударник синтеза** : орган парткома, завкома и ком. КСМ Горлов. Азотно-тук. з-да. – Горловка, 1932–1935.

Горловский азотчик : орган бюро парторг., завкома и за-водоупр. Азотно-тук. з-да им. Серго Орджоникидзе. – Гор-ловка, 1936–1941.

Дод.: 1936, 1937, 1939 Литературная страница ; 1941 Тех-ническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

691. **Ударник стройки** : многотиражная газ. : орган ячейки ВКП(б) Очаков. КОПР-а. – Очаков, 1932.

692. **«Ударник» на будівлі** : декадна багатотиражка : орган партосередків КП(б)У 22 участка ВСО УВО. – Жмеринка, 1932.

693. **«Ударник» на стройке** : декадная многотиражка : орган партячеек КП(б)У 22 участка ВСО УВО. – Жмеринка, 1932.

694. **«Ударник» у збірному цеху** : щоден. газ. ЗПК КП(б)У, завкому та дирек-ції ППРЗ. – Полтава, 1932.

695. **Ударник «Червоного Жовтня»** : орган партосередку та правління [Жито-мир. виробн.] артілі [ім.] «Червоного Жовтня». – Житомир, 1932.

696. **Ударники політехнізації** : одnodен. газ. ред. «Знання та праця», піонербази з-ду «Серп і Молот» та учкому 3 і ФЗС. – Харків, 1932.

697. **Ударно зустріньмо з більшовицьку весну** : орган ЗПК та ЗК профспілок з-ду «Комінтерн». – А.-Н.-Дніпровське, 1932.

698. **Ударный мешальщик** : орган рабочих и служащих мешального цеха Харьков. щеточно-волосяной ф-ки им. тов. Фрунзе. – Харьков, 1932.

699. **Ударный экспортник** : орган рабочих и служащих волосяного цеха Ха-рьков. щеточной ф-ки им. тов. Фрунзе. – Харьков, 1932.

700. **«Фізична культура»**=«Ленінська кузня» в боротьбі за здоровий фізкуль-турх на з-ді «Ленінська кузня» : орган МК ЛКСМУ, МПРС та МРФК=орган ЗПК та ЗК з-ду «Ленкузня». – Київ, 1932.

701. **Фільтр** : багатотиражка партколективу, КСМ осередку та завкому Носів. цукрозаводу. – Носівка, 1932, 1933.

702. **Харчова промисловість** : всеукр. пром. газ. : орган Наркомпостачан-ня УСРР та ВУК'ів Спілок : м'ясоконсервників, Сільпрому та БХКП. – Хар-ків, 1932, 1933.

Дод.: 1932, 1933 «Харчова промисловість» на Дарницькому м'ясокомбінаті ; 1932 «Харчова промисловість» на 2 Всеукраїнському з'їзді Спілки м'ясо-рибників ; 1933 Харчова промисловість : вид. Кременчуцького представництва «Х.П.» ; 1933 Харчова промисловість : виїз. ред. на засівкампанії в Білопільському р-ні ; 1933 Харчова промисловість : виїз. ред. на путині Крива Коса, Маріупільщина ; 1933 Харчова промисловість : спец. вип. ; 1933 Харчова промисловість=Мусат : виїз. ред. ; 1933 «Харчова промисловість» в конкурсі художобозаготівель ; 1933 «Харчова промисловість» на зльоті ударників підприємств Тресту хлібопечення : одноден. газ. ; 1933 «Харчова промисловість» на конкурсі гуралень України ; 1933 «Харчова промисловість» на м'ясному фронті : спецвип. ; 1933 «Харчова промисловість» на олійному фронті ; 1933 «Харчова промисловість» на фронті молоко- та масло заготівель : спецвип. ; 1933 «Харчова промисловість» на фронті м'ясозаготівель : спецвип. ; 1933 «Харчова промисловість» на фронті путини ; 1933 «Харчова промисловість» на фронті цукровиробництва ; 1933 «Харчова промисловість» на Херсонській корабельні Рибтресту : виїз. ред. ; 1933 «Харчова промисловість» та «Червона трибуна» на заготівлях молока : листівка газ. ; 1933 «Харчова промисловість» та «Червоний бродильник» : спец. вип. ; «Харчова промисловість»=«Ударник держторгівлі» : однораз. вид. Укрторгу.

703. **Хемік** : орган партколективу і завкому Хемзаводу № 20. – Дніпропетровськ, 1932, 1933.

704. **Центрофуга** : багатотиражна газ. Капітанів. цукроварні : орган партосередку та завкому цукроварні. – Капітанівка, 1932.

705. **Цукровий велетень** : стінгаз. : орган парт. ком., будівкому та ком. ЛКСМУ буд-ва Куп'ян. цукроварні. – Куп'янськ, 1932–1934, 1936, 1937.

Дод.: 1936 Літературна сторінка.

706. **Цукровик** : орган партком. та ЗК Яготин. цукрозаводу ім. Ільїча. – Яготин, 1932, 1933, 1936.

707. **Червона швачка** : орган партколективу та фабкому ф-ки ім. Смірнова. – Київ, 1932.

Червоний швейник : орган партком. і фабкому Київ. держ. краєц. ф-ки ім. Смірнова. – Київ, 1932–1934.

Смірновка : орган партбюро, фабкому і дирекції ф-ки ім. Смірнова-Ласточкина. – Київ, 1934–1937.

Дод.: 1934, 1936 Технічна сторінка ; 1935 Молодняцька сторінка ; 1936 Комсомольська сторінка ; 1936, 1937

Смірновка : спецвип.

Сталінський шлях : орган партбюро, фабкому і дирекції ф-ки ім. Смірнова-Ласточкина. – Київ, 1937–1941.

Дод.: 1937 Сталінський шлях : спец. номер ; 1939, 1941
Техническая страница ; 1939 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

708. **Червоний будівельник** : орган партком. та завкому з-ду ім. Межлаука. – Луганське, 1932–1935.

709. **Червоний вальцівник** : листівка «ЖГ» у вальцівному. – Луганське, 1932, 1933.

710. **Червоний газетяр** : орган цехосередку КП(б)У, осередку ЛКСМУ та цехкому Газетно-лінотипн. цеху друк. вид-ва «Комуніст». – Харків, 1932.

711. **Червоний ізолятор** : орган ЗПК, ЗК та колективу ЛКСМУ Ізоляторного з-ду ім. Артема : спец. вип. – Слов'янське, 1932.

Прим.: Самої газети Слов'янського Ізоляторного з-ду ім. Артема «Червоний ізолятор» в фондах ВГФ НБУВ немає.

712. **Червоний керамік** : орган партколективу та завкому. – Красногорівка, 1932, 1933.

Дод.: 1933 Комсомольська сторінка ; 1933 Техническая страница.

713. **Червоний консервник** : орган парт., профсоюз. та КСМ орг. консерв. з-ду ім. Сталіна в Херсоні. – Херсон, 1932–1936.

За пищевую индустрию=Червоний консервник : об'єдн. газ. : орган Наркомснабов ССРСР и РСФСР, ЦК Союзов мясоконсерв. и маслобойн., мукомол.-хлебопекар. и кондитер., сахар., сельпромов. и рыбной пром-сти = орган парт., проф. та КСМ. орг. консерв. з-дів «ім. Сталіна» та «ім. 8 березня» : выезд. ред. – Херсон, 1933.

За сталінський стиль : орган парт., профсоюз. та КСМ орг. консерв. з-ду ім. Сталіна в Херсоні. – Херсон, 1936.

Сталінець : орган партбюро, завкому і дирекції консерв. з-ду ім. Й. В. Сталіна. – Херсон, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

714. **Червоний лісовик** : орган Добрян. райробіткому Лісодреву і партосередку Ліспромгоспу. – Добрянка, 1932.

715. **Червоний скляр** : орган ЗПК та ЗК Костянтинів. склазаводу. – Костянтинівка, 1932, 1934.

716. **Червоний текстильник** : орган парт. та профспілк. ком. текстил. ф-ки ім. Ворошилова. – Луганське, 1932–1934.

717. **Червоний хемік** : газ. парт. осередку та завкому Коксохемзаводу № 24 ім. Орджонікідзе. – Кам'янське, 1932.

За кокс : газ. труд. колективу Баглійського коксохім. з-ду Дніпропетр. обл. – Кам'янське ; Дніпродзержинськ ; Баглійськ, 1932–1941, 1956–1970, 1993.

Дод.: 1934 За противовоздушную оборону ; 1934 Овладеем техникой ; 1934 Против расхлябанности ; 1935, 1938 За кокс : спецвип. ; 1936 За кокс : листівка ; 1936 «За кокс» на ремонті II-ої батареї : листівка ; 1936 Техническая страница ; 1937 «За кокс» на ремонті I-ої батареї : листівка ; 1940 «За кокс» на [монтаже] пятой батареи ; 1957 Літературна сторінка ; 1957, 1958, 1960, 1967 Технічна сторінка ; 1967 Жіноча сторінка ; 1967, 1970 Молодіжна сторінка ; 1968 Сторінка раціоналізатора.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1956–1970, 1993 р.

718. **Червоний хемік** : орган партком., дирекції, завкому, ІТР та осередку ЛКСМУ Лакофарб. з-ду «Червоний хемік». – Харків, 1932–1934.

719. **Червонопрапорник** : орган партколективу, завкому та осередку ЛКСМУ Другого шкірзаводу ім. В. І. Леніна. – Одеса, 1932.

720. **Штурм текстильника** : орган партколективу та фабкому «Київтекстиль». – Київ, 1932.

721. **Штурмовик** : орган ЗПК та ЗК ВСРМП з-ду К. Лібкнехта. – А.-Н.-Дніпровське, 1932.

722. **Штурмовка** : орган парторг., комсомолу та правління артілі «Металооб'єднання». – Мелітополь, 1932–1934.

723. **Штурмовка** : орган партосередку та будівкому буд-ва Дніпропетр. м'ясоолійжиркомбінату. – Амур-Нижньо-Дніпровське, 1932.

724. **Штурмовка** : орган трикутника 30-го р-ну Індбуду. – Павлоград, 1932.

725. **Штурмовка виїзної бригади «За метал» та «Пр. Пр.»** в цеху залізних конструкцій (Озівсталь). – Маріуполь, 1932.

726. **Энергия** : п'ятиднев. рабоч. газ. : орган парткомітета и завкома Севдонгрэса. – Лисичанск, 1932, 1934.

Енергія : орган партколективу і завкому ДРЕС'у та Енергобуду. – Лисичанськ, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932, 1934 р.

1933

727. **«Більшовик» на Слов'янському залізничному вузлі** : орган РПК, РВК та РПР. – Слов'янське, 1933.

728. **Будівник ПЗЗ** у боротьбі за техніку : газ. «Пролетарської правди» Техпропу будконтори ПЗЗ. – Київ, 1933.

729. **Бурякорадгоспник** : орган парт., профспілк. орг. цукрокомбінату ім. Горького. – Антоніни, 1933–1941.

730. **Бъём в набат** : екстр. вып. треугольника Винниц. треста Главспирта. – Винниця, 1933.

731. **Вагранка** : щоден. газ. : орган парт., профспілк. та комсом. орг. ливар. цеху Харків. з-ду «Серп і молот». – Харків, 1933–1941.

Дод.: 1934 Вагранка : ударна листівка ; 1936 Технічна сторінка ; 1940 Вагранка : спецвип.

732. **Випарка** : орган парт. осередку, завкому та осередку ЛКСМУ Ульянів. цукроварні. – Голованівськ, 1933.

733. **Військбудматеріал** : орган парт. колективу, профорг. та ВСР 137. – Київ, 1933.

Военстроевец : орган колектива КП(б)У и ФЗМК ВСР 137. – Киев, 1933, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1934 р.

734. **Ворошиловець** : орган партбюро, завкому і ЗК ЛКСМУ консерв. з-ду ім. Ворошилова. – Одеса, 1933, 1935, 1937–1941.

Ворошиловец : орган партбюро, завкома и ЗК ЛКСМУ консерв. з-да им. Ворошилова. – Одесса, 1939.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1935, 1937–1941 рр.

735. **Голос рафінарника** : багатотираж. газ. парткому і завкому Смілян. рафінад. з-ду. – Сміла, 1933–1935.

736. **Голос свинца** : орган партосередку та завкому друкарів. – Мелітополь, 1933, 1934.

737. **Друкар Прикордоння** : бюл. облспілки друкарів Вінниччини. – Вінниця, 1933.

738. **За будівельний матеріал** : орган Харків. Спецпроммінералсоюзу. – Харків, 1933, 1935.

739. **За дешёвый металл** : листовка изд. ред. «Металлист», «Соц. Донбасс», «За индустриализацию» и «Мартеновка» : металлург. з-д им. Сталина. – Сталино, 1933.

740. **За доломит** : орган бюро парторг., завкома и дирекции Никитов. доломит. комбината. – Никитовка, 1933–1941.

Дод.: 1936 За доломит : екстр. вып.

741. **За заможне життя** : газ. осередків КП(б)У, ЛКСМ арт. ім. Буденного та шефів групкому і осередку КП(б)У друк. «Суми-Друк.». – Суми, 1933.

742. **За здоровий вагон** : опер. листівка виїз. бригади «Червоне Запоріжжя» та «Більшовика транспорту» на Олександрів. вагон.-ремонт. пункті. – Запоріжжя, 1933.

743. **За кокс и химию** : орган бюро парторг., завкома и заводуупр. Старо-Орджоникидзе. коксохимзавода. – Орджоникидзе ; Єнакієве ; Рикове, 1933, 1935–1941.

Дод.: 1937, 1939 За кокс и химию : спецвып. ; 1937 Техническая страница ; 1938 За кокс и химию : оператив. листовка.

744. **За перебудову** : орган Чернігів. облпромради. – Чернігів, 1933–1935.

745. **За радянський трактор** : орган парт. осередку та завкому з-ду ім. Лепсе : виїз. ред. великотиражки в колгоспах «Більшовик» (В. Севастіянівка), «Червона зірка» (Талалаївка), ім. Ворошилова (Ботвинівка). – Христинівка, 1933.

746. **За 17 «ФД»** в декабре : листовка «Луганской правды» и «Октябрьского гудка» : новопаровоз. цех з-да «ОР». – Луганск, 1933.

747. **За соціалістичну промкооперацію** : орган парткому та президії Промспілки. – Миколаїв, 1933, 1935.

748. **За сталь** : изд. выезд. бригадой газ. «Макеевский рабочий» и «Домна» в мартеновском цехе металлзавода им.Томского. – Макеевка, 1933.

749. **За темпы** : изд. ред. «Большевик», партячейка и постройком Либкнехтстроя. – А.-Нижне-Днепровск, 1933.

За темпы : изд. ред. «Большевик», партячейка и постройком Либкнехтстроя. – А.-Нижне-Днепровск, 1933, 1934.

Дод.: 1933 За темпы : спец. номер ; 1934 «За темпы» во 2-м эксплуатац. р-не Ек. жел. дороги.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1934 р.

750. **За темпы і якість** соціалістичного змагання : листівка «ЗПИ» на змаганні цукрозаводів. – Вінниця, 1933.

751. **За техніку коксохимии** : орган производств.-техн. отдела з-да № 5 «Кокс». – Макеевка, 1933.

752. **За техніку=Механизатор** : всеукр. мас. техн. газ.=орган ЗПК, завкома и ЗК ЛКСМУ Горлов. маш. з-да : спец. листовка. – Горловка, 1933.

753. **За трактор** : листовка «Луганской правды» : выезд. ред. «Луганской правды» на з-де [им.] Будённого. – Луганск, 1933.

754. **За 30 днів** : орган стройпарткома, стройкома. – Ворошиловск, 1933.

755. **За ударний городній сів** : вид. виїз. ред. газ. «Зоря» та «Ударник» на Мануйлів. приміськ. госп-ві зав. ім. т. Петровського. – [Мануйлівка], 1933.

756. **За ударное предприятие** : орган парткома, ФЗК и ЛКСМУ тип. ОУЛП им. «Диктатуры труда». – Сталино, 1933–1935.

Дод.: 1933 Комсомольская страница.

Прим.: «Диктатура труда» – назва обласної газети, що виходила в Донецьку в 1920–1932 рр.

757. **За чавун і сталь** : орган ЗПК та завкому Краматор. металург. з-ду ім. Куйбишева. – Краматорськ, 1933, 1937.

Куйбишевець : орган ЗПК, ЗК профспілки та заводуупр. Краматор. металург. з-ду ім. Куйбишева. – Краматорськ, 1939–1941.

Дод.: 1939 Комсомольская страница ; 1939, 1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1937, 1939–1941 рр.

758. **За ширвжиток** : орган Київ. облметалпромсоюзу. – Київ, 1933–1936.

759. **Запасні частини** тракторам : виїз. ред. газ. «Вісті ВУЦВК», «Більшовик Полтавщини» та «Маховик» на з-ді «Метал» м. Полтави. – Полтава, 1933.

760. **Зміна** : дводен. газ. : орган парт., профспілк. та КСМ орг. механозбір. цеху № 1 Харків. з-ду «Серп і молот». – Харків, 1933–1936.

Дод.: 1933 Зміна : ударна листівка ; 1934–1936 Молодняцька сторінка ; 1934, 1935 Технічна сторінка.

761. **«Зоря» на перевиборах** будівкому Індубуду : орган Шостен. РПК, РВК та РПР : однораз. вип. – Шостка, 1933.

762. **«Зоря» та «Більшовик»** на буд-ві з-ду К. Лібкнехта : орган обкому КП(б) У, облвиконкому, облпрофради та Дніпропетр. МПК = орган ЗПК та ЗК ВСРМ з-ду ім. К. Лібкнехта. – Дніпропетровськ, 1933.

763. **Ковалёвец** : орган завкома КП(б)У и завкома з-да им. Ковалю. – Сталино, 1933–1937.

Дод.: 1934 Ковалёвец : однодн. вып. ; 1935, 1936 Техническая страничка ; 1936 Комсомольская страничка ; 1936 Литературная страничка.

764. **Коксовик** : орган парт. осередку та цехкому вуглекоксового блоку. – Ворошилівське, 1933.

765. **Красный доменщик** : орган ЗПК, ЗК, партячеек и цехкома Доменного цеха. – Макеевка, 1933.

766. **Красный литейщик** : орган парткома Лутугин. з-да им. Чубаря. – Лутугино, 1933–1935.

Дод.: 1934 Техстраница.

767. **Красный табачник** : орган партколлектива и завкома 4 табачной ф-ки. – Кременчук, 1933.

Червоний тютюнник : орган партком. та завкому 4-ї тютюн. ф-ки. – Кременчук, 1933–1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1936 рр.

768. **Ленінець** : орган ЗПК, завкому і дирекції Трубопрокат. ордену Леніна з-ду ім. Леніна : щоден. газ. – Дніпропетровськ, 1933–1941.

Дод.: 1933 Комсомольсько-молодняцька сторінка ; 1933 Ленінець : спецлисто-вка ; 1933 Літературна сторінка ; 1933 Страховик-ленінець ; 1933, 1934, 1936–1939 Техническая страница ; 1934, 1935, 1937, 1938 Ленінець : спецвип. ; 1936 Литературная страница ; 1937 «Ленінець» на завод. призов. пункті ; 1937 «Ленінець» на избират. участках.

Ленінець : орган парткома, профкома, завод. ком. ЛКСМУ и дирекции ордену Ленина трубопрокат. з-да им. Ленина. – Днепропетровск, 1945–1994.

Дод.: 1956–1966 Литературная страница ; 1957, 1958, 1961–1966 Техническая страница ; 1948, 1950, 1953–1957 Ленінець : спец. вып.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1941, 1945–1994 рр.

769. **Лёгкая индустрия** : одноднев. газ. на Харьков. предприятиях легкой пром-сти. – Харьков, 1933.

770. **Листівка завкому Супзаводу** : роботу завкому під вогонь самокритики. – Вінниця, 1933.

771. **Лісовий робітник** : орган парт., комсомол. та профспілк. орг. Городнян. ліспромгоспу. – Городня, 1933.

772. **Лісовий робітник** : орган парт. осередку, робіткому та дирекції Ліспромгоспу Остерщини. – Остер, 1933.

773. **Лісовий робітник** : орган парткому та райробіткому Коростишів. ліспромгоспу. – Коростишів, 1933, 1936.

Лісробітник : орган парткому та райробіткому Коростишів. ліспромгоспу. – Коростишів, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1936 р.

774. **Ліспромгоспсплав Черкащини** : орган партгрупи та райробіткому лісу та сплаву. – Черкаси, 1933.

Ударник Ліспромгоспсплаву : видає парторг., дирекція Лісгоспу Українлісу, райком Спілки лісу та сплаву. – Черкаси, 1933, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1934 р.

775. **Літературна газета «Темп»** : орган парт., профсоюз., КСМ орг. Орденосного тракторного з-ду ім. С. Орджонікідзе. – Харків, 1933, 1934.

776. **Літературний «Генератор»** : газ. літгуртків ХЕМЗШ. – Харків, 1933.

777. **Молодий друкар** : орган колективу КП(б)У, ЛКСМУ та ФЗК друкарів. – Полтава, 1933.

778. **«Мостовик» на монтажі** мартенів «Дзержинбуду» : орган ЗПК та ЗК ВСРМ Дніпропетр. з-ду тресту «Стальмост» ім. Молотова. – Кам'янське, 1933.

779. **На стройке** : издаєт редколлегия постройки газетной ф-ки им. Блакитного. – Харьков, 1933.

780. **На стройке** : листовка профкома, парторга постройки здания Харьков. горсовета. – Харьков, 1933.

781. **На штурм!** : орган бюро парт. колективу та завкому з-ду ім. Буденного. – Бердичів, 1933.

782. **Обмін соціалістичним** досвідом : техн. стінгаз. ВУМБІТ, ВУРНІТТ, Техпропу НКЗО та Катедри ремонт.-монтаж. справи ХІМЕСГ'у. – Харків, 1933.

783. **Общепитовец Сталинщины** : орган партком., ВЛКСМ орг. и группкома № 2 Сталин. треста «Доннарпит». – Сталино, 1933–1936.

784. **Опануймо техніку** : щодакад. газ. : орган ЗПК, ФЗК, ЗК ЛКСМУ Держав. канат. з-ду ім. Г. І. Петровського. – Харків, 1933–1935.

785. **Орсовец** : издаєт оргсектор ОРСа з-да им. К. Либкнехта. – А.-Н.-Днепророск, 1933.

786. **Петровець** : орган партколективу, завкому й осередку ЛКСМ з-ду ім. Петровського. – Одеса, 1933.

Дод.: 1932 «Петровець» на огляді середзаводського плянування ; 1932 «Петровець» на огляді технормування.

787. **Печатник** : орган завкома, партійн. и комсом. ячеек тип. № 21 Укрполиграфоб'єдинення, посвящ. перевыборам завкома типографии. – Рыково, 1933.

788. **Пиля** : орган П. К. та завкому «Укрдрев» : виїз. ред. у с. Ерастівка. – Кременчук, 1933.

789. **«Поліграфіст» у боротьбі** за позику : газ. парт. колективу та профкому 6-ої друк. ДВОУ. – Київ, 1933.

790. **Прапор ударника** : орган ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ допоміжн. з-ду Миколаїв. комбінату ім. Марті та «б1». – Миколаїв, 1933.

791. **Рабочий сахарник**=Червона зірка : орган ЦК Союза рабочих сахар. промсти = орган партколективу та завкому ЧРЗ : спільн. вип. виїз. бригади. – Суми, 1933.

792. **Радянський автомат** : орган бюро партколективу та завкому з-ду «Автомат». – Київ, 1933.

793. **Різець** : орган ЗПК, ЗК і ЛКСМУ з-ду середнього машинобудівництва ім. Постишева. – Київ, 1933.

794. **«Сигнал ударника»** в Київському райТСТ : орган райпарторг., райпрофспілки та управи Київ. експлуатац. р-ну. – Київ, 1933.

795. **Спиртовик-ударник** : орган ВУК'а, Сельпром, Харьков., Киев. и Винниц. спирттрестов. – Харьков, 1933, 1934.

796. **Сталінець** : листівка : орган партколективу та завкому машбудзаводу ім. Сталіна. – Кременчук, 1933.

797. **Сталь** : листівка, присвяч. перевиборам парторганів у Мартенівському цеху з-ду «Комінтерн» / видає партосередок Мартену. – А.-Н.-Дніпровське, 1933.

798. **Стройка** : одноднев. газ. парт. и профсоюз. орг. Харстроля. – Харьков, 1933.

799. **Техлисток ко Вседонецкому** совещанию по капитал. стр-ву «Донэнерго». – Горловка, 1933.

800. **Техническая газета** : изд. ДНИТО и Техпропа Южных. – Днепропетровск, 1933.

801. **Трактори в готовність!** : орган дирекції, партбюро, завкомів та ЗК ЛКСМУ з-дів «Червоний Профінтерн» та «Автозапчасть». – Одеса, 1933–1941.

Дод.: 1935 За техніку ; 1936 Літературна сторінка ; 1936 Партийно-комсомольская страница.

802. **Тревога** : екстр. листовка трикутника Харьков. треста «Главспирт». – Харьков, 1933.

803. **Трикотажник** : орган партком., ком. ЛКСМУ та ФЗК трикотаж. ф-ки ім. Мікояна. – Харків, 1933, 1935, 1936.

Дод.: 1934 «Трикотажник» за темпы и качество работы ; 1935 Трикотажник : листовка.

804. **Ударний поліграфіст** : орган парт., КСМ орг. та правл. арт. «Київ-поліграф» сист. Багатопромсоюзу. – Київ, 1933, 1934.

805. **Ударник** : бюл. партосередків та профкомів буд-ва вузькоколійки та Почапин. цукроварні : присвяч. відкриттю вузькоколійки Почапинці – Бужанка та пускові цукроварні. – Лисянка, 1933.

806. **Ударник** : газ. парткома ВКП(б) и завкома Калинин. сахзавода. – Глухів, 1933.

807. **Ударник** : орган партколективу, фабкому та ком. ЛКСМ Держшвацької ф-ки ім. Воровського : газети «Ударник» і «Штурмовка» у підшефному колгоспі ім. 1 Травня : виїз. ред. – Одеса, 1933.

808. **Ударник за техніку** : одноден. газ. – Полтава, 1933.

809. **Ударник лісу** : орган парторг. райробіткомів та завкомів Славут. лістрансгоспу і лісозаводів. – Славута, 1933–1937, 1939, 1940.

810. **Ударник лісу** : орган парт. осередку КП(б)У, дир[екції] і робіт[кому] ЛПГ. – Словечно, 1933, 1934.

811. **«Ударник» на зльоті** ударників молоді : газ. РПК, РКСГ та ЛКСМУ рудні ім. Кагановича. – Кривий Ріг, 1933.

812. **«Ударник» на конференції** домогосподарок : орган рудпарткому, рудкому СГ та РК ЛКСМУ рудні ім. Кагановича. – Кривий Ріг, 1933.

813. **Ударник порцелярні** : орган парткому та завкому Баранів. з-ду. – Баранівка, 1933, 1934, 1936, 1937.

814. **Ударник-цукровик** : орган партосередку, профкому і дирекції Артемів. цукрозаводу. – Скороходове, 1933.

815. **Ударниця** : орган партколектива, ЛКСМУ ком. и ФЗК 3-й швейн. ф-ки «Большевичка України». – Харьков, 1933.

Ударниця : орган партком., ком. ЛКСМУ, ФЗК 3-ої швейн. ф-ки «Більшовичка України». – Харків, 1934–1936.

Дод.: 1934 Ударниця : спецвип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1936 рр.

816. **Хемік** : орган партколективу, профорг. Хем. заводу і Монтажбуду. – Ворошилівське, 1933.

817. **Цукровик** : багатотиражний вип. : орган партосередку та завкому Красилів. цукроварні. – Старокостянтинів, 1933.

818. **Цукровик-ударник** : орган партосередку та завкому Бар. цукроварні. – Бар, 1933.

819. **Червоний вальцівник** : газ. партком., ЛКСМУ та профорг. вальцівних цехів з-ду ім. Дзержинського. – Кам'янське, 1933.

820. **«Червоний деревообробник»** на перевиборах ФЗМК : орган ВУК'у Спілки деревообробників, Укрбюра І. Т. С., Укрдерева та Укрмеблі. – Київ, 1933.

821. **Червоний лісоруб** : орган осередку КП(б)У, робіткому та Миропіл. виробн. участку. – Романів, 1933.

822. **Червоний лісоруб** : орган осередку ЛКСМУ та учробіткому Зеремел. дільниці. – Баранівка, 1933.

823. **Червоний цукровик** : орган партколективу, завкому, колективу ЛКСМУ Корюків. рафінарні. – Корюківка, 1933, 1934.

824. **Червоний цукровик** : орган парткому та завкому Ялтушків. цукрозаводів. – Ялтушків, 1933, 1935.

825. **Червоний Шкірпромкооп** : орган партосередку та управи «Шкірпромсоюзу». – Київ, 1933.

Червоний шкірпромкоопівець : орган партосередку та управи «Шкірпромсоюзу». – Київ, 1933.

826. **Червоний штампувальник** : орган партгрупи Штампзавода та Кремгруппокому Спілки машбуд-ва. – Кременчук, 1933, 1934.

827. **Шатун** : орган партгрупи та профкому з-ду ім. П'ятирічки Білоцерків. пролетарського т-ва «Динамо». – Біла Церква, 1933.

828. **Шляхом Леніна** : виіз. ред. на В.-Ольчедаїв. цукрозаводі. – Копайгород, 1933.

829. **Штурмовик** : орган партосередку, робіткому й дирекції приміськ. госп-ва з-ду № 29. – Запоріжжя, 1933.

1934

830. **Авто-мотор** : орган ЗПК, ЗК ЛКСМУ, ЗК і будівкому Авторемзаводу № 9. – Харків, 1934.

831. **Бисквитка** : орган ЗПК, ФЗК и ЗК ЛКСМУ Харьков. бисквит. ф-ки. – Харьков, 1934, 1935.

Бісквітка : орган ЗПК, ФЗК та ЗК ЛКСМУ Харків. бісквіт. ф-ки. – Харків, 1935.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934, 1935 р.

832. **«Більшовик» на «Коксохиммонтаже»** : [листівка] : виіз. ред. газ. «Більшовик». – Слов'янське, 1934.

833. **«Більшовик» на ліквідації прориву на з-ді «Жовтневий молот»** : орган Чернігів. облбюро КП(б)У, МПК, облвиконкому, облпрофади. – Чернігів, 1934.

834. **«Більшовик» на стройплощадке «Индустроя»** : [листівка] : орган Славян. РПК, РИК и РПС. – Славянск, 1934.

835. **Бутылочник** : орган ЗПК и ЗК Константинов. бутылоч. з-да. – Константиновка, 1934–1937.

Трибуна стахановца : орган партбюро, ЗК и заводуупр. бутылоч. з-да. – Константиновка, 1937–1941.

836. **Бюллетень ЦК союза сахарников** : спец. вып. на выезд. заседании Всесоюз. конкурсной комиссии, состоявшейся на Красновозвёздском рафзаводе. – Сумы, 1934.

837. **В бой за цинк** : орган партбюро, завкома профсоюза и заводуупр. з-да им. Сталина. – Константиновка, 1934–1940.

Дод.: 1936 Литературная страница.

Стахановец : орган партбюро, завкома профсоюза и заводуупр. з-да им. Сталина. – Константиновка, 1940, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1941 рр.

838. **Вагранка** : стінгаз. : орган парт., профспілк. і КСМ орг. Сталеливар. комбінату. – Дружківка, 1934.

839. **Ватовець** : орган ЗПК і ЗК машинобудівників з-ду «ВАТ». – Дніпропетровськ, 1934.

840. **Голос лісоруба** : орган парт. осередку та райробіткому Бердичів. лісопромгоспу. – Бердичів, 1934.

841. **Голос свинца**=Червоний перець : об'єд. номер колектива Мелитоп. гостипографії и коммуну «Червоний Жовтень». – Костянтинівка, 1934.

Прим.: газети костянтинівської комуни «Червоний перець» у фондах НБУВ немає.

842. **Голос строителя** : орган парткома и постройкома стр-ва ДПРЗ. – Днепропетровск, 1934–1936.

Дод.: 1934 Страница молодежи ; 1934, 1936 Техническая страница ; 1935 Страницка молодежи.

843. **Голос электрика** : орган партбюро, завкома и упр. Сталин. сетевого р-на «Донэнерго». – Рутченково ; Сталіно, 1934–1941.

844. **Даёшь качественный кокс** : орган ЗПК и завкома з-да № 12. – Луганск, 1934.

845. **Диспетчерство домнам, мартенам, станкам** : одноднев. газ. Днепропетр. облсовета НИТО, дома ИТР и обл. отд-ния Ин-та рационализации управления. – Днепропетровск, 1934

846. **Днепровский металлург** : газ. ПАО «Запорожсталь». – Запорожье, 1934, 1935, 1947–1971, 1974, 1977–2016.

Дод.: 1934, 1950–1952, 1957, 1964, 1966 Техническая страница ; 1947, 1948, 1950 Днепровский металлург : спецвып. ; 1948–1951, 1956, 1958, 1960, 1963 Литературная страница ; 1951 Молодой металлург.

Дніпровський металург : орган ЗПК, дирекції та профорг. з-дів : металург. «Запоріжсталь» ім. Серго Орджонікідзе, електрометалург. «Дніпроспецсталь», тресту «Запоріжбуд». – Запоріжжя, 1935–1941.

Дод.: 1936, 1937 Дніпровський металург : спецвип. ; 1937 Комсомольська сторінка ; 1937–1941 Техническая страница ; 1940 Техническая страница : строительство.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1941, 1947, 1974, 1977–2016 рр.

847. **Друкар** : орган парт. і КСМ орг. та завкому друк. ім. С. М. Кірова. – Чернігів, 1934–1936.

848. **Друкар** : орган парт., профспілк. та комсомол. орг. друк. ім. Воровського та вид-ва «Дзержинець» . – Дніпродзержинськ ; Кам'янське, 1934, 1936.

849. **Енергетик Кривбасу** : орган завпарткому КП(б)У, ЛКСМУ, завкому, упр. КРЕС ім. Ільіча. – Кривий Ріг, 1934.

Енергетик Кривбасса : орган ЗПК КП(б)У, завкома електростанції, ЗК ЛКСМУ, упр. КРЭС им. Ильича. – Кривой Рог, 1934, 1935.

Дод.: 1935 Техническая страничка.

Енергетик Кривбаса : орган ЗПК КП(б)У, завкому електростанції, ЗК ЛКСМУ, упр. КРЕС ім. Ільіча. – Кривий Ріг, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1936 рр.

850. **Естафета** : бюл. ВУК'а профспілки робітників вовняно-шовково-трикотаж. пром-сті. – Харків, 1934.

851. **За здоровий вагон** : орган парткому та ЗК Київ. вагоноремонт. з-ду. – Київ, 1934, 1935.

852. **За качество** : орган ЗПК КП(б)У, завкома химиков и рабочкома строителей. – Павлоград, 1934.

853. **За кокс** : орган ЗПК, будівкому та управи буд-ва. – Кривий Ріг, 1934–1936.

854. **За якісний мотороремонт** : орган парт. колективу, завкому та ЗК ЛКСМУ тракторорем. з-ду ім. 15-річчя РСЧА. – Херсон, 1934.

855. **«Зоря» на з-ді** ім. Красіна : орган Дніпропетр. обкому КП(б)У, ОВК : виіз. ред. – Дніпропетровськ, 1934.

856. **Кооперований шкіряник** : п'ятиден. газ. Харків. шкірпромсоюзу. – Харків, 1934–1936.

857. **Красный пищевик** : орган ЗПК и ЗК кондфабрики № 1 Пищестреста. – Днепропетровск, 1934.

858. **Крайцовка** : орган парткому, орг. ЛКСМУ та завкому Домбальського цукрозаводу. – Волочиськ, 1934.

859. **Кузнец** : стін. газ. : орган парт., профспілк. і КСМ орг. ковальського цеху. – Дружківка, 1934.

860. **Лёгкая индустрия=Червоний складув** : одноднев. газ. : орган Народных Комиссариатов легкой пром-сти СССР и РСФСР и ЦК Союза и хлопчато-бумажной, льнопенько-джутовой, шерсто-шелково-трикотажной, коженно-обувной и швейной пром-сти=орган ЗПК та ЗК Мерэф'ян. з-ду ім. Г. І. Петровського. – Мерефа, 1934.

861. **Металлист** : орган партбюро КП(б)У, ЗК Чермет Юга и заводууправл. Дебальцев. з-да им. Скворцова-Степанова. – Дебальцево, 1934–1941.

Дод.: 1936–1938 Літературна сторінка ; 1940 Металіст: спец. вып.

862. **Молот** : орган парт., проф. та КСМ орг. ковал. цеху Харків. з-ду «Серп і молот» : дводен. газ. – Харків, 1934–1936.

Дод.: 1934, 1935 Молодняцька сторінка ; 1934 Молот : ударна листівка ; 1934, 1935 Технічна сторінка.

863. **Мотор** : орган ЗПК и ЗК з-да им. тов. Акулова. – Луганск ; Ворошиловград, 1934–1936.

Дод.: 1934 Мотор : спец. вып.

864. **Мотор** : орган ЗПК, ЗК профспілки і ЗК ЛКСМУ з-ду «Червоний Профінтерн». – Кірово, 1934–1936.

Дод.: 1935 Комсомольська сторінка.

865. **Мотор** : орган парткома и завкома Луган. гос. авторем. з-да № 6 им. Акулова : спец. вып. – Луганск, 1934.

866. **На полный ход** : листовка «Сталинского рабочего» и журн. «Коммунальный работник» на Сталин. трамвае : выезд. ред. : прил. к газ. «Сталинский рабочий». – Сталино, 1934.

867. **На пусковые темпы** : ежедн. листовка выезд. ред. «Сталинского рабочего» и «Металлиста» на строительстве мартенпечи № 7. – Сталино, 1934.

868. **На стройке** : орган парт., проф. и ЛКСМУ орг. [Воен.-строит. участка]. – Запорожье, 1934.

869. **Полиграфия Донбасса** : спецвып. Донец. облтреста полигр. пром-сти, посвящ. отчетной кампании о хоз. деятельности за 1933 г. – Сталино, 1934.

870. **Смыть позор** : выезд. ред. «Сталинского рабочего» на з-де им. Коваля : прил. к газ. «Сталинский рабочий». – Сталино, 1934.

871. **Сталинец** : орган парткома, ЗК профсоюза и дирекции Ново-Краматор. ордена Ленина машиностроит. з-да им. Сталина. – Краматорск, 1934, 1936–1941, 1944–1956.

Дод.: 1935 Краммаш : прил. ; 1936 За стахановский завод : листовка ; 1936 Крокодил : листовка ; 1936, 1948 Сталинец : спецвып. ; 1936 «Сталинец» всем участникам физкультурного парада ; 1936 «Сталинец» на партийн.-техн. конференции Краммашзавода им. Сталина ; 1936–1938 Техническая газета ; 1937, 1938 Літературна сторінка ; 1938–1941, 1955 Техническая страница.

Червоний механізатор : орган ЗПК та ЗК з-ду ім. Карла Маркса. – Попасна, 1934.

Красный механизатор : орган партбюро и ЗК з-да им. Карла Маркса Каганович. р-на, Ворошиловград. обл. – Попасная, 1934–1941.

За технічний прогрес : орган парткома, завкома профсоюзу і дирекції Ново-Краматор. з-да. – Соцгород, 1956–1998.
Дод.: 1956–1960, 1964 Технічна сторінка ; 1958–1965 Літературна сторінка ; 1959 За технічний прогрес : спец. вип. ; 1959–1962, 1965 Молодіжна сторінка.

Вестник НКМЗ : газ. АО «Ново-Краматорський машинобудівний з-д». – Соцгород, 1998–2008.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1941, 1944–2008 рр.

872. **«Сталинський робочий»** на стройке Полиграфкомбината : выезд. ред. – Сталино, 1934.

873. **Сталінець** : орган парт., комсом. та профспілк. ком. Чупахів. цукрозаводу. – Чупахівка, 1934.

874. **Стрелка** : стінгаз. : орган парт., профспілк. і КСМ орг. Стрілк.-переклад. цеху. – Дружківка, 1934.

875. **Техніку в маси** : орган облтехстанції Наркомату харч. пром-сті УСРР. – Одеса, 1934.

876. **Тревога!** : штурмовка газ. «Соц. Земледелие», бригади політсектора МТС Винниц. обл. і ячейки КП(б)У трактор.-ремонт. з-да ім. М. Горького : рассылається всім політотделам і директорам МТС і МТМ. – Винниця, 1934.

877. **Удар** : орган парт., профспілк. і КСМ орг. Т-2 ХПЗ. – Харків, 1934.

878. **Удар** : орган партком., комсом. орг., постройкома стр-ва Дома спеціалістів. – Харків, 1934.

879. **Ударна ім. Кагановича** : орган ЗПК, ЗК ЛКСМУ та ЗК профспілок з-ду ім. Кагановича. – Дніпропетровськ, 1934, 1935.

Дод.: 1934 Молодіжняцька сторінка ; 1935 Комсомольська сторінка.

Станкостроитель : орган ЗПК КП(б)У, ЗК профсоюзу і ЗК ЛКСМУ з-да ім. Кагановича. – Дніпропетровськ, 1935.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934, 1935 р.

880. **Ударная стройка** : орган політотд. УНР. – Очаков, 1934–1936.

Дод.: 1936 Ударная стройка : выезд. ред.

881. **Ударник** : орган бюро парторг., завкому металургів і заводууправи Н-Москов. жерстекатал. з-ду. – Новомосковськ, 1934–1941.

Дод.: 1934, 1936 Молодіжняцька сторінка ; 1934 Ударник : спец. номер ; 1936, 1937 Літературна сторінка ; 1938 Технічний листок.

882. **Ударник біофабрики** : орган ЗПК та фабкому Біофабрики. – Суми, 1934.

883. **Ударник будівельник** : орган парт., профспілк. і КСМ. орг. будівельників та філії Облбудтресту. – Херсон, 1934.

884. **Ударник-коковик** : орган парткома, завкома и коллектива ЛКСМУ з-да № 9. – Будённовка, 1934.

885. **Ударник-лісоруб** : орган партосередку та робіткому Голованів. радлігоспу. – Голованівське, 1934.

886. **Ударник постачання** : орган парт., профсоюз. та КСМ орг. ВРП з-ду “Серп і молот”. – Харків, 1934, 1935.

Дод.: 1934 Ударник постачання : екстр. вип.

887. **Ударниця** : орган партком., ком. ЛКСМУ і ФЗК 3-ої швейн. ф-ки «Більшовичка України» : спец. вып. к пленуму Краснозавод. райсовета. – Харків, 1934.

888. **Червоний будівельник** : орган парткому, групкому та госп. орг. будівельників м. Херсона. – Херсон, 1934.

Дод.: 1934 Технічна сторінка.

889. **Червоний пекар** : опер. листівка : орган парт., ЛКСМУ орг. та фабзавкомів Хлібопекар. пром-сті м. Харкова. – Харків, 1934.

890. **Червоний порцелянник** : орган партком., заводууправи та завкому Городниц. порцелян. з-ду. – Городниця, 1934–1936.

891. **Червоний прес** : орган ЗПК та ЗК болтового з-да. – Дружківка, 1934.

892. **Червоний хемік** : орган ЗПК і ЗК хемзаводу ім. Сталіна. – Костянтинівка, 1934–1937.

Дод.: 1936, 1937 Литературная страничка.

Сталинець : орган партбюро, завкома и заводуупр. з-да ім. Сталина. – Константиновка, 1937–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1941 рр.

893. **Шихта** : орган парткому, ЗК профспілки і комсомолу з-ду ім. Дзержинського. – Ізюм, 1934, 1935, 1939.

Дзержинець : орган партбюро, завкому і дирекції з-ду ім. Дзержинського. – Ізюм, 1939–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934, 1935, 1939–1941 рр.

1935

894. **Будівник ХПЗ** : орган будпарткому, упр. робітн. та комунал. буд-ва ХПЗ Південмонтажбуду. – Харків, 1935, 1936.

895. **Вагранка** : орган партійн., КСМ и профсоюз. орг. литейн. цеха. – Харьков, 1935.

896. **Вентилятор** : орган парт., КСМ и профсоюз. орг. цеха М-2. – [Харьков], 1935.

897. **Випарка** : орган ЗПК і ЗК профспілки Ульянів. цукрозаводу Грушків. р-ну на Одещині. – Грушка, 1935.

898. **Голос коксовика** : орган ЗК КП(б)У и завкома профсоюза Ханженков. з-да «Кокс». – Ханженково ; Макиївка ; Харцизьк, 1935–1939.

Дод.: 1937 Бюллетень газети «Голос коксовика» ; 1937, 1938 Літературная страница.

899. **Динамік** : орган партбюро, завкому та дирекції радіозаводу. – Київ, 1935–1941.

Дод.: 1940 Техническая страница.

900. **Днепровский строитель** : ежедн. газ. : орган парткома, постройкома и Упр. Запорожстроя. – Запорожъе, 1935–1939.

Дод.: 1936–1939 Техническая страница.

901. **Дніпровський алюміній** : щоден. газ.: орган ЗПК, завкому та Упр. алюмінієв. з-ду ім. С. М. Кірова. – Запоріжжя, 1935–1941.

Дод.: 1935–1937 Комсомольська сторінка ; 1935, 1937, 1939–1941 Техническая страница ; 1937–1939 Літературна сторінка ; 1937 Молоднеча сторінка ; 1937, 1938 Технічна сторінка.

902. **Друкар** : орган партгрупи, КСМ орг. та ФЗК друкарів м. Кірова. – Кірово, 1935.

903. **Енергія** : орган партбюро и завкома. – Верхнє, 1935–1941.

Дод.: 1937 Літературна сторінка.

904. **За біле золото** : орган ЗПК, завкома та дирекції Угроїд. цукрозаводу. – Угроїди, 1935.

905. **За більшовицький радгосп** : орган парт. та профспілк. орг. Саблін. цукрокомбінату Знам'ян. р-ну Кіровоград. обл. – Сабліно ; Шабліно, 1935–1941.

Дод.: 1938, 1939 За більшовицький радгосп : спецвип.

906. **За більшовицькі темпи** : орган парткому, профкому та ЛКСМУ Низів. цукроварні. – Низи, 1935.

907. **За більшовицьку пресу** : орган парткому, ком. ЛКСМУ і ФЗК 2-ї Республік. поліграф. ф-ки ім. Блакитного. – Харків, 1935, 1936.

Дод.: 1935 За більшовицьку пресу : окремий вип. ; 1935 За опанування техніки : додаток ; 1935 Літературна сторінка ; 1935 Сторінка молоді ; 1936 Бюлетень Стахановського місячника по фабриці ім. Блакитного ; 1936 За більшовицьку пресу : спецвип.

908. **За большевистские темпы** : орган бюро парт. орг. завкома и заводуупр. Ново-Орджоникидзе. з-да. – Орджоникидзе ; Рыково ; Енакиєво, 1933, 1935–1941.

Дод.: 1937 За большевистские темпы : спецвып.

909. **За большевистские темпы** : орган партбюро, ФЗК и КСМ 8-й полиграф. ф-ки. – Харьков, 1935.

Дод.: 1939 За большевистские темпы : спецвып.

910. **За большевистские темпы** : орган парткома и завкома 11-й типо-литограф. УПТ. – Бердичев, 1935.

911. **За високий урожай** : орган політвідділу Перегонів. цукрокомбінату Підвисоц. р-ну Кіровоград. обл. – Перегонівка, 1935–1940.

Дод.: 1936 Літературна сторінка.

912. **За вищу якість** : орган парткому, завкому профспілки, ЗК ЛКСМУ та заводоупр. – Харків, 1935–1941.

Дод.: 1936 За вищу якість : спецвип. ; 1936 Листовка газети «За высшее качество» ; 1937 За вищу якість : листівка ; 1939 Літературна сторінка ; 1939, 1940 Техническая страница ; 1939 Технічна сторінка ; 1940 Бюллетень : додаток.

913. **За врожай махорки** : орган парткому і профкому 1-ї махорк. ф-ки та Кремміжрайконтори «Тютюнсировина» : спец. вид. – Кременчук, 1935.

914. **За выполнение плана 1935 года** : одноднев. вып. обл. упр. металлостр-та. – [Б. м.], 1935.

915. **За динас** : орган ЗПК і завкому динас. з-ду ім. Буденного. – Артемівськ, 1935, 1936.

916. **За зразковий авторемонт** : орган ЗПК, ЗК ЛКСМУ та ЗК авторемзаводу № 9. – Лосево, 1935, 1936.

917. **За зразковий завод** : орган ЗПК та завкому з-ду ім. 1-го Травня. – Тирасполь, 1935–1940.

Дод.: 1938 За зразковий завод : сигнал ; 1939 За зразковий завод : листівка.

За образцовый завод : орган партбюро и завкома з-да им. 1 Мая. – Тирасполь, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

918. **За індустріальний радгосп** : орган політвідділу Парафіїв. цукрокомбінату ім. Карла Маркса Ічнян. р-ну Чернігів. обл. – Парафіївка, 1935–1940.

Дод.: 1936 Літературна сторінка.

919. **За кадри** : одноден. газ. до конф. відмінників Облмаштресту. – Київ, 1935.

920. **За качественный кокс** : орган бюро парторг., ЗК и заводоупр. Брян. коксохимзавода. – Брянка, 1935–1941.

Дод.: 1936, 1937 За качественный кокс : спецвып.

921. **За качество** : орган парт., КСМ и профсоюз. орг. цеха Д-6. – Харьков, 1935, 1936.

Дод.: 1936 За качество=Генератор : совмест. вып.

922. **За качество** : орган парторг., комсомола и правления артели «Металлообъединения». – Мелитополь, 1935.

923. **За коксохим** : орган бюро парторг. з-да, стройки и ЗК коксохимиков Мариуп. коксохимзавода. – Мариуполь, 1935–1941.

Дод.: 1935, 1936 За коксохим : прил. к газ. ; 1935–1937 За коксохим : спецвып. ; 1937 За коксохим : экстр. вып.

924. **За культуру і промфінплан** : орган парторг., завкому профспілки та КСМ орг. спиртогорілч. з-ду : газ. організ. порядком обміну досвідом ред. газ. «Компрессор» : орган ЗПК, завкому та ЗК ЛКСМУ Суммашбудзаводу ім. Фрунзе. – Суми, 1935.

925. **За механизацию** : орган партийн. ком., завкома профсоюза и дирекции Луган. ордена Трудового Красного Знамени машиностроит. з-да им. А. Я. Пархоменко. – Ворошиловград ; Луганск, 1935–1941, 1957, 1959–1990.

Дод.: 1935 Комсомольская страничка ; 1935 Техническая страничка ; 1936, 1937 За механизацию : спецвып. ; 1936, 1937 Литературная страница ; 1957, 1959, 1960, 1962–1966 Техническая страница.

Заводская жизнь : орган трудового коллектива Луган. машиностроит. з-да им. Пархоменко. – Луганск, 1991–1995.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1941, 1957, 1959–1995 рр.

926. **За непрерывный ток** : орган бюро парторг., завкома и упр. Сергов. сетевого р-на «Донэнерго». – Серго ; Кадиевка, 1935–1941.

Дод.: 1936–1938 За непрерывный ток : выезд. ред. ; 1937 За непрерывный ток : спецвып.

927. **За нефть и уголь** : орган парт., профсоюз. и КСМ орг. цеха А-3. – Харьков, 1935.

Прим.: Цехова газета Харківського заводу ВТУЗУ ім. Сталіна.

928. **За обогащение углей** : орган парткома и фабкома Чумаков. углеобогатит. ф-ки. – Чумаково, 1935, 1937.

929. **За огнеупоры** : орган партбюро, завкома профсоюза и дирекции з-да «Красный Октябрь». – Константиновка, 1935–1939, 1941.

Дод.: 1936 Литературная страница.

За опанування техніки : орган ЗПК, ФЗК та ЗК ЛКСМУ кондитер. ф-ки «Жовтень». – Харків, 1935.

930. **За освоение** : орган парт., КСМ и профсоюз. орг. цеха М-3. – Харьков, 1935.

Прим.: Газета механічного цеху № 3 Харківського заводу ВТУЗУ ім. Сталіна.

931. **За передовий радгосп** : орган політвідділу бурякорадгоспу Червін. цукрокомбінату. – Червоне, 1935, 1938–1940.

932. **За першість** : листівка Харків. цукротресту і Харків. від-ня газ. «За пищевую индустрию». – Харків, 1935.

933. **За радянський каолін** : орган ЗПК та завкому каолін. комбінату. – Просяна, 1935–1939.

934. **За советский азот** : орган стройпарткома, постройкома и упр. стр-вом [Днепродзержин. Азотно-тук. комбината]. – Днепродзержинск, 1935–1937.

Дод.: 1935 Комсомольско-молодняцкая страница ; 1935 Комсомольсько молоднеча сторінка ; 1937 За советский азот : спецвып.

Стахановець : орган бюро парторг., завкому, будівкому та заводуупр. – Дніпродзержинськ, 1937–1940.

Дод.: 1939 Стахановець : спец. вып.

Стахановец : орган партбюро, завкома и заводуупр.

Днепродзержин. АТЗ. – Днепродзержинск, 1940, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

935. **За соціалістичне харчування** : орган парткому, міськкому спілки «Громхарч» і КСМ ком. Одес. тресту «Коопхарч». – Одеса, 1935.

936. **За справний паровоз** : орган партбюро і завкому профспілки Запоріж. паровозоремонт. з-ду. – Запоріжжя, 1935–1941.

Дод.: 1935 Додаток до газ. «За справний паровоз» ; 1935, 1936, 1938, 1939 За справний паровоз : спецвып. ; 1935 Комсомольская страница ; 1935 Технічна сторінка ; 1938 Комсомольська сторінка ; 1939 Молоднеча сторінка.

937. **За темпи й якість** : орган парткому, фабкому та КСМ ком. ф-ки ім. Лозовського. – Одеса, 1935.

938. **За технику** : спецвып. ВОИЗ'а и Техпрома при газ. «Тракторы в готовность!». – Одесса, 1935.

939. **За 320 паротягів** : орган парт., профспілк. та КСМ орг. ПРО орденос. ХПЗ. – Харків, 1935.

За 380 паротягів: орган парт., профспілк. та КСМ орг. ПРО орденос. ХПЗ. – Харків, 1935.

За 400 паровозів «СО» : орган парт., профспілк. та КСМ орг. ПРО орденос. ХПЗ. – Харків, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936 р.

940. **За ударную стройку** : орган стройпарткома, постройкома и ком. ЛКСМУ. – Сталино, 1935, 1936.

Дод.: 1936 За ударную стройку : внеочеред. вып.

941. **За феликсы** : газ. парт., и профсоюз. орг. ново-паровоз. цеха з-да «ОР». – Луганск, 1935.

942. **За честь фабричної** марки : одноразова газ.: орган парткому та фабкому Житомир. швейн. ф-ки . – Житомир, 1935–1937.

943. **За якісний вогнетрив** : орган бюро парторг., завкому та заводууправи з-ду ім. Орджонікідзе, Часів Яр, Донбас. – Часів Яр, 1935–1940.

За качественный огнеупор : орган партбюро, завкома и заводуупр. з-да им. Серго Орджоникидзе. – Часов Яр, 1940, 1941.

Дод.: 1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

944. **За якість** : орган ЗПК, завкому Спілки і заводуупр. – Павлоград, 1935–1941.

945. **За якість і темпи** : орган парткому та будівкому тресту «Машинобуд». – Київ, 1935.

946. **Звезда мукомола** : орган парткома и завкома мукомолов Днепропетр. комбината «Союзмука». – Днепропетровск, 1935.

947. **Зотовець Харківщини** . – Харків, 1935.

Зотовець Харківщини : орган Харків. обл. міжгалуз. ради «ЗОТ» та обл. Упр. місц. пром-сті : листівка. – Харків, 1935.

Зотовець : массовая листовка Харків. облсовета «ЗОТ» Кирпич. пром-сти. – Харків, 1935.

948. **Кадиевский строитель** : орган партійн. и профсоюз. орг. стройупр. «Кадиевугля». – Кадиевка, 1935, 1936.

949. **Кіно-фото-ударник** : орган Облкінофототресту, Облпрокату та Спілки КФР Київ. обл. – Київ, 1935, 1936.

Кіно-фото-відмінник : орган Облкінофототресту та Спілки КФР Київ. обл. – Київ, 1936.

Дод.: 1936 Бюлетень Спілки кінофоторобітників Київської області ; 1936 Кіно-фото-відмінник : однораз. вип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936 р.

950. **Коксовик** : орган партбюро, ЗК, заводуупр. Коксохімзаводу. – Запоріжжя, 1935–1941.

Дод.: 1936, 1941 Коксовик : спецвип. ; 1941 Техническая страница.

Коксохімік Запоріжжя : газ. труд. колективу відкритого акціонер. т-ва «Запорожжюк». – Запоріжжя, 1958–1999.

Дод.: 1959 Коксохімік Запоріжжя : спец. вип. ; 1959, 1960 Літературна сторінка ; 1959–1966 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1958–1999 рр.

951. **Коксовик Луганщини** : орган ЗПК и завкома химиков з-да № 12. – Ворошиловград, 1935.

Коксовик : орган ЗПК и завкома химиков з-да № 12. – Ворошиловград, 1935, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936 роки.

952. **Комунист друкар** : орган парткому та завкому друк. «Комунист». – Київ, 1935.

Друкар : орган парткому та завкому друк. «Комунист». – Київ, 1936.

Комунистовець друкарні : орган парткому та завкому друк. «Комунист». – Київ, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936 р.

953. **«Комунистовець» на буд-ві** : орган парткому та профкому вид-ва «Комунист» : видає бригада «Комунист». – Київ, 1935.

954. **Конвеєр** : орган парт., КСМ і профорганізації цеху А-1 з-ду ХЕМЗ-ВТУЗ. – Харків, 1935, 1936.

955. **Кооперативна фабрика** : газ. промкооперації України : орган Укопромради, Укоосоюзкас, Уколіспромсоюзу та Київ. облпромради. – Київ, 1935–1937.

Дод.: 1935–1937 Кооперативна фабрика : спецвип. ; 1937 Кооперативна фабрика : додаток.

956. **Котельщик** : газ. партийн. и профсоюз. орг. Ново-котел. цеха з-да «ОР». – Луганск, 1935.

Дод.: 1935 Техническая страница.

957. **Красный бродильщик** : орган ЗПК, ФЗК и ЗК ЛКСМУ пивзавода. – Н. Бавария, Харьков, 1935.

958. **Красный текстильщик** : орган бюро, парторг., фабкома и дирекции ф-ки им. Ворошилова. – Ворошиловград ; Луганск, 1935–1941.

Дод.: 1936, 1937 Литературная страница ; 1937 Красный текстильщик : спецвип.

959. **Литейщик** : орган партбюро, профзавкома и дирекции Ворошиловград. з-да НКПС. – Ворошиловград, 1935–1941.

Дод.: 1936, 1937, 1939–1941 Литературная страница ; 1937, 1938, 1940 Литейщик : спецвип.

960. **Макеевский коксохимик** : орган партбюро, завкома и хозорг. з-да. – Макеевка, 1935–1941.

Дод.: 1937, 1938 Литературная страница ; 1938 Техническая страница.

961. **Махорочник-ударник** : орган парткому, фабкому і дирекції Черкас. махорофабрики. – Черкаси, 1935.

962. **Металіст** : орган ЗПК, ЗК и ЗУ Павлоград. обозомех. з-ду. – Павлоград, 1935, 1936.

963. **Мікояновець** : орган партком., завкому та ЗК ЛКСМУ Київ. консерв. з-ду ім. Мікояна. – Київ, 1935.

Мікояновець : орган партком., завкому та ЗК ЛКСМУ Київ. консерв. з-ду ім. Мікояна. – Київ, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936 р.

964. **Мотор** : орган парт., КСМ и профорг. цеха М-4. – Харьков, 1935.

Прим.: Цехова газета заводу ХЕМЗ-ВТУЗ імені Сталіна.

965. **На будівництві** : орган партком., будівкому і будупр. «Машбуду». – Великий Токмак, 1935.

Дод.: 1935 Молодежная страница.

966. **Одеський консервник** : орган партбюро, завкому та ЗК ЛКСМУ консерв. з-ду ім. Леніна. – Одеса, 1935–1941.

Дод.: 1936 Литературная страница ; 1936 Технічна сторінка.

967. **Оперативная сводка** Уманського з-да «СГ» о ходе заготовки коры «СГ» по Одес., Киев., Винниц. обл. и Молдав. АССР. – Умань, 1935.

968. **Панютинський вагонник** : орган ЗПК, ЗК и заводуупр. ПВРЗ. – Панютино, 1935.

Панютинський вагонник : орган партбюро, завкому і заводуупр. ПВРЗ. – Панютино, 1935–1941.

Дод.: 1937 Панютинський вагонник : листівка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

969. **Поліграфіст** : однораз. газ.: орган партком. та завкому 10 літодрук. УПКТ. – Житомир, 1935, 1936.

Поліграфіст : одноднев. газ. : орган парторг. и завкома 10 тип. – Житомир, 1937.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1937 рр.

970. **Поток** : орган парт., КСМ и профорг. цеха М-1. – Х., 1935, 1936.

Прим.: Газета механічного цеху № 1 Харківського заводу-ВТУЗу імені Сталіна.

971. **Правдист** : орган ЗПК та ФЗК друк. вид-ва «Пролетарська правда». – Київ, 1935, 1936.

Дод.: 1935 Молодий правдист.

972. **Пресс** : орган парт., проф. и КСМ орг. ШЦ. – Харків, 1935, 1936.

Прим.: Газета шарикопідшипникового цеху Харківського заводу ВТУЗу імені Сталіна.

973. **Реостатчик** : орган парт., КСМ и профорг. цеха А-2. – Харків, 1935.

Прим.: Цехова газета Харківського заводу-ВТУЗу імені Сталіна.

974. **Різець** : орган ЗПК та завкому Смілян. машбудзаводу. – Сміла, 1935, 1936.

975. **Сигнал інтернаціоналіста** : видає партком., ФЗК та КСМ осередок 2-ї Інтернаціон. друк. – Харків, 1935.

976. **Сигнал ударника ДВРЗ** : орган парткому, завкому та заводуупр. ДВРЗ. – Київ, 1935, 1936.

Дод.: 1935 Молодий вагонник ; 1936 Сигнал ударника ДВРЗ : спецвип.

Сигнал ударника : орган парткому, завкому та будівкому Дарниц. вагоноремонт. з-ду. – Київ, 1936.

Трибуна стахановця : орган партбюро, завкому та заводуупр. ДВРЗ. – Київ, 1936–1941.

Дод.: 1938 Трибуна стахановця : додаток.

Дарницький вагоноремонтник : друк. орган адмін. та спілк. ком. Дарниц. вагоноремонт. з-ду. – Київ, 1957–1991, 1995.

Дод.: 1957–1959, 1962–1967 Техническая страница ; 1958, 1959 Літературна сторінка ; 1962–1964, 1966, 1967 Молодіжна сторінка ; 1963 Сторінка для молоді ; 1973, 1980–1982 Комсомольська сторінка ; 1977, 1979, 1981 Технічна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1957–1991, 1995 р.

977. **Скрепер** : орган Артемів. МПК та Ц. К. профспілки соляників. – Соль, 1935–1938.

Стахановец : орган партийн. и хоз. орг. Артемсольрудупр. и ЦК профсоюза соляников. – Соль, 1939–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

978. **Соціалістичне борошномелля** : орган парткому комбінату № 17, парторг. «Заготзерно» та ФЗК. – Миргород, 1935, 1936.

979. **Сталеливарник** : орган парт., проф. і КСМ орг. сталеливар. цеху ХПЗ. – Харків, 1935.

980. **Сталинский путь** : орган парторг. 2 и 5 участков укр. строит.-монтаж. треста. – Запорожье, 1935, 1936.

Дод.: 1936 Сталинский путь : выезд. ред.

981. **Сталинстроевец** : орган партком., постройкома и ЛКСМ «Сталинстроя». – Сталино, 1935.

982. **Стахановець** : орган партбюро, ЗК і дирекції Дружків. метиз. з-ду. – Дружківка, 1935–1937, 1939–1941.

Дод.: 1936, 1939 Літературна сторінка.

983. **Стройка** : орган партбюро и учкома 9-го стройучастка Юж. строит.-мон-таж. треста НКПС. – Попасна ; ст. ім. Кагановича ; Артёмовск, 1935–1941.

Дод.: 1937 Листовка газети «Стройка» ; 1937 Стройка : спец. вип.

984. **Стройка** : орган партийн. и профсоюз. орг. строит. участка. – Шепетовка, 1935–1937.

Дод.: 1936 Стройка : ударная листовка ; 1937 Комсомольская страница.

985. **Темп** : дводен. газ. : орган парт., профсоюз. та КСМ орг. вагонобуд. цеху Харків. з-ду «Серп і молот». – Харків, 1935, 1936.

Дод.: 1935 Молодняцька сторінка ; 1935 Технічна сторінка ; 1936 Темп : ударна листівка.

986. **Техконтроль** : орган партийн., КСМ и профсоюз. орг. ОТК ХЭМЗ им. Сталина. – Харьков, 1935.

987. **Трибуна друкаря** : двотижн. орган ЗПК та ФЗК 4 республ. поліграф. ф-ки УПКТ. – Київ, 1935.

988. **Трибуна олійника** : орган парт., профсоюз. і КСМ орг. та заводуупр. Одес. групи Держолійзаводів. – Одеса, 1935.

989. **Ударний рік** : газ. Упр. місц. пром-сті Харків. міськради. – Харків, 1935.

990. **Ударник** : орган ЗПК, завод. ком. та ком. ЛКСМУ Держліжк. з-ду ім. тов. Чубаря : п'ятиден. газ. – Харків, 1935, 1936.

991. **Ударник** : орган партком., завкому і ЗК ЛКСМУ механ. з-ду НКВС УСРР. – Харьков, 1935, 1936.

992. **Ударник будівництва** : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ та учкому № 2 будра-йону Сталін. з-ці. – Дніпропетровськ, 1935, 1936.

Стахановець стройки : орган Политчасти стр-ва. – Днепропетровск, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

993. **Ударник Дніпроводбуду** : орган парткому і будкому буд-ва Дніпровод-проводу. – Київ, 1935–1937.

Дод.: 1937 Ударник Дніпроводбуду : спецвип.

994. **Ударник домны** : орган бюро парторг. ЗК СРМП Юга и заводуупр. з-да ГУМП. – Алмазная, 1935, 1937–1941.

995. **Ударник коксовик** : орган партбюро, завкома, заводуупр. Мушкетов. коксо-хим. з-да и партбюро, фабкома, дирекции Чумаков. обогат. ф-ки (ЧОФ). – Мушкетове, 1935–1941.

996. **Ударник коксохиммонтажа** : орган СПК и постройкома Союза строителей. – Каменское, 1935.

997. **Ударник стройки** : орган парткома и постройкома 107-го строй-участка. – [Б. м.], 1935.

Стахановец стройки : орган партийн. и профсоюз. орг. 107 стройучастка. – [Б. м.], 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936 р.

998. **Ударник суднозаводу** : орган парт., профсоюз., КСМ орг. та заводуупр. Херсон. судоремонт. з-да. – Херсон, 1935, 1936.

999. **Ударник хлебопечения** : орган ЗПК и ЗК Луган. хлебозавода. – Луганск, 1935.

1000. **Ударник чубарівець** : орган ЗПК, завкому та дирекції з-ду ім. Чубаря. – Київ, 1935, 1937, 1938.

Дод.: 1937 Ударник чубарівець : спец. вип.

Більшовицька правда : орган партбюро, завкому та дирекції з-ду [ім. Чубаря]. – Київ, 1938–1941.

Дод.: 1939 Технічна сторінка ; 1940 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1937–1941 рр.

1001. **Фабзаучник ХПЗ** : орган парт., профсоюз. і КСМ орг. ФЗУ орденос. ХПЗ. – Харків, 1935.

1002. **Цементник** : еженед. газ. АО «Донцемент». – Амвросієвка, 1935–1941, 1947–1961, 1964–1990, 1998–2001, 2003–2005.

Дод.: 1937 Техническая страничка ; 1949 Литературная страничка.

1003. **Червона гранка** : орган трикутника друк. ДСТВ. – Харків, 1935.

1004. **Червонопрапорний друкар** : орган партком. та завкому Кремдрукарні. – Кременчук, 1935.

1005. **Швейник-плановик** : орган партпрофорг. Хароблшвейтреста. – Харьков, 1935.

1006. **Штурмовка** : орган ШПК и ШК шахты «Центральная – Ирмино». – Ирмино, 1935, 1936.

Стахановец : орган бюро парторг., ШК и шахтоупр. ш. ім. Сталина Сергов. р-на. – Ирмино, 1936–1941.

Дод.: 1936–1938 Стахановец : спец. вып. ; 1937–1940 Литературная страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

1936

1007. **Авторемонтник** : орган партбюро, ЗК і дирекції з-ду. – Київ, 1936–1941.
Дод.: 1936 Сторінка «Молодого авторемонтника».
1008. **Більшовик цукрозаводу** : орган ЗПК, завкому та заводуупр. ім. Хатаєвича Н.-Праз. р-ну на Дніпропетровщині. – Нова Прага, 1936.
1009. **Бюлетень мукомольної** промисленности : орган Донец. обл. упр. мукомол.-круп'яної пром-сти. – Артёмовск, 1936.
1010. **Бюлетень Спілки** кінофоторобітників Київ. обл. – Київ, 1936.
1011. **Верстатка** : орган партгрупи и завкома изд-ва «Радстеп». – Мелитополь, 1936, 1937.
1012. **Вісті Центрального** Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів УСРР на шляховому будівництві : видає об'єдн. виіз. ред. «Вісті ЦВК УСРР» та УШОСшлях НКВС УСРР. – Київ ; Чернігів, 1936.
1013. **Военстрой** : орган парткома, ком. ЛКСМУ и постройкомов ВСР. – [Б. м.], 1936.
1014. **«Ворошиловец» на стройке** : газ. робочих и ИТР воен. строек ХВО. – Харьков, 1936, 1937.
1015. **Голос будівельника** : орган парт. і участк. ком. 10 будів. дільниці. – Основа, 1936.
1016. **Голос стахановця** : орган правління та КСМ групи Хортиц. промартілі «Дружба». – Запоріжжя, 1936.
1017. **Голос стахановця** : спец. газ. Лубен. міжрайлісопромсоюзу, присвяч. другому з'їздові уповноважених. – Лубни, 1936.
1018. **Голос ударника** : орган бюро парторг. та завкому 4 ДШЗ і 2 з-ду ім. Жовтневої революції. – Васильків, 1936, 1938–1941.
1019. **Голос ударника** : орган ком. КП(б)У і ФЗК Понінків. Держпапірфабрики. – Понінка, 1936.
1020. **Дзержинец** : орган партбюро, упр., завкома и ком. ЛКСМУ комбината ім. Дзержинского. – Харьков, 1936–1941.
Дод.: 1936, 1938 Дзержинец : спецвып. ; 1936 Дзержинец-молния ; 1937 «Дзержинец» на фото-заводе : спецвып.
1021. **Електропроміль** : орган партбюро, завкому профспілки та заводуупр. ви з-ду «Трансв'язок» НКШ ім. Л. М. Кагановича. – Основа, 1936–1941.
Дод.: 1937, 1939, 1941 Електропроміль : окр. вип. ; 1937 Літературна сторінка ; 1938 Електропроміль : листівка.

1022. **За енергію** : орган ЗПК, ком. ЛКСМУ та профкому Харків. Червонозавод. ТЕЦ. – Харків, 1936.

1023. **За механізацію** : орган партбюро, завкома и дирекции машиностроит. з-да Краснолуч. р-на. – Красный Луч, 1936, 1937, 1941.

1024. **За 1500 тонн стали** : изд. парторг. мартен. цеха з-да Либкнехта. – Нижнеднепровск, 1936.

1025. **За радянський верстат** : орган партбюро, заводуупр., завкому, профспілки і ЗК ЛКСМУ ХСЗ ім. Молотова. – Харків, 1936–1941.

Дод.: 1937 За радянський верстат на виборчих дільницях : [спецвип.] ; 1938 За радянський верстат : спецвип. ; 1939 За радянський верстат : листівка ; 1940 Техническая страничка.

1026. **За радянський станок** : орган парт., проф. і КСМ орг. Київ. верстатобуду ім. Горького. – Київ, 1936.

За радянський верстат : орган парт., проф. орг. Київ. з-ду верстатів-автоматів ім. Горького. – Київ, 1936–1939.

Дод.: 1938 За оволодіння техніки : техн. листок-дод.

Радянський верстат : орган партбюро, завкому та дирекції Київ. верстатозаводу ім. Горького. – Київ, 1939–1941.

Дод.: 1941 Техническая страница.

Верстатобудівник : газ. трудового колективу та правління акціонер. т-ва «Веркон». – Київ, 1956–1995, 2003.

Дод.: 1956–1968, 1986 Технічна сторінка ; 1962 Літературна сторінка ; 1974, 1979, 1990 Новатор : сторінка-плакат.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941, 1956–1968, 1974, 1979, 1986, 1990 р.

1027. **За радянську кінотехніку** : одноден. газ. Київ. наук. інж.-техн. т-ва кінофотопромисловості (ВНТОКФ). – Київ, 1936.

1028. **За советский огнеупор** : орган партбюро, рудкома профсоюзу и дирекции Часов-Яр. рудоупр. – Часов Яр, 1936–1941.

1029. **За соціалістичний побут** : одноразова газ. парторг. і Черкас. промстрахпункту. – Черкаси, 1936.

1030. **За сталінський стиль** : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ та ФЗК Другої Держ. тютюн. ф-ки. – Харків, 1936.

1031. **За стахановскую стройку** : орган партбюро и постройкома ЛХС. – Лисичанск, 1936–1941.

Дод.: 1937 За стахановскую стройку : спецвип.

1032. **За стахановскую стройку** : орган партбюро, постройкома и упр. Сталин. конторы «Донбассжилстроя». – Сталино, 1936–1940.

1033. **За стахановське будівництво** : орган парткому, профкому та ком. ЛКСМУ буд-ва комбінату штуч. волокна. – Київ, 1936, 1937.

Дод.: 1936 За стахановське будівництво : спецвип.

1034. **За стахановський завод** : орган парт. і профспілк. орг. Андрушів. спиртзаводу. – Андрушівка, 1936.

1035. **За стахановський цукрозавод** : орган парткому та завкому Вел.-Ольчедаїв. з-ду ім. П. Постишева. – Ободівка, 1936, 1937.

1036. **За стахановські заводи** : листівка конкурс. коміс. Харків. спиртотресту. – Харків, 1936.

1037. **За стахановські маслозаводи** : одноразова листівка тресту «Хармаслопром». – Харків, 1936.

1038. **Індубудовець** : орган будпарткому і будівкому «Славіндубуду». – Слов'янськ, 1936–1938.

1039. **Коксовик** : орган ЗПК и завкома з-да № 6 : листовка. – Макеевка, 1936.

1040. **Коксовик** : орган партбюро, завкома и заводуупр. Криворож. коксохим. з-да. – Кривой Рог, 1936–1941.

1041. **Консервщик** : одноднев. газ. Центр. Ком. Союза рабочих консерв. и плодоовощ. пром-сти. – Одесса, 1936.

1042. **Ленінська ДніпроГЕС** : орган парткому, завкому і адмін. ДніпроГЕС ім. В. І. Леніна. – Запоріжжя, 1936–1938.

Ленінська ДГЕС : орган партбюро, завкому та дирекції орденонос. Дніпров. райелектростанції ім. В. І. Леніна. – Запоріжжя, 1938–1941.

Дод.: 1938 Ленінська ДГЕС : додаток ; 1940 Ленінська ДГЕС : спецвип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941 рр.

1043. **Литограф-стахановець** : техн. газ. 2-ой Республик. хромофотографії в Одессе. – Одесса, 1936.

1044. **Лучи Октября** : спецвип., посвящ. XIX годовщине октября : орган парткома, завкома и ЗК ЛКСМУ Днепров. механ. з-да «Энерготрест». – Запорожье, 1936.

1045. **Мийка** : орган фабпарткому, фабкому та мийкоуправи ім. Максимова. – Нікополь, 1936.

1046. **Молния** : спец. вып. газ. «За якість і темпи» и стенгаз. «Голос ИТР» в Корпус. цехе. – Никитовка, 1936.

1047. **Мукомол Донбасса** : орган Донец. треста «Союзмука» и обкома Союза мукомолов Донбасса. – Артемовск, 1936.

1048. **На стройке** : орган партбюро, постройкома и хозорг. – Красный Луч, 1936–1941.

1049. **Наш пресс** : газ. треста «Промстройматериал». – Харьков, 1936.

1050. **Огнеупорщик** : орган ОАО «Красногоровский огнеупорный завод». – Марьянка ; Красногоровка, 1936–1941, 1953–2000.

Дод.: 1936 Огнеупорщик : листовка ; 1957 Литературная страница ; 1959, 1963 Техническая страница.

1051. **Первомасць** : орган партбюро та ЗК Першотрав. з-ду. – Бердянськ ; Осипенко, 1936–1941.

1052. **По хлебзаводам Донбасса** : бюл. Донец. обкома Союза хлебопекар. пром-сти и Донхлеботреста. – Сталино, 1936.

1053. **Поліграфіст** : стахан. декада : орган партком. та завкому 10 літодрук. УПТ. – Житомир, 1936.

1054. **Прапор стахановця** : орган партбюро і профорг. порту ім. Леніна, пристані Запоріжжя та судноремонт. з-ду. – Запоріжжя, 1936–1941.

Дод.: 1938 Прапор стахановця : спецвип.

1055. **Пресс** : орган ком. КП(б)У, ФЗК, ЛКСМУ Харків. макарон. ф-ки. – Харків, 1936.

1056. **Социалистическая стройка** : орган парткома, постройкома и стройупр. Южжилстроя. – Константиновка, 1936, 1937.

1057. **Стахановец** : многотиражка партийн., профсоюз. орг. и дирекции Чечельник. спиртзавода Винниц. обл. – Чечельник, 1936.

1058. **Стахановец на стройке** : орган бюро парторг., постройкома и Горлов. конторы «Сталинжилстрой». – Горловка, 1936–1941.

1059. **Стахановец стройки** : газ. рабочих и И.Т.Р.У.В.С.Р.-111. – [Б. м.], 1936.

1060. **Стахановец стройки** : орган партийн., комсомол. и профсоюз. орг. участка строит. работ. – Винница, 1936, 1937.

Дод.: 1937 Литературная страница.

1061. **Стахановец стройки** : орган парткома, постройкома и упр. Донбасжилстроя. – Мариуполь, 1936, 1937.

1062. **Стахановец-строитель** : многотираж. газ. рабочих и ИТР УВСР 105. – Проскуров, 1936, 1937.

1063. **Стахановець** : газ. парткому та завкому Вільшан. цукрозаводу. – Вільшана, 1936.

1064. **Стахановець** : газ. парторг. та ФЗК повст. ф-ки. – Лубни, 1936.

1065. **Стахановець** : одnodен. газ. Харків. облметалсоюзу : міська стаханов. декада. – Харків, 1936.

1066. **Стахановець** : орган ЗПК та завкому Андрушів. цукрозаводу. – Андрушівка, 1936.

1067. **Стахановець** : орган партком. і робіткому : щоден. листівка на буд-ві буд. «Комуніст». – Київ, 1936.

1068. **Стахановець** : орган парторг. і завкому Гніван. цукрозаводу. – Гнівань, 1936.

1069. **Стахановець** : орган парторг. та фабкому спілки текстильників Радомишел. сукон. ф-ки. – Радомишль, 1936.

1070. **Стахановець** : стінгаз. парторг. КП(б)У, ЛКСМУ та завкому Красноград. маслозаводу : разове вид. – Красноград, 1936.

1071. **Стахановець шерстьбуду** : орган парткому, будівкому та КСМ ком. буд-ва Київ. тонкосукон. комбінату Наркомлегпрому. – Київ, 1936.

Дод.: 1936 Комсомольська сторінка.

1072. **Стахановець шкільного будівництва** : однораз. листівка будівкому спілки буд-ва шк. – Житомир, 1936.

1073. **Стахановский лов** : орган партийн. орг. Маррыбкомбината, рыбаколхозсоюза и МРС Мариуп. р-на Сталин. обл. – Мариуполь, 1936–1941.

1074. **Строитель транспорта** : орган парткома и учкома 1-го стройучастка Сталин. строит.-монтаж. треста. – Ясиноватая, 1936.

1075. **Суднобудівельник** : одnodен. газ. Херсон. суднобуд. верфі Укргорноморрибтреста. – Херсон, 1936.

1076. **Техническая газета** : орган ЗПК, заводуупр. и ЗК СРТМ з-да им. Сталина : прил. к газ. Сталинец. – Краматорск, 1936–1938.

За технику : еженед. производств.-техн. газ. : орган ЗПК, ЗК профсоюза и заводуупр. Ново-Краматор. машиностроит. з-да им. Сталина. – Краматорск, 1938–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941 рр.

1077. **Тысячному навстречу** : издається ред. газ. «Ворошиловградская правда» и «Октябрьский гудок». – Ворошиловград, 1936.

1078. **Удар** : орган парт.-профсоюз. і КСМ орг. Трактор. другого орденонос. ХПЗ. – Харків, 1936.

1079. **Ударная стройка** : орган парткома и постройкома 116 участка. – [Б. м.], 1936.

1080. **Ударник** : орган партгрупи та завкому Косар. спиртозаводу Київ. тресту Головспирту. – Косара, 1936.

1081. **Ударник будівництва** : орган партбюро та учкому Харків. буддільниці. – Харків, 1936–1940.

Дод.: 1939 Ударник будівництва : спецвип.

Стахановец строительства : орган партбюро Харьков. стройучастка. – Харьков, 1940, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941 рр.

1082. **Ударник бурякорадгоспу** : орган парторг. і дирекції Півненків. цукрокомбінату. – Тростянець, 1936–1941.

Дод.: 1936–1938 Літературна сторінка.

Стахановець цукрокомбінату : орган парторг. і дирекції Півненків. цукрокомбінату. – Тростянець, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941рр.

1083. **Ударник лісу** : орган парторг. і райкому профспілки робітників лісу та сплаву Радомишел. ліспромгоспу. – Радомишль, 1936.

1084. **Ударник строительства** : орган парткома и участка Харьков. стройучастка. – Харьков, 1936.

1085. **Ударник стройки** : орган партком. и учкома стройучастка. – Дебальцево, 1936.

1086. **Цукровик-стахановець** : орган парт. і профсоюз. орг. Верхняч. цукрозаводу Христинів. р-ну. – Верхнячка, 1936.

1087. **«Червоне Запоріжжя»**=«Більшовик транспорту» на буд-ві локомотив. комбінату. – Запоріжжя, 1936.

1088. **Червоний металіст** : орган Партбюро, заводуупр. і ЗК профспілки Конотоп. електромехзаводу. – Конотоп, 1936–1941.

1089. **Шустер Шлоглер**=Червоний взуттєвик : орган парт. ком., дирекції, фабкому 5-ої взут. ф-ки ім. Л. М. Кагановича. – Харків, 1936, 1939.

1937

1090. **Бюлетень** : орган парткомів артілі «Червоний металіст», борошномел. технікуму та вид-ва «Зоря» : одноразове вид. : 3-я виборч. дільниця Кіров. виборч. округи по виборах до Ради Союзу РСР. – Дніпропетровськ, 1937.

1091. **Вагонник Донбасса** : орган парткома, завкома и заводуупр. ВРЗ. – ст. ім. Кагановича, 1937–1941.

Дод.: 1937 Вагонник Донбасса : спецвып. ; 1941 Техническая страница.

1092. **Вісті Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів Української Радянської Соціалістичної Республіки на шляховому будівництві** : вид. об'єдн. виїз.ред. «Вісті ЦВК УРСР», Упр. шосейн. шляхів НКВС УРСР та Ошосшлях КОУ НКВС. – Коростень, 1937.

1093. **Готовимся к выборам** : изд. парторг. Облнаробраза, артели «Большевик» и химфабрики на 16-м избират. участке. – Днепропетровск, 1937.

1094. **Готуймось до виборів** : вид. парторг. Облнаросвіти, артілі «Більшовик»

та Хемфабрики на 16-й вибор. дільниці. – Дніпропетровськ, 1937.

1095. **Дніпровський магній** : орган партбюро, завкому та заводуупр. Дніпров. ордена Трудового Червоного Прапора магнієв. з-ду. – Запоріжжя, 1937–1941.

Дод.: 1937 Дніпровський магній : спецвип. ; 1941 Техническая страничка.

1096. **За більшовицький радгосп** : орган політвідділу Першотравн. бурякорадгоспу цукрокомбінату ім. Косіора Чернігів. обл. – Петрова Слобода, 1937.

1097. **За большевистские темпы** : орган парткома и завкома з-да “Пролетарий”. – Насвигевичево, 1937.

1098. **За здоровый труд** и быт : изд. ред. газ. «Металлург» и поликлиники з-да им. Сталина. – Сталино, 1937.

1099. **За зразковий бурякорадгосп** : орган політвід. Ярошів. бурякорадгоспу Мокро-Калигір. р-ну Київ. обл. – Ярошівка, 1937, 1938.

За сталінський врожай : орган політвідділу Ярошів. цукрокомбінату Мокро-Калигір. р-ну Київ. обл. – Ярошівка, 1938–1940.

Дод.: 1939 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1937–1940 рр.

1100. **За механизацию** : орган партбюро, завкома и дирекции механ. з-да. – [Б. м.], 1937–1939.

1101. **За стахановские темпы** : орган парткома и постройкома «Индустрия». – Харьков, 1937.

1102. **Заводська правда** : орган партбюро, заводуупр. та завкому Жмерин. вагоноремонт. з-ду. – Жмеринка, 1937–1941.

Дод.: 1939 Літературна сторінка.

1103. **Інформаційний бюлетень** БТУ-НТП з-ду імені 61. – Миколаїв, 1937.

1104. **Машиностроитель** : газ. ОАО «Старокраматорский машиностроительный завод». – Краматорск, 1937–1941, 1953–1992, 1994, 1995, 2005–2008.

Дод.: 1955–1966 Техническая страница ; 1966 Молодёжная страничка.

1105. **На стройке** : орган парткома, постройкома и комсомол. орг. Южмашст-роя при з-де им. Коминтерна. – Харьков, 1937.

1106. **Стахановец на стройке** : орган партбюро и постройкома Харьков. обл. строит. треста. – Харьков, 1937–1939.

Дод.: 1938 Стахановец на стройке : спецвып.

1107. **Стахановец стройки** : орган парткома и учкома ж.-д. стр-ва 11 участка Сталин. треста. – Дебальцево, 1937.

1108. **Строитель на вахте** : орган партбюро, постройкома и стройупр. № 3 Госстройтреста. – Харьков, 1937–1941.

1109. **Трибуна изобретателя** : спецвып. завод. Совета изобретателей 3-да им. газ. «Правда». – Днепродзержинск, 1937.

1110. **Ударник** : орган завкому Рокитнян. маслозаводу. – Рокитне, 1937.

1111. **Червоний прядильник** : орган партбюро, ФЗК та дирекції Полтав. прядильної ф-ки. – Полтава, 1937–1941.

1112. **Энергетик** : орган бюро парторг., дирекции и завкома профсоюза рай-электростанции. – Днепродзержинск, 1937–1941.

Дод.: 1937 Энергетик : спец. вып.

1938

1113. **Бюллетень** : орган ЗПК, ЗК профсоюза и заводуупр. Н.-Днепров. ВРЗ им. С. М. Кирова. – Амур-Нижне-Днепровск, 1938.

1114. **Бюллетень 2-го** избирательного участка Кировского избирательного округа по выборам в Верховный Совет УССР : орган парторг. Полиграффабрики им. 25-летия ВКП(б). – Днепропетровск, 1938.

1115. **Бюллетень 9-го** избирательного участка Кировского избирательного округа по выборам в Верховный Совет УССР : орган парторг. Галалитового 3-да и Днепрокоопполиграфа. – Днепропетровск, 1938.

1116. **Бюллетень по выборам** в Верховный Совет УССР по 3 избирательному участку Кировского избирательного округа : орган парткома «Красный металлист», тип. «Зоря», мукомол. техникума Заготзерно, Облпотребсоюза и Автотреста. – Днепропетровск, 1938.

1117. **За більшовицькі темпи** : орган бюро парторг., фабкому та дирекції ф-ки «Київволокно» ім. 20-річчя Жовтневої революції. – Київ, 1938–1941.

Дод.: 1939 Техническая страница.

1118. **За зразковий радгосп** : орган політвідділу 2-го ім. Петровського цукрокомбінату Олександрів. р-ну Кіровоград. обл. – Олександрівка, 1938–1940.

1119. **За стахановську стройку** : орган партбюро и построикома «Донбасстятжстроя» и «Союзхиммонтаж» г. Рубежное. – Рубежное, 1938–1940.

1120. **За стахановські темпи** : орган парткому та будівкому будів. контори Київвлегпромбу. – Київ, 1938, 1939.

Дод.: 1938 Молодий будівельник ; 1938 Технічна сторінка.

1121. **На стройке** : орган партбюро и построикома. – Славянск, 1938–1941.

Дод.: 1939 Литературная страница.

1122. **На стройке** : орган партбюро и построикома стройупр. – Днепропетровск, 1938–1940.

Дод.: 1938–1940 На стройке : спецвып. ; 1939 Литературная страница.

1123. **Стахановец стройки** : орган партбюро и профорг. 1 стройучастка. – Артёмовск ; Ровеньки, 1938–1941.

1124. **Ударная стройка** : орган партбюро, построикома и поселк. Совета депутатов трудящихся. – Роя, 1938–1941.

Дод.: 1938, 1939 Ударная стройка : спецвып.

1125. **Цементник** : орган партбюро, завкому профспілки та дирекції Цемзаводу. – Дніпродзержинськ, 1938–1940.

1126. **«Южная правда»** на строительстве Николаев. теплоэлектростанции. – Николаев, 1938, 1939.

1939

1127. **Бюллетень** : орган партийн.-комсомол. ком. и профкома артели «Ремонт-одяг». – Харьков, 1939.

1128. **Бюллетень** : орган парторг., ЛКСМУ и профорг. з-да «Гидропривод», прикреплен. к 17 избират. участку. – Харьков, 1939.

1129. **Бюллетень** : спецвып. партбюро, ФК и дирекции молоч. комбината им. т. Микояна, посвящ. выборам в мест. Советы депутатов трудящихся. – Харьков, 1939.

1130. **Бюллетень партийной, комсомольской и профсоюзной организаций Облшвейпромсоюза.** – Харьков, 1939.

1131. **Бюллетень партийной, профессиональной организации обкома Союза Хлебопекарной промышленности.** – Харьков, 1939.

1132. **За новый город** : орган горкома профсоюза строителей. – Киев, 1939.

Прим.: надрукована з одного боку аркуша, як стінгазета. Тираж – 15 примірників.

1133. **За стахановский судоремонт** : орган парторг. и упр. Укрчерноморрыбтреста. – Одесса, 1939.

1134. **За тяжелое станкостроение** : орган партбюро, ЗК профсоюза и заводоупр. Краматор. з-да тяжелого машиностроения. – Краматорск, 1939–1941.

1135. **За ударную стройку** : орган бюро парторг., построикома и хозорг. стр-ва. – [Б. м.], 1939.

1136. **Избиратель** : орган парткома и ком. комсомола Галалит. з-да. – Днепрпетровск, 1939.

1137. **Крымский рыбак** : орган политчасти Крымгосрыбтреста и обкома союза рыбников : спец. путин. вып. – Мариуполь, 1939, 1940.

Дод.: 1936 За стахановские уловы.

1138. **Куйбышевец** : орган бюро парторг., ЗК ЛКСМУ, завкома металлургов и заводуупр. з-да им. Куйбышева. – Мариуполь, 1939–1941.

1139. **На стройке моста** : орган партбюро, рабочкома и упр. стр-ва № 3. – Киев, 1939, 1940.

Дод.: 1940 Литературная страница ; 1940 На стройке моста : додаток.

1140. **Наши депутаты** : спец. вып. партбюро, ФЗК и дирекции молоч. комбината им. т. Микояна, посвящ. выборам в мест. Советы депутатов трудящихся. – Харьков, 1939.

1141. **Обмен производственным опытом** : изд. отд. тех. информ. Ворошиловград. паровозостроит. з-да им. Октябрьской революции и ред. газ. «Октябрьский гудок» – «Ворошиловградский гудок». – Ворошиловград, 1939 .

1142. **Стахановец** : изд. газ. «Октябрьский гудок», бюро изобретательства и тех. пропаганды. – Ворошиловград, 1939–1941.

1143. **Стахановец-пищевик** : орган партбюро, фабкома и заводуупр. Одес. чаеразвесоч. ф-ки им. Микояна. – Одесса, 1939.

1144. **Стахановец** : орган бюро парторг. та завкому деревооброб. комбінату. – Черкаси, 1939.

1145. **Строитель** : орган стройпартбюро, застройкома и Упр. треста. – Краматорск, 1939–1941.

Строительная газета : орган партийн. ком., профкома и администрации треста «Донмашстрой» Донец. обл. – Соцгород, 1958–1991.

Дод.: 1958, 1959, 1961–1965 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1939–1941, 1958, 1959, 1961–1965 рр.

1146. **Строитель Донбасса** : орган Донбассжилстроя и обкома Союза рабочих строит. тяжелой пром-сти. – Сталино, 1939.

1147. **Строитель Юга** : одноднев. газ. УкрНИТО строит. и стройтрестов Главюгостроя Наркомата по стр-ву. – Харьков, 1939.

1148. **Техническая газета** : орган партийн. бюро, дирекции и фабкома 5-й гос. обув. ф-ки им. Л. М. Кагановича. – Харьков, 1939, 1940.

Дод.: 1937–1939 Ударный взуттєвик : спецвып.

1940

1149. **Авангард** : орган ЗПК, заводууправления и ЗК профсоюза. – Харьков, 1940, 1941.

Дод.: 1940, 1941 Техническая страница ; 1941 Литературная страница.

1150. **Більшовицьке будівництво** : орган Упр. і політчастини буд-ва. – Львів, 1940.

Большевик стройки : орган Упр. и политчасти стр-ва НКПС. – Львов, 1940, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1940, 1941 р.

1151. **Бюллетень Глуховського маслозавода**. – Глухов, 1940.

1152. **Голос стахановця** : орган партбюро, завкома и заводоупр. – [Б. м.], 1940, 1941.

1153. **За технику** : орган партбюро, дирекции, фабкома 5-й обув. ф-ки им. Л. М. Кагановича. – Харьков, 1940.

1154. **Стахановец** : орган партбюро и постройкома. – [Б. м.], 1940, 1941.

1155. **Стахановские темпы** : орган парт. и проф. орг. стройучастка. – Харьков, 1940.

1941

1156. **Більшовицька пильність** : орган партбюро, ЗК профспілки та дирекції з-ду. – [Б. м.], 1941.

1157. **Строитель Юга** : газ. произв.-хоз. актива «Главюгстроя». – Харьков, 1941.

1158. **Строительная газета** : [листовка] : орган Общесоюзного Наркомата по стр-ву. – [Славянск], 1941.

1159. **Строительная газета** : молния : орган Общесоюзного Наркомата по строительству : выезд. ред. – [Славянск], 1941.

1160. **Стройка** : орган парторг., стройкома и упр. стр-ва. – [Б. м.], 1941.

**Список газет навчальних закладів
і студентських (учнівських колективів)
(1917–1941)**

1917

1. **Революционная мысль** : еженед. орган Коалиц. Совета киев. студенчества. – Киев, 1917.
2. **Сын народа** : орган Центр. Ком. Новорос. студенчества. – Одесса, 1917.
3. **Університетські вісті** / Укр. ун-т в Києві. – Київ, 1917.
4. **Бюллетень Коалиционного Совета Демократических групп учащихся**. – Лубны, 1917.
5. **Голос свободной школы** / изд. Центр. Представительного Ком. среднеучебных заведений г. Киева. – Киев, 1917.
Прим.: у 1916 р. газета мала назву «Голос средней школы».
6. **Известия Временного исполнит. ком. Совета выборных от среднеучебных заведений г. Киева (средние классы)**. – Киев, 1917.
7. **Село: двокласова міністерська школа**. – Сміла, 1917.

1918

8. **Студенческая газета** : орган эконом. отд. Совета студенч. представителей. – Одесса, 1918.

1919

9. **Социалистическая трудовая школа=Соціалістична трудова школа** / изд. отд. единой трудовой шк. Нар. Комиссариата просвещения УССР. – Київ, 1919.

1920

10. **Учительське слово: орган Т-ва Взаїмна Поміч укр. нар. учительства** – Львів, 1920.

1921 – немає

1922 – немає

1923 – немає

1924

11. **Геть неписьменність!** : орган Сектора мас. комосвіти НКО УСРОКИ – Харків, 1924–1933.

За письменність : орган Наркомосвіти УСРОКИ – Київ ; Харків, 1934–1936.

Дод.: 1936 Для учителів і культармійців; 1936 Методична сторінка для учителів і культармійців.

Шлях до знання : газ. Упр. освіти для дорослих Наркомосвіти УРСР. – Київ, 1936–1940.

Дод.: 1936–1939 На допомогу культармійцеві.

Прим.: газета почала виходити 1924 р. У НБУВ зберігаються номери газети за 1924–1940 рр. Надалі видання газети припинено.

1925

12. **Студент Жовтня** : газ. Одес. ІНО, присвяч. І-му вип. робітн. фак. – Одеса, 1925, 1929.

1926

13. **Красный технолог** : двухнед. газ. студентів, робочих и служащих Харьков. Технолог. ин-та им. В. И. Ульянова-Ленина. – Харьков, 1926–1928.

Червоний технолог : семиден. газ. колективу студентів, професорів, викладачів, робітників та службовців ХПІ ім. Леніна. – Харків, 1929, 1930.

Ленінські кадри : орган партійного, комсомольського, профспілкового комітетів, місцевому і ректорату Харківського ордена Леніна політехнічного інституту імені В. І. Леніна. – Харків, 1951–1961, 1964–1977

Ленинские кадры : орган парткома, комитета комсомола, профкома, месткома, ректората Харьковского ордена Ленина политехнического института имени В. И. Ленина. – Харьков, 1977–1992.

Політехнік : газета Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – Харків, 1995, 1997–2018.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1926–1930, 1951–1961, 1964–1992, 1995, 1997–2018 рр.

1927

14. Артемовець : орган парткому, дирекції та профкому Укр. комуніст. с.-г. ун-ту ім. Артема. – Харків, 1927–1936.

Дод.: 1931 Артемовець на варті; 1932 Бюлетень «Артемовця» до II-ї рай парт-конференції; 1934 Артемовець : однораз. вип.; 1936 Артемовець : спецвип.

Докучаєвець : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, місцевому, профкому та дирекції Харків. Ордена Труд. Черв. Прапора с.-г. ін-ту ім. Докучаєва. – Харків, 1956.

Знання : газета Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. – Харків ; Докучаєвське, 1956–1985, 1987, 1988, 1990–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1936, 1956–1985, 1987, 1988, 1990–2019.

15. Київський політехнік : орган парт., проф. орг. та правл. Київ. політехн. ін-ту. – Київ, 1927.

КПІ : газ. пролетар. студентства, професури та службовців Київ. політехн. ін-ту. – Київ, 1929, 1930.

За червоні кадри : газ. парткому, ЛКСМ та виконбюро Київ. машинобудів. ін-ту. – Київ, 1930–1933.

За кадри : орган п/о та колективу ЛКСМУ К. П. І. – Київ, 1933.

Пролетарський студент : орган парткому, профкому, ком. ЛКСМУ та МК Київ. індустр. ін-ту. – Київ, 1934–1936.

Радянський студент : орган партбюро, дирекції, ком. ЛКСМУ, профкому та місцевому Київ. індустріального ін-ту. – Київ, 1936–1941.

Дод.: 1937 Радянський студент : спец. вип.

За радянського інженера : орган партійного комітету, ректорату, профкому, комітету ЛКСМУ та профкому студентів Київ. ордена Леніна політехн. ін-ту ім. 50-річчя Великої

Жовтневої соціалістичної революції. – Київ, 1949–1987.

Київський політехнік : газета Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – Київ, 1988–1990, 1992–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1941, 1949–1990, 1992–2019 рр.

16. **Робітник освіти** : двотиж. газ. осередків КП(б)У, ЛКСМУ, профкому «Робос» та місцькому Харків. ін-ту нар. освіти ім. Потебні. – Харків, 1927, 1928.

Іновець : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та дирекції ХДПП. – Харків, 1928–1933.

За більшовицького педагога : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профкому та дирекції Харків. держ. пед. ін-ту. – Харків, 1933–1941.

Дод.: 1938 За більшовицького педагога : спецвип.

Учитель : газета Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. – Харків, 1995, 1996, 1998–2000, 2005–2016.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1941, 1995, 1996, 1998–2000, 2005–2016 рр.

17. **Студенти Жовтня** : орган колектива студентів и служащих Инхоза. – Харків, 1927, 1928.

Студент Жовтня : орган партком., ком. ЛКСМУ, дирекції та профкому Харків. інж.-економ. ін-ту. – Харків, 1928–1936.

Дод.: Науково-дискусійний додаток до «Студента Жовтня». – Харків, 1929.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1927–1936 рр.

1928

18. **В забої навчання** : десятиден. газ. Дніпропетр. Гірн. ін-ту ім. Т. А. Сергєєва. – Дніпропетровськ, 1928, 1929.

За кадри : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профкому, МК та дирекції Дніпропетр. гірн. ін-ту ім. Артема. – Дніпропетровськ, 1929–1941.

Дод.: 1931 Літературна сторінка; 1931 Техніка масам; 1931, 1938 Технічна сторінка, 1932 З фронту партучби; 1932 На

штурм за якість; 1933 «За кадри» на весінній сівбі; 1933 «За кадри» на хлібозаготівлі; 1936 За кадри; 1936, 1937 Літературная страница; 1940, 1941 Техническая страница.

Артемовець : орган парткому, дирекції, ком. комсомолу, профкому та місцевкому Дніпропетр. ордена Трудового Червоного Прапора гірн. ін-ту ім. Артема. – Дніпропетровськ, 1954–1962, 1964–1984.

Дод.: 1954, 1957–1959 Літературна сторінка.

Артемівець : орган дирекції Дніпропетровського гірничого інституту ім. Артема. – Дніпропетровськ, 1965–1984, 1986–1993.

Вісник : Державної гірничої академії України. – Дніпропетровськ, 1993–1995.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941, 1954–1962, 1964–1984, 1986–1995 рр. Газета виходить і сьогодні.

19. **Рефлекс** : орган парт. та комс. колективів, дирекції, профкому МК Робос та СНР Харків. мед. ін-ту. – Харків, 1928–1933.

За радянського лікаря : орган парткому, ректорату, комітету ЛКСМУ, профкому і місцевкому Харківського медичного інституту. – Харків, 1933–1941, 1956–1991

Дод.: 1935 За радянського лікаря : ударна листівка ; 1937 За радянського лікаря ; 1939 За радянського лікаря : спецвип.

Медвузівець : газета колективу Харківського медичного інституту. – Харків, 1992–1994.

Медичний університет : газета колективу Харківського державного медичного університету. – Харків, 1994–1996.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1928–1941, 1956–1996 рр. Газета виходить і сьогодні.

1929

20. **Артемовець** : двотиж. газ. : орган Бюро осередку КП(б)У та профкому Донець. Гірн. ін-ту. – Сталино, 1929.

21. **В культурний похід** : щоміс. газ. робітників освіти м. Харкова. – Харків, 1929, 1930.

22. **Кузня освіти** : щодак. газ. пролет. студентства, професури та службовців КІПО та І. С. В. – Київ, 1929–1931.

За комуністичні кадри : орган парт. бюро, ректорату, ком. ЛКСМУ, профкому та МК Київ. держ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 1931–1941.

За радянські кадри : орган парткому, ком. ЛКСМУ, профкому та ректорату Київ. ордена Леніна Держ. Ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 1946–1968.

Київський університет : газета Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Київ, 1968–1990, 1992–1999, 2001, 2011–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941, 1946–1990, 1992–1999, 2001, 2011–2019 рр.

23. **Нерв** : орган місцевому Укр. держ. психоневролог. ін-ту. – Харків, 1929.

Студент-психоневролог : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та дирекції Психоневролог. ін-ту. – Харків, 1935.

Прим.: газета почала виходити 1929 р. В НБУВ зберігаються номери газети за 1929, 1935 р.

24. **Пролетар за наукою** : орган партосередку, ВПБ та правл. Одес. індустр. політехнікуму. – Одеса, 1929.

25. **Реконструктор** : орган пролетар. студентства, професури та службовців К. С.-Г. І. – Київ, 1929, 1930.

Агроіндустріалізатор : газ. парт. колективу та профкому АП цукр. пром-сті. – Київ, 1930–1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1934 рр.

26. **Студент Жовтня** : п'ятиден. орган міськбюро Пролетстуду та міськсекції наукових робітників. – Дніпропетровськ, 1929, 1930.

27. **Студент Прикордоння** : газ. вищих шкіл м. Кам'янець-Поділ. – Кам'янець-на-Поділля, 1929, 1930.

28. **Червоний земельник** : щодекад. газ. студентів, професорів, викладачів та службовців Х. З. І. – Харків, 1929–1931.

Дод.: 1931 За кадри соцперебудови

29. **Шлях праці** : газ. студентів, професорів, викладачів, робітників та службовців Харків. сільськогосподарськ. ін-ту ім. Сельінтерну. – Харків, 1929, 1930.

Шлях соціалістичної реконструкції : орган парткомітету ЛКСМУ, дирекції, профкому та місцевому Харків. с.-г. ін-ту. – Харків, 1930–1934.

За кадри соціалістичних ланів : орган парткому, ком. ЛКСМУ, профкому та місцевому Х.С.Г.І. – Харків, 1935, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1936 рр.

1930

30. **Артемівець** : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та МК Донец. індустр. ін-ту. – Сталіно, 1930, 1931, 1936, 1937.

Артёмовец : орган партбюро КП(б)У, ком. ЛКСМУ, профкома, МК и дирекции Донец. индустр. ин-та. – Сталино, 1931, 1937–1941.

За передовую науку : орган парт., комсомол. и профсоюз. орг. Донец. ордена Трудового Красного Знамени Индустр. Ин-та им. Н. С. Хрущева. – Сталіно, 1949Ѓ

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1931, 1936–1941, 1949 р.

31. **Голос гірника** : орган студентів, професорів та службовців Київ. гірн. комбінату. – Київ, 1930, 1931.

За темпи, за якість : газ. парт. колективу, профкому та МК Робос Київ. гірн.-геолог. ін-ту. – Київ, 1931–1932.

За гірничі кадри : орган парткому, ком. ЛКСМУ, профкому та МК РВШ і н.-д. установ Гірничо-геол. ін-ту. – Київ, 1933–1935.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1935 рр.

32. **За більшовицькі темпи** : орган колективу КП(б)У, колективу ЛКСМУ, профкому СТР, місцевкому Робос, дирекції Полтав. зоотехнічного ін-ту. – Полтава, 1930–1934.

Дод.: 1933 За більшовицькі темпи.

33. **За електрифікацію** : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профкому, місцевкому та дирекції Харків. електротехн. ін-ту. – Харків, 1930–1941.

Дод.: 1937 За електрифікацію : спецвип.

34. **За індустріальні кадри** : орган парт. колективу, профкому Київ. машин.-будів. робфаку. – Київ, 1930, 1931.

Дод.: 1932 За індустріальні кадри: одноден. газ.; 1932 «ЗІК» на першому облз'їзді ІТР Київщини.

35. **За кадри** : газ. парт. орг., профкому студентів та місцевкому Робос Київ. інж.-меліорат. ін-ту. – Київ, 1930–1934.

Дод.: 1930 Бюлетень газети «За кадри»; 1931 Літературна сторінка.

36. **За кадри** : одноден. газ. студентів, професорів та викладачів Київ. хеміко-технол. та цукр. ін-тів. – Київ, 1930.

37. **За кадри** : щодокад. газ. парт. колективу, КСМ, МК та профкому ХПІ. – Херсон, 1930–1934.

38. **За кадри поліграфії** : орган парткому, дирекції, профкому, МК та ком. ЛКСМУ УУПК. – Харків, 1930, 1932–1936.

Дод.: 1932 За кадри поліграфії : бюлетень.

39. **За кадри шляхів** : орган парт. колективу та профкому Київ. ін-ту інженерів залізн. трансп. – Київ, 1930–1933.

Дод.: 1933 За кадри шляхів : спец. вип.

40. **За масову комосвіту** : орган партком., ком. ЛКСМУ, профкому, МК та дирекції ЦБІ. – Харків, 1930–1935.

За більшовицькі бібліотечні кадри : орган парткому, ком. ЛКСМУ, профкому, МК та дирекції ЦБІ. – Харків, 1935, 1936.

За комуністичні кадри : орган партбюро, дирекції, ком. ЛКСМУ, профкому і місцевому Харків. держ. бібліотеч. ін-ту: ювіл. вип. стін. газ. – Харків, 1957.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1936, 1957 р.

41. **За радянський комбайн** : орган осередків КП(б)У, профкому та ЛКСМУ Харків. ін-ту сільгоспмашинобудівництва. – Харків, 1930, 1931.

42. **За соціалістичні кадри** : орган партгрупи, КСМ, колективу та профкому Єврейського електромеханічного технікуму. – Кременчук, 1930, 1933.

43. **За темпи** : п'ятиден. газ. Металюрг. ін-ту ім. тов. Сталіна, Ін-ту кадрів «Сталь» та робітфаку. – Дніпропетровськ, 1930.

Сталінець : шестиден. газ. Бюро парторг., ком. ЛКСМУ, профкому, місцевому, дирекції Металюрг. ін-ту ім. тов. Сталіна. – Дніпропетровськ, 1930–1933, 1935–1940.

Дод.: 1931 Бюлетень; 1932 Бюлетень

звітньо-перевиборчої кампанії профорганізації Д. Мет. І. ;

1932 «Сталінець» у техпоході ; 1933 Сталінець : бюл. ;

1933 «Сталінець» на весеннем севе в с. Сурско-Литовском;

1933 «Сталінець» на хлібозаготовках в

с. Сурско-Литовском ; 1936 Справочно-інформаційний бюлетень о приеме в 1936 г. в Днепрпетр. металлургический ин-т им. т. Сталина.

Сталинец : еженед. газ. бюро парторг., ком. ЛКСМУ, профкома, месткома и дирекции Металлург. ин-та им. т. Сталина. – Днепрпетровск, 1940–1941.

Кадри металургії : газета Національної металургійної академії України. – Дніпропетровськ, 1961–2013.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1933, 1934–1941, 1961–2013 рр. Останній номер вийшов 14 листопада 2014 р. З 01.01.2016 р. газета виходить в електронному форматі.

44. **За хемкадри** : орган парт. колективів, ЛКСМ, завкому Коксохім. з-ду, профкому ДХТІ та учкому Коксо-хімічного технікуму. – Дніпропетровськ, 1930, 1931.

45. **За червоного фахівця** : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ, профкому й місцевому Київ. хеміко-технол. ін-ту. – Київ, 1930–1933.

Дод.: 1932, 1933 Технічна сторінка.

46. **Зброя політехнізації** : орган парт. колективу КП(б)У, ком. ЛКСМУ, профкому та дирекції ХППО. – Харків, 1930, 1931.

47. **Кадри п'ятирічки** : п'ятиден. орган міськ. бюро пролетар. студентства та міськ. секції наук. робітників. – Дніпропетровськ, 1930.

48. **Кінговець** : десятиден. газ. студентів, професорів та службовців КІНГ'у. – Київ, 1930.

Економіст : спецвип. Київ. інституту народного господарства. – Київ, 1966.

Радянський економіст : орган парткому, ректорату, профкому, профкому студентів та комітету ЛКСМУ Київ. інституту народного господарства імені Д. С. Коротченка. – Київ, 1970–1990.

Економіст : газета Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана. – Київ, 1991–2019.

Прим.: у 1928, 1929 роки «Кінговець» був журналом. Як газета виходить з 1930 р. В НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1966, 1970–2019 рр.

49. **Комкадрівець** : газ. слухачів та викладачів Київ. вечір. комуніст. ун-ту. – Київ, 1930.

За лєнінця-фахівця : газ. студентів і лектури Ком. та робітн. вечір. київ. ун-тів. – Київ, 1930, 1931.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1931 р.

50. **Кузня культури** : багатотираж. газ. студентів і лектури Педтехнікуму та Робітфаку. – Біла Церква, 1930, 1931.

51. **Мозок** : орган парт., проф. колективу та дирекції Укр. психо-неврол. академії. – Харків, 1930, 1932, 1933.

Психогигиєну в массы! : орган Ін-та соціальної психо-неврології и психогигиєни Всеукр. психоневрологіч. академії. – Харків, 1933.

За соціалістичну психоневрологію : орган парткому, місцевому та президії Укр. психоневрол. акад. – Харків, 1935.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1932, 1933, 1935 р.

52. **Наступ** : орган парт. колективу, КСМ колективу, профкому та МК Робос Київ. торгов.-крамознав. ін-ту спожив. кооп. – Київ, 1930–1934.

Дод.: 1930, 1931 Літературна сторінка; 1932, 1933 Комсомольська сторінка; 1932 Комсомольський наступ.

53. **Наука – масам** : бюл. Наукової конференції 1 Укр. держ. дермато-венеролог. ін-ту ім. Главче серед робітників Джутарні. – Одеса, 1930.

54. **Пілот** : орган бюро партколективу Школи військових пілотів. – Одеса, 1930–1932.

55. **Пролетарські кадри** : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профкому Київ. інженерно-будівного ін-ту. – Київ, 1930–1932, 1934–1941.

За будівельні кадри : газ. Ради трудового колективу Київ. ордена Трудового Червоного Прапора інженерно-будівельного інституту. – Київ, 1963–1989, 1991.

Архітектура і будівництво : київський національний університет / засновник: Київський національний університет будівництва і архітектури. – Київ, 1992, 1993.

Архітектура. Будівництво / засновник – Київський національний університет будівництва і архітектури «А + Б». – Київ, 2007, 2008, 2010.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932, 1934–1941, 1963–1989, 1991–1993, 2007–2008, 2010 р. Газета виходить і сьогодні.

56. **Пролетарські кадри** : орган облпрофради та облоргбюро СНП. – Одеса, 1930–1932.

Дод.: 1930 «Пролетарські кадри» в Енергетичному інституті; 1931 Літературна сторінка; 1931 Пролетарські кадри : виіз. ред.; 1931 «Пролетарські кадри» на виробничому навчанні Одеського Медіну; 1931 «Пролетарські кадри» на МТС.

57. **Робітник-студент** : орган партколективу КП(б)У, ЛКСМУ, профкому, місцевому та дирекції ХРУ та ХІІІ. – Харків, 1930–1932.

58. **Студент-ударник** : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та дирекції Запоріз. ін-ту с.-г. машинобуд. ім. В. Я. Чубаря. – Запоріжжя, 1930–1936.

Дод.: 1935 Студент-ударник : листівка.

Інженер-машинобудівник: газ. Запорізького нац. тех. ун-ту. – Запоріжжя, 1960–1991, 1994, 2012–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1936, 1960–1991, 1994, 2012–2019 рр.

59. **У боротьбі за кадри** : газ. партколективів, профкомів та місцевкомів Ін-тів водного, будівного, енергетичного та зв'язку. – Одеса, 1930.

60. **Ударник** : газ. студентів, професури та службовців Київ. енергет. ін-ту. – Київ, 1930, 1931.

61. **Фрунзівець** : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ та профкому Донец. хем. ін-ту. – Сталіно, 1930–1932.

Фрунзовець : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ та профкому Донец. вугле-хім. ін-ту. – Сталіно, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1933 рр.

62. **Хімік-технолог** : орган партбюро, дирекції, ком. ЛКСМУ, профкому та МК Харків. хіміко-технолог. ін-ту ім. С. М. Кірова. – Харків, 1930–1941.

Дод.: 1935 «Хемік-технолог» в радгоспі; 1939 Хімік-технолог; 1940 Хімік-технолог : спецвип.

63. **Центрофуга** : газ. ком. КП(б)У, профкому, місцевкому та ком. ЛКСМУ Київ. технолог. ін-ту харч. пром-сті ім. Мікояна. – Київ, 1930–1933, 1935–1938.

Дод.: 1935–1937 Комсомолец; 1937 Центрофуга : спец. вип.; 1937 «Центрофуга» в літніх таборах.

Мікояновець : газ. партбюро та дирекції Київ. технол. ін-ту харч. пром. ім. А. І. Мікояна. – Київ, 1938–1941.

Промінь : газета національного університету харчових технологій. – Київ, 1968–1996, 1998, 2002–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1933, 1935–1941, 1968–1996, 1998, 2002–2019 рр.

64. **Червоний будівник** : орган партбюро, ком. ЛКСМУ та профорг. Харків. інж.-будівельн. ін-ту. – Харків, 1930–1941.

Дод.: 1931 Червоний будівник : позачерг. вип.; 1931 Червоний будівник : спец. вип.; 1931 Червоний будівник : штурм. вип.

Будівельник : газета Харківського національного університету будівництва та архітектури. – Харків, 2008–2013, 2015–2019.

Прим.: газета почала виходити у 1930 р. В НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941, 2008–2013, 2015–2019 рр.

65. **Червоний ветеринар** : орган бюро колективу КП(б)У, ЛКСМУ, профкому, місцевкому та дирекції ветеринарного ін-ту. – Харків, 1930–1932.

Дод.: 1931 Литературная страничка.

Зооветеринарні відомості : газета Харківського зооветеринарного інституту. – Харків, 1999–2001.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932, 1999–2001 рр.

66. **Червоний медик** : орган партком., директорату, профкому, місцевому Робос та КСМ колективу. – Київ, 1930–1934.

Дод.: 1932 Червоний медик : спец. листівка.

Медичні кадри : орган партбюро, дирекції, профкому, МК МСП та ком. ЛКСМ 1-го Київ. мед. ін-ту. – Київ, 1935–1941.

Дод.: 1935 Комсомол в перебудові; 1937 Медичні кадри.

За медичні кадри : орган парткому, дирекції, ком. ЛКСМУ і профорг. Київ. ордена Труд. Черв. Прапора мед. ін-ту ім. акад. О. О. Богомольця / ред. Л. Буз. – Київ, 1955–1957.

Медичні кадри : газета Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця / засновник: Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця. – Київ, 1957–1996, 2009–2014, 2017–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941, 1955–1996, 2009–2014, 2017–2019 рр.

67. **Шеретовка** : орган парт. колективу, КСМ ВПП та Управи навч.-млинарного комбінату ім. Сталіна. – Одеса, 1930.

За радянського фахівця : орган парткому, ком. ЛКСМУ, профкому, МК та дирекції Учб. комбінату технології зерна та борошна ім. тов. Сталіна. – Одеса, 1932, 1934–1937.

За радянського фахівця : орган парт., КСМ та профорганізації Ін-ту зерна та борошна ім. Й. В. Сталіна. – Одеса, 1938. – Одноразово.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1932, 1934–1938 рр.

1931

68. **Автошляховик** : орган парткому, ком. ЛКСМУ та профорганізації ХАШІ ім. С. В. Косіора. – Харків, 1931–1936.

Дод.: 1932 Автошляховик : спец. вип., присвяч. робселькор. руху.

69. **Будівельник** : орган осередку КП(б)У, профкому та осередку ЛКСМУ Буд. робітфаку. – Київ, 1931.

70. **Будівник** : щотиж. газ. партбюро, місцевому, ком. ЛКСМУ, профкому та дирекції Дніпропетр. інж.-буд. ін-ту. – Дніпропетровськ, 1931–1941.

Молодий будівельник : газета Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Дніпропетровськ, 1960, 1967–2008.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1960, 1967–2008 рр.

71. **Від абетки до ВУЗ'у** : орган Червонопрап. досвідного культштабу ХВЗ ВУК'у машинобудівництва. – Харків, 1931.

Від абетки до ВИШ'у : орган Міжрайонового Червонопрап. культштабу Харків. міськради, міськпрофради та ВУРПС'у при ХВЗ. – Харків, 1931, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932 р.

72. **За авіакадри** : газета Національного аерокосмічного університету ім. Н. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». – Харків, 1931, 1932, 1935–1941, 1970–1989, 2016–2019.

Дод.: 1931 Сторінка технічної пропаганди; 1936 За авіакадри : спецвип. ; 1939 «За авіакадри» на избирательном участке № 1; 1939, 1940 Научно-техническая страница.

За авіакадри : газета Государственного аерокосмического университета имени Н. Е. Жуковского «ХАИ». – Харьков, 1990–1995, 1998–2000, 2009–2015.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1935–1941, 1970–1995, 1998–2000, 2009–2015 рр.

73. **За більшовицькі кадри** : орган Комбінату робітн. освіти. – Одеса, 1931.

За вдарний університет : газ. Одес. робітн. ун-ту до Дня його 5-річчя. – Одеса, 1931.

На боротьбу за марксо-ленінське навчання : орган парт. осередку, колективу студентів та викладачів Одес. робітн. ун-ту. – Одеса, 1932.

Прим.: газета почала виходити 1931 р. У НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932 р.

74. **За більшовицькі кадри преси** : однораз. газ. Всеукр. курсів готування та перепідготування газетних працівників при КПВ ЦК КП(б)У. – Харків, 1931.

75. **За більшовицькі педкадри** : орган дирекції, оргпартбюра, оргпрофбюра, оргКСМбюра та МК ДДУ. – Дніпропетровськ, 1931–1933.

За більшовицькі наукові кадри : орган бюро парторганізації, ректорату, ком. ЛКСМУ, профкому та місцевому Дніпропетр. держ. ун-ту. – Дніпропетровськ, 1933–1941, 1951, 1952.

За передову науку : орган парткому, ректорату, профкому, комітету комсомолу Дніпропетровського ордена Трудового Червоного Прапора державного університету. – Дніпропетровськ, 1952–1958, 1960–1990.

Дніпропетровський університет : щомісячна газета Дніпропетровського національного університету. – Дніпропетровськ, 1991–2017.

Дніпровський університет : щомісячна (крім серпня) газета Дніпровського національного університету / засновник і видавець : Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. – Дніпро, 2017, 2018.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1951–1958, 1960–2018 рр.

76. **За індустріалізацію**=За червоні кадри : орган ВСНХ СРСР=орган Київ. машинобуд. ін-ту : спец. бюл. до Всесоюз. вироб. радіонаради ВТИШ'ів. – Київ, 1931.

77. **За кадри** : орган МК і дирекції Всеукр. ін-ту удосконалення лікарів. – Харків, 1931, 1932.

За кадри : газ. Укр. центр. ін-та удосконалення лікарів. – Харків, 1938.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1938 роки.

78. **За кадри** : орган парт. осередку, колективу ЛКСМУ і завкому Індустріального технікуму в Мелітополі : однораз. вип. – Мелітополь, 1931.

79. **За кадри диктатури** : орган партком., профкому, дирекції та ком. ЛКСМУ Укр. Ком. Ін-ту Радбудівництва та Права. – Харків, 1931–1935.

За кадри пролетарської диктатури [Текст] : орган парткому, профкому, дирекції та ком. ЛКСМУ Укр. Ком. Ін-ту Радбудівництва та Права. – Харків, 1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1936 рр.

80. **За кадри залізниць** : щодокад газ. студентства та педперсоналу ХІТ'у, ХМТ та ХЕТ. – Харків, 1931.

Світлофор : орган парткому, ком. ЛКСМУ, профкому МКВШ і Н/Д установ та дирекції Харків. ін-ту інж. транспорту ім. С. М. Кірова. – Харків, 1933, 1936.

Кіровець : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профкому МКВШ та дирекції Харків. ін-ту інж. трансп. ім. С. М. Кірова. – Харків, 1936–1941.

Дод.: 1937 Кіровець : виїз. ред.

Кіровець : орган Харківського інститута інженерів залізничного транспорту імені С. М. Кірова. – Харків, 1954–1991.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1933, 1936–1941, 1954–1991 роки.

81. **За кадри МТС** : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профкому, МК Одес. с.-г. ін-ту. – Одеса, 1931, 1932, 1935–1941.

За сільськогосподарські кадри : газета Одеського державного сільськогосподарського інституту. – Одеса, 1966–2001.

Студентські обрії : газета Одеського державного аграрного університету. – Одеса, 2002.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1935–1941, 1966–2002 рр.

82. **За кадри соцперебудови** : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ, профкому, місцевому та дирекції Харків. інж.-економ. ін-ту зернового госп-ва. – Харків, 1931–1933.

83. **За комуністичні кадри** : орган осередків КП(б)У, ЛКСМУ, МК та профкому Педтехнікум[у]. – Ржищів, 1931.

84. **За коопкадри** : орган бюро парт. та комс. колективів і виконбюро профспілок та місцевому викладовців та техперсоналу : Луган. ін-т споживчої кооперації. – Луганськ, 1931.

85. **За механізацію та електрифікацію с. г.** : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ, профкому, місцевому і дирекції Харків. ін-ту механізації сіл. госп-ва. – Харків, 1931–1933, 1936.

86. **За нові кадри** : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ та профкому ФХМІ. – Харків, 1931, 1932.

87. **За педкадри** : одноден. газ. парт. і ЛКСМ осередків та студкому Шепетів. педтехнікуму. – Шепетівка, 1931.

88. **За план** : орган парткому, профкому, ком. ЛКСМУ, МК та дирекції Харків. план. ін-ту ім. А. М. Дудника. – Харків, 1931–1936.

89. **За пролетарські кадри** : одноден. газ. Луган. ін-ту нар. освіти. – Луганськ, 1931.

За пролетарські кадри : однораз. вип. газ. : орган парт. колективу, ЛКСМ, профкому та дирекції Луган. пед. ін-ту профосвіти. – Луганськ, 1931, 1932.

За пролетарські кадри : орган парт., КСМ, проф. орг. та дирекції ЛШО. – Луганськ, 1933.

За більшовицькі кадри : орган парт. колективу і профкому ДІНО. – Луганськ, 1934.

За більшовицькі педкадри : орган ком. КП(б)У, ком. ЛКСМУ, дирекції, профкому та МК Луган. пед. ін-ту. – Луганськ, 1935.

За більшовицькі педагогічні кадри : орган ком. КП(б)У ЛКСМУ, дирекції, профкому та місцевому Ворошиловград. пед. ін-ту. - Ворошиловград ; Луганськ, 1935, 1936.

Трибуна студента : газета Луганського державного педагогічного інституту ім. Т. Г. Шевченка. – Луганськ ; Ворошиловград, 1968–2002.

Новий погляд : газета Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2002–2004.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1936, 1968–2004 рр. Газета виходить і сьогодні.

90. За пролетарські кадри : одноден. газ. Комбінату робітн. освіти. – Херсон, 1931.

91. За соціалістичні медкадри : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профкому, МК та дирекції Дніпропетр. мед. ін-ту. – Дніпропетровськ, 1931–1941.

Дод.: 1932 В штурм за якість!

Відмінник навчання : орган парткому, комітету ЛКСМУ, профкому, ректорату Дніпропетровського медичного інституту. – Дніпропетровськ, 1956–1991.

Пульс : газета державного закладу «Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України». – Дніпропетровськ, 1992–2009, 2011–2018.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1956–2009, 2011–2018 рр. Виходить і сьогодні.

92. За соцорганізацію території : орган бюро парт колективу, ЛКСМУ, профкому та МК Харків. ін-ту орг. території. – Харків, 1931, 1932.

93. За темпи та якість : орган парткому, профкому, місцевому, ком. ЛКСМУ та дирекції ХММІ. – Харків, 1931–1938.

Дод.: 1932, 1933 Технічна сторінка; 1936 За темпи та якість : листівка; 1936, 1937 За темпи та якість : спецвип.; 1937 «За темпи та якість» на виборчих дільницях № 15 і 16 в «Гіганті» Дзержин. виборчої округи м. Харкова; 1937 Літературна сторінка.

Кадри машинобудування : орган партбюро, профкому, місцевому, ком. ЛКСМУ та дирекції ХММІ. – Харків, 1938– 1941.

Дод.: 1939 «Кадри машинобудування» на избирательном участке; 1940 «Кадри машинобудування» в общежитии

«Гигант»; 1940 Техническая страница; 1941 «Кадри машинобудування» на виборчій дільниці.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

94. **За ударные темпы** : орган партячейки 4-го отд-ния 1-го курса Краснознамен. Воен. Акад. им. М. В. Фрунзе. – Киев, 1931.

95. **За якість кадрів** : орган парткому, дирекції, ком. ЛКСМУ, профкому та МК ХФЕІ. – Харків, 1931–1933, 1935, 1936.

Прим.: спільна газета Харківського фінансово-економічного інституту «За якість кадрів», Інститут у споживчій кооперації й промисловості, Промтехнікуму, Промислово-економічного інституту та Промислово-економічний технікуму.

96. **Інформаційний листок комітету ЛКСМУ** при ДПГ по підготовці до II пленуму ЦК ЛКСМУ. – Сталіне, 1931.

97. **Косіорівець** : орган парткому, ректорату, профкому Київ. ВКСГШ ім. Ст. Косіора. – Київ, 1931–1936.

«Косіорівець» на засівній : орган парткому КП(б)У, дирекції та профкому Київ. В.К.С.Г. школи ім. Ст. Косіора. – Узин, 1933.

98. **Кузня кадрів** : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, профорганов та дирекції Дніпропетр. хіміко-технол. ін-ту ім. Дзержинського. – Дніпропетровськ, 1931–1941.

Дод.: 1931 Кузня кадрів : бюл. до переобрання колективу КП(б)У ДХТК. – Дніпропетровськ; 1933 Кузня кадрів : [листівка] : орган парткол., дирекції, профорганів та ком. ЛКСМУ Дніпропетр. хіміко-технол. ін-ту. – Дніпропетровськ.

Дзержинець : орган парткому, профкому, комітету комсомолу і ректорату Дніпропетровського ордена Трудового Червоного Прапора хіміко-технологічного інституту ім. Ф. Е. Дзержинського. – Дніпропетровськ, 1956–1990.

Слово хіміка : газета українського державного хіміко-технологічного університету. – Дніпропетровськ, 1991–2003, 2005.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1956–2003, 2005 р. Газета виходить і сьогодні.

99. **Молодий друкар** : орган парт. осередку, завкому та колективу комсомолу школи ФЗУ ім. тов. А. В. Багинського. – Харків, 1931.

100. **На ленінській учобі** : орган парт. колективу та профкому РПШ. – Вінниця, 1931.

101. **На штурм** : газ. парт. колективу, профкому та МК Робос Київ. інж.-екон. ін-ту бурякового госп-ва. – Київ, 1931, 1932.

102. **Пролетарська зміна** : орган парткому, дирекції та профкому Укр. лісо-техн. ін-ту. – Київ, 1931–1936.

103. **Пролетарський мистець** : орган дирекції, парт., проф. та комс. орг. Харків. муз.-театр. ін-ту : спец. вип. – Харків, 1931.

104. **Пролетарські кадри** : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ, профкому, МК Робос та дирекції ДШТУ. – Дніпропетровськ, 1931, 1932.

За темпи та якість : орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ, профкому, МК Робос, дирекції та робітфаку Залізнично-будівельного ін-ту інженерів транспорту. – Дніпропетровськ, 1932.

За якість кадрів : орган бюро парторганізації, ком. ЛКСМУ, профкому, МК РВШ та Упр. ДШТу ім. Л. М. Кагановича. – Дніпропетровськ, 1933, 1935–1941.

За кадри транспорту : орган парткома, ректората, комитету комсомола и комитету профсоюзу Днепропетровського інститута інженерів залізничного транспорту ім. М. И. Калинина. – Днепропетровск, 1954–1961, 1963–1981, 1983–1990.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1933, 1935–1941, 1954–1961, 1963–1981, 1983–1990 рр.

105. **Пролетарські кадри** : щоден. газ. Миколаїв. кораблебуд. ін-ту : орган партком., профкому та ком. ЛКСМУ. – Миколаїв, 1931–1936.

Кораблестроитель : орган Николаевского ордена Трудового Красного Знамени кораблестроительного институтата имени адмирала С. О. Макарова. – Николаев, 1960–1995.

Кораблебудівник : газета Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. – Миколаїв, 1997–2010.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1936, 1960–1995, 1997–2010 рр. Газета виходить і сьогодні.

106. **Соціалістичні кадри** : орган партком., ком. ЛКСМУ, профкому Криворіз. гірноруд. ін-ту. – Кривий Ріг, 1931–1934, 1936.

107. **Ударник-випускник** : однораз. номер парт. і комсомол. осередків та профкому КФЕІ. – Київ, 1931, 1932.

108. **Червоний зоотехнік** : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ та профкому Харків. зоотехн. ін-ту. – Харків, 1931, 1934, 1936.

109. **Шляхом перемог** : газ. партосередку, профкому та МК Вінниц. фарм. ін-ту. – Вінниця, 1931.

1932

110. **Бюлетень «За кадри»** : орган парт. колективу, профкому, колективу ЛКСМУ та місцевому 81 РОБОС при Київ. політехн. ін-ті шкірпромисловості. – Київ, 1932.

За кадри : орган партком., дирекції та місцевому Київ. ін-ту шкір. пром-сті. – Київ, 1933–1935.

За більшовицькі кадри : орган парткому, КСМ ком. та профкому Київ. ін-ту шкір. пром-сті. – Київ, 1935–1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1936 рр. Газета виходить і сьогодні.

111. **В поході за якість** : бюл. загально-міської конкурсної комісії ВИТШ'ів, вишів та технікумів. – Дніпропетровськ, 1932.

112. **Взлёт** : орган партбюро Н-ської Авиашколи. – [Харьков], 1932.

За новые кадры : декадная газ. : орган партбюро Н-ської авиашколи Л. и ЛН. – [Харьков], 1932.

113. **За більшовицькі кадри** : одноден. вип. газ. «За металъ», присвяч. 1-му випускові Вечірнього комуніверситету. – Рикове, 1932.

114. **За більшовицьку техпропаганду** : орган Секторів техпропаганди Укршкірвзуттресту, Шкірінституту та УНДІШП'у. – Київ, 1932, 1933.

115. **За большевистские кадры** : рапорт комс. орг. ВУЗ'ов, ВТУЗ'ов и техникумов гор. Харькова VI пленума ЦК ВЛКСМ / издают: обком и горком ЛКСМУ и журн. «Студент революции». – Харків, 1932.

116. **За високий урожай** : щоден. газ. Червоноград. райземвідділу, Червоноград. агротехнікуму, райколгоспспілки та опорного пункту УНДІЗГ'а. – Червоноград, 1932.

117. **За кадри металургії** : орган парт. осередку та осередку ЛКСМУ Донец. металург. ін-ту та Робітфаку. – Сталіне, 1932, 1933.

118. **За кадри соцваринництва** : орган об'єдн. парт. осередку, профкому, бюро ЛКСМУ та МК РОБОС Київ. зоотехн. ін-ту. – Київ, 1932, 1933.

119. **За ленінські кадри** : орган парт. колективу, колективу ЛКСМУ та профспілк. орг. Криворіз. пед. ін-ту профосвіти. – Кривий Ріг, 1932.

Ленінські кадри : орган парткому, ком. ЛКСМУ, дирекції, профкому та місцевому Криворіз. Педінституту та Педробітфаку. – Кривий Ріг, 1934–1936.

Університетські новини : газета Криворізького державного педагогічного університету. – Кривий Ріг, 2003–2013.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932, 1934–1936, 2003–2013 рр. Газета виходить і сьогодні.

120. **За пролетарські кадри** : орган дирекції, парторганізації, КСМ колективу і профкому Житомир. гірн. технікуму. – Житомир, 1932, 1933, 1936.

121. **За пролетарські кадри** : орган парт. осередку, дирекції, комс. колективу та профкому Славут. технікуму паперової пром-сти, присвяч. першому випуску технікуму. – Славута, 1932.

122. **За соціалістичні лани** : орган парт., КСМ колективів та профкому КІ-МЕСГ. – Київ, 1932, 1933.

123. **За соціалістичну охорону здоров'я** : газ. студентів, викладачів та співробітників Харків. масового робітн. ун-ту охорони здоров'я та санкультури. – Харків, 1932.

124. **За якість кадрів** : вид. ред. газ. «Більшовицька зміна» та редкол. стінгаз. «За якість кадрів» Дніпропетр. металург. технікуму. – Дніпропетровськ, 1932, 1933.

125. **За якість учби** : виіз. ред. : орган МК ЛКСМУ = орган ДПТУ = орган ЦК ЛКСМУ та ВУРПС'у / вид.: «Більшовицька зміна» = «Пролетарські кадри» = «Студент революції». – Дніпропетровськ, 1932.

126. **За якість фахівця** : бюл. парт. колективу, профкому, МК 81 та дирекції Київ. шкірін-ту. – Київ, 1932.

127. **Кадри 5-літці**=Пролетаріше фон : орган парт., проф. та КСМ орг. Взут.-мех. технікуму. – Київ, 1932.

128. **Кадро-кузня** : орган парткому, профкому, ком. ЛКСМУ та місцевому, Все-союз. механіко-технол. ін-ту консерв. пром-сті. – Одеса, 1932, 1933, 1935, 1936.

129. **Кадры индустрии** : орган партбюро и профкома Сталин. веч. ун-та. – Сталино, 1932.

130. **На підгороднянських ланах** : оперпост газ. «За педкадри» при ФХМ ін-ті. – Дніпропетровськ, 1932.

131. **Студент революції** : видає Київське представництво журналу «Студент революції» та оргбюро обкому МОДР'у. – Київ, 1932.

132. **Студент революції**=Пролетарські кадри=Більшовицька вахта : виіз. ред. в Одес. ін-ті інженерів водного транспорту. – Одеса, 1932.

133. **Студент революції**=Фрунзівець : щодакад. журн. Всеукр. ради профспілок та ЦК ЛКСМУ=орган колективів КП(б)У, ЛКСМУ та профкому Донец. хім. ін-ту. – Сталіне, 1932.

134. **Студент-робітник** : орган осередку КП(б)У та профкому К.М.Р.І. – Київ, 1932, 1933.

135. **Студент-ударник** : орган облРобос, облбюра БПС та міськ. бюра БПС. – Дніпропетровськ, 1932.

136. **Ударник Фіз-Хем-Мату** : орган ПК КП(б)У, ЛКСМУ, дирекції, профкому та МК ФХМ ін-ту. – Дніпропетровськ, 1932.

137. **Укіжовець** : орган бюро парторг., дирекції та профкому Укр. Комуніст. Ін-ту Журналістики. – Харків, 1932, 1935–1941.

Вукіжовець : орган парт., профкому та дирекції Всеукр. ком. ін-ту журналістики. – Харків, 1932.

Дод.: 1936 Комсомольська сторінка; 1936–1939 Літературна сторінка; 1939, 1940 Укіжовець : спецвип.; 1940 Бюллетень практики.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932, 1936–1940 рр.

138. **Червоний пілот**: орган парт. бюра шк. Пілотів. – Київ, 1932.

139. **Червоні крила** : орган Політвід. Авіаінституту та технікуму ГВФ. – Київ, 1932–1934.

Ворошиловець : орган парткому, командування, профкому та МК авіаінституту ім. К. Є. Ворошилова. – Київ, 1935–1937.

Авиатор : газета совета трудового колектива Киевского міжнародного університета гражданской авіації. – Київ, 1964–1995.

Авіатор : газета національного Авіаційного університету. – Київ, 2002, 2003, 2005–2011.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1937, 1964–1995, 2002, 2003, 2005–2011 рр. Газета виходить і сьогодні.

1933

140. **Більшовицька вахта** : орган парткому, ком. ЛКСМУ, профкому та МК О.І.В.Т'у. – Одеса, 1933–1936.

Дод.: 1932 Аврал; 1933 Більшовицька вахта.

141. **Більшовицькі кадри селу** : орган партбюро, профспілки, КСМ ком. та дирекції МОКСГТ ім. Л. М. Кагановича. – Одеса, 1933–1941.

142. **За більшовицьку якість** : орган партбюро, КСМ ком., профкому, дирекції та МК Одес. мед. ін-ту. – Одеса, 1933–1941.

Дод.: 1933 За більшовицьку якість : спецвип.

Трибуна студента : орган парткома, ректората, комітета

ЛКСМУ и профкомов Одесского медицинского института им. Н. И. Пирогова. – Одесса, 1956–1992.

Прим.: газета почала виходити у 1933 р. В НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1941, 1956–1992 рр. Газета виходить і сьогодні.

143. **За енергетичні кадри** : орган парт. колективу та профкому Одес. енергетичного ін-ту. – Одеса, 1933.

144. **За заможного колгоспника** : видає політвід. Варварів. МТС та шеф-партколектив Суднобуд. ін-ту. – Варварівка, 1933.

145. **За зразкову їдальню** : орган Дзержин. райкому Спілки тресту громадського харчування та Всеукр. ін-ту харчування. – Харків, 1933.

Вісник університету харчування та торгівлі : газета Харківського державного університету харчування та торгівлі. – Харків, 2007–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 2007–2019 рр.

146. **За індустриальні кадри** : орган партбюро, дирекції, профкому та МК Одес. індустр. ін-ту. – Одеса, 1933–1935, 1937–1941.

147. **За соціалістичні кадри** : п'ятиден. учнівська газ. : орган осередку КП(б)У, ком. ЛКСМУ, профкому та адміністрації Центр. школи Горпромучу ім. Куйбишева. – Макіївка, 1932–1933.

За социалистические кадры : орган партгрупми КП(б)У, ком. ЛКСМУ и профкома Горпромуча им. Куйбышева. – Макеевка, 1933–1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1936.

148. **За фін-банкові кадри** : орган осередку КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та МК Київ. фін.-економ. ін-ту. – Київ, 1933.

149. **Ленінські кадри селу** : орган ректорату, парт. і комсомол. ком., профкому та місцевому Він. ВКСГШ. – Вінниця, 1933–1936.

Дод.: 1936 Ленінські кадри селу : однораз. вид., присвяч. випуску студентів.

150. **Педкадри**. – Дніпропетровськ, 1933.

151. **Сепаратор** : одностен. газ. парт. та КСМ осередків, дирекції та профкому Андріїв. технікуму. – Нехвороща, 1933.

152. **Сталінець** : орган колективу КП(б)У, дирекції та профкому Дніпропетр. вищої ком. сільськогосподарчої школи. – Дніпропетровськ, 1933.

За ленінські кадри : орган парткому, дирекції та профкому Дніпропетр. ВКСГШ. – Дніпропетровськ, 1934, 1936.

За кадри соцтваринництва : орган парткому, профкому, ком. ЛКСМУ МК РВШ та НУ Дніпропетр. с.-г. ін-ту. – Дніпропетровськ, 1935.

За більшовицькі сільсько-господарські кадри : орган парт. ком., дирекції, профорганізації і ком. ЛКСМУ Дніпропетр. с.-г. ін-ту ім. Хагаєвича. – Дніпропетровськ, 1936.

Кадри – селу : газета Дніпропетровського державного аграрного університету. – Дніпропетровськ, 1971–2015.

Вісті ДДАЕУ : газета Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – Дніпропетровськ, 2016, 2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1936, 1971–2015, 2016, 2019 р.

153. **Ударник** : двотиж. газ. : орган партосередку та профкому Ін-ту кадрів ІЧП. – Харків, 1933.

1934

154. **Взиновец Харьковщины** : однодн. газ. Харьк. отделения Всесоюз. заочн. ин-та фин.-экон. и счётных наук (ВЗИН). – Харків, 1934.

155. **Взіновець** : листівка Запоріж. консультаційного пункту та студкому ВЗІНО. – Запоріжжя, 1934.

156. **За більшовицькі кадри** : орган партбюро, ректорату, ком. ЛКСМУ, профкому та місцевкому Одес. Держ. ун-ту ім. Мечнікова. – Одеса, 1934, 1938–1941, 1947–1952.

Дод.: 1934 За більшовицькі кадри : спец. вип.

За наукові кадри : орган парткому, ректорату, профкому, місцевкому та комітету ЛКСМУ Одеського ордена Трудового Червоного Прапора державного університету імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1953–1990.

Дод.: 1951, 1953 За наукові кадри : спец. вип.

Одеський університет : газета ОНУ ім. І. І. Мечникова / за-сновник: Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 1990–1996, 2013, 2015.

Дод.: Одеський університет : газета ОНУ імені І. І. Мечникова : спецвипуск. – Одеса, 2009.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934, 1938–1941, 1947–1996, 2013, 2015 р.

157. **За більшовицькі кадри** : орган парткому, профкому, МК СП Робітн. вищ. шк. та ком. ЛКСМУ Сум. пед. ін-ту. – Суми, 1934–1936.

Акорди юності : газета Сумського педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2000–2007.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1936, 2000–2007 рр.

158. **За більшовицькі кадри** : орган парткому, профкому та ректорату Чернігів. ВКСГШ ім. Постишева. – Чернігів, **1934–1936**.

159. **За соцкадри** : орган парткому, профкому, ректорату, ком. ЛКСМУ та МК ХОВКСГШ ім. П. Постишева. – Харків, 1934–1935.

Постишевець : орган парткому, профкому, ректорату, ком. ЛКСМУ та МК Харків. обл. Вищої Ком. с.-г. шк. ім. П. П. Постишева. – Харків, 1935–1936.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1936 рр.

160. **Інженер-будівельник** : щодокад. газ. парт. ком. ЛКСМУ, профкому та місцевому Полтав. ін-ту інженерів с.-г. буд-ва. – Полтава, 1934–1936.

161. **Кадри мистецтва** : листівка Дніпропетр. муз.-театр. технікуму. – Дніпропетровськ, 1934.

162. **Комсомолець України** : листівка Всеукр. ком. змагання вишів, витшів і технікумів : орган Центр. та Харків. ком. ЛКСМУ. – Харків, 1934.

163. **Червоний технік** : орган партгрупи, КСМ ком. та профкому Житомир. мех. технікуму : однораз. газ. – Житомир, 1934, 1935.

1935

164. **Більшовик авіації** : орган Політвідділу 2-го авіа-технікуму. – Харків, 1935, 1936.

165. **За авиационные кадры** : ежешодокад. газ. : орган орг. ВКП(б), ЛКСМУ, профкома, завкома УПМ і дирекції Авиатехникума. – Запорожжє, 1935.

166. **За більшовицькі кадри** : орган КСМ ком., профкому, місцевому Вінниц. технікуму держ. торгівлі. – Вінниця, 1935.

167. **За більшовицькі кадри** : орган парт. і КСМ ком., профкому та дирекції Житомир. пед. ін-ту. – Житомир, 1935.

Студентська молодь : орган партбюро, дирекції, ком. ЛКСМУ і профорг. Житомир. держ. педагог. ін-ту ім. І. Франка. – Житомир, 1959.

Універсум : студентсько-викладацька газета Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир, 2006–2015.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1959, 2006–2015 рр. Газета виходить і сьогодні.

168. **За більшовицькі кадри** : орган партбюро, комсомол. ком. та профкому Білоцерків. с.-г. ін-ту Наркомхарчпрому СРСР. – Біла Церква, 1935–1941.

За лєнінські кадри : орган парткому, ректорату, комітету ЛКСМУ та профкому Білоцерківського сільськогосподарського інституту ім. П. А. Погребняка Київської області. – Біла Церква, 1963–1981, 1983–1990.

Аграрні кадри : газета колективу Білоцерківського сільськогосподарського інституту ім. Погребняка. – Біла Церква, 1990–1993.

Університет : газета колективу Білоцерківського національного аграрного університету. – Біла Церква, 2008–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1963–1981, 1983–1993, 2008–2019 рр.

169. **За більшовицькі кадри** : орган парткому, ком. ЛКСМУ та профорганізації Ін-ту механізації с.-г. в м. Мелітополі. – Мелітополь, 1935–1937.

Студенческий вестник : газета Мелітопольського інститута механізації с/х. – Мелітополь, 1990–1994.

Таврическая академия : газета Таврической Государственной агротехнической академии. – Мелітополь, 1994–2000.

Таврійська академія : газета Таврійської державної агротехнічної академії. – Мелітополь, 2000–2005, 2007.

АгроТаврія : видання Таврійського Державного агротехнологічного університету. – Мелітополь, 2008–2016, 2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1937, 1990–2005, 2007–2016, 2019 р.

170. **За більшовицькі педкадри** : орган парткому, дирекції, КСМ та профорганізації Запоріз. пед. ін-ту. – Запоріжжя, 1935, 1936.

Педагог : орган парткому, комітету ЛКСМУ, профкому, місцевому та ректорату Запорізького державного педагогічного інституту. – Запоріжжя, 1977–1985.

Запорізький університет : газета колективу Запорізького університету. – Запоріжжя, 1985–1990, 1995–2003.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936, 1977–1990, 1995–2003 рр. Газета виходить і сьогодні.

171. **За більшовицькі педкадри** : орган партбюро, КСМ ком., профкому, та МК Одес. держ. пед. ін-ту. – Одеса, 1935–1941.

172. **За більшовицькі педкадри** : орган парт., КСМ та профорганізації Чернігів. учител. ін-ту. – Чернігів, 1935, 1936.

173. **За комуністичне виховання** : орган парткому, ком. ЛКСМУ, МК та профкому Київ. пед. ін-ту. – Київ, 1935, 1936.

За педагогічні кадри : орган партбюро, дирекції, ком. ЛКСМУ і профорг. Київ. Держ. пед. ін-ту ім. О. М. Горького. – Київ, 1956, 1957, 1959–1990.

Педагогічні кадри : орган Ради Українського державного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 1990–1994.

Драгоманівка : газета гімназії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 1999–2002.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936, 1956, 1957, 1959–1994, 1999–2002 рр.

174. **За нові кадри** : орган партком., дирекції, профкому, ком. ЛКСМУ та МК Харків. держ. ун-ту. – Харків, 1935.

За більшовицькі кадри : орган партбюро, ком. ЛКСМУ, ректорату, профкому та МК Харків. держ. ун-ту ім. О. М. Горького. – Харків, 1936–1941.

Сталінські кадри : орган партбюро, ректорату, ком. ЛКСМУ, профкому і місцевому Харків. держ. ун-ту ім. О. М. Горького. – Харків, 1947–1955.

Дод.: 1947, 1948, 1952, 1954 Літературна сторінка; 1949, 1953, 1954 Сталінські кадри : спец. вип.

Харківський університет : загальноуніверситетська газета. – Харків, 1956–2019.

Дод.: 1957–1960 Літературна сторінка; 1957 Харківський університет : листівка; 1957, 1959, 1960 Харківський університет : спец. вип.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1947–2019 рр.

175. **За марксистсько-ленінську теорію** : орган парткому, дирекції та профкому І[нституту] Ч[ервоної] П[рофесури]. – Київ, 1935, 1936.

176. **Кадри зв'язку** : орган парткому, профкому, ком. ЛКСМУ та дирекції Одес. учб. електротехн. комбінату зв'язку. – Одеса, 1935, 1936.

177. **Кадри преси** : орган парторганізації, комсомол., профспілк. ком. та дирекції УКГУ ім. М. Островського. – Харків, 1935–1938.

Дод.: 1935–1937 Літературна сторінка; 1938 Кадри преси : спецвип.

178. **Комуністичні кадри** : орган ректората, парткома та профкома Донец. ВКСГШ. – Маріуполь, 1935, 1936.

179. **Ударник** : орган парт. ком., ком. ЛКСМУ, профкому та дирекції Полтав. медінституту. – Полтава, 1935.

1936

180. **Бюлетень** : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та дирекції 2-го ХМІ. – Харків, 1936.

За більшовицькі кадри : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та дирекції 2-го ХМІ. – Харків, 1936.

Більшовик-медик : орган ком. КП(б)У, ЛКСМУ, профкому та дирекції 2-го ХМІ. – Харків, 1936.

Прим.: газета почала виходити в 1936 р. У НБУВ зберігаються номери газети за 1936 р.

181. **За банківські кадри** : орган ком. КП(б)У, ком. ЛКСМУ, профкому і МК Одес. банків. учб. комбінату. – Одеса, 1936.

182. **За кадри** : орган парткома шк. МНС ВПО НКВД УССР. – Київ, 1936.

183. **За сільськогосподарські кадри** : орган первин. парторганізації, ком. комсомолу, профкому : стін. газ. Бобринец. технікуму рільництва. – Бобринець, 1936.

184. **За социалистические кадры** : орган Днепропетр. евр. техникума метал. обработки. – Днепропетровск, 1936.

185. **Кадри будівництву** : орган партбюро КП(б)У, дирекції, профкому, місцевому та ком. ЛКСМУ Одес. ін-ту інженерів цивіл. та комунал. буд-ва. – Одеса, 1936–1941.

Дод.: 1937 Комсомольська сторінка; 1938, 1939 Літературна сторінка.

Кадри будовам : газета ректорату, профкомів Одеської державної академії будівництва і архітектури. – Одеса, 1961–1975, 2000–2002.

Кадры – стройкам : газета ректората, профкома Одесской государственной академии строительства и архитектуры. – Одесса, 1975–2000.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941, 1961–2002 рр. Газета виходить і сьогодні.

186. **Кадри рибоводству** : орган дирекції, КСМ ком. і рибоводнопром. технікуму. – Херсон, 1936.

187. **Кузница врачей** : спецвып. парткома, профсоюза Медсантруд, месткома работников Высшей шк. и ком. комсомола ДЕШ. – Сталино, 1936.

188. **Техник-технолог** : бюл. Кременчуг. мех. техникума «Главтрансмаша», посвящ. новому пополнению 1936 года. – Кременчуг, 1936.

189. **Школа тыла** : газ. Воен.-хоз. акад. – Харьков, 1936, 1937.

1937

190. **Бюлетень 134 виборчої** дільниці та партгрупи школи ФЗУ друкарів. – Дніпропетровськ, 1937.

191. **Фізкультурні кадри** : орган парторг., профкому та дирекції Дніпропетр. технікуму фізкультури. – Дніпропетровськ, 1937.

1938

192. **Бюлетень 40-ої виборчої** дільниці Амур-Нижньодніпровської міської виборчої округи та парторганізації школи ФЗУ друкарів та Аероклубу : однораз. вид. – Дніпропетровськ, 1938.

1939

193. **За більшовицькі кадри** : орган партбюро, КСМ та профорганізації Одес. фельдшерсько-акушер. шк. – Одеса, 1939.

194. **За машиностроительные кадры** : орган партбюро, КСМ и профкома Одес. машиностроит. техникума : юбилейный вып. – Одесса, 1939.

195. **За сталинские кадры** : красноарм. газ. Мелитопол. авиаучилища. – Мелитополь, 1939.

196. **Советское право** : орган парткома, профкома и ком. ЛКСМУ Харьков. юрид. ин-та им. Л. М. Кагановича : спецвып., посвящ. 35-летию со дня рождения Н. А. Островского. – Харьков, 1939.

Советское право : орган партбюро, дирекции, КСМ орг., профкома и МК Харьков. юрид. ин-та. – Харьков, 1940.

Vivat lex : газета Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2001–2019.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1939, 1940, 2001–2019 рр.

1940

197. **Кадры Родине** : орган партбюро, ком. ВЛКСМ, профкома, месткома и дирекции Харьков. текстил. ин-та : спец. номер. – Харьков, 1940.

1941 – нових немає

Список газет шахт і копалень (1917–1941)

1917 – немає

1918 – немає

1919 – немає

1920 – немає

1921 – немає

1922 – немає

1923 – немає

1924 – немає

1925 – немає

1926 – немає

1927

1. **Око горняка** : трехнед. газ. колектива сотрудников Донугля. – Харьков, 1927.

Донуглевец : газ. сотрудников Донугля. – Харьков, 1928.

Донвуглівець : газ. співробітників Донвугілля.– Артемівське ; Харків, 1929, 1930.

Союзвуглівець : газ. співробітників «Союзвугілля». – Артемівське, 1930.

Вуглівець : орган осередків КП(б)У, ЛКСМУ та місцевого об'єднання «Вугілля». – Артемівське, 1930–1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються газети за 1927–1932 рр.

2. **Лава** : орган партбюро и шахткома шахты «София». – Макеевка ; Дмитріївське, 1927–1937, 1939–1941.

Дод.: **Творчество литературной группы «Горняцкая кузница** : прил. к газ. «Лава». – Дмитриевск, 1928.

1928

3. **«Кочегарка» на Горловском руднике № 8** : орган Артемов. окружка КП(б)У, окрисполкома и окрпрофсовета. – Артемовск, 1928.

Дод.: **«Кочегарка» на угольном руднике** : орган Артемов. окружка КП(б)У, окрисполкома и окрпрофсовета. – Артемовск, 1928.

1929

4. **Горняк** : орган Рыков. рудоупр., райкома горняков и район. ком. КП(б)У. – Рыково, 1929.

5. **Горняк** : еженед. орган : изд. рабочих и служащих Чистяков. рудника. – Чистяково, 1929.

6. **Дайош вугілля!** : виїз. ред. «Комсомольця України» на Артемівщині : бюл. виїз. ред. «Комсомолец України», присвяч. вугільному походу комсомолу. – Єнакієве, 1929.

7. **Забой** : орган партбюро, шахткома и шахтоупр. ш. № 8 «Ветка». – Сталино, 1929–1941.

Дод.: Все на смотр : смотровая газ. ред. газ. «Забой» и смотровой комис., посвящ. смотру произв. совещ. на Рыков. руднике. – Сталино, 1929 ; На смотр! : листок «Забой» и смотровой комис., посвящ. смотру произв. совещ. на Центр. руднике Сталин. рудников. – Сталино, 1929.

Прим.: в НБУВ зберігаються газети за 1929–1941 рр.

8. **Зубок** : орган партбюро и ШК шахты № 1 Щегловка. – Щегловка, 1929–1941.

Дод.: 1930 Литературная страничка; 1930 40000 тонн на гора!; 1931 Літ. сторінка ; 1931 Шахтёрский привет героям пятилетки Баку и Грозного; 1932 Технічна сторінка; 1933 Комсомольская страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються газети за 1929–1941 рр.

9. **Колдоговір у маси!** : одноден. газ. ВУКу спілки гірників. – Харків, 1929.

10. **Конвеер** : орган рабочих и служащих Новоэконом. рудника. – [Артемовск], 1929.

11. **«Кочегарка» на Калиновском руднике** : орган Артемов. окружка КП(б)У, ОИК и ОСПС : выезд. ред. – Артемовск, 1929.

Прим.: додаток до міської газети «Кочегарка».

12. **«Кочегарка» на Северном руднике** : орган Артемов. окружка КП(б)У, ОИК и ОСПС : выезд. ред. – [Щербиновка], 1929.

Прим.: додаток до міської газети «Кочегарка».

13. **«Кочегарка» на шахте «Мария»** : орган Артемов. окружка КП(б)У, ОИК и ОСПС : выезд. ред. – Артемовск, 1929.

Прим.: додаток до міської газети «Кочегарка».

14. **Обушок** : ежедн. газ. : орган шахтпарткома и рудкома «Ильич». – Кадиевка, 1929–1934.

Дод.: Листовка «Обушка» : орган шахтпарткома и ШКСГ шахты «Ильич». – Кадиевка, 1932.

За механизацию : орган Бюро парт. орг., шахткома и шахтоупр. шахты им. Ильича. – Серго ; Кадіівка, 1935–1939.

Ильичёвец : орган бюро партийн. орг. и шахткома шахты им. Ильича. – Кадиевка ; Серго, 1939–1941.

Ильичёвец : газета трудового коллектива шахты имени Ильича производственного объединения «Стахановуголь». – Кадиевка ; Стаханов, 1955–1991.

Прим.: в НБУВ зберігаються газети за 1929, 1935–1941, 1955–1991 рр.

15. **«Робітнича газета Пролетар»** на Вседонецькій конференції гірників : одноден. газ. ред., ВУКу гірників і «Донвугілля». – Харків, 1929.

16. **Сигнал** : п'ятидневн. газ. шахтпарткома КП(б)У, проф. організацій и райгорсовета Смолянки Сталин. р-на. – Сталино, 1929–1931.

Голос ударника : орган партбюро и шахткома ш. № 11 им. Шверника. – Сталино, 1929–1941.

За механизацию Смолянки : орган ШПК, шахткома, райгорсовета Сталин. р-на. – Сталино, 1931–1933.

За механізацію Смолянки : п'ятиден. газ. шахтарів Смолянки : орган ШПК, рудкому, райміськради Сталин. р-ну. – Сталино, 1932, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1929–1941 рр.

17. **Смотр в массы** : листок смотровой комис. при шахтcome № 1 ш. «Свобода» Макеевских рудников. – Дмитриевск, 1929.

18. **Социалистический договор** : стен. газ., посвящ. социалист. соревнованию между шахтерами рудника «Парижская коммуна» и казаками Луганск.-Станич. р-на. – Луганск, 1929.

19. **Шахтёр** : десятиднев. газ. рабочих и служащих Екатеринов. рудоупр. – Ханженково, 1929–1934.

1930

20. **Борьба за уголь** : веч. экстр. вып. газ. «Знамя ударника», посвящ. боевым вопросам угольного фронта : беспл. рассылается подписчикам «Знамени ударника», работающим на рудниках. – Рыково, 1930.

21. **Бурка** : орган Шахтпартбюро, ШК СГ, шахтоупр. ім. Кірова. – Кривий Ріг, 1930–1941.

Кіровець : газета рудоуправління ім. С. М. Кірова. – Кривий Ріг, 1955–2004.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941, 1955–2004 рр.

22. **Бюллетень, посвящённый отчётно-перевыборной** кампании шахткомов Ветки, Гладковки, Бутовки, Пролетар и ш. № 10. – Сталин, 1930.

23. **В бой за уголь** : выезд. ред. «Комсомолец Украины» на руднике «Карл Маркс». – Рыково, 1930.

24. **Врубовка** : орган Бюро парторганизации, шахткома и шахтоупр. ш. № 9 Капитальная. – Будённовка ; Сталино, 1930–1935, 1938–1941.

Советский шахтер : орган партийной, профсоюзной организаций и управления шахты № 9 «Капитальная». – Сталино, 1954–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1935, 1938–1941, 1954–1961 рр.

25. **Врубовка** : орган партбюро и шахткома шахты им. Менжинского Каганович. р-на. – ст. Кагановичі ; Кадіївка ; Варваропілля, 1930–1941.

26. **Голос рабочего** : орган партбюро шахткома, шахтоупр. шахты № 30. – Сталино ; Рутченково, 1930–1941.

27. **Горняк-ударник** : орган ШПК, ШК СГШ № 8 им. Саркисова. – Чулковка, Сталино, 1930, 1932–1935.

Горняк : пятнадцатиднев. газ. ш. № 8 Чулковка. – Чулковка, 1932.

Гірник : п'ятиден. газ. ш. № 8–9 Чулківка : орган ШПК та шахткому С.Г. – Чулківка, 1932, 1933.

Дод.: 1933 За уголь ; 1933 Комсомольская страница; 1934 Литературная страница; 1934 Літературна сторінка.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1932–1935 рр.

28. **Горняцкое эхо** : орган партячейки, шахткома и рудсовета. – Щербиновка, 1930.

Врубовка : орган шахтпарткома, шахткома и рудсовета : Северный рудник. – Щербиновка, 1932.

Врубовка=Кочегарка : оперативная листовка шахты Северная. – [Щербиновка], 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1932, 1933 р.

29. **Даёшь пятилетку в три года!**: стен. газ. рабочих и служащих ш... №. – Сталин, 1930.

30. **За большевистские Советы** : орган выезд. ред. газ. «Макеевский рабочий» на Моспинке [ш. № 12]. – Макеевка, 1930, 1931.

31. **«За индустриализацию»** в Донбассе : орган ВСНХ СССР и РСФСР : выезд. ред. в Смолянку. – Сталино, 1930.

32. **За новую шахту** : десятиднев. газ. коллектива сотрудников «Шахтострой». – Харьков, 1930.

За нову шахту : десятиден. газ. парт. осередку, МК та Техпропу «Шахтобуду». – Харків, 1931, 1932.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1932 рр.

33. **За раціоналізацію** : листівка редкол. ш. № 30 і 31. – Рутченково, 1930.

34. **За уголь** : однодн. газ. рабочих и служащих шахтуправления «Прогресс» : орган шахтпаркома, шах-ния, Союза СГ и ред. «Мол. Робітник». – Сталино, 1930.

35. **За уголь** : пятидневн. рабочая газ. : орган парт., проф. и хоз. орг. шахт Моспино. – Моспино, 1930, 1931.

За вугіль : орган партбюро та шахткому шахти № 12–13. – Моспіно, 1931–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1941 рр.

36. **За ударную декаду** : листовка выезд. ред. «Макеевский рабочий» на ш. «Свобода». – Макеевка, 1930.

37. **Молодий гірник** : одноден. газ. «Червоного гірника» і виїз. ред. «Комс. України». – Кривий Ріг, 1930.

38. **Молодий гірник** : орган ред. газ. «Червоний гірник», Криворіз. МК ЛКСМУ. – Кривий Ріг, 1930, 1931.

39. **На 7-часовой раб. день** : однодн. бюл. : орган парт. коллектива, шахткома С. Г. и шахтоуправления № 1 (Юный Коммунар). – Рыково, 1930.

40. **Перфоратор** : газ. рудпарткому, рудкому ЛКСМУ та рудкому СРГРП Дзержин. рудні. – Кривий Ріг, 1930–1932.

Перфоратор : орган партбюро, рудкому СРГРП шахтоупр. ім. 1-го Травня. – Кривий Ріг, 1932–1935, 1937–1941.

Дод.: 1931 Літературна сторінка ; 1932, 1933 Технічна сторінка ;

1933 Молодняцька сторінка ; 1933 Перфоратор : виїз. ред. ;
1933 Перфоратор : спецвип. ; 1933 Під контроль мас.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1935, 1937–1941 рр.

41. **Робітнича Газета Пролетар**=Макеєвський робочий : орган ЦК КП(б)У та ВУРПС = орган міськпарткому, профради та міськради : виїз. ред. «Робітничої Газети Пролетар» та «Макеєвського робочого» на ш. Н.-Бутівка. – Макеєвка, 1930.

42. **У бій за вугіль** : виїз. ред. «Комсомолец України» на копальні. – Рикове, 1930.

43. **У бій за вугіль** : об'єдн. номер виїз. ред. «Знамя ударника» та «Комсомолец України» на копальні «Юний коммунар». – Рикове, 1930.

44. **Шахтар** : орган партбюро та шахткому шахти ім Шмідта. – Макіївка, 1930–1940.

45. **Шахтёр** : орган ШПК, ШК ЛКСМУ, поссовета и шахткома шахты им. Дзержинского. – Горловка, 1930–1936.

Дзержинец : орган парткома, шахткома и управления шахты им. Дзержинского производственного объединения «Дзержинскуголь». – Дзержинск ; Щербинівка ; Горлівка, 1938–1941, 1955, 1957–1992.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930–1936, 1938–1941, 1955, 1957–1992 рр.

46. **«Шахтёрка» и «Пролетарий»** : всеукр. рабочая газ. : спец. вып. – Харьков, 1930.

47. **Шахтёрская правда** : выпускается «Кочегаркой» и Центр. комиссией по проведению Двухнедельника смотра техники безопасности / изд.: выезд. ред. «Кочегарки». – Рыково, 1930.

48. **Шахтёрская правда** : орган шахтпаркома, объедин. шахткома и рудсовета. – Рыково, 1930.

За уголь : орган партбюро, ШК профсоюза и шахтоупр. шахты «Красный профинтерн» Орджоникидзев. р-на. – Орджоникидзе ; Рикове ; Єнакієве, 1932, 1933, 1935–1940.
Дод.: 1933 «За марксо-ленинскую учёбу» ; 1933 «Мурашкинский поход» ; 1933 Оперативный план рудника «Красный Профинтерн» ; 1933 Приложение к газете «За уголь» ; 1933 «Тревога».

Енакиевский шахтер : орган партийного комитета, шахткома профсоюза и управления шахты «Красный Профинтерн». – Енакієво, 1955–1976.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1930, 1932, 1933, 1935–1940 рр.

1931

49. **В бой за уголь** : орган партбюро и шахткома шахты № 1–2. – Лисичанск, 1931, 1932, 1936–1941.

50. **Врубовка** : орган бюро парторганизации и ШК шахты им. Кирова. – Макеевка ; Ханженкове, 1931–1941.

Больше угля стране : орган партийного, профсоюзного, комсомольского комитетов и дирекции шахтоуправления имени С. М. Кирова производственного объединения «Советскуголь». – Макеевка, 1957–1990.

Труд горняка : еженедельная газета трудового коллектива шахтоуправления им. С. М. Кирова. – Макеевка, 1991–1994.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1957–1994 рр.

51. **Врубовка** : орган партбюро и шахткома шахты им. Мельникова. – Лисичанск, 1931, 1932, 1936–1941.

За ритмічну роботу : орган бюро парторганізації, шахткому та адміністрації шахти № 1–2 ім. Мельникова тресту –«Лисичанськвугілля». – Пролетарськ ; Лисичанськ, 1956–1968.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1936–1941, 1956–1968 рр.

52. **Вугілля країні** : орган бюро Аннін. осередку КП(б)У та шахткому. – Аннінка, 1931.

Дод.: 1931 За ударный ремонт.

53. **Голос гірника** : орган парт. колективів Часів-Ярських кар'єрів Укрміно та Київ. гірн. комбінату. – Часів Яр, 1931.

54. **Голос ударника** : общешахт. газ. парт. колектива и шахткома руд. «Титово» и «Комсомолец». – Лисичанськ, 1931, 1932.

55. **За вугіль** : орган ШПК, шахткома и рудкома ш. 4–21 Петровского рудоуправления. – Сталино, 1931–1934.

За уголь : орган партбюро и ШК уг-ков ш. № 4–21 им. Молотова. – Сталино, 1934, 1935, 1937–1941.

Знамя Октября : орган партийного, профсоюзного, комсомольского комитетов и управления ордена Трудового Красного Знамени шахтоуправления «Петровское» ордена Ленина производственного объединения «Донецкуголь». – Донецк ; Сталіно, 1956–1990.

Шахтёрский вестник : орган трудового колектива шахты «Петровская». – Донецк, 1991–1996.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1935, 1937–1941, 1956–1990 рр.

56. **За уголь** : орган Укрпромкоопугля. – Луганск, 1931.

За вугілля : орган парт. осередку, МК СРУП та Донпромвугілля. – Луганськ, 1931–1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1934 рр.

57. **За новий Донбас** : п'ятиднев. газ. ш. 16–17 «Евдокиевка» : орган шахтпарткома, шахткома. – Сталіно, 1931, 1932, 1934.

За новый Донбасс : орган партбюро, шахткома и шахтоупр. ш. 16–17 треста «Буденовуголь». – Сталино, 1935–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1934–1941 рр.

58. **За реконструкцію** : орган партбюро і рудкому СРЗРП ш. «Жовта Річка» П'ятихат. р-ну. – П'ятихатки Дніпропетр. обл., 1931–1934, 1938–1941.

59. **За систему Лібгардта** : «Молодий робітник» на ш. № 8 Сталінрудоуправи : виіз. ред. – Сталін, 1931.

Прим.: Лібгардт – донецький інженер-винахідник.

60. **Зарубна** : орган шахтпарткому та шахткому СВР : шахта Артем № 10. – Ворошиловськ, 1931–1936.

Стахановский забой : орган партбюро и шахткома : ш. № 10 им. Артема. – Ворошиловск, 1936–1941.

Артёмовец : орган производственного объединения им. Артёма «Луганскуголь». – Артёмовск ; Алчевск ; Ворошиловск ; Коммунарск, 1954–1991.

Артёмовские зори : издание трудового колектива шахты им. Артёма производственного объединения «Луганскуголь». – Артёмовск, 1991–1995, 1999.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1954–1995, 1999 р.

61. **Знамя ударника** : орган партбюро и ШК ш. им. Артема. – Лисичанск, 1931, 1932, 1935, 1937–1941.

62. **«Коммунар» на фосфориті** : орган парт. осередку та шахткому Джуржів. фосфоритних копалень ім. Дзержинського Ново-Ушиц. р-ну. – Нова Ушиця, 1931.

63. **Конвейер** : орган шахтпарткома и шахткома ш. № 1 («Проходка»). – Вознесенск, 1931–1934.

Конвеер : орган шахтпарткому, шахткому С.-Г. ш. № 1

«Проходка». – Вознесенськ, 1932, 1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1934 рр.

64. **Коссиоровец** : орган шахтпарткома, шахткома, ШК ЛКСМУ шахты № 5 им. Косиора. – Сталино, 1931, 1932, 1934, 1937, 1938.

Косіоровець : п'ятиден. робітн. газ. колективу КП(б)У та шахткому ш. № 5 ім. Косіора. – Сталіно, 1932.

Мастер угля : орган партбюро ШК, ШК ЛКСМУ орденос. шахты № 5. – Сталино, 1938–1941.

За високий видобуток : орган парткому, шахткому профспілки та адміністрації шахтоуправління № 5 тресту «Петровськвугілля». – Донецк ; Сталіно, 1957–1973.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1934, 1937–1941, 1957–1973 рр.

65. **На штурм лав** : орган шахтпарткома и шахткома ш. 12–18 им. «Правды». – Сталино, 1931–1934.

66. **«Новый Донбасс» на шахте** : листовка выезд. бригады Гришин. РПК, ред. «Новый Донбасс» и стенгаз. «Углекоп» [шахты «Новый Донбасс»]. – Гришино, 1931.

67. **Ответ тулякам** : общешахтная газ. парт. коллектива и шахткома рудника Войково. – Лисичанск, 1931, 1932.

68. **«Пролетарий» на Всесоюзной** конференции угольных новостроек : всеукр. рабоч. газ. : орган ЦК КП(б)У и ВУСПС. – Харьков, 1931.

69. **Рутченковский гигант** : орган ШПК и шахткома шахты № 17–17 бис. – Сталино, 1931–1938.

Стахановец угля : орган партбюро, шахткома и упр. шахты № 17–17 бис треста «Рутченковуголь». – Сталино, 1939–1941, 1951, 1952, 1954–1956.

Дод.: 1954 Литературная страница

Горняцкая слава : газета шахты «Кировская» производственного объединения «Донецкуголь». – Донецк ; Сталіно, 1956–1990, 1994, 1995.

Дод.: 1958 Горняцкая слава : спецвып.; 1960 Техническая страница.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1951, 1952, 1954–1990, 1994, 1995 р.

70. **Рыковский ударник** : орган шахтпарткома, райсовета и шахткома. – Рыково, 1931, 1933–1936.

Риківський ударник : орган шахтпаркому, райради та шахткому : ш. № 5–6 Риковка. – Рикове, 1931–1933.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1933–1936 рр.

71. **Свердлій** : орган Рудпарткому, Рудради, РК СГ та РК ЛКСМУ рудника ім. [газ.] «Правда». – Кривий Ріг, 1931–1933, 1935–1937.

72. **Сигнал** : орган бюро парторг. та ШК Спілки гірників Ш. У. ім. Орджонікідзе Жовтн. р-ну м. Кривого Рогу. – Кривий Ріг, 1931–1941.

73. **Скрепер** : орган шахтпартбюро, шахткому СРГРП, шахтоупр. «Комінтерн». – Кривий Ріг, 1931–1941.

Бурильник : орган парткому, рудкому профспілки та рудоуправління ім. Комінтерну. – Кривий Ріг, 1955–1989.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1955–1989 рр.

74. **Уголь стране** : орган парт. бюро, шахт. ком. и упр. ш. № 2–7. – Сталино, 1931–1941.

Вугіль країні : п'ятиден. газ. ш. 2–7 Лідіївка : орган ШПК та шахткому С.Г. – Сталіно, 1932, 1933.

За цикличность : орган парткома, шахткома профсоюзу и шахтоуправління № 2–7 треста «Рутченковуголь». – Донецк ; Сталіно, 1954, 1956–1972.

Знамя шахтёра : орган парткома, профкома, комітета ЛКСМУ и администрации шахты «Лидиевка» ордена Ленина производственного объединения «Донецкуголь». – Донецк, 1972–1990.

Голос Лидиевки : газета шахты «Лидиевка» производственного объединения «Донецкуголь». – Донецк, 1991–1996, 1999.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1956–1996, 1999 р.

75. **Ударник** : орган Шахтпартбюро та рудкому Спілки гірників шахтоупр. ім. Карла Лібкнехта. – Кривий Ріг, 1931–1941.

Гірник Кривбасу : орган парткому, рудкому профспілки, комітету комсомолу та адміністрації РУ ім. Карла Лібкнехта. – Кривий Ріг, 1955–1989.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1955–1989 рр.

76. **Ударник угля** : орган партячейки и шахткома ш. «Черноморка». – Лисичанск, 1931, 1932.

Трудовой подвиг : орган бюро парторганизации, шахткома профсоюзу и администрации шахты «Черноморка» тре-

ста «Лисичанскуголь». – Лисичанск, 1958–1971.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931, 1932, 1958–1971 рр.

77. **Червоногвардієць** : орган бюро парторг., шахтоупр. ім. Рози Люксембург тресту «Ленінруда». – Кривий Ріг, 1931–1941.

На трудовій вахті : орган парткому, рудкому профспілки, комітету комсомолу та адміністрації рудоуправління ім. Рози Люксембург. – Кривий Ріг, 1955–1989.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941, 1955–1989 рр.

78. **Шахтарка** : орган рудпарткому, рудкому СРГПР та селищ. Ради Чубарів. рудника. – Чубарівка ; Кривий Ріг, 1931–1936.

79. **Шахтобудівець** : орган партячейки и шахткома ш. Белянки. – Ворошиловськ, 1931–1934.

Шахтостроитель : орган шахтпарткома и шахткома СРУП. Шахта им. тов. Сталина. – Ворошиловск, 1934–1936.

Сталинец : орган шахтпартбюро, шахткома и хозорганізації : шахты им. тов. Сталина. – Ворошиловск, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

80. **Штурмовка** : орган шахтпарткому та шахткому СВР. Шахта ім. Балицького. – Ворошиловськ, 1931–1936.

За стахановський рух : орган шахтпартбюро та шахткому : Шахта № 9. – Ворошиловськ, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1931–1941 рр.

81. **Экстренный выпуск редакции** газети «Знамя Ударника» : [на ш. «Красный Профинтерн»]. – Рыково, 1931.

1932

82. **Більшовицький заруб** : орган шахтпартбюро, шахткому та хозорганізації ш. № 5. – Ворошиловськ, 1932–1941.

Дод.: 1933 Комсомольська сторінка ; 1934 Комсомольская страница.

83. **Большевицкий натиск** : орган бюро парторганізації, шахткома и упр. ш. «Комсомолец». – Горловка, 1932–1941.

Шахтёрская газета : орган партбюро, шахткома профсоюзу и упр. шахты «Комсомолец». – Горловка ; Никитовка, 1955–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1955–1970 рр.

84. **Бутолом** : орган Коростен. райпарткому : обслуговує кар'єри Коростеня, Ігнатполя, Бехіва, Рудні, Ірші, Полонного та Н.-Волинського. – Коростень, 1932, 1933.

Дод.: 1932 Технічна сторінка.

85. **Вапняк** : орган парткому, кар'єроуправл. та кар'єрному Оленів. вапн. кар'єрів. – Оленівка, 1932–1933.

За большевистские темпы : орган партбюро и рудкома Еленов. известняк. рудников. – Еленовка, 1933–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

86. **Гигант угля** : орган бюро парторганізації, шахткома и шахтоупр. шахты им. Румянцева. – Горловка ; Никитовка, 1932–1941.

Сталинское знамя : орган партбюро, шахткома профсоюза и упр. шахты им. Румянцева. – Горловка, 1951, 1952, 1954–1956.

Горловский шахтёр : орган партийного комитета, шахткома профсоюза и администрации шахты им. Румянцева Донецкой области. – Горловка, 1956–1993.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1952, 1954–1993 рр.

87. **За большевистские темпы** : орган ШПК, рудсовета и ШК шахты им. Ленина. – Горловка, 1932–1936.

Ленинец : орган бюро парторганізації, ШК и упр. шахты им. Ленина. – Горловка, 1936–1941.

Под знаменем Ленина : орган партийного комитета, комитета профсоюза и администрации ордена Октябрьской Революции шахты имени Ленина. – Горловка, 1955–1991.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1955–1991 рр.

88. **За большевистские темпы** : орган шахтпаркома, рудсовета и шахткома рудника № 5 : выезд. ред. «Пролетарий» и «Кочегарка» на ш. № 5. – Горловка, 1932.

89. **За вугілля** : орган шахтпаркому, шахткому СРВП та рудради шахты «Червоний Профінтерн». – Рикове, 1932.

90. **За механизацию** : орган шахтпарткома, ШК ЛКСМУ и шахткома ш. Калиновка. – Байрак, 1932–1934.

91. **За механизированную лаву** : орган партбюро и шахткома шахты № 3–13 «Ташковка» Каганович. р-на Ворошиловград. обл. – Тошковка, 1932–1941.

92. **За механизированный забой** : орган партбюро и ШК шахтоупр. шахты им. Ленина. – Макеевка, 1932–1941.

Ленинец : орган партийного, профсоюзного, комсомольского комитетов и дирекции ордена Трудового Красного Знамени шахты им. В. И. Ленина производственного объе-

динения «Советскуголь». – Макеевка, 1954–1991.

Шахтёрские вести : еженедельная газета трудящихся шахты им. В. И. Ленина . – Макеевка, 1992–2003.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1954–2003 рр.

93. **За темпы** : орган бюро парторганизации и ШК шахты № 100. – Голубовка, 1932, 1935–1941.

За темпы : орган шахтпарткому і шахткому ш. № 100. – Голубівка, 1932–1934.

За цикличную работу : орган партийн., профсоюз. орг. и упр. шахты № 100 треста «Кировуголь». – Кадиевка ; Голубівка, 1954–1959.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1954–1959 рр.

94. **За темпы** : орган партячейки и шахткома ш. «Узловая». – Горловка, 1932.

95. **За уголь** : орган бюро парторганизации, шахткома и шахтоупр. шахты № 19–20. – Горловка, 1932–1941.

96. **За ударні темпы** : орган ШПК, рудради та шахткому 10 «Комсомолец». – Сталіно, 1932, 1933.

За ударные темпы : орган партбюро, шахткома и шахтоупр. ш. № 10-бис. – Сталіно, 1932–1941.

За механизированный труд : орган парткома, шахткома профсоюза и администрации шахты № 10-бис треста «Куйбышевуголь». – Донецк ; Сталіно, 1957–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1957–1970 рр.

97. **За ударные темпы** : орган Кондратьевского парткома, рудсовета и шахткома. – [Кондратьевка], 1932–1934.

98. **Зубок** : орган шахтпартбюро и шахткома шахты им. Артёма. – Дзержинск ; Щербинівка ; Горлівка, 1932–1936, 1940, 1941.

На трудовой вахте : газета парткома, профкома, администрации и СТК шахты им. Артёма производственного объединения «Дзержинскуголь». – город имени Артёма ; Дзержинск ; Артемово, 1957–1992.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1936, 1940, 1941, 1957–1992 рр.

99. **Зубок** : орган шахтпартосередку та шахткому СВР : шахта Лотікове. – Ворошиловськ, 1932.

100. **Луганвуглівець** : орган осередку КП(б)У та місцевому тресту «Луганвугілля». – Луганськ, 1932.

101. **Механизированный забой** : орган бюро парторганизации, ШК и упр. ш.

им. «Кочегарки». – Горловка, 1932–1941.

102. **Механизованный забой** : орган партбюро и шахткома шахты им. Крупской Каганович. р-на. – Первомайск ; Варваропілля, 1932–1941.

Механізований вибій : орган шахтпаркому і шахткому ш. ім Крупської. – Варварополье, 1934.

Дод.: 1932, 1933 Техническая страница; 1934 Механізований вибій : спецвип.; 1934 «Механізований вибій» в помощь партучебе; 1937 Механизованный забой : спецвып.

103. **На-гора** : орган бюро партколлективу, шахткому та бюро ЛКСМУ ш. ім. Ворошилова. – Луганськ, 1932.

Ворошиловець : орган партколлектива і шахткома ш. ім. Ворошилова Луган. р-на. – Луганськ, 1932, 1933.

Ворошиловец : орган партбюро, рудсовета и шахткома шахты им. Ворошилова Успен. р-на. – Успенка ; Ворошиловград ; Луганськ, 1934–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941 рр.

104. **Темпи вирішують** : орган шахтпаркому та шахткому СВР. – Ворошилівськ ; Оленівка, 1932–1936.

Стахановец : орган шахтпартбюро, шахткома и хозорганизации (ш. «Никанор»). – Ворошиловск 1936–1941.

Красная звезда : орган партийной, профсоюзной организаций и управления шахты «Никанор», треста «Алчевскуголь». – Алчевск ; Ворошиловськ, 1954–1961.

Шахтёрская жизнь : газета трудового коллектива шахты «Никанор». – Алчевск, 1994–1996.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1954–1961, 1994–1996 рр.

105. **Труд горняка** : орган партбюро и шахткома шахты Н.-Чайкино. – Макеевка, 1932–1941.

106. **Ударник** : орган шахтпартбюро и шахткома шахты «Красная звезда». – Чистяково, 1932–1941.

Горняцкая правда : орган партбюро, шахткома профсоюза и администрации шахты «Червона зірка» Торезского производственного объединения по добыче антрацита «Торезантрацит». – Чистяково ; Торез, 1956–1978.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1956–1978 рр.

107. **Ударник** : орган шахтпартбюро та шахткому Спілки гірників шахтоупр. ім. Кагановича. – Кривий Ріг, 1932–1941.

108. **Ударник гигантов** : орган ячеек КП(б)У, шахткомов СРУП шахт ім. Лутугина и Киселёва. – Чистяково, 1932.

109. **Ударник Мангану** : орган рудпарткому, рудкому СРГРП та рудоуправи Максимівки. – Нікополь, 1932.

110. **Фрунзівець** : орган Шахтпартбюро, Шахтоупр. ім. Фрунзе. – Кривий Ріг, 1932, 1934–1941.

Фрунзівець : орган партійної, профспілкової, комсомольської організацій та рудоуправління ім. М. В. Фрунзе. – Кривий Ріг, 1955–1969.

Фрунзевець : орган партійної, профспілкової, комсомольської організацій та рудоуправління ім. М. В. Фрунзе. – Кривий Ріг, 1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932, 1934–1941, 1955–1970 рр.

111. **Шахтар** : багатотиражна газ. : орган партосередку та шахткому Юрківських буровугільних шахт. – Звенигородка, 1932.

Шахтар : орган парт. та комсомол. орг. і шахткому Звенигород. шахтоупр. – Юрківка, 1936–1941.

За уголь : орган партійної и профсоюзної організацій Юрковского угольного розреза шахтобудівельного управління г. Ватутино Черкаської області. – Ватутино, 1957–1964.

Свет шахтёра : орган партійної и профсоюзної організацій шахты № 4-бис треста «Ватутиноуголь» Звенигородського району Черкаської області. – [Ватутино], 1959, 1960, 1962, 1963. – Виходит два рази в місяць.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932, 1936–1941, 1957–1964 рр.

112. **Шахтар** : орган шахтпаркому та шахткому ш. № 12. – [Брянка], 1932, 1933.

Шахтёр : орган бюро парторг. и ШК шахты № 12 ім. Дзержинського. – Брянка, 1934–1936.

Такташовець : орган бюро парторг. и ШК шахты № 12 ім. Дзержинського. – Брянка, 1936–1941.

Дзержинец : орган партійної, профсоюзної організацій и администрации шахты № 12 ім. Дзержинського. – Кадіївка, 1955–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1941, 1955–1961 рр.

113. **Шахтар** : орган шахтпартбюро и шахткомов шахт 3, 4, 25. – Ворошиловск, 1932–1941.

114. **Шахтёр** : орган бюро парторг. и ШК профсоюза шахты № 9–10 Чистяков. р-на Сталин. обл. – Чистяково, 1932–1941.

115. **Штурм за вугілля** : орган шахтпарткому та шахткому № 7 ш. 1–2 ім. Балицького. – Шипілове, 1932, 1933.

Штурм за уголь : орган ШПК и шахткома ш. № 1–2 ім. Балицького Кадиев. р-на Донец. области. – Шипилово, 1934.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1932–1934 рр.

1933

116. **Більшовик** : орган шахтпарторганізації та шахткому спілки гірників шахти «Більшовик». – Кривий Ріг, 1933–1941.

Голос гірника : орган парт., профспілк. орг. та рудоупр. «Більшовик». – Кривий Ріг, 1956–1960.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1941, 1956–1960 рр.

117. **Велетень** : орган ШПК и шахткома шахты Лутугино. – Чистяково, 1933–1935.

Стахановец : орган партбюро и шахткома шахты ім. Лутугина. – Чистяково, 1936–1941.

Шахтёрская слава : орган партбюро, шахткома профсоюза и управления шахты имени Лутугина треста «Торезантрацит». – Чистяково ; Торез, 1954–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1941, 1954–1970 рр.

118. **Врубовка** : орган партколлектива и шахткома ш. 9. – Чистяково, 1933, 1934.

Во славу Родины : орган партбюро, шахткома профсоюза, администрации шахты № 9 треста «Торезантрацит». – Чистяково ; Торез, 1957–1971.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1934, 1957–1971 рр.

119. **За вугілля** : орган партбюро, рудради та профорг. Ордена Труд. Червон. Прапора ш. 5–6 ім. Дімітрова Красноарм. р-ну. – Гришино ; Постишево ; Красноармійськ, 1933–1939.

За уголь : орган партбюро и шахткома профсоюза ордена Трудового Красного Знамени ш. ім. Димитрова Красноарм. р-на. – Красноармейск, 1940, 1941.

Димитровец : орган парткома, шахткома профсоюза, комитета комсомола и управления шахты имени Димитрова. – Димитров ; Красноармійськ, 1953–1992.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1941, 1953–1992 рр.

120. **За знамя бакинцев** : издається выезд. бригадой «Макеевского рабочего» : ш. «Капитальная». – Макеевка, 1933.

121. **За знамя бакинцев** : издається выезд. бригадой «Макеевского рабочего» : ш. «София». – Макеевка, 1933.

122. **За знамя бакинцев** : издається выезд. бригадой «Макеевского рабочего» и многотиражкой «За механизированный забой» : ш. «Иван». – Макеевка, 1933.

123. **За знамя бакинцев** : издаёт ред. «Макеевский рабочий» с бригадой ГПК : ш. «Ново-Бутовка». – Макеевка, 1933.

124. **За уголь** : орган партячейки и шахткома ш. им. ГПУ. – Сорокино, 1933.

125. **За уголь** : орган шахтпартбюро и ШК угольщиков шахты им. Киселева. – Чистяково, 1933–1941.

Ленинский призыв : орган парткома, шахткома профсоюза и администрации шахтоуправления имени Киселева треста «Торезантрацит». – Чистяково ; Торез, 1957–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1941, 1957–1970 рр.

126. **За уголь**=Кочегарка : орган ШПК, ШК и ком. ЛКСМ ш. № 19–20 = орган Горлов. горкома КП(б)У, горсовета и горпрофсовета : опер. листовка на ш. № 19–20 : в помощь рабочему пропагандисту. – Горловка, 1933.

127. **Завоюем знамя бакинцев** : издається бригадами газет : шахтная многотиражка «Механизированный забой», «Кочегарка», «Социалистический Донбасс», Бакинская «Вышка». – Горловка, 1933.

128. **Знамя ударника** : орган бюро парторганизации, шахткома и шахтоупр. ш. им. Кагановича. – Сталино, 1933, 1934, 1941.

129. **Комсомолец Донбасса** : орган Донец. обл. и Сталин. ком. ЛКСМУ : выезд. ред. «К. Д.» на ш. № 30. – Сталино, 1933.

130. **«Кочегарка» на шахте** своего имени : орган Горлов. горкома КП(б)У, горсовета и горпрофсовета. – Горловка, 1933.

131. **Ответ углем** : орган бюро парторг., шахткома и шахтоупр. шахты № 6 «Красная звезда». – Мушкетово, 1933, 1934, 1938–1941.

Червона зірка : орган партійного бюро, шахткому профспілки робітників вугільної промисловості та управління шахти № 6 «Червона зірка». – Сталіно, 1956–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1934, 1938–1941, 1956–1961 рр.

132. **Під контроль мас** : листівка бригади Обл. КК РСІ разом з «Перфоратором» на ш. «Коммунар» Дзержинської рудні. – Кривий Ріг, 1933.

133. **Сигнал шахтёра** : орган партбюро и ШК шахты им. Кагановича. – Макеевка, 1933–1941.

Сигнал шахтёра : листовка : орган ШПК, ШК шахты «Италия» : листовка випущена совместно с бригадой подшефного погранотряда. – Макеевка, 1934.

Шахтёрская правда : орган партбюро, шахткома профсоюза и упр. шахты «Октябрьская» треста «Макеевуголь». – Макеевка, 1955–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933–1941, 1955–1961 рр.

134. **Сталинец** : орган бюро парторг. ШК и упр. шахты им. Сталина. – Горловка, 1933, 1935–1941.

Советский горняк : газета трудового коллектива шахты имени А. И. Гаевого ПО «Артемуголь». – Горловка, 1954–1995.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1935–1941, 1954–1995 рр.

135. **Сталинец** : орган партбюро, шахткома и ШК ЛКСМУ ш. № 29 им. Сталина. – Сталино ; Рутченково, 1933, 1934, 1937–1941.

Трудовая слава : орган партбюро, шахткома профсоюза и упр. шахты № 29 им. Сталина треста «Рутченковуголь». – Донецк ; Сталино, 1956–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1933, 1934, 1937–1941, 1956–1970 рр.

136. **«Червоний гірник» на пускових шахтах.** – Кривой Рог, 1933.

137. **«Червоний гірник» на стройке шахты им. Орджоникидзе на Ленинском р-ке.** – Кривой Рог, 1933.

1934

138. **Більшовицький шлях на шахті ім. тов. Лотікова.** – Ворошилівське, 1934.

139. **За нову шахту** : орган ячейки КП(б)У и шахткома. – [Н.-Чайкино], 1934.

140. **За темпи і якість** : орган шахтпартбюро, ШК Спілки гірників Ш. У. ім. Першого Травня Жовтн. р-ну на Криворіжжі. – Кривий Ріг, 1934–1941.

141. **Изотовец угля** : орган шахтпарткома и шахткома шахты Карбонит. – ст. им. Кагановича ; Попасна, 1934–1936.

Стахановец угля : орган партбюро и шахткома шахты Карбонит Каганович. р-на, Ворошиловград. обл. – ст. им. Кагановича ; Попасная, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1941 рр.

142. **Ільчівець** : орган партбюро, шахткому СРГРП шахтоупр. ім. Ільча. – Кривий Ріг, 1934–1941.

Кривбасівець : орган парткому, рудкому профспілки,

комітету комсомолу та дирекції ордена «Знак Пошани» рудоуправління імені В. І. Леніна. – Кривий Ріг, 1955–1958, 1960–1989.

143. **Коссиоровец** : орган шахпарткома и шахткома ш. 3–19. – Чистяково, 1934.

144. **Літературна газета** : орган ШПК, ШК й ком. ЛКСМУ ш. ім. «Кочегарки» : вид. газ. «Механизированный забой». – Горлівка, 1934.

145. **Механізований вибій** : в помощь партучёбе : орган шахтпарткому і шахткому ш. ім. Крупської. – Варваропілля, 1934.

146. **Ударник угля** : орган бюро парторг. и ШК угольщикова шахты № 4 Снежнян. р-на. – Снежное ; Чистякове ; Новий Донбас, 1934, 1937–1941.

Шахтёр Снежного : орган партбюро, шахткома профсоюза и администрации шахты № 4 треста «Снежнянантрацит». – Снежное, 1957–1965.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934, 1937–1941, 1957–1965 рр.

147. **Ударник угля** : орган Партбюро и шахткома ш. «Сокологоровка» Каганович. р-на Ворошиловград. обл. – Сокологоровка, 1934–1941.

Шахтёр Сокологоровки : орган партийной, профсоюзной организаций и управления шахты № 3–5 «Сокологоровка» треста «Первомайскуголь». – Первомайск, 1954–1974.

Знамя труда : орган парткома, шахткома, профкома и дирекции шахтоуправления «Первомайское» Ворошиловградской области. – Золотое ; Первомайськ, 1974–1992.

За высокопроизводительный труд : орган администрации шахты «Первомайская» ПО «Первомайскуголь». – Золотое, 1991.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1934–1941, 1954–1992 рр.

148. **«Червоний гірник» на зльоті ударників пускових шахт.** – Кривий Ріг, 1934.

1935

149. **В бой за уголь** : орган Партбюро и шахткома ш. № 23. – Свердловск ; Ровеньки, 1935–1941.

150. **Врубовка** : орган бюро парторганизации и шахткома угольщикова шахты № 9 Снежнян. р-на. – Снежное, 1935–1937, 1939–1941.

Гірницька праця : орган партбюро, шахткому профспілки та упр. Ордена Леніна шахти № 9 тресту «Сніжнянантрацит». – Сніжне, 1957–1959.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1937, 1939–1941, 1957–1959 рр.

151. **Врубовка** : орган шахтпарткома, шахткома, рудсовета и ком. ЛКСМУ шахты им. Ворошилова Горлов. р-на. – Щербаковка, 1935, 1936.

Ворошиловец : орган шахтпартбюро и шахткома шахты им. Ворошилова. – Дзержинск, 1936, 1938–1941.

Труд шахтёра : орган парткома, шахткома и администрации шахты им. Ворошилова Донецкой области. – Дзержинск ; Кирово, 1954, 1957–1992.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936, 1938–1941, 1954, 1957–1992 рр.

152. **За механизацию** : орган бюро парторганизации, шахткома и шахтоупр. шахты им. Калинина. – Горловка, 1935–1941.

Шахтёрский труд : орган парткома, профкома и администрации ордена Трудового Красного Знамени шахты им. Калинина п/о «Артемуголь». – Горловка, 1954–1994.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1954–1994 рр.

153. **За механизацию** : орган партбюро и шахткома шахты № 1–2. – Свердловск ; Ровеньки, 1935–1941.

Знамя шахтёра : орган партийной, профсоюзной организаций и администрации шахты № 1–2 «Ровеньковская» треста «Фрунзеуголь». – Алмазовка ; Ровеньки, 1957–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1957–1970 рр.

154. **За механизированный труд** : орган бюро парторганизации, ШК профсоюза и шахтоупр. ш. 3–3 бис. – Серго ; Кадиевка, 1935–1941.

Трибуна горняка : орган партийной, профсоюзной организаций и администрации шахты № 3–3-бис треста «Кадиевуголь». – Кадиевка, 1954–1958, 1960–1962.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1954–1958, 1960–1962 рр.

155. **За механизмы** : орган партбюро и шахткома шахты «Капитальная». – Макеевка, 1935–1939, 1941.

За трудовые успехи : орган партбюро, шахткома, профсоюз. орг. и упр. шахты «Капитальная» треста «Макеевуголь». – Макеевка, 1955–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1939, 1941, 1955–1961 рр.

156. **За новую шахту** : орган партбюро и шахткома шахты им. Орджоникидзе. – Макеевка, 1935–1941.

За высокую производительность : орган парт. бюро, шахт. ком. профсоюза и упр. шахты им. Орджоникидзе. – Макеевка, 1954–1966.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1954–1966 рр.

157. **За промфинплан** : орган партбюро, поссовета, шахтного ком. шахт им. Володарского. – Свердловск ; Ровеньки, 1935–1941.

158. **За руду** : орган рудпарткому, РК СГ та РК ЛКСМУ рудні ім. Хатаєвича. – Кривий Ріг, 1935.

159. **За стахановскую производительность** : выезд. ред. «Знамя ударника» и многотиражки «Ударник» на шахте «Красный Октябрь». – Енакиєво, 1935.

160. **За уголь** : орган Бюро парторганизации и ШК профсоюза шахты № 6. – Краснополье, 1935–1941.

161. **За флюсы** : орган парткома и рудкома Каракуб. рудоупр. – Каракубстрой ; Старобешеве, 1935–1941.

Слава труду : еженедельная газета трудового коллектива ОАО «Комсомольское рудоуправление». – Комсомольское, 1957–1962, 1964–2001, 2003.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1957–1962, 1964–2001, 2003 р.

162. **Забой** : орган бюро парторганизации, шахткома и шахтоуправления ш. № 1 бис Криворожье. – Криворожье ; Серго, 1935–1941.

163. **Забой** : орган шахтпартбюро поссовета и шахткома шахты № 17 им. Фрунзе. – Ровеньки, 1935–1941.

164. **Зубок** : орган шахтпарткома поссовета и шахткома шахты № 1–2 Войкова. – Ровеньки, 1935, 1936.

Войковец : орган Партбюро и шахткома шахты № 1–2 им. Войкова. – Свердловск ; Ровеньки, 1936–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

165. **Известия шахтера** : орган партбюро и шахткома ш. № 16-бис. – Красный Луч, 1935, 1936, 1938–1941.

166. **Изотовец** : орган шахтбюро, шахткома шахты № 30–35. – Ровеньки, 1935–1941.

167. **Изотовец** : орган ШПБ и Шахткомов ш. им. Лотикова и «Белянка». – Ворошиловск, 1935–1941.

168. **Конвєсєр** : орган шахтпарткому, шахткому та Рудради шахти ім. Чувиріна. – Постишево, 1935, 1936.

Конвейер : орган бюро парторганизации и шахткома шахты № 1 «Центральная». – Красноармейск ; Постишево ; Гришино, 1936, 1937, 1939–1941.

Шахтёр : газета шахты «Центральная». – Новоэкономическое ; Красноармейск ; Димитров, 1954–1994, 2000–2002.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1937, 1939–1941, 1954–1994, 2000–2002 рр.

169. **Конвейер** : орган партбюро, ШК СУГ и ШК ЛКСМУ шахты 1 им. Челюскинцев. – Сталіно, 1935–1941.

170. **Косиоровец** : орган шахтпарткома и шахткома шахты 3. – Пелагеевка, 1935–1938.

Кировец : орган Партбюро и шахткома шахты № 3-бис. – Пелагеевка, 1938–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941 рр.

171. **Непрерывный вруб** : орган бюро парторг. и ШК ш. 22-6 им. С. М. Кирова. – Голубовка, 1935, 1937–1939, 1941.

172. **Отбойный молоток** : орган бюро парторг. и ШК шахты № 4–2-бис Ирмино. – Ирмино, 1935–1941.

Призыв шахтёра : орган партийной, профсоюзной организаций и управления шахты № 4–2-бис треста «Кадиевуголь». – Кадиевка ; Ирмине, 1960–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1960–1970 рр.

173. **Пламя революции** : орган шахтпартбюро, шахткома и рудсовета шахты № 2–3 им. Дзержинского. – Ровеньки, 1935, 1937–1941.

174. **Победа** : орган шахтбюро, рудсовета и шахткома шахты № 7 «Любимовка». – Ровеньки, 1935–1941.

175. **Путь шахтёра** : орган партбюро, шахткома и ШК ЛКСМУ шахты «Н-Бутовка». – Ново-Бутовка, 1935–1941.

Трибуна соревнования : орган парткома, шахт. ком. профсоюза и админ. шахтоупр. «Ново-Бутовское» треста «Красногвардейскуголь». – Макеевка, 1957–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1957–1970 рр.

176. **Руда** : орган ком. КП(б)У, мест. ком. и ком. ЛКСМУ Треста «Руда». – Кривой Рог, 1935, 1936.

177. **Свердловец** : орган партбюро и шахткома шахты № 14–17 им. Свердлова. – Свердловск ; Ровеньки, 1935–1941.

178. **Свет шахтёра** : орган партийного комитета, шахткома профсоюзу и управления шахты имени Карла Маркса. – Енакиеве ; Орджонікідзе, 1935–1941, 1953–1976.

179. **Ударник** : орган парторганізації КП(б)У и шахткома ш. 3–4. – Боково-Антрацит, 1935, 1936, 1938–1941.

Антрацит : орган парт., профспілк. орг. і шахтоупр. № 4 тресту «Боково-Антрацит». – Боково-Антрацит, 1955.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935, 1936, 1938–1941, 1955 рр.

180. **Ударник** : орган партбюро и шахткома шахты № 15 «Ударник». – Ровеньки, 1935–1941.

181. **Шахта-завод** : орган партбюро и шахткома шахты № 1–2 «Горское» Каганович. р-на Ворошиловград. обл. – Горское, 1935–1941.

За передовую шахту : орган парткома, шахткома профсоюзу и дирекции ордена Ленина шахты «Горская» производственного объединения «Первомайскуголь». – Горское, 1954–1990.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1935–1941, 1954–1990 рр.

1936

182. **Большевицкий сигнал** : орган бюро парторганизации и ШК шахты № 3–14. – Краснодар, 1936–1940.

183. **«Вперёд» на шахте** им. Шварца : выезд. ред. газ. «Вперёд». – Ровеньки, 1936.

184. **Врубовка** : орган Партбюро КП(б)У и шахткома ш. 33–37. – Ровеньки ; Боково-Антрацит, 1936–1941.

185. **Вугілля країні**. – Красный Луч, 1936–1940.

Уголь стране : орган шахтпартбюро, ШК и хозорганизации. – Красный Луч, 1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941 рр.

186. **Горняк** : орган партбюро, шахткома и хозорганизации шахты им. XX-летия ВЛКСМ Краснолуч. р-на. – Красный Луч, 1936–1941.

187. **Договор социалистического соревнования** трестов угольного Донбасса за выполнения угольной пятилетки в четыре года : изд. газ. «Кочегарка». – Горловка, 1936.

188. **За механизацию** : орган партбюро и шахткома шахты № 1–5. – Краснодар, 1936–1939, 1941.

189. **За стахановскую шахту** : орган шахтпарткома, шахткома шахты «Центросоюз». – Ровеньки, 1936, 1937.

Призыв шахтёра : орган партийной, профсоюзной организаций и управления шахты № 6 «Центросоюз» треста «Свердловуголь». – Свердловск ; Ровеньки, 1954–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936, 1937, 1954–1961 рр.

190. **За уголь** : орган парторганізації КП(б)У і шахткома ш. 8–9. – Боково-Антрацит, 1936–1941.

191. **За уголь** : орган партбюро і шахткома шахты № 3-бис. – Краснодон, 1936–1941.

192. **Знамя ударника** : орган ШПК і шахткома ш. Бутовка ім. Л. М. Кагановича : спец. техн. вип. к гостехекзамену. – Сталино, 1936.

193. **Постышевец** : орган шахтпарткома КП(б)У і шахткома шахты ім. Постышева. – Красный Луч, 1936.

194. **Прапор шахтаря** : орган парторг. шахт № 8-9-10, ШК та шахтоуправи ім. Хатаєвича. – Нікополь, 1936.

195. **Сталинский забой** : орган ШПК і ШК шахты № 2-бис. – Краснодон, 1936, 1937.

Молодогвардеец : орган партійн., профсоюз. і хозяйственн. орг. шахты № 2-БИС ім. Молодой гвардии треста «Краснодонуголь». – Краснодон, 1957–1959.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936, 1937, 1957–1959 рр.

196. **Стахановец** : орган шахтпарткома, шахткома, поссовета шахты ім. Чубаря. – Ровеньки, 1936.

197. **Стахановец** : орган ШПК і ШК шахт ім. Сталина, Сергов. р-на. – Сергеевка ; Кадіївка, 1936, 1937.

198. **Стахановец угля** : орган партбюро і ШК шахты ім. ОГПУ. – Верхний, 1936, 1937, 1939–1941.

199. **Стахановская трибуна** : выезд. ред. газ. «Сталинский забой» на район. слете стахановцев шахт. – Красный Луч, 1936.

200. **Удар забійника** : орган парторг. шахты № 4–27–31–32 ШК та шахтоуправи ім. Комінтерна. – Нікополь, 1936, 1937.

201. **Ударник** : орган партбюро і шахткома шахт № 5–6 ім. Калинина. – Сталино, 1936–1941.

202. **«Ударник» і «Червоногвардієць»** : орган рудпарткомів рудників ім. Кагановича і «Червоногвардієць» : спец. вип. на трансп. – Кривий Ріг, 1936.

203. **Ударник угля** : орган партбюро і шахткома шахты № 7. – Красный Луч, 1936–1941.

Шахтёрский труд : орган партийной, профсоюзной организаций и администрации шахты № 7–8 треста «Краснолучуголь». – Ивановка ; Красный Луч, 1960, 1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941, 1960, 1961 р.

204. **Ударник угля** : орган партбюро и ШК шахты № 1–5-бис. – Краснодар, 1936–1941.

Дод.: 1936 «Ударник угля» 1700 и ни одним ГА меньше!

205. **Ударник угля** : орган ШПК и ШК шахт им. Любченко. – ст. им. Кагановича, 1936.

206. **Шахтарська правда** : орган партбюро и шахткому шахти ім. Титова. – Лисичанськ, 1936–1941.

Шахтёрская правда : орган партбюро и шахткома шахты им. Титова. – Лисичанск, 1940. – Выходит 1 раз в неделю.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1936–1941 рр.

1937

207. **Вперёд** : орган партбюро и шахткома угольщиков ордена Трудового Красного Знамени ш. № 10-бис. – Снежное, 1937–1941.

На трудовом посту : орган партбюро, шахткома профсоюза и администрации ордена Трудового Красного Знамени шахты № 10-бис треста «Снежнянантрацит». – Снежное, 1957–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1937–1941, 1957–1961 рр.

208. **«Вперёд» на шахте «Центросоюз»** : выезд. ред. газ. «Вперёд». – Ровеньки, 1937.

209. **«Вперёд» на шахте им. Чубаря** : выезд. ред. газ. «Вперёд». – Ровеньки, 1937.

210. **За механизированный забой** : орган партбюро и ШК ш. им. Войкова. – Верхний, 1937, 1939–1941.

211. **Ударник** : орган ШК КП(б)У, шахткома и шахтоупр. шахт № 1–2 и № 4 «Красный Октябрь» Орджоникидзев. р-на. – Орджоникидзе, 1937, 1938.

Стахановец угля : орган бюро парторганизаций КП(б)У, шахткомов и шахтуправл. ш. «Красный Октябрь» Орджоникидзев. р-на. – Орджоникидзе, 1938–1941.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1937–1941 рр.

212. **Ударник угля** : орган партбюро, шахткома и поссовета ордена Труд. Крас. Знамени шахты № 19 им. Шевченко. – Красноармейск ; Новый Донбас, 1937, 1939–1941.

Передовик производства : орган партийной, профсоюзной организаций и управления ордена Трудового Красного Знамени шахты им. Шевченко Донецкой области. – Красноармейск ; Шевченко, 1957–1967.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1937, 1939–1941, 1957–1967 рр.

1938

213. **За стахановский забой** : орган бюро парторганизации ШКСУ и шахтоупр. шахты № 8 треста Буденновуголь. – Будённовка, 1938–1941.

214. **За стахановскую шахту** : орган ШПК и ШК шахты Новодружеская. – Лисичанск, 1938, 1939.

215. **За уголь** : многотираж. газ. Сталин. Союза «Донпромуголь». – Сталино, 1938–1941.

За уголь : изд. Сталин. облпромсоюза «Донпромуголь» : одноднев. листовка. – Сталино, 1938.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1938–1941 рр.

216. **Сталинский забой** : орган партбюро и ШК шахты № 1-бис. – Краснодон, 1938–1941.

217. **Стахановец** : орган бюро парторг., ШК и шахтоупр. шахты 12–18 им. «Правды». – Сталино, 1938–1941.

218. **Ударник** : орган шахтпартбюро, шахткома и ШК ЛКСМУ шахты № 11–12. – Дзержинск, 1938–1941.

К новым победам : орган партбюро, шахткома профсоюза и упр. шахты № 12. – Дзержинск, 1955–1961.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1938–1941, 1955–1961 рр.

219. **Шахтарка** : орган бюро парторг., рудкому СРЗРП та селищ. Ради депутатів трудящих шахтоупр. «Ингулец». – Широке, 1938–1941.

Советский горняк: орган рудпарткома, рудкома профсоюза за работников черной металлургии и рудоупр. «Ингулец». – Ингулец, 1953–1956.

Гірник : орган парткому, рудкому, профспілки та адміністрації рудоуправління «Ингулец». – Ингулец, 1956–1978.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1938–1941, 1953–1978 рр.

1939

220. **За уголь** : многотираж. газ. выезд. ред. журн. «Промысловая кооперация». – Ворошиловград, 1939.

221. **Красноармеец** : орган партбюро КП(б)У и шахткома ш. № 14. – Боково-Антрацит, 1939–1941.

222. **Стахановец угля** : орган партбюро и шахткома шахты № 13-бис Советская. – Макеевка, 1939–1941.

По ленинскому пути : орган партийной, профсоюзной организаций и управления ордена Ленина шахты № 13-бис. – Ханженково ; Макіївка, 1952–1970.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1939–1941, 1952–1970 рр.

223. **Червоний гірник** : орган бюро парторг. та кар'єрному Пологів. кар'єрупр. «Союзкаолін». – Пологи, 1939–1941.

1940

224. **Сталинец** : орган партбюро и шахткома ордена Ленина ш. № 18 им. Сталина Снежнян. р-на. – Новый Донбасс, 1940, 1941.

За комплексную механизацию : орган парткома, шахтбюро профсоюза и управления ордена Ленина шахты № 18 треста «Снежнянантрацит». – Снежное ; Новий Донбас, 1954–1965.

Прим.: в НБУВ зберігаються номери газети за 1939–1941, 1954–1965 рр.

225. **Юнкомовец** : орган партбюро, шахткома и шахтоупр. шахты «Юный коммунар». – Орджоникидзе, 1940, 1941.

Донецкий горняк : орган партийного бюро, шахткома профсоюза и управления шахты «Юный коммунар». – Енакиево, 1954–1976.

1941

226. **«Лисичанський робітник» на шахті Ново-Дружеська**: орган Лисичан. РК КП(б)У та район. Ради депутатів трудящих. – Лисичанськ, 1941.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архівні джерела

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), м. Київ

Ф. 555. Комітет у справах друку при Раді Народних Комісарів УСРР
Опис 1.

1. Спр. 125. Відомості про випуск газетної та журнальної продукції в УСРР у 1929 р. та книжкової продукції у 1931 р. 76 арк.

2. Спр. 292. Накази комітету в справах друку при РНК УСРР. 1932 р. 77 арк.

Ф. 1738. Бюро Українського друку при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті. Харків, Київ.

Опис 1.

3. Спр. 33. Інформаційні повідомлення про декрети Раднаркому УСРР, внутрішнє становище країни і події за кордоном. Оперативні зведення РОСТА про стан на фронтах. 1919 р. 92 арк.

4. Спр. 61. Листування з центральними установами України про доставку інформації. Січень-березень 1919 р. 122 арк.

5. Спр. 62. Листування з місцевими установами про доставку інформації, по фінансовим та організаційним питанням. Січень-квітень 1919 р. 311 арк.
Опис 2.

6. Спр. 14. Зведення відділу інформування РНК УСРР при Бюро Українського Друку. 23 квітня 1919 р. 192 арк.

Ф. 2695. Всеукраїнський комітет Всесоюзної профспілки працівників машинно-тракторних станцій та наймитства (ВУК МГС та наймитства)

Опис 1.

7. Спр. 198. Справа організації випуску польової газети. 1931 р. 37 арк.
Опис 2.

8. Спр. 1. Всеукраїнський комітет МТС і наймитства. Протоколи загальних зборів МК. 1933 р. 61 арк.

Фонд 2847. Центральний комітет профспілки працівників машино-тракторних станцій Півдня та Центру

Опис 1.

9. Спр. 271. Матеріали культмасової роботи по машино-тракторних станціях Півдня та Центру. 1936 р. 197 арк.

Фонд 2848. Центральний комітет професійної працівників машино-тракторних станцій Півдня

Опис 2.

10. Спр. 151. Плани і директиви культвідділу з питань культурно-масової роботи. 1939 р. 21 арк.

Фонд 2853. Центральний комітет професійної спілки зернових радгоспів СРСР

Опис 1.

11. Спр. 643. Постанова ВЦРПС і президії ЦК РЗР щодо культроботи. 1939. 10 арк.

12. Спр. 644. Директиви ЦК зернорадгоспів щодо культмасової роботи. 1939 р. 166 арк.

Фонд 2854. Центральний комітет Всесоюзної професійної спілки працівників бурякорадгоспів СРСР

Опис 1.

13. Спр. 217. Річний звіт з культмасової роботи за 1936 р. ЦК бурякорадгоспів. 1936 р. 29 арк.

14. Спр. 456. Матеріали з культмасової роботи в радгоспах. 1937 р. 261 арк.

Фонд 4605. Головне управління з охорони військових та державних таємниць в печаті Державного комітету Ради Міністрів УРСР по пресі (Головліт УРСР)

Опис 1.

15. Спр. 1. Штатний розпис Головного управління у справах літератури та видавництв в Українській РСР (Головліту УРСР) і облітів, кошториси витрат по центральному апарату і місцевим органам цензури на 1941 р. і документи до них. Список співробітників органів цензури республіки.

Фонд 169. Видавництво «Всеукраїнський пролетарій» – орган ЦК КП(б)У і Всеукраїнської ради професійних спілок. Харків, 1926–1930. 511 арк.

Опис 1.

16. Спр. 182. Листування відділу об'яв в справі «Дніпрельстану» з робкорами. Українізація. Листування з Полтавським представництвом. 1929 р. 92 арк.

Фонд 176. Видавництво журналу «Шляхи індустріалізації» при Українській економічній нараді.

Опис 1.

17. Спр. 91. Статті до збірника «Дніпрельстан». 1932 р. 279 арк.

**Центральний державний архів
громадських об'єднань України (ЦДАГО), м. Київ**

Фонд 1. Центральний Комітет компартії України (документи відділів ЦК КП(б)У. 1918–1991 рр.)

Опис 6.

18. Спр. 238. Протоколи № 92–96-а, 97 засідань Політбюро ЦК КП(б)У. 1932 р. 210 арк.

Опис 20.

19. Спр. 2493. Циркулярні листи ЦК КП(б)У про завдання преси у республіці, створення нових газет і журналів, виписки з протоколів Оргбюро, Секретаріату ЦК КП(б)У, листування з партійними органами, Наркомпросом, видавництвами газет і журналів про стан видавничої роботи, перспективи її розвитку, партійного керівництва пресою. 1927 р. 232 арк.

20. Спр. 2699. Виписки з протоколів засідань Політбюро і Секретаріату ЦК КП(б)У, довідки партійних і радянських органів, листування з видавництвами і редакціями газет щодо роботи преси, характер друкованого матеріалу, розширення накладів газет і створення нових редакцій, підготовка до Всеукраїнської наради робкорів, фінансове і матеріальне забезпечення та ін. організаційні і поточні питання. 1928–1929 рр. 152 арк.

21. Спр. 4184. Постанова і циркулярні листи ЦК КП(б)У міським і районним парткомітетам, редакціям газет щодо перебудови роботи редакцій газет, створення при міськкомах і райкомах партії комісій з керівництва робсількорівським рухом, висвітлення у пресі діяльності партійних осередків, участі преси в марксистсько-ленінському вихованні трудящих. Циркулярний лист відділу культури і пропаганди ЦК ВКП(б) про піднесення ролі газет і якості друкованих матеріалів. 1931 р. 170 арк.

22. Спр. 4185. Доповідні записки, довідки позаштатних інструкторів сектору преси культпропвідділу ЦК КП(б)У про стан сількорівського руху, роботу редакцій газет. 1931 р. 79 арк.

23. Спр. 4186. Доповідні записки, довідки партійних і радянських органів листування з видавництвами і редакціями газет щодо роботи преси. Стенограма Всеукраїнської наради редакторів газет при культпропвідділі ЦК КП(б)У. 1931 р. 242 арк.

24. Спр. 4417. Відомості міськкомів, райкомів КП(б)У, редакцій міських і районних газет про наявність багатотиражних і стінних газет, кількості робсількорів. Ч. 1 (райони на А – М). 1931 р. 123 арк.

25. Спр. 4418. Відомості міськкомів, райкомів КП(б)У, редакцій міських і районних газет про наявність багатотиражних і стінних газет, кількості робсількорів. Ч. 2 (райони на М – Я). 1931 р. 135 арк.

26. Спр. 6841. Постанови Оргбюро ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У, листування ЦК КП(б)У з ЦК ВКП(б), обкомами, міськкомками партії, радянськими, господарськими органами, видавництвами газет і журналів, у тому числі мовами нац. меншин України, забезпечення їх папером, про журналістські кадри, роботу газетних видавництв, тематичну спрямованість періодичної преси, передплату. Списки районних щоденних і багатотиражних газет УРСР. 1936 р. 143 арк.

27. Спр. 7515. Директивні листи відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У агітвідділам окружкомів партії і редакціям газет про завдання партійної пропаганди у справі розкриття правого ухилу. Списки друкованих стінних і багатотиражних газет. Б/дат. 40 арк.

Центральний Державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ (ЦДАМЛМУ)

Фонд 277. Борисов Валентин Тихонович

Опис 3.

28. Од. зб. 42. Щоденник В. Т. Борисова з нотатками про перебування на Дніпрельстані бригади АПМУ. Рукопис. 7–19 лютого 1932 р.

Архів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Опис 1.

29. Од. зб. 86. Звіт про роботу бібліотеки за 1923–1924 роки. 52 арк.

30. Спр. 50. Правила внутрішнього розпорядку бібліотеки, проекти правил і інструкцій відділів. 1922 р.

2. Список використаної літератури

31. Авдеев В., Добрынин О. Газета на производстве. История возникновения и организации хозяйства фабрично-заводской печати г. Ленинграда. Ленинград : Облиздат, 1931. 24 с.

32. Агуф М. Преса УСРР до XV роковин Жовтня. Харків : Пролетар, 1932. 165 с.

33. Азархіна Р. Кущова нарада редколегій стінгазет. *Більшовицька зброя*. 1937. 6 берез.

34. Александров А. Руки прочь от рабкора! *Коммунист*. 1924. 21 нояб.

35. Алексеева М. И. Газета в зеркале социологического анализа. Ленинград : Лениздат, 1970. 33 с.

36. Алексеева Е. Фабрично-заводская печать – острое оружие Коммунистической партии в борьбе за развитие социалистического соревнования и стахановского движения в годы второй сталинской пятилетки (на материалах фабрично-заводских газет Ленинграда) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Ленинград, 1953. 22 с.

37. Алферов В. Н. Возникновение и развитие рабселькоровского движения в СССР. М. : Мысль, 1970. 304 с.

38. Андреева О. В. История книжного дела в документальных источниках и материалах периодической печати : учеб. пособие. Моск. гос. ун-та печати им. И. Федорова. М. : МГУП, 2011. 230 с.

39. Артем'єв Г. Художнє оформлення великотиражок. *Пролетар. правда*. 1930. 5 лют.

40. А. П. Багатотиражки до весняної сівби. *Пролетар. правда*. 1930. 15 лют.

41. Бабикова С. О. Педагогический потенциал вузовской газеты в профессиональном становлении будущих учителей : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Екатеринбург, 2000. 23 с.

42. Бабійчук Р. Українська радянська культура за 40 років. *Укр. рад. культура* : зб. ст. Київ : Держ. вид-во політ. літ. УРСР, 1957. С. 7–39.

43. Бабко Ю. В. Друга конференція КП(б) України. URL: https://leksika.com.ua/15070520/ure/druga_konferentsiya_kpb_ukrayini.

44. Бабюх В. А. Діяльність політичної цензури як форма ідеологічного контролю в Україні (1920–1930-ті рр.). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти* : зб. ст. 2007. Вип. 34. С. 12–23.

45. Бабюх В. А. Політична цензура 1920-х – 1930-х рр. в Україні: функції, форми та нормативне забезпечення. *Український історичний збірник*, 2006. Вип. 9. С. 211–222.

46. Багрій І. Блок визначення тематики формату УКРМАРК. *Бібл. вісн.* 2003. № 5. С. 23–31.

47. Баратов. Белая пресса за границей. *Красный журналист*. М., 1921. № 7–8–9. С. 465–467.

48. Баришпільський Б. Бійтеся відстати від життя (до перебудови роботи київських фабрично-заводських газет). *Пролетар. правда*. 1930. 4 берез.

49. Баришпільський Б. До перебудови вишівських багатотиражних газет. *Пролетар. правда*. 1930. 30 берез.

50. Баришполец А. Т. Подпольная печать большевиков Украины периода гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918–1920) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1972. 23 с.

51. Белков А. К. Красноармейская и партизанская печать. История партийной и советской печати : учебно-метод. пособие (1917–1945 гг.). М. : Мысль, 1975. 207 с.

52. Білозуб В. Розвиток видавничої справи в республіці. *Українська радянська культура* : зб. ст. Київ : Держ. вид-во політ. літ. УРСР, 1957. С. 212–242.

53. Більшовицька зброя, 1937. 12 квіт.

54. Біплян. Партколективи не допомагають багатотиражкам. *Пролетар. правда*. 1930. 15 лют.

55. Ближе к рабкору. *Коммунист*. 1925. 5 мая.
56. Богатирьев І. Г., Богунов С. О., Дука О. А., Зінченко С. А. [та ін.]. Пенітенціарна система України: історія та сучасність : Видання до 15-ї річниці утворення центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань / за заг. ред. О. В. Лісцікова. Київ : Держ. пенітенціар. служба України, 2013. 268 с.
57. Богданов В. Многотиражная газета в колхозе. Сталинград : Книжное издательство, 1957. 19 с.
58. Богданов Н. Б., Вяземский Б. А. Справочник журналиста. Л. : Лениздат, 1961. 670 с.
59. Богуславський О. В. Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2002. 20 с.
60. Большевицкая партийная периодическая печать в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции (март–ноябрь 1917 г.): библиогр. указ. М. : Госполитиздат, 1957. 69 с.
61. Большие дела маленьких газет : [сборник статей] / сост. Ф. Стржижовский. М. : Моск. рабочий, 1957. 204 с.
62. Бородин Н. С чем мы приходим к чистке партии. *Панорама*. 1934. 6 марта.
63. Боротьба з протиукраїнською агітацією. *Республіканець*, 1919. 11 січ.
64. Будников В. П. Большевицкая печать и Великий Октябрь на Украине. Харьков : Харьковское обл. изд-во, 1958. 176 с.
65. Будников В. Большевицкая печать Октябрьской революции в советской историографии. *Вопросы истории*. 1963. № 8. С. 115–126.

66. Бутник-Сиверский Б. С. Советский плакат эпохи гражданской войны. 1918–1921. М. : Изд-во Всесоюз. кн. палаты, 1960. 696 с.

67. Буценко Я. Перша ластівка. *Пролетар. правда*. 1930. 5 лют.

68. Быстрянский В. Газета в буржуазном и пролетарском государстве. Пг. : Госиздат, 1921. 75 с.

69. Ваколюк В. С. Большевистская военная печать в борьбе за солдатские массы в трёх российских революциях. Киев : Вища шк., 1984. 182 с.

70. Ваколюк В. С. Военная печать большевиков в борьбе за солдатские массы в трех российских революциях : автореф. дис. ... д-ра ист. наук. Киев, 1984. 48 с.

71. Вакульчук О. А. Багатотиражні газети України: створення, функціонування, характерні особливості. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2018. Вип. 22. С. 67–82.

72. Вакульчук О. А. Багатотиражні газети як комплексне історичне і бібліографічне джерело і засіб комунікації. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2020. Вип. 26. С. 224–238.

73. Вакульчук О. А. Багатотиражні газети України у системі радянської преси (1920 – початок 1930-х рр.). *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2020. Вип. 57. С. 342–354.

74. Вакульчук О. А. Багатотиражні газети у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2020. Вип. 60. С. 337–346.

75. Вакульчук О. А. Газети вищих навчальних закладів України (1920 – початок 1940-х рр.) як об'єкт історії газетної періодики. *Sciences of Europe*. Praha, 2021. Vol. 3, No 67. S. 21–26.

76. Вакульчук О. А. Електронні бібліотечно-інформаційні ресурси багатотиражної преси як складової газетної періодики України. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2021. Вип. 61. С. 226–235.

77. Вакульчук О. А. Заснування багатотиражної преси як окремого виду газетної періодики у період 1917–1921 рр. *Evropský filozofický a historický diskurz [European philosophical and historical discourse]*. Praha, 2021. Svazek 7, 1 vydání. S. 60–66. [2021. Volume 7, Issue 1. P. 60–66].

78. Вакульчук О. А. Інструментальна музика в українських нотних виданнях 1923–1934 років : монографія. Київ, 2011. 215 с.

79. Вакульчук О. А. Історіографія багатотиражних газет 1920–1940-х рр. як складової радянської періодики. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2021. Вип. С.

80. Вакульчук О. А. Особливості науково-інформаційного та бібліографічного опису радянських багатотиражних газет. *Бібл. вісн.* Київ, 2021. № 1. С. 56–64. URL: http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2021_1_9.

81. Вакульчук О. А. Офіційна преса радянських виправно-трудових установ (1920– початок 1940-х рр.). *Бібл. вісн.* Київ, 2021. № 2. С. 69–79.

82. Вакульчук О. А. Робсількорівський рух у системі діяльності багатотиражної преси України (1920 – початок 1930-х рр.). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ, 2020. № 4. С. 71–78.

83. Вакульчук О. А. Розвиток багатотиражних газет України як масового виду первинної преси (1930-ті рр.). *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2020. Вип. 58. С. 363–376.

84. Вакульчук О. А. Становлення і розвиток багатотиражних газет України (1920 – початок 1930-х рр.). *Sciences of Europe*. Praha, 2021. Vol. 1, No 70. S. 18–24.

85. Вакульчук О. А. Стінні газети як різновид радянських багатотиражних видань (20–30 рр. ХХ ст.). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ, 2020. № 1. URL: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/205451>.

86. Вакульчук О. А. Фабрично-заводські, колгоспні і газети політвідділів МТС як різновиди радянських багатотиражних періодичних видань (1930-і рр.). *Sciences of Europe*. Praha, 2021. Vol. 3, No 68. S. 28–33.

87. Вакульчук О. А. Українські газети 1917–1921 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Місце і роль бібліотек у формуванні інформаційного простору* : матеріали Міжнар. наук. конф. Київ, 2014. С. 111–114.

88. Вакульчук О. А. Формування системи науково-інформаційних ресурсів на газетні фонди НБУВ. *Збірник пр. науково-дослідного ін-ту пресознавства*. Вип. 5 (23) / НАН України, Львівська нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника. Львів, 2015. С. 237–245.

89. Варецкий Б. И. У истоков советской печати. М. : Мысль, 1985. 159 с.

90. Варнеке О. Українська періодична преса в Одесі 1917–1921 років. Записки українського бібліографічного товариства в Одесі / за ред. Б. Комарова, П. Маркова, Л. Ніринської, С. Рубінштейна, М. Слабченка. Одеса, 1929. Ч. 2/3. С. 103–116.

91. Варганов Г. Жовтневих днів рядки живі. Преса більшовиків України в 1917 р. Київ, 1966. 48 с.

92. Варганов Г. И. Рабкоровское движение на Украине после XX съезда КПСС (1956–1961 годы). : автореф. дис. ...канд. ист. наук. Киев, 1964. 20 с.

93. Варшавчик, М. Историко-партийное источниковедение. Киев, 1984. 291 с.

94. Васильєв В. Ю. Стахановський рух. *Енцикл. історії України* : у 10 т. Київ, 2012. Т. 9. С. 837.

95. Верстюк В. В. Українська революція 1917–1921. Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 2 / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2019. 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_revoliutsiia_1917

96. Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення : хронол. довід. Київ : Наук. думка, 1995. 687 с.

97. Віддання під воєнно-польовий суд співробітників «Киевское эхо». *Слово*. Київ, 1919. 26 листоп. (9 груд.).

98. Відомості ЦСУ СРСР про розвиток газетної мережі і збільшення тиражу по республіках Союзу РСР за 1923–1927 рр. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927*: зб. документів і матеріалів / редкол.: Ю. Кондуфор, В. Кузьменко та ін. Київ : Наук. думка, 1979. 665 с.

99. Військкорія спецчастин росте. *Пролетар. правда*. 1930. 10 січ.

100. Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920–1939 рр.) : історико-бібліогр. дослідж. / наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів. 2002. 480 с.

101. Виноградова-Бондаренко В. Є. Виховання безпритульних дітей в Україні у 1920-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2001. 21 с.

102. Воробьев В. П. Роль вузовской многотиражной печати в формировании активной жизненной позиции студенческой молодежи (по материалам БССР. 1976–1985 гг.): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1987. 23 с.

103. Воробьева И. Я., Самошенко В. Н. Многотиражка как исторический источник (по материалам газеты «За передовую технику». *Советские архивы*. М., 1970. № 6. С. 54–62.

104. Вронська Т. Дія карткової системи в Україні у воєнні та повоєнні роки (1941–1947 рр.). *Сторінки воєнної історії України* : зб. наук. ст. Київ, 1998. Вип. 2. С. 163–183.

105. Всем бюро рабкоров, всем рабкорам. *Коммунист*. 1924. 20 апр.
106. Всеукраинское совещание редакторов. *Коммунист*. 1925. 5 февр.
107. Вычуб Г. С. Многотиражная печать. БСЭ. М., 1974. Т. 16. С. 376.
108. Вычуб Г. Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1972. 19 с.
109. Гаврилин А. Бороться с преследователями рабкоров. *Коммунист*. 1925. 5 мая.
110. Газета, у якої можна вчитися. *Більшовик*. 1935. 14 січ.
111. Газети Радянської України 1917–1920 рр. (за матеріалами газетних фондів ЦНБ УРСР) : бібліогр. покажч. / уклад.: Л. В. Пахуча (кер. роботи), О. С. Лук'янчук, І. В. Сіра. Київ, 1979. 195 с.
112. Газети Радянської України 1921–1925 рр. (за матеріалами газетних фондів ЦНБ УРСР) : бібліогр. покажч. / уклад.: Л. В. Пахуча (кер. роботи), О. С. Лук'янчук, І. В. Сіра ; наук. ред. В. А. Рубан. Київ, 1981. 229 с.
113. Газети Радянської України 1926–1929 рр. у фондах ЦНБ АН УРСР : каталог / уклад.: Л. В. Пахуча (кер. роботи), О. С. Лук'янчук, І. В. Сіра ; наук. ред. В. А. Рубан. Київ, 1985. 305 с.
114. Газети у фондах наукових бібліотек м. Львова (1990–2000 рр.) / уклад. Ю. О. Романишин (кер. проекту) та ін. ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. Львів, 2004. 191 с.
115. Газети України 1816–1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / уклад.: О. С. Залізнюк, І. М. Швець ; ред.-бібліографи: Л. А. Білименко, С. В. Дригайло ; комп'ютер. технологія К. В. Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 312 с.
116. Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліоте-

ки України імені В. І. Вернадського : каталог / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук (кер.), О. С. Залізнюк ; ред.-бібліографи: О. О. Стиркул, І. М. Швець ; НАН України, Нац б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ, 2014. 436 с.

117. Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог : у 2 ч. / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; авт.-уклад.: Т. О. Борисенко, О. С. Залізнюк, О. С. Лук'янчук; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ : НБУВ, 2004. Ч. 1. 853 с.

118. Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог : у 2 ч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; авт.-уклад.: Т. О. Борисенко, О. С. Залізнюк, О. С. Лук'янчук ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ : НБУВ, 2004. Ч. 2. 986 с.

119. Газети України 1935–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог : у 2 ч. / уклад.: О. А. Вакульчук (кер.), О. С. Залізнюк, К. В. Лобузїна, О. С. Лук'янчук, Н. Ф. Самохіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ, 2012. Ч. 1. 570 с.

120. Газети України 1935–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог : у 2 ч. / уклад.: О. А. Вакульчук (кер.), О. С. Залізнюк, К. В. Лобузїна, О. С. Лук'янчук, Н. Ф. Самохіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ, 2012. Ч. 2. 662 с.

121. Газети України 1941–1945 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / авт.-уклад.: Н. Ф. Самохіна (кер.), Т. О. Борисенко, О. С. Залізнюк, О. С. Лук'янчук ; ред.-бібліографи: Н. Ф. Криворучко, О. С. Лук'янчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ : НБУВ, 2009. 504 с.

122. Газети України 1946–1950 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / авт.-уклад. О. А. Вакуль-

чук (кер.), О. С. Залізнюк ; ред.-бібліографи: О. О. Стиркул, І. М. Швець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ : НБУВ, 2012. 436 с.

123. Газети України 1951–1955 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук (кер.), О. С. Залізнюк ; ред.-бібліографи: О. О. Стиркул, І. М. Швець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ, 2013. 500 с.

124. Газети України 1956–1960 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наук. каталог / авт.-уклад.: Н. М. Носкіна (кер.), С. В. Дригайло, Д. Г. Захаров, С. М. Малюк ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ, 2017. 984 с.

125. Газетно-книжковий технікум. *Комуніст*. 1930. 29 черв.

126. Газеты и книги на Украине. *Коммунист*. 1925. 5 мая.

127. Газеты СССР 1917–1960. Библиографический справочник. В 5 т. Т. 2. А–И (краевые, губернские, областные, окружные, районные, городские, транспортные и др. газеты). М. : Книга, 1976. 565 с.

128. Газеты СССР 1917–1960. Библиографический справочник. В 5 т. Т. 3. К–О. М. : Книга, 1978. 613 с.

129. Газеты СССР 1917–1960. Библиографический справочник. В 5 т. Т. 4. П–Я. М. : Книга, 1980. 491 с.

130. Газеты СССР 1917–1960. Библиографический справочник. В 5 т. Т. 5. Вспомогательные указатели. М. : Книга, 1984. 261 с.

131. Гай-Нижник П. Німецька цензура в Українській Державі (мовою документів 1918 р.). *Україна дипломатична–2007*. Наук. щорічник. Вип. VIII. Київ, 2007. С. 254–266. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/126doc.php>

132. Галушко М. Українські часописи Станіславова (1879–1944 рр.) : історико-бібліогр. дослідж. / наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів. 2001. 304 с.

133. Галушко М. В. Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944) : історико-бібліогр. дослідж. / відп. ред. Л. В. Сніцарчук ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, Від-ня «Науково-дослідний центр періодики». Львів : ЛНБ ім. Стефаника НАН України, 2008. 352 с.

134. Галькевич Т., Донець О. Український друкований плакат 1950–1964 рр. з фондів НБУВ : каталог. Вип. 1. Київ, 2014. 424 с.

135. Гандзюк В. О. Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українства (1917–1920 рр.) : монографія. Вінниця : Діло, 2009. 370 с.

136. Ганжуров Ю. С. Чорно-біла «відлига» у дзеркалі преси (газетні публікації як джерело вивчення політичної системи України 1956–1964 рр.). Київ : Оріяни, 1999. 149 с.

137. Гафнер В. А. Партийно-советская печать как инструмент политической борьбы в советском обществе 1920-х годов : автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 2000. 26 с.

138. Гафнер В. А. Партийно-советская печать как инструмент политической борьбы в советском обществе 1920-х годов : дис. ... канд. ист. наук. М., 2000. 348 с.

139. Гелис И. Памятка мопровцу-рабкору М. : Изд-во ЦК МОПР СССР, 1931. 47 с.

140. Герман І. Запорізька преса 20–40-х рр. ХХ ст.: жанрово-стильові особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2003. 20 с.

141. Главнейшие очередные задачи партии в области печати. Из постановления ЦК РКП(б) от 6 февр. 1924 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 100–103.

142. Голдобин А. Крымроста. *Красный журналист*. М., 1921. № 7–8–9. С. 542–544.

143. Горев Б. Заводские газеты как источник для истории заводов. *История заводов*. Вып. 3. М., 1932. С. 156–157.

144. Горова С. В. Періодичні електронні видання в системі бібліотечних інформаційних ресурсів (на базі аналізу інтернет-видань кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. Київ, 2012. 19 с.

145. Горчева А. Ю. Пресса ГУЛАГа (1918–1955). М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. 152 с.

146. Горчева А. Ю. Пресса ГУЛАГа. Списки Е. П. Пешковой. М. : Изд-во Моск. ун-та, 2009. 224 с. : ил.

147. Горяева Т. М. История советской политической цензуры 1917–1991 гг. : автореф. дис. ... д-ра ист. наук. М., 2000. 40 с.

148. Горяева Т. М. Политическая цензура в СССР. 1917–1991 : монография. М. : Росс. полит. энцикл., 2002. 400 с.

149. Грабельников А. А., Минаева О. Д. История русской периодической печати (1703–2003) : библиогр. справ. : в 2 т. М. : РИП-холдинг, 2004. Т. 2. 268, [1] с.

150. Грамен. Устная газета. От теории к практике. *Красный журналист*. М., 1921. № 7–8–9. С. 498–502.

151. Григорьянц Т. С. Организация газетного фонда Государственной публичной библиотеки имени М. Е. Салтыкова-Щедрина и его использование. *Газет. фонды б-к. Совершенствование организации и повышение эффективности использования* : сб. науч. тр. М., 1980. С. 69–78.

152. Гринюк П. Партийно-советская печать Украины в борьбе за социалистическую индустриализацию (1926–1929 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1968. 20 с.

153. Губа П. І. Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. : дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2006. 479 с.

154. Губа, П. Преса як джерело вивчення історії національно-демократичної революції в Україні (1917–1920 рр.). *Український історичний журнал*, 1999. № 4. С. 29–41.

155. ГУЛАГ. 1917–1960. Россия. XX век. Документы / сост. А. И. Кокурин, Н. В. Петров ; науч. ред. В. Н. Шостаковский. М. : МФД, 2000. 888 с.

156. ГУЛАГ (Главное управление лагерей) 1917–1960 / сост.: А. И. Кокурин, Н. В. Петров ; науч. ред. В. Н. Шостаковский. Международный фонд «Демократия». М., 2000. (Россия. XX век. Документы). URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009961>.

157. Гур'єв Б. Огляд стінних газет. *За радян. кадри*. 1946. 18 трав.

158. Гутковський В. В. Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2002. 18 с.

159. Гюнтер Х. Железная гармония (государство как тотальное произведение искусства). *Вопросы лит.* 1992. № 1. С. 27–41.

160. Габор В. В. Закарпатська україномовна преса 20–30-х рр. XX ст. у контексті національного відродження краю : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 20 с.

161. Габор В. В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944) / наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів : ЛНБ ім. Стефаника НАН України, 2003. 564 с.

162. Даниленко В. М. Українізація: здобутки і втрати (20-30-ті рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки* : міжвід. зб. наук. пр. Київ, 1992. Вип. 2. С. 79–91.

163. Данильський. От Агитиздата. *Известия=Вісти*. Київ, 1920. 21 янв.
164. Декрет о печати. О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении. М. : Мысль, 1972. С. 58.
165. Декрет СНК о Революционном трибунале печати. Издательское дело в первые годы советской власти. М., 1972. С. 17–18.
166. Декреты Советской власти. Том I. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г. М. : Гос. изд-во полит. лит., 1957. 626 с.
167. Делій К. Перевірка особового складу студентів. *За масову комосвіту*. 1935. 23 квіт.
168. Дергачева Л. Д. Очерки источниковедения отечественной периодической печати XVIII–XX веков. М. : [б. и.], 2012. 175 с.
169. Джерелознавство історії України: довідник / редкол.: Г. В. Боряк, І. Н. Войцехівська, Я. С. Калакура (заст. голови), С. Ф. Павленко, А. Г. Слюсаренко, П. С. Сохань ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки ; НАН України ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1998. 212 с.
170. Директивы ЦК ВКП(б) по вопросам просвещения : вопросы народного просвещения в основных директивах съездов, конференций совещаний ЦК и ЦКК ВКП(б) / сост. А. Я. Подземский ; под ред. И. А. Давыдова и И. Г. Клабуновского. 3-е изд., пересмотр. и дополн. М. ; Л. : ОГИЗ, 1931. 495 с.
171. Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20 – 30-х років ХХ ст. Івано-Франківськ : б. в., 1995. 164 с.
172. Дояр Л. В. Книги і періодика України в історичному контексті: 1917–1928 роки : монографія / за заг. ред. М. І. Сенченка ; Книжк. палата України. Київ : Ліра-К, 2021. 224 с. : іл.
173. Дояр Л. В. Книги і періодика України в історичному контексті:

1929–1941 роки : монографія / за заг. ред. М. І. Сенченка ; Книжк. палата України. Київ : Ліра-К, 2021. 226 с. : іл.

174. Дзялошинская М. И. Профилирование и кооперация отраслевых многотиражных газет как фактор оптимизации их деятельности: автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 1986. 20 с.

175. Дмитрієнко М. Ф. Більшовицька преса України 1917–1918 рр. як історичне джерело. Київ : Наук. думка, 1967. 174 с.

176. Дмитрієнко М. Ф. Листівки більшовицьких організацій України 1917–1920 рр. як історичне джерело. Київ : Наук. думка, 1980. 303 с.

177. Довідка відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У про видання підпільних і партизанських газет на тимчасово окупованій території республіки. Культурне будівництво в Українській РСР. Червень 1941–1950 : зб. документів і матеріалів. Київ : Наук. думка, 1989. С. 43–44.

178. Донецкий пролетарий, 1918. 10 янв.

179. Дрегалло А. Многотиражная газета и её корреспондент в системе массовых коммуникаций : автореф. дис. ...канд. филос. наук. Л., 1977. 19 с.

180. Дригайло С. В., Носкіна Н. М. Преса в Українській державі П. Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.): правові, політичні та соціально-економічні умови існування. *Бібліотека. Наука. Комунікація : 100-річчя Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського* : матеріали Міжнар. наук. конф. Київ, 2018. С. 555–558.

181. Дригайло С. В., Носкіна Н. М. Проблеми формування фонду газет НБУВ у світлі закону «Про реформу державних комунальних засобів масової інформації». *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні тенденції у цифрову епоху*. Київ, 2019. Т. 2. С. 200–204.

182. Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939 рр. : історико-бібліогр. дослідж. / наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів. 2001. 364 с.

183.ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» : метод. рекомендації з впровадження / уклали: О. К. Галевич, І. М. Штогрин. Львів, 2008. 20 с.

184.ДСТУ 2394-94. Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. Київ : Держстандарт України, 1994. 89 с.

185.ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ : ДП УкрНДНЦ, 2016. 38 с.

186.ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Чинний від 2007-07-01]. Київ : Держспоживстандарт України, 2007. 47 с.

187.ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.

188.ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). На заміну ДСТУ 3582-97. Чинний від 2014-01-01. Київ, 2014. 15 с.

189.ДСТУ 7093:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11-2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD). Чинний від 2010-04-01. М. : Стандартиформ, 2005. 87 с.

190.Дубровіна Л. А. Історія Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського 1918–1941. НАН України, НБУВ ім. В.І.Вернадського. Київ: НБУВ, 1998. 335 с.

191.Дужче вогонь проти правого і «лівого» опортунізму та примиренства. *Пролетар. правда*. 1930. 28 листоп.

192. Ежегодник периодических изданий СССР за 1938 год.: 6-й год издания. Всесоюзная книжная палата. М. : Изд-во Всесоюз. книж. палаты, 1939. 311 с.

193. Ежегодник периодических изданий СССР за 1939 год. Ч. 2. Газеты. М. : Изд-во Всесоюз. книж. палаты, 1940. 392 с.

194. Еженедельник Чрезвычайных Комиссий по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией. М. : Иногородний отдел Всеросс. Чрез. Ком., 1918. № 1, 22 сент. 31 с. URL: <http://istmat.info/node/25313>.

195. Эйзенберг Д. Викривлення в кредитуванні колгоспів. *Комуніст*. 1930. 7 черв.

196. Животко А. Історія української преси. Мюнхен, 1989–1990. 334 с.

197. Жирков Г. В. Журналистика сталинской эпохи: 1928–1950-е годы. М. : Флинта : Наука, 2017. 497 с.

198. Жирков Г. В. Советская крестьянская печать – один из типов социалистической прессы. Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1984. 179 с.

199. За ББК, 1936. 23 лютого.

200. За більшовицький фільм. 1933. № 11–14, 16, 18–20.

201. За більшовицькі бібліотечні кадри. 1936. 23 лют.

202. За керівництво заводською друкованою газетою. *Комуніст*. 1929. 13 серп.

203. За комуністичні кадри. 1936. № 14–39.

204. За масову комосвіту. 1935. 5 трав.

205. За перелом в соцсоревновании. *Трибуна обувищика*. 1929. 15 дек.

206. За прикладом Москви збільшимо нашу роботу. *Микулицьке життя*. Київ, 1929. №1.

207. За радянські кадри, 1946. 16 вересня.

208. Завьялов Г. П. Стенная и многотиражная печать. Алма-Ата : Казах. гос. изд-во, 1957. 60 с.

209. Закон про пресу. *Робітничка газета*. Київ, 1919. 1 лют.

210. Закон о печати. *Киевское эхо*. 1919. 29 авг.

211. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листоп. 1992 р. № 2782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>.

212. Закон України «Про інформацію» від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

213. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

214. Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 9 квіт. 1999 р. № 595-ХІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text>.

215. Закріплення радянської влади в Україні (1929–1938). URL: http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F/page14.html.

216. Замечания по газетам политотделов МТС Крымской АССР. 10 июня 1934 г. № 7. Симферополь : Политсектор МТС НКЗ Крым. АССР, 1934. 14 с.

217. Затонский В. Еще раз о национальном вопросе. *Коммунист*. 1924. 5 сент.

218. Збірники законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. URL <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col0000017619>

219. Збудували новий млин. *Більшовицька зброя*. 1937. 22 жовт.

220. Звіти НБУВ за 2016–2018 рр. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/taxonomy/term/46>.

221. Згуртовані єдиною волею боротьби за генеральну лінію партії, пролетарі заводів, шахт, залізниць України рапортують XVI з'їздові ленинської ВКП(б). *Комуніст*. 1930. 26 черв.

222. Земляний А., Смородін М. Про пресу: Марксистсько-ленінська хрестоматія. Харків : Пролетар, 1932. 263 с.

223. Иванова Г. М. История ГУЛАГа 1918–1958. М. : Наука, 2006. 438 с.

224. Иванова Л. Д. Исторические особенности деловых корпоративных СМИ конца XIX начала XX века. *Вопросы истории и теории журналистики* : межвуз. сб. / ред.-сост. Л. Д. Иванова. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2013. С. 62–70.

225. Игравев Б. А. Журналистика в годы Великой Отечественной войны : учеб. пособие по истории отечественной и региональной журналистики 1940–1945 годов / Тул. гос. ун-т, 2016. 176 с.

226. Идем от победы к победе. Письмо Никиты Изотова. *Прапор соціалізму*. 1934. 10 лип.

227. История партийной и советской печати : учеб.-метод. пособие. Вып. 1 (1917–1945 гг.). М. : Мысль, 1975. 208 с.

228. История промышленных и сельскохозяйственных предприятий в Украинской ССР (1946–1986 гг.) : научно-вспомогат. библиогр. указ. Киев, 1987. 293 с.

229. История советской политической цензуры. Документы и ком-

ментарии / сост. Т. М. Горяева. М. : Росс. полит. энцикл. (РОССПЭН), 1997. 672 с.

230. Іванов В.Ф. Контент-аналіз: Методологія і методика дослідження : навч. посіб. Київ : ІСДО, 1994. 112 с.

231. Із резолюції Всеукраїнської наради працівників друку «Про завдання Радянської партійної преси». 23 січ. 1924 р. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927* : зб. документів і матеріалів / редкол.: Ю. Кондуфор, В. Кузьменко та ін. Київ : Наук. думка, 1979. С. 210.

232. Іванов В. Ф. Досвід контент-аналізу : моделі та практики : монографія. Київ : Центр Вільної Преси, 2003. 200 с.

233. Ізюмов В. І. Проблема української державності у 20-ті рр. ХХ століття (історіософічний та політологічний аспекти). *Наук. пр. іст. ф-ту ЗДУ*. Запоріжжя, 1999. Вип. 8. С. 71–78.

234. Ільїнков Д. Дніпровський алюмінієвий завод (ДАЗ). *УРЕ*. Т. 3. Київ : Голов. ред. Укр. рад. енцикл., 1979. С. 395.

235. Інформаційна діяльність міністерств уряду УНР. *Збірник пр. кафедри укр. преси*. Львів, 2001. Вип. 4/6. С. 645–649.

236. Інформаційні ресурси відділу пресознавства. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3813>.

237. Історична довідка «Становлення промисловості Донеччини. Металургійна галузь. 1800–1940 рр.». URL: <https://dn.gov.ua/ua/news/stanovlennya-promislovosti-donechchini-metalurgijna-galuz-1800-1940-rr>.

238. Історія партійно-радянської преси України : підручник / за заг. ред. А. З. Москаленка. Київ, 1989. 359 с.

239. Історія української музики : в 6 т. Київ : Наук. думка, 1992. Т. 4. 1917–1941. 615 с.

240. Історія Української РСР. У 8 т. 10 кн. / редкол.: П. П. Гудзенко, М. Д. Березовчук, В. О. Горбик, В. М. Довгопол, С. В. Кульчицький [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 6. Українська РСР у період побудови і зміцнення соціалістичного суспільства (1921–1941). 543 с.

241. І. Ф.-с. Ігнорують стінгазету. *Пролетар. правда*. 1930. 5 лют.

242. Каганов Ю. О. Радянська преса і конструювання масової суспільної свідомості в Україні (1950-ті – 1985 рр.). *Наук. пр. іст. ф-ту Запорізь. нац. ун-ту*. 2014. Вип. XXXVIII. С. 213–225.

243. Казначеева Д. В. Історико-правовий аналіз виникнення та розвитку інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. *Вісн. кримінолог. асоц. України*. 2015. № 1. С. 79–91.

244. Кайнара А. М. Рабселькоровское движение на Украине в 1933–1937 годы (историко-партийный аспект) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1991. 20 с.

245. Как должны работать газеты политотделов. Замечания по газетам политотделов МТС Крымской АССР. 10 июн. 1934 г. № 7. Симферополь, 1934. 16 с.

246. Калакура Я. С., Войцехівська І. Н., Корольов Б. І. та ін. Історичне джерелознавство : підруч. для студентів іст. спец. ВНЗ. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

247. Календар чистки радпарату. *Пролетар. правда*. 1930. 16 груд.

248. Камчугова И. Д. Партийно-советская печать Украины в системе социально-экономических отношений 20–30-х гг. : автореф. дис. ... д-ра ист. наук. Киев, 1991. 38 с.

249. Каравашкова С. В., Чернущенко П. А. Рабселькоровское движение. *БСЭ*. М. : Гос. науч. изд-во «Большая советская энциклопедия», 1975. Т. 21. С. 320.

250. Каталог періодичних видань України на 1931 рік. Харків, 1931.
251. Кауфман С. Ударницы свекловичных плантаций. *Правда*. 1935. 2 сент.
252. Киевский пролетарий, 1929. 4 мая. С. 4.
253. Київський політехнік. 1927. 7 листоп.
254. Київські газети 1941–1991 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наук. кат. / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук (керівник), О. С. Залізнюк, І. М. Швець; ред.-бібліографи: Л. А. Білименко, С. В. Трашкова; комп'ютерна технологія К. В. Лобузінна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ : НБУВ, 2017. 612 с.
255. Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наук. кат. / авт.-уклад.: О. С. Залізнюк ; ред.-бібліограф: І. М. Швець ; комп'ютерна технологія К. В. Лобузінна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ : НБУВ, 2015. 608 с.
256. Кирієнко О. Ю. Цензура в Україні. *Енциклопедія історії України* : Т. 10: Т–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2013. 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=tsenzura_v_ukrajini
257. Кисиль. Есть 100 процентов. *Перековка*. 1934. 21 квіт.
258. Кіпіані В. Історія від двох істориків. Україна у вогні минулого століття. Постаті. Факти. Версії. Харків, 2015. С. 3.
259. Кісь О. Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти. Дрогобич : Коло, 2020. 300 с.
260. Клименко О. М. «Історія фабрик і заводів»: на прикладі УСРР 1930-х рр. *Наукові записки НаУКМА*. Історичні науки. Том 3. Київ, 2020. С. 30–39.

261.Климов А. Продовольче забезпечення робітників промисловості Донбасу у 1928–1935 роках. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31995/29-Klimov.pdf?sequence=1>.

262.Ко всем партийным организациям. Об очистке партии. *Правда*. 1921. 27 лип.

263.Ковш М. Дружно і швидко проведемо передплату. *Більшовицька зброя*. 1937. 2 лип. Спецвип.

264.Кожний робітник, кожний трудящий повинен бути позикодержцем. *Прапор селекціонера*. Охтирка. 1934. 22 квіт.

265.Козлов В. Н. КПСС – организатор и руководитель массовой партийной печати. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. 167 с.

266.Кокотюха Андрій. Червоний : роман. Харків, 2016. 315 с.

267.Коляструк О. А. Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті рр. XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 22 с.

268.Комаренко Т. О. Інститути народної освіти. *Енцикл. історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 3. Е–Й. С. 504.

269.Коммунист. 1921. 1 сент.

270.Коммунист. 1925. 5 мая.

271.Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. 16 т. Т. 1. 1898–1917. 1983. 683 с.

272.Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) : в 16 т. / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. Т. 2. 1917–1922. 1983. 606 с.

273. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. 16 т. Т. 3 : 1922–1925. 1984. 494 с.

274. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. 16 т. Т. 4 : 1926–1929. 1984. 575 с.

275. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. 16 т. Т. 5. : 1929–1932. 1984. 446 с.

276. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. 16 т. Т. 6 : 1933–1937. 1985. 431 с.

277. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. 16 т. Т. 7 : 1938–1945. 1985. 574 с.

278. Комуніст. 1930. 16–18 лип.; 20–23 лип.

279. Комуніст. 1939. 18 верес.

280. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК : в 2 т. Київ : Політвидав України, 1976. Т. 1. 1918–1941. 1007 с.

281. Комуністична партія України: з'їзди і конференції / [В. Ф. Солдатенко, С. С. Діброва, В. П. Замковий та ін. ; за ред. Ф. М. Рудича та ін.]. Київ : Україна, 1991. 477 с.

282. Конвейер. 1929. 29 марта.

283. Коновець О. Ф. Науково-просвітницька преса України XIX – першої третини XX ст. Історія. Теорія. Практика : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 1994. 39 с.

284. Коновець О. Ф. Просвітницький рух в Україні (XIX – перша третина XX ст.). Київ : Хрещатик, 1992. 120 с.

285. Копотиенко И. И. Источниковедческий анализ периодической печати Украины (1917–1926 гг.). Днепропетровск. 1978. 84 с.

286. Кость С. Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини XX ст. Львів, 2002. 215 с.

287. Коцур В. П. Партиїно-радянська преса початку 20-х рр. *Український історичний журнал*. 1990. № 10. С. 46–54.

288. Коцюба Є. Ю., Хоменко О. О. Колекції оцифрованих газет: аналіз міжнародного досвіду та особливості організації в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/610>.

289. Кошелівець І. Літературний процес дещо з віддалі. Париж, 1991. 94 с.

290. КПІ, 1929. 20 груд.

291. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. 1898–1954 / пер. з 7-го рос. вид. Київ : Держполітвидав України, 1954. Ч. 3. 655 с.

292. КПСС о средствах массовой информации и пропаганды. М. : Политиздат, 1979. 590 с.

293. Кращі стінгазети університету. *За радян. кадри*. 1946. 14 берез.

294. Кривуленко В. Заводські друковані газети. *ЛіМ*. 1929. 23 лют.

295.Круглов А.А. В. И. Ленин и становление советской прессы. М. : Мысль, 1973. 238 с.

296.Крупський І. В. Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за Українську державу (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 1996. 29 с.

297.Крупський І. В. Роль газети «Комуніст» (орган ЦК КП(б)У) у боротьбі трудящих за перемогу і зміцнення радянської влади на Україні (1918–1925 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Львів, 1983. 22 с.

298.Кузин В. И. Газета – орган партійного комітета. Л. : Лениздат, 1971. 213 с.

299.Кузнецов И. В. История отечественной журналистики (1917–2000) : учеб. комплект (учеб. пособие. Хрестоматия). М. : Флинта : Наука, 2003. 640 с.

300. Кузнецов И. В. Советская индустриальная пресса периода первых пятилеток. Из опыта большевистской и советской печати / под ред. Н. М. Тобольцевой. М. : Изд-во МГУ, 1988. С. 73–83.

301.Кузнецов И., Попов Н. Советская печать в годы Великой Отечественной войны. *Вестн. Московского ун-та.* Серия Журналистика. 1975. № 2.

302.Кузня освіти. 1929. № 1–5 (жовт. – груд.).

303.Культурне будівництво в Українській РСР 1917–1927 : зб. док. і матеріалів / редкол.: Ю. Кондуфор, В. Кузьменко та ін. Київ : Наук. думка, 1979. 665 с.

304.Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941 : зб. документів і матеріалів / Голов. Арх. Упр. при Раді Міністрів УРСР ; АН УРСР, Ін-т історії та ін. ; редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1986. 414 с.

305. Культурне будівництво в Українській РСР. Червень 1941–1950 : зб. документів і матеріалів / Голов. Арх. Упр. при Раді Міністрів УРСР ; АН УРСР, Ін-т історії та ін. ; редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1989. 572 с.

306. Кульчицький С. В. Індустріалізація. *Енцикл. сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13372.

307. Кульчицький С. В. Колгоспи. *Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України*. Київ : Наук. думка, 2007. Т. 4. Ка–Ком. 528 с. : іл. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kolgospy>.

308. Кульчицький С. В. Підсумки «навздогінної модернізації». *Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя* : кол. монографія. Київ, 2012. С. 86–96. URL: http://resource.history.org.ua/publ/jittia_2012_2_86.

309. Кульчицький С. В. Червоний виклик. *Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі*. Книга 1. Київ : Темпора, 2013. 504 с.

310. Куницын Г. И. Ленин о партийности и свободе печати. М. : Политиздат, 1971. 280 с.

311. Лан Г. Виправдовують себе (великотиражки Петрівки). *Пролетар. правда*. 1930.

312. Лан Г. Мартен на селі. *Пролетар. правда*. 1930. 10 січ.

313. Левенштам М. З. Деякі підсумки колгоспного будівництва на Україні. *Комуніст*. 1930. 7 черв.

314. Ленин В. И. О характере наших газет. *Правда*, 1918. 20 сентября.

315. Литвин В., Смолій В., Шпаковатий М. Україна: XX століття : у 2-х кн. Київ : Альтернативи, 2002. Кн. 1. 1007 с.

316.Лівшиць Й. Організатор боротьби за соціалістичну першість. *Пролетар. правда*. 1932. 16 квіт.

317.Лісовий П. М. Комуністична преса Закарпаття 20–30-х років : монографія. Львів, 1982. 142 с.

318.Літопис періодики УРСР. 1934 р. Харків : Книжк. палата, 1935. 129 с.

319. Лоза Галина. Студентська преса Київського політехнічного інституту (1923–1937). *Вісн. Книжк. палати*. 2011. № 7. С. 1–3.

320. Лубкович И. М. Воздействие печати на сельскую аудиторию и пути повышения его эффективности : автореф. дис. ... канд. ист наук. Киев, 1982. 19 с.

321.Луганская правда. 1930. 13 апр.

322.Луганська правда. 1930. 22 квіт.

323.Лушчік. Не цікава стінгазета. *Більшовицька зброя*. 1937. 27 лют.

324.Магай И. Ф. Функции советской печати : автореф. дис. ... канд. филолог. наук. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1973. 26 с.

325.Маковійчук І. М. Радянська преса – могутній засіб комуністичного виховання і організації мас в умовах розвинутого соціалізму (на матеріалах Української РСР) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 1984. 47 с.

326.Максименко. Вітаємо цехові стінгазети. *Тяговик*. 1929. 7 листоп.

327.Максимов. Газета на заводе. *Красный журналист*. М., 1921. № 7–8–9. С. 568–570.

328.Марочко В. І. Машино-тракторні станції. Енциклопедія історії України. Т. 6 : Ла-Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2009. 790 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mashynno_traktorni_stantsii

329. Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939): матеріали до бібліографії / Передмова М. Вальо / НАН України, ЛНБ ім. Стефаника. Львів, 1998. 298 с.

330. Матвиенко С. С. Партийная и советская печать как орудие социалистического строительства (1926–1932) : учеб. пособие. Алма-Ата : КазГУ, 1975. 181 с.

331. Меньшой А. Газетная кампания. *Красный журналист*, 1921. № 7–8–9 (1 июля). С. 434–446.

332. Метод контент-анализа прессы. Массовая информация и общественное мнение молодежи / В. Л. Оссовский и др. ; отв. ред. В. О. Оссовский ; АН УССР, Ин-т философии. Киев : Наук. думка, 1990. С. 93–106.

333. Методичний посібник з бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7:1:2006) / [авт.-уклад. Н. А. Рибчинська ; кер. проекту Л. І. Ільницька ; відп. ред М. М. Романюк] ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, Від. наук. бібліогр. Львів : ЛННБУ ім. В. Стефаника, 2010. 72 с.

334. Мирослав Романюк: Бібліографічний покажчик / уклад. Л. В. Сніцарчук ; передм. В. А. Качкана ; відп. ред. Л. І. Крушельницька ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики ; Львів, 2002. 140 с.

335. Мишанський В. Стінгазета виходить щодня. *Робітнича газ.* 1961. 14 берез.

336. Мишурис А. Л. История партийной и советской печати : учеб.-метод. пособие для студентов-заочников IV–VI курсов фак. и отд.-ний журналистики гос. ун-тов. 2-е изд., испр. и доп. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1961. 80 с.

337. Мишурис А. Л. Ленин и развитие печати советского государства : автореф. дис. ... д-ра ист. наук. М., 1970. 45 с.

338. Міронова І. С. Історичне джерелознавство та українська археографія : спецкурс з джерелознавства, історіографії та методики викладання історії : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 208 с.

339. М. М. По столбцам стенгазет. *Коммунист*. 1924. 7 сент.
340. Многотиражные газеты союзных республик (на русском, украинском и белорусском языках) в Газетном фонде Государственной публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. Т. 1–5 : каталог газет [с ... по 1975 г.] / Гос. публичная б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. Газет. отдел ; ред. Т. С. Григорьянц. Л. : [б. и.], 1979.
341. Мовчан О. М. Робсількорівський рух. Енциклопедія історії України. Т. 9. Київ : Наук. думка, 2012. С. 247–248.
342. Молода комуна. 1924. 12 лип.
343. Молчанов Л. А. Газетная пресса России в годы революции и Гражданской войны (октябрь 1917–1920 гг.). М. : Издатпрофпресс, 2002. 272 с.
344. Музыкальная библиотека «Перековки». 1936. Вып. 1–18.
345. Мукомела А. И. Становление типа массовой крестьянской газеты на Украине (1921–1925 гг.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Львов, 1978. 27 с.
346. Наказ НБУВ №15-осн від 29 березня 2016 р. «Про зміни в організації праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». *Поточний архів НБУВ*.
347. Наказ НБУВ №57-осн від 03.08.2016 р. «Про внесення змін до структури та штатного розпису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». *Поточний архів НБУВ*.
348. Накази Комітету в справах друку при РНК УСРР. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 292. Арк. 10. 1932 р.
349. Нам пишут. *Перековка*. Сталино. 1934. 21 апр.
350. Нарис історії України. XX століття : навч. посіб. / ред. В. А. Смолій. Київ : Генеза, 2002. 472 с.

351. Наука України: доступ до знань (Науковці України). URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/Sci_Lib_UA.

352. Науково-дослідний центр періодики (1993–2003 рр.) : у 2 т. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики ; уклад. М. М. Романюк ; відп. ред. Л. В. Сніцарчук. Львів. 2003. Т. 1: Наукова діяльність: показчик видань. 332 с.

353. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018) / В. Горовий, Ю. Половинчак, К. Лобузін [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 398 с.

354. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: розвиток національної бібліографії, біографічних досліджень та науково-бібліографічної діяльності (2002–2018) : монографія / О. В. Бугаєва, Т. В. Добко, С. С. Кіраль [та ін.] ; наук. ред. В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 171 с.

355. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у перше десятиліття незалежності України (1991–2002) : [монографія] / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 436 с.

356. Невідкладні завдання у готуванні до хлібозаготівель на Україні. З розмови нашого московського кореспондента з головою правління Союзхліба тов. Нуріновим. *Комуніст*. 1930. 4 лип.

357. Недопитанський М. Молодіжна преса як фактор соціалізації: тенденції, проблеми, тематика (1985–1990) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1994. 19 с.

358. Не менее, чем на месячный заработок. *Перековка*. 1934. 21 апр.

359. Неурядова Преса України. Напрямки, адреси, телефони / упоряд.: Довгич В., Журавський В. Київ, 1991. 64 с.

360. Нефоросний О. Велике Запоріжжя. *Шляхи індустріалізації*, 1932. № 9–11. С. 49–50.

361. Низовій фабрично-заводській пресі – міцне партійне керівництво. *Пролетар. правда*. 1931. 27 жовт. С. 3.

362. Никитин П. Е. Газеты политотделов МТС в борьбе партии за укрепление колхозов (1933–1934) : авторефер. дис. ... канд. ист. наук. Л., 1953. 23 с.

363. Нова піч на Сумському хлібозаводі. *Більшовицька зброя*. 1937. 18 лип.

364. Нове міністерство. *Республіканець*, 1919. 11 січ.

365. Новицкий К. (К. Петровин). Школа журнализма. Институт журналистики. *Красный Журналист*. М., 1921. С. 603–608.

366. Н. Н. К вопросу о размещ. военной промышл. в СССР. *Война и революция*. М. : Воен. вестн., 1927. Кн. 9. С. 57–82.

367. О внесении изменений в действующие уголовно-процессуальные кодексы союзных республик. Постановление ЦИК СССР. 1 дек. 1935 г. *Правда*. М., 1935. 5 дек.

368. О газетах политотделов МТС (из постановления ЦК ВКП(б) от 15 июня 1933 г. «О работе политотделов МТС, о колхозной ячейке и о взаимоотношениях политотделов и райкомов»). *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 187.

369. О Главполитпросвете и агитационно-пропагандистских задачах партии. Резолюция X съезда РКП(б). КПСС в резолюциях съездов, конф. и пленумов ЦК (1898–1988). М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. В 16 т. Т. 2 : 1917–1922. С. 357–360.

370. О дальнейшем улучшении идеологической, политико-воспитательной работы. Постановление ЦК КПСС. 26 апр. 1979 г. *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988)* : в 16 т. М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. Т. 13. 1976–1980. 1987. С. 333–346.

371. О единстве партии. Резолюция X съезда РКП(б). КПСС в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988). М. : Изд-во полит. лит., 1983–1990. В 16 т. Т. 2 : 1917–1922. С. 334–337.

372. О кадрах газетных работников. Постановление ЦК ВКП(б). 11 ноября 1930 г. Советская печать в документах. М. : Гос. изд-во полит. лит., 1961. С. 251–252.

373. О контрольных цифрах народного хозяйства на 1929/30 годы. Резолюция пленума ЦК ВКП(б). *КПСС в резолюциях съездов, конф. и пленумов ЦК (1898–1988)* : в 16 т. М., 1984. Т. 5. 1929–1932. С. 7–18.

374. О мерах по улучшению подготовки и переподготовки журналистских кадров. Постановление ЦК КПСС. 20 янв. 1975 г. *КПСС о средствах массовой информации и пропаганды*. М. : Политиздат, 1987. С. 73–75.

375. О партийно-массовой работе и подготовке кадров на Харьковском тракторострое в связи с подготовкой пуска завода. Постановление ЦК ВКП(б) 21 марта 1931 г. / КПСС в резолюциях съездов, конф. и пленумов ЦК (1898–1988) / КПСС ; Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС ; под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп и испр. М., 1983–1990. В 16 т. Т. 5 : 1929–1932. М., 1984. С. 270–272.

376. О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении. М. : Мысль, 1972. 634 с.

377. О партийной и советской печати : сб. документов и материалов. М. : Правда, 1954. 691 с.

378. О партийном строительстве. Резолюция XIII партконференции. *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988)*. М. : Изд-во полит. лит., 1984. Т. 3. 1922–1925. С. 290–291.

379. О перестройке рабселькоровского движения. Постановление ЦК ВКП(б). 16 апр. 1931 г. *КПСС в резолюциях съездов, конф. и пленумов ЦК (1898–1988)* : в 16 т. / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова ; КПСС ; Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. 9-е изд., доп. и испр. М., 1983–1990. М., 1984. Т. 5. 1929–1932. С. 285–288.

380. О перестройке литературно-художественных организаций. Постановление ЦК ВКП(б). 16 апр. 1932 г. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/USSR/1932.htm>.

381. О периодической печати. Циркуляр ЦК РКП(б). 20 нояб. 1922 г. *О партийной и советской печати* : сб. документов и материалов. М. : Правда, 1954. С. 243–245.

382. О печати. Резолюция XIII съезда РКП(б), 23–31 мая 1924 г. *Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986)* / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Политиздат, 1984. Т. 3. 1922–1925. С. 254–261.

383. О печати и пропаганде. Резолюция XI съезда РКП(б). *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988)* / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1983. Т. 2. 1917–1922. С. 523–528.

384. О плане местных газет: письмо ЦК РКП(б) от 7 июня 1922 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении* : сб. док. и материалов. М. : Мысль, 1972. С. 84–87.

385. О порядке разрешения на издание многотиражных газет и об изменении названий местных газет. Пост. ЦК КПСС. 18 июн. 1956 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. 635 с.

386. О программе местной газеты. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении* : сб. док. и материалов. М. : Мысль, 1972. С. 67–71.

387. О сельской районной и низовой печати. Постановление ЦК ВКП(б) от 18 янв. 1931 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 172–174.

388. О сельском хозяйстве Украины и о работе в деревне. Резолюция Пленума ЦК ВКП(б). 10–17 нояб. 1929 г. *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988)* / под общ. ред. А. Г. Его-

рова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп. и испр. М. : Изд-во полит. лит., 1984. Т. 5. 1929–1932. С. 42–48.

389. О фабрично-заводских газетах. Постановление ЦК ВКП(б) 23 янв. 1941 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 207.

390. О фабрично-заводских газетах «Камский бумажник» и «Ленинец». Постановление ЦК ВКП(б) 19 мая 1936 г. *КПСС о средствах массовой информации и пропаганды*. М. : Политиздат, 1979. С. 164.

391. О фабрично-заводской печати. Постановление ЦК ВКП(б). 19 авг. 1932 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 183–184.

392. О формах связи газет с рабочими и крестьянскими читателями. Постановление Оргбюро ЦК РКП(б) от 1 дек. 1924 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 122–123.

393. Об издании «Истории Заводов» (из постановления ЦК ВКП(б) от 10 октября 1931 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М., 1972. С. 410.

394. Об обращении серьезного внимания на периодическую печать: письмо ЦК РКП(б) 8 нояб. 1921 г. *Советская печать в документах*. М. : Госполитиздат, 1961. С. 41.

395. Об освещении работы машино-тракторных станций (из постановления ЦК ВКП(б) от 16.X.1930 г. *Директивы ВКП(б) по вопросам просвещения: вопросы народного просвещения в основных директивах съездов, конференций, совещаний ЦК и ЦКК ВКП(б)*. 3-е изд., пересмотр. и доп. М. ; Л., 1931. 496 с. URL: http://elibr.gnpbu.ru/text/directivy-vkpb--prosvescheniya_1931/go,494;fs,1.

396. Об отображении в печати соцсоревнования. Постановление ЦК ВКП(б) от 9 мая 1929 г. *Директивы ВКП(б) по вопросам просвещения: вопросы народного просвещения в основных директивах съездов, конфере-*

ний совещаний ЦК и ЦКК ВКП(б). 3-е изд., пересмотр. и доп. М. ; Л., 1931. С. 302. URL: http://elibr.gnpbu.ru/text/directivy-vkpb--prosvescheniya_1931/go,494;fs,1.

397. Об очередных задачах партии в области рабселькоровского движения. Постановление ЦК ВКП(б). 27 авг. 1926 г. *КПСС в рез. съездов, конф. и пленумов ЦК (1898–1988)* : в 16 т. / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. КПСС ; Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. 9-е изд., доп. и испр. М., 1983–1990. Т. 4. 1926–1929. М., 1984. С. 57–59.

398. Об улучшении партруководства печатью. Постановление ЦК РКП(б) от 3 окт. 1927 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 155–156.

399. Об улучшении руководства массовым движением рабочих и сельских корреспондентов советской печати. Постановление ЦК КПСС. 30 авг. 1958 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 240–243.

400. Об усилении местной периодической печати. Резолюция совещания секретарей обкомов, облбюро и губкомов РКП(б) 27–29 декаб. 1921 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении* : сб. док. и материалов. М. : Мысль, 1972. С. 75–78.

401. Об усилении партийного руководства печатью и работой издательств. Постановление ЦК РКП(б) от 22 февраля 1924 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М. : Мысль, 1972. С. 105–106.

402. Овсепян Р. П. История новейшей отечественной журналистики (февраль 1917 – начало 90-х годов) : учеб. пособие. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. 208 с. URL: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook723/01/part-004.htm>.

403. Овсіюк О. Життя після окупації: побут киян 1943–1945 рр. Київ, 2017. 176 с.

404. Окорочков А. З. Октябрь и крах русской буржуазной прессы. М. : Мысль, 1970. 413 с.

405. Олтаржевський Д. О. Корпоративні медіа та сучасне інформаційне суспільство. *Бібл. вісн.* 2010. Вип. 12. С. 51–57.

406. Олтаржевський Д. О. Корпоративні медіа: теорія і практика : навч. посіб. Київ : Центр вільної преси: Рябіна, 2012. 60 с.

407. Олтаржевський Д. О. Корпоративні медіа як новітній різновид ЗМІ. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка*, 2014. № 21. С. 28–29.

408. Олтаржевський Д. О. Українська корпоративна періодика: сьогоднішня і майбутня. *Наукові записки ін-ту журналістики*, 2010. Т 40. С. 177–181.

409. Омельчук В. Национальная библиография Украины. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2000. Вып. 1. С. 186–195.

410. Омельчук В. Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки. *Бібл. вісн.* 1995. № 5. С. 1–13.

411. Остапенко Н. Ф. Роль массовых крестьянских газет Украинской ССР в пропагандистской подготовке сплошной коллективизации сельского хозяйства 1926–1929 гг. : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Київ, 1982. 24 с.

412. Павлюк І. З. Українські часописи Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917–1939) : анот. покажч. / відп. ред. М. М. Романюк ; НАН України, ЛНБ ім. Стефаника, НДЦ періодики. Львів ; Луцьк, 1997. 179 с.

413. Павлюк І., Мартинюк М. Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся. Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2005. 428 с.

414. Папакін Г. «Чорна дошка»: антиселянські репресії (1932–1933) : [монографія] / відп. ред Г. Боряк ; Ін-т історії України НАН України. Київ : Ін-т історії НАНУ, 2013. 442 с.

415. Партийное строительство, 1941. № 3. С. 60.

416. Партийный комитет и пресса. Формы и методы партийного руководства средствами массовой информации и пропаганды. Киев : Политиздат Украины, 1978. 168 с.

417. Партия и рабкоры. *Коммунист*. 1924. 21 нояб.

418. Парткомітет, дирекція, профком. *Укіжовець*. 1932. 21 січ.

419. Пархитко О. В. Одеська періодична преса періоду визвольних змагань : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2005. 20 с.

420. Перековка. Сталино, 1934. 21 апр.

421. Періодика Західної України 20–30-х рр. ХХ ст. : матеріали до бібліографії / за ред. М. М. Романюка. Львів. 1998. Т.1. 328 с.; 1999. Т. 2. 360 с.; 2000. Т. 3. 324 с.; 2001. Т. 4. 324 с.; 2003. Т. 5. 388 с.

422. Периодическая печать. *БСЭ*. Т. 32. М. : Гос. науч. изд-во «Большая советская энциклопедия», 1955. С. 483.

423. Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838–1917 рр.) / уклад. : Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна. Львів; Київ, 1995. 154 с.

424. Періодичні видання Києва (1835–1917 рр.): покажчик : указатель. Т. II / А. Волобуєва, Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна. Київ: Темпора, 2011. 128 с. : іл.; Періодичні видання Києва (1835–1917 рр.): покажчик : указатель. Т. III. (російськомовні видання) / А. Волобуєва, Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна. Київ: Темпора, 2011. 792 с. : іл.; Періодичні видання Києва (1835–1917 рр.) : покажчик : указатель. Т. IV / А. Волобуєва, Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна. Київ : Темпора, 2011. 208 с : іл.

425. Періодичні видання Подільської губернії (1838–1917 рр.) / уклад. : Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, В. В. Фінклер, О. Д. Школьна. Львів ; Київ, 1999. 70 с.

426. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838–

1917 рр.) / уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, В. В. Фінклер, О. Д. Школьна. Львів ; Київ, 1996. 126 с.

427.Періодичні видання УРСР. 1917–1960. Газети. Розділ другий: обласні, міські та районні газети: бібліогр. довід. Харків : Ред.-видавн. від. КП УРСР, 1965. 575 с.

428.Петров В. Газета трудового коллектива как исторический источник (на материалах газеты «Кировец»). *Вспомогательные исторические дисциплины*. Т. 21. Л., 1990. С. 66–73.

429.Петров Е. Печатная газета в колхозах. *Советская печать*, 1957. № 8. С. 81–83.

430.Печать в СССР за сорок лет. 1917–1957. Стат. материалы. М., 1957. 144 с.

431.Пиріг Р. Я. Джерела з історії Української революції 1917–1921 років: періодична преса. *Архіви України*. 2011. № 4 (274). С. 132–145.

432.Пиріг Р. Я. Джерельна база історії Української революції 1917–1921 років: архівний сегмент. *Архіви України*. 2011. № 1. С. 108–122. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/26427/>

433.Пиріг Р. Я., Бойко О. Д. Формування Білого руху та гетьманська Українська Держава / Нариси історії Української революції 1917–1921 рр. У двох кн. Кн. 2. Київ : Наук. думка, 2012. 460 с.

434.Плакат із зібрання «Український друкований плакат ХХ ст. з фондів відділу образотворчих мистецтв НБУВ».

435.П. Л. Заводские многотиражки. *Киев. пролетарий*. 1929. 4 мая.

436.По вопросам печати, пропаганды и агитации. Резолюция XII съезда РКП(б). 17–25 апр. 1923 г. *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК*. М. : Изд-во полит. лит., 1984. Т. 3. 1922–1925. С. 100–114.

437. Поздеев П. В. Фабрично-заводская печать как источник по истории промышленности в 20–30-е годы XX века. URL: http://herzenlib.ru/almanac/number/detail.php?NUMBER=number3&ELEMENT=fabr_zavod_pечат

438. Позняков О. П. Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 pp.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2002. 20 с.

439. Помінов. Бути бібліотекарем – почесне і велике звання. *За масову комосвіту*. 1935. 9 жовт.

440. Попов П. По-большевистски руководить низовой печатью. *В помощь районной газете и многотиражке*. 1937. № 3. С. 16–18.

441. Попович М. М. Нарис історії культури України. Київ : АртЕК, 1999. 728 с. : іл.

442. Постанова ВУЦВК і Раднаркому УСРР «Про заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови» від 1 серпня 1923 р. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um120.htm#>.

443. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про заходи термінового проведення повної українізації партійного апарату» від 30 квітня 1925 р. URL: <https://w.histrf.ru/articles/article/show/ukrainizatsiia>.

444. Постановление оргбюро ЦК РКП(б) о рабселькоровском движении. 1 июня. 1925 г. / *КПСС в рез. съездов, конф. и пленумов ЦК (1898–1988)*. В 16 т. / под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. КПСС ; Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. 9-е изд., доп. и испр. М., 1983–1990. Т. 3. 1922–1925. М., 1984. С. 397–399.

445. Постановление президиума ВЦИК о Российском телеграфном агентстве (РОСТА) от 7 сентября 1918 г. *О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении*. М., 1972. С. 62–63.

446. Поход против селькора. *Коммунист*. 1925. 24 февр.

447. Правда. 1935. 1 янв.
448. Преса колись і тепер. *Правда Диканищини*. 1933. 5 трав.
449. Про боротьбу з неписьменністю. Постанова РНК УСРР від 21 трав. 1921 р. *Вісті ВУЦВК*. 1921. 12 черв.
450. Про 25-річчя «Правди» і завдання преси (з доповіді тов. Б. М. Таля на загальномосковських зборах працівників преси і робселькорів). *Більшовицька зброя*. 1937. 23 трав.
451. Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського статусу національної: Указ Президента України від 5 квітня 1996 р. № 244/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244/96#Text>.
452. Про обов'язкове постачання зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами : постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б). Дод. до № 12 (4 лют.) газети «Комунар». Городня, 1933.
453. Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності. Постанова ЦК та РНК СРСР. 7 серп. 1932 р. URL: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/archive/photo-archive/photo/?pictureid=577>.
454. Про партійну і радянську пресу, радіомовлення і телебачення : зб. матеріалів і документів. Київ : Вид-во політ. літ. України, 1974. 692 с.
455. Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури». З постанови ЦК КП(б)У від 24.08.1946 р. *За радян. кадри*. 1946. 16 верес.
456. Про проект Національного формату представлення бібліографічних даних УКРМАРК. *Бібл. вісн.* 2003. № 5. С. 19.
457. Про роботу газет політвідділів МТС. Всім начальникам політвідділів МТС та редакторам газет. 30 липня 1934 р. Дніпропетровськ : Політсектор МТС ОблЗУ Дніпропетровщини, 1934. 16 с.

458.Преса Української РСР 1918–1975. Наук.-стат. довід. Харків : Ред.-видавн. від. Книжк. палати УРСР ім. І. Федорова, 1976. 222 с.

459.Преса Української РСР 1918–1980. Стат. довід. Харків : Ред.-видавн. від. Книжк. палати УРСР ім. І. Федорова, 1981. 217 с.

460.Прийти до чистки партії з великими перемогами на наших ланах. *Прапор селекціонера*. Охтирка, 1934. 9 трав.

461.Припинити відступ вугільного Донбасу! *Комуніст*. 1930. 16 лип.

462.Пролетарська правда. 1930. 30 берез.

463.Пролетарська правда. 1931. 25 берез.

464.Пролетарська правда, 1931. 27 жовт.

465.Пролетарська правда. 1931. 7 серп.

466.Пролетарська правда, 1931. 8 серп.

467.«Пролетарська правда» на штурм проривів. *Пролетар. правда*. 1930. 16 груд.

468.«Пролетарська правда» на штурм проривів. *Пролетар. правда*. 1931. 6 груд.

469.Пустынин М. Устная должна быть и световой! *Красный журналист*. М., 1921. № 7–8–9. С. 505–508.

470.Пятый съезд советов СССР. URL: <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/094/640.htm>.

471.Рабинович С. Е. Армейская печать и борьба за армию в 1917 г. *Война и революция 1917–1927*. Кн. 10–11. М., 1927. С. 109–128.

472.Рабселькоры – в передовые шеренги бойцов за большевистские

темпы. Выступление Секретаря ЦК ВКП(б) П. П. Постышева на Всесоюзном совещании рабселькоров. *Правда*. 1931. 16 февр.

473. Рабселькоры – ударники социалистического наступления. Выступление тов. Ярославского на Всесоюзном совещании рабселькоров. *Правда*. 1931. 16 февр.

474. Радченко С. С. Издательская деятельность партийных комитетов КП(б) Украины в 1918–1925 гг. Киев : Вища шк., 1989. 336 с.

475. Радянський водомір викликає. *Пролетар. правда*, 1930. 30 берез.

476. Резолюція загальних зборів Корсунського району Черкаського округу Київської губернії про посилення селкорівського руху на селі. 17 січ. 1925 р. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927 : зб. док. і матеріалів*. Київ, 1979. С. 375.

477. Реєнт О. П. Карткова система. *Енцикл. сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=10176.

478. Результаты работы рабкоров. *Коммунист*. 1924. 20 нояб.

479. Рекорд забойщика Стаханова. *Правда*. 1935. 2 верес.

480. Рескін М. Б'ємо на сполох. *Пролетар. правда*. 1930. 30 берез.

481. Речь товарища Молотова о новой Конституции. *За більшовицький транспорт*. 1936. 3 груд.

482. Решения партии о печати. М. : Политиздат при ЦК ВКП(б), 1941. 236 с.

483. Робітнича газета. Київ, 1919. 1 лют.

484. Робкор. Без догляду. *Пролетар. правда*. 1930. 4 берез.

485. Робкори і селкори – активні помічники партії у готуванні до виборів у Верховну Раду. *Більшовицька зброя*. 1937. 20 жовт.

- 486.Робсількори вчаться. *Комуніст*. 1965. 4 берез.
- 487.Ровна. На нашому факультеті. *За ББК*. 1935. 7 листоп.
- 488.Роготченко О. О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Київ : Фенікс, 2007. 608 с. : іл.
- 489.Розанов А. Тридцятип'ятники: для голоса с ф.-п. *Музыкальная б-ка «Перековки»*. № 3. Музгиз. Культурно-воспит. отд. Дмитлага НКВД ССРСР, 1936.
- 490.Розпорядження Президента України від 02.12.2003 р. № 396/2003-РП та Постанова Кабінету Міністрів від 24.03.2004 р. № 387 «Про внесення змін у додаток 1 і 2 до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608». URL: http://www.ukrbook.net/obov_prym.html; URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3962003-рр-1383>; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/387-2004-%D0%BF#Text>.
- 491.Романів, Вершініна. Заочний факультет журналістики. *Комуніст*. 1930. 8 лип. С. 3.
- 492.Романів П. Форми й методи роботи преси за реконструктивного періоду. Харків, 1931. 124 с.
- 493.Романовский Н. В. Современная социология: детерминанты перемен. Социологические исследования. М., 2009. № 12. С. 26–35.
- 494.Романюк М. М. Українська преса Північної Буковини (1918–1940 рр.). Львів: Фенікс, 1996. 196 с.
- 495.Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.) : історико-бібліогр. дослідж. Львів, 1996. 238 с.
- 496.Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : історико-бібліогр. дослідж. У 3 т. Т. 3. Кн. 1. 1920–1928 рр. Львів : Світ, 2003. 909 с.

497. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : історико-бібліогр. дослідж. У 3 т. Т. 3. Кн. 2. 1929–1939 рр. Львів : Світ, 2003. 928 с.

498. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Північної Буковини (1870–1940 рр.) : історико-бібліогр. дослідж. Львів : Фенікс, 1999. 428 с.

499. Романюк М. М., Галушко М. В. Схема повного бібліографічного опису періодичного видання / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики. Львів, 1994. 23 с.

500. Романюк М. М. Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посіб. для студентів спец. «Видавнича справа та редагування» / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики ; МОН України, Українська академія друкарства, Кафедра видавничої справи і редагування. Львів, 2002. 104 с.

501. Романюк М. На шляху створення репертуару української періодики (Науково-дослідному центру періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України – 9 років). *Українська періодика: історія і сучасність*: доп. та повідомл. Сьомої всеукр. наук.-теорет. конф. (Львів, 17–18 трав. 2002 р.) / за ред. М. М. Романюка. Львів, 2002. С. 14–18.

502. Романюк М. М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми. *Видавнича галузь і кадри: досягнення, проблеми, перспективи* : наук.-практ. зб. / упоряд. Е. І. Огар. Львів : Аз-Арт, 2002. С. 9 – 19.

503. Романюк М. Українське пресознавство на порозі ХХІ ст. Львів, 2000. 110 с.

504. Роскошный А. П. Партийное руководство рабселькоровским движением. Донецк : Донецкое книжное изд-во, 1962. 39 с.

505. Роскошный А. П. Рабкоровское движение Донбасса в годы первой пятилетки : автореф. дис. ...канд. ист. наук. Харьков, 1965. 20 с.

506.Рубан В. А. Становлення української радянської преси (1921–1925 рр.). Київ, 1963. 195 с.

507. Рубан В. А. Украинская советская газета. Проблемы становления и развития (1917–1925 гг.) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Київ, 1968. 48 с.

508.Рубльов О., Реснт О. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. Київ : Альтернативи, 1999. 345 с.

509.Рудий Г. Я. Газетна періодика – джерело вивчення проблем української культури, 1917–1920 рр. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2000. 442 с.

510.Рудий Г. Я. Газетна періодика Києва 1919 р. як джерело вивчення соціально-економічного, міжнародного, культурно-освітнього розвитку України за денікінського режиму. *Рукописна та книжкова спадщина України*, 2017. Вип. 21. С. 330–346.

511.Рудий Г. Я. Матеріали періодичної преси 1917–1940 рр. як джерело до вивчення культурної спадщини України. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти : зб. наук. пр.* Київ, 2006. Вип. 33. С. 294–309.

512. Рудий Г. Я. Монументальна політика в Україні 1930 рр. у висвітленні української періодики. *Університет*. Київ, 2010. № 3. С. 46–51

513.Рудий Г. Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело. *Бібл. вісн.* 2008. № 1. С. 29–35.

514.Рудий Г. Я. Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2004. 33 с.

515.Рудий Г. Я. Періодична преса як джерело вивчення національно-культурної політики Української Держави (1918) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1995. 22 с.

516.Рудий, Г. Я. Преса України : газети 1917–1920 рр. : бібліогр. покажч. Київ, 1997. 97 с.

517. Рудий Г. Я. Преса України 1917–1940 рр. як джерело вивчення охорони історико-культурної спадщини. *Зб. пр. Наук.-дослід. центру періодики ЛННБ ім. В. Стефаника*. Львів, 2007. Вип. 18. С. 175–192

518. Рудий Г. Я. Преса України 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2005. 501 с.

519. Рудий Г. Я. Преса Української Держави, 1918: питання освіти, науки, культури. Київ, 1996. 178 с.

520. Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20–30 рр. ХХ ст.) : історико-бібліогр. дослідж. / наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів. 2002. 308 с.

521. Самотій Р. Студентська преса під німецькою окупацією: досвід видавничої діяльності пресового бюро товариства політехніків «Основа». *Зб. пр. Наук.-дослід. центру періодики ЛННБ ім. В. Стефаника НАН України*. Львів, 2005. Вип. 13. С. 86–102.

522. Сегеда С. П. Формування типу військового видання в період українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець») : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1999. 180 с.

523. Селькор Гончаров. Колгоспники вносять готівкою. *Більшовицька зброя*. 1937. 2 лип. Спецвип.

524. Сергеев А. И. В. И. Ленин – основатель печати нового типа. *Ученые зап. кафедр обществ. наук вузов Ленинграда. История КПСС*. 1985. Вып. 24. С. 179–184.

525. Сергеев А. И. Роль партийно-советской печати в идейно-политической борьбе с мелкобуржуазными партиями (ноябрь 1917–1920 гг.). Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1983. 159 с.

526. Сергейчук И. Н. Пресса советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов как источник по истории Великой Октябрьской социалисти-

чеськой революції на Україні (25 жовтня 1917 – березень 1918 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1986. 16 с.

527. Серобаба В. Я. Общественные начала в печати Донбасса. Донецк : Донбасс, 1964. 176 с.

528. Сидоренко Н. М. Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2000. 34 с.

529. Сидорова Т. И. Корпоративная пресса России. Опыт исторического анализа. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/korporativnaya-pressa-rossii-opyt-istoricheskogo-analiza>.

530. Симон Петлюра на сторінках українських газет 1917–1920 років : матеріали до біобібліографії / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук (кер.), Т. О. Борисенко, О. С. Залізнюк, Н. М. Носкіна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ : НБУВ, 2015. 384 с.

531. Симутіна А. Українські газети Львова напередодні другої світової війни: етично-світоглядна проблематика на тлі доби. *Зб. пр. Наук.-дослід. центру періодики ЛННБ ім. В. Стефаника НАН України*. Львів, 2003. Вип. 11. С. 634–647.

532. Сирота Л. Газета «Ленінська молодь»: особливості проблематики публікацій 1940–1941 рр. *Зб. пр. Наук.-дослід. ін-ту пресознавства / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника, НДІ пресознавства* ; відп. ред. М. М. Романюк. Вип. 1 (19). Львів : [б. в.], 2011. С. 85–101.

533. Сіваков А. За прикладом Москви збільшимо нашу роботу. *Микулицьке життя*. Київ. 1929. № 1. С. 4.

534. Складенко Е. М. История фабрик и заводов Украинской ССР: Историография проблемы. Киев : Наук. думка, 1986. 138 с.

535. Сланская М. Д. К истории возникновения многотиражных газет на

заводах и стройках Советской страны (1922–1930). *Вестник МГУ. Серия X. Журналистика*. М., 1971. № 5. С. 21–31.

536. Сланская М. Д. Печать – дело партийное. Из опыта партийного руководства многотиражными газетами Москвы. М., 1978. 160 с.

537. Сланская М. Д. Формирование и деятельность многотиражной печати в годы 1-й пятилетки (по материалам газет новостроек тяжелой индустрии СССР : автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1972. 17 с.

538. Слезин А. А. Рабселькоровское движение: неизвестная грань. *Вестн. Тамбов. гос. техн. ун-та*. 2002. Т. 8. № 3. С. 544–548.

539. Слободянюк Р. Д. Партийная публицистика на Украине периода гражданской войны : автореф. дис. ... д-ра ист. наук. Киев, 1984. 48 с.

540. Смирнов В. П. Ленинские принципы партийного руководства печатью. М. : Мысль, 1975. 174 с.

541. Смирнов С. Производственная газета. *Красный журналист*. М., 1921. № 7–8–9. С. 451–454.

542. Смирнова Е. Г. Отраслевая многотиражная печать: исторический опыт и особенности развития в условиях перестройки (на материалах газет водного транспорта : автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1990. 27 с.

543. Сніцарчук Л. В. Українська преса у міжвоєнній Галичині: періодичність як індикатор інтенсивності комунікації. *Наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 25. С. 401–405.

544. Сніцарчук Л. В. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30 рр. ХХ ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості. Львів. 2001. 240 с.

545. Советская печать в документах. М. : Гос. изд-во полит. лит. 1961. 558 с.

546. Солдатенко В. Ф. Большевистская пресса Украины 1917–1918 гг.: историко-библиогр. обзор. Киев : Вища шк., 1979. 207 с.

547. Солдатенко В. Ф. Большевистская пресса Украины в борьбе за осуществление ленинской стратегии и тактики социалистической революции (март 1917–март 1918 гг.) : автореф. дис. ... д-ра ист. наук. Киев, 1981. 52 с.

548. Солдатенко В. Ф. Трибуна пролетарского интернационализма. Киев : Вища шк., 1977. 181 с.

549. Солдатенко, В. Українська революція. історичний нарис : монографія. Київ : Либідь, 1999. 684 с.

550. Солдатенко Ф. Кращі ланкові. *Більшовицька зброя*. 1937. 8 берез.

551. Солощенко Н. В. Многотиражная печать как источник по изучению процесса формирования «нового человека» в советской промышленности первых пятилеток. *Исторический журнал: научные исследования*. М., 2019. № 3. С. 106–117. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=29991

552. Солощенко Н. В. Отраслевая газета прищевой промышленности СССР в 1928–1937 годы как исторический источник: к вопросу о методике анализа содержания. *Исторический журнал: научные исследования*. М., 2020. № 2. С. 63–71. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=32033

553. Солощенко Н. В. Проблемы советской пищевой промышленности в 1933 г. в отражении заводской печати (контент-анализ многотиражных газет «За боевые темпы» и «Наша правда»). *Историческая информатика*. М., 2017. № 4. С. 78–100. URL: https://e-notabene.ru/istinf/article_24841.html

554. С. П. Роботу великотиражних газет – на політичну височінь. *Пролетар. правда*. 1930. 16 листоп.

555. Список періодичних видань Української РСР. За даними на 1 трав. 1959 р. Київ : Київ. обл. кн.-газет. вид-во, 1959. 158 с.

556.Справа газети – справа партосередку. *Пролетар. правда*. 1931. 17 квіт.

557.Старкова И. Стенные газеты как форма проявления и средство развития социальной активности молодежи Удмуртии в 20-е гг. XX в. *Учёные зап. Казан. гос. ун-та*. Т. 151. Кн. 5. Ч. 2. Казань, 2009. С. 191–200.

558.Стенная газета. Сборник статей. М. : Политиздат, 1973. 128 с.

559.Степанчук Ю. С. Діяльність громадських і політичних об'єднань УСРР у контексті соціальної політики більшовицького режиму в 1920-х – на початку 30-х рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Черкаси, 2006. 21 с.

560.Степанчук Ю. С. Періодичні видання як історичне джерело у дослідженні суспільного життя УСРР у 20-х роках XX століття. *Історична пам'ять*, 2012. Вип. 28. С. 155–160. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ip_2012_2_18.

561.Степанчук Ю. С. Робселькорівський рух в умовах формування тоталітарної системи в Україні. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2003. № 493 : Держава та армія. С. 175–182.

562.Степанчук Ю. С. Формування громадської думки в радянській Україні за допомогою органів низової преси в 20-х – початку 30-х рр. XX ст. *Наукові записки* [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія, 2013. Вип. 21. С. 34–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2013_21_9.

563.Стонов Д. Совпечать и компартия. *Красный журналист*. М., 1921. № 7–8–9. С. 455–459.

564.Сурай Ю. Большевицкая военная печать в борьбе партий за слом старой армии и создание вооруженных сил социалистической революции (март 1917 – март 1918 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист наук. Одесса, 1979. 22 с.

565.Сухотерин Л., Юдинцев И. Информационная работа в государственном аппарате. М. : Европа, 2007. 480 с.

566. Теория и практика советской периодической печати: учеб. пособие для вузов / Бекасов Д. Г., Горохов В. М. и др. / под ред. В. Д. Пельта. М. : Высш. шк., 1980. 376 с.

567. Техническая пропаганда многотиражными газетами : [сборник] / Госстрой УССР. Научно-исследовательский ин-т строительного производства. Отдел научно-технической информации и справочного фонда. Киев : Б. и., 1967. 34 с.

568. Тимошик М. Тенденції розвитку молодіжної преси України на сучасному етапі. *Українська журналістика і національне відродження* : зб. наук. пр. Київ, 1992. С. 31, 32.

569. Типология периодической печати : проблемы и тенденции развития типологической структуры современной периодики / под. ред. Я. Н. Засурского. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1995. 137 с.

570. Типология периодической печати : учеб. пособ. для студентов вузов. М. : Аспект-Пресс, 2007. 236 с.

571. Трачук Т. Розвиток журналістської освіти в Україні. URL: https://express-text.at.ua/publ/rozvitok_zhurnalistskoji_osviti_v_ukrajini_tetjana_trachuk/1-1-0-3.

572. Трикотажниця. 1981. № 1, 28; 1982. № 41.

573. Укіжовець. 1932. 23 трав.

574. Украинские курсы журналистики. *Коммунист*. 1925. 24 февр.

575. Україна крізь віки. У 15 т. Т. 10: Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / за заг. ред. В. Смоля ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1999. 320 с.

576. Україна крізь віки. У 15 т. Т. 11: Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / за заг. ред. В. Смоля ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1999. 336 с.

577. Україна крізь віки. У 15 т. Т. 12: Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / за заг. ред. В. Смолія ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1999. 336 с.

578. Україна крізь віки. У 15 т. Т. 13: Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / за заг. ред. В. Смолія ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1999. 304 с.

579. Україна крізь віки. У 15-ти т. Т. 14: Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) / за заг. ред. В. Смолія ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 2000. 260 с.

580. «Українізація» 1920–30-х років: передумови, здобутки, уроки / відп. ред. В. А. Смолій ; авт. кол. : В. М. Даниленко (кер. авт. кол.), Я. В. Верменич (заст. кер. авт. кол.), П. М. Бондарчук, Л. В. Гриневич, О. О. Ковальчук, В. В. Масненко, В. М. Чумак ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Ін-т історії України, 2003. 392 с.

581. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1916. У 4 вип. Вип. 1–4 / НАН України, НБУВ ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін. ; наук. ред. В. Ю. Омельчук ; уклад.: М. Д. Бойченко, Л. В. Лісовська, Л. С. Новосьолова та ін. Київ, 1996–2001.

582. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : історико-бібліогр. дослідж. / уклад. : М. В. Галушко, М. М. Романюк (кер. проекту), Л. В. Сніцарчук ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики. Львів : Оріяна-Нова, 2007. Т. 1 : 1812–1890 рр. 560 с. ; 2009. Т. 2 : 1891–1905 рр. 480 с. ; 2011. Т. 3 : 1906–1910 рр. 496 с. ; 2014. Т. 4 : 1911–1916 рр. 568 с.

583. Українська радянська культура : зб. ст. Київ : Державне в д-во політ. літ. УРСР, 1957. 223 с.

584. Українська революція і державність (1917–1921 рр.) : наук.-бібліогр. вид. / В. С. Гоїнець, Л. М. Ковінченко, Л. В. Лісовська ; відп. ред. Л. А. Дубровіна [та ін.]. Київ : НБУВ, 2018. 817 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003117>.

585. Українське пресознавство на порозі ХХІ століття / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики. Львів, 2000. 110 с.

586. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя : кол. монографія / відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2012. 786 с.

587. Умови конкурсу на краю газету. *За більшовицького педагога*. 1933. № 19.

588. Ученова В. В. Партийно-советская печать восстановительного периода (1921–1925). М., 1964. 36 с.

589. Федорина М. П. Партийно-радянська преса як джерело з історії розвитку соціалістичного змагання та поширення передових методів праці в сільському господарстві (1933–1937) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1972. 22 с.

590. Федоришин П. Преса і українська державність 1917–1920 рр. Тернопіль, 1996. 186 с.

591. Федоришин П. Українська журналістика періоду національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1996. 18 с.

592. Федотова О. Політична цензура в УСРР–УРСР: практика обмеження друкованої продукції. *Вісн. Книжк. палати*. 2012. № 2. С. 45–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2012_2_14

593. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР-УРСР (1917–1990 рр.) / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 350 с.

594. Федченко П. М. Преса та її попередники : Історія зародження й основні закономірності розвитку. Київ : Наук. думка, 1969. 351 с.

595. Фельдман. Стенгазета помогла. *Коммунист*. Харків. 1925. 5 мая.

596. Фельдштейн М. М. Передмова. Література періодики УРСР. Київ, 1935. С. VII.

597. Феоктістов О. Шкідливе конспектування. *За більшовицького педагога*. 1933. № 22.

598. Феоктістов О. Як конспектувати читане. *За більшовицького педагога*. 1933. № 18.

599. Филов В. Фабрично-заводская печать в третьем году пятилетки. М.–Л., 1931. 48 с.

600. Флотилія теплоходів для каналу Москва – Волга. *Більшовицька зброя*. 1937. 12 квіт.

601. Фонди наукової бібліотеки: стан та перспективи розвитку. Матеріали республік. міжвідом. наук. конф. Харків, 1993. 81 с.

602. Хейфец Л. Про газету «Калений утюг» і «нотації» бюро партколективу. *Пролетар. правда*. 1930. 15 лют.

603. Хидекелі А. В. Печать Советской Украины в борьбе за образование Союза ССР на завершающем этапе объединительного движения (1922–1924 гг.) : автореф. ... канд. ист. наук. Киев, 1972. 41 с.

604. Хідекелі А. В. Слово дружби і братерства: монографія. Київ : Наук. думка. 1975. 188 с.

605. Хідекелі А. В. З історії партійної та радянської преси України в період утворення СРСР. *Український історичний журнал*. 1970. Вип. 8. С. 34–41.

606. Хідекелі А. В. Участь партійно-радянської преси України в розробці і пропаганді конституційних основ державного устрою СРСР (1923–1924 рр.). *Український історичний журнал*. 1972. № 3. С. 31–41.

607. Хлевнюк О. Был ли крамольным «Съезд победителей». URL: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2019/02/07/793604-sezd-pobeditelei>.

608. Цветков В. П. Коммунистическая партия – организатор и руководитель движения рабочих корреспондентов в первые годы индустриализации страны (1926–1929 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Харьков, 1969. 21 с.

609. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Путівник / упоряд.: Борис Іваненко (кер), Ольга Бажан, Анатолій Кентій та ін. ; редкол.: Руслан Пиріг (кер.), Геннадій Боряк, Борис Іван та ін. Київ, 2001. 494 с.

610. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?S21CNR=20&S21REF=10&S21STN=1&C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21-All=%3C.%3E&S21FMT=preitem&S21SRW=dz&S21SRD=UP.

611. Цукерник. Представники з-ду «Комунар» з комбайном у Москві. *Комуніст*. 1930. 29 черв.

612. Цьох Й. Т. Виникнення радянської преси на Україні. Лекції з курсу «Історія партійно-радянської преси України». Львів : Вища шк., 1974. 28 с.

613. Цьох Й. Т. Комуністична преса Західної України (роль друкованої пропаганди в ідеологічній діяльності КПЗУ). 1919–1939 рр. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1966. 266 с.

614. Цьох Й. Т. Комуністична преса в Західній Україні (1919–1932). Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1958. 85 с.

615. Цьох Й. Т. Партійно-радянська преса України в період зміцнення і розвитку соціалістичного суспільства і посилення оборони країни (1937–червень 1941) : навч. посіб. Львів : Вища шк., 1976. 43 с.

616. Чекмарьов А. О., Костенко Л. Й., Павлуша Т. П. Національна система електронних бібліотек / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 1998. 50 с.

617. Чемякин Ю. В. Корпоративные СМИ России: основные исто-

рические этапы и современные тенденции развития. *Вопросы истории и теории журналистики* : межвуз. сб. / ред.-сост. Л. Д. Иванова. Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2013. С. 126–140.

618. Черняков Б. Окупаційна преса райхскомісаріату Україна (1941–1943 рр.). *Зб. пр. Наук.-дослід. центру періодики*. Львів, 2003. Вип. 11. С.135–159.

619. Чернущенко П. А. Стенная газета. БСЭ. М. : Большая совет. энцикл., 1975. Т. 24. С. 483.

620. Четвертий Міжнародний конгрес українців : Історія / ред. С. Кульчицький, В. Даниленко. Одеса ; Київ ; Львів, 1999. Ч. 2: XX ст. 634 с.

621. Чоп В. Н. Газети махновського руху. *Наук. пр. іст. ф-ту Запоріж. держ. ун-ту*. Запоріжжя : Просвіта, 2004. Вип. XVII. С. 239–258.

622. Шандра В. А. Газета, пропаганда, життя: вопросы теории и методик. М. : Мысль, 1982. 143 с.

623. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус. Мюнхен : Сучасність, 1987. 294 с.

624. Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... (і довкруги) : Спогади. 1. В Україні / передм. С. Вакуленко ; упоряд.: С. Вакуленко, О. Савчук. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2017. 728 с. : 248 іл.

625. Шевцова С. Українізація по-московськи: пряник, що став батогом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2575613>.

626. Шипилев. Вивершили передплату на позику. *Більшовицька зброя*. 1937. 2 лип. Спецвип.

627. Шпакович К. В. Культурно-освітній розвиток УСРР 1920-х рр. (за матеріалами Харківської періодики) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 20 с.

628. Шпакович К. В. Харківська періодична преса 1920-х рр. як чинник

національного відродження. Історіографія проблеми. *Український історичний збірник*. Київ: [б. в.], 2013. Вип. 16. С. 313–324.

629. Щільніше зімкнемо ряди навколо партії Леніна і її ЦК. *Преса в маси*. 1932. 8 січ.

630. Эльворти. *Вікіпедія*. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B8>.

631. Юрко А. И. Становление партийно-советской прессы (октябрь 1917–1918 гг.). Саратов. 1965. 64 с.

632. Юров Ю. Твоя заводская газета. М., 1960. 117 с.

633. Яворська О. Як ми реалізуємо виводи комісії чистки. *Поліграфіст*. 1934. 5 січ.

634. Я – Й. В помощь редактору стенных газет. *В помощь районной газете и многотиражке*. 1937. № 2. С. 29.

635. Я. К. Кого й за що преміювали. *Пролетар. правда*. 1930. 10 січ.

636. Яковлев Я. Колхозное движение и подъём сельского хозяйства / XVI съезд ВКП(б). Стенографический отчет. М. : ОГИЗ, 1931. С. 579–597. URL: <https://dlib.rsl.ru/01000708908>

637. Ярмиш Ю. Неформальна студентська преса. Стіннівки 50-х рр. Освіта, 1997. 28 трав.–4 черв.

638. Ясинський Я. Робкори не завжди ведуть вперед. *Пролетар. правда*. 1930. 4 берез.

639. Ясь О. В. «История фабрик и заводов». *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е-Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. 672 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Istorija_fabryk_i_zavodov.

640. National Digital Newspaper Program: URL: <https://www.loc.gov/ndnp/>.

Наукове видання

ВАКУЛЬЧУК Ольга Анатоліївна

**БАГАТОТИРАЖНА ПРЕСА УКРАЇНИ 1917–1941 РОКІВ:
СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, КОНТЕНТ**

Монографія

Редактори *Т. П. Дубас, Л. Л. Сісіна, Ю. С. Шлапак*
Комп'ютерна верстка *Г. І. Булахової*

Підп. до друку 16.08.2021. Формат 70x100^{1/16}.
Ум. друк. арк. 43,21. Наклад 300 пр. Зам. № 16.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, Голосіївський просп., 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р